Kiøbenhavnske
Nye
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1781.

Med fuldstændigt Register.

Første Hæfte.

Kiøbenhavn,
Trykt hos Brødrene Berling, boende i Pilestræde.

No. I.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 5te Januar. 1781.

Tor-Stenſens præliminaire Udkaſt til Overdaadigheds mueſige Indſkrænkning. — Fra Preſſen 1780. Hos Hof-Bogtrykker Nicolaus Møller udi Kiøbenhavn. 94 S. i 8vo. Koſter 18 Sk.

Enten Tor-Stenſen er et virkeligt eller opdigtet Navn, kan være os og enhver, der ei finder Lyſt i at udſpeide Hemmeligheder, ligegyldigt. Vi ære i den os ubekiendte Tor-Stenſen en redelig, velſindet og veltænkende Landsmand, der vel ikke beſidder de udforderlige Indſigter og Gaver til den vigtige Sags Udvikling, han foretog ſig, dog miskiende vi ikke hos ham Lyſt og Villie til at gavne, en temmelig udbredt Kundſkab i endeel af de omtalte Ting, og i ſær en Beſkeedenhed, der ikke vilde klæde mange af vore Tiders Forfattere ilde. Afhandlingen kalder han ikke et Udkaſt, men ikkun et forudløbende forberedende Udkaſt, eller et Udkaſts Udkaſt, ikke til Overdaadigheds virkelige, men mueſige Indſkrænkning. Man ſammenligne dette med mange andre Steder i Afhandlingen, og man vil uden Tvivl ſande med os, at intet kan tænkes beſkednere. Større Læsning, Bekiendtſkab med de Forfattere, der have afhandlet ſamme Æmne, noget af det, man kalder Philoſophie, vilde have ſat vor Forfatter i Stand til at levere noget fuldkomnere om Overdaadighed, hvis Kilde han ikke engang ſynes at have kiendt. Vanſkeligen ſkal man efter Forfatterens Anvis-

ning kunne giøre ſig et Begreb om det, han kalder Overdaadighed, og det er altſaa ikke underligt, at han intet beſtemt og rigtigt har ſagt om dens Indſkrænkning. Skaf os ſædelige Borgere, der have ſande værdige Begreber af Æren, og deres Beſtemmelſe, og ſæt dem i den Forfatning, at de kan følge diſſe Begreber, ſaa ſkal vi ikke have Føie til at klage over Overdaadighed. De gamle Politiker talte beſtandigen om Sæder og Dyd, vore Tiders tale uden Ophold om Handel og Penge. Skiønt Overdaadighed er Lediggangs og Forfængeligheds Datter, taler dog vor Philoſophie, altid riig paa ſære Meeninger, om den ſom Staternes Ziir og Glands; men, efterat den har glemt Ødſelhed og Overdighed indſkrænkende Loves Nødvendighed, tør den vel negte Sædernes Nødvendighed for Statens Varighed, og at Overdaadighed er ganſke ſtridende mod gode Sæder? Lad Overdaadighed være Rigdommes viſſe Kiendetegn, lad den endog, om man ſaa vil, tiene til at formere dem: Hvad ſkal man ſlutte af dette Paradox, vor Tidsalders værdige Produkt? og hvad ſkal der blive af Dyden, naar det tillades, at berige ſig paa alle muelige Maader? en Sybarit ſkal da være en bedre Borger end en Lacedæmonier; men Overdaadighed ſkal og blive et let Rov for Tarvelighed. Men til Forfatteren.

I Indledningen vil han lære os, „at ikke al Slags Overdaadighed er ſkadelig; at, ere end Riger ødelagte ved en utæmmet Overdaadighed, have dog de ſimpleſte Nationer midt i deres tarvelige Vankundighed, ikke befundet ſig bedre.“ I det mindſte ere de ikke blevne ødelagte ved deres Tarvelighed. Det var ikke det rige Holland, men en Haandfuld Fiſkere, der afkaſtede det Spanſke Aag. Af Danmarks og Ruslands ældre Tilſtand vil Forfatteren beviſe ſin Meening; men glemmer det han ſkulde beviſe, og lader Overdaadighed og Kunſt og Virkſomhed være Synonyma. S. 6 ſiger Forfatteren: „Havde Kunſt og Virkſomhed, Handel og Skibsbyggerie med mere, været bragt til nogen Fuldkommenheds Høide i den forrige Verdens Alder, ſkulde Nordens Indbyggere og de mange tuſende Cimbrer ikke haft Aarſag, formedelſt Mangel og dyr Tid, at forlade Fædrenelandet, og med Sverdet i Haanden giøre Tog til fremmede Lande, for der at nedſætte ſig.“ Endeligen efter at have gaaet frem paa

denne

denne Maade, kommer Forfatteren S. 14 til det Væsentlige, som vi afskrive med hans egne Ord: „At komme til det Væsentlige, sees, at det altsaa ikke er Overdaadighed, alt hvad der kan synes at være det; ei heller kan al Pragt og Kostbarhed kaldes overdaadig. Det kommer an paa Tingenes rette Brug eller Misbrug, af hvem den saa kaldede Overdaadighed begaaes; om Hensigterne, Følgerne og dens væsentlige Nytte, hvortil overdaadige Udgifter gisres, staae i ret Forhold til Statens Forfatning (naar de fortiene Navn af overdaadige Udgifter kan de aldrig staae i ret Forhold til Staten), i Henseende til Landets Clima og andre Omstændigheder. Der kan være en anstændig og statsnyttig Overdaadighed til, en ufornøden og skadelig Overdaadighed, og en ringe og ligegyldig, som hver paa sit Sted skal lægges Merke til (vi ere ikke blevne disse Merker vaer) og oplyses. Saa kan der og, i Henseende til Religionen og Sæderne, være en anstødelig og forargelig Overdaadighed til, en fristende og forførisk Overdaadighed, og en syndig og forbuden, hvis offentlige Udsvelse en christelig Stat ei kan taale at see uhemmet. Ligesom der nu almindeligen ere trende Slags Overdaadigheder, nemlig A) Overdaadighed i Bygninger og Boeskab, B) Overdaadighed i Klæder og Equipage, og C) Overdaadighed i Selskaber og Kræsenhed; saa er det just disse tre Slags jeg har foresat mig at handle om i dette præliminaire Udkast til Overdaadigheds muelige Indskrænkning, for at vise hvor vidt de kan tillades Sted, og bestaae med Statens politiske Forfatning; og for mere passende og tydelig at bestemme de tre omtalte Slags Overdaadigheder, kalder jeg det første Slags Overdaadighed, den hoimodige og overmodige; den anden, den forsængelige og hovmodige; og den tredie, den vellystige og daarlige." Efter denne ufuldstændige Classification af Overdaadighed, siger Forfatteren noget om ethvert af ham antaget Slags, overladende høiere Omdømme det meeste. I den anden Classe om Klæder og Equipage giver han en Fortegnelse, som han dog ikke selv udgiver for fuldstændig, paa alt det, enhver Classe af Rangen, endog neden for Rangen til Bønder, maa bruge til deres Pynt og Klædning; men da det falder os umueligt at gisre et Udtog deraf, saaer Læseren selv, om ham lyster, efterse Fortegnelsen. I den tredie Classe taler han Kaffeens Sag, og anpriser den, som en

af de ſparſomſte Levnetsmidler, hvorved ikke allene Livet, men endog Munterheden kan vedligeholdes, og anfører til Exempel en reputeerlig Familie af fire Perſoner, ſom Forfatteren ſelv har kiendt, der for 6 Sk. Bønner, 3 Sk. Sukker, 3 Sk. Melk, med lidet Smør og Brød til, havde trende Maaltider om Dagen, hvilket for de fleſte Dage i Ugen var deres Underholdning.

Forfatteren foreſlaaer, at det ſkulde tillades at opføre ſig over ſin Stand, naar man havde Penge at betale derfor, og af de derfor og andre paa Overdaadighed lagte Paalæg ſkulde oprettes en Caſſe, under Navn af Værdigheds-Caſſen, hvoraf adſkillige, ſom han S. 68 opregner, ſkulde nyde Penſion. Et af de nyttigſte Forſlag, vi have fundet, er, i Steden for fremmede Frugter at opmuntre til Landets egne Frugters Brug. Herom taler Forfatteren S. 92: „Skulde ikke vore Norſke Heggebær, Tranebær, Multebær og Tyltebær, med flere vilde Slags, ſom Naturen ſelv planter og ſaaer, have større Fortrin, end de udenlandſke Frugter, og i det mindſte til Opmuntring, at lægges mere Vind paa at ſanke, gives Conſumptions frie? Den, ſom har projecteret Conſumption at erlægges af Multe- og Tyltebær med flere Natur-Frugter, har viſt nok været uvidende, ſaa vel om diſſe Bærs medicinſke Egenſkab, ſom om den møiſommelige Indſamlings-Maade, og hvor ſurt de Fattige fortiene det lidet de faae for at plukke dem. Hvor ſtor Hindring denne ubetydelige Afgift kan forvolde, ſees deraf, at af dem ſaa lidet til Kiøbmandſkab er at faae, endſkiønt Forraaden paa de Steder, hvor de voxe, er hele Marker og Skove fulde, ſom paa Stilken raadne og blive til ingens Nytte, da Transporten fra Fields, mange Mile giennem et biergefuldt Land gior dem desuden dyre nok.“ Henſigten med Afhandlingen vil vi lade Forfatteren ſelv forklare, ſkiønt vi ikke ganſke forſtaae hans Ord, dog bør vi og lægge til, at det er det uforſtaaeligſte i den hele Afhandling. „Til Slutning, ſiger Forfatteren paa den ſidſte Side, at ingen ſkulde troe og tærke, dette er ſkrevet, ſom ofte kan ſkee i mange andre Herſeender, kun for at moroe et reſpectiv Publikum, og for at give Anledning til Snak og Raiſonnementer, eller for at lade ſee en uforsøden Vittighed, ſom overlades til Læſeren ſelv at dømme, hvor vidt diſſe Sandheder, ſaa vel ſom de vor

ge vore mere alvorlige Forslage, med enhvers Omstændigheder kan være forbundne, og som de synes paa et heelt Lands oeconomiske Velfærds Vegne, billig kunde have Aarsag til, ved en retvis og upartisk Dom, enten at bifalde, eller aldeles at forkaste."

Frankfurt am Mayn.

Nachrichten des Herrn Grafen von Saint-Germain, Minister und Staats-Sekretair im Kriegs-Departement, General-Lieutenant der französischen Armeen, General-Feldmarschall in Diensten Seiner Majestät des Königs von Dännemark, Kommandeur des Elephanten-Ordens u. s. w., von ihm selbst aufgesetzt. — Aus dem Französischen. 356 Oktavsider Text og 10 Sider Indhold og Udgiverens Forerindring. — 1780, i den Eßlingerske Boghandel.

Grev Saint-Germain, siger Udgiveren i Forerindringen, underholdt en nøie Forbindelse med en tydsk Kavaleer, der var Grevinden beslægtet, hvilken han bærede med sin Fortroelighed og sit Venskab i saa høi en Grad, at han altid i de forskiellige Stillinger, hvori han befandt sig, aabnede ham sit Hierte. Saasnart han merkede, at hans Ende nærmede sig, sendte han denne sin Ven i Tydskland alle de Papirer, som angik hans personlige Lykke og Interresse, med Tilladelse, efter hans Død at maatte giøre en saadan Brug deraf, som han ansaae tienlig for hans Reputation. Af denne Kavaleer, som ikke vil nævnes, har Udgiveren disse Efterretninger, som ikke bør sættes i Ligning med de opdigtede Verker, under Titel af politiske Testamenter udgivne for adskillige store Ministres. Man bør ikke tvivle paa, at de jo komme fra Greven selv, da Udgiveren forsikrer, at de ham betroede Papirer alle ere skrevne med hans egen Haand. Desuden ere Efterretningerne Krigsvæsenet angaaende, som der udgiøre den anden Deel, og som han førend sin Ophøielse i Ministerium tilsendte den nu døde Marschall du Muy og Greven af Maurepas, alt for bekiendte, til at nogen herved kunde bringes bag Lyset.

Skriftets første Deel indeholder Efterretninger Grevens Administration betreffende, efterat han var kaldet til Frankrig, for at bestyre Krigsvæsenet; den anden Deel angaaer

Krigsvæſenet, og Skriftet endes med en Brevvexling mellem Greven og en Generalsperſon, ſom ikke nævnes.

Den første Deel er egentligen et Forſvar og Retfærdiggiørelſe for hans Opførſel den Tid han ſom Miniſter beſtyrede Krigsvæſenet i Frankrig, og man vil deraf lære at kiende den tunge, og ofte ubærlige Byrde, der ligger paa en Miniſters Skuldre. Udraſtet med de dybeſte og grundigſte Indſigter, begavet med det beſte og redeligſte Hierte, og beæret med Regentens høieſte Fortrolighed og Tillid, er han dog ikke i Stand til at udrette det Gode, han foreſætter ſig, ligeſaa lidet formaaer han at forekomme det forudſeete Onde, og hæmme de Uordener og Misbrug, ſom Vanen ved Tiden har helliget. Man vil af diſſe Efterretninger lære at kiende Ondſkabs, Fordommes, Renkers, Underſundigheds, Egennyttes, Kabalers o. ſ. v. næſten uovervindelige Magt. Man vil lære at ynke den redelige Miniſter, der viſt ſelv lider meeſt, naar han mod ſine Overbevisninger maae kalde det Onde got, og det Gode ont.

Skal man bedømme Grevens Charakter efter diſſe Efterretninger, ſynes han at have manglet den Siels Faſthed og Stadighed, ſtore Foretagender fordre, og ſkiønt ikke Indſigter, dog den Gave, vel at bruge dem. Denne Dom beſtyrker den tilføiede Brevvexling. Grevens Correſpondent viſer en Aabenhiertighed, Uegennytte, Frimodighed, Kiekhed, hvorpaa Hiſtorien ikke kan fremviſe mange lignende Exempler, og bevidner, at vore Tider beſidde Heltedyder, der fortiene at ſtaae ved Siden af Alderdommens meeſt berømte, om ikke foretrækkes dem.

Af Grevens Efterretninger om Krigsvæſenet vil vi forelegge nogle Prøver. S. 262 taler han om en General: „Hvilke fortrinlige Naturgaver, hvilke forhvervede Kundſkaber udfordrer ikke en Generals Embede? Hvilke vigtige Forretninger paaligge ham ikke? Hertil hører en ved Øvelſe erlanget Sielens Faſthed, der ikke ved noget forrykkes; en rigtig, en oplyſt Dømmekraft; en Indbildningskraft, der vel bør være levende, men dog aldrig overſkride en fogende Hidſigheds Skranker, ſom Fornuften ſætter den; et ſkarpt Syn, der paa eengang overſeer alt; et Genie, frugtbart paa Opfindelſer, ſaa det ved ethvert Forfald veed at treffe tienlige Midler; en grundig Indſigt i alt det, ſom hører

rer til Krigskonſten og Taktiken, endog en ikke almindelig Menneſkekundſkab. Den, ſom ikke beſidder diſſe Egenſkaber, i det mindſte i en vis Grad, fører ikkun Titel af en General; alt, hvad han foretager, overlades den blinde Skiebne. Man har allerede ſkrevet meget om de Egenſkaber, ſom en General maae beſidde: mig ſynes, at jeg ſkal ſige det kort, den er værdigſt til at commandere en Armee, der ved ſin Opførſel og ſine Handlinger har forhvervet ſig Troppernes fortrinlige Agt og Tillid. Dens Dom irrer aldrig." S. 227 om Soldaters Hverving, Klædning, Ruſtning og Equipering. „Det var uden Tvivl ønſkeligt, om man kunde formere en Armee allene af Folk, ſom man kunde forlade ſig paa, der vare vel udſøgte, og af beſte Slags; men man bør ikke for at oprette en Armee, ſtyrte en Nation til Grunde, og det var virkeligen at ſtyrte en Nation til Grunde, om man vilde borttage de beſte Folk til Soldater. Saaledes ſom nu engang Omſtændighedernes nærværende Stilling er, kan vanſkelig ved Armeen findes andre Folk, end ſammenløbet Rips-Raps, ſom vilde være Selſkabet unyttigt og ſkadeligt; og det paaligger da Krigs-Diſciplinen, at luttre, danne og brugbargiøre denne fordervede Maſſe. Haandpengene ſkulde for Infanteriſter, Kavalleriſter, Dragoner o. ſ. v. uforanderligen faſtſættes, og aldrig betales noget over det Faſtſatte. Naar dette eengang var bekiendt, og indført ved alle Korps, vilde dog de, ſom havde Lyſt lade ſig hverve, og ikke i Forveien løbe fra et Regiment til andet, i Haab at bekomme flere Haandpenge. Efter dette Forſlag koſtede Hvervingen mindre, og gik bedre for ſig. Overveiede man tilbørligen, hvilke Strabaſer, Arbeider og Beſværligheder en Soldat maae udſtaae i Feldten, vilde man ikke klæde ham ſom en Stadvogter, og endnu mindre ſom en Theater-Soldat. Fornemmeligen maae man ſørge for hans Sundhed og Liv. Den indvendige Reenlighed, der bidrager ſaa meget til Sundheden, maae være denne Omſorgs første Formaal. Hans Klæder maae, ſaa meget mueligt, beſkytte ham for Veirligets og de afvexlende Aarstiders ſkadelige Virkninger. De bør vel ikke være for vide, men maa ſidde bequemt paa Legemet, ſaa de ikke hindre ham i de foretagende Bevægelſer. Soldatens Kiol ſkulde omtrent have en Sæks eller Rokelors Dannelſe, uden nogen Folder, rekke ned til Knæene,

og ſaaledes giort, at man i Regnveir kunde knæppe den ſammen langs ned. Han ſkulde forſynes med en liden Kappe af Barkan, eller andet Tøi, hvorigiennem Vandet ikke trænger, ſom man kunde ſammenrulle og faſtgiøre over Skuldrene, og tillige i ſterkt Regnveir bære under Hatten. Hans Hoved ſkal en god Hat bedekke, ſom udholder Regnen, og er ſaaledes opſtukket, at den ikke hindrer at bære Flinten, ſom man og let kan ſlaae ned, naar det regner ſterkt, og hvis Skygge rekke vidt nok for at bedekke Skuldrene for det nedflydende Vand. Naar Soldaten klædes ſaaledes, vil han endog i ſterkt Regnveir blive tør, og beholde ſin Sundhed. Jo mindre en Klædning ſidder tet til Livet, uden dog at være for vid eller fuldkommen, deſto bequemmere vil man finde den i den ſtørſte Hede, og deſto bedre vil den beſkytte for Regn. Kavalleriet maae omtrent klædes paa ſamme Maade. Bløde Støvler ere de beſte; de ſkade ſielden, og ere tienlige i alle Tilfælde. Ruſſerne have heri en megen god Methode. Fra Begyndelſen af Maj til Enden af September, tiener deres hele Infanterie i Kamiſoler, fra Septembers Slutning til Maj, betiene de ſig af deres Kioler, og bære Støvler af blødt Lær; derhos fører enhver Soldat en ſammenrulled Mantel med ſig; uden denne Forſigtighed kunde de ikke giøre Tieneſten i Kamiſoler. Den franſke Soldat bærer ingen Strømper under ſine Kramaſker, end ikke om Vinteren; man bør altſaa ikke undre ſig derover, at Sygdomme bortrykke ſaa mange Folk af Armeen. — Infanteriets Ruſtning er ganſke god; og jeg mener, at derved er intet at forandre. Anderledes forholder det ſig med Kavalleriet: dets Karbiner ere for korte og lade dem uden Forſvar, naar de udſættes for Ild, var det endog kun af Huſarer, de kan altſaa ikke nærme ſig Fienden. Dog er det nødvendigt, at ethvert Korps ſættes i Stand til at kunne forſvare ſig ved ethvert indfaldende Forfald, og ikke gribe til Flugten, fordi det ikke kan modſætte ſig det fiendtlige Anfald. Pallaſkens Klinge maae være tre franſke Fod lang, og mere indrettes til Stik end Hug; ved et ſaadant Gevær var Kong Carl XII ſvenſke Kavallerie uovervindeligt. Jeg eier een af hans Drabanters Kaarder, ſom virkeligen for Kavalleriet er den beſte, man kan ſee. Denne Kaarde kan formedelſt dens Længde hænges tvers over den venſtre Skuldre ned ved Sadelen. Rytterne og Dragoner-

nerne skulde desuden føre en kort Kaarde ved Siden eller i Gehænget, hvoraf de i Haandmænge uden Møie kunde betiene sig. En Svadron, som er bevæbnet med saadanne lange svenske Pallasker, maae altid kaste deres Fiende over Ende. Den støder strax syrigen med Spidsen den fiendtlige Hest i Næsehullerne eller Øret, at den enten viger tilbage eller tumler sig, derpaa hæver Ryttern sig i Stigbøilerne, som maae være korte, og støder med Kaarden efter Fiendens Ansigt, eller derhen, hvor hans Kyras lader en liden Aabning: saaledes maae han unegteligen hæve ham af Sadelen, uden at han engang kan naaes af ham. I en Kavallerie-Fegtning, er det næsten altid den anden Linie, som først viger, og ved dens onde Exempel bringer den første til at vige. Hvoraf kommer dette saa besynderlige Tilfælde? Unegteligen deraf, at ethvert Menneske af Naturen skyer Faren, naar det alene skal udholde den, uden at være i Stand til, at bringe det derhen, at Fienden deler den med sig. Den anden Linie seer blot Fegtningen, og har altsaa Tid til at eftertænke Faren; men Eftertanken forstørrer den og opvækker Frygt: den første Linie derimod er i Aktion, og Aktionen bevæger, ophidser Blodet, og giver Mod. Den anden Linie skulde foruden den sædvanlige Rustning have lette Landser, med hvilke den til samme Tid kunde naae Fienden, naar den første Linie angreb ham med Kaarden i Haanden; dersom den anden Linie saaledes tillige giorde Angreb, vilde den vist ikke saa hastig vige. Kavalleristen maae ride ganske kort, saa trætter han Hesten mindre, bryder den sielden, beholder meer Styrke og Hurtighed, og kan, naar han hæver sig i Stigbøilerne, naae Fienden i en større Frastand og med mere Sikkerhed. Marschallen, Greven af Sachsen, havde giort det Forslag, istedet for de sædvanlige Sadler, at indføre smaae Ridehynder, og han havde heri ganske vist Ret. Saadanne Ridehynder skade aldrig Hesten. Men da man uden Tvivl ikke vil finde disse Ridehynder zirlige nok, skulde man i det mindste legge under Sadelen paa den bare Ryg et uldent Dekke dobbelt eller firdobbelt; saa vilde den sielden brydes. Efter dette var det ikke mindre nyttigt, om man lagde over Sadelen et heelt ugarvet Faareskind, som endnu havde sin Uld, som man ved en Sadelgiord kunde spende fast; det vilde tiene til Sadelens og Vaabnenes Conservation. Naar

ſildig paa Aaret Kulden og den hyppige Regn dræber mange Heſte, legger man dem Skindet paa Ryggen, udſtopper det under neden med Straa, og faſtgiør begge Dele med en Sadelgiord; denne liden Forſigtighed giør dem ſaa ſunde og ſtærke, ſom om de ſtod paa Stalden. I vore Tider bruger man næſten ikke mere Kavalleriet, hverken ved Detaſkementer og Skarmysler, ei heller i Hovedſlag. Man har ſaa fortreffeligen pudſet det, beladet det med ſaa mange Zirater og unyttige Ting, at det næſten ikke kan røre ſig. — Til Eqvipering ſkulde Tropper ikkun have det, ſom var uomgængelig nødvendigt, alt andet, der paa nogen Maade kunde undværes, maatte ikke medtages. Deres Skiønhed og Ziir beroer paa deres indvendige Reenlighed og deres udvortes Eensformighed; og Hovedſorgen maae være rettet paa deres Sundheds og Livs Vedligeholdelſe og en god Diſciplin. De forſkiellige europæiſke Akademier udſætte aarligen Prisſpørsmaal, og det ofte om temmelig ubetydelige Ting. Hvorfor beſtemmes ikke en Præmie for dem, ſom opfinder den beſte og letteſte Kyras ſaavel for Infanteriet ſom Kavalleriet? En ſaadan Kyraſes Opfindelſe var ikke umuelig; den vilde ſtifte den Fordeel, at Tropperne med ſtørre Tillid angreb Fienden, og og frelſe mange Mennesker Livet."

Greven laſter den almindelige Maade, man lærer Tropperne at ſkyde paa. Han vil at enhver Soldat ſkulde ſærſkildt ſkyde til Skiven, og bekomme Premie derfor, naar han viiſte Prøver paa Ferdighed heri. En Anmerkning af Greven, der giør Religionen Ære, anføre vi. Rigtigen anmerker han, at ſaa længe Romerne vare gudfrygtige, vare deres Armeer uovervindelige, og tilraader derfor enhver General at opmuntre og befordre Gudsfrygt blant ſine Tropper; thi uden den lader ſig intet ſtort og varigt udrette. — I diſſe Efterretninger vil man ikke miskiende den ſtore Generaal i Grev Saint-Germain; men maaſkee ofte den ſtore Miniſter. Hverken Danmark, ſom han ikkun nævner i Anledning af Enke-Caſſen for Officerernes Fruer, eller Frankrig, ſynes at have fundet ſig vel ved hans Adminiſtration.

Vermächtniß eines Vaters für ſeine Töchter. Danzig, bey Wedel, 1778. 4½ Ark i 8vo.

Dette lidet Skrift er viſt een af de beſte og brugbareſte Sam-

lin-

linger af Beſlutninger og Klogſkabsregler for unge Fruentimmer, og heelt igiennem bygget paa en rigtig Kundſkab om Verden, og paa dyb Indſigt i det menneſkelige Hierte. Det er overſat af D. Gregory's Engelſke Original, efter den 2den Londonſke Udgave for Aar 1774. Hans Søn udgav det af Faderens efterladte Papirer, da juſt to andre Skrifter af ham, nemlig: **Sammenligning imellem Menneſkenes og Dyrenes Tilſtand**, og **Forſøg over en Læges Embede og Pligter**, havde fundet almindeligt Bifald. — **Religionen, det udvortes Forhold, Forlyſtelſer, Venſkab, Kierlighed, Ære**, diſſe ere da intereſſante Materier, hvorom den kierlige Fader her giver ſine Dottre Lærdomme. Ingenſteds have vi endnu fundet den ſande Kierlighed hos Mandkiønnet, i dens ægte Virkninger og Kiendetegn, der allervanſkeligſt lade ſig eſtergiøre af Hykleren, ſkildret meer træffende, end her S. 42 følg.

Kleine Kinderbibliothek, herausgegeben von J. H. Campe. Erſtes Bändchen. Hamburg, 1779. 12 Ark liden 8vo.

Dette første Hefte fører ogſaa Titel af: Hamburgiſches Kinder-Almanach auf das Jahr 1779., oder Weyhnachtsgeſchenk für Kinder, in angenehmen und lehrreichen Unterhaltungen. Og diſſe ſidſte Ord ſige da juſt det, ſom man virkelig finder her. Chodowiecki har ziret dette lidet Skrift med et Titelkobber og en Vignette.

Leben, Thaten, Reiſen und Tod eines ſehr klugen und ſehr artigen 4 jährigen Kindes Chriſtian Henrich Heineken aus Lübeck. Beſchrieben von ſeinem Lehrer Chriſtian von Schönnich. Zwote veränderte Auflage. Göttingen, 1779. 227 S. i 8vo.

Dette er en forkortet Skikkelſe af den langtrukne Levnets-Beſkrivelſe over denne Dreng, ſom allerede i Aaret 1726. er udkommet i Hamborg. Det er viſt nok mærkværdigt, at ſee et Barn paa 4 Aar, ſom allerede ved ſin Ammes Bryſt kunde fortiene Navn af en ſand Polyhiſtor. Men ganſke eventyrlig ſynes den Henſigt at være, ſom den nye Udgiver i Fortalen tillægger dette Skrift, at han nemlig i denne Heinekens Levnets-Beſkrivelſe tillige vilde levere en Bog for Børn,

Børn, hvoraf de ſkulde kunne forberedes til at lære en ſyſtematiſk Verdens-Hiſtorie. Saa er og hele Tonen i Fortællingen intet mindre end underviſende, og Indklædningen og Skrivemaaden er plat og oſte vammelig, for Ex. Monſr. Säugling, das arme Würmchen o. ſ. v.

Geographiſches Spiel für Kinder von 6 bis 9 Jahren, enthaltend eine Kenntniß der Karte von Europa. Bremen, 1778. 4 Ark og 6½ Ark til et geographiſk Kortſpil for Børn. 8vo.

At udtænke Methoder, hvorved Børns Underviisning kan lettes og deres Lyſt til at lære opvækkes, er meget roesværdigt. Men Spørsmaale og Svar, der ikke ere afpaſſede efter Børns Smag og Begreb, ſaaledes ſom man troer at have fundet dem her, kunne ikke behage Børn, om de end indklædes i Spil.

Fingerzeig zum Verſtand des Königreich GOttes ud Chriſti; beſtehend 1) in einer Einleitung zum Verſtand des erſten Kapitels des Briefs an die Epheſer, 2) in einem kurzen Lehrbegriff von den Geheimniß des Willen GOttes, 3) in einer Abhandlung von der Schöpfung und der bewundernswürdigen unterbrochnen Reiche der Geſchöpfe, vom Staub an bis zum Thron-Engel. Winterthur, 1778. 8¼ Ark i 8vo.

Om Guds Villie giver Forfatteren følgende Begreb: Gud vil opfylde Skabningens hele Alt med ſin Herlighed. Den evige Søn er den første og fuldſtændigſte Aabenbarelſe af Gud, og i ham indeholdes, paa en aandelig og uſynlig Maade, alt, hvad der i Tiden er aabenbaret. Gud beſtemte fra Evighed af ſin Søns tilkommende jordiſke menneſkelige Natur til en Skueplads og Throne for ſin Herlighed og Aabenbarelſe; dog ſaaledes, at han vilde føre Sønnens menneſkelige Natur igiennem Fornedrelſe til den ſtørſte Ophøielſe. Ligeſom Sønnen er det fuldſtændigſte udtrykte Billede af Gud, ſaa ere Gierningerne i Skabningen ſtykkeviis Afbildninger paa Guds Søn, og høre til den begribelige Foreſtilling af hans Herlighed, og udgiøre tillige, i deres tilkommende Fornyelſe og Sammenſætning under eet Hoved, Legg-

met,

met, eller den synlige Fremstillelse af Faderen og Sønnen, i Himmelens tilkommende Kongerige. Men i den engang fastsatte Plan for sin Aabenbarelse, har Gud giort visse Bestemmelser i Henseende til den Tid og Grad, hvorefter den skulde meddeeles; og det samme har han giort i at plante Meenighederne eller Lærdommens første Grøde; hvilken, efter Forfatterens Meening, skal have en ganske besynderlig Herlighed. Efter denne Plan er ogsaa det hele første Kapitel til Ephesierne forklaret, og alle Fortolkningerne over dette Kapitel ere ikke saa meget exegetiske, som dogmatiske. Klems Afhandling om Skabningernes gradvise stigen, synes at passe ind i dette Forfatterens System, og derfor er denne ogsaa aftrykt her. Trinnene i den himmelske Stat angiver Klem saaledes: Engle, Erke-Engle, Seraphim, Cherubim, Throner, Fyrstendømmene, Herredømmer, Magter, himmelske Riger, Retfærdighedens-Soel, Jehovah.

Der Geist des Herrn Marquis Caraccioli; oder gründliche Sittenlehren nach Anweisung der Religion und Vernunft. Aus dem Französischen übersetzt. Augsburg, 1778. 13½ Ark i 8vo.

Marquis Caraccioli har anvendt sine store philosophiske Talenter paa Skrifter, hvori han fornemmelig fører Krig imod den Misbrug man i vore Tider giør af Philosophien, og anpriser en sand uhykkelsk Gudsfrygt, en rigtig Selvkundskab, og Sielens Beskieftigelse med sig selv. Af 22 saadanne Skrifter leverer en Ubekiendt her Kiernen eller Udtog i 49 Artikler. Forfatterens Sprog er ganske originalt; det er sterkt, dristigt, billedrigt og fuldt af Blomster. Men Oversætteren har haft det Tydske Sprog saa lidet i sin Magt, at han ofte forsærdelig har radbrækket Forfatterens ypperligste Tanker, i det han affecterer en kneben Korthed, og derover støder an imod al rigtig Tydsk Ordsøielse. Slettest ere Digtene i den sidste Rubrik lykkedes ham. En Prøve af dem kan lade Læseren selv domme:

Dieß ist das End der Eitelkeit,
Ein Handvoll Staub und Asche.
Nur stät in Unbeständigkeit
Vermischt das Glück die Basche.

Es

Es ſetzt den Wünſchen eine Schanz;
Es giebt nach lauren Beten,
Itz Streit, und Sieg und Lorbeerkranz,
Itz Streit, und Tod und Ketten.

Das thätige Chriſtenthum, als eine Religion für jedermann: oder ausfürlicher Unterweiſung zur wahren Glückſeeligkeit, nach der Lehre JEſu. Zur gewünſchten Vereinigung aller chriſtlichen Religionsverwandten unter allerley Nationen; durch einen freywilligen Beytrag verſchiedner treuen Verehrer des alleinigen waren GOttes zum Druck befördert, von einen Freunde der Wahrheit. Berlin, 1778. 21 Ark i 8vo.

Udgiverens Hensigt er, at anbefale den practiſke Chriſtendom, og at afklæde den de theoretiſke Sandheder, som adſkille de forſkiellige Religions-Partier i Chriſtenheden. Han fandt ingen af de nyere Anviisninger til Religionen saa bequem dertil, som den under Titel: **Unterweiſung zur wahren Glückſeeligkeit nach der Lehre JEſu**, hvilken var udkommen i Berlin. Men denne synes ham endda ikke fattelig nok for Børn og eenfoldige Bønder; hvorfor han ved nærværende Skrift har søgt at giøre denne Anviisning bequemmere til Catechiseren, og bedre ſikket til Børns og Bønders egen Læsning. Han afhandler den chriſtelige Lære saaledes, at han først taler i Almindelighed om Lyksalighed og om Midlerne, hvorved man kan komme dertil, og derpaa om Chriſtendommen selv; hvorved han da først taler noget om den naturlige Religion, og derefter betragter Guds Egenſkaber og hans Beredvillighed til at giøre os timelig og evig lykkelige. Her foredrages den chriſtelige Troes Lærdom saaledes, at meeſtendeels det, hvori vi ere ueens med andre Religionsforvandte, er lidet ubeſtemt; ikkun Socinianerne kunde ikke antage Forfatterens Sætninger. Derpaa følger en Afhandling om Pligterne i Livet, og efter denne en Underviisning om den chriſtelige Religions Vished og om begge Sacramenterne. Under særſkilte Paragrapher ere Beviis-Sprog anførte. Efter diſſe følge nu 3 Udtoge af den foregaaende Afhandling; det første i 34, det andet i 21, og det tredie i 18 Paragrapher; derefter om de Confirmeredes Indvielſe, en Troes Bekiendelſe før man første Gang annammer den hel-

lige

lige Nadvere, Skriftemaal, 2 Communion-Bønner, Bøn ved den offentlige Guds Tieneſte, og daglige Morgen- og Aften-Bønner. Alt dette er meget fattelig foredraget. Men vi troe ikke, at endog ikkun eet af de forſkiellige Religions-Partier, ſom Forfatteren ſøger at foreene, vil være fuldkommen tilfreds med denne Afhandling, ſaa frugtbar den end for Reſten kunde befindes til Underviisning for Ungdommen.

Breslau und Leipzig.

Friderich Ludwig Nordens, Königlichen Däniſchen Schiffcapitans, Beſchreibung ſeiner Reiſe durch Egypten und Nubien, mit der Anmerkungen des Dr. **Templeman** nach der engliſchen Ausgabe ins Deutſche überſetzt, und mit einem Vorberichte verſehen von **Johann Friderich Steffens**, Seniore des Miniſterii und Hauptpaſtore an der Cosmä-Damianikirche in Stade. Zwey Theile. Bey **J. E. Mayer.** 1779. Stor et Alph. og 17 Ark i ſtor 8vo, foruden 7 halve Ark Kobbere.

Man pleier ikke at bifalde Overſættelſer af Overſættelſer, men denne har man ingen Grund til at laſte, naar man veed Sammenhængen med dens Tilblivelſe. Kapitain **Norden**, vor berømte **Niebuhrs** værdige Formand, henhørte til de faa Reiſende, ſom bringe Videnſkaber, Indſigter og Smag med ſig paa deres Reiſer. Hans Reiſebeſkrivelſe fortiente derfor frem for mange andre at blive almindelig bekiendtgiort, allerhelſt da den tillige beſkriver Overægypten og Nubien, tvende Lande, om hvilke man hidtil har havt alt for faa gode Efterretninger. At han i Aarene 1747 og 1748 blev af det Danſke Hof ſkikket til Egypten, og at hans Reiſe efter hans Død blev udgivet 1755 i det franſke Sprog med mange prægtige Kort og Kobbere, er bekiendt nok. Maaſkee ogſaa de fleſte veed, at nogle Boghandlere i London tilkiøbte ſig Kobberpladerne, og at Dr. **Templeman** overſatte denne Reiſe i det Engelſke, hvori den 1757 udkom i London endnu prægtigere end Originaludgaven, forſynet med mange lærde Anmerkninger. Til ſamme Tid foranſtaltedes en Engelſk Udgave i 8vo til lettere Priis, hvori de koſtbare og af mange Ark beſtaaende Kort over Nilſtrømmens Løb bleve indſkrænkede tilet eneſte halvt Ark, ſom dog vel og tydelig udtrykker alle

Ting.

Ting. Denne mindre Udgave er det, Hr. Steffens her leverer overſat ſaaledes, at den kan læſes baade med Nytte og Behag. Paa Titelen ſtaaer Friderichs Ludvigs Norden ... Beſchreibung ꝛc. hvilket vi her for Sprogets Skyld oven for har forandret. ω.

Danzig.

Johann Jacob Zimmermanns, ehemaligen Lehrers der Gottesgelartheit am Gymnaſio zu Zürich und Mitgliedes der Königl. Preuſſ. Akademie der Wiſſenſchaften zu Berlin, Abhandlung von der frommen und ſorgfältigen Simplicität bey den Vortrage göttlicher Wahrheiten. Bey Flörke. 1779. Stor et Alph. og 14 Ark i 8vo.

Dette Skrift er en Overſættelse af den afdøde Forfatters opuſculis theologici, hiſtorici & philoſophici argumenti, ſom i Aarene 1757 til 1759 udkom i Zürch i fire Qvartbind. Naar man ikke ſtøder ſig over, at her findes meget anført af andre Skribentere, og ſaameget, at det udgiør en ſtor Deel af Skriftet, da deres Ord ganſke ere aftrykte, vil man i øvrigt ikke kunde negte, at det er grundigt og hensigtsmessigt. Ved den theologiſke Eenfoldighed forſtaaer Forfatteren S. 44 en oprigtig Beſtræbelſe for i et tydeligt Sprog at foredrage og anprise de af Chriſto og Apoſtlerne fremſatte Sandheder uden al Blanding med menneſkelige Opfindelſer, at ſkille det lerte fra det vanſkelige, det vigtige fra det ubetydelige, at ſkye unyttige Stridigheder, kun korteligen at berøre uvigtige Ting, at tillegge enhver Sandhed dens rette Værd, og at indrette alt efter Gudfrygtigheds og Beſkedenheds Regler. Næſt en Indledning beſkrives, hvorledes denne Simplicitet viſer ſig i Catechiſationer, dernæſt i Prædikener, fremdeles i Skriftens Fortolkning, i den dogmatiſke Theologie og i Sædelæren. Endelig afhandles i den anden Deel denne Simplicitets Hindringer. Vi ønſke oprigtig, at enhver Theolog vilde indrette ſig efter Hr. Zimmermanns Anvisning, og ſtræbe at bortrydde de her omtalte elleve Hindringer, og da troe vi, at de guddommelige Sandheder derved ſkulde blive Mængden mindre anſtødelige og giøre dobbelt Indtryk til Opbyggelſe. ω.

No. 2.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 12te Januar. 1781.

Die Bibelgeſchichte in einigen Beyträge erläutert von Joſias Lork, Prediger an der deutſchen Friderichs-Kirche in Kopenhagen. Erſter Theil. Kopenhagen und Leipzig, bey Heineck und Faber. 1779. Stor 1 Alph. 8 Ark i 8vo. Koſter Mk.

Det er ikke den lærde Hr. Forfatters Hensigt i dette Skrift, hvoraf kan ventes Fortsættelse, egentlig at arbeide for Philologien og Kritiken, at give sig af med vanskelige Steders Forklaring, eller at levere nye Opdagelser i Henseende til Lærdom og Læremaade, men kun at give Historie om Bibelen, dens Oversættelser og Oversættere, Udgaver og Udgivere, at levere Materialier til en fuldstændigere Bibel-Historie, og dette kunde maaskee neppe nogen bedre end Hr. Lork, denne flittige og omhyggelige Bibelsamler, som fra lang Tid af og med store Bekostninger har arbeidet paa den mueligste Fuldstændighed i dette Fag. Af dette Magazin, hvoraf vi her have den første Deel for os, skal, som allerede er erindret, udkomme flere Deele, hvori det første Afsnit skal altid handle om en Bibel-Samling; det andet beskrive og udførlig recensere enkelte Bibel-Udgaver, som ere i Hr. Forfatterens Eie. I det tredie skal forekomme Arter af Bibler, som udgivne ere slags. I det fierde skal lærde Skrifter om Bibelens Historie beskrives, og ofte hele Fortaler saa vel som andre hidhørende Udarbeidelser ganske indrykkes. Historier om Biblers

Befordrere, Forlæggere, Trykkere, blandede Anmerkninger til Bibel-Hiſtoriens Rettelſe og Spørsmaale ſkal ogſaa faae deres ſærdeles Rubriker. Hr. Lork vil vel arbeide allene, men dog tillige indrykke andres Bemerkninger og Beſvarelſer paa hans Spørsmaale. Efter denne Plan indeholder nærværende Deel følgende Rubriker: 1) En Anmeldelſe af Hr. Forfatterens egen Bibel-Samling, ſom beløber ſig i alt til 4182 Udgaver. 2) Anmeldelſer af 25 rare Bibel-Udgaver, ſom han beſidder. 3) Müſchlers Anmeldelſe af Züricher Bibel-Udgaver. 4) Beſkrivelſe over begge de ældſte Bibel-Fortegnelſer. 5) *A. Mülleri* 2 Diſſertationes de rebus ſyriacis. 6) *Kraftii* emendanda & corrigenda in hiſtoria verſionis Germanicæ bibl. Lutheri D. *Mayeri*. 7) Efterretning om de to førſte islandſke Udgaver af det Nye Teſtament. (8 Fortegnelſer over de ved Congregatio de propaganda fide foranſtaltede Bibel-Udgaver. 9) Tive blandede Anmerkninger. 10) Ti Spørsmaale. 11) Efterretning om Foranſtaltningen til en Overſættelſe i det Creolſke Sprog. 12) Efterretning om den 1773. trykte Fortegnelſe paa de Udgaver, Hr. Forfatteren fattedes. Vi maa bede Læſerne tilgive os, at vi komme ſaa ſildig med Anmeldelſen af denne indenlandſke Produkt, ſom vil giøre Hr. Lork æret blant Fremmede, ſtille manges Nysgierighed og ſtifte Nytte. Wr.

Marcus Anton Plencir, Abhandlung vom Scharlachfieber. Aus dem Lateiniſchen überſetzt von J. P. G. Pflug, Stadtwundarzt zu Kopenhagen. Kopenhagen und Leipzig, 1779. Verlegts Chriſtian Gottlob Proft. 12 Ark i 8vo. Koſter Sk.

Overſætterens Arbeide med at giøre denne Afhandling meer bekiendt, fortiener Tak. De Anmerkninger, han har tilføiet, ere ligeledes godt anbragte, fornemmelig, da han ſelv har haft Leilighed at lægge Merke til denne Sygdom. Dog kunde maaſkee diſſe Anmerkninger endnu tage imod følgende Tillæg: Skarlagensfeber kommer ſom oftеſt deraf, at man undertrykker en forøget Uddunſtning, hvilket endogſaa bevi ſes ved et af Paul Sorbait anført Exempel S. 71; omend ſkiønt denne Læge ſøger Aarſagen meget langt borte, nemli i Røgen af Arſenic, og tilſidſt i et Miasma, ſom fra giftig Dyr og Inſecter ſkulde være faldet paa de ſammeſteds omkalt

Pe

Personer, der vare Fruentimmer, uden at betænke, at de vare blevne overordentlig varme ved det opførte Skuespil, og havde derpaa forkiølet sig i Aftenluften. Thi saaledes bliver ofte Punsch, som drikkes silde ud paa Aftenen, en Aarsag til Skarlagensfeber, fordi den deels ved sin Suurhed, deels ved det, at den drikkes varm, forøger Uddunstningen, hvorefter de, som have drukket den, gaae hiem i Aftenkiølen, og undertrykke denne forøgede Uddunstning. Kold og tør Luft fremhielper i sær denne Sygdom. Thi hvad der skulde gaae ud igiennem Huden, bliver staaende under den, angribes stærkt, og frembringer ofte inden 24 Timer Skarlagensfeberen. Kunde man ikke kalde denne lette Grad af Sygdommen catarrhalisk? Undertrykkes den forøgede Uddunstning strax oven paa en heftig Brede, hvorved da fornemmelig føles en beesk Smag, eller strax efter en anden heftig Sindsbevægelse, saa yttrer en Art af Skarlagensfeber sig, som man med Rette kunde kalde galdeagtig, og denne er ogsaa ofte betændelsesagtig. Men indeholder Legemet allerede en forraadnelsesagtig Materie, saa udbryder den fuldkommen ondartige Skarlagensfeber, og skulde man ikke kunne kalde denne den raadne Skarlagensfeber? Den anden Tilstand i denne Sygdom, nemlig Hævelsen, yttrer sig ikke let, naar den Syge tilbørlig oppebier Uddunstningen. Mange, som forsætlig, eller af Uvidenhed, undertrykke Uddunstningen, døe i denne Sygdom af Trismus. Forskende og tænkende Læger ville uden Tvivl finde disse Anmerkninger at være grundede. I Skarlagensfeber er det altsaa meer end i andre Sygdomme nødvendigt, nøie at paapasse Uddunstningen, formedelst de onde Følger, som ellers kunne flyde deraf.

Geschichte von America, von dessen Entdeckung an bis auf das Ende des vorigen Krieges. Nebst einem Anhange, welcher eine Geschichte des Ursprunges und des Fortganges des gegenwärtigen unglücklichen Streites zwischen Großbrittannien und seinen Colonien enthält, von **William Rüssel**, Esq. Aus dem Engl. übersetzt. Leipzig, 1779. st. 8vo. 1ste Deel 2 Alph. 4 Ark. 2den D. 2 Alph. 2 Ark.

Disse to Bind udgiøre Halvdeelen af det Engelske Værk, og indeholder i den første Bog, som indtager den hele første Deel, Historien saa vel om America's Opdagelse, som om

de to ſtore Rigers, Peru's og Mexico's, Erobring af Spanierne; i den anden Bog Europæernes Boſættelſer i Søndre America og paa den Mexicanſke Iſthums; i den tredie Bog Hiſtorien og Beſkrivelſen af Veſtindien eller det ſtore Americanſke Archipelag. Forfatteren fortæller oprigtig, udførlig, uden at blive vidtſvævende, og i en behagelig hiſtoriſk Skrivemaade, hvorved han ikke ſaa ofte, ſom hans Forgiænger **Robertſon**, forfalder til det Søgte og til den kunſtlede Vittighed. Overalt beſkriver han de Lande, hvis Hiſtorie han leverer, kort, men kiernefuldt og af de beſte Kilder, i ſær hvad Handelen og Skibsfarten angaaer. Af Originalens 60 Kobbere og Korter ere ikkun nogle Billeder af de fornemſte Erobrere beholdne ſom Titel-Kobbere, og ſaa mange Korter, ſom ere nødvendige til at forſtaae det Heele. Saaledes indeholder det første Bind **Chriſtopher Columbus's** Billede, og Kortet over Verdens Kugle, med Betegnelſe af de nyeſte Reiſer omkring den; iligemaade Korterne over Mexico og Søndre-America. Det andet Bind viſer Billedet af **Cortez**, tilligemed Kortet over Veſtindien.

D. Chriſtoph Wilhelm Lüdekens — kurze Erläuterung einiger Schriftſtellen aus der Natur und den Sitten des Orients, nach zuverläßigen und mehrentheils eignen Beobachtungen. Aus dem Lateiniſchen überſetzt und mit Anmerkungen begleitet von **Johann Hermann von Melle.** Lybeck, 1778. 8 Ark i 8vo.

Originalen til dette Skrift have vi allerede anmeldt i diſſe Efterretninger for Aar 1778. II. H. S. 617, og paa den der givne Dom beraabe vi os her ved Overſættelſen, ſom er blevet foranlediget ved Skriftets almindelige Brugbarhed, og er lykkedes ganſke godt.

Moſaiſch peinliches Recht, nebſt einer Vergleichung des heutigen peinlichen Rechts mit demſelben. Brunsvig og Hildesheim, 1778. 9 Ark i 8vo.

Forfatteren har, ſom man let kan ſlutte, udſkrevet den Moſaiſke Ret ſelv efter Michaelis, og ved enhver Materie ſat til, hvad deri nu omſtunder agtes for Ret. Dette ſidſte er ganſke unyttigt, da ikkun ſielden det Spørgsmaal kan opſtaae,

ſtaae, om den Moſaiſke Ret gielder hos os i piinlige Sager? Og det første, nemlig hvad der er Ret efter Moſes? lærer man bedre af **Michaelis**. Forfatteren foredrager for Resten af Ting i 3 Afſnit: 1) Straffene og deres forſkiellige Arter; 2) de enkelte Forbrydelſer; 3) den piinlige Proces.

Joh. Chriſt. Ludw. Freſenius vollſtändiger Entwurf eines neuen gerichtlichen Verfahrens. Frankfurt, 1779. 4 Ark i 8vo.

Forfatteren havde i nogle forhen udgivne Meditationer for Lovkyndige bekiendtgiort ſine Tanker om Proceſſernes Afkortelſe, uden dog der at give nogen fuldſtændig Plan til en Proces-Orden, hvilken han først her kommer frem med. Omendſkiønt man nu vel ikke er ganſke fornøiet med Forfatterens andre Skrifter, hvori han altid pleier at tale med megen Selvtillid; saa har man dog i diſſe Ark fundet mange virkelig gode Anordninger til Proceſſernes Afkortelſe; men viſt er det alligevel, at meget maatte ganſke anderledes faſtſættes, udvides og forandres, førend det kunde blive til en brugbar Proces-Orden.

Vermiſchte Abhandlung über verſchiedene Rechtsmaterien, von **William Backſtone**. Aus dem Engliſchen überſetzt. Bremen, 1779. 10 Ark i 8vo.

Forfatterens Navn kan ikke være ubekiendt for nogen, ſom kun i mindſte Maade har bekymret ſig om Engelands Stats- og Privat-Ret. Af det Værk, hvorved han har giort ſig berømt, nemlig hans Tractat om Engelands Love, har Overſætteren udtaget følgende Afhandlinger: 1) Om Loves almindelige Beſkaffenhed; 2) om den almindelige Eiendoms-Ret; 3) om Forbrydelſers og deres Straffes Beſkaffenhed; 4) om Lehns-Indretningen. Overſættelſen er temmelig nøiagtig, og Overſætteren har hiſt og her føiet nogle Anmerkninger til.

Eine ſonderbare Bemerkung von Steinen, welche in denen Harngängen zwiſchen den Häuten der Urinblaſen gefunden worden; herausgegeben von **Joh. Juſtus Molter**. Caſſel, 1779. 1½ Ark i 8vo.

En gammel Herre havde i 40 Aar haft Smerter, ſom syn-

tes at komme af Blære-Steen. Saa vel Berlinske som Parisiske Læger havde giort Undersøgelser, men ikke fundet nogen Steen i Blæren. Hr. M. var ogsaa af den Meening, at hans Smerter havde deres Oprindelse fra Blære-Steen, men han var ikke i Stand til at komme ham til Hielp. Et Slagflod tog Patienten bort. Hr. M. aabnede hans Liig, og fandt i Huulningen af Blæren en tyk Sliim, men i Uringangene, der, hvor de løbe fint, og ikke mellem Blæren, intet usædvanligt. Nyrerne derimod vare meget angrebne, og i den venstre var neppe Bækkenet endnu kiendeligt: for Resten fandtes deri mange Kiødhævelser; til Steen og Sand var ikke det mindste at see deri. Men Uringangene vare der, hvor de løbe imellem Urinblærens Hinder, udvidede til Sække af en temmelig stor Pæres Størrelse, og disse Sække vare opfyldte med Steene af forskiellig Størrelse, som ved deres Tyngde vare sunkne ned indtil Klappen af Blæren. Skriftet sluttes med en Betragtning over Oprindelsen til Steen.

Practische Bemerkungen über den Gebrauch der Siberischen Schneerose in Gichtkrankheiten, von D. **Alexander Bernhard Kölpin**, Professor og Stadt-Physicus zu Alten-Stettin. Mit einem Kupfer. Berlin u. Stettin, 1779. 7½ Ark i 8vo. Eller: Medicinischpractische Bemerkungen. Erstes Heste.

Den første Efterretning om denne Riisvæxt finder man i den fierde Deel af Flora Siberica, S. 121 under Navnet: Andromeda, foliis ovatis, utrinque venosis, corollis campanulatis, obliquis, longissimis. Den afdøde Sam. Gottl. Gmelin beskrev denne Væxt af sin afdøde Fetters Joh. Georg Gmelins efterladte Optegnelser, og af de Stellerske Papirer. Han oplyste denne Plantes Beskrivelse ved en Foresilling i Kobber, og gav derpaa Efterretning om dens Hiem og dens Anvendelse i Landet selv. Prof. Pallas giorde Forfatteren paa nye i Aaret 1775. opmerksom paa denne Plante ved et Brev, som er indrykket i det første Bind af Beschäftigungen der Berlinischen Gesellschaft naturforschender Freunde, S. 421, og igientages her. Han skriver, at i Siberien, paa de høieste Bierge, voxer et Rhododendron, som er beslægtet med Kalmia, og i Flora Siberica kaldes

An-

Andromeda, og er beſkrevet Tom. 4. S. 121. Tab. 54. Efter det Linneiſke Syſtem beſtemmes den her ſaaledes: Rhododendron Chryſanthum foliis nitidis, ovato-lanceolatis, venoſiſſimis, margine reflexo, floribus ſubumbellatis. Den hosføiede Foreſtilling er taget af Anhanget til den tredie Deel af Hr. Pallas's Reiſe No. 87. Femten practiſke Tilfælde beſtemme dens Nytte i den langvarige Gigtflod og i den egentlige Gigt. Til Slutning anfører Forfatteren nogle umiddelbare Slutninger af de foran beſkrevne Tilfælde, og nogle faa heraf flydende Regler. Skulde dette Lægemiddel ogſaa komme i Brug hos os, ſaa var det at ønſke, at det maatte falde i gode og opmerkſomme Naturforſkeres Hænder, at det ikke ſkulde have ſamme Skiebne, ſom andre nyelig anpriſte Lægemidler.

Herrn **Joſias Weitbrechts** — Syndesmologie, oder Beſchreibung der Bänder des menſchlichen Körpers, in einen vollſtändigen Auszug gebracht, und mit allen dazu gehörigen Figuren verſehen. Strasburg, 1779. 22½ Ark i 8vo, med 11 Kobbertavler.

Weitbrecht udgav i Aaret 1742. ſin Syndermologia ſive Hiſtoria Ligamentorum corporis humani i Petersborg. Den blev optaget med almindeligt Bifald, og er indtil denne Tid Hovedbogen i denne Materie. **Peter Tarin** giorde et Udtog af den, og udgav den Aar 1752. i Paris, under Titel af: Desmographie ou Deſcription des Ligamens du Corps humain, i 8vo, hvorhos han tilliige forſynede de Weitbrechtiſke Figurer. Dette har givet Anledning til nærværende Tydſke Overſættelſe, hvorved man dog neie har haft den Latinſke Original i Raad med ſig. Skriftet er i ſær nyttigt for Saarlæger.

Caroli a Linné, Syſtema Plantarum ſecundum Claſſes, ordines, genera, ſpecies &c. Editio noviſſima, cur. D. *Joann Jacobi Reichard.* Pars I. Francof. ad Mœn, 1779. 2 Alph. 3 Ark ſtor 8vo.

Hr. **Richards** Hoved-Henſigt med denne Udgave har været, at trække de Tillæg til Ridderens Syſtem, ſom findes adſpredte hiſt og her i de maanedlige og ſmaa academiſke Skrifter, ſammen, og ſætte dem ind paa deres rette Sted, og derved

at lette Brugen af dette Skrift. Værket vil ved denne Foranſtaltning blive velkomment for mange, der hverken havde Tid eller Lyſt at anſkaffe ſig alle de ſmaa Skrifter, iblant hvilke endog mange allerede ere blevne meget rare.

Sammlung von Nachrichten und Beobachtungen über die Erzeugung und Verfertigung des Salpeters, herausgegeben von denen Herrn **Macquer**, Ritter von **Arcy**, **Lavoiſier**, **Sage** und **Baume**. Aus dem Franzöſiſchen, und als der zweyte Theil zu Herrn **Simons** Kunſt Salpeter zu ſieden, eingerichtet von **Johann Hermann Pfingſten**. Dresden. 1 Alphabet 12 Ark i 8vo med 1½ Kobbertavle.

Originalen udkom i Paris Aar 1776. under Titel af: Recueil de Mémoires & d'Obſervations ſur la formation & ſur la fabrication du Salpetre &c. Den indeholdt en koſtbar Samling af, hvad der i mange Aar var giort og ſkrevet i denne Materie i Frankrig. Overſættelſen har Hr. Pf. forsøget med de fleſte Tydſke Opdagelſer, og med Flid forbiegaaet meget, ſom var blot theoretiſk Raiſonnement. Dette Foretagende er ogſaa lykkedes Overſætteren meget vel, ſaa vidt man har kunnet dømme, uden at have Originalen ved Haanden.

Verſuch eines Beweiſes über die phyſiognomiſche Kenntniß der Pferde. Frankfurt am Mayn, 1778. 5 Ark i 8vo.

Saa lidet vi ere tilbøielige til at ſamtykke med Forfatteren i hans Meening, da han, ſom det ſynes, er en ivrig Tilhænger af Lavater, ſaa maa vi dog oprigtig tilſtaae, at vi i dette lidet Skrift finde mangen en god og træffende Anmerkning, ſom vi anbefale Kiendere at prøve. En Heſte-Phyſiognomie gives der viſt nok; men dette troe vi dog med Rette at kunne anmerke, at Profilet af et Menneſke og af en Heſt ere i Henſeende til Reſultaterne meget forſkiellige fra hinanden, og udfordre derfor et ſtrængere og nøiere Valg af Kiendetegn, end Forfatteren anfører. S. 5 findes noget anført af en gammel lidet bekiendt Bog af Maro Fugger, hvilken vi paa det beſte anprise alle Heſtekiendere. Paa Titelvignetten ere nogle Perſoner i Færd med at forfærdige Silhouetten af en Heſt, der er forekommet os hæslig.

Chy-

Chymiſche Unterſuchung und Auflöſung des Indigo, ſo wie er in der Handlung und zum Gebrauch für Färber verführet wird. Aus dem Franzöſ. des Herrn Quatremore Dijonval, Ecuyer &c., herausgegeben und mit einer Vorrede begleitet von D. Wilh. Heinr. Sebaſt. Buchholtz. Weimar, 1778. 8 Ark i 8vo.

Denne Franſke Afhandling af Hr. Dijonval blev i Aaret 1777. kronet af det Kongel. Academie i Paris; men om den end ikke havde udmerket ſig ved dette Fortrin, fortiente den dog at bekiendtgiøres. Overſættelſen, ſom, efter Hr. Buchholzes Forſikring, ſkal være forfærdiget af en ung kunſterfaren Mand, lader ſig godt læſe.

Erfahrungsmäßige Abhandlung von den verſchiedenen Seuchen und Krankheiten des Rindviehes, deren Entſtehungsurſachen, Kennzeichen und den dagegen nöthigen Präſervativ- und Heilungsmitteln. Von dem Verfaſſer der Berliner Beyträge zur Landwirthſchaft. Berlin, 1779.

Iblant de Skrifter, ſom handle om Horngvægets Sygdomme, kan Recenſenten i ſær med Overbeviisning anprise alle Landmænd dette nærværende. Forfatteren, ſom er bekiendt af mange oeconomiſke Skrifter, viser ſig overalt ſom en erfaren Mand; og man maa unægtelig tilſtaae hans Methode det Fortrin, at den er fremſat med bedre Valg, end de ſædvanlige, omendskiønt han ikke efter nu værende Brug anpriser noget Univerſal-Middel imod de anførte Sygdomme.

Joh. Georg Schloſſers kleine Schriften. Erſter Theil. Baſſel, 1779. 245 S. i 8vo.

Her finder man Hr. Schloſſers adſpredte Skrifter ſamlede. Den anden og ſidſte Deel ſkal om kort Tid følge efter. Foruden nogle Smaating, ſom giorde Vanſkelighed ved deres første Bekiendtgiørelſe, og ſom her ere udeladne, er her intet forandret. Men i det andet Bind ſkal findes nogle hidindtil utrykte Overſættelſer af det Græſke. Indholdet er: fra 1) til 4) Skrivelſer til Hr. Iſelin over Philanthropinerne; 5) Hr. Iſelins Svar derpaa; 6) over det nye Franſke Syſtem af Politie-Friehed, fornemmelig i Ophævelſen af Laugene; 7) over Drømme af en Menneſke-Ven; 8) til

13) Sex Beſvarelſes-Skrivelſer derpaa fra Hr. Iſelin; 14) over Spotten og Sværmerie.

Pferdearzeneykunſt oder gründlicher Unterricht, die äuſſerlichen und innerlichen Gebrechen der Pferde aus dem Grunde zu heilen, nebſt einer Anweiſung, wie die jungen Fohlen, bis ſie zu den Geſchäften, worzu man ſie gebrauchen will, tüchtig ſind, tractirt werden ſollen ꝛc. Von Dionyſius Robertſon. Siebente Auflage. Breslau, 1778. 1 Alph.

Iblant de bekiendte Skrifter, ſom handle om Heſtecure, har dette hidindtil fortient et godt Sted. Imidlertid har dette 7de Oplag, efter den Sammenligning, man har kunnet anſtille, ikkun et ringe Fortrin for de forrige. En liden Pakke Recepter, ſom er hængt bag ved, fælges Læſeren her i Stedet for Tillæg og Forbedringer.

Lina von Waller, ein Trauerſpiel in drey Aufzügen von Schink. Berlin, 1778. 6½ Ark i 8vo.

Dette Stykke udmærker ſig paa en meget fordeelagtig Maade iblant Forfatterens andre Arbeider i dette Fag. Ofte ſynes Forfatterens alt for levende Indbildningskraft at reiſe ud over Naturens Grændſer. Dog ere ſaadanne ſmaa Udſvævelſer altid meer værd, end Kiedſommeligheder, tilſkaarne efter Reglerne.

Wittenberg und Zerbſt.

Widerſprechende Fragmente neuerer Phlioſophen aus ihren Schriften. Aus dem Franzöſiſchen überſetzt. Zweiter Theil. Bey G. Zimmermann 1779. Stor 350 Sider. Dritter Theil 1780. Stor 304 Sider i 8vo.

Vi have anmeldt den første Deel af dette Verk i forrige Aargangs andet Hefte No. 45. S. 710, og holde det derfor for Pligt ogsaa at anmelde de følgende Deeles Indhold. I et Tilskrift til Hr. P—w i B**, ſom findes for ved den anden Deel, ſkriver Overſætteren: „Denne anden „Deel, ſom indbefatter Moralen, indeholder vel intet fuld-

„ſtæn-

„ ſtændigt Syſtem; thi den leverer kun, ſom Titelen lover,
„ Fragmenter, men desuagtet har Sammenſættelſes-Maa-
„ den giort denne Samling til et velordnet Heelt. Det
„ Udmerkende, ſom giver den en eiendomlig Værdie, er,
„ at den leverer læſeværdige og mere end engang læſeværdige
„ Raiſonnements ſtørſtedeelen af berømte Forfatteres Skrif-
„ ter, hvilke, forførte ved en falſk Philoſophie, næſten
„ overalt declamere imod faſtſatte Dyds Grundſætninger,
„ og dog i de her udragne og ſamlede Steder, utroe mod
„ deres egen Philoſophie, overgive ſig til deres Hierters
„ naturlige Følelſers Udbrud, og med Varme og henrivende
„ Veltalenhed tale til Fordeel for Dyden, hvis fornemſte
„ Støtter de vilde nedrive.“ Haard er denne Hr. Overſæt-
terens Dom, men om den juſt er ſaa aldeles grundet, eller
om den ikke for en ſtor Deel reiſer ſig af en uoverlagt Nid-
kierhed, overlade vi til dem at bedømme, ſom kiende de
Forfatteres Skrifter, hvoraf her findes Fragmenter. Denne
anden Deel leverer den tredie Bog af Originalen, og inde-
holder i fire og tyve Capitler Udtoge af **Rouſſeau, Helve-
tius, Touſſaint** og andre om Sielens Udødelighed, Dy-
dens, de ſkabte Tings Ubeſtandighed, det ſelſkabelige Levnet,
Opdragelſen, Fruentimmeret, Æren, det jordiſke Levnets
Lykſalighed, Privatlevnets Fordeele, Tvekamp, Overdaa-
dighed o. ſ. v. — Den tredie Deel er af følgende Indhold:
I den fierde Bog, ſom har denne Overſkrift: **om Mytho-
logien**, handles i fire Kapitler om det Karakteriſtiſke i de
hedenſke Feſter, om Hedenſkabets Myſterier, om Hedning-
gernes Meninger, om Naturſyner, om Sibyllerne og deres
Skrifter. Den femte Bog **om Hiſtorien** er afdeelt i tolv
Kapitler og har diſſe Afhandlinger: om Maaden at bearbei-
de og ſtudere Hiſtorien paa, om Ægyptерne, Græкerne,
Romerne, Schyterne, Arabien, Indien, Chineſerne,
Underſøgelſer angaaende Amerikanerne, om nogle underlige
Skikke, ſom begge Verdenerne har tilfælles, om Alexander
den ſtore, philoſophiſk Betragtning over nogle romerſke Kei-
ſere, ſom have regieret efter Auguſtus — Under den tredie
Deels Tilſkrift til Hr. **W * *** i B. ſkriver Overſætteren ſig
med Bogſtaven B., og anmelder den ſidſte Deel, ſom for-
modentlig vil udkomme til næſte Meſſe, og ſkal indeholde
Slutningen om Hiſtorien og den ſiette Bog over de Egyptiske

Vi-

Videnſkaber. Endſkiønt vi ikke med Hr. Overſætteren kan anſee Verket for næſten uundværligt, kan vi dog ikke negte det Navn af en meget nyttig og behagelig Samling.

ω.

Leipzig.

Die Beſtimmung des Chriſten von **L. Ch. Schmaling** Inſpector und Oberprediger zu Oſterwiek, der Königl. deutſchen Geſellſchaft zu Göttingen, der Geſellſchaft der freien Künſte zu Leipzig und der Aſketiſchen Geſellſchaft in Zürch Mitgliede. Bey Cruſius. 1780. Stor 21 Ark i 8vo.

Hr. **Schmaling** gaaer i denne Bog, ſom er ſkreven for tænkende Læſere, efter Aabenbaringens Veiledning videre end **Spalding** i hans Beſtimmung des Menſchen. Den er nyttig baade for vorne Unge ſom en Underviisningsbog, og for andre Chriſtne ſom et opbyggeligt Erindringsmiddel om de nyttigſte Sandheder. Ordenen, Hr. Forfatt. følger, er denne: 1) om Troen, hvorved han forſtaaer en oprigtig Antagelſe af Jeſu Lære og dens Anvendelſe til Dyd og Beroeligelſe. Her angives tillige fuldſtændig de Grunde, hvorpaa den hviler: 2) om Ydmygelſe for Gud; hvorunder handles om Menneſkets oprindelige Godhed, dets nærværende Ufuldkommenhed, og de Ondes endelige Beſtemmelſe ſom tienlige Kundſkaber til Ydmygelſe: 3) om Tillid til Chriſtum. Her forklares vor Kirkes Lærdom om Treenigheden, Midlerens Perſon og Fortieneſte ſom Grunde for en fornuftig Tillid: 4) om Helliggiørelſe eller Lærdommen om Guds almindelige Foranſtaltninger til Menneſkenes Forbedring: 5) om de chriſtelige Pligter eller Dydslæren, hvorved tillige tales om Sacramenterne: 6) om den evige Salighed og Lærdommen om de ſidſte Ting. At roſe denne Forfatters Grundighed og Foredrag vilde være overflødigt.

ω.

Leipzig.

Predigten für den Chriſten, der die Mode nicht liebt. Bey Kruſius. 1780. Stor 11 Ark i 8vo.

Hr. Forfatteren, ſom under Dedicationen ſkriver ſig J. E. Schulz

Stuy i Zerbst, indsaae, at Titelen paa disse Prædikener behøvede en Forklaring, og denne giver han saaledes: „Mo„den fører det med sig, at man skal selv tænke d: ikke sige „nogen noget efter. Dette finder jeg skadeligt. Luther og „vort System blive for nærværende Tiid langt oftere mis„forstaaede end rettede. En Christen efter Moden philoso„pherer, men handler ikke. Jeg driver paa en ægte Sinds„forfatning efter Jesu Sind og de deraf flydende Gierning„ger.“ Efter denne Forklaring eller Bestemmelse leverer Hr. St. sex Prædikener af følgende Indhold: 1) Mangel paa de største Nødvendigheder, over Matth. 4, 1-12. 2) Vanskelig forbedres en gammel Synder, over Luc. 11, 14-28. 3) Støtter for et got Mod i Døden, over Luc. 23, 44-49. 4) Religion er den største Lykke paa Jorden, over Luc. 1, 57-80. 5) Ydmygheds Vard, over Luc. 1, 39-56. 6) Fred være imellem os, medens vi leve, over 1 Petr. 3, 8-15. — Den tredie og femte har sædeles behaget os, men i dem alle herskr stor Menneskekundskab og ret praktiske Tanker og Anviisninger. Foredragsmaaden fordrer Læsere, der ere vante til at tænke. Til at høres offentlig vare disse Prædikener alt for lange, men under Læsningen kiedes man ikke ved deres Længde. Deres indvortes Værdie undskylder Vidtløftigheden og holder Læseren skadesløs. Wr.

Nürnberg.

Anreden an Personen von Stande bey Privatbeichten und Communionen von dem Verfasser und Herausgeber des Landpredigers, bey Lochner. 1780. Stor 8 Ark i stor 8vo.

At mange har den priselige Maade at tyste deres Absolutionstaler af Vermet, er vel ligesaa lidet at tvivle paa, som at de ofte fremtræde offentlig uden forud at have betænkt, hvad de skal tale. Saa er det ofte gaaet hos os, saa gaaer det og i Tydskland. Disse usle Talere vil Forfatteren af ovenmeldte Skrift gierne forbedre ved at give dem Exempel og Anviisning. Til den Ende meddeler han 22 korte og ret smukke Skriftetaler, hvortil er føiet en Prædiken, som er holden ved en geistlig Mands Indvielse over dette Spørgsmaal: Hvad har det christelige Lærerembede at gisre i Hensee-

ſeende til Syndernes Forladelſe? Det er Forfatterens Hensigt i denne Prædiken at giendrive den Fordom, man har imod mange iſær ſchwabiſke Præſter, ſom man troer endnu at holde faſt ved de gamle uſkriftmesſige Meninger om Abſolutionen, men Giendrivelſen ſiger ikke meget.

Wr.

Quedlinburg.

Ueberſetzung des Propheten Zacharias mit Anmerkungen. Bey Reuſſner. 1780. Stor 2½ Ark i 8vo.

Denne Overſættelſe er det Ebraiſke meget troe uden at ſiøde an imod det tydſke Sprogs Reenhed. Den os ubekiendte Forfatter har forſynet den med korte Forklaringer over Ordenes Meening, hvilke ere ſatte neden under Texten. Men ikke alle vil være vel tilfreds med hans Fortolkning over enkelte Steder og hans Afdeelingsmaade; thi hiſt og her ſynes han noget for driſtig.

Wr.

Erfurt.

Faramonds Familiengeſchichte in Briefen. Zweiter Theil. In der Kayſerſchen Buchhandlung. 1780. Stor 1 Alph. i 8vo.

Indholden af den første Deel have vi anmeldt i diſſe Efterretningers forrige Aargang. (See første Hefte Side 27). Vi forlod den Gang den unge Faramond paa hans Reiſe til Leipzig. Hovedbegivenhederne i nærværende Deel begynde med hans Ophold ſammeſteds. Blackwort, Friderichs Kiæreſte, ſom var nær ved Affindighed, bliver ved hans Omhyggelighed helbredet. Hans Giftermaal med Grævinde Patty gaaer overſtyre, da han afſtaaer hende til Major Fells. Han maae formedelſt Forfølgelſer af hans Moder og bemeldte Grævinde flygte fra Leipzig, og opholder ſig derpaa nogen Tid i Gotha hos en Familie, ſom han i en Skov havde reddet fra Røvere. Men den Roelighed, han her begyndte at nyde, fik pludſelig Ende, da han fik den ſkrækkelige Efterretning, at hans Søſter Friederiche var bleven uſynlig i Wien, og at Blackwort paa denne Tidende haſtig var flygtet fra Gotha. Saavidt denne Deel, om hvilken det ſamme gielder, ſom vi have ſagt om den første. For dem, der

ikke

ikke kan undvære Romanlæsning, tør vi sikkert anprise den, da den i det mindste er ganske uomstødelig og velskikket baade til at give Begreb om Mennesker og at opvække en eller anden god Følelse. ö.

Berlin.

Catechismuslehren von den nothankerischen Schulmeister, ein opus posthumum nebst einigen von seinen Schulmeisterlesen und einem unter seinen Papieren gefundenen Manuscript von der Rechtgläubigkeit. Erstes Büchel. — Claudite jam rivos pueri, sat prata bibere. *Virg.* Bey Stahlbaum. 1780. Stor 15 Ark i 8vo.

At forsvare Orthodoxien imod de nye Reformatores, er Hovedhensigten af dette Skrift, hvori en Skolemester underviser sine Børn og holder Prædikener for dem og andre Landsbyefolk om saadanne Ting og i saadan en Tone, som gaaer langt over deres Begreb. Endelig kommer den første Deel af en Afhandling om Rettroende, der skal bestaae af tre Deele, af hvilke de tvende sidste siden skal følge. Forfatteren er ikke fattig paa Indsigter, og meget grundig har han beviist, at den politiske og ecclesiastiske Toleranz ere ganske forskiellige Ting, og at den samme Politik, som befaler at taale fremmede Religioner ja endog Vantroen selv, befaler ogsaa at have Tilsyn med, at enhver, især den i et Land herskende Kirke, bliver ved dens symboliske Lærebegreb. Nødvendigheden af symboliske Bøger og Lærernes Forpligtelse til at følge dem er meget vel gotgiort, men Beviserne for visse af vor Kirkes symboliske Lærdomme synes os ikke saa vel udførte. Den Tone, hvori Hr. Forfatteren har skrevet, er paa mange Steder satyrisk, og vi misunde slet ikke de selvkloge Nyhedselskere den haarde Nød, som hist og her gives dem at knække. Wr.

Münster og Hamen.

Neues Gebetbuch für katholische Christen. Mit Genemigung der Obern. Bey Perrenon. 1780. Stor 19½ Ark i 8vo.

Bønnerne ere varme og velskikkede til Andagts-Underholdning. Udtrykket ædelt og fatteligt, uden Billeder og Blomster, som

ſom den almindelige Mand ikke forſtaaer. Men i et Anhang leveres Litanier, Bodpſalmer og Lovſange. Litanierne, ſom ere ſtilede paa Maria og de Hellige, ere hiertelig urimelige. Bodpſalmerne ere meſtendeels elendig overſatte. Lovſangene ere Te Deum, Nunc dimittis og Magnificat. ω.

Helmſtadt.

Herrn **Albrecht von Hallers** Sammlung academiſchen Streitſchriften, die Geſchichte und Heilung der Krankheiten betreffend. In einer vollſtändige Auszug gebracht, und mit Anmerkungen verſehen von Dr. **Lorentz Krell**, Prof. der Arzneygelahrheit in Helmſtädt. Erſter Band. 1779. 1 Alph. 16¼ Ark i 8vo.

De til Lægekonſten henhørende Stridsſkrifter, hvoraf i dette første Bind meddeles Udtog, angaaende Hovedets Sygdomme, og ere i Tallet 40, første Gang udgivne ved forſkiellige, deels Tydſke, deels fremmede Akademier, ſaaſom Leiden, Upſal, Edinborg o. ſ. v. De ere alle overſatte af Latin, og Overſæteren lover at ville blive ved med dette Arbeide. Hans Anmerkninger ere nyttige, og Trykfeilenes Rettelſer ſkal blive anmeldte i det følgende Bind.

Breslau.

Dramatiſche Werke des Herrn **Mercier**, erſtes Bändchen. 1778, 18½ Ark 8vo.

Dette indeholder: **der Dürftige** og **der falſche Freund**, to Stykker, ſom have været bekiendte nok i Tydſkland allerede ſiden Aar 1773 og 74, og ſom her ikkun ere blevne indklædte i ovenanførte fælles nye Titel.

Berlin.

Schlachtgeſang im Chor zu ſingen. 1778. 1 Ark 4to.

Dette er Hr. **Rammlers** fortræffelige Krigsſang, med en meget paſſende Melodie ſat til Claveret med Mellemſtemmer, ſaavelſom og i Partitur for Trompeter, 2 Oboer og 2 Fagotter.

No. 3.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 19de Januar. 1781.

Kierligt og velmeent Hyrde-Brev til Bregninge og Biergſted Meenigheder i Sielland, hvori indeholdes: hiertelig Formaning for Gamle og Unge til en ſand Chriſtendoms daglige Øvelſe, af Friderich Randrup, Sogne-Præſt for bemeldte Meenigheder. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Store Helliggeiſtſtræde. 70 S. i 8vo.

Af en Hændelſe er dette Skrift faldet os i Hænderne, hvilket vi anmelde, ſkiønt det ikke er beſtemt for det Almindelige, men kun for tvende Meenigheder her i Stiftet. Det er ikke offentlig til Kiøbs. Kun faa Exemplarer deraf ere trykte til privat Brug for Hr. Forfatterens Tilhørere. „Jeg overleverer herved, ſkriver Hr. R. S. 4, enhver Gaardmand og Huusmand denne lille Bog til andægtig Læsning og alvorlig Eftertanke, at enhver i den kunde have en gudelig Tidsfordriv, iſær om Søndagen, naar han kommer af Guds Huus, og har eftertænkt, hvad han der har hørt til ſin Siels Nytte og Forbedring; ſaa ogſaa de lange Vinter-Aftener, der af Mandkiønnet her i Landet ſædvanlig unyttig bortdrives med Snyn, Tobaksſmogen og Snak, at jeg ikke ſkal ſige noget værre. Jeg vilde da, at enhver Huusfader, eller den i Huſet, ſom beſt kan læſe i Bog, læſte høit og tydelig et Stykke deraf til de andre Nærværendes Opbyggelſe. Herved troer jeg, at kunde

„ for-

„ forberede eder til at ſatte ved Guds Naade Lyſt til at læſe
„ den Hellige Skrift ſelv, ſom den allerbeſte Bog, og Grun-
„ den til alle de hellige Formaninger og Leveregler, jeg her
„ kortelig, og ellers offentligen lægger eder paa Hierte.“
Enhver maa roſe Hr. Forfatterens Henſigt, og man lærer heraf at kiende ham, ſom en Mand, der er alvorlig bekym-ret for de ham betroede Tilhøreres aandelige Vel, men det ønſkede vi, at de her afhandlede Sandheder vare mindre ſam-menkaſtede, eller fremſatte i en bedre Orden, og at et og andet Sted enten havde været reent borte, eller forandret. For de Læſeres Skyld, ſom ønſke at kiende et Skrift, der maaſkee aldrig kommer for deres Øine, vil vi afſkrive enhver Paragraphs Hoved-Indhold. §. 1. og 2. viſer Skriftets Henſigt, ſom vi oven for have anmeldt. §. 3. En Chriſtens Religion beſtaaer i diſſe to Stykker: 1) at man troer det, ſom JEſus Chriſtus har aabenbaret, ſom et Vidnesbyrd, der kommer fra Gud ſelv, der er den evige Sandhed. 2) At man adlyder og lever efter det, ſom JEſus Chriſtus ha-ver befalet os, ſom vores HErre, der har igienløſt os til ſine Tienere. §. 4. At være en ſand Chriſten er virkelig det herligſte Liv paa Jorden. §. 5. Ethvert Menneſke maa vente udvortes Lidelſer i Verden, men en ſand Chriſten har allene en faſt Trøſt derimod, da tvertimod de Ugudelige ere uden Trøſt, og ſaa vel i Velſtand ſom i Modgang ulykkelige. §. 6. Chriſtendommen giør os ei allene dette Liv behageligt, men fører os ogſaa til et evigt Liv i Himmelen. Ingen uden den ſande Chriſten kan døe i Fred og med et got Haab om en ſalig Udødelighed. §. 7. Herved bør Menneſkene overtales til a forlade Syndens Veie, og følge Guds Ords Veiviisning ti Himmelen paa Gudfrygtigheds og Helligheds Vei. §. 8 Man maa ſaa meget mere lade ſig opmuntre hertil, da man veed, at der er en evig Fordømmelſe for dem, ſom foragt Guds Naade og den Salighed, han ſaa alvorlig ved ſit Or tilbyder dem. §. 9. Betragtningen over det evige Livs Her lighed og ubodfærdige Synderes evige Elendighed bør bevæg Syndere til ſnart at omvende ſig og fatte et andet Sind §. 10. Det er beklageligt, at den chriſtelige Religion ikke almindeligere bifalden og antaget. Hedningene kiende de ikke. Jøder, Tyrker og vantroe Spottere holde den for e Daarlighed. De fleſte Chriſtne ere det kun af Navn, me

ler

leve ſom uchriſtne. Lærere maa derfor, hver paa ſit Sted, giøre alt for at viſe dens Fortreffelighed og Elſkværdighed. §. 11. Her anføres Hr. Forfatterens Tilhørere til en alvorlig Selvprøvelſe, at eftertænke deres Forhold, om de have erfaret Lærdommens Kraft i deres Hierter, og viiſt Frugten deraf i et helligt og gudeligt Levnet, og i dette Fald at takke Gud, glæde ſig i ham, og blive ved i det Gode, men i manglede Fald at afbede deres Synder, ſkye dem og herefter leve, ſom det ſømmer ſande Chriſtne. §. 12. Til en ſand Omvendelſe og beſtandig Fremgang i Dyd og Hellighed haves baade de kraftigſte Opmuntringer og de vigtigſte Forbindelſer i de tre Troes Artikle, ſom til den Ende ret maa overveies og daglig haves for Øine. §. 13. handler i Anledning af den første Artikel om Guds Velgierninger ved Skabelſen og Opholdelſen, ſom Bevæggrunde til at elſke og frygte Gud. §. 14. om Guds Velgierninger ved Igienløsningen, og §. 15. om den Hellig Aands Naadevirkninger, ſamt om Ordet, Sakramenterne og Lære-Embedet, hvilket alt henſigter til Menneſkenes Saliggiørelſe, og altſaa ikke maa foragtes eller misbruges. §. 16. Selvprøvelſe i Henſeende til det Løfte, man har giort i Daaben og ved Confirmationen. §. 17. Alterens Sakramente er en høitidelig Forpligtelſe til ſand Chriſtendom, men er desværre megen Misbrug underkaſtet baade i ſunde og ſyge Dage. „Hvad er almindeligere, (S. 37) men beklageligere, end at man ſætter ſin hele Chriſtendoms Hovedſag i at høre Prædiken, og gaae til Alters i det mindſte et Par Gange om Aaret, endſkiønt mange ere baade vankundige og flere gienſtridige. De viſe bøiede Knæ i Skrifte-Stoelen og ved HErrens Bord, men glemmer at bøie Hiertet i en ſand Fortrydelſe over Synden, og til en beſtandig Lydighed imod Frelſeren, ſom den ſande Troes Kiendetegn og en alvorlig Chriſtendoms rette Væſen. Saaledes gaaer et Aar efter det andet for mange, indtil Døden nærmer ſig. Nu bedder det: hent Præſten, jeg vil beretteſ! og ofte ikke, førend Aanden er paa Læberne, Sandſerne fortumlede, og Sielekræfterne ſvækkede til at tænke paa det Vigtigſte. Gode Gud! hvad ſkal en Lærer da udrette? Han kan da ikkun haabe og ønſke, at den Bekiendelſe, ſom ſaadan en Synder giør om ſit Sinds Forandring, maa være oprigtig. Vist kan han eller nogen ikke

„ troe det, da Dødsfrygt har ofte meeſt Deel i denne Be-
„ kiendelſe. Det ſeer man, Guld bedre det! i mange, ſom
„ love herlig paa deres Sygeſeng; men naar den kiere Guld
„ forlænger Livet og ſkienker Sundhed, er Løftet glemt. Ach
„ er det ikke en Omvendelſe ſom Pharaos; naar Guds Riis
„ var over Hovedet, ydmygede han ſig, men naar han ſaae,
„ at han havde faaet Luft, da blev hans Hierte forhærdet.
„ 2 Moſ. B. VIII. 15.,“ hvor overeenſtemmende dette er med Erfarenhed, behøve vi ikke at erindre. §. 18. indeholder Advarſel imod adſkillige falſke Indbildninger, hvorved mange forhærde ſig i deres ſyndige Levnet. Saaſom: Du er jo døbt, gaaer i Kirke, til HErrens Bord, læſer daglig dine Bønner, altſaa er du en god Chriſten og bliver ganſke viſt ſalig: Jeg har en god Troe til vor HErre, og fortrøſter mig ved at blive ſalig ved min Troe til JEſum uden nogen min egen Fortieneſte: Mange mene, at Omvendelſe beſtaaer alene i at ſørge lidt for ſin Synd, læſe en Bøn om Guds Naade, i ſær naar man gaaer til Skrifte, og derefter bliver ved i ſin forrige Vane, ſom om man nu havde giort Afregning med Gud, og kunde begynde at giøre nye Gield: Nogle kalde det Omvendelſe, at rette viſſe Laſter og forbeholde ſig andre, at øve viſſe Pligter, men overtræde andre, og nu undſkylde de ſig med, at enhver har ſine Feil: Nogle trøſte ſig ved, at de har intet Ont giort, fordi de ikke har nogen grov Laſt at bebreide ſig, men har levet et ærbart Liv for Verden. I Henſeende til letſindig Sværgen har man ſædvanlig to Undſkyldninger, nemlig: Folk troe os ikke paa Nei og Ja, og: Vi ere nu, Gud bedre! komne i med at ſværge, ſaa vi ikke kan lade af; begge giendrives, og til at aflægge denne Synd anviſes tienlige Midler. §. 19. handler om den offentlige Gudstieneſte og paraphraſerer baade Begyndelſes- og Slutnings-Bønnen. De Regler, her indſkærpes, ere følgende: Lad intet hindre eder fra Kirken om Søndagen, uden Sygdom og uundgaaelige Nødvendigheds Gierninger: hold der ogſaa eders Børn og Tieneſtefolk dertil: kommer tilig naar Gudstieneſten begyndes, og løber ikke af Kirken, før HErrens Velſignelſe er aflæſt for Alteret: ſtræber med ſamle de Tanker baade at ſynge Pſalmerne og at høre Prædiken indprenter i ſær Hovedlærdommen faſt i Hukommelſen: for ſommer ikke Leiligheden til at høre Catechismi Forklaring

naar Daaben forrettes, da betragter ſamme med Ærbødighed, og tænker paa eders egen Daabs Pagt: naar Nadveren uddeeles, da bivaaner denne Forretning med Andagt og beder for Gieſterne: mode I ſelv ved JEſu Bord, da kommer velberedte med ſand Fortrydelſe over alle eders Synder, med alvorlig Tillid til Chriſti Fortieneſte, med retſkaffen Kierlighed til Gud og Næſten, ſom virker Had til Synden og Lydighed mod Guds Bud: beregner ikke den rette Tid til at bruge Sakramentet efter Maaneder eller Uger, men efter eders Sieles Trang. §. 20. Man maa ikke være blot Søndags-Chriſten, men hver Dag ove ſig til Gudfrygtighed. §. 21. Man maa ikke forſømme at begynde nogen Dag med Bøn og Guds Paakaldelſe, og det ſidſte Aften-Arbeide bør, næſt at prøve ſig ſelv, hvorledes Dagen er anvendt, være at takke Gud for ſin Naade og befale ſig i hans Varetægt. §. 22. Man bør hver Dag foreſætte ſig at ville være oprigtig baade i Ord og Omgang med andre. Og nu følge ſærdeles Regler for Huusbonder og Madmødre, for Tieneſtefolk af begge Kiøn, for Unge af Mandkiønnet, for Unge af Qvindekiønnet, og tilſidſt almindelige Regler baade for Gamle og Unge. §. 23. Et Formanings-Ord til Fattige: de maa ikke knurre imod Guds Forſyn eller misunde Næſten: ikke indbilde ſig, at de ere Gud behageligere, fordi de ere fattigere end andre: ikke hengive ſig til det lade Betlerlevnet, ſaa længe andet Middel kan bruges til Livets Ophold o. ſ. v. §. 24. tilføier diſſe fire nyttige Leveregler: Stoel aldrig paa din egen Kundſkab eller Dyd: Vogt dig for ont Selſkab og fortroelig Omgængelſe med onde Mennesker: Foreſtil dig altid Gud ſom nærværende, der agter paa dit Hierte og dine Gierninger: Betænk tit og ofte din Død, hvor nær du er Evigheden, og hvad Regnſkab du ſkal gisre Gud for alle dine Gierninger.— Herpaa følger en Beſlutnings-Pſalme under Melodie: Allene ſte Gud i Himmerig ꝛc. — Vi ſkulde ikke have været ſaa vidtløftige i dette lidet Skrifts Anmeldelſe, derſom det havde været udgivet til almindelig Brug. I Almindelighed betragtet, troe vi det meget nyttigt for Hr. Forfatterens Meeninger, og ønſke ham, ſom en brav Lærer, den Fornøielſe at ſee mange Frugter deraf, men blant de Steder, der fortiene at udſlettes, og ſom vi oven for nævnede, regne vi dette S. 15 og 16, hvor der handles om de Fordømte:

„ Her haver et Krochuus været dem kierere end Guds Huus,
„ og ſyndigt Selſkab behageligere end Guds Børns Forſam-
„ ling. Hvorledes kunde de da være bequemme til at priſe,
„ love og tiene GUd i Ærens Rige? Her vare deres Tunger
„ optændte af Helvede, de bandede, ſværgede, bagtalede og
„ ſkiendede deres Næſte. De raabte ſaa tit **Dievelen ſkulle**
„ **gale i dem og annamme dem** og andre, baade Menne-
„ ſker og Kreaturer; de agtede ſaa ofte i ſyndige Ord og
„ Gierninger JEſu **Død og Pine** ringe. Nu kommer al
„ Forbandelſen over dem; nu føres de til Dievelen og hans
„ Engle, og maa tage Deel med dem i deres Pine o. ſ. v."
Vi havde ikke ventet at læſe Matros-Eeder i et Opbyggelſes-Skrift, og Hr. Forfatterens Tilhørere behøvede vel heller ikke at ſee dem paa Prent. — Ved denne Leilighed vil vi endnu anmelde et Skrift af ſamme Forfatter, ſom ikke i rette Tid har faaet Plads i diſſe Blade. Det har følgende Opſkrift:

Udtog af hellige Taler holdne ved Brudevielſer af **Fridrich Randrup**, Sognepræſt for Bregninge og Biergſted Menigheder i Sielland. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos Johan Rudolph Thiele. Med et Vignette, ſom foreſtiller et Træe, hvorpaa det regner. I Omkredſen ſtaaer: Floreſcat Numine Rigante. Stor 126 Sider i 8vo. Koſter 24 ß.

Hr. **Randrup** kalder diſſe Taler Udtog, fordi de her og der kunde været vidtløftigere udførte, dog ere de fuldſtændige nok, baade til almindelig Opbyggelſe og [illegible] at foranledige Tanker hos dem, der har at beſtille med ſaadanne eller dermed beſlægtede Materiers Udarbeidelſe. At man i vort Sprog ikke har flere af dette Slags hellige Taler end dem, Hr. **Jonge** for endeel Aar ſiden udgav under Navn af Nuptialia, har iblant andet bevæget Hr. **R.** til at fremkomme med dette Forſøg. Ogſaa vilde han paa ſin Side tilintetgiøre den ugrundede Beſkyldning for en lad Uvirkſomhed, ſom en driftig Recenſent i den kritiſke Tilſkuer No. 44 og 45 for 1776 har tillagt den ſtørſte Deel af begge Rigernes Geiſtlighed. Næſt diſſe Erindringer, ſom findes i Fortalen følge tolv Brudevielſes Taler af dette Indhold: I. Et haabet Gode 1) bekymmerligt i ſin Opſættelſe, 2) Behageligt i ſin Opfyldelſe, over Ordſpr. 13, 12. II. Troende ſom

et

et frugtbart Træe, 1) Plantelsen, 2) Frugtbarheden. 3) Opsigten, over Pſ. 1, 3. III. Abrahams andet Giftemaal, af 1 Moſ. B. 25, 1. uddrages 1) en Efterretning, nyttig for Abrahams Afkom. 2) Anledning til Lærdomme, nyttige for os og alle. IV. Guds underlige Forraad til vort Ophold, 1) hvorfra det kommer, 2) hvorledes det ſkal ſøges og faaes, 3) hvorfor eller i hvad Hensigt det gives, over 2 Moſ. B. 16, 4. V. Børns Lydighed imod Forældre, i Henſeende til deres Ægteſkabs Valg; 1) hvorvidt denne Lydighed ſkyldes Forældre a) naar Forældrenes Villie er grundet paa Religion og Fornuft. b) Naar Forældrenes Villie ſtemmer overeens med de Unges indbyrdes Tilbøieligheder, ſaavidt ſamme ere uſkyldige; 2) hvorfor Børn bør deri vise Lydighed. a) At de ikke ſkal bedrøve dem, de meeſt burde glæde. b) At de ikke ſkulle ſkille deres Ægteſtand ved Forældrenes Velſignelſe, ſom er den vigtig, over 1 Moſ. Bog 26, 34. 35. og 28, 7. VI. Guds Børn ſom velhiulpne Folk; 1) Maaden, hvorledes de ere velhiulpne a) i det aandelige, b) i det timelige. 2) Middelet, hvorved de blive velhiulpne, over Pſ. 34, 11. VII. Den herligſte Prydelſe for Chriſtne i Almindelighed og for Ægtefolk i Særdeleshed. 1) Prydelſen i ſig ſelv; 2) Dens Ypperlighed, a) den indſlutter, ſom et Baand, alle Dyder efter Guds Lov. b) Den forbinder os, ſom et Baand, kraftigſt med Gud og vor Næſte, over Col. 3, 14. VIII. En kraftig Opmuntring til en god Huusrugt; 1) hvad der hører til en god Huusrugt, a) en kydſk Omgang imellem Ægtefolk, b) en retſindig Varſomhed hos Huusfædre i Ord og Gierning, c) Nidkierhed hos Huusfædre at befordre Orden og Gudsfrygt i deres Familie; 2) den kraftige Opmuntring dertil, a) Gud er nærværende med Naade og Beſkiermelſe for ſine Børn, b) Gud er nærværende med Mishag og Vrede over Vanhellige, over 5 Moſ. B. 23, 14. IX. David, betragtet 1) ſom forladt og Venneløs, men tillige 2) i Haabet annammet og trøſtefuld, over Pſ. 27, 10. X. Hvorledes Ægteſtanden kan blive en Hindring fra Guds Rige. 1) naar den ilde begyndes, a) uden Gud, b) imod Guds Villie. 2) Naar den ilde fremdrages, a) i vellyſtige Begierninger, b) i jordiſke Bekymringer; c) i hovmodig Omgængelſe, over Luc. 14, 20.

XI. Guds Ledsagelse til Ægtestanden. 1) Hvorledes det skeer, a) ved Guds Ord, b) ved Fornuften, c) ved indbyrdes Tilbøielighed, d) ved Guds Bestyrelse. 2) Hvo derved kan trøste sig, over Ps. 25, 12. XII. Ægtepagtens høitidelige Erklæring ved Ordets Tienere, 1) at det er fornødent, at Ægtepagten erklæres offentligen, a) fordi Ægteskabet er en Pagt, som vedkommer Selskabet, hvori man lever, b) fordi det er en ærværdig Forbindelse. 2) At det er billigt, denne Erklæring skeer ved Ordets Tienere, a) thi den er en guddommelig Stiftelse, b) dens Indretning bør være lovlig, c) den har sit Kors, og d) behøver derfor sin besynderlige Velsignelse, over Luc. 17, 14. Skiønt disse korte Taler indeholde meget got, og altid kan sættes ved Siden af, ja endog i vore Tanker ovenfor, de af Hr. **Jonge** udgivne, kan de dog ikke udholde nogen streng Bedømmelse efter homiletiske Regler. Sætning, Deelinger og Underdeelinger staae ikke allevegne i den beste Forbindelse med hinanden, ikkeheller ere de hist og her forekommende Betragtninger grundede i de udvalgte Texter. Allermindst har den tredie villet behage os, da alting heri uddrages af et Par Navne. „Manden (S. 27) skal være en Abraham d: en troende Guds Ven, og Qvinden (S. 28) skal være en Keturah, hvis Navn i Guds Aands Sprog bemerker liflig Rogelse o. s. v." S. 27 er med en Trykfeil sat **Ægteskabs Lønlighed** istedet for: Lovlighed. Den første, femte, ottende, tiende og ellevte ere de smukkeste og temmelig udførlige. Wr.

Breslau.

Vollständiger Unterricht von Gebrauch der künstlichen Himmels- und Erdkugel, nebst einer vorläufigen Erklärung der ersten Gründe der Geometrie, und Einleitung in die sphärische und theoretische Astronomie. 1779. 1 Alph. 1 8.

Dette Skrift har følgende Afdeelinger: 1) Underviisning i Geometrien fra S. 1-30. 2) Begyndelsesgrunde til den sphæriske Astronomie fra S. 30-62. 3) Om Verdens Legemerne og Verdensbygningen fra S. 62-126. 4) Indretningen og Brugen af de kunstige Himmelkugler fra S. 126-250. 5) Indretningen og Brugen af de kunstige Jordkugler fra S. 250-328. Skriftet er ikke ledsaget af Figurer, og er tel-

følgelig, efter nærværende Tiders Smag, snarere for Lærere, end for Lærende; thi det indeholder i indkneben Korthed ikke allene mange mathematiske, men ogsaa physiske Læresætninger af Astronomien og Geographien, tilligemed nogle dertil hørende Tabeller, for Ex. over de fornemste Stierner, over deres lige Opstigen, Afvigelse, Længde og Brede; videre, over de fornemste Steders Længde og Brede paa Jorden; begge Deele tagne af de Berlinske Ephemerider og astronomiske Tabeller. Skriftet er ogsaa forsynet med et Register.

Stettin.

Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preuß. Herzogthums Vor- und Hinter-Pommern. Erster Theil, welcher, ausser der algemeinen Einleitung, die Beschreibung des Preuß. Vorpommern enthält; herausgegeben von **Ludewig Wilhelm Brüggemann.** 1779. 3 Alph. 6 Ark i stor 4to.

Kan noget Land eller nogen Provints fremvise en Beskrivelse, der er fuldstændig, uden at indlade sig i Smaating, lærerig, nyttig og rigtig; saa bliver det Pommern ved nærværende Skrift. Til Beviis paa Fuldstændigheden kan Fortegnelsen over Indholdet af den almindelige Indledning tiene, som bestaaer af 21 Hovedstykker, hvori handles om Korterne over Pommern, om Landets Beliggenhed og Grændser, Naturhistorie, Vande, Pomrernes Characteer, om de Kongelige Lands-Collegier, Provincial-Directioner og Retter, om de adelige Familier fra det 12te Aarhundrede, om de For-Pommerske adelige Vasaller i Aaret 1777., om de adelige Familiers Vaaben, der nu ere boesatte i Pommern, om de Pommerske Regimenter, og deres Guarnisons-Pladse, om Synoderne, om de Kongel. For-Pommerske Skov-Anstalter, om Handelens, Manufacturernes, Fabrikernes og Silke-Avlens nærværende Tilstand, om Vægt og Maal, om Posternes Gang, om Landeveiene og om Landets nærværende Inddeeling. Denne Indledning indtager et Rum af 1 Alph. og 16 Ark; og derefter følger det Preussiske For-Pommerns topographiske Beskrivelse, hvor saa megen Fuldstændighed og viis Sparsomhed er forecnet med hinanden, at man sikkert kan anprise denne Beskrivelse som et Mønster for Skrifter af

dette Slags. I Stedet for ubetydelige og ofte barnagtige Efterretninger, hvormed andre Forfattere pleie at fylde ſaadanne Beſkrivelſer, finder man her ikke andet, end hvad der er lærerigt og nyttigt. Forfatterens ſaa høie og uſædvanlige Grad af Nøiagtighed og Rigtighed lader ſig blant andet ogſaa ſkiønne deraf, at mange Afdeelinger i dette Værk ere foranledigede ved de mange Slags Tabeller, ſom, efter den i de Preuſſiſke Stater brugelige Indretning, hvert Aar maa indſendes til Provincial-Collegierne, og ſom her ofte meddeeles ganſke uforkortede. Desuden har Forfatteren ogſaa, efter høiere Foranſtaltning, haft Underſtyttelſe i dette ſit Arbeide af alle ſaa vel geiſtlige ſom verdslige Betiente i Landet. Den anden og ſidſte Deel ſkal beſkrive Bag-Pommern tilligemed de indlemmede Kredſer.

Danzig.

Des Fürſten Michael Schtſcherbatorwo Rußiſche Geſchichte von den älteſten Zeiten an. Erſter und zweyter Theil, bis auf die Unterjochung Rußlands durch die Tartarn. Aus dem Rußiſchen überſetz von M. Chriſtian Heinrich Haſe. 1779. 3 Alph. 11 Ark i 8vo.

Omendſkiønt Materierne til en fuldſtændig Ruſſiſk Hiſtorie endnu ikke ere tilſtrækkelig ſamlede og bearbeidede, ſaa er dog til denne Tid udrettet ſaa meget deri, at der nu vel kunde forfærdiges en ſammenhængende fuldſtændig Hiſtorie. Vi have vel allerede faaet adſkillige, men den nærværende fortiener dog Fortrinet for de øvrige, deels derved, at den ikke er nogen blot Indledning, men et fuldſtændigt Syſtem, deels formedelſt Udarbeidelſen ſelv. Forfatteren har brugt de beſte Kilder, og foredraget Begivenhederne i en god Orden. Overſættelſen ſynes at være lykkedes godt, ſaa vidt man kan ſkiønne, uden at være i Stand til at holde Originalen imod den. Overſætteren har ogſaa ofte føiet Anmerkninger til, og derved rettet og oplyſt meget. Efter en Indledning, hvori handles om de ældſte Folk i det Ruſſiſke Riges Lande, følger Hiſtorien ſelv i de Perioder, ſom anviſes nøiere paa Bogens egen Titel. Man venter med Længſel Fortſættelſen.

Aber-

Aberdeen.

An Addreſs to the People of Scotland, upon the Alarms that have been raiſed in regard to Popery. By George Campbell, D. D. Principal of Mariſchal College, Aberdeen 12mo. 1 ſ. Cadell. 1779.

Denne ypperlige Foreſtilling til Folket i Scotland giør ſaavel dets Forfatters Forſtand ſom Hierte ikke liden Ære; den vidner om en virkelig redelig og frie Aand, og fortiener enhvers alvorlige Agtſomhed, ſom ønſker at handle overeensſtemmende med de proteſtantiſke og chriſtelige ſande Grundregler. Saaſom Doctoren ikke kunde være nærværende ved den ſcotſke Kirkes nationale Forſamling, anſaae han det for ſin Pligt, at give Verden et Vidnesbyrd om ſin Dom over det Hele i en ſaa vigtig Sag; en Sag, der altid vil blive de Tænkendes Agtſomhed værdig og vigtig. Overveies det med koldt Blod og udeeltagende, ſom Forf. fremſetter, kan det ikke mangle at frembringe ſaadan Tænkemaade og Sinds Tilbøielighed, ſom anſtaaer hans Diſcipler, ſom ikke kom for at ødelegge Menneſkers Liv, men for at frelſe dem. — Forfatteren deler ſin Afhandling i tre Kapitler; i det første betragter han Evangelii Lærdom i Henſeende til Forfølgelſe, og iſær, til Forfølgere. Her viſer han, at de Maader, hvorved overensſtemmende med vor Frelſers Befaling, hans Religion ſkulde forplantes, vare ikke andre, end ved at lære, og ved et exemplariſk Livs tiltrekkende Indflydelſe; og at Apoſtlernes Forhold var fuldkommen overeensſtemmende med de Lærdomme, ſom de havde bekommet af deres Lærere. Han oplyſer vor Frelſers Befalinger ved hans Exempel, og underſøger hvorledes han var ſindet i Henſeende til det Antipathie og indbyrdes Had, ſom i hans Tid fandt Sted mellem Jøderne og Samaritanerne, hvis Forhold til hinanden var nogenledes lignende, ſkiønt meget ſlettere, end Proteſtanternes og Papiſternes i Scotland, førend den ſidſte Uroelighed. Med et Ord, han giør det tilſtrækkelig viſt og klart, at hverken vor Religions guddommelige Stifters Exempel eller Befalinger, ei heller hans Apoſtlers, berettigede Sverdets Brug, eller andre ſaadanne kiødelige Vaaben, for at fremme Religionens Udbredelſe; at de udruſte vort Sind med Sagtmodighed, Troe og Taalmodighed, at taale, men ikke

i no-

i noget Tilfælde tillade os at afstedkomme Forfølgelse, ikke engang til Giengield for det vi selv have maattet lide; at den nødvendige Følge af saadan vanhellig Opførsel er at tilintetgiøre Gudeligheds Magt, for at oprette dens Skikkelse, og at opofre vor Religions Aand, den Kierlighed, der opliver alt, for deraf at giøre en blot livløs Figur. — I det andet Capitel betragter Forfatteren de Slutninger, til hvilken en sund Politik maae lede i Henseende til at taale Papisterne, og begynder med den Anmerkning, at Rettigheden, betragtet politisk, til at give Papisterne i Scotland en saadan Religions Friheds Tilstaaelse, som dem allerede er bevilget i Engeland og Irland, er en Sag, hvis Afgiørelse egentligen tilkommer den lovgivende Magt. Ham, siger han, forekommer det især upassende for en kierkelig Ret at blande sig deri, da det er et Spørgsmaal, som alene angaaer det politiske Legems Velfærd. Men hvor upassende det end kan være for en geistlig Ret, at blande sig med den lovgivende Magt i denne Sag, er det os dog tilladt, siger han, som Individuer af Friheds Land, for at berolige velmenende Folks Sind, frimodigen at undersøge Spørsmaalet om Midlerne til den foreslagne Religions Friheds Tilstaaelse; dette er, naar det forsigtigen bruges, enhver Brittisk Undersaats Privilegium i Henseende til offentlige Foretagender. Med tilbørlig Agt for sine Foresatte overleverer han derfor sine Betænkninger til Læsernes retsindige Omdømme. I enhver Tilstand, bliver han ved, har man Ret til Selvvedligeholdelse, som blant andet indbefatter, at forsvare sig selv mod tilsviet Vold, enten den kommer udenfra eller indenfra, fra udenrigs fiendtligt Anfald, eller fra vort eget Lands oprørske og fordervede Medunderfaatter, og følgeligen, at tilbagedrive Magt med Magt. Det er Øvrighedens Pligt, som er Statens Formynder, og altsaa ogsaa dens Tiener, ikke allene at forsvare Selskabet, naar det angribes, men og vaage over dets Sikkerhed, og at Øvrigheden, saa vidt dens Magt strekker sig, bør bruge ethvert statsmessigt Middel, til at forekomme enhver forudseet Fare, ligesaa vel som at bortrydde den nærværende. Herpaa, og paa dette allene, grunder sig Øvrighedens Rettighed at give sig af med Religions-Secter. Meninger ere naturligen udenfor Magistratens Jurisdiction, hvis egentlige Formaal er offentlig Fred

og

og national Lykſalighed. Da diſſe ikke kan fornærmes og tilintetgiøres af Menneſker paa anden Maade end ved deres Handlinger, ere de egentligen det, der bør dømmes for menneſkelige Domſtole. Men da det er unegteligt, at Meninger have ſtor Indflydelſe paa Handlinger, ſaa er offentlig Bekiendelſe af ſaadanne Meninger, ſom aabenbar kuldkaſte Selſkabets naturlige eller borgerlige Rettigheder, eller enkelte Lemmers af Selſkabet, utvipleligen at anſee ſom en aabenbar Handling, der falder under Øvrighedens Kiendelſe. Det er allene i denne Henſeende at Meninger bør holdes for at ſtaae under verdslig Jurisdiction. Betragtet ſom en Samvittigheds Sag, ſom ſand eller falſk, orthodox eller heterodox, og følgeligen angaaende vor aandelige og evige Lykſalighed, ſtaaer den viſt ikke under nogen jordiſk Magts Domſtol. Denne Forſkiel er dog ikke altid blevet iagttaget, og de, ſom have havt Magten i Hænderne, have i Betragtning af det Aandelige, ſom var ganſke uden for deres Embede, troet ſig forbunden ved de helligſte Baand, til at giøre alt for deres egne Meningers Antagelſe, fordi de troede dem grundede, og til enhver anden Menings Undertrykkelſe, ſom de troede falſk, og ſtridig mod deres egne. Herfra den Intolerances Aand, ſom i mange Lande have været Chriſtendommens Peſt, og vil beſtandig vedblive at være mange europæiſke Landes Ødeleggelſe, ligeſom og for andre Klodens Dele. Intet kan være klarere, end dette, derſom Øvrigheden er berettiget, endog forbunden med al dens Myndigheds Vegt at udrydde Meninger, blot fordi de ere falſke, og anſees ſom ſielfordervende, maae denne Forpligtelſe være uadſkillelig fra Øvrighedens Embede, og følgeligen paaligge enhver Øvrighedsperſon. Skal dette nu være den eneſte umiddelbare Regel til det de have at følge og forkaſte, kan det ikke blive ander end deres egne Meninger, og (Øvrighed har intet andet Kald end private Perſoner til en feilfrie Førelſe) ſaaſom den ſamme Forſkiellighed af Meninger, ſom der og virkeligen til forſkiellige Tider og hos forſkiellige Folkeſlag er fundet, maae findes hos Folk af denne Stand ligeſaavel ſom i alle andre Stænder; efter denne Forudſætning vil man finde i et Land Forholdreglernes Pligt at undertrykke og forfølge, og til een Tid hvad der er Forholdreglernes Pligt, i et andet Land, endog i det ſamme Land, til en anden

den Tid, at opelſke og beſkytte. Denne Følge, hvor urimelig den end er, lader ſig meget vel udlede af omtalte Grundregel, og bør derfor anſees for et tilſtrekkeligt Bevis paa denne Grundregels Urimelighed. Een af de mange ulykkelige Følger denne ligeſaa ubillige ſom almindelige Maade at handle overensſtemmende med dette falſke Religionsprincipe har havt, er, at Partiegeiſt, endog hos dem, hvis Meninger vare blot ſpeculativiſke, og kunde aldrig, overladte til dem ſelv, have antaſtet Selſkabets Fred, er derved blevet ophidſet mod andre, der tænkte forſkielligen. Had og Misundelſe ere blevne opvakte, og fortſatte ved Indbyrdes Fornærmelſer. Enhver Sect er derved bragt til at anſee enhver anden for en Modſtander og Fiende, og et Partie, af hvilket, naar det fik Magten i Hænderne, alting var at befrygte. Og diſſe Virkninger have været de ſamme paa begge Sider; enhver har ſpillet Tyran i ſin Tour. Da Sindslidelſerne have ſtørre Indflydelſe paa Menneſkers Opførſel end kold Betragtning, have de og været overmaade langſomme i at opdage Grundreglens Falſkhed, Øvrighedens Ret at blande ſig i Sager, naar der ingen ſynlig Fare er for Staten; denne Ret, ſkiønt undertiden omtviſtet af det ſvagere Partie, er altid blevet tilſtaaet og forſvart af det herſkende, troende ſig beretiget til Grundreglens Monopolium, ſom de der i deres Tanker havde Sandheden allene paa deres Side. Endog Erindringen af modtagne Fornærmelſer, iſteden for at aabne Øinene, og viſe dem denne Grundvildfarelſes ødeleggende Følger har ikkun tient dem til at rodfæſte ſig deri, og benytte ſig deraf ved given Leilighed. Saadeligen, ſaa ubeſtandigt et Kreatur er Menneſket! de, ſom kort forhen heftigen forſvarede Ret til ſelv at dømme, ere ikke ſaa haſtig komne til Magt, førend de halſtarrigen negte andre den Ret. Da de ere vante til at betragte det andet Partie ſom Fiender, og da de ere blevne haardt behandlede af dem, ſaa troe de, desuden at faae en ny Ret til at forfølge dem efter Giengieldelſens Lov. Dette, jeg tilſtaaer det, gior Religions-Partier i en anden Henſeende til et Formaal for Øvrighedens Agtſomhed. Et Partie, ſom bekiender ſig til Grundregler, der betragtede for dem ſelv, indeholde intet fiendtligt for Selſkabet, kan ved dets ſtore og fortſatte Fiendſkab til det herſkende Partie ſette den offentlige Fred i Fare. Herover kan

det

det hændes, at Øvrigheden, skiønt fuldkommen ligegyldig hvilket af Partierne den skal ynde, kan finde det stridigt mod Statens Sikkerhed og Rolighed, at give begge lige Medhold: fuldkommen Lighed, hvor det er et gienſidigt Had, kan ikke længe beſtaae, uden at aabne Døren for gienſidige Fiendtligheder. Den største Aarvaagenhed kunde ikke beſtandig forekomme denne Virkning, ſom maatte til Slutningen kuldkaſte Statens Forfatning. Men hvor den offentlige Rolighed længe har været Øvrighedens eneſte Formaal, er der neppe nogen Farlighed ved at antage ſaadanne Forholdsregler, ſom foraarſage, at Menneſkenes Sind ikke fordærves, og ikke frembringes i deres Bryſt den meeſt ukierlige og uchriſtelige Tænkemaade mod hinanden. — Man tilſtaaer, at naar den offentlige Fred er i Fare, er det Øvrighedens Pligt at legge ſig der imellem. Oprør er ikke berettiget til at ſkiule ſig under Religions-Meninger, ei heller kan Paaſtanden af Samvittighedsfrihed berettige noget Menneſke til at angribe en andens Frihed eller Eiendom, geiſtlig eller verdslig. — Man maae tilſtaae, at der kan møde mange ſærdeles Omſtændigheder, ſom for en ſtor Deel bør tilbageholde den i andre Henſeender lovlige verdslige Magts Udøvelſe. Naar Partier allerede ere dannede, og ere længe vedblevne, ſkiønt deres Grund-Principer ere Selſkabets Rolighed fiendtlige, kan deres Antal, Indflydelſe og andre Omſtændigheder giøre, at det er bedre at ſee igiennem Fingre med dem, ſkiønt uforſkyldt, efterſom denne Mildheds Følger er det mindſte Onde. — Derpaa anvender Forfatteren diſſe Grunde paa Papiſterne, og betragter deres Charakter med ſtor Upartiſkhed. Hverken forringer eller forſtørrer han deres Feil. Med et Ord, han taler Tolerances Sag med en ſand tolerantiſk Aand. Han er af den Tanke, af et ſaa ubetydeligt Partie, ſaavel i Henſeende til deres Antal ſom Eiendomme, kan ikke blive Landets Forfatning ſkadeligt; iſær naar betragtes, at det er ikke foreſlaaet at antage dem i noget Embede, ſom medfører Øvrigheds Værdighed og Lovgivnings Magt, eller nogen Plads af offentlig Tillid; og ſkulde deraf opſtaae nogen uforudſeet Ulykke eller Fare, har Øvrigheden altid Magt nok, betimeligen at forekomme Følgerne. — I det ſidſte Kapitel, viſer Forfatteren de ſande chriſtelige Hielpemidler til Religions-Kundſkabernes Fremme, og Vildfarelſernes Undertrykkelſe.

Her

— Her og overalt vil Læſeren finde den Oprigtighed, Beſkedenhed, Alvorlighed og frie Aand, ſom anſtaaer en ſand proteſtantiſk Geiſtlig.

Wien.

Antons von Scharff, Ritters, Gedanken von dem Werth und der Behandlung des philoſophiſchen Studium. 1778. 125 S. 8vo.

De foragtelige Tanker, ſom mange af dem, man med Ret eller Uret kalder Lærde, yttre imod Philoſophien, bevægede Forfatteren til at viſe det philoſophiſke Studiums Værd. Alt, hvad han holdt fornsdent at ſige herom, lader ſig indbefatte under fire Puncter. Først udvikles Philoſophiens Begreb fra dens vigtigſte Side, og fra ſamme Side dens Oprindelſe og Fremgang. Derpaa viſes dens Indflydelſe paa vor Lykſalighed. For det tredie anbefales en populair og almindelig nyttig Behandling af den. Og tilſidſt fremſættes nogle Anmærkninger over dens Udbredelſe og Forplantelſe. Vel har ikke alting her fyldeſtgiort Recenſenten, iſær hvad der angaaer Philoſophiens Hiſtorie; men meget Sandt og Got har han dog fundet deri.

Lüneburg.

Wanderungen eines philoſophirenden Menſchenfreunds. Zwey Theile. Aus dem Engliſchen. 1779, 168 Sider Octavo.

I Overſætterens Fortale hedder det: „Dette lidet Skrift indeholder alle Slags ſolſomme og moraliſke Betragtninger, ſom Forfatteren har anſtillet paa ſine Vandringer og Spadſeregange i og omkring Briſtol, og hvilke han har givet den prægtige Titel: the philoſopher in Briſtol.“ Da nu diſſe Betragtninger juſt ikke forudſætte dybe philoſophiſke Indſigter, ſaa ſyntes Overſætteren, at denne Titel var for ſtolt. I øvrigt ere de virkelig ganſke underholdende, og meget vel ſkikkede til at giøre et godt Indtryk paa Hiertet.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Gerling.

No. 4.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 26de Januar. 1781.

Tanker om en Præſtens Egenſkaber for Tilhørere paa Landet. Tilligemed ſex Prækener over nogle af Evangelierne og en ſelv udvalgt Text af **Carl Chriſtian Birch**, Sogne-Præſt til Brahetrolleborg og Krarup Meenigheder i Fyhn. Odenſe, trykt i Iverſens Bogtrykkerie paa Forfatterens Bekoſtning, 1780. 9 Ark 14 S. i ſt. 8vo. Koſter 2 Mk.

I Dedicationen til Hr. Kammer-Herre **Johann Ludvig** Greve af **Reventlau** fortæller Hr. Forfatteren, at han nu er 28 Aar gammel; thi Præſt har han været i 5 Aar, og i ſit 23de Aar kom han i Embedet. Som ung Mand vil han ved diſſe Tanker og Prækener føle ſig for hos Publikum, om han ſkal lade det blive herved, eller i Fremtiden udgive mere. Til den Ende ſkriver han S. 11: „Da dette er det „første, jeg udgiver i Trykken, er jeg uvis om Publici Yn„deſt og Bifald, ſkulde jeg derom forſikres, vilde jeg med „Fornøielſe anvende den Tid, jeg kunde have tilovers, at „ſkrive noget nyttigt; men ſkulde den negtes mig, ſkal det„te være baade den første og den ſidſte Prøve.“ Og atter S. 33: „Retſindige Dommeres grundede Dadel ſkal tiene „til min Forbedring, og deres Bifald ſkal være mig til Op„muntring. Jeg havde beſtemt flere Prækener til Trykken, „men det uviſſe Haab om Bifald og den deraf flydende Føl„ge, at holdes ſkadesløs for de paa Trykken anvendte Be„koſtninger, er en grundet Aarſag, hvorfore kun diſſe faa

„ udgives. Dette mit første Forſøg er ſtort nok, for der-
„ efter at kunne bedømme, om jeg fortiener Opmuntring,
„ og ſkulde man anſee det for ringe og ubetydeligt, er det
„ allerede for meget.“ Endſkiønt vi ikke juſt efter vor Overbeviisning kan kalde Hr. Bs. nærværende Arbeide ſtort og betydeligt, er det dog langt fra os at afſkrække ham fra at giøre flere Forſøg, da han i dette ikke har været uheldig. Vi troe, at han ſelv ſom en Mand, der tænker fornuftig, vil ikke tiltroe os Mangel af Retſindighed, fordi vi ere af den Tanke, at en modnere Alder, længere Erfaring og større Øvelſe i at ſkrive vil i Tiden giøre ham endnu nyttigere for Publikum; thi hvo leverede ſtrax Meſterſtykker? hvilken ſtor Mand har ikke i Begyndelſen været mindre, end han ſiden blev? Uden Tilbageholdenhed vil vi derfor ſige vor Meening baade om Hr. Bs. Tanker og Prækener, og dette vil maaſkee blive ham baade til Forbedring og Opmuntring. — Tankerne er, ſom han ſelv S. 12 ſkriver, afbrudte, og juſt derfor kan vi ikke, ſom han ſiden S. 34 beder, anſee dem for en Afhandling; thi i en ret Afhandling fordrer man større Orden og Fuldſtændighed. De ere, i Almindelighed betragtede, grundige og gode, men udmerke ſig ikke ved nogen Nyehed; ikke heller ere de, ſom Titelen ſynes at fordre, allene hensigtede paa Landsbye-Tilhørere, men ogſaa paa dem i Kiøbſtæderne. At Lærere bør beſtræbe ſig for at indrette Foredraget af Religionens Sandheder ſaaledes, at det kan efterlade vedvarende Indtryk hos Tilhørerne: at de ſelv bør føle Sandhedernes Vigtighed, ſætte ſig i Tilhørernes Sted, betragte dem ſaaledes, ſom de ere, og ikke, ſom de burde være, og altſaa indrette deres Taler ei allene til Advarſel, Trøſt og Opmuntring, men og til Underviisning: at baade Troens Lærdomme og Religionens Forſkrifter om Pligterne bør foredrages: at begge Deele bør fremſættes paa en tydelig og forſtaaelig Maade: at den ſyſtematiſke Orden ikke ſlaviſk bør følges: at theoretiſke Sandheder bør anvendes til det praktiſke: at ei allene Pligters Beſkaffenhed, men og deres Nødvendighed og Nytte ſaa vel for Menneſkenes timelige ſom evige Lykſalighed bør viſes: at Tilhøreres Fordomme og falſke Meeninger bør betages dem: at Hovedlærdom og Deele i en Prækken tydelig bør fremſættes, og ingen Prækken være for lang: at ſærdeles Omſtændigheder og indfaldende Beiligheder for-

fordre særdeles passende Betragtninger: at Tilhørere bør gjøres bekiendte med Bibelen: at Stilen i Prækener bør være ædel, men tillige simpel, baade i Hensseende til Periodernes Bygning og Sammenbindelse, og til enkelte Ord og Udtryk: . . . Alt dette er Pligt ikke mere for Landsbye- end for Kiøbstæd-Præsten, om de begge hver paa sit Sted vil være deres Meenigheder ret nyttige. Men endskiønt disse Regler ere almindelige og nok bekiendte, kan vi dog ikke negte Hr. B. den Roes, at han i deres Forklaring og Anvendelse har viist sund Dømmekraft, nyttig Flid og Belæsenhed i sær i nyere theologiske Skrifter, i det mindste i dem, der passede med hans Æmne. Et Par Erindringer har vi at giøre imod S. 20 og 21, hvor Hr. B. forkaster den systematiske Orden: „ En Lærer, siger han, bør ikke følge den Orden, „ Systemet foreskriver. Han bør ligesom glemme, at Sy„ stemet er til, naar han offentligen foredrager Sandheder„ ne. Saa ubilligt og urimeligt det vilde være at bruge „ Systemets Kunst-Ord, da dette aldeles ikke vilde være „ nyttigt, ligesaa unyttigt anseer jeg det at afhandle Sand„ hederne efter den Orden, som findes i Systemet. . . . . „ Den systematiske Orden forkaster jeg.“ Vi troe ikke, at Hr. B. har god Grund hertil; thi hvad er en systematisk Orden i Prækener uden Lærdommenes sammenhengende Foredrag og deres indbyrdes Forbindelse med hinanden? Naar den ene Slutning uddrages tydelig af den anden, er der ingen Fare for, at jo endog eenfoldige Tilhørere skal kunne høre Slutning paa Slutning med Nytte. Tænkekraften hielpes og skærpes endnu hos Bonden selv, naar kun Læreren veed at fremsætte Sandhederne paa den rette Maade. I Steden for at udrede os vidtløftigere herover henvise vi til den fortreffelige Fortale, som Doct. Rehkopf i Dresden har sat for ved den tydske Oversættelse af Doct. Balles Prækener, hvor han blant andet skriver: „Zu einer guten Erklärung der Glaubenslehren auf der Kanzel gehört auch dieses, daß sie in ihrer natürlichen Verbindung vorgestellt werden. Die natürliche Ordnung ist die, in welcher eine Vorstellung die andere voraus setzt, ein Begriff den andern erzeugt, ein Satz durch den andern bestimmt wird, welche der Natur der Sache selbst gemäß ist. Ein zusammenhangender katechetischer Unterricht muß, nach meiner Einsicht und Er-

„ fahrung, wenn er nützlich ſeyn ſoll, allemal ſyſtematiſch „ ſeyn.“ Saa ſkriver en erfaren og værdig Lærer, og vi kan ikke negte ham vort Bifald. Skulde Hr. B. ſigte til den Orden, ſom findes i et eller andet enkelt Syſtem, da tilſtaae vi, at denne ikke altid bør følges, fordi ikke ethvert ſaa kaldet Syſtem ſvarer til ſit Navn, og derfor forandrede vi oven for hans Sætning ſaaledes: „En Lærer bør ikke ſla„viſk følge Syſtemet.“ Det Middel, Hr. B. ſammeſteds foreſlaaer til den ſyſtematiſke Ordens Afſkaffelſe, ſynes os heller ikke vel valgt; thi for det første kan jo den omtalte Orden ligeſaa vel bruges, naar man har to bibelſke Steder til Text, ſom naar man har kun eet, og for det andet er det i vore Tanker ikke ſaa ganſke tilladeligt ſelv at vælge ſig Texter, naar man er bunden til faſtſatte. Hvo giver en Lærer Lov til at handle imod Anordninger? Hvad Doct. Leß har giort, vedkommer os ikke her til Lands, og hvad Doct. **Münter**, der behandler Evangelium ſom en Biting, giør, har vi altid anſeet for en ſelvtagen Frihed, hvori han ikke bør efterfølges. De forordnede Texter, ſaa vel de epiſtoliſke ſom evangeliſke, ere i Almindelighed betragtede heller ikke ſaa fattige, at jo en tænkende og flittig Lærer ved at holde ſig til dem allene ſkal kunne give ſin Meenighed fuldſtændig Religionskundſkab. — Vi holde meget af den Maade, nogle bruge i altid at vælge og forklare et paſſende bibelſk Sprog til Indgang i Steden for diſſe uviſſe Exordier, ſom med al deres Korthed neppe huſkes af Enfoldige, og altſaa gierne kan anſees for unyttige. Tilhørerne blive og herved efterhaanden mere og mere bekiendte med Bibelen. Recenſenten har mere end eengang haft den Fornøielſe at høre læg Mand, ja end og Fruentimmer, fortælle ham alle de Hovedbetragtninger, han giorde baade i Indgangen og Textens Afhandling, tilligemed deres Anledninger, og han er herved bleven ſtyrket ſtedſe at bruge denne Maade, ſom ei allene finder de mindre Oplyſtes og Ringeres, men og de Lærdes og Anſeeliges Bifald. Da Hr. B. intet har talet om Indgangen til en Præken for Tilhørere paa Landet, og altſaa enten anſeer dette ſo en Biting, eller ogſaa troer, at den af ham brugelige Maade er den beſte, har vi ikke villet undlade at meddeele han vor Erfaring i denne Sag til nærmere Overveielſe. — S. 3 ſiger Hr. B., at „han ikke er bange for, at hun jo alle Ti

„ de

„ der har iagttaget ſine egne Regler i ſine Prækener," men det har han dog ikke. Een af hans Regler er S. 31 denne: „ En Præſt paa Landet bør afholde ſig fra enkelte Ord, ſom „ er Bonden ubekiendte, omendſkiønt de ellers kunde være „ almindelig vedtagne, og endog for lang Tid brugte af vo„ re beſte Skribentere." Imod denne Regel har han ofte forſeet ſig. Vi anføre kun diſſe faa Exempler, S. 70: „ Vo„ res kortſynede Forſtand og Tænkemaade ſkaber ſig ofte „ indbildte Fiender." S. 78: „ Hovedtræk." S. 97: „ Vores nærværende Liv beſtemmer vores evige Skiebne." S. 103: „ Henrivende ere diſſe Foreſtillinger, men jeg vil „ overlade det til eder ſelv vidtløftigere at forfølge diſſe „ Tanker." S. 91: „ Den ſtørſte Taknemmelighed og de „ varmeſte Følelſer ſkulde beſiele ham." Ogſaa det Ord: „ Mønſter" have vi fundet, endſkiønt Hr. B. henregner det blant dem, der ikke bør bruges for Bønder. At det er høiſtvanſkeligt i alle Tilfælde at nedlade ſig efter Bondens indſkrænkede Fatte-Evne, negte vi ikke. Man er bleven vant til en eller anden Vending eller Ord, og ſaa bekiendt dermed, at man næſten ikke kan udtrykke ſig anderledes og troer, det er tydeligt for alle, fordi det er tydeligt for os ſelv, hvad derved betegnes, men man ſætter ſig ikke altid nøie nok i Bondens Sted, man glemmer, at det ikke er Almues-Sproget, og hvor let hopper ikke nu et Ord eller Talemaade frem, ſom ved nøiere Eftertanke enten var blevet tilbage eller kommet i en anden Skikkelſe. Vi ſige ikke dette for at dadle, men for at ſkærpe Hr. Bs. Opmerkſomhed. — Prækenerne ſelv ere ſaadanne, at Hr. B. viſt giør Nytte paa det Sted, hvor Forſynet har ſat ham. For at undgaae alt for ſtor Vidtløftighed kan vi næſten ikke giøre mere end anføre deres Hovedindhold: I. **Den viiſe Anvendelſe af ulykkelige Tilfælde.** Foreſtillet paa 2den Søndag i Advent over Evang. Luc. 21, 25-37. I den første Deel viſes, at de os ſelv mødende ulykkelige Tilfælde bør anvendes til vor Forbedring, og i den anden, at de ulykkelige Tilfælde, ſom indløbe for vore Medmenneſker bør anvendes til Advarſel for os. Denne ganſke paſſende Materie er valgt i Anledning af Qvægſygen, ſom havde begyndt at yttre ſig i Hr. Forfatterens Sogn. Den anden Deel S. 19 begynder med en ganſke ſkiæv Tanke: „ Skal ikke, ſom møder andre, tiene til vores Advarſel, „ ſaa maae vi ikke være ſaa ukriſtelige og ſige: det er en

„ Straf, ſom kommer over dem for deres Synder;“ thi Hr. B. beviſer ſelv paa næſtfølgende Side, at guddommelige Straffe ogſaa bør tiene os til Advarſel. Vi ſee vel, at hans Mening er god nok, men Ordene ere det ikke; thi de indeholde virkelig Modſigelſe mod det øvrige. **II. Guds Søns Mandoms Annammelſe ſom en Opmuntring til kriſtelig Ydmyghed.** Foreſtillet paa første Juuledag over Evang. Luc. 2, 1-15. Thema og Deelingen ere diſſe: Guds Søn er bleven Menneſke. 1) Derfor ere vi høit agtede hos Gud. 2) Dette bør opmuntre os til et kriſteligt Levnet. **III. En Chriſtens Forhold i Henſeende til Næſtens Feil.** Foreſtillet paa 4de Søndag efter Trinitatis over Evangel. Luc. 6, 36.-43. 1) Bør vi kiende os ſelv og vore egne Feil, for at bedømme Næſten kierlig. 2) Saa kan vi med Nytte arbeide paa Næſtens Forbedring. **IV. Kierlighed til Fienden.** Foreſtillet paa 6te Søndag efter Trinitatis over Evang. Matth. 5, 20.-27. 1) Hvad det er at elſke ſine Fiender. 2) At en Chriſten er dertil forpligtet. Da Recenſenten ſelv ofte har prædiket over diſſe Materier, var det ham en let Sag at giøre mange Anmerkninger, om Rummet tillod det. At de ſidſte Vers af det 12te Kapitel til Romerne ingenſteds findes i den fierde af Hr. Bs. Prækener, er forekommet os underligt, men endnu underligere, at Recenſenten i Stifts-Journalen, ſom, om vi mindes ret, har været en 40 Aars Kirkegænger, ikke har hørt Kierlighed til Fiender afhandlet paa Prædikeſtoelen, da vi har Texter, ſom næſten ikke give Anledning til at tale om andet. Vi for vor Deel har ingen Aarſag haft til at klage i denne Henſeende; thi for os har det været en ganſke almindelig Materie, og det er os næſten utroeligt, at den nogenſteds ſkulde være uſædvanlig. **V. Det nærværende og tilkommende Livs nøie Forbindelſe.** Foreſtillet paa fierde og tivende Søndag efter Trinitatis over Evangel. Matth. 9, 18.-27. 1) Beviſes denne Sandhed. 2) Uddrages vigtige Følger til Lærdom og Troſt. Hr. Wøldikes Prædiken over ſamme Evangelium foranledigede H. B. til at vælge ſamme Materie, uden derfor at udſkrive ſin Vens Afhandling. Man vil ved begges Giennemlæsning let merke Forſkielligheden; men efter vor Dom beholder Hr. Ws. Fortrinnet, fordi den er ordentligere og mindre udſvævende fra Texten til fremmede Betragt-

ni-

ninger. Det Sprog Ebr. 12, 22.-24. som S. 95 anføres til at bevise, at der i det andet Liv skal herske personlig Bekiendtskab, troe vi ikke bevisende; thi Sammenhængen med det foregaaende giør det tydeligt, at her kun handles om det Nye Testamentes Lykſalighed modsat det Gamle. VI. Guds Allestedsnærværelse. Foreſtillet af Psalm. 139, 1.-4. 7.-10. Guds Allestedsnærværelse er 1) ſkrækkefuld for den Ugudelige, 2) troſtefuld for den Gudfrygtige. Hr. B. har ikke holdt ſig saa nøie til denne af ham valgte Text, som man kunde ønſket, men det maa man tilſtaae, at de afhandlede Sandheder ere nyttige og vigtige. For ved den fierde Prædiken findes en med Materien overeensſtemmende Bøn, men de øvrige har ingen. Om Hr. Forfatterens Indgange kan man af det, vi oven for have sagt, let ſlutte ſig til vore Tanker. Anvendelſen er allevegne for kort og for kold. Hr. B. giver kun til Slutning et Par Erindringer, og dermed er Henegnelſen færdig. Dette ønske vi, han for Fremtiden vil forandre; thi juſt tilſidſt bør Hierterne angribes, om en Præken ſkal giøre vedvarende Indtryk. Perioderne ſtaae ikke allevegne i den beſte Forbindelſe, og imod Sprogets Reenhed saa vel ſom Retſkrivning findes Feil næſten paa hver Side. Ved flittig Læsning i nyere Danſke Skrifter ſkal Hr. B. finde meget at forbedre hos ſig i denne Henſeende. Vi ere forvisſede om, at vore Erindringer ikke vil blive ham modbydelige, og at han vil rette ſig efter saa mange af dem, ſom han finder grundede. Vi har herved søgt at bidrage lidet til hans eget Ønskes Opfyldelſe, ſom er Forbedring og Opmuntring, og unde ham i Oprigtighed saa god Afgang paa diſſe Tanker og Prækener, hvorved Kiøbere ikke vil finde ſig bedragne, at han ſnart kan fremtræde for Publikum med flere nyttige Taler eller Afhandlinger. Wr.

Prag.

Der Hauslehrer, oder Beyträge zum Privatunterrichte in den nötigſten Lehrgegenſtänden. Von Amand Schindler, Director der Vormalſchule zu Prag. 1778. 322 S. i 8vo.

Forfatteren har i dette Skrift ikke afhandlet nogen enkelt Skolematerie udførlig, og man maa ikke anſee det ſom nogen egentlig Lærebog, men ſnarere ſom et Slags Methode-

Bog, der følgelig ikke er beſtemt til at bruges af Børn, men af Lærere. I øvrigt er Skriftet blevet foranlediget ved Jagttagelſer, ſom Forfatteren ſelv har haft Leilighed at anſtille, baade ved privat Underviisning og i offentlige Skoler. Biedragene ſelv ſtaae i følgende Orden: 1) til Underviisning i at læſe, 2) i Retſkrivningen, 3) i Skiønſkrivningen, 4) i Regnekunſt, 5) i Geometrien, 6) i den Tydſke Sprogkundſkab, 7) i Brevſkrivning, 8) i Hiſtorien, 9) i at lære fremmede Sprog i Almindelighed, 10) til Underviisning i det Latinſke Sprog i Særdeleshed.

Berlin.

Lettres ſur différens Sujets, écrits pendant le cours d'un Voyage par l'Allemagne, la Suiſſe, la France meridionale & l'Italie, en 1774. & 1775. avec des Additions & des notes plus nouvelles, concernant l'hiſtoire naturelle, les beaux arts, l'aſtronomie & d'autres matieres. Par Mſr. *Jean Bernouilli.* Tom. I. 1777. 18 Ark. Tom. II. 17 Ark. Tom. III. 1779. I 8vo.

De her meddeelte Efterretninger ere for den ſtørſte Deel ſaa lærerige og afvexlende, ſom man allene kunde vente dem af en Mand af Hr. Bernouilli's mange og udbredte Kundſkaber. Videnſkabernes og Kunſternes Tilſtand, de da levende Lærde, Bibliotheker, Kunſtkammere og andre offentlige Anſtalter, ſaa vel for Naturhiſtorien, ſom for Kunſterne, men i ſær for Aſtronomien, ere de fornemſte Mærkværdigheder, ſom have draget Forfatterens Opmerkſomhed til ſig. Den første Deel indbefatter Forfatterens Reiſe fra Berlin igiennem Tydſkland til og igiennem Schweiz indtil Genf; den anden Deel hans Reiſe igiennem det ſydlige Frankrig, og den tredie Reiſen igiennem Øvre-Italien.

Berlin.

Elementarbuch der lateiniſchen Sprache. Erſter Theil, in Verbindung mit ſieben Kupferplatten von Dan. Chodowiecki. 1779. 368 S. foruden Dedication og Forberetning paa 32 S. i 8vo.

Af Dedicationen ſeer man, at Forfatterens Navn er Schul-

ze.

ze. I Forberetningen gjøres Læseren bekiendt med dette Skrifts Plan. „Ved at vælge og udfinde en Methode, „hedder det her, til Underviisning i fremmede Sprog, „gaaer man sikkerst og hastigst til Værks, naar man derved „bestandig foresætter sig den Maade til Mønster, hvorpaa „vel opdragne Børn lære deres Modersmaal, naar man „anvender denne, saa meget mueligt, paa det fremmede „Sprog o. s. v. Vi lære vort Modersmaal, uden at plage Hukommelsen med at lære Ord, uden paa en fuldstændig systematisk Maade at lære vore Declinationer, vore „Conjugationer, vor Syntaxis, og uden at hænge i det „høist ubehagelige Arbeide med at oversætte. Vor Sandselighed kommer os fra vor første Barndom af til Hielp i „at lære Ordene i vort Modersmaal, ved det, at vi gemeenlig have Tingene, Handlingerne o. s. v. for Øine i „samme Øieblik, vi høre Navnene derpaa.“ Siden forklarer Forfatteren sig endnu vidtløftigere over denne Methode, og viser derved fornemmelig, at det vel er daarligt, at forelægge den, der skal lære et Sprog, strax fra Begyndelsen af et fuldstændigt grammaticalsk System; men at man dog efterhaanden, skiønt uden ængstelig systematisk Orden, bør søge at give ham een liden grammaticalsk Leedetraad efter den anden, i Fald han ellers skal lære at tale godt og rigtigt. Derfor foredrager Forfatteren i denne første Deel ikkun den elementariske Grammatik, eller **Børne-Grammatiken**, som skal være ikke allene en behagelig Læsebog for den liden Lærling, men ogsaa en Anviisning for vorne Læsere af Lærestanden, hvorledes de kunne meddeele Børn den elementariske Grammatik paa en behagelig, mild og kierlig Maade. I denne sidste Hensigt har Forfatteren valgt **Samtalen** til Indklædning. De nødvendige Stykker af en saadan Grammatik ere, efter Forfatterens Meening, i sær følgende: Den maa ikke være noget **lærd**, ikke noget **fuldstændigt** System; man maa, for at give Lærlingen **Viished i det latinske Sprog**, ogsaa stræbe at befæste ham i en rigtig Brug af sit Modersmaal; man maa gaae over **fra det Lettere til det Vanskeligere**; man maa ikke overvælde Lærlingen, men heller søge at gjøre ham bekiendt med eet Stykke efter det andet; **Sandseligheden** maa, saa meget mueligt, tages til Hielp. Alt dette foredrages her omstændeligere, og beviises.

Tilſidſt følger S. 29 et Indhold af Samtalerne, ſom ere 16 i Tallet, og ſigte alle til at forſkaffe Børn tilſtrækkelige Begreber om Deelene af Grammatica, ſaaſom om Declination og Caſus, om tempora og modi, om Partiklerne, og om mange hiſt og her indſtrøede etymologiſke og ſyntactiſke Anmerkninger — paa en let og behagelig Maade.

Halle.

Selecta capita e ſcriptoribus antiquis latinis in uſum ſcholarum legit, edidit, indicemque verborum difficilium adjecit *Carolus Ebregott Mangelsdorfius*, A. M. 1779. 408 S., foruden Index, i 8vo.

Udgiverens fornemſte Henſigt med denne Samling ſynes at have været, at levere en Chreſtomathie til Natur-Hiſtorien af de gamle Skribentere.

Jena.

Introductio in lingvam latinam. Auctore *Jo. Car. Zeunio*, Prof. Gr. Litt. ap. Vitebergenſes. 1779. 180 S. i 8vo.

Hvad Doct. Erneſti's Bibliotheca Fabriciana er i det Store, ſkal denne Introductio være i det Lidet. Kapitlernes Overſkrifter ere: 1) De lingva latina generatim, p. 1-5. 2) De auctoribus latinis a punico bello altero ad Auguſtum uſque, p. 5-53. 3) De auctoribus ſeculi I. ſ. ab Auguſti obitu ad Trajanum, p. 53-93. 4) De auctoribus ſeculi II. ſ. ab Trajano ad Septimium Severum, p. 93-109. 5) De auctoribus ſeculi III. ſ. a Severo ad Diocletianum, p. 109-125. 6) De auctoribus ſeculi IV. ſ. a Diocletiano ad Honorium, p. 125-155. 7) De auctoribus latinis ſeculi V. ſ. ab Honorio uſque ad Anaſtaſium, p. 156-177. 8) De Inſcriptionibus, p. 177-180. Til Skriftet er føier en chronologiſk Fortegnelſe over Skribenterne i alle de Tidsaldere, ſom forekomme i det. I øvrigt er dette Skrift blevet til i Stedet for en forbedret og formeeret Udgave af Olai Borrichii conſpectus præſtantiſſ. ſcriptorum lat. ling., ſom Vedkommende først havde i Sinde at foranſtalte.

Nürn-

Nürnberg.

Die Kunst, auf Glas zu mahlen und Glasarbeiten zu verfertigen. Aus dem Französischen des verstorbenen Herrn Peter le Vieil. Erster Theil. 1779. 1 Alph. 11 Ark i stor 4to.

Et for Kunsten og dens Historie overmaade vigtigt Verk, for hvis videre Bekiendtgiørelse Oversætteren, Hr. M. Joh. Conr. Harrepeter, fortiener Tak. Dette hele første Bind indbefatter blot Historien af den Kunst, at male paa Glas, hvilken man uden Grund hidindtil har holdet for tabt, og er et meget vigtigt og lærd Biedrag til Kunst-Historien i Almindelighed. Det andet Bind skal indeholde den chymiske og mechaniske Deel af denne Kunst, og den tredie Glaskunsten. I begge disse sidste Deele kan man med desto større Grund vente at finde meget grundigt og brugbart, da Forfatteren selv har været en Mester i Glasmaleriet. Foran staaer endnu en historisk Lovtale over Peter le Vieil, som døde den 23de Februar. 1772.

Hamburg.

Ueberseţzung und Erläuterung der drey ersten Kapitel der Offenbarung Johannis, samt Nutzanwendungen; entworfen und vorgetragen von Joh. Heinr. Daniel Moldenhawer, Doct. 1778. 9 Ark i 8vo.

Forfatteren gaaer efterhaanden denne Bog igiennem paa de ugentlige Bededage, fordi han har fundet nogle at være i den Tanke, at JEsu Ankomst til Dommen var forhaanden, saa at nogle endog allerede havde bestemt Dagen dertil; da han derimod vil vise, at af det, som læses fra Kap. 4 til Enden, er endnu ikke det mindste opfyldt, da det dog maa opfyldes, førend Dommedag skal komme. Han holder for, at de syv asiatiske Meenigheders Tilstand vel virkelig har været saadan, som den beskrives i Brevene, men at disse Meenigheder ere satte her saaledes i Orden efter hverandre, at denne deres Tilstand kan forestille den heele christelige Meenigheds Tilstand i syv Perioder. Den Ephesiske Meenigheds Forfatning betegner derfor, efter hans Meening, de Christnes Charakter i det første og andet Aarhundrede; den Smyrniske i 3die

og

og 4de; den Pergamenske, i 4de til 6te; den Thyatiriske i 7de til 12te; den Sardiske, fra 12te til 16de; den Philadelphiske, fra 16de til vore Tider; den Laodicæiske, den Tilstand af Christendom, hvori Christenheden paa nogle Aar har begyndt at komme. Men vi see ingen videre exegetisk Grund for denne Forklaringsmaade. I øvrigt oplyses først Texten, og derpaa søges praktiske Anvendelser til.

Amsterdam.

Essai sur le Commerce de Russie avec l'Histoire de ses Decouvertes. 1777, 19 Ark stor 8vo.

Dette Skrift, som allerede nu er gammelt, fortiente dog en Anmeldelse, for at blive almindelig bekiendt. Forf. er Hr. **Malbaut**, forrige Gesandtskabs-Secretair hos Hr. Durand i Rusland, hvorved han altsaa havde Leilighed til at indhente gode Efterretninger om dette store Riges Handel. Han synes ogsaa at have anvendt megen Flid og Nøiagtighed derpaa. Skriftet bestaaer af 12 Afdeelinger, hvori Ruslands Handel i Almindelighed, dets indenlandske og udenlandske Handel, den udvortes Landhandel, Søehandelen, Handelen over det caspiske Hav, over det sorte Hav, igiennem det hvide Hav og Østersøen, Frankrigs Handel i Rusland, de russiske Mynter, Vexler og Handelsskikke forklares. Skriftet sluttes med en kort Efterretning om de russiske Opdagelser mod Østen af Kamtschatka, hvortil ogsaa hører et stort Kort.

Augsburg.

Beschreibung eines magnetischen Declinatorii und Inclinatorii, nebst der Anweisung, wie man sich dieser Instrumente bedienen soll, um aller Arten die Abweichung und Neigung der magnetischen Kräfte zu erfaren und zu bestimmen; sammt angehängter Beschreibung eines dioptrischen Sonnenquadranten zu genauer Bestimmung der Meridianlinie; von **Georg Friedrich Brander**. Nebst zwey Kupfertafeln. 1779, 4½ Ark 8vo.

Man er altid vant til at faae fra denne Konstner gode Opfindelser og deres lykkelige Udførelse. Den dioptriske Soelquadrant tiener egentlig til at kunne trække Middagslinien, førend

førend man begynder at søge Magnetens Declination. Opløsningen af det Prøveſtykke: „At meddele enhver Jernſtang „ de magnetiſke Kræfter, uden al Medvirkning eller Hielp, „ enten af en naturlig eller konſtig Magnet; at vække diſſe „ Kræfter igien lidet efter lidet hos dem; at forvandle den „ forrige Pol til den modſatte; og tilſidſt igien at frembringe et kraftløſt Jern af den magnetiſke Stang", er artig; dog ſkeer den ikke ganſke uden al Medvirkning eller Hielp af en naturlig eller konſtig Magnet, thi Jernſtangen bringes jo i Nærheden af inclinatorium magneticum; og naar man desuden ſkulde være vis paa, at alt dette, var ſkeet uden nogen anden Magnets Indflydelſe, ſaa maatte ikke engang den paa S. 51 og 52 foreſlagne Prøve med Jernſtangen: om den allerede var magnetiſk eller ikke, foretages. Forfatteren tilbyder ſig ogſaa at forfærdige Magnetnaale, ſom netop viiſe Middag, naar den magnetiſke Meridians Declination fra Solens Meridian er bekiendt; ja ogſaa ſaadanne, ſom viſe Øſten eller Veſten. I øvrigt vil Forfatteren, at denne Bog fornemmelig ſkal anſees ſom en Anviisning for dem, der anſkaffe ſig hans declinatorium, inclinatorium og Soelqvadranter.

Nürnberg.

Practiſche Abhandlung von Verfertigung ſchöner und accurater Zeichnungen und Riſſe in der Feldmeß, Artillerie, Krigs- und bürgerlichen Baukunſt, worinnen deutlich gezeigt wird, wie man ſolche nicht allein mit Bleyſtift, Tuſch und Carmin aufriſſen, ſondern auch mit Farben illuminiren ſoll. Ingleichen von denen darzu gehörigen nothwendigen und guten Inſtrumenten, von Fr. Wilh. Krazenſtein. Bataillon-Adjutant. 1779, 10 Ark 8.

Titelen ſiger allerede, hvad der findes i denne Bog; Foredragsmaaden er ogſaa fuldkommen ſaaledes, at de almindeligere Tegnere kunne forſtaae den, og for diſſe er da Bogen brugbar. Dog burde der maaſkee været ſagt noget mere og bedre i Læren om Skyggerne. Hvorledes kan en Tegning være ſkiøn (og det paaſtaaer dog Forfatteren ſaa faſt), naar Feil imod Læren om Skyggerne vanzire den? Det er derfor beſynderligt, naar der S. 73. §. 90. ſiges: „De, ſom slet „ ingen Kundſkab have om Skyggelæren, komme beſt afſted, „ naar

„ naar de giøre den Skygge, der falder fra et Legeme paa „ den Flade, hvorpaa det staaer paralell med Horizonten “ o. s. v. Det burde snarere hedde: de, som slet ingen Kundskab have om Skyggelæren, kunne aldrig være i Stand til at giøre gode Tegninger, og maa derfor først søge at anskaffe sig denne Kundskab. For Stympere bør man heller giøre Sagen tungere, end lettere, paa det at de enten maae begynde at see sig om efter bedre Kundskab, eller tabe Lysten til at blive Stympere. — Hele Bogen er inddeelt i 10 Kapitler, og forsynet med et Register.

Gotha.

Natalie. Ein Drama in vier Akten. Nach den Französischen des **Merciers.** 1778, 7 Ark 8vo.

Et, baade i Henseende til Plan og Udarbeidelse, meget læseværdigt Stykke, som fortiener at tages i Hænder af alle dem, der ere Elskere af Skuespilkonsten, og som vilde giøre god Virkning paa Skuepladsen selv. Dog er det ikke frie for nogle smaae unyttige Igientagelser, ligesom denne tydske Oversættelse heller ikke for nogle Feil imod Sproget.

Hof und Leipzig.

Beyspiele seltener Menschen- und Geistermärchen zur Abwechselung, oder Erzählungen aus verschiedene Sprachen zur Erweckung sitlicher Gefühle. Aus dem Französischen übersetzt. Erster Theil. 1779, 24 Ark 8vo.

En Samling af vel valgte korte Fortællinger, tilligemed nogle Eventyrer om Skytsaander, hvoraf man dog allerede kan have læst nogle andensteds. De ere i alt 18, og lade sig ogsaa godt læse i Oversættelsen.

Zürich.

M. Antonins Betrachtungen über seine eigensten Angelegenheiten. Aus dem Griechischen übersetzt von J. G. Schultheß. 1779, 204 Sider 8vo.

Først en liden Fortale og Udtoge af gamle Historieskrivere om

om M. Aur. Antonin, nemlig af Suidas, Herodianus, Dio Cassius efter Xiphilins Udtog, af Julius Capitolinus, Aurelius Victor og Ælius Spartianus; alt dette paa 8 Sider. Man behøver kun at kaste et Øie paa denne Oversættelse, for at overbeviises om, at den Hofmanniske, som man i Forveien har, paa ingen Maade kommer den nær. Men flere oplysende Anmærkninger skulde dog vel have været meget nyttige. Da Oversætteren er en Schweizer, maa man holde ham eet og andet i Sproget tilgode.

Gotha.

Hartmanns, Professors zu Mietau, hinterlassene Schriften, gesammelt, und mit einer Nachricht von seinen Leben, herausgegeben von C. J. Wagenseil. 1779. 22 Ark 8vo.

Professor Hartmann, som døde i sit Alders 23de Aar, var en ung Mand af store Dueligheder, men hos hvem det samme fandt Sted, som finder Sted hos saa mange unge Personer af hans Lige: han studerede uden Orden og Fasthed, og blev ved utidig Beundring fordærvet, som det synes, for sin hele Levetid, om end denne ikke var blevet saa tidlig afbrudt. De her i en Samling trykte Skrifter af ham bestaae for den største Deel i Digte, som alle have været trykte før. De prosaiske Stykker ere kun tre, tilligemed et Par Breve fra Zürch.

Erlangen.

Andachten und Betrachtungen über die Briefe des Apostels Pauli, zur häuslichen und öffentlichen Erbauung; von Joh. Heinr. Meister. 1779, 19. Ark 8vo.

Alle Pauli Breve ere her igiennemgangne. Ethvert er deelt i visse Sectioner, og forfattet en andægtig Betragtning over hvert saadant Afsnit, i Form af en Bøn; saa at Betragtningernes Tal er voxet til 155. Enhver for sig er altsaa ganske kort, meestendeels ikkun to til tre Sider lang. Men det fattes dem paa et vist kiærnefuldt Udtryk og paa det Hiersesprog, som bør herske især i Bønner. Ligeledes savner man ogsaa i mange den tilbørlige Anvendelse af de betragtede Sandheder paa de Bedende; og de ere overalt meget eens-

for-

formige, saa at den samme Betragtningsmaade ofte herſker i mange Bønner efter hverandre.

Bremen.

Dr. Albert Hardenbergs, in Dom zu Bremen, geführtes Lehramt und deſſen nächſte Folgen. 1779, 2 Alph. 6 Ark 4to.

At den Lærde med alle Talenter begavede, retſkafne Hardenberg ſatte i ſit Litanie: a rabie theologorum libera me, domine! kan undſkyldes hos ham, endogſaa naar man kun veed denne Tildragelſe, ſom for den ſtørſte Deel gik for ſig i Melanchthons Tider, nemlig fra Aar 1547 af: denne Mand tænkte ſom Melanchthon over den hellige Nadvere. Een af hans Colleger faldt paa at forſvare Chriſti Legems Ubiquitet. Reſten af Miniſterium ſtemmet i med hans. To Superintendenter ſatte alting i Bevægelſe, for at faae Hardenberg fordrevet, der ikke vilde troe denne Ubiquitet. De opnaaede deres Ønſkemeed. Han blev fordrevet. Men hans Tilhængere holdt ſig derfor ikke roelige, og undveeg ikke ſaa villig, ſom han. Følgerne vare, at der opſtode ſtore borgerlige Tvistigheder, og først efter lang Tids Forløb, da mange vare gjorte ulykkelige og forjagne af deres Fædreneland, blev Roeligheden bragt tilbage. Denne Tildragelſe er Indholdet af det her anmeldte Skrift, ſom behandler den omſtændelig, af ægte Kilder og upartiſk.

Neubrandenburg.

Predigten für Ungelehrte, von Ernſt Theod. Joh. Brückner. Erſter Band, 1778, 1 Alph. 17 Ark. Zweiter Band, 1779, 1 Alph. 20 Ark 8vo.

Praktiſke Materier, afhandlede paa en ret praktiſk, fattelig, overbeviſende, og efter den almindelige Menneſkeforſtand indrettet Maade; nyttige til Anvendelſe, Selvprøvelſe og Forbedring velſkikkede Regler; og alt dette foredraget i et eftertrykkeligt og derhos populairt Sprog, ſom dog ikke er uden Værdighed, — finder man viſt i diſſe Prædikener. De kunde derfor tiene til meget nyttige Opbyggelſesmidler ved de fleſte Chriſtnes Privatandagt.

No. 5.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 2den Februar. 1781.

Sørge-Tale over Hr. Henrich Hielmſtierne, Ridder af Dannebrog, Geheime-Raad, Juſtitiarius i Høieſte-Ret og Præſes i Videnſkabernes Selſkab i Kiøbenhavn, holden i Videnſkabernes Selſkab den 3die Novembr. 1780., og efter dets Befaling udgiven af Chriſtian Friderich Jacobi, Selſkabets Sekretair. Kiøbenhavn, 1780. 46 S. i 8vo.

Det vilde være overflødigt at ſige noget til Talerens Roes, da han tilforn i dette Fag har giort ſig forſommelig bekiendt iblant os. Kun derfor have vi taget nær-værende Tale for os, at vi kunde faae Leilighed til at zire diſſe Blade med en ſtor Mands Levnets-Beſkrivelſe. Efterat Hr. J. paa egne og Selſkabets Vegne har beklaget Tabet af en Schleſel, en Temler og en Schøning, kommer han til at beſkrive ſin Helts Levnet og Egenſkaber. Hr. Henrich Hielmſtierne blev født den 1ſte Januar. 1715. Hans Fader var en bemidlede, men tillige retſkafne Juſtice-Raad og Borgemeſter Niels Henrichſen. Til Opſyn over hans Opdragelſe valgtes de ſtore Mænd Johannes Gram og Andreas Høier, og diſſe valgte til hans daglige Underviisning en Leth og en Holm, hvilke begge ere døde Profeſſorer. Faderen nød den ſillige Glæde at ſee ſin Søns Flid og Fremgang ſvare til hans loge Omſorg. I ſit attende Aar blev han efter offentlig Overhørelſe indſkreven blant Studenternes Tal, og Aaret

dereſter kiendt værdig til beſte Karakteer i den philoſophiſke Examen. I ſit første Studenter Aar udarbeidede han et academiſk Skrift, ſom han Aaret derpaa fuldførte, om **Servius Tullius**, hvis Ære han søgte at redde imod **Plutarch** og **Dionyſius** den **Halicarnaſſer**. Lyſt til at kappes med hans Medaldrende og udmerke ſig blant dem, var det, der allerede ſaa tilig gav ham Pennen i Haanden. De to følgende Aar helligede han Theologien, Grundſprogene og Kirkehiſtorien, ikke fordi han i ſin Tid vilde være Lærer i Kirken, men fordi han var overbeviiſt om, at en grundig Kundſkab om Gud er Grundvolden til al Lærdom. Saaſnart han havde fuldendt ſit theologiſke Studium, og deri aflagt offentlig roesværdig Prøve, tog han fat paa ſin Hoved-Videnſkab, ſom var Stats- og Lovkyndighed tilligemed Fædrenelandets og den lærde Hiſtorie. I ſin Faders Huus havde han forhen haft ønſkelig Anledning til at ſee ſig om i de tvende ſidſte, da to lærde Mænd nemlig Etats-Raad **Høier** og Capitain **Schulenborg** paa eengang og i lang Tid boede der. Hiin beſad de anſeeligſte Samlinger i Politiken, Lovkyndigheden og Hiſtorien, denne i rare Bøger, Oldſager med mere, og begge kappedes om at anføre ham og tilfredsſtille hans Videlyſt. Hos dem og i deres Bibliotheker tilbragte han ſine frie Timer, og aldrig ſavnede han deres Raadførſel. Da han for Alvor tog fat paa ſine Videnſkaber, blev han i ſær af **Høier** veiledet baade ved offentlige Forelæsninger og privat Underviisning. Desuden beſøgte han daglig Kongens Bibliothek, hvor den lærde **Mallmann** anviſte ham de rige Kilder, hvoraf han ſkulde øſe. 1738. den 9de May blev han Secretair i det Danſke Cancellie, og Aaret derpaa gav han et Beviis paa hans Kyndighed i vor Hiſtorie ved den **Beſkrivelſe over de Kongelige Danſke Mynter**, han da begyndte paa og 1740. fuldendte. Her vare henved 6000 Stykker Mynter, tilforn giemte i forſkiellige Samlinger og paa forſkiellige Steder, hvilke efter Kong **Chriſtian den Siettes** Befaling ſkulde bringes i Orden og forvares i eet Cabinet, her var Mangel paa Mynte-Protokoller og andre Hielpemidler, og dog bragte han dette ham af Geheime-Raad **Holſtein** overdragne Arbeide i Stand med ſaadan Hurtighed, Flid og Indſigt, at det overgik Forventningen. Verket er inddeelt i tre Klaſſer, hvoraf den første handler om Danſke

Mynt

Mynter for Knud den Stores Tid; den anden gaaer fra Knud til den Oldenborgske Stamme; den tredie beskrivet Danske Mynter og Skue-Penge fra Christian den Første indtil de Tider. Ved dette Arbeide og den foreſtaaende Udenlandsreiſe ſtandſedes et andet Verk, hvoraf han i de to foregaaende Aar aarlig havde indgivet eet Bind til Kron-Printſen. Den første Tome heraf findes i Kongens Haandbibliothek, og handler om rare Danske Bøger tilligemed Forfatternes Levnet, oplyſt af Manuſcripter med deres Portraiter. For ſin Reiſe nedlagde han for Majeſtætens Fødder en ſkreven Bog med Titel: Christian den Fierdes Dyder foreſtillede i Anledning af denne Konges rare Medailler og Mynter. Kron-Printſen opvartede han med et Manuſcript i 4to indeholdende en Deel rare Documenter og Breve Kong Christian den Andens Hiſtorie vedkommende, ſom endnu giemmes i Kongens Haandbibliothek, og er ſiden ſtørſte Deelen eftertrykt i det Danſke Magazin. Nu tiltraadde han ſin udenlands Reiſe for at erhverve den ſtore Videnſkab at kiende Verden og ſig ſelv. Hvor han kom i Tydſkland, Frankerige og Engeland, giorde han Bekiendtſkab med de berømteſte Lærde, beſøgte de beſte Bibliotheker, og udſkrev der eller anmerkede, hvad vigtigt og ſieldent han foreſandt vor Hiſtorie vedkommende, beſaae alle betydelige offentlige og private Mynte-Cabinetter, og optegnede med Flid alle mærkelige Stykker, hvorfore han ved ſin Hiemkomſt kunde beſørge den Kongelige Danſke Samling forøget med mere end 120 ſtørſte Deelen hovedrare og ellers uſeete Stykker. Den meſte Tid opholdt han ſig i Strasborg, Paris og London. Allevegne erhvervede han ſig Høiagtelſe, ikke ved ſine Ahner, thi han blev først adlet den 3die Februar. 1747., men ved ſine Talenter og gode Opførſel. I London blev han optagen til Medlem i det Kongelige Societet, hvor han af en Folches og flere blev æret og elſket. Han havde ogſaa foreſat ſig at beſee Italien, men Geheime-Raad Holſtein ſkyndede ved igientagne Breve paa hans Hiemkomſt, fordi han behøvede ham ſom Secretair i Videnſkabernes Selſkab, ſom da var beſluttet at oprettes. Af denne Aarſag maatte han og ſtrax efter ſin Hiemkomſt i Aaret 1743. afſlaae det ham giorte Tilbud om at gaae ſom Legations-Secretair til Spanien. Da bemeldte Geheime-Raad Holſtein var død, beklagede

han i Selſkabet paa en rørende Maade hans Tab. Talen, han i den Anledning holdt, er udgiven i Trykken. I ſidſtnævnte Aar 1743. traadde endeel Fædrenelandets Venner tilſammen for at berige det Danſke Sprog og oplyſe den nordiſke Hiſtorie; man fik nu det Danſke Magazin, hvori Hr. Hielmſtierne arbeidede troelig. I Slutningen af ſamme Aar foreenedes den elſkede Loviſe med Dannemarks Friderich, og nu overdrog det Londonſke Selſkab ham i ſit Navn at lykønſke dette dyrebare Par, hvilket og ſkeede ved tvende franſke Taler i en talrig Cours Overværelſe. Desuden fik han Befaling at forfatte en Beſkrivelſe over Hendes Kongelige Høiheds Indtog og Stadens Prægtigheder, hvilket Arbeide blev meget naadig optaget og henſat i Kongens mindre Bibliothek, hvor det endnu giemmes. Det er en Foliant paa ſtørſte Papiir, ſkreven paa Tydſk og indeholder, foruden Afridsninger paa adſkillige Skuepenge, 50 ſtore velgiorte Tegninger. Til Slutning læſer man de tvende til Deres Kongelige Høiheder af Forfatteren holdne korte Lykønſknings-Taler. I de vigtige Embeder, han kom til at beklæde, beſad han de beſte Egenſkaber. Som Medlem i Cancellie-Collegiet og Juſtitiarius i Høieſte-Ret beſieledes han af Iver for Religionen, Omhue for duelige og fortiente Mænds Befordring, Nidkierhed for Lovenes Haandhævelſe, Kiekhed og Siels Styrke til at ſige Sandhed, alvorlig Lydighed mod ſin Konges Befalinger; thi hans Symbolum var: Gloria in obſeqvio. Baade ſom Lærd og ſom Embedsmand var han arbeidſom og utrettelig. Skiønt han kun har ſkrevet lidet, har dog faa eller ingen mere tient Videnſkaberne end han. Aldrig var han ligegyldig, naar noget bragtes paa Bane til boglige Kunſters Fremgang. Til Communitetets Bibliothek ſkænkede han 100 Rdlr. Da Langebeck var død fra ſin Ordbog, og denne efter en forbedret Plan ſkulde fortſættes, tog han endeel af Bekoſtningernes Byrde paa ſig. I 30 Aar var han uden Løn Secretair i Videnſkabernes Selſkab. Hans efterladte anſeelige Samling af Bøger, Skuepenge og Contrafeier henhørende til vort Fædreneland, hvorover en Fortegnelſe ſkal trykkes, har han ſørget for at blive uadſplittet, og altſaa tilhører den det Danſke Folk. For det Danſke Carteväſen bar han en beſynderlig Omhue, fordi han havde underſøgt vor Armod i dette Stykke. Han bragte det i Forſlag, og hav-

havde tillige Taalmodighed nok til at sætte det, giennem mange Bryderier, Bekymringer og Fortrædeligheder, i den Drift, hvori det nu findes. Kort, han var en duelig, utrettelig og glad Arbeider, naar han kunde udrette noget til Kongens, Landets og Videnskabernes Tieneste. Paa Dommersædet var han retfærdig, inderlig bekymret i vanskelige og tvivlsomme Sager, vedholdende i tavse Bønner til den høieste Overdommer om Viisdom og Held til Sandheds Fremgang, intet mindre end paastaaende, og i Straffe-Tilfælde altid heldende til den mildeste Meening. Altid var han sig selv liig. Den tidlig lagte Plan til et ærefuldt Liv blev han tro til det sidste. Hvor Fornuft og Religion lyste for ham, der gik han med jevne Skridt og usortrøden. Af hans Fasthed i Sindet og stadige Tænkemaade kom det, at han aldrig blev stolt eller foragtelig over andre af de Verestrin, hvorpaa han efterhaanden opsteg. Af samme Aarsag vare hans Løfter hellige, og et Ord af hans Mund saa sikkert som den kraftigste Haandskrift. Derfor var ikke heller noget Tilfælde mægtigt at bringe hans Sind ud af dets jevne Ligevægt. Intet kunde nedslaae ham, fordi han med Overbeviisning forlod sig paa Forsynet. I de sidste sexten Aar var han plaget med Søvnløshed og Svindel, og døde til manges Sorg den 18de Julii 1780. „Nogle Dage, førend han døde, gik han op paa „ sit Studerekammer, hvor han forblev længere end sædvan„ligt. Der havde han sine vigtigste Papirer. Han lagde „ al Ting til rette ligesom til en lang forestaaende Reise, „ lukkede vel til efter sig, og leverede ved sin Nedkomst „ Nøglen til sin Frue. Her, sagde han, er Nøglen til mit „ Kammer, der kommer jeg ikke mere. Kort efter sik han „ sin eeneste og elskede Datter allene, lagde hendes Haand i „ sine, jeg forlader dig, mit Barn, sagde han, men lev „ saa, at vi kan samles. Mind din Mand idelig om det „ samme. Naar Lægerne, i Tanke at opmuntre ham, gave ham Haab, forsikrede han dem, at Dødens Bud var „ det behageligste, de kunde bringe ham. Han længtes efter „ at opløses og være med Christo. De Geistlige, som saae „ til ham i disse vigtige Øieblik, da Verden bliver saa liden, „ forlode ham med Forundring og Tak til Trøstens Gud, „ fordi de, i Steden for at trøste ham, selv af hans Mund „ modtoge Trøst og Opbyggelse.“ Saa ærefuld var Slut-

ningen paa hans ærefulde Liv. Hvor gierne udſkrev vi ikke en eller anden af Hr. Talerens hiſt og her forekommende Reflexioner, men det indſkrænkede Rum forbyder os det.

Ø.

Hamburg.

Johann Melchior Goeze, Hauptpaſtor zu St. Catharinen in Hamburg, gewiſſenhaftes Glaubensbekenntniß, die 3 Moſ. im achtzehenden Hauptſtücke verbotenen Ehen naher Verwandten, betreffend. An E. Hochehrw. Miniſterium in Hamburg. Nebſt inſtändiger Bitte, ihn, wenn ſie finden ſollten, daß er irre, aber mit einleuchtenden Gründen, eines beſſern zu belehren. Pſ. LXXXVI. 11. Weiſe mir, HERR, deinen Weg ꝛc. Bey Harmſen. 1780. 24 S. i 4to.

Det ſkulde vel ikke blive vore Læſere imod at finde i diſſe Blade en, ſaa vidt vi vide, fuldſtændig Efterretning om en Strid, der i forrige Aar er ført med temmelig Hidſighed, og at ſee de Skrifter ſamlede paa eet Sted, ſom i den Anledning ere udkomne. De ere i Tallet atten, hvis Værdie og Indhold vi vil bekiendtgiøre. — Striden over de Moſaiſke Ægteſkabs-Love, hvorvidt en Chriſten er bunden til at følge dem eller ikke, er iblant os ganſke afgiort. Man har Ret, naar man paaſtaaer, at Ægteſkaber, ſom hverken ſtride mod Naturens Lov, ikke heller udtrykkelig ere forbudne i det Nye Teſtament, og hvis Forbud blant Jøderne aabenbare havde en politiſk Aarſag til Grund, ſom ikke kan henegnes paa vor Forfatning, kan indgaaes af Chriſtne med en god Samvittighed, naar det ſkeer med Øvrighedens Tilladelſe, ſom forbeholder ſig Diſpenſationen i Henſeende til nogle af dem. Men Paſtor Goeze kan ikke beroelige ſin Samvittighed herved. Allerede i hans Studenter-Aar læſte han i **Georg Spalatins Levnet**, udgivet af **Schlegel**, at denne Theolog, ſom havde bifaldet og befordret en Præſtes Bryllup med hans afdøde Huſtrues Stedmoder, faldt ſnart derpaa i ſaa bedrøvelig en Tungſindighed, at ikke engang **Luthers** kraftige Troſte-Brev kunde formindſke den. Dette gik Hr. G. nær til Hiertet, og da dette rørende Exempel beſtandig ſvæved de ham for Øine, foretog han ſig ved ſin Tiltrædelſe til Embedet med mueligſte Omhyggelighed at ſøge den beſte Grund

ſaa

saa betænkelig en Sag. Han giorde sig derfor de Mosaiske Ægteskabs-Love til et Hovedstudium, læste alt, hvad der var skrevet baade med og imod, med nøiagtig Prøvelse, men har dog hidtil ikke kunnet komme til nogen fast Overbeviisning i denne Sag: **Om en christelig Enkemand med frelst Samvittighed kan tage sit afdøde Hustrues Søster til Ægte, eller ikke?** — Indtil Aaret 1771. befandt Hr. G. sig ved temmelig Sinds-Rolighed; thi til den Tid holdt Ministerium i Hamborg de Jøderne forbudne Ægteskaber, ogsaa med den afdøde Hustrues Søster, for utilladelige. Vare der nogle som indgik saadanne Ægteskaber, saa lode de sig vie paa fremmede Steder, og underkastede sig siden den fastsatte Straf. Eller om Magistraten nu og da tillod slige Forbindelser, da giorde Ministerium stærke og igientagne Forestillinger derimod, hvormed man befriede sin Samvittighed, hvilket endog skeede den 15 November 1771. Men nu forandrede Sagerne og Tænkemaaden sig paa en hidtil uhørt Maade. Han erfarede, at Ægteskab med den afdøde Hustrues Søster var i Hamborg i fuld Gang, og at baade Proclamationerne og Copulationerne skeede der uden al Betænkning. Hvad man tilforn havde troet umuelig, nemlig at Ministerium skulde agte denne Art af Ægteskaber for lovlig og retmæssig, og at endog en af dets Lemmer (Hr. Past. **Moldenhawer**) selv skulde indlade sig i saadan en Forbindelse, det tildrog sig nu. Virkningen heraf maatte hos Hr. G. blive Bekymring og Ærgrelse. Det giorde ham bitterlig ont at see de gudfrygtige Forfædres Ære saa aabenbar at lide ved det nærværende Ministeriums modsatte Tænkemaade, og at opleve den Tid, da de nu værende Hamborgske Præster ved at billige et Ægteskab, som de forrige Lærere prædikede og advarede deres Tilhørere imod som syndigt, gisre dem denne haarde Bebreidelse: „I have groveligen faret „vild; I har enten været for kortsynede til at indsee en „Sandhed, som nu endog for Candidater er klar og tydelig, „eller for halstarrige til at lade eders Mening fare, og give „Sandheden Ære; I har enten ved eders Ukyndighed el„ler eders Egensindighed hindret mangt et Ægteskab, som „kunde blevet lykkeligt.“ Ja han befrygter endnu farligere Følger heraf. Han forudseer de Hamborgske Menigheders totale Forvirring; thi intet forekommer ham nu naturligere,

end at Folk vil giøre denne Slutning: „Har vore ferrige „Lærere ſaa groveligen faret vild i dette Stykke, hvorledes „kan man da være vis paa, at de ikke har feilet fra Sand„heden i andre Punkter, ſom nærmere angaae Troens „Grund?“ og ſaa er det ude i Hamborg med al Kirke-Or„den, med al Lutherdom, ja med den chriſtelige Troe ſelv. — Efter denne Hr. Gs. Forfatning kunde han ikke andet end forelægge Publikum ſin høitidelige Proteſtation imod omtalte Ægteſkabs Retmæssighed i et offentlig Skrift, for derved at fralægge ſig al Skyld i det Hamborgſke Zions Fordervelſe. Saa beſkeden er han dog, at han ikke ligefrem fordømmer de Præſter, der holde det omtviſtede Ægteſkab for tilladeligt, vie og bede for beſvogrede Brudefolk, eller ſelv gifte ſig med deres Kone-Søſter. kun hans Samvittighed er i denne Sag ſaa øm, at han ikke kunde giøre det. Han erklærer det ikke reent ud for ſyndigt, endſkiønt han endnu ikke er kommen til nogen overbeviſende Viished om dets Lovmæssighed, han søger derfor ved dette Skrift at blive bedre underrettet af Miniſterium ved ret tydelige og indlyſende Grunde. De Indvendinger, han har at giøre, ere følgende: „Dersom de Mo„ſaiſke Ægteſkabslove, ſom ei ere grundede i Natur-Retten, „ei heller i det Nye Teſtament ere igientagne og befæſtede, „ikke forbinde Chriſtne, ſaa har og den Ægteſkabslov, i hvil„ken Ægteſkab imellem Fuld- eller Halv-Søskende forbydes, „for os ingen Forbindtlighed,“ thi imod Naturens Lov ſtrider det ikke, at Broder og Søſter ægte hinanden, hvilket kan ſees af Adams Børns Exempel, og af Abrahams Giftermaal med ſin Halvſøſter Sarah. Forbuddene 5 Moſ. 27, 20. 22. 23. ere ingen Ægteſkabs-Forbud med de der nævnede Perſoner, men kun Forbud imod Horerie med dem, hvilket hverken **Baumgarten** eller **Michaelis** til Hr. Gs. ſtørſte Forundring har kunnet indſee. Hvad der nu gielder om Ægteſkab imellem Brødre og Søſtre, det gielder ogſaa om ſamme imellem Forældre og Børn. Var hiint i og for ſig ſelv ingen Vederſtyggelighed, men blev efter **Michaelis** Mening (Moſ. Recht 2 Theil S. 249.) først Synd, naar ſlige Brylluper ubehindrede holdtes af Folket, efterat det var blevet et Folk, ſaa er og en Faders Ægteſkab med hans vorne Datter i viſſe Tilfælde i ſig ſelv ingen Vederſtyggelighed. Altſaa kunde i nogle Tilfælde Fædre meget vel ægte deres

Syi-

Svoger- og Steddøttre, Sønner deres Sted- og Svigermødre, forteligen: enhver, som vilde, i lige op- og nedstigende Linie. Da nu disse skrækkelige Følger naturlig flyde af Baumgartens og Michaelis antagne Grundsætning, saa troer Hr. G. deres hele Lærebygning herved omstyrtet. Vilde man nu indvende, at Ægteskabet med den afdøde Kones Søster hverken ved Naturens eller Moses Lov er udtrykkelig forbuden eller nævnet som utilladelig, da svarer han: Ægteskab med Broderens Enke er dog forbuden og par parium est ratio, altsaa er hiint ogsaa saa got som udtrykkelig forbudet, da Forvantskabs- og Svogerskabs-Graden i Sidelinierne er i begge eens. Saasnart man grundigen kan igiendrive denne alle Loves almindelige Forklarings-Regel: par parium Ratio: vil han agte sig lykkelig og see sig befriet fra en stor Siele-Angst o. s. v. Indvender man videre, at Ægteskab med den afdøde Brodets Enke, som ingen Børn havde, er 5 Mos. B. XXV. 5.-10. ligesaa udtrykkelig befalet, som 3 Mos. B. XVIII. 16. forbuden, og der endog med Bestæmmelse, for den Svoger, der vegrede sig ved at tage sin Brodørs Enke, da tilstaaer han vel, at hiint lige saa lidet strider mod Natur-Loven som dette, men 3 Mos. B. XVIII. 16. betragter han som et Forbud, hvilket Christne bør ansee som Guds uforanderlige Villie, da derimod Forordningen 5 Mos. B. XXV. 5.-10. som en jødisk Politie-Lov ikke kan forbinde os, saasom Bevæg-Aarsagerne dertil bortfalde. Besynderligt er det forekommet os, at Guds uforanderlige Villie dog har kunnet forandres ved Ægteskabs-Love og politiske Bevæggrunde. Luther selv har paastaaet Ægteskabs Lovlighed med Broderens Enke imod de pavelige Kanonister, men ogsaa dette kan Hr. G., med al den Ærbødighed, han har for Luther, ikke bifalde. Luther maa ikke følges, naar han afviger fra Sandheden. Her er Indholdet af et Skrift, der i Hamberg og andensteds har giort stor Opsigt og tilspidset mange Penne, hvis Producter vi nu efter hinanden vil anføre. Det er meget begribeligt, at Past. Moldenhawer, som angreben, ikke kunde tie stille, han svarede derfor paa Hr. Gs. Udfordring i følgende:

D. Joh. Heinr. Dan. Moldenhawer Untersuchung der 3 Mose 18, 7-18. befindlichen Israelitischen Ehegesetze. Hamburg, bey Reuß. 1780. Stor 16 Sider i 4to.

Hv. M. paastaaer, at alle 3 Mos. 18, 7-17. forbudne

Ægteſkaber vare imod Naturens Lov, hvorfore ogſaa Romerne holdte dem for utilladelige, men Forbudet mod Ægteſkab med Broderens Enke, grundede ſig paa Jødernes politiſke Forfatning, og derfor er dette ſaavel ſom det i Moſes Lov ikke forbudne Bryllup med den afdøde Kones Søſter fuldkommen tilladeligt for Chriſtne. Hr. Forfatterens Grunde ere ſaa tydelige, at intet af Betydenhed lader ſig indvende derimod; thi juſt fordi de Iſraeliterne forbudne Ægteſkaber vilde havt de allerværſte Følger for dette Folks moraliſke og ſelſkabelige Velfærd, juſt derfor vare de og imod Naturens og Fornuftens Lov, da Natur og Fornuft paalegger os ſom en hellig Lov at afvende ſaadanne fordervelige Følger, og altſaa at forebygge deres Aarſag. Naar man undtager diſſe Følger, ſom i Menneſkeſlægtens Begyndelſe bortfaldt, da Broder og Søſter maatte ægte hinanden, vilde det være en blot Grille at tale om ſlige Ægteſkabers unaturlige Vederſtyggelighed. I det 16 Stykke af Beytrag zum Altonaiſchen Reichspoſtreuter blev Hr. Ms. Underſøgelſe ilde modtagen og Hr. Gs. Troesbekiendelſe fik den Berømmelſe, at den tilfulde giendrev, hvad M havde ſkrevet for at forſvare ſit Ægteſkab med ſin Koneſøſter. Dette foranledigede:

D. Joh. Heinr. Dan. Moldenhawer abgenöthigte Vertheidigung ſeiner Unterſuchung der Iſraeliſchen Ehegeſetze. Hamburg. 1780. Stor 16 Sider i 4to.

Hvori Hr. M. har ladet Poſtrytterens Recenſion aftrykke med Anmerkninger til Svar paa Recenſentens Sophismer og Ordkløverie. End videre udkom:

Kurzes Dankſagungs ſchreiben an Hrn Paſtor Goeze in Hamburg für ſein gewiſſenhaftes Glaubensbekenntniß, von einen evangeliſch lutheriſchen Chriſten, der mit ſeiner verſtorbenen Frauen Schweſter in der Ehe lebte. 1780. Stor 16 Sider i 8vo.

Forfatteren, ſom frygtede for Samvittigheds Uroe over Hr. Goezes Troesbekiendelſe, aflægger ſin offentlige Takſigelſe, fordi Hr. G., langt fra at gisre ham vaklende i hans Overbeviisning om ofte nævnte Ægteſkabs Lovlighed, meget mere har befæſtet ham deri. Han viſer Hr. G. mere end een falſk Slutning, ſom det har behaget ham at gisre, og ſætter korteligen ſaadanne Grunde imod ham, ſom for enhver, der ikke er indtagen af forudfattede Meninger, ere indlyſende nok. Det ſamme gisr ogſaa Hr. Winkler, hvis Skrift har denne Titel:

Antwort

Antwort auf des Herrn **Johann Melchior Goezens**, Paſtoris zu St. Cathr. in Hamburg, Glaubensbekenntniß, die 3 Moſ. im achtzehnden Hauptſtücke verbotenen Ehen naher vervandten, betreffend, von einem Mitgliede E. Hochehrw. Miniſteriums in Hamburg. Zwote Auflage. Hamburg, bey Wörmer. 1780. Stor 24 S. i 4to.

Svaret er meget grundigt og fortiener ganske at læses. — Striden blev mere og mere heftig, hvorom man kan overbeviſes af følgende:

Extractus Protocolli reverendi Miniſterii, de D. 25 Febr. 1780. Stor ½ Ark i 4to.

Johann Melchior Goezens Beſtätigung ſeines gewiſſenhaften Glaubensbekenntniſſes ꝛc. gegen die in öffentlichen Schriften dagegen gemachten Einwürfe. Hamburg. 1780. Stor 48 Sider i 4to.

Extractus Protocolli reverendi Miniſterii den 25 Februarii 1780. Nebſt der Antwort von **Johann Melchior Goezen.** 1780. Stor 1 Ark i 4to.

Betrachtungen über die Antwort des Herrn Hauptpaſtor **Johann Melchior Goezens** auf den Extrakt eines Protekolls des ehrwürdigen Miniſteriums. Hamburg. 1780.

Fortſetzung der Betrachtungen über des Herrn Hauptpaſtor **J. M. Goezens** Antwort auf den Extrakt eines Protokolls ꝛc. Hamburg 1780.

Zwote Fortſetzung der Betrachtungen ꝛc. Hamburg 1780. Alle tre 28 Sider i 4to.

Extracten af Miniſterii-Protokollen underretter Publikum om det pigtige Indtryk, Hr. Gs. Troesbekiendelſe giorde paa Miniſterium, og om den temmelig ydmygende Irettesættelſe, ſom det derover har givet Forfatteren. Hr. G. afærdiges her kort og got, men det havde uden Tvivl været bedre, om man havde handlet noget mildere med hans ſyge Samvittighed. Hvorledes det er tilgaaet, at Miniſteriums Reſolution ſaa haſtig kom i Trykken, veed vi ikke.

I ſin **Beſtätigung** fremtræder Hr. G. atter i fuld dogmatiſk-exegetiſk Vaaben-Ruſtning. Alle de, der have ſkrevet mod ham, maae herfor. Først **Moldenhawer** for hans Undersøgelſe, ſaa den ubenævnte Forfatter af Takſigelſesbrevet, dernæſt **Diakonus Winkler** for hans Svar, og

endelig Protokol-Extrakten, som ogsaa er udgivet med tilføiet Besvarelse. Hr. G. fegter saa got, han kan, for sin Samvittighed. Han forsikrer, at Paastaaenhed ikke paa hans Side skal blande sig i denne Strid, og dog er hans Skrift fuldt af Affecter og Samvittighedsskrupler. Blant andre Argumenter, af hvilke han betiener sig, og som i kold Undersøgelse ikke burde have Sted, er ogsaa dette: „Har „ Apostlerne ladet de politiske Forfatninger blive i deres Vær„ dighed, hvorfor træder da D. **Moldenhawer** op imod „ vores, efter hvilke Bryllup med Broderens Enke og Ko„ nens Søster hos os har været utilladelig og erklæret for „ ulovlig ved keiserlige Jura, ved de fleste af den evangeli„ ske Kirkes Anordninger, ved vore Fundamentallove, og „ ved saavel Øvrighedens som Ministeriums uafbrudte Ly„ dighed i halvtredie Hundrede Aar indtil 1771?" Hr. G. burde dog vide eller lade sig underrette om, at Kirke-Anordninger, verdslige Rette og Love ikke ere uforanderlige, at Øvrigheden har Magt til at forandre, ja endog reent at afskaffe dem, naar den indseer, at de ikke mere ere nyttige, men kun til Samvittigheds Tvang og Byrde. Skulde alle gamle Forfatninger blevet upurrede, saa havde ogsaa Pavedommet indtil denne Dag maattet staae i sin gamle Værdighed, saa maatte Protestantismus selv være ulovlig og syndig.

Hr. Goezes Svar paa Extrakten af Ministerii-Protokollen er fuldt af republikansk Aand. Iblant andet skriver han S. 45. „Tvoe de fleste i Ministerium, at de paa saa„ desportisk en Maade kan behandle et Medlem, (jeg vil „ nu ikke tale et Ord om min Alder eller om mine til Mi„ nisterii Tieneste foretagne, i 10 Aar utrætteligen fort„ satte og af de forrige Medlemmer bifaldte Arbeider) og „ stille ham blot for offentlig Foragt ved at publicere et saa „ bittert Conclusum, uden i Forveien at høre hans Forestil„ linger derimod, saa er det en sand Ulykke at være Medlem „ af et saadant Collegium, og enhver retskaffen Simeon „ maae ansee saadant et Baands Opløsning for en besynder„ lig guddommelig Velgierning." Til Slutning ønsker Hr. G., at Ministerium ikke ved flere Concluſa af dette Slags vil nøde ham til endnu i hans Levetid at udgive en af ham forfattet og med Beviser forsynet Hamborgsk Kirkehistorie over de sidste 20 Aar.

Forfatteren af **Betrachtungen über die Antwort** ꝛc. kunde gierne blevet borte; thi hvad der er sandt i Betragtninaerne.

ningerne, er tilforn og bedre sagt af andre. Det øvrige er Personalier, som slet ikke komme Sagen ved, Formodninger om Hr. Gs. Hensigter med hans Troesbekiendelse, sigtende til intet andet end at sværte hans Navn. Enhver, endog den værste Fiende, burde skaanes for saadanne nedrige Angreb, hvilke ingen fornuftig kan læse uden Medynk og Væmmelse. — Fremdeles blev trykt:

Schreiben eines Kindes an Se. Hochwürden den Herrn Pastor **Goeze** in Hamburg. Hamburg, bey Reuß. 1780. Stor 47 Sider i 8vo.

Antwort auf das Schreiben eines Kindes des Bruders Melchior an den Hrn. Past. **Melchior Goezen**, das von ihm erdichtete mosaische Ehegesetz betreffend: Neunzig Jahr Kinderspott! Hundert Jahr Gnade bey Gott. Von einem Liebhaber seiner Frauen Schwester. 1780. Stor 16 Sider i 8vo.

Det første er skrevet i et Barns Navn, som kalder sig **Melchior**, hvis Fader lever i et fornyet Ægteskab med hans afdøde Moders Søster. Forfatteren trækker det latterlige her frem, som ligger i mange af Hr. Gs. Sætninger, og hans Satyre er ikke uden Salt, undertiden endog saa skarp og bidende som Lud, der tager Hud og alting med. Men her forekomme ogsaa mange alvorlige og rørende Steder.

Det andet er intet andet end et nedrigt Skandskrift, hvorved Forfatteren vil opvække Afskye for Hr. G., men opvækker den største Afskye for sig selv. Det fortiener ikke, at man opholder sig derved. — Af en langt anden Beskaffenhed er:

Antwort auf des Herrn Pastor Goezen Gegenantwort auf meiner Antwort, von **H. E. Winkler**, Prediger an der Hauptkirche zu St. Cathrinen. Hamburg, bey Wörmer, 1780. Stor 2 Ark i 4to.

Dette giør Hr. W. ligesom det foregaaende stor Ære. Hvad intet Svar fortiente, forbigaaer han med Tavshed. Men for at vise, hvor lidet han fortiener at mistænkes for Afvigelser fra den rene Lære, som Hr. G. har beskyldt ham for, gotgiør han korteligen, dog tilstrækkeligen, at de Urimeligheder, Hr. G. har ladet ham sige, ingensteds findes i hans Skrift. Han raader i Henseende til det omtvistede Ægteskab hverken fra eller til, men holder det for tilladeligt og lader enhver fri Valg. Meget passende skriver han S. 6: „Hvoraf viser sig sædvanlig Samvittigheds-Uroer

„over

„ over de holdte Bryllupper, om hvis Retmæssighed Hr. Pa-
„ storen ikke er overbeviist? Fra Præster, der forestillede
„ dem som stridende mod Guds aabenbarede Lov, da dog i
„ det mindste ligesaa mange, om ikke flere, ikke kan over-
„ bevise sig om, at de stride derimod. Det var derfor me-
„ get raadeligt, at om man havde stærke Grunde imod beg-
„ ge det Slags Ægteskaber, om hvis Retmæssighed eller
„ Uretmæssighed der i vor Stad disputeres, man da lod al-
„ ting allene staae til dem som har Dispensations-Retten.
„ Man havde da sin Samvittighed frie, og satte ingen,
„ der under christelig Øvrigheds Beskyttelse lever i saadant
„ Ægteskab, i Fare for at forfalde til Tungsindighed.“
„ Samvittighedsbebreidelser vilde blive reent borte, naar
„ kun i 25 Aar ingen Præst fremstod, som offentlig vilde
„ forkaste de Ægteskaber, hvilke, som andre troe, ikke es-
„ ter Bibelens klare Bogstav ere forkastelige.“ Hr. G. hav-
de tilligemed Hr. de Marees, hvis Skrift han i sin Be-
stätigung har beraabt sig paa, giort en Kietteriesynd deraf,
om man vilde sige: Moses har befalet et eller forbudet
det og det, eftersom Moses ingensteds er at ansee som
Lovgiver, saasom han intet har forordnet af sig selv;
eller om man blant de mosaiske Love allene vilde ansee dem
som forbindende for Christne, som enten ved Naturens Lov
eller ved Christi og Apostlernes Bifald ere befæstede; thi her-
af vilde flyde disse skrækkelige Sætninger, at Moses ikke har
været noget guddommeligt Sendebud, men fortiener at sæt-
tes ved Siden af Mahommed, at Naturloven er Dommer
over den aabenbarede Lovs Gyldighed, og at det hele gamle
Testament ikke angaaer Christne. Disse Goezi'ske Anstods-
stene foretager Hr. W. sig saaledes at rydde af Veien S. 9-
15. „ Jesus selv pleiede at sige: Moses har befalet eder ꝛc.
„ Moses har tilladt eder ꝛc. Paulus lærte: Vi Christne ere
„ døde fra Loven. Hr. Pastor G. holder selv ikke den jø-
„ diske Kirkelov. Naar han vil vide, om et mosaisk Bud
„ angaaer ham eller ikke, maae han jo eftertænke, om det
„ er en Sædelov eller ikke, og det maae han lære af Christi
„ og Apostlernes fornuftige Dydlære. Hr. G. bruger jo
„ sin Fornuft som Dommer over Sabbatens Holdelse. Gud
„ har 2 Mos. 35, 3. sagt: Hvo som helliger Sabbaten,
„ skal paa den Dag ingen Ild tænde i sit Huus; ikke lade
„ sit Fæe arbeide, og altsaa ikke selv bruge der til Reiser.
„ Men Hr. G. finder jo dog for got at lade sit Væreise gø-

re

„ re varmt om Sabbaten, at spise varmt Mad, og ogsaa „ nu og da at gjøre en Reise. Kunde han vel dette, der- „ som han ikke lod sin Fornuft dømme om den aabenbarede „ Lovs Gyldighed for Christne? om han ikke bedømte, hvor- „ vidt dens Grendser gaae? om han ingen Forskiel giorde „ imellem Jødernes og hans egen Forfatning? De Regler, „ hvoreſter han retter sig, ere dog ogsaa Naturlovens Reg- „ ler: Jeg maae ikke selv skaffe mig nogen Sygdom paa „ Halsen, jeg maae ikke lade mit Legeme forkomme af Kuld „ o. s. v." Større Ret indrømmer Hr. W. ikke Fornuf- ten, naar der tales om de mosaiske Loves Forbindtlighed eller Ugyldighed for Christne, end at den maae eftertænke deres Meening, og sammenligne deres Grunde og Følger med hin- anden. — Hr. W. har i en Note til dette Skrift paastaaet, at Titelen af Hauptpastor ikke betyder andet end Pastor til Hovedkirken, at denne Titel ikke tilforn har været brugelig, ikke heller er Constitutionsmessig, men har i de nyere Tider indsneget sig. Denne Note har givet Anledning til disse tvende Skrifter:

Sendschreiben an einen auswärtigen Freund in L., den, von den Herrn Diaconus Winkler an der Cathrinenkirche in Hamburg, zur Ungebühr bestritten Namen eines Haupt- pastors in Hamburg betreffend, von einem Liebhaber gu- ter Ordnung. Hamburg, bey Harmsen. 1780. Stor 1 Ark i 4to.

Prüfung der in einem Sendschreiben an einen Freund in L. enthaltenen Gründe und Einwendungen, wodurch der öffentliche Gebrauch des Namens Hauptpastor in Ham- burg bestätiget werden soll. Hamburg, bey Schniebes. 1780. Stor 15 Sider i 4to.

I denne uinteressante Bistrid vil vi ikke indlade os, da den ikke angaaer andre end det Hamborgske Ministerium. Man troer, at Hr. G. selv er Forfatter til Sendebrevet, hvori han vil paastaae sin Værdighed, og ikke lade sig sin Ti- tel berøve, men med Vished kan man dog ikke sige det. Striden herom forekommer os paa Hr. Gs. Side saa rime- lig, som om en Sognepræst her til Lands vilde paastaae, at de residerende Capellaner ikke ere Sognets Præster, fordi de ikke prædike til Høimesse. — I Henseende til Hovedsagen har vi endnu disse to Smaaskrifter at anmelde:

Anti-Goezisches Glaubensbekenntniß an das unpartheyi- sche

sche gewissenhafte Publikum. Von einer Dame. 1780. Stor 12 Sider i 4to.

Sendschreiben eines Layen an den hocherw. Herrn J. M. Goeze, Hauptpastor an d. Cathar. Kirche zu Hamb. Gedruckt im Jahr 1780. Stor 1 Ark i 4to.

Det er let at begribe, at ogsaa Fruentimmer maatte tage Deel i Striden om forbudne og tilladelige Ægteskaber, da denne Materie saa meget angaaer dem. Forfatterinden af den Antigoezishe Troesbekiendelse forundrer sig med Rette over de Lærdes Konst ved dybt udtænkte Slutninger at forvirre og fordunkle de allersoleklareste Ting, som endog ved første Øiekast ere indlysende for Fruentimmerforstanden. Og hvo kan fortænke hende, at hun især finder det selsomt hos Bibelfortolkerne, at de saa ofte kives om den hellige Skrifts Bogstaver, og at naar de ere kiede af at kives længere, forfalde de under Skin af Orthodoxie til mangfoldige Vildfarelser.

Sendschreiben des Layen har vi kun taget med for Fuldstændighedens Skyld; thi det fortiener ikke at læses. Fra Begyndelsen indtil Enden, har Forf. dyppet sin Pen i den bitterste Galde for at sverte Hr. Goeze. Der fattes sielden ved slige Leiligheder paa slette og plumpe Skribentere, som finde Fornøielse i at ophidse Gemytterne isteden for at stille dem. —— Vor Dom over denne Strid bliver i Almindelighed denne: Hr. G. skulde ikke have givet saa tydelig Anledning til at mistænke ham for uroesværdige Hensigter med hans Troesbekiendelse. Han burde, synes os, have skaanet Hr. Moldenhawer og hans Familie, eller i en Sag, der forekom ham saa betænkelig, skrevet i et Sprog, som læg Mand ikke forstod; thi nu har han kun skadet isteden for at gavne, skadet baade sig selv og andre. Det havde været got for hans egen Sundhed og Rygte, om Naturen havde dannet ham mindre polemisk. Men de fleste, som have skrevet mod ham i denne Sag, har ogsaa unegteligen giort ham Uret. Han søgte Oplysning og Overbeviisning, og i dens Sted overfalder man ham med Grovheder og Bitterhed. Han ønskede Samvittigheds Roe, men dette Ønskes Opfyldelse blev ikke Hovedsagen. Hvor smukt havde det været, siden der dog skulde strides, om alle i Striden vilde forholde sig som Hr. Winkler! Om ellers denne Mands Grundighed har virket noget til Hr. Goezes Overbeviisning og Roelighed, vil maaskee Tiden lære. Wr.

No. 6.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 9de Februar. 1781.

Indledning til den aabenbarede Religion til Brug for Eenfoldige og for dem, ſom ville underviſe Eenfoldige. Kiøbenhavn, 1780. Trykt paa Chr. Gottl. Proſts Forlag. 54 S. foruden Tilſkrift og Fortale i 8vo. Koſter 12 Sk.

Det er ingen let Sag at ſkrive ſaaledes for Eenfoldige, at man kan blive almindelig fattelig og nyttig. Man maa ſætte ſig i deres Sted, giøre ſig ſelv eenfoldig for at kunne bedømme, hvad de rimeligviis kan forſtaae eller ikke forſtaae, glemme eller udelade meget, for andre nyttigt og lærerigt, fordi det gaaer over deres Fatte-Evne, og bruge en Skrivemaade, ſom mange, endog de braveſte Mænd ikke med al deres Magt ere i Stand til at bruge, hvorved alt bliver klart og indlyſende, en Skrivemaade, der er frie ei alene for Platheder, men og Dunkelheder, jevn, ukunſtlet, flydende og indtagende. Naar man tager diſſe Vanſkeligheder i Betragtning, vil man ikke kunne negte den os ubekiendte Forfatter af denne Indledning ſit Bifald og Berømmelſe, man vil tvertimod ønſke, at han ikke lader det blive ved denne Begyndelſe, men fortfarer paa den Bane, han ſaa heldigen har foretaget ſig at betræde. I en Forerindring til Læſeren giøres Regnſkab for adſkilligt, ſom maaſkee een eller anden havde ønſket anderledes afhandlet, og Regnſkabet er i vore Tanker tilſtrækkeligt. I Beviſet for Guds Tilværelſe har han ladet det være ſig nok at beviſe en første Aarſags Vir-

kelighed, og udeladt Beviſet for Guds Forſkiellighed fra Verden, deels fordi de metaphyſiſke Slutninger af Tingenes Tilfældighed ikke vilde være Almues-Manden fattelige nok, saasom de ikke kan bruges uden Hielp af adſkillige Ideer om Guds Selvſtændighed og Uforanderlighed, ſom allerede forudſætter en nøiere Kundſkab om Gud, deels fordi det Bevis, ſom heraf føres, ſielden er fri for Ufuldkommenheder. Beviſerne paa Tingenes Kunſtighed og Orden, ſom findes S. 5, kunde vel ſynes uforſtaaelige, men ere det dog ikke uden for aldeles Uforſtandige eller Utænkende. Forbindtligheden til Religionens Øvelſe er ikke giort tydelig uden under Ideen af Taknemmelighed, fordi de egentlige Grunde for ſamme ikke ordentlig kunde føres, førend Læren om Guds Egenſkaber og Forſyn var forklaret. Menneſkets Trang til en Aabenbaring er ikke egentlig forklaret, men kun Tankerne ledte hen til en Aabenbaring ved at vise Afſtanden imellem Gud og os, fordi dette Bevis forudſætter en ikke liden Kundſkab til den menneſkelige Siel og dens Hiſtorie. For at giøre vort intellektuelle Religions-Syſtem fatteligt for Almuesmanden og Barnet, har han Skridt for Skridt holdt ſig til den bibelſke Hiſtorie, at dens Exempler og Fortællinger kunde give de dogmatiſke Sandheder Lys og, om vi ſaa maa tale, Sandſelighed. Af ſamme Aarſag har han udeladt de philoſophiſke Stridigheder om Miraklerne, og kun forklaret dem i Henſigt til de menneſkelige Kræfter. Da der i dette Stykke ikkun ſkulde beviſes, at Gud har udſendt Lærere til Verdens Oplysning, men ikke hvilke beſynderlige Fortrin diſſe Lærere have haft for hinanden, har han her ikkun foreſtillet JEſum ſom et Guds Sendebud, men ikke ſom Guds Søn og Verdens Forſoner, hvilket ſiden paa ſit Sted ſkal blive beviiſt og forklaret. Ligeledes har han i Stykket om Skriftens Guddommelighed forklaret Guds Aand ved Gud, fordi Læren om Forſkiellighederne i Guddommen ikke har Sted i denne Indledning. Dette er kun forerindret for at undgaae al Mistanke om alt for ringe Begreber om JEſu Perſon og Ærende, og om Benegtelſe af Treenigheden. —— At levere Udtog af dette Skrift er det allerletteſte Arbeide, da Hr. Forfatteren paa det, at det Hele let kunde overſees, har ladet enhver Afdeelings Hoved-Indhold aftrykke i Bredden med mindre Stiil. Vi behøve derfor ikkun at afſkrive. Der er en Gud til

Dett

Dette beviſes ſaaledes: Vi Menneſker tilligemed de Ting, ſom ere til uden for os, have ei altid været til. Vi ere ei blevne til af en Hændelſe; thi vi vide, at intet ſkeer af en Hændelſe og uden Aarſag. Den hele Samling af tilværende Ting o: Verden er ei hændelſevis bleven til. Den, der har giort, at Verden, ſom ikke var, blev til, er Gud. Af Verkets Kunſtighed ſlutte vi til Meſterens Klogſkab; der er en beundringsværdig Viisdom, Kunſtighed og Storhed i Naturens Indretning, ſom altſaa bør føre os paa Tanken om en ſtor og viis Gud. **Vi bør kiende og takke Gud.** Velgierninger forbinde til Taknemmelighed. Gud har giort ſaa overvættes meget vel imod os; vi bør derfor ville kiende ham, at vi kunde være taknemmelige imod ham; thi den vi ei kiende, kunde vi ei takke. Fra Gud ſelv maa vi vente Oplysning om, hvorledes han ſkal kiendes og takkes; thi han er for ſtor, og vor Forſtand for liden, at vi af os ſelv kunde kiende ham. **Gud vil lade ſig kiende af Menneſkene, og har ſelv givet dem Kundſkab om ſig.** Af den Bog, vi kiende under Navn af Bibelen eller den Hellige Skrift, kan vi lære, hvorledes Gud vil kiendes og takkes. Bibelens Lærdomme ere fremſatte af Menneſker; thi Gud har betient ſig af Menneſker til at lære os hans Villie. Vi kan vide, at hvad de lærte om Gud er Sandhed; thi Gud har givet dem at giøre Gierninger, ſom ingen Menneſkekraft kan giøre paa den Tid, den Maade og under de Omſtændigheder, ſom de giorde dem. Alene ved Guds Kraft kan ſlige Gierninger giøres. Det kan ikke tænkes, at diſſe Lærere ſkulde have været ondſindede om Guds Villie, eller Bedragere. Ingen jordiſk Fyrſte vilde udſende Mænd i ſit Ærende, om ovis Kundſkab og Redelighed han ei var overbeviſt. Gud, om har ſkabt alt og alle Menneſker, maa da meget mere have kiendt dem, han udſendte til Verdens Lærere, ſom redelige og kyndige om hans Villie. **Om de Lærere, Gud umiddelbar har udſendt til Verdens Oplysning.** Gud lærte Adam at kiende ſig og ſin Villie. Gud lærte Menneſkene ved Noah. Menneſkene glemte ſnarlig den ſande Guds Kundſkab. De ærede Skabningen i Steden for Skaberen o: de bleve Afgudsdyrkere. Menneſkene bleve ulykſalige ved det de ei kiendte og ærede Gud, ſom de burde kiende og ære ham. Gud oplyſte Verden atter ved Abraham. Abraham var

Guds Ven, og fik Løfte om at blive Stammefader til et ſtort Folk, ſom ſkulde blive lykkeligt ved at kiende Gud. Det var til Verdens Gavn, at Gud vedligeholdt Kundſkaben om ſig i ſligt et enkelt Folk. Ved Jacob Abrahams Sønne-Søn, var hans Slægt allerede merkelig formeeret. En af dennes Sønner, Joſeph, blev en anſeelig Mand i Ægypten. Formedelſt en indfaldende dyr Tid kom Joſephs Fader og Brødre til Ægypten, og formeeredes til et ſtort Folk, hvilket Folk kaldes Guds Folk eller Iſraeliter. Iſraeliterne plages i Landet af Kongerne. Moſes blev af Gud udſendt til deres Befrier og Lærer. Gud aabenbarer ſig for Moſes. Moſes fik af Gud Kraft til at giøre underlige Gierninger til Beviis paa, at hans Sendelſe og Lærdom var ſand. Om Moſes Bedrifter og Lærdom er der ſkrevet i de fem Moſe-Bøger. Efter Moſes gav Gud Iſraels Børn Propheter til Lærere. Blant diſſe ere i ſær Elias merkelig. Ogſaa Propheternes Levnet og Lærdomme har vi beſkrevet. Al den Tid, da Gud paa en beſynderlig Maade ſørgede for Abrahams Afkom, i hvilken Moſes og Propheterne lærte, kaldes den gamle Pagt d: det Gamle Teſtamente. I lang Tid havde Gud ingen overordentlig Lærer givet ſit Folk; men nu opſtod en Lærer, ſtørre og ypperlige end alle, der vare for ham, og denne Lærer var JEſus. JEſus giorde mange ſtore og underlige Gierninger til Beviis paa ſin guddommelige Sendelſe. Han beſkikkede flere Mennesker til at forkynde Verden hans Lærdomme, og gav dem ogſaa den Kraft at giøre Under. Apoſtlerne fik med eet den Gave at tale fremmede Sprog. De kunde med eet helbrede Sygdomme, ſom ved naturlige Midler vare ulægelige. JEſu og Apoſtlernes Lærdom ſtaaer beſkrevet i de Nye Teſtamentes Bøger. **Følgerne og Beſlutningen paa det anførte.** Det, ſom Moſes og Propheterne, JEſus og Apoſtlerne har lært, er Sandhed og Guds Ord; thi de giorde Tegn og underlige Gierninger allene i den Hensigt, at deres Lærdomme ſkulde troes, ſom Guds Ord. De giorde mange Undergierninger, de giorde dem aabenbarligen, ſaa de af alle kunde underſøges. Der er derfor ingen Tvivl om, at diſſe Undergierninger jo virkelig ere ſkeete, og ingen har nu gen Tid negtet, at de ere ſkeete. Overbeviisningen om JEſu Læres guddommelige Oprindelſe kan beſtyrkes ved at ſee den haſtige og ſtore Fremgang, uagtet alle Hindringer. Denne Lær

Lære blev fremſat af ulærde og foragtede Folk for ſtolte og lærde Mennesker, og blev dog antaget. Den ſtreed baade mod Jødernes og Hedningernes herſkende og kiere Meeninger, og dog fik den Fremgang. Den havde intet tillokkende af timelige Fordeele eller Ære, men meget mere Forfølgelſe, Skiendſel og Død, at love ſine Tilhængere, og dog blev den antagen. **Om den Hellige Skrifts guddommelige Oprindelſe.** Som de Mænd, hvis Lærdomme indeholdes i Bibelen, have været guddommelige Sendebud og talet Guds Ord, ſaa er og den Hellige Skrift ſkrevet efter Guds Befaling og indeholder Guds Villie. Vi have virkelig de ſamme Hellige Bøger, ſom i fordum Tid bleve ſkrevne. Dette kan vi vide med Viished. JEſu Diſciple havde Løfte om Guds besynderlige Biſtand i deres Lære-Embede. Guds Sendebud havde Befaling til at ſkrive. De maa have haft Guds Biſtand i det, de ſkrev; thi ogſaa hvad de ſkrev, ſkrev de til Menneſkenes Underviisning og Lærdom; men Gud havde lovet dem Biſtand i deres hele Lære-Embede. Der er altſaa en Religion, ſom Gud ſelv har lært Menneſkene; og de Bøger, hvor i denne Religion indeholdes, ere ogſaa fra Gud. Hvad altſaa diſſe Bøger byde os at troe om Gud, bør vi troe, og hvad de byde os at giøre, bør vi giøre, fordi de ſaa byde det. — Her er Forfatterens Plan og Gang hele Indledningen igiennem. Udførelſen er lige ſaa god ſom kort. Vidtløftig Udvikling af enhver Sætning vilde kun adſprede og trætte usvede Læſere. Stilen er jevn og fattelig. Kun den Anmerkning S. 3 har ſtødt os, fordi nogle udanſke Ord der i forekomme; „Ilden er Aarſag til Voxets **Flydenhed**, Jern „nets **Gloenhed**, Glaſſets **Synderſpringelſe**.“ S. 28 havde vi hellere ſeet Cyrus end **Kyrus**; thi under det første Navn er han Mængden meeſt bekiendt. S. 37 ſavne vi et Hovedbeviis for den Sandhed, at Miraklerne ſkeete i den Henſigt, at Lærdommen ſkulde troes ſom guddommelig, nemlig Ebr. II. 1.-4. Vi kunde vel anføre flere ſmaa Anmerkninger, ſom under Læsningen ere faldne os ind, men da de ikke ere af større Betydenhed end diſſe, lade vi det blive herved. Skriftet er tilegnet Hans Høiærværdighed Hr. Doctor **Janſon**.

Wr.

Unterredungen im Himmel über den Religions-Zuſtand des Chriſtenthums auf Erden. 1780. 120 S. i 8vo.

Dette Skrifts Henſigt er at foreſtille Chriſtendommens reene Lære imod de forſkiellige orthodoxe og heterodoxe Partiers Intoleranz og Uovereensſtemmelſe, og tillige de Punkter, hvori alle ſtemme overeens og ved hvilke altſaa alle kunde leve i god Eenighed med hverandre. Alting foreſtilles i Form af tvende Drømme, hvori Forfatteren ſeer Chriſtum, hans Apoſtler og de fornemmeſte Propheter forſamlede i Himmelen, og hører dem at beſvære ſig over de Orthodoxes Ueenighed og de Heterodoxes daarlige Nyeheder, og dertil at anvende deres tilforn ſkrevne Vidnesbyrd. Endelig foreſiger Peder Forfatteren Grund-Troes-Artiklerne, hvoraf han derpaa ſammenſætter en Troes-Bekiendelſe, ſom næſten indeholder alle den Proteſtantiſke Kirkes Lærdomme. Troes-Bekiendelſen er da af den Beſkaffenhed, at vi og enhver Proteſtant gierne kan underſkrive den, men Skriftet ſelv troe vi ikke ſkikket til at giøre nogen Virkning til deres Overbeviisning, ſom tænke anderledes, da det ikke beſkieftiger ſig med at giendrive deres falſke Forklaringer over adſkillige Skrift-Steder, men lader ſig nøie med blot at anføre bibelſke Sprog imod dem, ſom dog ethvert Partie bliver ved at tage i ſin Meening og forklare efter ſine egne Grundſætninger. Det Heele er ganſke vel meent, men man ſtifter ikke altid Nytte med en god Henſigt. Vi kan derfor ikke anſee Forfatterens Tanke, om herved at tilveiebringe almindelig Eenighed, for meget andet end en behagelig Drøm. ω.

Chemnitz.

Apologie der Apokalypſe wider falſchen Tadel und falſches Lob. Erſter Theil. Bey Stöſſel. 1780. 1 Alph. i 8vo.

En grundig og velſkreven Bog, ſom indeholder diſſe tre Afhandlinger: 1) Første Grundſætning til Aabenbaringens rigtige Forklaring, hvilken her angives ſaaledes: Kun to Ting udgiøre Hovedſagen af Aabenbaringens prophetiſke Deel, nemlig den ſtore Stads Forſtyrrelſe og det nye Jeruſalems Oprettelſe, alt det øvrige er Biting. 2) Underſøgelſe af Caji Romani Vidnesbyrd. Dette Sted er ſaa grundig forklaret og ſaa tydelig beviiſt at vidne mere for end imod Johan-

hannis Aabenbarings Ægthed, at Semlers og Struths Meening herved ganske er giendrevet. 3) Beviis, at Aabenbaringen ikke i egentlig Forstand taler om nogen første Opstandelse og JEsu jordiske Rige. Enhver, som hidtil har antaget Aabenbaringen for en guddommelig Bog, men hvis Troe i denne Sag ved Semlers Indvendinger mod Canon kan være blevet vaklende, vil finde sig igien bestyrket, elske Forfatteren af denne Apologie og længes efter Fortsættelsen.

Wr.

Berlin.

Die Erziehung des Menschengeschlechts. Hæc omnia inde esse in qvibusdam vera, unde in qvibusdam falsa sunt. **Augustinus.** Herausgegeben von **Gotthold Ephraim Leßnig.** 1780. Bey C. F. Roß und Sohn. Stor 5 Ark i 8vo.

Ligesom Hr. Forfatteren i Almindelighed er vant til at grunde hele Tankebygninger paa blotte Lignelser, saa gior han og i dette Skrift, hvis Hovedindhold vi korteligen vil anføre. Tankernes Gang er denne: Gud forsynede strax de første Mennesker med Begrebet om hans Eenhed, men den menneskelige sig selv overladte Fornuft fordærvede snart dette Begreb. Efterat det var skeet, valgte Gud sig det sletteste af alle Folk til sit eget, for at begynde forfra igien, og gav det en Elementarbog i det gamle Testaments Skrifter, hvoraf Israeliterne iblant andet skulde lære at kiende Guds Eenhed. Men de kiendte den ikke, førend de vare komne hiemme fra blant Perserne. Her blev de opmerksomme, og fandt først i deres Elementarbog, hvad de hidindtil ikke havde villet legge Merke til. Endnu kunde Lærdommen om Sielens Udødelighed, om Straffe og Belønninger efter Døden, ikke blive almindelig, da Elementarbogen ligesom ikkun pegede herpaa. Nu kom Christus, denne Læres første praktiske Prædiker. Den gamle Elementarbog blev som den, der var nok studeret i, billig kastet bort. I dens Sted kom det nye Testament, som indtil nu er bleven den anden for Menneskeslægten. Dette peger iligemaade paa en tredie Aabenbaring og Oeconomie ved sine Hemmeligheder om Treenigheden, om Forsoningen og Arvesynden, hvorpaa den menneskelige Forstand nu øver sig til sit Beste i sin Tid. Hvad det

havde for Beſkaffenhed med Meſſiæ Perſon og hans Opſtandelſe, var for hans Tids Menneſker vigtigere end for os. Ethvert Menneſke bliver rimeligviis mere end eengang ført frem af Gud paa Verdens Skueplads, og lærer anden Gang, hvad han første Gang ikke kunde fatte. Synes han at have glemt det gamle, naar han anden Gang fremtræder, hvad ſkader det? eller hvorledes kan man ſige, at han derved er bleven merkelig opholdt i hans Fremgang paa Fuldkommenheds Vei, da en heel Evighed hører ham til? Man ſeer af denne Hr. Forfatterens Plan, at hans hele Skrift ikkun beſtaaer af Indfald, og altſaa gierne kunde undværes; thi hverken Theologen eller læg Mand kan have nogen Nytte af vittige Hoveders Hierneſpind. Det af Hr. L. valgte Motto paſſer ſig ganſke vel, da Sandhed og Uſandhed Skriftet igiennem ere temmelig blandede, dog havde det paſſet bedre, om der iſteden for qvibusdam, ſom tvende Gange forekommer, havde paa det første Sted ſtaaet paucis og paa det andet plurimis. At det gamle Teſtament er forkaſtet ſom ubrugeligt, at det er mindre vigtigt for os end for Jeſu Tidsalder, hvad Beſkaffenhed det havde med hans Perſon og Opſtandelſe, at ethvert Menneſke nok engang ſkal fremtrine paa Verdens Skueplads for at lære det, han før ikke vidſte, dette og mere ſaadant kan man dog vel ikke henregne til Sandhed. Havde Hr. L. vildet blive i ſit Fag, og holdt ſine theologiſke Særheder for ſig ſelv, vilde han blevet agtet for en ſtor Mand endog af dem, der nu har faaet Ret til at anſee ham for en vittig Grillenfænger. Wr.

Frankfurt.

Ausführliche Abhandlung über die Silhouetten, und deren Zeichnung, Verjüngung, Verzierung und Vervielfältigung. Von dem Verfaſſer des phyſiognomiſchen Cabinets. Mit XI Kupfertafeln. Bey Perrenon. 1780. Stor $15\frac{1}{2}$ Ark i 8vo.

Man beſtræber ſig i vore Tider meget for at bringe Konſten, at afbilde menneſkelige Anſigtstræk, tilbage til diſſes første og raae Udſpring, til Udkaſtet af Skyggen og dens Omridsning. Endſkiønt denne Methode i ſig ſelv har ſin Værdie, kan det dog let blive det fuldkomnere Portraitmalerie til Ska-

de,

de, og næsten er den at befrygte, at Silhouettvæsenet, som nu kommer saa stærk i Mode, vil hindre Portraitmaleriets Fremgang i samme Grad, som de komiske Operaer hindre den høiere Skuespillerkonst. Det begribes letteligen, at Skribentere og Boghandlere gjøre sig Modesmagen saa nyttig som mueligt, og hvad er det da at undres over, at de Bøger nu finde Mængde af Kiøbere, som tilforn vare lidet eller intet agtede, og som maaskee om nogle Aar vil blive forglemte tilligemed Moden, der foranledigede dem. Hvorfor skulde da en Konstdommer være saa streng at fradømme saadan en Bog al Værdie efter de nærværende Liders Smag? Mange, som gjøre sig en festlig Glæde af Silhouettvæsenet og Skyggebilleders Samling, vil være vel tiente med de Anviisninger og Forslag, som denne Bog indeholder, men Konstelskere og Kiendere kan den ikke være til Behag eller Nytte. Den indeholder: Nogle Reflexioner over de physiognomiske Billeder i Almindelighed og over Silhouetter i Besynderlighed: Nødvendige theoretiske Forkundskaber om Silhouettvæsenet: Om Silhouetternes Tegning i Legemsstørrelse: Anviisning til at forynge, fuldende, udziire og mangfoldiggjøre dem. ω.

Nürnberg.

Selecta Veteris testamenti capita historici argumenti hebraice, faciliori lingvam hebræam docendi discendiqve rationi accomodata. Curavit Guil. Frid. Hufnagel, in acad. Erlangensi Philos. P. E. O. 1780. Stor 17 Ark i 8vo.

Man finder her nogle Capitler af de fem Mose Bøger, af Josvæ, Dommernes, Samuels og Kongernes Bøger, aftrykte efter van der Hoeghts Udgave, hvorunder Hr. Hufnagel har sat Anmerkninger, som deels ere grammatikalske, deels anføre gamle Oversættelser. Dette Arbeide er altsaa bestemt til første Læsebog for dem, der netop have hørt det nødvendigste af den hebraiske Grammatik. Til deres Brug findes og bag i Bogen en dobbelt Tabelle tilføiet, hvorved man kan lære at opdage ved et Tidsord Personen, Tiden, Conjugationen og den anomalske Form, foruden et Register over alle i de aftrykte Capitler forekommende Ord og Talemaader. Os synes Hr. Forfatterens Skrift at svare meget

vel til ſin Henſigt, men hvorfore Texten ſkulde aftrykkes for ſig ſelv, indſee vi ikke, da enhver, ſom vil lære det Hebraiſke, desuden maae anſkaffe ſig den hele Coder. For Oeconomiens Skyld havde det derfor været at ønſke, at Hr. H. havde ladet det blive ved Anmerkninger med Henviisning til Bibelſtederne. ω.

Breslau.

Paſſionspredigten im Jahr 1780, gehalten von **Herman Daniel Hermes**, Paſtor zu St. Maria Magdalena in Breslau, und des Stadtconſiſtorii Aſſeſſor. Bey W. G. Korn. Stor 128 Sider i 8vo.

Overmaade gode Prædikener, hvori rigtige og opbyggelige Tanker fremſættes i et ſtærkt og værdigt Sprog. De ere i Tallet ſex, og deres almindelige Plan er at vise, hvorledes Frelſeren i ſine Lidelſer beſtandig har ſøgt at bidrage noget til Menneſkers Omvendelſe og Forbedring, 1) i hans Samtale efter hans Lidelſer i Gethſemane med Diſciplene og Skaren, Matth. 26, 36-56. 2) i hans Forhold for den geiſtlige Ret, Luc. 22, 54-62. 3) i hans Samtale med Pilatus. Joh. 18, 33-38. 4) i hans Tale til Qvinderne, ſom fulgte med ham til Retterſtedet, Luc. 23, 26-31. 5) i Samtalen med Røveren v. 39-48. 6) i hans Taler i Anledning af hans Salvelſe i Bethanien, Matth. 26, 7-14. Til Faſte-Andagts Befordring ønſkede vi diſſe ypperlige Taler overſatte i vort Sprog, og ingen vil fortryde at have læſt dem. Wr.

Bützow og Wismar.

Johann Lorenz von Mosheim Vorſtellung der Lehre vom Satan aus deſſen Sittenlehre der heiligen Schrift beſonders abgedruckt. Mit Anmerkungen. Bey Berger und Boedner. 1779. Stor 7 Ark i 8vo.

Da **Mosheim** var ſaa ſkarpſindig og ſaa got et Genie ſom nogen, og dog ikke har ſkammet ſig ved at forelegge Verden ſin Overbeviisning om Sandheden af den ſkriftmeſſige Foreſtilling om Satan og hans Engle, og det paa en Tid, da man allerede begyndte at tvivle om denne Læres Rigtighed, har den unævnte Udgiver anſeet det for got at lade ſins Fo-

re-

reſtilling om denne Sag aftrykke til et Slags Beſkæmmelſe for dem, ſom ſtrax holde alle dem for ſvage Hoveder, der troe de onde Aanders Tilværelſe og Virkninger. Anmerkningerne, ſom deels ſkal befæſte, deels oplyſe Texten, ere ikke af nogen besynderlig Vigtighed, endſkiønt man ikke kan negte dem al Værdie og Brugbarhed. Viſt nok er det en taabelig Stolthed af de kloge Herrer, ſom ingen Dievel troe, at kalde alle dem Toſſer, der ikke ere af deres Mening, men denne Taabelighed fortiente, ſynes os, ſnarere Medynk end Giendrivelſe. Om de har eller kan ſkamme ſig ved at ſee Mosheim paa de Rettroendes Side, veed vi ikke, men neppe troe vi det, da denne Tilflugt altid bliver tilovers for dem, at de ſkarpſindigſte og vittigſte Hoveder ogſaa har deres ſvage Side, og at Mosheim ſkrev, ſom han ſkrev, fordi Kirkens Lærdom bød ham det. Wr.

Geneve.

Lettres d'un Voyageur anglois. Rien n'eſt beau que le Vrai, le Vrai ſeul eſt aimable. *Boileau.* 139 Sider i 8vo. Hos Pierre Freymond Butini. 1779.

Forfatteren, der under Tilſkriftet kalder ſig Martin Sherlock, forſikrer i Fortalen, at han iſteden for nærværende 27 Breve kunde levere 200; men for at kunde blive læſt oftere end eengang giorde han Valget, og ſkrev i et jevnt Sprog, hvori Læſeren vil finde Begreber og Sandhed. Vi ønſke ikke at læſe Forfatterens øvrige Breve om de ligne diſſe, hvori det meſte er overdrevet. Forfatteren tilſtaaer ſelv ſin Uvidenhed i Krigskonſten, og dog forſikrer han, at Tydſkerne ere de beſte Soldater i hele Verden.

De fem første Breve ere ſkrevne fra Berlin, og Kongen er næſten deres eneſte Formaal. Forfatteren berømmer ham ikke alene ſom Kriger, Regent, Politiker, men og ſom Menneſkeven, Lærd og iſær ſom Poet: kort, Kongen af Preuſſen er en Mand, hvis Lige Hiſtorien ikke kan, eller ſkal kunne fremviſe. Til en Prøve paa hans poetiſke Gaver anføres noget af Oden om Krigen. Efterat den Kongelige Poet har ſammenlignet en Regent med en Hyrde, der vel klipper Faarene, men ikke qvæler dem, bliver han ved:

Tel eſt pour ſes Sujets un tendre & bon Monarque,

Hu-

Humain dans ſes Conſeils, humain dans ſes Projets,
Il alonge pour eux la Trame de la Parque,
Il compte tous ſes jours par autant des bienfaits;
Ce n'eſt point de leur ſang qu'il achete la Gloire,
Il laiſſe à ſes Vertus le ſoin de ſa memoire;
Tels furent ces Héros: *Titus*, *Marc Antonin*,
Les Delices du genre-humain.

Det 6 Brev fra Dresden. Sagerne ere Tydſklands Athenienſer, og Reiſende giøre ikke vel deri, at de haſtig forlade Dresden. Der kan man lære at kiende Correggio's Arbeider, ſom Forfatteren i Henſeende til Coloriten foretrækker Raphael, og fortæller den bekiendte Hiſtorie: Bologneſerne havde bedet Raphael om et Malerie; han gav dem den berømte St. Cecile. Rygtet om dette Arbeide trak Correggio til Bologne for at ſee det. Efter at have betragtet det en halv Time med en dyb Taushed, ſagde han, og jeg ogſaa, jeg er Maler, hvilke Ord Montesqvieu har brugt i Fortalen til ſit udødelige Skrift.

Det 7, 8 og 9 Brev ere fra Wien. Det en Fremmed meeſt beundrer, er Hoffets Affabilitet, Gieſtebudenes Prægtighed, og Kiønnets Smukhed. Der findes maaſkee et ſmukkere Hoved end Comteſſe Wurmbrands i Paradis, men paa Jorden gives det ikke. Ved Kanefarten viſer Fruentimmerne en utrolig Pragt.

Metaſtaſio, ſom opholder ſig i Wien, ſiger Forfatteren, mangler ingen af de Egenſkaber, ſom udgiøre den ſtore Poet: Født følſom, med en dyb og giennemtrængende Aand, og med en levende og rig Indbildningskraft, beſidder han alt det, man kan bekomme af Naturen. I hans tolvte Aar kom han i den berømte Garinas Huus, ſom ſaae de italienſke Poeters Klingklang, og deres ufrugtbare Overflødighed, og viſte Metaſtaſio, at en ſikker Smags ſande Kilde var de græſke Auctorer. Den unge Elev antog denne Idee, udgrandſkede diſſe Poeters Principer, og det er efter dem han har Arbeidet ſin hele Levetid. Italien er for nærværende Tid ikke mere ſkabt til at indgive høie Følelſer; den giver ikkun Kundſkab om kielne Lidenſkaber. I Italien tilbragte han ſin Ungdom. Der lærte han at ſkrive ſin **Demetrio**, **Olympiade** og **Demofoonte**. I ſin Alders 25 Aar kom han til Tydſkland. Hans Ophold i Wien, og Corneilles

Læs-

Læsning oplyſtede haus Siel; han ſkrev ſin Regolo og Clemenza di Tito. Det 10 Brev fra Haag. Naar man har været tre Dage i Holland er alting uſmageligt. — Det 11 og 12 fra Rom. Pragt, Hyklerie og Bedrøvelſe herſke her. Offentligen er Fruentimmerne indgetogne, hiemmeletſindige; Præſterne qvindagtige, Adelen lidet oplyſt, og Folket ondſkabsfuldt. Lovkyndighed, Oldſager og Theologie ere de eneſte, der forſkaffe Lykke, og altſaa legger man ſig kun derefter. Poeter anſees ſom farlige Væſener, eller i det mindſte for unyttige. Det almindeligſte Ordſprog er: den, der ei kan forſtille ſig, veed ei at leve. Desuagtet have de nu værende Romere meget, ſom viſer, at de nedſtamme fra hine Verdens Beherſkere. I øvrigt beſkieftiger Forfatteren ſig her meeſt med Apollo Laocoon. — Det 13 Brev mellem Rom og Neapolis. Forfatteren har glemt ſin Hund i Rom, hvorover han glemmer alt andet, tænker og ſkriver ikkun om ham. — Det 14, 15, 16 fra Neapolis. Det er intet Under, at Virgil her har giort ſaa ſmukke Vers, da Naturen her er ſaa overmaade ſmuk. Her fortienes Solen iſær at kaldes den gyldne. Her gisres den Anmerkning: Naar Franſkmanden ved Reiſer har tabt ſin Selvtillid, og Engelænderen forſkaffet ſig en behagelig og yndig Charakter, blive de begge Jordens første Menneſker. — Neapolitanerne have antaget Borgerens af Geneves Grundregler, at Konſter og Videnſkaberne fordærve Sæderne. Sirenernes Race findes endnu her, men ingen af Circes, men mange af Ulyſſes Medfølgere. — Her fik Forfatteren ſin Hund igien, og udraaber: O qui complexus, o gaudia quanta fuere! 17 Brev fra Vienne. Ethvert Skridt Forfatteren har giort paa ſine Reiſer, har overbeviiſt ham om, at Skakeſpear troligen har malet Naturen. Den Sicilianſke Dronning beklagede ſin Søns Død næſten med hans Ord. — 18-21 Brev igien fra Rom. Den fæle Tiber-Strøm, og Auguſts afſkyelige Charakter, der ikkun ere ſmukke, fordi en Horats og Virgil have berømt dem, giver Anledning til den ſtore Frederiks Berømmelſe. Naar det meget ved ham udgydede Blod, de anrettede Ødelæggelſer, ere glemte, naar Enkernes og de Faderløſes Skrig ikke længere høres, ſkal intet andet blive tilbage af ham, end den haſtige og uimodſtaaelige Seiervinder, den gode og velgiørende Konge, Videnſkabernes og

Konſternes

Konsternes Beskytter, den store Poet, den dybsindige Lærde, den duelige Politiker, og det indtagende Menneske, der udgiorde det meest udsøgte Selskabs Forlystelse under Solen. — Franskmændene ere de behageligste Selskabsbrødre, Forfatteren har truffet paa sine Reiser. —— De italienske Poeter ere halstarrigen forblindede i deres Poeter. **Dante** er den største blant alle Mennesker; **Ariost**, som de sætte neden for ham, er uendeligen oven for Homer. Forfatteren paatog sig ved et Skrift at bevise deres Vildfarelse; men meget faa vare tilfreds dermed, dog tilveiebragte det ham en Berømmelses-Sonet af Scargelli. Her berømmes Skakespear, og Kongen af Preussen kommer med i Spillet, som har selv samme Tanker som Longin. —— Over Alperne reiste Forfatteren med en ung Franskmand, og i det 22 Brev, lader han ham sige: at Naturen er her meget latterlig.

Det 23 til 25 Brev ere skrevne fra Ferney, hvori Voltaires Samtaler med Forfatteren optegnes med den Gamles egne Ord. Heloise, siger Voltaire, vil om 20 Aar ikke blive læst. Vi afskrive endnu Voltaires Dom om Engelænderne, da den tillige angaaer os selv. Side 125 siger Voltaire; Naar jeg seer en snedig Engelænder, der elsker Proces, siger jeg det, er en Nordmand, som kom med Wilhelm, Erobreren: naar jeg seer et sagtmodigt og slebent Menneske, er det een, som kom med Plantagenet; en Brutal er en Dansker; thi den engelske Nation er ligesaavel som dets Sprog en Galimatie af adskillige andre. —— I den af Voltaire bygte lille Kirke er intet overordentligt, undtagen Alteret, hvorpaa der findes en simpel Figur af Træe forgyldt, uden Kors. Man siger, at det er ham selv; thi man paastaaer, at han bestandig har havt den Tanke at ville stifte en Religion.

I det 26 Brev siger Forfatteren, at han har en uimodstaaelig Lyst til at skrive, og i det 27 anfører han følgende Brev af Philosophen af Sans-souci, ventelizen til sin Undskyldning:

Qui se peint tout en beau dans ces lieux qu'il habite,
Mé connoit la Nature & rêve en Sybarite.

Basel-

Baſel.

M. Tullii Ciceronis de Officiis Libri tres ad fidem Codicum Manuſcriptorum emendati. 209 Sider i Octav.

M. Tulii Ciceronis Laelius & Cato Major ſiue de amicitia & de ſenectute Libri ad fidem Codicum manuſcriptorum emendati. 108 Sider. Begge hos Johann Schweighauſer. 1779.

Udgiveren ſiger ikke, hvilke de paa Titlerne paaberaabte Haandſkrifter ere, og derfor ere de Rettelſer, ſom derefter ere foretagne, uantagelige. Vi have fundet Steder, ſom Grovius udgiver for ſine egne Formodninger, indrykkede, og desuden endeel Trykfeil, de faa Steder, vi have ſammenlignet. Her findes hverken Anmerkninger eller Regiſter, og vi anſee derfor det hele for et Boghandler-Foretagende, ſom med Titler efter Sædvane ønſkede at forſkaffe ſig Kisbere. Papiir og Tryk er ſmuk.

Göttingen und Lemgo.

Unterſuchung über den menſchlichen Willen, deſſen Naturtriebe, Veränderlichkeit, Verhältniß zur Tugend und Glückſeligkeit, und die Grundregeln, die menſchlichen Gemüther zu erkennen und zu regieren, von Joh. G. Henr. Feder, Prof. d. Philoſ. auf der Univerſ. zu Göttingen. Erſter Theil. 1779. 478. S., foruden Titelark, ſom tillige indeholder Tilſkriften til Hr. Prof. Meiners, Fortalen og Indholdet. 8vo.

Forfatterens Plan indbefatter, efter Titelens Udviisning, fire Deele, af hvilke den, vi her have for os, er den første. Rummet tillader os ikke, vidtløftig at give Prøver paa de mange ſkarpſindige, deels ved Valg ſamlede, deels Forf. ſelv tilhørende, i Orden og Sammenhæng fremſatte Anmærkninger. For Moralens Ven og for den lærebegierlige Fornuftvilſe troe vi at have ſagt nok, naar vi forſikre ham, at han i denne og de følgende Deele kan ſøge en udførlig Commentar over den i Hr. Profeſſorens Lærebog over den practiſke Philoſophie afhandlende Theorie om den menneſkelige Vill[illegible]. Allerede længe har man agtet denne Lærebog

høit,

høit, ſom et Værk, der er forfattet med den dybeſte Indſigt i den menneſkelige Natur, og er overmaade rigt paa Holdmaterie, ſaa at ikke noget andet Værk let ſkal gisre det Rangen ſtridigt. Er nu da Texten ſaa uſkatteerlig, hvad maa da ikke Commentaren være det?

Nürnberg.

Ueber die Geſetzgebung, oder über die Grundſätze der Geſetze, von Herrn Abbee von Mably. Erſter Theil, aus dem Franzöſiſchen. 1779, 19 Ark 8vo. Zweiter Theil 1779, 20½ Ark.

Bogens Fortrin beſtaaer ſornemmelig deri, at man i Betragtningen over Statsforfatning, offentlige Anſtalter og Love føres paa mange nye Ideer, og lærer at betragte meget fra en anden Side, end den ſædvanlige. Imidlertid kan det dog heller ikke nægtes, at der indløber megen Declamation iblant. Overſættelſen er for det meeſte ſaadan, at man ſynes at læſe en Original.

❀ ❀ ❀

Subſkriptions-Plan.

Jeg har begyndt at lade trykke en Samling af Originale Tydſke Taler, holdne af Hans Høiærværdighed Hr. Doctor **Baſtholm**, Kongelig Danſk første Hof-Præſt. Diſſe Taler ville vel for det meſte finde Afgang i Tydſkland; men jeg tviſler dog ikke paa, at jo mange, ſom enten have hørt dem, eller ynde Taleren, ogſaa her i Landet ville eie dem. For at forviſſes om hvor ſtor Affætning jeg kan vente, modtages Subſkription til Martii Maaneds Udgang, og bliver da Reſten af Oplaget ſendt til Meſſen. De af mine Landsmænd, ſom behage at ſubſkribere, ſkulde erholde deres Exemplar paa hvidt fiint Papiir for 2½ ß. Arket i 8vo Format, og paa Skrivpapiir for 3 ß. De, ſom forſømme Subſkriptionstiden, kunne ſiden ikke faae Exemplarer paa ovenmeldte Sort Papiir, eller for den Priis. Værket udgives i tvende Deele paa eengang, og for Subſkribenterne vil Priſen ikke overſtige 10 Mk. for et Exemplar paa Trykpapiir.

Gyldendal.

No. 7.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 16de Februar. 1781.

Aften-Tanker til hver Dag i Ugen, ved Forfatteren af Der Chriſt in der Einſamkeit. Overſat. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos Thiele paa Overſætterens Bekoſtning, og ſælges hos ham paa Nye-Torv No. 137. for 6 Sk.

Ved at ſee os om i de offentlige Tidender, hvor man ogſaa finder Bekiendtgiørelſe af nye udkomne Bøger, og ved at giennemblade adſkillige Catalöger over Forlags-Skrifter, merkede vi, at vore Efterretninger ere langt fra den Fuldſtændighed i Henſeende til Danſke Bøger, ſom een af Med-Arbeiderne i Fortalen til Aargangen for 1778. paa Selſkabets Vegne har lovet Publikum. Det vilde være uforſvarligt at leve i beſtandig Gield, naar man efterhaanden kan betale noget paa den. Vi foreſatte os derfor, ikke ſaa meget for nu levende Læſeres ſom for Eftertidens Skyld, at begynde paa diſſe i ſin Tid forſømte Skrifters Anmeldelſe, for Tid efter anden at ſee Selſkabets Løfte og Publikums Forventelſe, ſaa vidt mueligt, fyldeſtgiort. Længere end til Aaret 1777. tør vi ikke gaae tilbage i Tiden; thi egentlig dette og de følgende Aars Produkter vedkomme diſſe Nye Efterretningers Forfattere, ſom allerede forgieldede nok, ikke kan paatage ſig deres Formænds Gield. Vore Læſere ſee vel endog uden vor Erindring, at diſſe for ſildige Anmeldelſer ikkun kan blive korte, naar Rummet ikke ſkal optages for de Skrifter, der aarlig udkomme iblant os. Men om det endog ikkun blev

blotte Anmeldelſer, blotte Affkrifter af Bøgernes Titel med Efterretning om deres Priis og Størrelſe, var dette dog bedre end reent at udelade dem; thi herved fik dog Eftertiden at vide, at ſaadant et Skrift var til, og enhver, ſom det var derom at giøre, kunde da paa behørige Steder ſøge det. — Ovenſtaaende Aften-Tanker kan vel opvække et eller andet got Forſæt og Følelſe, og dog kan vi ikke anprise dem, da de hverken have noget om Forſoneren eller om Syndernes Forladelſe. Vi kan derfor ikke engang kalde dem chriſtelige, og ſaadanne burde de dog være, naar de ſkal bidrage til Chriſtnes Opbyggelſe. Overſættelſen er i Almindelighed betragtet god, dog treffer man ogſaa hiſt og her paa uriktige og uforſtaaelige Steder. Overſætteren er Hr. **Ancher Borch**, ſom ſiden har udgivet paa Dansk den første Deel af **en ſand Chriſten i ſin Eensomhed.** ω.

Statuta Provincialia Statuta Sinodalia Caſus Epiſcopales Caſus Papales Excommunicationes contra raptores predones & rerum eccleſiaſticarum invaſores Interrogationes in confeſſione faciendæ *Ad Exemplar Pariſienſe* MDXIV. Accedit huic editioni Libellus de confitendo autoris incerti ut & Lavacri Conſcientiæ Cap. XVIII. Havniæ, MDCCLXXVIII. Typis & impenſis A. M. Viduæ b. Godichii per F. C. Godiche. 8 Ark og 6 Blade i 8vo. Koſter paa Trykpapiir 3 Mk. 8 Sk. og paa Skrivpapiir 5 Mk. 8 Sk.

En umaadelig Priis for et elendigt Skrift, ſom ikke duer til andet end at giøre os bekiendte med de forrige Tiders Uforſtand og Daarligheder. Hr. **Thorkelin** har udgivet det med alle muelige Trykfeil og tilføiet en Dedication og en Fortale. Dem, der ikke kan undvære gamle Urimeligheder, misunde vi hverken Udgaven eller Udgiften. Dem, der har Lyſt til at lee, anprise vi den paa det kraftigſte. Forundring og Medynk vare de Virkninger, ſom baade Statuternes og Excommunicationernes Læsning havde hos os. Videre have vi ikke om denne Bog at ſige; thi at anføre noget deraf, lønner ikke Umagen.

ω.

Tven-

Tvende ſmaa Afhandlinger. 1) Om Maaden, hvorpaa Naturen retter Udarter. 2) Om Skiegaarder eller de Norſke Træ-Gierder af **Niels Tonder Lund.** Trykt i Sorøe 1777. 71 S. i 8vo. Koſter 1 Mk.

Tvende meget gode og velſkrevne Afhandlinger. I den første vises, at ligeſom i Sædelæren, i Lægekunſten, i Naturhuusholdningen, i Staten og i Opdragelſen Feil hæves ved Feil, Sygdom ved Sygdom, og Strid imellem modſatte Virkninger er en Moder til al Orden og Overeensſtemmelſe, ſaaledes gaaer det og til med Forbedring i Plante- og Dyreriget. Jord-Arten, Luften og Dyrkningsmaaden frembringe Udartning hos Planten, hvilken forsges, ſaa længe Omſtændighederne blive de ſamme; men forandres Omſtændighederne, ſaaes Frøet paa et andet Sted, forefinder en anden Jord-Art, ſaaer en anden Dyrkning, en anden Grad af Varme og Kulde, da begynder en nye og mod den første ſtridende Udartning. De første Feil rettes nu ved de ſidſte. Vexten vinder nu hvert Øieblik lige ſaa meget, ſom den før tabte. Den ene Udart hæver den anden, og bringer Planten tilbage til ſin fuldkomnere Tilſtand. Derfor bytter Landmanden Sæd paa ſine Agre, eller henter ſit Sædekorn fra andre Egne. Derfor fører ogſaa Naturen Vext-Frøet fra en Plante langt bort til en anden ved Vinden eller andre tilfældige Aarſager. Ligeledes med Dyrene. For at ophielpe Arten hentes en fremmed Fader. Denne født og opdraget i et andet Klima, under andre Omſtændigheder, næret ved andre Vexter, pleiet paa en anden Maade end Moderen, frembringer en Efterſlægt bedre end dem begge. En ſkiønt ſundere, ſtørre og bedre, Fader opdraget hos os tilligemed Moderen, vilde ikke have frembragt denne Virkning. De vilde have forplantet Udarten uden at hæve den. Derfor har Naturen ogſaa maaet det ſaaledes, at Dyr fra en Himmelegn blande ſig med andre Dyr under andre Himmelegne, hvilket oplyſes med Exempler af Fringilla cœlebs, hvoraf Hannen bliver tilbage, men Hunnen hvert Aar forlader os, og søger hen til det sydlige Europa over Holland til Italien; af Anas Fuligula, hvoraf Hannen reiſer og Hunnen bliver tilbage; af Parus major, som for en ſtor Deel søge om Foraaret hen til ſydlige Lande, men trække tilbage til de nordlige om Vinteren; af hele Inſect-Slægter, hvoraf Hannerne kun have Vinger,

men Hunnerne ingen = = Altſammen af den Aarſag, at fremmede Dyr kunde af fremmede blive befrugtede og Udarter herved rettede. Loven, ſom forbyder Ægteſkab imellem Sødſkende og nær Beſlægtede anſeer Hr. L. ikke blot ſom en Sædelov til at hindre Laſter og vedligeholde Orden, men og ſom en Naturlov til at vedligeholde Menneſke-Arten i ſin Styrke, ved at blande fremmede Familier med hverandre, og derved hæve de Svagheder og Udarter, ſom ere Følger af en beſtandig Forplantelſe i en og ſamme Familie. Hr. L. har givet alt den mueligſte Sandſynlighed. Men naar han ſiger, at „ Barbarie og Uvidenhed behøvedes for at bringe den luxu„ rierende Forſtand tilbage," at „ Religionskrige, Korsto„ ge, Overtroens og Barbariets Fostre, Lyſt til at omvende „ og Forfølgelſer for Religionens Skyld foraarſagede ſørgeli„ ge Optrin, men velgiørende for det Hele og for Arten," at „ Børn, avlede uden for Ægteſkab, ere større og friſkere „ end de, der avles i Ægteſkab, hvortil Stændernes Sam„ menblanding er Aarſag," at „ ved den Beſtræbelſe, ſom „ en Slægt viſer for at udrydde en anden, lever og trives „ den hele Natur" o. ſ. v., ſaa ſynes diſſe Sætninger os noget driſtige, da de give Ryggesløſe og Uroelige Undſkyldning for deres Laſter, ja giøre dem endog til velgiørende Mennesker for det Hele. Burde man ikke føre et andet Sprog om den moraliſke friehandlende Verden, end om den phyſiſke og dyriſke? Vi havde i denne Sag ønſket nogen større Vaerſomhed hos Forfatteren. —— I den anden Afhandling beviſes, at det vilde være ſkadeligt, om Jorddyrkerne i Norge allene ſkulde ſætte Steen- eller levende Gierder, og ikke maatte bruge Træ-Gierder, da diſſe ſidſte ikke ere ſaa ødelæggende for Skovene, ſom man troer, og de desuden paa adſkillige Steder ikke kan undgaaes. ω.

En venlig Advarſel til dem, ſom drikke Brændeviin og andre diſtilleerte ſterke Drikkevahre. Overſat af Engelſk efter det tredie Oplag. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos H. J. Graae, boende i Knabroeſtrædet No. 70. 30 S. i 8vo. Koſter 4 Sk.

Baade Forfatteren og Overſætteren har meent det vel, og da de har ſkrevet for Almuen, vil vi hverken laſte de hiſt og her forekommende platte Udtryk, ikke heller de Igientagel-

gelser, Piecen er fuld af. I en Forerindring hedder det: „ Oversætteren seer forud, at Læserne nok kun vil blive faa. „ De fleste af den ringe Almue give nok før en Marks Penge „ ud for en Pot Brændevin end en fierde Part deraf for en „ trykt Advarsel derom. Andre unde maaskee endnu hellere „ Collecteuren end Brændevinsmanden deres Penge. En„ delig bliver der dog vel nogle tilovers, som af Nysgierig„ hed lægge sig denne liden Piece til o. s. v." Skriftets Plan kan sees af disse Ord S. 24: „ For at faae et ret Had „ og Vederstyggelighed til denne Synd, bør man alvorlig „ betænke, hvor græsselig den er, og hvor mangfoldige Ulyk„ ker og Plager, der flyde af den. Den er en Lyde, som er „ fordømt baade af Gud og Mennesker, af de Vantroe, saa „ vel som af de Christne, og er uden det høistfordervelig for „ os selv, da den svækker og nedbryder vore Legemer, og „ derved forkorter vore Dage." Og af disse sammesteds: „ Denne Last fører i en Ubodfærdigheds Tilstand, det stør„ ste Onde nogen kan vederfares her i Livet, saasom det er „ et sikkert Forspil for en evig Elendighed hisset." Det er disse Brændevinets skadelige Følger baade for Legemet og Sielen, som Piecen igiennem beskrives, og som Drankeren advares om at undgaae ved en betimelig Afvane fra sin Drikkelyst, hvortil foreslaaes, som et Hielpemiddel i Henseende til Legemet, „ at drikke Bath-Vand eller en Portion varmt „ Bittervand," og i Henseende til Sielen, at eftertænke de truende Farer i Tid og Evighed, at bede Gud om Naade til at giøre denne Synd Modstand, og at skye Drikkebrødres Selskab. Endelig hedder det S. 30: „ Med eet Ord, der„ som alle disse Betragtninger ikke formaae at afskrække Men„ neskene fra denne vederstyggelige Last, saa maa de stedse „ velte sig i deres Søle, og fremture i denne daarlige og „ sandselose Tilstand, til Helvedes Flammer vække dem af „ deres Slummer, da de med en bedrøvelig Erfarenhed vil „ befinde det, de ikke nu vilde troe, at **Enden paa disse „ Ting er**, som Apostelen siger (Rom. VI. 21.) **Døden.**" Vi ønske meget, at Piecen maa kunne giøre den tilsigtede Virkning.

Nye Samling af en Deel ſmaa Hiſtorier og Indfald ved H****. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos M. Hallager, boende paa Roſengaarden No. 115. 63 S. i 8vo. Koſter 10 Sk.

Denne Samling af ſmaa Hiſtorier og Indfald kan være god nok i Ølhuſe og andre lyſtige Forſamlinger, men for Reſten ſiger den ikke meget. At noget af det, den indeholder, virkelig har tildraget ſig, tvivle vi ikke paa. Saaledes findes for Ex. S. 28 Efterretning om Hr. T., ſom i et Selſkab ſtrax efter den første Simphonie poſterede ſig med ſin Flaute-Duus midt for Selſkabet, og begyndte en i hans Tanker mageløs, men for enhver Kiendere af Smag ſkurrende Solo, og var uforſkammet nok til at ville blive ved, da han troede ſig vis paa de Tilſtedeværendes Bifald. Iligemaade finde vi S. 57 det, vi ſelv, endſkiønt, om vi mindes ret, med andre Ord have hørt i Høieſte-Ret: „Da en Præſt blev, „ formedelſt hans ſorgelige Levnet, ſat af ſit Embede, „ ſagde en, ſom var beſkikket til Commiſſarius i denne Sag: „ jeg havde og ventet at blive en Leiesvend i Guds Meenig- „ hed; men jeg ſeer, at jeg kun er bleven Lugekone." Mere vil vi ikke udſkrive af denne Samling, ſom hiſt og her er løierlig nok, men ikke allevegne fiin nok, ſaaſom den indeholder ogſaa endeel Matroſ-Indfald og ſmudſige Vittigheder.

ω.

Beati Domini *Hallgrimi Petræi*, Paſtoris olim in Islandia Eccl. Saurbajenſis, *Pſalterium Paſſionale*, (ſive Pſalmi qvinqvaginta de Paſſione & morte domini noſtri JEſu Chriſti), Cum clara & ſimplici Textus Explicatione & Applicatione Islandico Idiomate devote adornatum, Nunc autem ſub iisdem Metriis & Melodiis *Latine tranſlatum a Colbeno Thorſteni*, F. P. Middalenſis. Havniæ 1778. Typis M. Hallageri, auſpiciis & ſumptibus Dni Olai Stephani, Qvadrantum Islandiæ Septentrionalis & Orientalis Præfecti, editum. Stor 12 Ark i 8vo.

Latinſke Pſalmer ere i vore Tider juſt ikke til ſynderlig Nytte. Man kan derfor ſaare gierne ſpare ſine Penge for dette Pſalterium paſſionale, ſom i ſit Grundſprog kun være got nok,

nok, men i Overſættelſen har ſine ſtore Mangler, maaſkee ſtørſte Deelen fordi Hr. Th. har funden for got at overſætte ſub iisdem Metris & Melodiis. Den er paa ſine Steder uforſtaaelig og ikke ſielden ulatinſk. Imidlertid er den et Vidne om, at Hr. Th. har giort ſig megen Umage — men cui bono? ω.

Erneuertes Andenken Ehrn **Thomas Attzerſen**, Paſtoris zu Steinberg, und anderer, die ſich nach ſeinem Beyſpiel um die ſtudirende Jugend und Armuth der Stadt Flensburg durch milde Stiftungen bis 1630. verdient gemacht haben. Bey Gelegenheit einer feyerlichen Abſchieds-Rede, welche ein hoffnungsvoller Jüngling, **Chriſtoph Johann Rudolph Chriſtiani**, dem ich ein in aller Abſicht rühmliches Zeugniß zu ertheilen das Vergnügen habe, in dem oberſten Hörſaal der hieſigen lateiniſche Schulen halten wird. Ans Licht geſtellet von **Olaus Heinrich Moller**, Profeſſore hiſt. literariæ ordinario bey der Königl. Univerſität zu Kopenhagen, als Rector. Flensburg, gedruckt mit Serringhauſenſchen Schriften. 1778. Stor 11 Ark i 4to.

Hr. **Thomas Attzerſen** forærede Skolen i Flensborg i ſit Teſtamente 2300 Mark Lybſk, da den var i en meget ſlet Tilſtand. Hans Exempel virkede ſaaledes paa andre, at dens Kaſſa nu er vel forſynet. I Anmerkningerne leverer Hr. Prof. alle de Efterretninger om de her forekommende Perſoner, ſom fandtes i hans vidtløftige Samlinger. Alle Dokumenterne, ſom angaae Gaverne til Skolen, ere indrykkede af den ſaa kaldede Diackenbock, ſom blev indrettet 1589. og er fortſat til 1630., ſkrevet paa Pergament. Hr. Profeſſorens Lyſt til at hædre godgiørende og fortiente Forfædre, ſaa vel ſom Maaden, paa hvilken han hædrer dem, fortiener al Berømmelſe. Den haabefulde **Chriſtiani** ſkulde ikke for meget undvære det ham her givne ſmukke Vidnesbyrd, og os ſynes, at Læreren har ligeſaa ſtor Ære deraf ſom Diſcipelen. ω.

Bekiendelſe imellem Aand og Bogſtav, ſom aabnes ved Troen paa JEſu Naade. Kiøbenhavn, 1777. Trykt hos Auguſt Friderich Stein. Stor 84 Sider i 8vo.

Et ſaare myſtiſk Skrift af en uſtuderet Forfatter, ſom uden at forſtaae ſelv, hvad han ſkriver, vil oplyſe andre; thi mon han ſelv har havt Begreb om det, han anfører S. 62. „ dit Gruus med Steen, Kalk og Tømmer er repareret af „ Bygmeſteren Gud, ſom ingen kan overvinde. Stenene „ ere udbrændte af den fornuftigſte Pottemager. Kalken „ er arbeidet af den kunſtigſte Meſter. Tømmeret er hug„ get og tillavet af den ſtore Tømmermeſter, Joſephs Søn; „ derfor kan ingen faae dem af Grunden Chriſtus, hvor„ paa Huuſet ſtaaer, ſom har 7 Altere, hvorpaa brænder 7 „ Lamper, ſom holdes med Guds høire Haand. — De „ brændte her i Verden, og ſkinnede paa Golgatha Bierg, „ hvis Lys ſkal her ſkinne til din Ære, ſom lyſer denne „ Bygnings Steene, at om der falder nogen Kalk af under„ tiden, da kan de ſee at hente friſk at ſlaae efter med, ſom „ er fuld af kraftige og aandelige Bønner, ſom Bygmeſte„ ren efterlod ſig Joh. 17.“ Næſten allevegne taler Forf. ſaa forvirret, at man juſt ikke ſkal løbe med hans Meening. Skriftet har ſex Hovedſtykker af dette Indhold: 1) Om Adam har havt to Huſtruer. 2) Cains Flugt. 3) Om Propheternes Ord og Lære er Sandhed. 4) Om Moſe Grav. 5) Om Melchiſedech. 6) Om den lagte Hiørneſteen. — En vis Klaſſe af Læſere vil viſt kalde det opbyggeligt og maaſkee fælde mange heede Taarer under dets Læsning. Men os er intet opbyggeligt, uden det, ſom ved Forſtandens Oplysning og Overbeviisning rører Hiertet, og enten opvækker det til det Gode eller beſtyrker det deri. Alt andet, hvor velmeent det end kan være, kan vi ikke kalde andet end hellige Nyslerier, hvormed ingen er tient. Af denne Aarſag raade vi ingen: ſom det er om at giøre at blive uforvirret, til at kiøbe eller læſe denne Bog. Nær havde vi glemt, at ſkiønt Forfatteren overalt beraaber ſig paa Skriften, hvoraf han dynger Sprog paa Sprog, har han dog den ſkriftſtridige Meening, at Treenigheden ikkun er tre Virkninger, men vi haabe, at ingen derved lader ſig forvilde.

Rørende Omvendelses Exempler paa Gamle og Unge, og paa sammes tilige **Gudsfrygts Vext.** Til redelige Sieles Opbyggelse oversatte. Kiøbenhavn, 1778. Trykt i det Kongelige Universitets Bogtrykkerie paa A. H. Godiches Efterleverskes Forlag, ved **F. C. Godiche.** Stor 176 Sider i 8vo. Koster 1 Mk. 8 ß.

Os ere de fleste af disse Exempler forekomne mere underlige end rørende, fordi Omvendelse her betyder noget langt andet, end man i Almindelighed og efter Skriftens Talebrug forstaaer derved. Mange af de Mennesker, her tales om, ere i et Øieblik blevne omvendte, eller, som det hist og her heder, grebne af Naaden, og det endogsaa uden foregaaende Oplysning. Endog smaa Børn paa 3 eller 4 Aar er dette vederfaret. Kort: naar Indbildningskraften er sat i Bevægelse, og har drevet Personerne til at fremføre et eller andet ofte ufornuftigt Tøi, saa har de strax været omvendte, og derfor undres vi ikke over, at saa mange siden ere faldne fra, og ikke blevne Naaden troe. Vi vil anføre Capitlerne og med det samme levere nogle Beviis for vor Dom: 1) **En grævelig Hof-Prædikantes Efterretning om sin Omvendelse, og om sit Embedes Velsignelse.** Vil man vide, hvorved denne gode Mand er bleven opvakt, da læse man følgende Side 4 og 5. „Undertiden, naar jeg var i Kiøkkenet hos min Moder, sagde hun: Henrich, jeg svæver, „ jeg svæver, jeg er ikke mere, som jeg var paa Jorden. „ O hvad er Gud! — Dette gav mig gemeenlig et dybt Indtryk i Hiertet. Sommetider sagde hun og: Kunde det „ skee, at jeg opspiiste eder Børn som en Kirsebær-Kierne, „ og var det Guds Villie, saa vilde jeg derpaa strax lade „ mig halshugge, og saaledes tage eder med til Himmelen. „ Omendskiønt jeg nu efter min Daarlighed indvendte: Vi „ maatte jo dog i saa Fald blive i hendes Legeme, og ikke „ strax med hendes Siel komme i Himmelen? saa vidste hun „ dog, efter den i hendes Enfoldighed boende store Viisdom, „ saaledes at svare mig, at jeg fik et Stik efter et anden i „ min Siel.“ I sit sextende Aar gik han til Skabet for „ at skiære sig et Smørrebrød. Moderen kom da og spurgte, „ om han endnu ikke vilde overgive sig til Gud? og ved disse „ Ord fik han et hastigt, men ganske usigeligt Syn af Himmelen og Helvede, saa at Kniv og Smørrebrød faldt ham

„ af Hænderne, og han gik bort ſom ſlagen for Panden. „ I Skolen blev han ſnart træt af det hedenſke Tøy, og læ„ ſte i den Sted i Bibelen. Man havde engang Logiken og „ giorde en Hoben Fornuft-Slutninger. Han blev opfordret „ til at tage ſig en, men der han ikke havde hørt paa denne „ Forſængelighed, men havde giort en Slutning for den kiæ„ re Gud af hans Ord imod hans gamle Adam og for hans „ betrængte Siel, ſaa taug han ſtille.“ (See S. 8). Dette kan være nok til at viſe, hvor phantaſtiſkt det maae have ſeet ud med denne gode Mand i hans Ungdom, og hvo undres nu over, at han ſiden, ſaaſom han blev Phantaſien troe, blev et Middel til at danne mange Phantaſter, ligeſom han ſelv var. Blant diſſe vare mange gamle Koner, endeel Skrædere, en Hoſſnedker, en Forrider, en Jæger o. ſ. v., men „ de Frafaldne vil han intet røre om“ (S. 22). 2) **Efterretning om den ſtore Opvækkelſe i Zegenow udi Bag-Pommern.** En vis Hr. **Beyer** bragte det ſaavidt, at „ Opvækkelſen var næſten almindelig i Zegenow og Pup„ loz. Her vare 20, der 30, der 50, ſom kaſtede ſig paa „ Knæe eller Anſigtet tilſammen, og ſøgte Herren. Ved „ 120 til 130 kom ſammen i Kirken, eller faldt paa Mar„ ken ned paa Jorden, og raabte jammerlig om Naade. „ Præſten havde ingen Roe Dag eller Nat, ſaa at, naar „ han efter megen Udmattelſe lagde ſig kuns en kort Tid „ paa Sengen, i ſin Klædning, han ſtrax blev opvakt igien „ ved de arme Synders Skrig, ſom laae paa Knæe i Stuen „ og anraabte Gud om Naade. Et klageligt og dog tillige „ glædeligt Syn! men ikke alle bleve Naaden troe o. ſ. v.“ (S. 33. og 34.) „ En vis Adelsmand blev uden noget Men„ neſkes Anledning opvakt og ſaaledes greben, at han nu „ er en fortreffelig Lærer paa hans Gods, jeg mener, at „ han med Eftertryk bevidner for ſine Bønder, hvorledes „ de ere Diævelens Børn.“ (S. 37) 3) **Guds herlige Verk i Northampton udi Amerika.** Ogſaa her blev Omvendelſen næſten almindelig, men at Præſten Hr. **Edwards** har været en fornuftig Mand, kan ſees af følgende S. 59. „ Jeg har med Alvorlighed trænget paa, at en enſte For„ ſikring om deres Oprigtighed, ſom ſkeer ved Troens Frug„ ter, er langt bedre end alle de Forſikringer, man giver med „ Ord; og at alt, hvad man foregiver om indbortes Erfa-

„ rin-

„ ringer, er forgieves og intet uden bemeldte Forſikring af „ Frugterne.“ 4) **Chriſti Kundſkabs og Herliggiorelſes Morgenrøde i H. P.** Af dette Stykke, ſom uden ſynderlig Anſtød lader ſig læſe, vil vi udtegne det, der S. 81 ſiges til Forſvar for de ſaa kaldede hellige Forſamlinger: „ Til de Frommes Fraſkillelſe fra de øvrige har enhver troe „ Lærer Befaling i Jerm. 15, 19. Derſom du uddrager „ det dyrebare fra det ringe, ſkal du være ſom min Mund. „ Og i Pſ. 50, 5. Samler mig mine Hellige, ſom giøre „ min Pagt. Og den Helligaand lader ſig ved Prædike-„ Embedet ſamle en chriſtelig Kirke, ſom er hellige Menne-„ ſkers Samfund. Lærere, ſom Guds Engle, maa allere-„ de her ſamle Faarene fra Bukkene.“ Kan nogen herved finde ſig overbeviiſt, vil vi ikke misunde ham det. 5) **Chriſtlieb Exter**, ſom døde, da han var 10 Aar og 3 Maaneder gammel, var ſaa gudfrygtig, at han „ vilde ikke have „ Klæder efter Verdens Sind og Mode, ſaaſom Sindet der-„ ved let forrykkes fra Chriſti Enfoldighed“ (S. 87.) Man ſeer heraf, at Exter var et Barn, og tænkte temmelig barnagtig. 6) **Margareta Andrews** var ſaa hellig, at hun aldrig vilde giftes. „ Naar hendes Moder undertiden „ lod høre det Haab, hun havde, at ſee ſin Margarete gift, „ ſvarede hun, at hun tænkte paa intet Giftermaal, lige-„ ſaa lod hun ſig merke for andre, ſigende: jeg er forlovet „ med Jeſu Chriſto, og begiærer ingen anden Mand. Hun „ havde og en høimodig Foragt for Klæder-Stads.“ (S. 96). 7) **Auguſt Schmidt** var ikke fuldt 3 Aar, da han døde, men kunde tale ſaa ſkiønt om Frelſeren, og havde mange ſkiønne Riim-Bønner inde. (S. 102) Engang talede han ſaaledes om Jeſu Lidelſe, Død og Opſtandelſe, om Himmelens Skiønhed og de hellige Engle, om Syndfloden, at de nærværende, mere end 20 Perſoner, hørte til med Taarer og forundrede ſig derover. (S. 104). 8) **Magdalena Froman** ſkrev et Brev til den alvidende Gud, hvori hun lover ham en beſtandig Troſkab. Dette findes heelt indført, men vi lade os nøie med Slutningen deraf: S. 111. „ At dette er mit al-„ vorlige Forſæt og Villie, og at jeg er vel overbeviiſt i mit „ Hiert, ſaa jeg er fuld deraf, bevidne mit Navn, Taa-„ rer Blod og Underſkrivt. Magdalena Froman.“ 9) **Phœbe Barker** blev i ſit 4de Aar uſædvanlig kraftig rørt. Dag-

lig

lig ſkreeg hun af Frygt for Fordømmelſe, og ſkiønt dette Skriig ikke ganſke forlod hende, blev hun dog engang ſaa glad i ſin Barndom, at hun ſagde til ſin Moder: „Moder, „ Himmerig er kommen til mig.“ Efter liden Stilhed begyndte hun igien ſaaledes: Der er endnu kommet noget til „ mig, og desuden endnu noget, der ere Tre af dem. Da „ man nu ſpurgte hende, hvad hun meente, ſvarede hun: „ Det ene er: Skee din Villie, det andet er: Nyd ham i „ Evighed.“ Dog vi haabe nu ſaa tydelig at have tilkiendegivet Tonen i dette Skrift, at vi ikke behøver at anføre mere deraf. Vi vil derfor kun nævne de øvrige Exempler, ſom ere: 10) **Carl Schwadkens.** 11) **Thomas Fingerlin.** 12) **Loviſa Auguſta** og 13) **Friderich Zachariæ.** Tilſidſt følger en Sang: Far Verden, far vel, jeg kiædes nu længer at være din Træl o. ſ. v. Havde Overſætteren eller Udgiveren vidſt, hvori fornuftig Opbyggelſe beſtaaer, havde han uden Tvivl ikke ſkrevet paa Titelen: **Til redelige Sieles Opbyggelſe**, men tvertimod: **Til Pietiſteriets Føde og Underholdning**; thi man kan meget gierne være redelig, ſkiønt man ikke giør noget ſtort af idelig Klynken, Klagen, Piben, Skrigen, Graad og andre Ophævelſer. Man fortiener ikke Navn af uredelig, fordi man ikke med Fornøielſe eller Nytte kan læſe ſaadanne Sager ſom de her anførte. Wr.

Fiorten opbyggelige **Samtaler** imellem en ældre og en yngre Præſt, om Huusbeſøg, Børne-Underviisning, Catechiſation og Communicanters Forberedelſe, ſamt Syges og Fangnes Beſøgelſe, ſom en velmeent Anledning, hvorledes en Lærer ved Guds Naade kan føre det hellige Lære-Embede til almindelig Opbyggelſe. Meddeelt af **Johan Porſt**, fordum Conſiſtorial-Raad og Provſt i Berlin. — Som et Anhang er tilføiet: **En god Siele-Sørgers Embeds-Førelſe**, ved Mag. **Johan Jacob Ruon**, fordum Sognepræſt i Hertugdømmet Würtenberg. Kiøbenhavn, 1778. Trykt i det Kongel. Universitets Bogtrykkerie paa **A. H. Godiches** Efterleverſkes Forlag, ved **F. C. Godiche.** Stor 207 Sider i 8. Koſter 1 Mk. 12 ß.

Vi kan ikke negte, ſaaſom vi endnu havde Hovedet fuldt

af

af de tvende næst ovenstaaende Skrifter, at vi tog fat paa dette Skrifts Læsning med temmelig Mistanke. Nok en Bog, tænkte vi, af samme Snurdey. Men til vor store Fornøielse fandt vi os heri ganske bedragne. Porsts Samtaler fortiene virkelig Navn af opbygelige, og indeholde intet uden fornuftige og skriftmessige Tanker til Forstandens Underviisning og Hiertets Forbedring. De talende Personer ere **Eusebius**, en ældre og erfaren Præst, og **Johannes**, en yngre og endnu i Embedet uerfaren Mand. Af en Hendelse møde disse to Naboepræster hinanden en Morgen. **Eusebius** griber nu Leiligheden til at lænke Samtaler hen til deres Menigheders Tilstand og en Lærers rette Forhold mod sin Menighed. **Johannes** har i Begyndelsen en heel Deel Indvendinger at giøre mod **Eusebius's** i hans Tanker alt for strenge Fordringer, men finder sig dog tilsidst saa overbeviist og opbygget ved hans grundige Forestillinger, at han efter den Tid ofte søgte hans Selskab for at faae nærmere Underretning om et og andet Embedet vedkommende, hvorledes det paa beste Maade kunde begyndes og udføres. **Johannes** giver nu som en Lærling Anledninger, og **Eusebius** er villig til at give ham de nyttigste og beste Anviisninger til Embedets retskafne Førelse, skiønt de ikke alle efter vor Overbeviisning allevegne kan følges eller iværksættes. Samtalerne ere af dette Indhold: 1) Om nogle Stykker og Øvelser, som gaae ud paa Tilhørernes Opbyggelse i deres Huse. 2) Om nogle Øvelser, som ere at tage i Agt med Børnene i Skolen, og hvorledes man kan anskaffe opbyggelige Bøger. 3) Om nogle Øvelser, som ere at holde med Børnene og den anden Ungdom i Præstens Hus. 4) Om Catechisation i Kirken, og Communicanternes Forberedelse. 5) Om Syges Besøgelse, og især om sammes Nødvendighed. 6) Hvorledes den Syges indvortes Tilstand kan kiendes. 7) Hvordan man skal omgaaes med Ubodfærdige. 8) Hvordan der skal omgaaes med Troende. 9) Hvad ellers der maatte være at erindre hos Syge. 10) Om endnu andre fornødne Erindringer. 11) Hvad der er at tage i Agt, naar Sygdommen holder længe ved. 12) Om Beredelse til Døden. 13) Om Fangers Besøgelse; især hvorledes den Fangne først er at bringe til sin Synds Erkiendelse. 14) Hvorledes man skal giøre videre, naar Fangen har bekiendt sin

Synd,

Synd, eller paa anden Maade er overbeviist. — Skulde vi have noget paa disse Samtaler at udsætte, blev det dette, at Eusebius's Svar ere alt for vidtløftlige, da han har forestillet sig sin Medbroder i Embedet alt for ukyndig; men da de indeholde intet uden det der er sundt og got, har denne Udførlighed ikke været os kiedsommelig, og maaskee en eller anden kan være ret vel tient med den. Til Slutning følger **en venlig Erindring til den kiære Læser** af Oversætteren om at anskaffe sig til Læsning og Overveielse den uforglemmelige **Pontoppidans** Collegium pastorale practicum. — Det tilsiede Anhang af Mag. **Kuon**, som indeholder Efterretning om hans Menigheders tilforn hsistforvirrede Tilstand, og hvorledes han har baaret sig ad for at stifte i det mindste noget got til almindelig og særdeles Opbyggelse, lader sig læse med Nytte og uden Modbydelighed, dog har det hist og her ikke tilfredsstillet os saavel, som Samtalerne. Endelig et lidet **Tillæg** af Oversætteren, hvori han opmuntrer Lærere til at drive paa Tilhørerne, at de næst Bibelen eller det Nye Testamente Tid efter anden anskaffe sig nogle gudelige Bøger, som her opregnes, og hvoraf nogle ere at bekomme i Forleggerindens Bogtrykkerie, Wr.

Johann Jac. Mosers Beyträge zu dem neuesten Europäischen Völkerrecht in Friedenszeiten. Erster Theil, von denen Europäischen unabhängigen Staaten, wie auch derselbigen Regenten, Personen und Familien, 1778, 1 Alph. 10 Ark 8vo. Zweiter Theil: von Ceremoniel, 1778, 1 Alph. 12 Ark. Dritter Theil: von Gesandten, 1778, 1 Alph. 7 Ark. Vierter Theil: von Gesandtschaften, 1779, 1 Alph. 13 Alph.

Sammes Beyträge zu dem neuesten Europäischen Völkerrecht in Kriegszeiten. Erster Theil 1779, 1 Alph. 8 Ark 8vo.

I Aaret 1777 udgav Forfatteren: **Versuch des neuesten Europäischen Völkerrecht** (see disse Efterretninger for Aar 1779, 1ste Hefte S. 414-15). Deri lovede han at levere de samlede Materialier i større Antal i et vidtløftigt Værk. Dette skeer i disse Bidrage, hvor Forfatteren efter sam-

samme Plan, som i Forsøget, anfører flere Exempler til hver Materie. Efterſom han nu her ikke igientager det, der ſtaaer i Forſøget, ſaa ere egentlig begge Værker nøie forbundne med hinanden, og det nærværende kan ikkun anſees ſom Tilſætninger til det Foregaaende. I øvrigt gaaer Forfatteren her til Værks paa ſamme Maade, ſom i Forſøget; han leverer nemlig ikke noget egentligt Syſtem, men Materialier dertil, og viſt nok fortiener han ogſaa derfor megen Tak. Da Indholdet af de udkomne Deele, ſom ſeet ſkulle ledſages af flere, er anført paa Titelen, ſaa behøves her ikke nogen vidtløftigere Anmeldelſe.

❀ ❀ ❀

Subſkriptions-Plan.
til
Et Magazin for Stats-Videnſkaberne
og den nye Hiſtorie.

For at befordre og udbrede Kundſkab i Statskunſtens mange og forſkiellige Deele, i den nye Hiſtorie, Statiſtiken og Moralen, ſaavel ſom andre til den offentlige og borgerlige Lykſalighed nyttige Videnſkaber, agter jeg paa mit Forlag at udgive et Værk under Titel af: **Magazin for Stats-Videnſkaberne og den nye Hiſtorie.** — Dette Værk ſkal efter Følge ſin Beſtemmelſe indeholde Afhandlinger om vigtige til Stats-Videnſkaberne henhørende Materier, rigtige og paalidelige Efterretninger om de merkeligſte Indretninger i de europæiſke Stater, og deres nærværende Forfatning, om Verdens ſtore Tildragelſer og om Mænd, ſom i een eller anden Henſeende have giort ſig fortiente, om alt hvad der af Regjentere og Menneſkevenner foranſtaltes og udvirkes til Forbedring i Menneſkelighedens Skiæbne, til Retfærdighedens fremme, til nye Næringsveies Opkomſt, eller de gamles Udvidelſe, og i Almindelighed om alt, hvad der paa det Heele, eller paa enkelte Stater kan have nogen vigtig Indflydelſe. — Originalitet ſkal i dette Værk ikke ſøges, da den endog ikke kan beſtaae med Planen, der fordrer, at nye hiſtoriſke Efterretninger maae udgiøre Værkets vigtigſte Deel; men man vil derimod betiene ſig af de bedſte i ſamme Fag udkomne Skrifter.

ter. Büſching, Iſelin, Dohm, Schlözer og Schlettwein ville derfor hyppig blive brugte: og dersom den politiſke Journal, der med indeværende Aars Begyndelſe ſkal udkomme i Hamburg, befindes at ſvare til den i Anmeldelſen derom givne Plan, ſkal alt hvad der i denne Journal er af Vigtighed, blive indrykket i Magazinet. Derhos ſkal der ogſaa i Ting, hvor Overſættelſer, Udtoge eller Compilationer ikke kan være af tilſtrækkelig Nytte, blive levert originale Afhandlinger og Efterretninger, og i Almindelighed ſkal Værket blive indrettet ſaaledes, at det ikke allene ſkal blive vigtigt for dem, hvis Kald det er umiddelbar at tiene Staten, men tillige lærerigt og underholdende for enhver Borger af god Opdragelſe. Man forventer derfor, at Værket vil finde mange Læſere, og da der iblant diſſe rimeligviis vil være nogle, ſom ikke endnu beſidde de forelsbende Kundſkaber, der i adſkillige Henſeender til fuldkommen at nytte alle Værkets Afhandlinger og Efterretninger kunne anſees nødvendige, ſaa ſkal der ogſaa Tid efter anden blive ſørget for dette Slags Læſere, ved at levere Afhandlinger udarbeidede ſaaledes, at de for mere oplyſte Læſere end ikke ſkulle blive gandſke trivielle. — Værket udgives i Hæfter, hvoraf hvert vil udgiøre omtrent 20 Ark, og tvende Hæfter udgiøre eet Bind i ordinair 8vo Format med ſamme Tryk ſom denne Plan. Prisen bliver for Subſkribentere 2 ß. Arket paa Trykpapiir og 2½ ß. paa Skrivepapiir. Større eller mindre Forrgad af Materialier og vigtige Tildragelſer vil beſtemme, hvor mange Hæfter der aarlig ſkal udkomme; men i det mindſte vil man hvert Aar levere 4re Hæfter eller Tvende Bind, af hvilke det første Hæfte for indeværende Aar ſkal udkomme i April, og indtil den Tid modtages Subſkription hos mig

Gyldendal.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 8.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 23de Februar. 1781.

Bie-Kuben eller Andres Tanker. Det er: En Samling af adſkillige nyttige og forlyſtende Tanker, overſatte af andre Sprog, til Opbyggelſe, Gavn og Tidsfordriv for dem, ſom finde Behag i at læſe Danſk. Andet Oplag i 6 Bind, ved Barthold Johan Lodde. Kiøbenhavn, 1778. Trykt paa Gyldendals Forlag. Første Bind ſtort 467 S. Andet 478 S. Tredie 438 S. Fierde 516 S. Femte 470 S. Siette 520 S. i 8vo. Koſter 5 Rdlr.

En meget bequem og anſeelig forbedret Udgave af et Skrift, der er ſaa berømmelig bekiendt iblant os, at vi ikke behøve uden blot at anmelde det. Ethvert Bind er forſynet med en Fortegnelſe over dets Indhold. Hr. Loddes Valg og Overſætter-Gaver trænge hverken til vor eller nogens Roes. Vi fare fort og anmelde en nye Udgave af en ligeſaa læſeværdig Samling, nemlig:

Sneedorffs ſamtlige Skrifter. Kiøbenhavn, 1775. til 1777. i 9 Bind. Trykt paa Boghandler Gyldendals Forlag. Første Bind ſtort 413 S. Andet 487 S. Tredie 480 S. Fierde 575 S. Femte 517 S. Siette 574 S. foruden et Regiſter over Indholdet af den Patriotiſke Tilſkuer. Syvende 519. Ottende 556 S. Niende 500 S. foruden Fortegnelſe paa Subſcribenternes Navne, i 8vo. Koſter 6 Rdlr.

Den ærede og fortiente Sneedorffs Skrifter ſavnedes paa

Bogladerne. Hr. **Gyldendal** beſluttede derfor at beſørge dette nye og ſmukke Oplag, og han fandt baade ſin Formodning om Hielp til Verkets Udgave og ſit Foretagende underſtøttet. De 6 første Bind indeholde Tilſkueren, det syvende den borgerlige Regiering, og de to sidſte Brevene, samt øvrige smaa Skrifter tilligemed Fragmenterne. Hr. Forfatterens Portrait findes for ved Verket, og hvert Bind har ſin Fortegnelſe over de deri afhandlede Materier. Alt, hvad Sal. **Sneedorff** i det Danſke Sprog har udgivet, har man i dette Oplag villet ſamle, og hvor ſtor Tak fortiener ikke Forlæggeren ei allene for hans Beſlutning og dens Udførelſe, men og for Verkets Renſelſe fra adſkillige Trykfeil? Vi have ellers forgieves ſøgt det **Tillæg til No. 56., ſom indeholder et Brev til den Patriotiſke Tilſkuer, i Anledning af nogle Breve mod Smagen og de ſkiønne Videnſkaber**, hvilket Recenſenten har i ſit Exemplar af **Krafts Kritiſke Breve til Videnſkabernes Fremvext og Smagens Forbedring**, men hvo forundrer ſig over, at dette Tillæg er udeladt af Samlingen? ω.

C. F. Gellerts Fabler og Fortællinger i Tvende Deele. Overſatte i Danſk ved Barthold Johan Lodde. Andet Oplag. Kiøbenhavn, 1779. Trykt paa Gyldendals Forlag. 214 S. i ſtor 8vo. Koſter 4 Mk.

Om diſſe Gellertſke Fabler og Fortællinger, ſom ere tilſkrevne Jomfrue **Biehl** af Hr. Overſætteren, kan vi ikke have meget at ſige, da de ere alle Læſere af Smag og Skiønſomhed vel bekiendte. Den Beſkedenhed, med hvilken Hr. L. overgav Publikum det første Oplag, ſom udkom 1769., gior ham Ære, og ingen billig Dommer vil negte hans Overſættelſe Roes og Bifald, da den baade er danſk, flydende og udtrykkende. Vi kan ikke ſee andet, end at det er en meget velgrundet Undſkyldning for en eller anden forekommende Ufuldkommenhed, naar det hedder i Fortalen: „Uagtet al den „ langvarige paa dette Verk anvendte Flid, findes her dog „ endnu mangfoldige Feil og Ufuldkommenheder, ſkiønt ingen, ſom jeg har agtet derfor, da jeg begik dem. O „ hvorledes kunde det undgaaes, da vort Sprog ſtiller ende „ nu faſte og tilſtrækkelige Regler, ſaa vel Grammatikalſke „ i Almindelighed, ſom Proſodiſke o. ſ. v.“ Nok er det

at **Gellert**, ſom Fabeldigter og Fortæller, ſeer meget vel ud i den danſke Klædning, ſom Hr. L. har givet ham, og vi kiende ingen, der kunde iført ham en ſmukkere og mere paſſende. —— Noget norſk er han derimod blevet i følgende Overſættelſe:

Gellerts femten Fortælninger. Overſatte. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos M. Hallager, boende paa Roſengaarden. 2 Ark i ſtor 8vo. Koſter 8 Sk.

Vi laſte ikke Overſættelſen; thi i Almindelighed betragtet er den god og roesværdig. Vi ſige kun, at den hiſt og her ſtøder det danſke Øre, hvor den klinger vel for det norſke. Et par Prøver ſkal beviſe vor Dom. S. 15: „Han kommer „ derifra, forlad jer paa mit Ord.“ S. 17: „Løsgiv „ mig nu ifra den Eed, ſom jeg har ſvoret!“ ib.: „Ach! „ kiære Ven, er det dig ei bekandt?“ S. 18: „Saa lad „ Vinduer, Dør og Porte aabne ſtaae!“ S. 20: „Om „ Avis-Nyt og ſlige Sager,“ u i Vinduer og i i Avis falder langt anderledes for Normanden end andre; hiint er for ham langt og dette kort, men derimod er hiint for den Danſke ſaa kort, at det neppe høres i Udtalen, dette derimod langt. Rimet er paa et Par Steder ikke det beſte, for Ex.:

S. 12: „ Betaler ei din Fader **mig**,
„ Saa ſkal han aldrig blive **frie!**“

Det ſamme forekommer igien S. 13, hvor det ogſaa iblant andet hedder:

„ Og kun en Datter, ſom jeg elſker **ugemeen**,
„ Hun er dit Hierte værd, bliv du min **Svigerſøn**,“

S. 15: „ Han kommer derifra, forlad jer paa mit **Ord**;
„ Med den Berømmelſe ſneeg Tullius ſig **bort**.“

Vi havde og gierned ønſket et Par Ord forandrede, nemlig:

S. 6: „ Den ſom i Kroen **giern'** Mandater læſer op,“
S. 20: „ For kloge **Ørne** en Ulykke,“

Ørne er egentlig aqvilæ, men aures bør til Forſkiel kaldes **Ører** eller **Øren**. Dog, vi have ikke anmerket dette for at dadle, men for at give Anledning til en eller anden Forbedring i den tilkommende Udgave. Den os ubekiendte Overſætter fortiener for ſin Flid og Arbeide al Tak og Opmuntring. At diſſe femten Fortællinger, ſom ikke findes i Hr. Loddes Udgave, vil være alle velkomne, derom tvivle vi

ikke. Deres Overſkrift er følgende: Informatoren. Elmire og Selinde. Hans Nord. Den gamle Digter og den unge Criticus. Alceſt. Den forventede Roes. Den tienſtfærdige Ven. Den høimodige Røver. Dorant. Den Arme og Lykken. Svadſeren. Den vanartige Søn. De to Sorte. Den fromme General. Rhynſolt og Lucie. ω.

Den chriſtelige Hovmeſterinde, eller en liden Haandbog for unge Døttre og Sønner, hvori ved eenfoldige og fortroelige Samtaler indſkierpes dem deres Pligter imod Gud og deres Opførſel imod Fornemme og Ringe, og mange andre meget nyttige og lærerige Underviisninger, ſkrevet af **Eliſabeth Harriſon**, og med en anbefalende Fortale til Trykken befordret af **Philip Doddrige**, Doct. Theologiæ. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos M. Hallager, boende paa Roſengaarden No. 115. 255 S. i 8vo. Koſter 2 Mk. 8 Sk.

Dette læſeværdige Skrift er forfattet af en Engelſk Lærerinde, ſom i mange Aar har haft med Børn at beſtille og indprentet dem Religion og Gudsfrygt. At D. Doddrige ved ſin Fortale har anpriiſt det, er nok til dets Berømmelſe, og at han med Grund kunde anpriſe det, vil enhver ved Giennemlæsning tilſtaae. Det er faldet i en god Overſætters Hænder, og lader ſig altſaa læſe i vort Sprog med Fornøielſe. I en tydelig og jevn Stiil foredrages fornemmelig Chriſtendommens Sædelære i to Deele. Den første handler om Løgn; den hellige Skrifts Læsning; at anvende det Guds Ord, man har læſt, til Nytte; et Barns Død; Bønnen; Sabbatens Helligholdelſe; en ſtolt og ſpodſk Opførſel mod de Ringere; Sygdom og Død; Sindsroelighed ved nærmere Betragtning om Døden og Graven; Helbredelſe af Sygdom; Flittighed i ſit Arbeide og Lydighed mod ſine Forældre; en anſtændig Opførſel under Gudstieneſten; at erindre ſig det Guds Ord, man har hørt; at anvende det til Nytte; Opmuntring ved det anhørte Guds Ord. Den anden Deel afhandler en tidlig Gudsfrygts Vigtighed; Lucindes Sindsforandring; en ubehagelig Beſøgelſe; Venſkab i Ulykken; den broderlige og ſøſterlige Kierlighed; Godgiørenhed; Sagtmodighed; en vredagtig Sindsbeſkaffenhed; hvorledes man ſkal dæmpe ſin Vrede; Tidens nyttige Anvendelſe; den tidlige

lige Deelagtiggiørelse i Alterens Sacramente. Man seer af denne Fortegnelse, at det er Sager af Betydenhed, dette Skrift indeholder, og vi raade alle christelige Forældre at give deres unge Sønner og Døttre denne Haandbog i Hænderne.

ω.

Leipzig.

Georg Daniel Fuchs, Diaconus zu Stuttgard, Bibliotheck der Kirchen-Versamlungen des 4ten und 5ten Jahrhunderts, in Uebersetzungen und Auszügen aus ihren Acten. 1780. 1ster Theil. 488 S. i stor 8vo.

Ofte satter man i det daglige Liv fordeelagtige Tanker om een, formedelst hans Taushed, vigtige Miner, Domme over mange Skrifter, Forsikringer om at omgaaes med lærde Mænd; men saadanne Halvlærde røbe sig snart, naar de enten vil bevise en Sætning, da de trippe omkring paa eet og det samme Sted, uden at faae sagt noget, eller ogsaa bruge ubeleiligt visse i sig selv meget betydende Ord: efter Tingenes Natur regner det, naar Kieppen staaer i Krogen ꝛc., disse røbe sig paa engang for deres hele Levetid. — Med stor Glæde greb vi efter dette Værk, og troede, at det ikke var skrevet i Alenmaal efter sluttet Accordt. Af Fortalen see vi, at Hr. Rößler har overtalt Hr. Fuchs til at paatage sig dette Arbeide; at han strax begyndte at læse de 6 første Tomer af Manſii Collectio Conciliorum, og besluttede at give af de deri forekommende Kirke-Møder saadanne Udtog, som kunde have nogen Indflydelse i Dogmatiken. De mange Mangler eller Sygdomme dette Værk tilligemed Rößlers Bibliotheck der Kirchen-Acten skal læge, opregner Forfatteren S. 10: „ Wenn also das ganze Werk zu Stande kommen sollte, so „ wird man alles beysammen haben, was für die Dogmatik, „ Kirchenzucht, Hierarchie, auch etwas für die christliche „ Moral erhebliches auf Koncilien des vierten und fünften „ Jahrhunderts verhandelt und verordnet worden ist; und „ sodann wird man auch die Summa des Nuzens oder Schadens, der für die christliche Religionslehre und Kirchen„ Verfassung daraus entstanden ist, leicht berechnen können. „ Hält man es hernach mit dem lehrreichen Werk des Hrn. „ Prof. Rößlers zusammen, so hat man das ganze Feld des „ christlichen Lehr- und Kirchensystems in den ersten Jahr-

„ hunderten vor ſich, und kann es gleichſam mit einem „ Blicke überſehen.“

Det fortryder os ret, at vi ikke kan finde diſſe udbredte ſtore Følger, at være grundede i diſſe Mænds Verker. I Henſeende til Kirke-Forſamlingerne, hvis Hiſtorie er vigtigere end de Formaliteter, der endog ere ofte lidet lærerige, hvoraf Koncilie-Acterne ere opfyldte. Men der vil læſes meer end Koncilie-Acter hos Manſius, for at indſee Bevægrundene til et Kirkemøde, ſammes Driveſiedre og Følger, og dette mangle vi ganſke ved dette første Forſøg med det Nicæniſke Møde. Ligeledes er det ikke nok, at Hr. Rößler i ſit Bibliotheks Tredie Deel ordner Fædrenes Meeninger om alle Artiklerne i vor Dogmatik, og beviſer det med ſine Udtoge. Vi kunde giøre det ſamme med Platons Verker; han er ogſaa følelig, og Lutherſk, naar Læſeren endelig vil. Men til at giøre troværdige og grundige Udtog af Fædrene hører langt mere, end Hr. Rößler endnu har viſt os. Der ere viſſe meget betydende Ord, ſom αρχη, αγεννητος, αιδιον, αιων, γεννησις, λογος, σοφια, ιδεων, νους, υλη, κρασις ταυτοτητος, μονογενη, δαιμον, σπερμα, hvis blotte Overſættelſe ved Begyndelſe, ufødt, evig, Fødſel, Ord, Viisdom ꝛc., langt fra ikke forklarer det Philoſopherne forſtode dermed, der havde arvet dem lige fra Plato. Diſſe Ords Betydningers Skiebne maatte man vide lige fra Thales Meleſius af til det Nicæniſke Møde, ja nøie kiende Philoſophiens Blanding med Religionen, og hvorledes Biblen blev underlig af de philoſophiſke Fædre forvendt. De øvrige Fædre derimod, ſom ſynes at nedſtamme fra Jøderne, og altſaa ikke bekymrede ſig om den verdslige Viisdom, deres Fortolkningskunſt maatte af Philo og Eſtertidens piæ fraudes faſtſættes; thi da indſaae man Religionens Skiebne i deres Hænder, naar de ſnart toge Biblens Ord, typiſk, ſnart allegoriſk. Uden at gaae frem paa denne Maade, blive Kirkefædrene paa tydſk os ligeſaa uforſtaaelige ſom i deres eget Sprog, og man indſeer ikke, at Fædrene efter deres Indſigt og herſkende Smag har kundet talet anderledes, og vi vil derved let kunde befrie dem fra Rößlers Beſkyldninger, at de ofte tale hen i Veiret. Vi faae maaſkee en anden Gang Leilighed til at viſe Hr. Rößlers Bibliotheks Feil.

Fra

Fra S. 1 til 271 giver Forfatteren os: Einleitung in die Geſchichte der Kirchen-Verſamlungen vornehmlich des vierten und fünften Jahrhunderts. Vi havde nær ladet os forlede til at angive hver Paragraphs Indhold, men da vi ved Giennemlæsningen erfarede, at det var et Huus-Collegium, holdet over Walchs Indledning til hans Hiſtorie der Kirchen-Verſamlungen, ſaa holdt vi det unsdvendigt, og endnu er det Salmon ſkrev i ſin Traité de l'étude des Conciles vigtigere og grundigere. Et Beviis maa §. 3. være, hvor Hr. Fuchs ſøger at angive Aarſagen, hvorfor Hoved-Stædernes Biſper havde den ſtørſte Anſeelſe, og altſaa vare de, der ſørſt ſammenkaldte Kirkemøder, og dette beviſes raſk af Polycratis Brev, hvilket ikke maa fortolkes efter Euſebii Tiders Taalebrug; men Hr. Fuchs glemmer, at Hiſtorien er ham imod; thi i Midten af det andet Aarhundrede vare overalt i det romerſke Rige, Epiſcopi ikke ſærſkilte fra Presbyteri, men ſom oftest ligebetydende Ord. I de Stykker Euſebius i hans Kirkehiſtories 5te Bog 23 og 24 Kapitel har givet os, uddragne af den Tids Skribentere, hvoriblant Polycratis Brev er, bruges επισκοπει, πρατεταχτο, λειτκργιαν ειχεν afverlende om een og den ſamme Perſon. Vil man endelig finde Biſkops Værdighed, ſaa laae den allene i Alderen. Saaledes ſees det Kap. 23. hvor endnu haves Biſpenes Brev fra Pontus, ὡν παλμας ὡτ αρχαιοτατος πρατεταχτο; men ſligt merkes ikke, naar Meſſen foreſtaaer. Det er let ſagt: i Hovedſtæderne vare mægtige Biſper; diſſe havde Ret til at ſammenkalde Kirkemøder; men man maa ganſke have glemt den i Alderdommen ſaa mægtige Conſuetudo, og denne leder maaſkee til en naturligere Oprindelſe af Kirke-Embeder og Kirkemøder, end at inddeele Kirken efter Staten, da hiins Glands blev dennes.

Fra S. 271 til 316 Kurze litterärische Nachricht von den Samlungen der Concilien-Acten. Heri er Salmons Anden Deel de l'étude des Conciles fra S. 207 til 832 langt fuldſtændigere og bedre. Vi vil fremſætte Steder af dem begge, og lade Læſeren ſelv dømme. Franc. Joverius S. 336: „Franciſcus Joverius iſt mehr unter die Epitomatoren „ als Verfaſſer vollſtändiger Concilien-Verſamlungen „ zu zählen. Er wird deswegen auch von Sirmond und Baluzius nicht unter dieſen angeführt. Die Ordnung ſeines

„ Werks erhellet aus dem Titul: a) Er hat zu erſt die acht „ algemeinen griechiſchen Synoden, und alsdann die Conci„ lien in der lateiniſche Kirche. Das achte unter den grie„ chiſchen iſt bey ihm dasjenige, ſo im Jahr 870. für dem „ Ignatius und wider den Photius gehalten würde; beyden „ Decretalen höret er mit dem Zeiten Nikolaus I. auf, und „ verweiſet in Anſehung der folgenden auf Samlungen des „ kanoniſchen Rechts. Er nimt noch manche unächte Stücke „ für gültig auf, führt die Synodenſchlüſſe bald nach dem „ Worten, bald abgekürzt an, und hat vornemlich auch in „ den Anmerkungen viel unerhebliches."

Da Hr. Fuchs glemte at citere Salmon, men vel vedſtrev hans Citationer, ſaa vil vi anføre Mandens egne Ord Loc. Cit. p. 294: François Joverius, que quelques uns régardent comme le troiſiéme collecteur des Conciles quoiqu'il n'ait eu deſſein que d'en faire un abrégé, étoit originaire de Valence & Docteur de la Faculté de Theologie de Paris. Le titre qu'il donne à ſa collection eſt particulier, & en fait voir le deſſein. (Denne Note tog Hr. Fuchs). Elle a auſſi un ordre différent des autres: on voit d'abord les 8 conciles généraux de l'égliſe grecque, & ceux qui ont été aſſemblés dans l'égliſe latine. Le huitieme général ſelon lui, eſt celui qui a été aſſemblée en 870. ſous Adrien II. pour dépoſer Photius & rétablir St. Ignace. Ce collecteur ou plutôt cet abbreviateur diſtingue trois ſortes de Conciles particuliers: 1) les anciens; 2) ceux qui ſont récueillis de pluſieurs Canoniſtes, c'eſt a dire, d'Yves de Chartres, de Burchard, de Gratien; 3) les recens. On ne rémarque de ſes Conciles dioeceſains qu'un ſeul qui n'étoit pas dans les Collections précedentes, c'eſt celui de Cologne tenu en 1549. il ne rapporte aucun des decrets des Papes après ceux de Nicolas I. & il renvoye aux livres des décretales, des Clementines & des Extravagantes, ceux qui voudroient avoir les décrets des Papes ſuivans. On auroit pu ſe diſpenſer de mettre Joverius au nombre des Collecteurs puiſque pluſieurs Auteurs qui ont fait le dénombrement des collections de Conciles tels que le P. Sirmond & d'autres, l'ont omis. Voyez ce qu'en dit ce collecteur des Conciles de France dans ſon Antirrhetique contre P. Aurelius.

Num.

Num. 9. M. Baluze dans la Préface de ſa collection nouvelle ne met pas Joverius au nombre des collecteurs des Conciles, mais en lui donnant ce rang, j'ai ſuivi le P. Labbé, qui met dans ſon Apparat, la Préface de cet Abbréviateur au nombre des autres Préfaces de Collections des Conciles.

Hr. Fuchs er Salmons Abbreviator og det endda vel haſtig og raſk.

Nu komme vi til den vigtigſte Deel, hvor Forfatteren ſkulde have viiſt ſit Bekiendtſkab med Kilderne. Jeg vil ikke tale om Euſebius, Socrates, Sozomenus, Theodoret, men fornemmelig Athanaſii Verker og Stridighederne med Sabellianer, Samozatenianer, Arrianer, Apollinariſter, Entychianer; thi alle have de Indflydelſe i den rette Forſtand af det Nicæniſke Modes Troesbekiendelſe, ſom ogſaa til at kunde give os Oprindelſen af Arii Vildfarelſe, ſammes haſtige Udbredelſe, men vi vil ſee hvad Hr. Fuchs har givet os, og lægge til det vi ønſkede. S. 350 til 488 have vi Nicäiſche Kirchenverſamlung im Jahr 325. Man kan ſammenligne dette med en Anonym Forfatters Hiſtoire des Conciles généraux commençant par le prémier Concile de Nicée avec des Notes d'Eclairciſſement & de critique ſur les endroits difficiles qui ſe rencontre dans l'hiſtoire, dans les Actes, & dans les canons de ce prémier Synode œconomique, Paris 1692. 4to forma minori Tome Premier. S. 1-97 er Kirkemødets Hiſtorie, til 122 Noter og Oplysninger over ſamme Hiſtorie, til 199 Acta henhørende til Kirkemodet overſatte, til 227 Symbolum og Canones overſatte, til 288 diſſe oplyſte og forklarede. Altſaa var dette Arbeide allerede giort og ſandelig langt bedre. Dette Verk har Hr. Fuchs neppe kiendt, ellers havde han aldrig begyndt paa dette; dog 3, 4 a 5 Rdlr. for Arket, der ſkal en haard Siel til at imodſtaae denne Friſtelſe.

I Indledningen opkaſter Hr. Fuchs 25 Spørsmaal; men ſkulde det være tungt at ſpørge? Dog et Par til Beviis: „ Wurden durch die Synodenſchlüſſe die Gährungen nur deſto „ heftiger und gefährlicher?" det ſamme paa en anden Maade fylder dog et Par Linier: „ Oder wurde die Unordnungen „ deſto gröſſer jemehr ſich die weltliche Macht in theologiſche „ Streitigkeiten, und ihre Beylegung miſchten?" men

hvortil ſlige Spørsmaale. Concilierne ret afhandlede, beſvarede, eller rettede, give ikke Leilighed at ſpørge ſaaledes. Diſſe Spørsmaale have ikke den Indflydelſe paa os, at vi tröe Hr. Fuchs at være ſit Arbeide mægtig. Men nu til Anledningen til det Nicæniſke Møde. Hr. Fuchs er ſaa glat, han ſlipper os ſaa ofte ud af Hænderne. Atter S. 352 begynder han at ſpørge eller rettere udlede Følger af det Nicæniſke Møde og giver Stof til at tænke. Dog Tiden er ſpildt med at viſe hvor ugrundede mange af de deri værende Tanker ere. S. 354 til 363 angives Arii Hiſtorie og andre nødvendige Forudſkikkelſer, for deſto bedre at kunne bruge Acterne, og heri tilſtaaer han at have fulgt Profeſſor Schroeckh Tom. V. p. 321-345, hvor det ypperligt er fortalt, og hvo kan vente ſig andet af en Schroeckh. Altſaa atter her er Hr. Fuchs en unødvendig Skribent og Epitomator. Vor Forfatter havde handlet vel, om han havde beſvaret os nogle af de vigtige Spørsmaal Schröeckh allerede har giort for ham, og hvilke ſtaae dog ganſke fortabte iblant de øvrige af Hr. Fuchſes egne. Wie man die Ausdrücke in der Symbola fidei (ſymboliſirten) ſelbſt in vorigen Zeiten (det er Ante-Nicænem) angeſehen habe? Ob dieſelbige der Lehre ſelbſt anpaſſend ſeyn? Ob ſie durch daß Bedürfniß der damaligen Zeit erfordert worden ſeyn? Ob man dabey einem feſt beſtimmten theriſchen Sinn gehabt habe, und was für einem? Sandelig kunde man henbringe mange Aar med ret at beſvare diſſe Spørsmaale, og juſt af deres Svar var det, at Arii Bifald, hans Modgang og Lykke ſkulde forklares, ſom ogſaa Stridighederne efter Arianerne kunde tillige let udvikles, og man kunde let blive ſparet for Udtog af ofte uværdige Skribentere, ſom Gelaſius ꝛc. Betragter man de uviſſe Begreber man forbandt med de fra Philoſopherne arvede Ord ὐσια, φυσις, ὑποϑασις &c, da undrer man ſig ikke over Alexander, Arii første Modſtander, hans Vankelmodighed. Man begriber let, at havde Arius brugt Eunomii eller Accacii Snildhed, havde han paa Kirkemødet i Nicæa ikke faaet ſaa mange imod ſig, men der var alt for meget i Vine faldende, alt for meget imod de af de Geiſtlige underſkrevne og udtagad lærte Troes-Bekiendelſer, at kalde Guds Søn en blot Skabning, fraktende ham al Evighed. Havde han kaldet Sønnen lig Faderen, at han havde været til før Verdens Ordning, ſelv

ud-

udfort denne, efter den af Faderen imodtagne Afridsning, havde Cyrillus Hierosolymitanus og mange flere ikke fordømt Arius. See vi til Forfatterens Udtog af de saa kaldte Acta, eller offentlige Mindesmærker, der have været brugte i Kirkemødet, kunde man gierne have ønsket sig dem bedre; thi de ere for lange, da meget uvedkommende kunde have været udeladt, siden Udtogene skulde ventelig kun sigte til at giøre os bekiendt med Arii Vildfarelser og Beviserne, hvoreſter han troede sine Meeninger at være de rigtige. Derimod er Homousianernes Beviser for deres Lærdomme, for korte. Det er Arii Rettroenhed og Homousianernes, og det, som kun kort S. 382 vises, burde have været det allerudførligſte, og for sammes grundige Afhandling skienkes Hr. Fuchs gierne Oversættelsen af Mansii Collectio Conciliorum i 21 Folio Bind, hvormed han truer, i det mindſte i Udtog. Forfatteren siger, at han vil vise, hvorledes Alexander giendrivver Arius, fremsætter, efter sin Meening, Homousianernes Rettroenhed, men for raſk, thi man kan ikke sige med Arius, at der var ποτε, nogen Tid, at Sønnen ikke var til; men naar Philosopherne sagde, eller de philosophiske Fædre, Faderen er allene ἀχρονος, ἀγεννητος; Sønnen derimod var bunden til Tid, det er Platonice, der var en Begyndelse, da Sønnen i Guds Raadslutninger blev betragtet, som Verdens Forløser, men dette leder for langt. Arius haver ikke meent en saa liden Alder, som Verden haver, men udstrakte det ποτε til den Tid, da paa menneskelig viis, før denne Verdens Skabning, Guds Søn ikke blev født, ikke bestemte sig til at være den saldne Verdens Forløser; og destoværre, at Arius og flere Fædre have hellere vildet tumle deres Skarpseenhed i regno possibili, mundo intelligibili, end lade sig veilede af Skriftens klare Ord. Ligeledes ligger der langt mere i Ordet κολπος end Hr. Fuchs finder deri. Ligeledes i Ordene ἐξ ἀκ ονταων. At føde, at skabe betyder hos Philosopherne af den platoniske Skole, hos mange Kirkefædre, blot at ordne, ikke at frembringe af intet. At være til, være iblant de Ting som ikke ere til, det er, ei ere ordnede, det er med andre Ord, være før Verden; saaledes var ὑλη, ἐξ ἀκ ονταων, den var lige evig med Gud, siger Plato; og han sagde ikke, at ὑλη var af intet. Ἐξ ἀκ ονταων kan ikke oversættes efter philosophiſk Talebrug, af intet, men af de Ting

som

ſom ikke ere ordnede; ſaaledes var Platonis ἰδεαν εξ ϰϰ ονϖων. Det hørte ſlet ikke med til de Particler, hvoraf denne Verden blev ordnet, den var allene i Guds Forſtand. Men dette leder for langt, og er nok for at viſe, hvor vanſkeligt det er, at bedømme ſlige gamle Stridigheder, juſt fordi man ſaa ſielden giver Agt paa viſſe meget betydende Ord, deres Oprindelſe og deres Talebrugs Skiebne. Vi lægge atter til, en haſtig, men ufornøden Epitomator er Hr. Fuchs; og havde han kiendt den af os anførte Franſke Hiſtoire des Conciles, da kunde han lettere have forefundet alt det Uddragne af Euſebius, Socrates, Sozomenus, Theodoret, Philoſtorgius, ſom var troeværdigere, end af Væveren Gelaſius, at give os Beviſer paa lettroende Snak; og hvo ſeer ikke, at Gelaſius eller hvo der narrede ham dermed, lader de ſtakkels Philoſopher fremtræde, for at formere Triumphens Pragt, der tilkom Homouſianerne for Seieren over Arrianerne.

Nu ſpørges vel med Grund, til hvilken Nytte ere ſlige Udtog, ſom Hr. Fuchſes? til ſlet ingen, men derimod til ſtor Skade. Til at beſtyrke de ſaa nok herſkende Halvlærde i deres kiedſommelige Platten over Videnſkaberne, de kun kiende af ſlige Bøger. Kommer vor Tids ſaa yndede Pragmatiſeren hertil, da forſvinder al ſand Hiſtorie, og alvorlig Studeren taber ſig i moerſom Læsning. Den næſte Alders Ungdoms Vaar begynder med Moerſomhed, bliver graae i Tant, og alt Alvorlig ſkyes. Det er virkeligen en ſkadelig Feil at pragmatiſere, naar man ingen ſikre Begivenheder haver at ſlutte af. Maaſkee Salmon, Launojus, du Pin, Tillemont, Grabius, Poſſevin, Combefiſius, i hiin Verden leer over vor Tids mange dvergagtige Arbeider i Kirkehiſtorien, hvorved det er ſaa langt fra at deres Ære fordunkles, at den endog fremſkinner med ſtørre Glands.

π....

Reval og Leipzig.

Staat der geſamten Tatarey in den alten und neuen Zeiten, aus den bewährteſten Nachrichten gezogen. Bey Albrecht und Kompagnie. 1780. 104 Sider i 8vo.

Det var ikke at tænke paa et Udtog af de Tatariſke Nationers Hiſtorie, og kort fattet Beſkrivelſe over deres politiſke

Ind-

Indretninger, da det Hele endnu ikke var udarbeidet paa en tilfredsſtillende Maade. Man har kun vidſt lidet om de Nationer, og af det, man vidſte, var det mindſte tilforladeligt, førend de ruſſiſke Akademiſter, under Keiſerinden Katharina den Andens høieſte Opſyn, har ved deres Reiſebeſkrivelſer og Underſøgelſer giort os mere bekiendt med Folkene, der beboe eller har havt hiemme i den ſtore Landſtrækning fra det øſtlige Ocean af indtil Dnieperen. En Strækning hvor ſaa ſtore Begivenheder, ſkrækkelige Ødelæggelſer og Revolutioner ere ſkeete, at intet andet Lands Hiſtorie kan fremviſe deres Lige. En Beſkrivelſe over dem, vil derfor høiligen interreſſere Nysgierrigheden; og være af Vigtighed for alle Hiſtoriens Elſkere. Forfatteren af nærværende Udtog har brugt ſom Hielpemidler hvad hine Akademiſter har leveret os. Han har uddraget af deres hidhørende Værker, hvad ham ſynes burde finde Sted i en Beſkrivelſe om de Nationers Forfatning og en kort Beſkrivelſe om dem. Man kan da ikke forlange at finde en tilfredsſtillende Beretning om alle de Ting, der i ſaadan en Beſkrivelſe burde have Sted; thi ſaa udførlige og i alle Punker fyldeſtgiørende ere ikke engang de Kilder, hvorfra han har taget ſine Beretninger. Alligevel maae vi dog ſige, at han kunde have leveret os viſſe Ting udførligere og med meere Nøiagtighed end han har. Hele Compilationen viſer, at den ikke er forfattet med den tilbørlige Opmærkſomhed og Indſigt, ſom man kunde fordre. Og til Beviis paa den Flygtighed den er ſammenſkrevet med, vil vi anføre nogle Exempler paa Ting, hvori Forfatteren ikke har giort os Fyldeſt, naar vi først har giort vore Læſere bekiendt med det ſummariſke Indhold af Skriftet.

Først beſkrives det tatariſke Monarchies Statsforandringer; dets ny Deeling. Mongolernes og Tatarernes gamle Forfatning og Sæder under deres Monarchie. Det Chineſiſke Tatarie, Mantſchu eller Østmongolerne, de egentlige eller Veſtmongolerne, Kalkas Mongolerne. Kalmykiet, Koſchoterne eller de Kokonoriſke Kalmykker, Dſougarer eller de østlige Kalmyker, Torgoter eller veſtlige Kalmyker, Donſke Kalmyker, det lille Buckarie. Det ruſſiſke Tartarie, dets veſtlige Deel, dets østlige Deel eller Siberien. Det frie Tartarie, det Crimmiſke, Nojajiſke Tartarer, Cubaniſke Tartarer, Usbek; det ſtore Bucharie, Charasme, Turkeſtan,

kestan, Dagestan, hvis Lands Fyrste vel kaldes en persisk Vasal, men er det mere af Navnet end for den Lydighed, han viiser den persiske Monark.

Disse Landes og Folks Historie er det Forfatteren har villet give os. Under Navnet Tatarer synes Forfatteren at indbefatte Mongoler, egentlige Tatarer og Tyrker; og med det kaldes de vel, men urigtigen; Tatarer og Mongoler ere to forskiellige Folkestammer. De sidste ere og efter Forfatteren en Stamme af Tyrkerne; hvilket ogsaa Degvignes og andre paastaae; dog ere vi med Pallas (i hans Samlinger af historiske Efterretninger om de Mongoliske Folk) tilbøilige at holde det for urigtigt. Beskrivelsen om Nationens Sæder og Religion, Statsforfatning er ofte hos Forfatteren mangelagtig. Saaledes f. Ex. Side 7 hvor Mongolernes Krigsvæsen beskrives, tales intet om den indførte Lov, at enhver voxen Mandsperson var Soldat; da den dog gior det nogenledes begribeligt, hvorledes Mongolernes Armeer i forrige Tider kunde være saa meget mandstærke. Om Tonguserne anmærkes ikke, at de af alle Tatarer ere de tapperste. Om Buratterne siger Forfatteren: „de vanke omkring „ fra et Sted til et andet, hvilket dog andre nægte." Disse forskiellige Efterretninger burde Forfatteren have foreenet, da vi troe det let kunde skee, naar man nemlig vil mærke, at der tales om forskiellige Tider. Pallas beretter: at de begynde nu at indrette sig faste Vinterlandsbyer. Om Sommeren vanke de omkring; — Samojeder og Ostiaker har Forfatteren ikke beskrevet saa kiendelig forskiellige som vi troe han burde. De sidstes Religion er høist sandselig; og begge Stammernes Sprog er meer forskiellig fra hinanden end de her forestilles. Folkemængden anmærkes ikke af Forfatteren ved noget af de beskrevne Folkeslag, da dog hans Kilder ofte tale derom i Almindelighed; de beskrevne Egnes Produkter ere skiødesløs berørte, som enhver let kan see, der vil sammenligne Skriftet med de russiske Beretninger. Dog vil Skriftet interressere sine Læsere og nogenledes give en compendiarisk Kundskab om de Mongoliske og Tatariske Folkeslag.

Halle.

Halle.

Daniel Nettelbladts Anfangsgründe der natürlichen Rechtsgelehrsamkeit. Eine abgekürtzte freye Uebersetzung, mit einigen Erläuterungen und Zusätzen, von Joh. Christ. Gottl. Heineccius. 1779, 1 Alph. 6 Ark 8vo.

Iblant alle Lærebøger over Naturens Ret er den Nettelbladske ustridig den fuldstændigste og brugbareste, og den, hvorved man best sættes i Stand til at gisre Brug af den naturlige Ret ved alle Lovkyndighedens Deele. Skade har det kun hidtil været, at mange ere afholdte fra at bruge denne Bog, fordi den er skrevet paa Latin, og for disse vil da denne Oversættelse være velkommen. Oversætterens Forandringer bestaae ikkun deri, at han har trukket nogle Afdeelinger sammen, oplyst endeel Steder med Anmærkninger, og udeladet de mange Henvisninger til andre Skribenter, som findes i Originalen, hvilket sidste Oversætteren undskylder dermed, at enhver dog formodentlig tillige anskaffer sig Originalen. Saa er han og i nogle faa Poster afveeget fra Forfatterens Meeninger. I øvrigt er Oversættelsen god og tydelig, især, da Oversætteren paa de Steder, hvor de tydske Udtryk maaskee kunde foraarsage nogen Dunkelhed, har sat det Latinske ved Siden.

❀ ❀ ❀

Den Mangel vi have paa et godt latinsk Lexicon i det danske Sprog, har længe været indseet og beklaget. Nucleus latinitatis, saa store Fortieneſter den unægtelig har, og saa meget den rsber en Forfatter, der har hentet sin Forraad fra Kilderne selv, og tillige havt god Styrke i Modersmaalet (hvilken sidste Egenskab nødvendig kræves af en latinsk Ordbogskriver, naar han skal kunne bestemme Ordenes Bemærkelser nøiagtigen); saa har den dog adskillige Mangler og Ufuldkommenheder. Thi 1) udelader Nucleus mange Ord, som have den bedste Auctoritet for sig, og findes hos Skribenter, der sædvanlig læses af Ungdommen; 2) forbigaaer den en Mængde Bemerkelser af Ord, som bør kiendes og vides, endog af Begyndere; 3) giver den alt for liden Underretning, saavel om Ordenes rette Forstand og Brug,

som

som om deres grammaticalske Construction. Denne Underretning bør haves af anførte Exempler og Steder af Auctorerne selv, hvori Ordet sees i sin rette Brug og Sammenhæng. Men af saadanne Exempler har Nucleus alt for faa. Denne Mangel, fornemlig i Henseende til verba, har giort, at man hidindtil ikke har kunnet undvære i Skolerne de saa kaldte Verba Stephani, hvilken dog er en i mange Henseender uefterretlig Bog; 4) forvolder den strænge etymologiske Orden, hvori Gloserne ere satte efter deres primitiva, endog saadanne, hvis Etymon er tvilsomt, stor Møie og Tidsspilde, i sær for Begyndere, imod hvilken de Fordeele ikke veie op, som denne Orden fører med sig. Disse ere unægtelige og ikke ringe, hvor et Ords Oprindelse er vis og afgiort, og ikke beroer paa Gisninger og Spidsfindigheder. Thi det er af Vigtighed, at see hvorledes Ordene ere beslægtede med hinanden, hvoraf skiønnes tillige Bemærkelsernes Forvandtskab. Men man maa ikke forlange, at en Begynder skal søge existimare under æstimare, deliciæ, delicatus o. s. v. under lacio. repræsento under sum o. s. v. Endelig 5) er det Danske Register til liden Nytte, efterdi de Latinske Gloser ikke staae ved, men maa med megen Tidsspilde opledes paa andre Steder. Naar saadan en Ordbog skal være brugbar for Begyndere, bør de kunne finde den Latinske Glose strax ved den Danske, og ikke først søge den i den Latinske-Danske Deel, hvor de enten tage paa Slump det første det beste Ord, eller maaskee maa slaae en halv Snees Steder efter, for at finde det rette. — Disse og flere Mangler ere for lang Tid siden indseete; og adskillige Lærde have sagt at raade Bod derpaa, ved deels at opmuntre til at give os et forbedret Skole-Lexicon, deels selv at lægge Haand derpaa. Men Arbeidets Vidtløftighed og vigtigere Forretninger have hindret dem fra at udføre det, som best havde været i Stand dertil. Efter en vis Herres Anmodning, som sætter en Deel af sin Ære i at bringe det philologiske Studium tilbage til den Glands, det har haft hos os i vore Forfædres Tid, har jeg for meer end et Aar siden paataget mig dette Arbeide, og bragt det nu saa vidt, at det inden en faae Tid kan gives under Pressen. Dette har jeg i Forveien villet tilkiendegive Publicum, og forbeholder nærmere at bekiendtgiøre Skriftets Størrelse, og de Vilkaar, hvorpaa jeg agter at lade det komme for Lyset.

Jacob Baden,
Prof. Philos.

No. 9.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 2den Mart. 1781.

Soldaten, eller Krigsstanden, betragtet som Ærens Stand. Oversat paa Dansk af en gammel aftakket Landsknægt. Kiøbenhavn, 1780. Trykt paa Gyldendals Forlag. 464 S. i 8. Koster 4 Mk. paa Trykp. og 5 Mk. 8 ß. paa Skrivp.

Det er unægtelig en af de nyttigste Maader, hvorpaa Philosophen kan anvende sine stille Undersøgelser, naar han enten i Menneskets egen Natur, saaledes som den kunde antages mindst forderret, eller i de Tings Beskaffenhed, der nærmest omgive Menneskét i Verden, opsporer de sande Drivefiedre, som i alle Tilfælde allene burde bevæge Menneskét til at handle; ligesom han neppe ved noget bedre Middel kan foreene sine Speculationer med Virksomhed til at befordre Verdens og i sær sit Fædrenelands Beste, end ved at giøre saadanne Undersøgelser almindelig bekiendte. Enhver Borger, ja ethvert Lem af Staten, har Pligter at opfylde, som henhøre enten til dens udvortes Sikkerhed og Forsvar, eller til dens indvortes Velstand. Omendskiønt disse Pligter have Grader, som bestemmes efter den større eller mindre Indflydelse ethvert Medlem i sin Levnetskreds har paa eet af bemeldte tvende Hoved-Diemed; saa kan Staten dog ikke uden sin Skade oversee, at nogen af dem tilsidesættes eller iagttages skiødesløst. Men det kan dog heller ikke være Staten ligegyldigt, hvad Bevæggrunde der tilskynde til disse Pligters Jagttagelse. Det er let at indsee, at de der tages allene af

en vis Nødvendighed eller Tvang, ſom nogle Menneſkers udvortes Forfatning og Forhold til Staten ſynes at have i Følge med ſig, eller af Egennytte, ere ikkun en ſvag Borgen for, at Pligterne ſkulle opfyldes fuldkommen og med beſtandig Henſigt til det almindelige Beſte. Og dog ere diſſe tvende Driveſiedre de ſædvanlige i Stateme. Ja, det er ſaa viſt, at den ſidſte er i ſær hos Almuen den eeneſte, der følges, at Stateme ſelv ſee ſig nødte til at underſtøtte Borgernes Egennytte, for at forebygge Sløvnagtighed hos dem. Men ved hvad Midler kunne da diſſe Driveſiedre, diſſe Bevæggrunde forædles? Uden Tvivl ved at bringe Menneſkets Følelſe af Ære i Bevægelſe; ved at overbeviſe det om, at det, i hvad Cirkel det lever, er i Stand til at befordre Statens almindelige Velfærd; at Retfærdighed, Vindſkibelighed, Nidkierhed, Kierlighed til Fædrenelandet og andre ſelſkabelige Dyder, ere Redſkaber endog i de ringeſte Borgeres Hænder, ſom Staten ikke kan undvære til ſin Lykſalighed. Herved ſmigres Menneſkets kiereſte Tilbøielighed. Det vænnes til at foreene den til ſig ſelv indſkrænkede Tanke om Pligt og Fordeel med den høie Foreſtilling om Ære og Fortieneſte af at gavne tillige ſit Fædreneland; og hvad et Medlem af Staten før handlede koldſindig af Tvang og Egennytte, deri handler han nu beredvilligere og ſom i Statens Navn, fordi han ſeer, at Følgerne af hans Handlinger ſtrække ſig til den, og ere den ikke ligegyldige.

Denne Opvækkelſe af den ſande Ære Følelſe, ſom kan forædle Bevæggrundene til Menneſkets Handlinger, giør den ubenævnte Forfatter af nærværende Skrift til ſin Sag, for ſaa vidt **Krigsſtanden** angaaer. Anledningen til Skriftet blev givet ved et lidet Udkaſt i det Tydſke Sprog, hvormed Forfatteren ledſagede en vis Bog om Krigsvæſenet, ſom en Svenſk General, der var en Ven af Forfatteren, havde udgivet. Et dertil føiet Forſlag til en militis nationalis & perpetui, i Stedet for en militis mercenarii & extranei Oprettelſe, fandt ſaa meget Bifald, at man anmodede Forfatteren om, at udføre ſine Tanker derom vidtløftigere i det Franſke Sprog; og ſaaledes fremkom Soldaten først i dette Sprog, omendſkiønt det Tydſke var Forfatterens Modersmaal. Dog udgav Forfatteren den kort efter paa Tydſk, ſkiønt ikke i nogen blot Overſættelſe, men med Forandringer,

Ude-

Udeladelser og Forsgelser; og efter denne saaledes forbedrede Tydske Udgave af Soldaten er nærværende Danske Oversættelse foranstaltet.

Vi ville i et Udtog af begge Fortalerne, som have staaet for den Franske og Tydske Udgave, lade Forfatteren selv forklare Anledningen til sit Arbeide og sin Plan: „Krigsfolket „ i Besynderlighed (hedder det i den Franske Fortale) holder „ sig allerlængst borte fra sine egne Grundregler. Man bli„ver hos dem, som tiest, lidet af den Ære vaer, som de „ gisre til en Rettesnoer for deres Opførsel. Man bilder „ sig ind: det er nok for en god Soldat, allene at være be„hiertet. Ja, man holder sig for en Helt, naar man har „ Frækhed nok til at handle tvertimod Religion, imod sund „ Fornuft og imod Retfærdighed. Disse ægte Behiertede „ forsge kun Uroe og Uorden i Staten, i Stedet for at be„skytte den. Deres Tænkemaade, deres Opførsel, gisr „ Krigshaandværket saa foragtet, som det burde holdes høit „ og i Ære. Disse Betragtninger have givet Forfatteren „ Anledning til at undersøge i dette Skrift Krigsstanden, „ efter dens forskiellige Grundregler, og i hvilken Forstand „ den fortiener Navn af Ærens Haandværk. Han taler om, „ hvad der er Ret i Krig, og om de didhenhørende Viden„skaber, saa vidt disse Materier skikke sig til hans Hoved„Hensigt." — „Jeg har (lægger han til i den Tydske For„tale) dermed tillige villet vise alle dem, som gisre Krigen „ til deres Haandværk, at de i mange Poster maa føre sig „ ganske anderledes op, om de ville handle som ærlige Folk; „ jeg har hertil betient mig af deres egne Grundregler, som „ de tage af Æren; jeg har tillige af de ældre og nyere Ti„ders Historie understøttet mine Sætninger med store Mænds „ Exempler, dem de selv antage for Helte. Jeg har derved „ ei allene for enhver Soldats Opførsel i Besynderlighed, „ men og for Krigen i Almindelighed, anviist de Grændser, „ som komme overeens med Fornuften, og som Æren for„binder alle sædelige Folk til at iagttage; og da jeg fra Ung„domm af har ladet mig underrette i Krigsvæsenet, har „ og haft den Lykke, selv at kiende store Generaler, saa er „ jeg saa meget dristigere i at udlade mig derover, og at vo„ve eet og andet Forslag, som angaaer Krigsstandens For„bedring."

I en Indledning paa 13 Sider handles **om Krig og dens Oprindelſe i Almindelighed.** Soldaterſtandens Opkomſt tilſkrives det egenmægtige Herredømme, ſom de Ypperſte iblant Folkefærdene i de ældſte Tider tiltog ſig; og ved nogle korte Betragtninger over den ſande Tapperhed og dens nøie Forbindelſe med Æren, baner Forfatteren ſig Veien til Afhandlingen ſelv, ſom er inddeelt i 13ten Kapitler, hvis Indhold vi her kortelig ville meddeele: I. Kap. **Om Æren, ſom den, der er Soldaternes almindelige Grundregel,** S. 15-32. Ærens Beſkrivelſe; Forſkiel imellem den ſande og falſke, og begges Kiendetegn; den første fandtes hos Cato, den anden hos Cæſar; tre Grunde anføres, hvorfor Soldaterſtanden kaldes Ærens Stand. II. Kap. **Om Religionen tillader de Chriſtne, at lade ſig bruge ſom Soldater,** S. 33-53. Krigsſtanden taaler ingen Laſter, ſom Religionen fordømmer, intet perſonligt Had enten til Egne eller Fiender, og ingen Grumhed; tvertimod kan den modtage alle Religionens Dyder, ſaaſom Troe og Love, Mildhed, Godhed, Medlidenhed, Ædelmodighed og Lydighed. I Anledning heraf beſvares en Indvending af **Bayle**; „At en „ Chriſten og en Soldat ſkikkede ſig ikke tilſammen." Forfatteren opdager ogſaa heri denne lærde Mands ſædvanlige Liſt, at han, for at ſætte to Ting i Contraſt, ligeſom de kunde ſynes at modſige hverandre, foreſtiller enhver af dem i ſin ſtørſte Yderlighed; thi paa den eene Side bliver **Bayle** allene ſtaaende ved Soldater af den allerverſte og nederdrægtigſte Opførſel, og paa den anden Side anfører han ikkun ſaadanne Chriſtne til Beviis, ſom ere af en tungſindig og frygtagtig Gemyts-Beſkaffenhed, der næſten giør dem udygtige til alle ſælſkabelige Pligter. Tvertimod viſes den chriſtelige Religions Fortrin for en Soldat. Vi anfører Slutningen af dette Kapitel: „ En Soldat uden Religion veed intet af, hvad ſand Ære „ er; thi uden for Dyden er ingen ſand Ære, og uden for „ Gud er ingen ſand Dyd. Et Menneſke, ſom kun af „ Hovmod er tapper, bliver, efter at Lykken har ophøiet det, „ først trodſig, derefter vild, ſiden grum, og endelig Men„ neſkenes Tyran." III. Kap. **Om de fornødne Dyder og Videnſkaber, ſom udfordres af en retſkaffen Soldat,** S. 54-72. En Soldats naturlige Egenſkaber ere: „ et ſundt Legeme, en anſeelig Høide, en god Skabning,

„ er

„ et anſtædigt og tappert Væſen, megen Ild, lidet Flegma,
„ det første, for lykkelig at udføre det Foretagne, det ſidſte,
„ for at holde Hidſigheden tilbage; og Taalmodighed, for at
„ bære Krigens Ubeqvemmeligheder.“ Hans moraliſke Dyder ere: „ god Opførſel, Ordentlighed, Forſigtighed, Aar-
„ vaagenhed, Hurtighed og Opmerkſomhed paa alt, hvad
„ Tieneſten udkræver.“ Desuden bør en Soldat befliitte ſig paa Maadelighed, og aldrig forſømme Legemets Bevægelſe. De Videnſkaber, ſom i ſær en General ikke vel kan undvære, ere: det Latinſke og Franſke Sprog, Sædelæren og Folke-Retten, Hiſtorien, Mathematiken og Krigsbygningskunſten, og hvad der henhører til Oeconomien. Om denne ſidſte hedder det S. 65: „ Krigen er et umætteligt
„ Dyr, ſom vel gior Fyrſter ſtore, men ikke rige. De
„ ſædvanlige Kilder ere her ſnart udtømmede. En god Huus-
„ holdning kan beſt raade Bod paa dette Onde, og indrette
„ al Ting fornuftig. Den kommer ikke mindre tilpas for
„ enhver Commanderende i Særdeleshed.“ For at fremhielpe de i dette Kapitel anførte Egenſkaber hos Soldaterne, har Forfatteren tilføiet det et Forſøg til Krigsſkolers Oprettelſe, ved hvilken Leilighed han kommer til at tale om de Gamles, i ſær Romernes, Krigsſpil og Leege, om Turneerſpillenes Oprindelſe og Beſkaffenhed, og anſtiller nogle Betragtninger over den ſædvanlige Omgangsmaade med Soldatens Exercering. IV. Kap. **Om det, hvormed Krigsfolk fornemmelig bør beſkieftige ſig**, S. 73-89. Her haves meeſt Henſigt til Officererne. „ Gode Bøgers Læsning, hed-
„ der det S. 83, kan ſaa vel henregnes til Forlyſtelſer, ſom
„ til Beſkieftigelſer, ligeſom man læſer med Forſtand til,
„ og tragter efter at lære og vide noget grundigt.“ Socrates, Epaminondas, Africaneren Scipio og flere, anføres her ſom Exempler paa lærde Soldater. Ved Enden af Kapitelet anpriſes nogle Skrifter, ſom handle om Krigsvæſenet. **V. Kap. Om en Feldtherres eller den Høiſtcommanderendes Egenſkaber**, S. 90-129. Diſſe ere: 1) Den krigerſke Geiſt, eller Franzoſernes Genie martial. „ Samme
„ beſtaaer i at være ſikket og duelig til alle Krigsſager: den
„ yttrer ſig fra Ungdommen af: den poetiſke Geiſt digter,
„ en Malergeiſt tegner, en muſikalſk ſynger, og en krigeriſk
„ Geiſt bygger Feſtninger, elſke Heſte, Gevær, Vaaben“

o. s. v.; 2) Indsigt; 3) Erfarenhed. „Han maa være, „ som Tacitus siger: fecundarum ambiguarumqve rerum „ sciens, iisqve interritus;" Maadelighed, saa vel i Mad, Drikke og andre Ting, som i at være Mester over sig selv og sine Affecter; 5) Troe og Love, Ordholdenhed og Redelighed; 6) Menneskelighed, det er; Følelse af Billighed, Medlidenhed, Godhed og Tilbøielighed til at hielpe og staae de Ulykkelige bi, baade iblant Egne, Fiender og Overvundne; 7) Belevenhed, som har sin Oprindelse af ædelmodige og kierlige Betragtninger over andre Mennesker, og som afværger Hovmod. „Ingen kan bedre udøve en saa indtagende „ Dyd, end de, der formedelst deres Stand, Lykke og For„ tieneſter see sig ophøiede over andre, disse allene har det „ forud, at kunne nedlade sig, og at sætte deres Høihed til „ Side. — Ved Venlighed og Belevenhed, siger Forf. S. „ 101, vinder en General sine Soldaters Gunst. De ere „ de, som maa sægte for ham, og hielpe at vinde Slagene. „ Hvor tit er ikke det største Foretagende gaaet Krebsgang, „ just fordi den Kommanderende har været mere hadet, end „ elsket af sine Officerer og Soldater, og disse følgelig snare„ re hiulpet til at lægge ham noget i Veien, end at befordre „ hans Anslag;" 8) Lethed, det er: „det lette og muntre „ Væsen, som ikke giør sig nogen Ting vanskelig, som mo„ dig trænger igiennem alle forekommende Besværligheder, „ som ikke bliver fortrødelig eller nedslaget over noget, som „ i alle Omstændigheder veed at finde og skikke sig, og som „ endelig med et roeligt Sind og fornuftigt Overlæg vikler „ alt det ud af hinanden, som Tid, Skiebne og Tilfælde har „ bragt i Forvirring;" 9) Aarvaagenhed, denne „Sindets „ muntre Opmerksomhed, som er agtsom paa alle Ting, har „ sine Øine bestandig henvendte paa alt, hvad foregaaer, „ hvis modsatte Feil er en søvnagtig Sikkerhed." Mangel paa denne Aarvaagenhed hos Hannibal imod Romerne foraarsagede hans Krigshærs og Carthago's Undergang; 10) Myndighed; 11) høi Fødsel, som, naar den er forenet med de ovennævnte Egenskaber, unægtelig forskaffer den Kommanderendes Post større Høiagtelse og Anseelse. Her undersøges det Spørsmaal: Om det er raadeligt, at en regierende Fyrste eller Konge selv gaaer med til Feldts, og fører sine Tropper an? Efter at have anført andres Meeninger, baade for og

imod

imod, finder Forfatteren ſig, formedelſt vigtige Grunde, beføiet til at fraraade det, og ikkun at undtage viſſe Omſtændigheder, i hvilke Fyrſten kunde giøre det. Dette Sted, ſom er fra S. 107 til 112 fortiener at læſes heelt. 12) Navnkundighed og Berømmelſe. Denne Egenſkab hos en General „ giver Soldaterne, ſom ſtaae under ham, en vis „ forudſikket Meening, ſom bemeſtrer ſig deres Sandſer, „ og opfylder dem med Mod og Tapperhed.“ 13) Hemmelighed eller Fortienhed; 14) Lykke, eller i Mangel deraf, 15) Standhaftighed, baade paa Sind til at gaae Lykkens Ugunſt med Kiekhed i Møde, ſaa og i at udholde vedvarende Legems Beſværligheder og Arbeider; hvilken Egenſkab dog vel maa adſkilles fra Halsſtarrighed og Egenſindighed; endelig 16) Tapperhed. Den 14de Afdeling, om en Generals Lykke, er i ſær afhandlet med megen philoſophiſk Aand. VI. Kap. **Aftegning paa en Helt**, S. 130-155. Først angives de enkelte Træk til Heltens Billede, oplyſte med Exempler, hvoriblant Scipio's, ſom paa andre Steder, i ſær er fremſkinnende; dernæſt følger Aftegningen ſelv af Helten ſaaledes, ſom han viſer ſig ved en Træfning. Et overmaade læſeværdigt Kapitel! Ved at tænke paa de ægte Heltes fornuftſtridige Forhold, kommer Forfatteren til at handle i VII. Kap. **Om Tvekampe**, S. 156-209, og det i 3 Afdeelinger: 1) Om Tvekampenes Oprindelſe og Forplantning. Tvekampenes Opkomſt ſætter man ſikkerſt i de raae og vilde Tider, da, efter Græckernes og Romernes Fald, gode Sæder, tilligemed Kunſter og Videnſkaber, ſyntes overalt at være jagede i Landflygtighed og Overtroens Mørke opfyldte alt. De brugtes derefter i Romantiden, under Skikkelſe af Turneer- og Ridderſpil, ſom et Slags Leege ved Hofferne, indtil man der indførte Synge- og Sørgeſpil. Om diſſe ſidſte findes en Betragtning S. 163, ſom vi neppe troe vil udholde Skiønneres Prøve: „ De bedragelige ſkiønne Opfindelſer i dem (i Syn„ ge- og Sørgeſpillene) ſiger Forf., hvilke opvække ſaa me„ gen Forundring hos os, ere net op de, ſom forrykke „ endog de naturligſte Tilbøieligheder og Begreber, og for„ vandle dem til det unaturlige og ſælſomme. Paa ſaadan „ Maade vænnes vor Indbildning til at anſee noget for „ ſkiønt og godt, ſom dog hverken med Sandhed eller For„ nuften kommer overeens.“ 2) Om Tvekampenes Uret-

færdighed og Taabelighed; 3) Om Tvekampenes Afſkaffelſe, hvortil Forf. giør adſkillige vel overlagte Forſlage, ſaavel ſom til den Forholdsmaade, man ved Forhaanelſe eller Fornærmelſe af andre har at iagttage, for ikke at komme i denne Ulempe med nogen. Men begge diſſe Afdelinger ere for vidtløftige til at tillade noget Udtog. VIII. Kap. **Om Retfærdighed i Krig**, S. 210-266. Forfatteren inddeeler Krige i Religions-Krige, ſom han tilſkriver Geiſtlighedens utilbørlige Indflydelſe i Staten; Erobrings-Krige; Krige, ſom føres for at hevne ſig; Forbundskrige; Krige, ſom føres, for at ſvække en andens alt for ſtore Magt; Krige om Arve-Rettigheder; borgerlige og indbyrdes Krige. Af diſſe misbilliger han nogle ganſke og nogle tildeels, efter Grunde og Omſtændigheder, ſom han ved hvert Slags i ſær anfører. IX Kap. **Om Anſtalter og Forberedelſer til Krig i Almindelighed**, S. 267-296. Hertil henhører: 1) en ſtor Krigsmagt, ſom beſtandig maa holdes paa Beenene; 2) Velanlagte Grændſe-Feſtninger, for at ſperre Paſſer og Adgange; 3) En god Forraad paa allehaande Krigsmaterialier; 4) Magaziner, ſom ere opfyldte med tilſtrækkelig Forraad og Levnetsmidler; 5) Venner og Bundtsforvandte, ſom ere ſikre, og ſom man kan lide paa; 6) en god Krigs-Kaſſe, og 7) fornødne Hielpe-Tropper. Diſſe ſyv Stykker afhandles hvert for ſig, og deriblant indeholder det femte meget gode Klogſkabs-Regler ved at ſlutte fordeelagtige Forbund, og det 7de en Underſøgelſe, om det er tilladt, at en Stat leier ſine Krigsfolk ud til Fremmede, hvilket Forf. ſynes at billige efter Schweitzernes Exempel (S. 293), „hvis unge Mandſkab „ pleier at giøre nogle Feldttoge ved fremmede Armeer til den „ Ende, at lære, hvad der hør til Krigs-Haandværket, for „ at erhverve ſig den fornødne Duelighed til at kunne beſkyt„ te ſit eget Fædreneland.“ Som er 8de Stykke er lagt til dette Kap. nogle Betragtninger over Krigs-Erklæringer. X. Kap. **Om Troppernes Anhverving i Særdeleshed**, S. 297-322. Herved tages følgende 6 Stykker i Betragtning: 1) Den Forſkiel der er paa Folk efter Landets Natur og Beſkaffenhed; 2) Alderen til en tienſtdygtig Soldat; 3) hans Legemsbygning; 4) det for en Soldat fornødne Mod og Behiertighed; 5) de Haandværker, ſom ſkikke ſig beſt til Krigsſtanden. Diſſe ere: Smedde, Muurmeſtere, Tømmerfolk, Møl-

Møllere, Snedkere og besynderlig Landmanden, der er vant til Lusten, Veirligt og haard Kost. Men i Henseende til det sidste Slags giver Forf. S. 319 denne artige Undtagelse: „Man finder paa Landet iblant Bønderfolk tit saadanne „unaturlig dumme og vanartige Kreature, som aldeles ikke „ere at bruge til noget, og hverken ved Tugt eller fornufti„ge Forestillinger lade sig regiere: dem lade man kun frem„deles ved deres Øren og Svin, saa bliver eet Fæ hos „det andet.“ 6) Tilbøielighed til Krigsvæsenet. XI. Kap. **Om Krigstugt og Disciplin**, S. 323-395. Dertil henhører: 1) Soldaternes Sæder og Opførsel i Almindelighed; 2) Lydighed i Henseende til de Befalinger og Anordninger, som angaae Krigstienesten; 3) en god Orden i Henseende til den almindelige Sikkerhed; 4) god Foranstaltning, hvad Troppernes Forflegning og Commissariatet angaaer; 5) Straf, og 6) Belønninger. Dette Kap. er i sær rigt paa Exempler baade af den ældre og nyere Historie. XII. Kap. **Om Menneskelighedens Pligter, hvilke man imod sine Fiender i Krig har at iagttage**, S. 396-433. Her indskierper Forf. fornemmelig den Maxime: at en Fiendes slette og uretfærdige Forhold imod os ingenlunde berettiger os til at bruge det samme Forhold igien imod ham. XIII. Kap. **Om at oprette en staaende Armee af Landets Indvaanere, i Steden for Fremmede, som tiene allene for Sold**, S. 434 til Enden. Formedelst de store Vanskeligheder, der finde Sted ved at holde hvervede Armeer, giør Forf. her nogle Forslag til en bestandig National-Soldateskes Oprettelse. Det Væsentlige deraf er følgende: Man skulde af hvert Kirkesogn og Landsbye udtage den tiende eller tolvte af det unge Mandskab, og ligeledes i Kiøbstæderne, dog uden at binde sig der til noget vist Antal. Disse Folk maatte man strax i den Alder fra 14 til 16 Aar begynde at anføre til Krigsvæsenet, skiønt de før deres 18de Aar ingen virkelig Tieneste skulde giøre. Foruden Soldater-Haandværket maatte de ogsaa lære een eller anden Profession, eller ansøres til Landvæsenet, for at de efter 7 eller 8 Aars Tieneste, naar de ikke havde Lyst at tiene længer, kunde have en Maade at ernære sig paa; hvor ved de dog fremdeles, som tilforn, bleve Krigsfolk, kun med den Forskiel, at de ingen ordentlig Tieneste mees giorde, men allene bleve brugte til Besætning paa

Landet og i Stæderne. I Krigstider maatte de bedække Grændse-Fæstningerne og andre Byer af nogen Vigtighed imod fiendtligt Anfald; og i denne Forbindelse med Krigsstanden kunde de forblive til deres 50de Aar. Forf. foreslaaer videre nogle Fordeele, man kunne indrømme disse i Landet boesiddende Krigsfolk; viser derpaa den adskillige Nytte af denne Indretning, og endelig, hvor lidet vanskelig den var at iverksætte.

Man maa undres over, hvorledes et Skrift, der anpriser sig ved saa megen Grundighed, philosophisk Grandskeen og dog tillige ved et saa behageligt og let Foredrag, har kunnet blive saa længe ubekiendt for os. Men desto større Tak fortiener den ubekiendte Hr. Oversætter, at han har draget det frem af dette Skiul. Oversættelsen lader sig heel igiennem læse uden Anstød. Ikkun et Par Steder, hvor vi have fundet Allene i Begyndelsen af Perioden i Stedet for Men; S. 141 L. 14: „Have Forstand og Forsigtighed nødig, om „ (for) at iagttage deres Post;" S. 295 L. 16: kynde an, i Stedet for: lade vide, have imod vor Villie bragt os til at tænke paa den Tydske Original. Skildet. S. 147 L. 13: i Stedet for Skioldet (das Schild) er uden Tvivl en Skriv- eller Trykfeil. — Hr. Oversætteren har tilskrevet det Kongel. Land-Cadet-Akademie dette sit Arbeide; og vi lægge i denne Anledning vort Ønske til hans, at Fædrenelandet snart maa see Virkningerne af dette Skrifts Anviisninger udbreedte til hele Krigsstanden ved bemeldte Planteskoles Exempel.

Vi have endnu at anmerke, at Forfatt., og efter ham Oversætteren, har udeladt af denne Udgave et Soldater-Bibliothek, som var indlemmet i den Franske, da dette ikke befandtes at være af nogen synderlig Nytte; iligemaade, at Skriftet heelt igiennem til Læserens Bequemmelighed er forsynet med Marginalier. G.

Lemgo.

Beyträge zur Kentniß Großbrittaniens vom Jahr 1779. Aus der Handschrift eines Ungenanten. Herausgeben von Georg Forster. Professor am Carolina in Cassel. Speak of me as I am. Im Verlage der Meyerschen Buchhandlung 1780.

Udgiveren til dette Skrift er bekiendt af hans Versuch des neue-

neueſten Europæiſchen Völkerrechts. Nærværende Beyträge jur Kentniß Grosbrittanniens er bleven ham tilſendt af en, der i mange Aar har opholdt ſig i dette Land, og, ſom Skriftet bevidner, været en opmærkſom Tilſkuer: ikke heller har han manglet Skarpſindighed eller Flid, eller Leilighed til at ſkaffe ſig den Kundſkab, han giver ſig ud for at have, ikke heller det, ſom kroner Reſten, Upartiſkhed, ſaa vi efter Skionſomhed ikke kan troe andet end det er det paalideligſte Skrift vi har over denne Materie. Det Stykke, über den Charakter der Engelænder har behaget os meſt; og man ſeer deraf hvor ugrundet og ueftertænkſom de fleſte har ſkrevet over denne Materie; Bentheim og Alberti blive oſte her revſede for haandgribelige Feil. Det er nu intet uden et nonſenſical Indfald af Hume, naar han ſiger: The engliſh of any people in in the univerſe have the leaſt of national character, unleſs this very ſingularity may pals for one. Een Regiering, eens Skikke, eens Levemaade og Religion, maae nødvendigen frembringe ſaa megen Liighed i Folkets Tænkemaade, at deraf kan blive en Charakter. Forfatteren anſeer ikke Climaets Indflydelſe for ſaa ſtærk, at det kan være den fornemſte Aarſag til Nationalcharakteren; thi ſaa maatte nu værende Britter have Liighed med Britterne i Cæſars Tid: men alt det gamle brittiſke er næſten uddødt; dog kan endnu to Ting gielde: nemlig det Tacitus ſiger: Britanni delectum & tributa & injuncta imperii munera impigre obeunt: og Horazes viſam Brittannos hoſpitibus feros. (Dog kan man ikke nægte at Climaet nogle Steder er ſaaledes, at dets Indflydelſe kan for en ſtor Deel beſtemme Nationens Charakter: f. Ex. Bøoterne, Hollænderne ꝛc. ere beſkyldte for deres Lanaſomhed; en Virkning af et vaadt, taaget Clima, og at Climaet kan forandres har man Beviis paa, ſaaledes Roms, de fleeſte Grækenlands Steder ꝛc). Forfatteren finder Grunden til Engelændernes Friheds Lyſt og deres ædle Tanker om ſig ſelv i den meget Igiennemfingreſende og blant Høie og Lave eens Opdragelſe. Man indprenter ikke Børnene en ſaa krybende Høiagtelſe for Fornemme og Riige, ſom man giør i andre Lande: og i den liden Tvang ved Opdragelſen finder Forfatteren Kilden til Engelændernes Fornuft. Forſkiellen imellem Høie og Lave, Herſkab og Tyende er her mindre mærkelig end andenſteds. De Fornem-

nemme klæde ſig ſielden bedre end deres Tieneſtebud, og de ſpiiſe eens Retter. Ulige Giftermaal ere hyppige: en fornem Herre gifter ſig ofte med ſin Tieneſtepige, og en Lords Datter med ſin Faders Tiener: man har Exempel at en Groskanzler i Engeland ægtede ſin Kokkepige; og det er ikke længe ſiden en ung riig Damme efter ſin Mands Død ægtede ſin Staldknegt, hvilken ſkikkede ſig ligeſaa got i Selſkab ſom andre fornemme; thi Forſinelſer har hidindtil ikke været meget agtede; og derfor er Contraſten og lille. Til alt dette finder man Grunden i Opdragelſen. Et af de fornemſte Træk i Engelændernes Nationalcharakter er Nationalſtolthed; dog agter en Engelænder ſin Perſon høit, ikke for ſin egen Skyld; (en ſædelig Engelænder taler altid om ſin Perſon og Stand med Beſkedenhed), men fordi han er fød en Britte; om ſit Fædreland taler han med Enthuſiasme. Af denne Selvkierlighed kommer deres uhøflige Foragt mod Fremmede, ſom de beſidde i ſaa høi urimelig en Grad, at den ikke kan gaae videre: naar de ſee en fremmed paa Gaden, takke de Gud i Hiertet at de ikke ere født i andre Lande. Forfatteren meener at Engelændernes Ædelmodighed fortiener ikke den Roes, de fleſte tillægge den. Engelændernes Opførſel i Oſtindien bliver en evig Skiendſel for Nationen. Det Umælende kan ikke blive grufommere behandlet end i Engeland. Gavmildhed mod Fattige ere her utallige Beviis paa; og dog høres paa hver 50 Skridt en Betler ſkrigende; men Anſtalterne ved de fattiges Væſen ere ſlet indrettede; og hvad Engelænderne give til Fattige, give de ikke af en god Villie, men tvungne dertil ved en Parlements Akt: ſaa at Forfatteren ſlet ikke vil giøre Gavmildhed til Engelændernes Hoved-Roes; men hos ingen Nation finder man Oprigtighed i høiere Grad. Enhver er det bekiendt, at Frihed i Tænkemaade er Engelændere egen: er man i andre Lande miſtænkt for Kietterie enten i Statsſager eller i Religionen, ſaa er det umueligt at undgaae Forfølgelſe; men her ſkriver og taler enhver i Roe, ſom han tænker; en Engelænder har altſaa mindſt Aarſag til at hykle. Forfatteren paaſtaaer, at Skrivefrihedens Nytte langt overgaaer de ſkadelige Følger deraf. Engelænderne bør roſes for deres Behiertighed og Foragt for Døden: ved denne Leilighed kommer Forfatteren til at tale om det hyppige Selvmord og Aarſagen dertil. At Tunkſindighed er

En-

Engelænderne i Almindelighed medfødt nægter han; ingen efterjager Fornsielser heftigere end de; at de har større Lyst til Tragoedier end Komoedier, deraf følger ikke at de skye Glæde: de engelske Selskaber ere ligesaa muntre som andre Nationers; men Forfatteren fandt ikke i dem saa meget narrisk, witzig seynsollende og barnagtigt, som man plages med i andre Lande. Men Engelænderne forundre sig over de Nordiskes affekterte stive Høflighed og Franskmændenes Sluddervurrenhed, og tomme Artigheder. Naar man i de engelske Selskaber har talt og skiemtet meget, saa blir der med et en pludselig Stilhed, som varer nogle Minuter; enhver seer alvorlig ud, og det kalder man en english conversation. Forfatteren giver Engelænderne den Roes, at de tænke selv og følge intet blindt hen. En gammel Engelænder har altid tænkt meer og handlet friere end en anden. Persons Anseelse gielder intet her, man troer ikke en Lærd fordi han er Professor, en Ridder eller anseet Geistlig veed man kan og overtræder ogsaa virkelig Lovene saavelsom andre, og derfor gior det ikke heller Opsigt, om han bliver straffet. Virksomhed kan Forfatteren ikke sige hører til Engelændernes Hovedcharakter, ingen er meer for holy days end de engelske Haandværksfolk. Om de engelske Fruentimre siger Forfatteren, at de har mange Privilegier frem for andensteds, at i Huuset har de næsten alting at raade over; og at Mændene taalmodigen bære deres Aag, men om deres Skiønhed siger han, at Fremmede har opholdt sig heele Maaneder i London og dog forsikret, at de ikke har seet eet smukt Fruentimmer: det stive og affecterte findes ikke i deres Opførsel, som saa hyppigen findes hos dem i andre Lande: og da de ere blot Natur, saa ere de ogsaa mere indtagende. For Resten ere Sæderne i London meget fordærvede, og Huuslighed er en sielden Dyd hos Fruentimmerne i denne Hovedstad. Dette er kortelig Indholdet af det Stykke om Engelændernes Charakter. Og dette maae være nok til at give Læserne et Begreb om Bogens Værdie. De øvrige Stykkers Indhold ere: Staatsverfassung Grosbrittanniens; von dem Könige; von dem Oberhause des Parlements; von dem Adel und dem Ritterstande; von dem Unterhause des Parlements, und von dem Volke: Anmerkungen über die englische Staatsverfassung. Von der Land- und See-Macht. Von den öffentlichen Abgaben

gaben und von den Schulden der Nation. Von der Verſorgen der Armen: von den Engliſchen Rechten, den Gerichtshöfen, und der Art Gericht zu halten. Von der Handlung; von der Stadt London; Algemeine Anmerkungen über London; von den Merkwürdigkeiten in und nahe um London; Anweiſungen für Fremde. End videre lover Forfatteren, at derſom nærværende Bidrag blev vel optaget, ſkal et andet følge over Konſters, Videnſkabers og Religionens Tilſtand i Britannien. E.

Göttingen.

Wochenblatt für's ſchöne Geſchlecht. Drittes Heft, auf die Monate September und October 1779. (Stück 35 bis 52). Viertes Hefft auf die Monate November und December 1779. (Stück 53 bis 70.) Stor 18 Ark i fortløbende Sidetal med de to foregaaende Hefter i 8vo.

I forrige Aargangs første Hefte S. 28 anmeldte vi den første halve Deel af dette Ugeblad, og her er Reſten, hvorom den ſamme Dom gielder, ſom vi have fældet over de to foregaaende Hefter. Det er uvist, om dette Skrift videre bliver fortſat; thi paa Omſlaget til ſidſte Hefte finde vi denne Efterretning for Læſerne: „Med dette 4de Hefte er altſaa „ mit Ugeblad for dette Aar til Ende. At fortſætte det, „ fremdeles er mine Venners Ønſke, og det kunde ogſaa ved „ et ſaa anſeeligt Antal af Abonenter meget fyielig lade ſig „ giøre. Der fattes mig heller ikke paa Materialier, hvor„ med jeg endog ſelv kan være bedre tilfreds end med dem, „ jeg hidtil har betient mig af. Men de Fortredeligheder, „ ſom dette Aar igiennem ved nogle resp. Ober- og Vogt„ Amter har mødt mig og formeret ſig i Henſeende til For„ ſendelſen, har betaget mig al Lyſt til videre, i det mind„ ſte til **ugentlig**, Fortſettelſe og Forſendelſe. Fortſetter „ jeg det fremdeles, da leverer jeg det for tilkommende Aar „ i hele Hefter, hvoraf et ſkal udkomme ved Enden af hvert „ Qvar al; det forſtaaer ſig: **under en forandret Titel**, „ ſom paſſer med den nye Indretning for Fremtiden. Der „ bliver altſaa, da jeg intet viſt lover, ikke paa nye mod„ taget Prænumeration, førend Læſerne allerede har det før„ ſte Hefte virkelig i Hænderne, og altſaa Fortſættelſen for

„ til-

„ tilkommende Aar er upaatvivlelig. Ilmenau. 1779.
„ Forfatterinden.“ Indretningen er i disse to Hefter den samme, som i de foregaaende, og vi kan ikke see, at Stykkerne ere af ringere Værdie i Aargangens Slutning, end i dens Begyndelse. Vi har altsaa intet videre om dette Ugeblad at sige. Kun et Par muntre poetiske Prøver vil vi, ligesom ved ovenmeldte Anmeldelse, anføre:

S. 273. Die Sammler.

„ Papill und Varius, ein weises Brüderpaar,
Sind Sammler, welches auch ihr weiser Vater war.
Der Vater sammelte Duplonen und Dukaten;
Die Söhne sammeln — wer kan rathen?
Sie sammeln — nicht aus Geiz; dieß sieht man deutlich ein,
Denn ihr Vermögen wird von Jahr zu Jahre klein;
Sie sammeln — nicht zum Trost der Anverwandten;
Was? — Jener Schmetterling, und dieser Varianten.“

S. 280. Stax.

„ Stax ist beredt und stumm zugleich;
Stumm, wenn des Nächsten Ruhm das halbe Land durchdringt;
Doch wird er schnell an vielen Worten reich,
So bald man ihn auf seine Thaten bringt.
Stax ist der Orgelpfeife gleich,
Die nur der Wind zum Sprechen bringt.“

S. 441. Der Deutsch-Franzos.

„ Ein Gellert? — Gellert ist zu matt!
Ein Gleim? — Gleims Scherze sind zu platt!
Ein Kleist? — Ist stolpernd! Haller? hart?
Ein Uz? — sehr ungleich! Weiß? nicht zart!
Ein Geßner? — zu unedel ländlich!
Und Klopstock? — Schwulstig! unverständlich!
Nur Frankreichs Dichter, sie allein,
Sind naiv, erhaben, weizzig, fein!“

Sonnenfels.

S. 449. Auf einem Schemmer bey Tische.

„ Viel Aehnlichkeit find' ich bei diesem Tropfe
Mit einem Krebse. Beide tragen,
Statt des Gehirns, im Kopfe, Magen.

ä.

Leipzig.

Einleitung in die oekonomische und physikalische Bücherkunde und in die damit verbundene Wissenschaften bis auf die neuesten Zeiten von M. Johan Traugott Müllern, Garnison-Prediger in Dresden. Erster Band, welcher die Classification der Bücher enthält. Im Schwicherschen Verlage. 1780.

Forfatteren har med dette Skrift vildet fyldestgiort i det oekonomiske og physiske Fag, hvad Gatterer og Meusel har giort i det historiske. Münchhausens Hausvater er lagt til Grund; dog har han i mange Deele veget af fra ham, ligesom han i andre har rettet, udvidet og tilsat hvad der udfordredes til at giøre Værket brugbarere for nærværende Tider. Fuldstændighed og Rigtighed har han især været bekymret for. Dette første Bind er ikke andet end den blotte Fortegnelse paa Skrifterne, som ere anførte under forskiellige Klasser, saasom: von der Landwirtschaft überhaupt; vom Feld- und Landbau insbesondere; vom Garten- Wein- und Holzbau; von der Viehzucht; von der Jagd, dem Weidenwerk und der Fischerey; von verschiedenen einzelen Wirtschaftsgeschäften; von der Policey-Cameral-Finanz- und Handlungs-Wissenschaft. Von der Physik und Naturkunde überhaupt: das Thierreich; das Pflanzenreich; das Mineralreich; von Naturaliensammlungen und auch anderen Kabinetten. Von der Hülfswissenschaften der Landwirtschaft und Naturlehre. Wörterbücher, worinnen die Theile der Landwirtschaft und Naturkunde und ihre Kunstwörter nach der Ordning des Alphabets erkläret sind; Reisebeschreibungen und Topographien; Bibliotheken. — Det [illegible] skal indeholde en historisk Betragtning over de oekonomiske og physikalske Videnskaber, tilligemed en kritisk Bedømmelse over de fornemste Skrifter i hver Klasse. For anden Deel kommer for Lyset, kan man ikke sige noget om denne første; heller ikke kan denne før være til megen Nytte. E.

Af disse Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 10.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 9de Mart. 1781.

Johan David Michaelis Mosaiske Ret. Oversat af det Tydske efter det andet forbedrede Oplag ved **Jacob Wolf.** Første Deel. Kiøbenhavn, 1780. Paa Gyldendals Forlag. 708 S. foruden 24 S. Tilskrift, Fortale og Indhold i st. 8vo. Koster 1 Rdlr. 32 ß. paa Trykp. og 1 Rdlr. 64 ß. paa Skrivp.

I Subscriptions-Planen til en Dansk Oversættelse af dette baade for Juristen og Theologen vigtige Verk skrev Hr. Forlæggeren: (see disse Efterretningers første Hefte for 1780. S. 368) „Her at rose Skriftet, behøves ikke, da det vilde „ være en Fornærmelse mod vore Landsmænd, at tiltroe dem „ saa liden Bogkyndskab og Smag, at de ikke allerede skulde kiende og ynde dette Verk, hvis Oversættelse mange af „ vore Lærde for længe siden have ønsket, blant hvilke Hans „ Høiærværdighed Hr. Doct. **Basthólm** offentlig i Forelæsningen „ til hans jødiske Historie." Det være derfor ogsaa langt fra os at rose Skriftet, eller vidtløftig at sige der, enhver veed, nemlig, at Forfatteren med en **Montesquieus** Skarpsindighed trænger ind i de Mosaiske Love Inderste, hæver de fleste Vanskeligheder med megen Lykke, som gav nogle Anledning til Samvittigheds-Scrupler og andre til Spotterier, og aabner mange nye Udsigter for den lovgivende Klogskab. Original-Verket, veed man, er udgivet i 6 Bind, hvoraf det første, næst Indledningen, indeholder Israeliternes Stats-Ret; det andet og den største Deel af det tredie deres Privat-

Ret; Resten af det tredie og det fierde Politie-Retten i Stats-Kirke- og Privat-Sager; det femte og siette Criminal-Retten. Disse 6 Bind blive 3 i det Danske, og derfor indeholder nærværende første Deel de to første Hovedstykker, nemlig om Stats-Retten og af den private Ret følgende: Noget almindeligt om Moses private Ret, der kan ansees som en Indledning. Rette, Ting angaaende. Om Eiendommes Forandring ved Arv, Mageskifte, Cession, Forøring, Kiøb og Salg. Om Personers Rettigheder. Der er ingen af vore Læsere, som forlanger Udtog af en saa bekiendt Bog, og som desuden, uagter sin Vidtløftighed, fortiener heel at læses, men Recensenten kan dog ikke negte sig selv den Fornøielse at udskrive eller dog udmerke et og andet af den rige og vigtige Forraad, her forefindes. Hvad Hr. M. skriver i Indledningen om de Mosaiske Loves Værd fortiener alle Tænkendes Bifald. Mose fandt et Folk for sig, der vel endnu ingen Lovbog havde, men dog gamle Vedtægter, som just ikke alle vare de beste, men dog ikke alle lode sig udrydde. „ Det er (S. 13) de gamle Sædvaner og Rette, som Mose „ fandt for sig, at tilskrive, at han borgerlig maatte tillade „ nogle Ting, dem han i og for sig selv nepve kunde billige, „ eller ikke holde for de politisk-beste. Thi Lovene løbe Fare, „ at tabe Anseelse og Lydighed, naar de forbyde visse alt for „ meget rodfæstede Sædvaner, og ville skille Folket ved ved„ tagne Rettigheder, som det elsker for meget. Vil Lovgi„ veren indføre en for hans Folk alt for streng Dyd, saa ud„ retter han inter, fordi han vil udrette for meget, og lærer „ sit Folk i enkelte Tilfælde frit at overtræde Loven.“ Til dette Slags Sædvaner, som Mose ikke billigede, ikke heller afskaffede, men kun paa nogen Maade indskrænkede, henhørte Egteskabs-Skilsmisser, Polygamiet, Levirat-Egteskabene og Blodhevnerens Rettigheder. Af ovenanførte Aarsag vare Moses Love vel de beste, som Israeliterne kunde tage imod, men ikke i Almindelighed de beste, heller ikke at efterfølge af ethvert Folk; thi hvad der passede med deres Omstændigheder, passer sig ikke just paa andre Folk under andre Omstændigheder. Dette tilstaaer vel baade Theologen og Juristen eenstemmigen, og dog feiles saa ofte i Anvendelsen heraf, da man af Mangel paa Kundskab om visse Loves locale Aarsager, snart er færdig med denne Slutning: at der ikke

gives

gives ſaadanne locale Omſtændigheder, og at altſaa denne eller den Lov lige ſaa vel for andre ſom for hiint Folk, er brugbar og forpligtende. Begyndelſen til Stats-Retten giør Hr. M. med at beſtemme Landets Grændſer og Indvaanernes Antal, og hæver ved den Leilighed lykkeligen mange af de heri forekommende Vanſkeligheder, ſkiønt en og anden Dunkelhed endnu bliver tilovers i ſær i Henſeende til Grændſen mod Sønden. Efterat have fremſat og veiet forſkiellige Meninger om Iſraeliternes Rettigheder til Palæſtina, ſiger han ſine Tanker om denne Sag, ſom han tilforn har foredraget i en Afhandling de Nomadibus Palæſtinæ, og ſat i ſaa got et Lys, at de næſten afvinge Bifald, nemlig: at Palæſtina fra utænkelige Tider havde været et Land for de hebraiſke Hyrder, at Iſraeliterne, der aldrig havde opgivet deres Ret, fordrede det tilbage af Cananiterne ſom uretmæſſige Beſiddere, og da diſſe ikke med det Gode vilde give det tilbage, havde uſtridig Rettighed til med Magt at erobre det. Den herpaa følgende Afhandling om Grund-Maximerne ved de Moſaiſke Loves Givelſe, nemlig at vedligeholde een eneſte Guds Dyrkelſe og forjage Afguderiet, at forebygge Iſraeliternes Sammenblandelſe med andre Folkeſlag, og at hefte Folket til Agerbrug, men ikke til Haandværker eller udvortes Handel, er ſaa fuld af ſine og grundede Bemerkninger, at vi ikke veed, hvad vi helſt ſkulde vælge deraf til Udſkrivning, for tillige at give en Prøve paa Overſættelſens Beſkaffenhed. Den 43. §. S. 204 ligger opkaſtet for os og lyder ſaaledes: (efterat Hr. Forfatteren i det foregaaende har viiſt, at alle Iſraelitiſke Landmænd vare lige. Ingen Bonde og ingen Adelsmand. Dog vare Leviterne en lærd Adel, ſkiønt meget forſkiellig fra den Europæiſke Adel, ſaaſom de ſlet ingen liggende Eiendom ſkulde have, men leve af Tienderne.) „ Denne Lighed imel-
„ lem alle Borgere, uden nogen egentlig Adel, maatte na-
„ turligviis give den Iſraelitiſke Stat en Tilbøielighed til
„ Democratiet: og vi behøve ikke at undre os over, at Mo-
„ ſe paa ſaadan en Grund har oprettet et Democratie og ikke
„ et Monarchie. Thi omendſkiønt han tillod Iſraeliterne at
„ vælge en Konge, ſaa var det dog juſt ikke hans Raad eller
„ Ønſke, at de ſkulde giøre dette. Sagen blev ogſaa, da
„ den ſkeede, tilladt, men ikke billiget. Men ſaaſnart jeg
„ antager en Konge, ſaa vil der i ſaadan en Stat uden Adel

„ være noget deſpotiſk: og neden for ſkulle vi virkelig faae „ at ſee, at, hvor meget en Iſraelitiſk Konge end var ind„ ſkrænket, ſaa fremlyſede dog ofte Skikkelſen af en Orien„ talſk Deſpot, mere end af en Europæiſk Monarch. Hav„ de der ingen Præſter og Leviter, ingen arvelig lærd Adel, „ været, ſaa ſkulde Deſpotismus endnu have været ſterkere. „ Levi Stamme var vigtig for den politiſke Balance, og „ havde den intet giort uden at fortære ſine Indkomſter, ſaa „ vilde den dog allerede blot ſom Adel have nyttet Staten til „ at indſkrænke Deſpotismus.“ Og dette beviſes ſiden vidtløftigere. S. 282 og følg. gotgiøres, at ikke alle Forbund med Hedninger vare forbudne; „ thi i Moſes Love er virke„ lig ikke et Ord at finde, der overhovedet forbyder Forbund „ med hedenſke Folkeſlag = = = og Propheterne ivre vel imod „ Forbund med Fremmede, dog ikke imod alle i Almindelig„ hed, men ikkun mod nogle, der vare Folket overmaade „ ſkadelige = = = Propheternes Advarſler mod Forbund med „ Fremmede vare ikke ſaa meget moraliſke, ſom politiſke: de „ ere af ſamme Slags, ſom om nogen advarede de ſvagere „ Tydſke Fyrſter for at indlade ſig i de mægtigeres Krige o. ſ. v.“ I Afhandlingen om Iſraeliternes haarde Krigs-Ret S. 287 og følg. erindres med god Grund, at den ikke maa bedømmes efter vore mildere Sæder. Ikke engang Davids grumme Forhold mod Indvaanerne af Rabba kan kaldes uretmæſſigt, endſkiønt det vel havde været roesværdigere, om han havde viſt ſtørre Lemfældighed og Ædelmodighed. Vi maa forbigaae den læſeværdige Giendrivelſe af deres Meening, ſom vil giøre Moſe til den fortreffeligſte Feltherre, hvis Marſcher, Leire, Slagt-Ordninger, de ſtørſte Mænd, der nu omſtunder ſkrive om Krigsvæſenet, erkiende for Mønſtere; men vi har jo forbigaaet ſaa meget andet vigtigt og læſeværdigt, da Bogen heel igiennem er af denne Beſkaffenhed, og den kan forudſættes at være mange Læſere bekiendt. Vi ſøge at vinde noget Rum for ogſaa at udtegne lidet hiſt og her af det andet Hovedſtykke. Loven om Sabbaths-Aaret ſtaaer i nøie Sammenhæng med den om Jubel-Aaret. „Den var „ (S. 357) en overmaade viis Lov, og havde til Øiemeed, „ at Kornet maatte oplægges, og altſaa juſt at forebygge „ Hungersnød. Den ſtore Nytte af at oplægge Kornet maat„ te Moſe kiende fra Ægypten, hvor Joſeph havde givet et

Exem-

„ Exempel paa Sagen, der formodentlig i flere Tids-Aldere
„ efter hinanden er efterfulgt af Ægypterne. Det kunde
„ altsaa være sandsynligt, at han ogsaa søgte at indføre det-
„ te nyttige Korn-Oplag iblant sit Folk, om han endskiønt
„ ikke ved nogen Lov vilde paabyde det; thi Love, der lige-
„ frem befale en vis Sparsomhed, blive gemeenlig ikke hold-
„ te. Naar hele Landet i det syvende Aar skal ligge til Hvi-
„ le, og ikke maa dyrkes, saa vil det være en naturlig Følge
„ heraf, at enhver, der har Agre, ja foruden dem endnu
„ mangen en riig Korn-Jøde, i alle foregaaende Aar samler
„ en meget stor Forraad af Korn for det syvende Aar. Lov-
„ giveren har ikke nødig at give noget Vink: han maa tale
„ eller tie, saa vil Tingen skee. Thi enhver veed forud,
„ at han i det syvende Aar ikke kan høste, han vil altsaa for-
„ sørge sig for dette Aar. Gud maa love ham, saa dyrt han
„ vil, at der i det siette Aar skal blive en overmaade riig Høst,
„ saa vil han dog i et Anliggende, hvor Frygt for Hungeren
„ taler med, ikke have saa sterk en Troe at lade det komme
„ an derpaa, men han vil samle i alle de foregaaende Aar.
„ Denne Iver, at oplægge Korn, vil endnu forstørres ved
„ Begierlighed til Vinding; thi det kan ikke feile, at jo
„ Kornet i det Aar, da der ingen Høst er, skulde stige me-
„ get i Prisen, i sær i Naboelauget af saadanne Handels-
„ Stæder, som Sidon og andre Phoeniciske Søehavne vare,
„ der selv ingen Agerbrug dreve, og dog maatte proviantere
„ Skibe, o. s. v.“ Maaskee nogle kunne synes, at den til
Loven om Sabbaths-Aaret føiede guddommelige Forjættelse
om det siette Aars overflødige Frugtbarhed ikke nok stem-
mer overeens med den af Hr. Forfatteren fastsatte Sabbaths-
Aarets Hensigt; thi havde Gud ikke givet nogen saadan For-
jættelse, men overladt al Ting til Landmandens egen Flid og
Forsigtighed i de sex Aar, vilde denne Hensigt snarere og al-
mindeligere blevet opnaaet; da intet er rimeligere, end at
mange i Haab om det siette Aars overordentlige Velsignelse
vilde oplægge lidet eller intet Korn? At ingen kunde have saa
sterk en Troe til Guds Løfte, at han skulde lade det komme
an derpaa, og være ganske uden Frygt for Hungers Nød, tor-
de vi ikke med Hr. M. i Almindelighed paastaae. Vilde Gud,
at de skulde samle for at forekomme en tilkommende Hungers
Nød, hvorfor lover han da usædvanlige Velsignelser af Jor-

den i det siette Aar? Og vilde Mose, at de ikke skulde bekymre sig om dette Løfte, men ligefuldt oplægge, hvorfor fremsætter han da dette Guds Løfte? Det kunde dog neppe være hans Hensigt at opvække hos dem nogen Mistillid til Opfyldelsen af den guddommelige Forjættelse, og denne er jo dog Meeningen, naar de vel skulde høre Løftet, men dog desuagtet i Hensigt til en befrygtelig Hungers Nød oplægge Kornet. At Polygamiet efter Mosis borgerlige Love var tilladt, paastaaer Hr. M. S. 458, men at Mose desuagtet ikke var Polygamiet gunstig, men tillod det allene for Israeliternes Hierters Haardheds Skyld, beviises med gode Grunde S. 464 og følg. — Levirats-Egteskaber anseer man i Almindelighed for en Mosaisk Anordning, men Hr. M. viser S. 476 og følg. at denne besynderlige Sædvane uden al Grund tillægges den Mosaiske Ret; thi den var nogle Aarhundrede ældre end hans Lov, og det stod ikke i hans Magt at udrydde den formedelst Israeliternes Point d'honneur, som satte deres Navns Udødelighed i at have Afkom. — Afhandlingen om Egteskabs-Forbud imellem Nærpaarørende, som endnu bestandig for os bliver det interessanteste Stykke af den Mosaiske Ret, er et noget anderledes ordnet Udtog af Hr. Forfatterens udførligere Skrift om denne Sag. Allevegne henviser han derfor til sin **Abhandlung von den Ehegesetzen Mosis, welche die Heyrathen in die nahe Freundschaft untersagen.** — De som declamere imod al Livegenskab, og dadle Mose, fordi han ikke ganske afskaffede det, bør læse og overveie den 122. og følgende Spher; thi her vil de finde, at Livegenskabet, hvor meget der end lader sig sige derimod, dog ogsaa har sine store Fordeele, som i det mindste tilstrækkeligen kan retfærdiggiøre en Lovgiver, naar han ikke afskaffer det, hvor det engang er indført; men de vil og finde, at Mose paa mange Maader giorde denne Stands Vilkaar taaleligere. — Paa den lovgivende Klogskab ansees billig Loven om Blodhevneren for et vigtigt Beviis. Mose forbyder ikke Blodhevnen, fordi saadant et Forbud, der ganske streed imod Nationens herskende Tænkemaade, end ikke ved de strengeste Straffe vilde blive efterlevet, men han veed at finde noget i denne deres herskende Tænkemaade, hvorved han giør denne slemme Sædvane saa uskadelig som mueligt. Denne lovgivende Klogskab fremlyser desmere, naar man sammenligner Araberns Blodhevn

med

med Europæernes Dueller, som heller ikke ved de ſtrengeſte Straffe har kunnet forebygges. Denne Sammenligning findes S. 664, og vi kan ikke bare os for at udſkrive et og andet deraf til en Prøve paa, hvor fornuftig og grundig Hr. Forfatteren philoſopherer: „Ligeſom Araberne have deres „ Point d'honneur i Blodhevnen, ſaa have vi den i Duellerne. Begge grunde ſig paa et National-Begreb om Ære: „ begge ere i Naturens Stand tilladte og priſelige, men ingen af dem maa vedblive i den borgerlige Stand, og ere, „ ſaa vel moralſk ſom politiſk betragtede, et ſtort Onde, hvis „ Selvhevnen fortſættes, efter at vi have en Øvrighed, „ der ſkal i Forveien upartiſk underſøge, og ſiden uden Affect „ og Hevngierrighed ſtraffe. . . . De ſamme Aarſager, for „ hvis Skyld man holder det for moralſk ret, naar et heelt „ Folk fører en Krig, der er det aftrungen, tale ogſaa for „ Duellerne i den naturlige Stand; thi hvad ere diſſe andet, „ end Krige mellem enkelte Perſoner? Er kun den Fornærmelſe, der udfordrer dem, vigtig nok, og Retten paa vor „ Side, ſaa vil man umuelig kunne fordømme dem, uden „ tillige at fordømme alle Krige med, og i dette Stykke af „ Sædelæren at blive en Qvæker. Duellen fortiener endog „ i den naturlige Stand en moralſk Berømmelſe, og et Fortrin for anden Brug af Vaaben, i ſær for pludſelige og „ lumſke Overfald. Det er dog ædlere og høimodigere, naar „ jeg i Forveien lader den anden vide, at jeg vil bruge Vaaben „ imod ham: og Duellen forholder ſig til andre Slagsmaal, „ ſom den declareerte Krig til den, der føres uden Declaration. . . . Mig ſynes og, det i den naturlige Stand vil bidrage meget til Sinds Roelighed og et glad Liv, naar et „ almindeligt Begreb om Ære indfører Dueller i Stedet for „ andre Slagsmaal: thi nu behøver jeg dog ikke uophørlig at „ frygte mig for et pludſeligt Overfald, og leve i beſtandig „ Mistillid og Bekymring, da derimod for Ex. Araberen, „ der har Blodhevnen, uden at kiende Duellen, aldrig er „ ſikker paa ſit Liv, naar han har en Fiende, der efterſtaaer „ ham. . . . Endnu har Dueller ogſaa dette Fortrin, at Udfordringen giver Leilighed til, at forklare ſig angaaende en „ ubillig Mistanke (hvis kun ikke en nye Point d'honneur „ forbyder dette) og, om jeg endnu engang ſkal tage Exemplet af Blodhevnen, at viſe, man ikke er den Morder,

„ man holdes for at være. Ved et pludſeligt Overfald der-
„ imod er den, ſom man anſeer for ſin Paarørendes Mor-
„ der, allerede igiennemboret, førend han veed, hvorfor det
„ ſkeer. I Gierningen forekommer mig altſaa den Europæi-
„ ſke Ret i Henſigt til Dueller ædlere, end den Arabiſke Blod-
„ hevners Ret, der tillader hemmelige Efterſtræbelſer, og
„ ganſke vil mætte Hevngierrigheden. Men begge maa allene
„ have Sted i den naturlige Stand, og med al Rette ophø-
„ re, naar vi i det borgerlige Selſkab have Lovenes og Øvrig-
„ hedens Beſkyttelſe.... Men hvorledes ſkal man bære ſig
„ ad, at een af Deelene ophører, efter at et National-Begreb
„ om Ære engang er forbundet med Blodhevnen hos Aſiaten,
„ og med Duellen hos den høimodigere tænkende Europæer?
„ Dette er det vanſkelige Problem, ſom hidindtil endnu in-
„ gen Europæiſk Lovgiver har været i Stand til at opløſe.
„ Det første Indfald er viſt nok: man maa forbyde det!
„ men et Forbud udretter intet imod et indgroet National-
„ Begreb om Ære. Det andet: man maa meget ſtrengt
„ forbyde det, ſætte Livsſtraf derpaa, aldrig diſpenſere deri,
„ eller endog heller aldeles fraſige ſig al Benaadelſes Ret.
„ Saaledes tænkde omtrent Ludvig den 14de ved ſine Love
„ mod Duellerne: men Erfaring har viiſt, at Livsſtraffe her
„ ere et alt for ſvagt Afſkrekkelſes Middel, og billig ſkulde
„ man allerede forud have ſeet dette. Hvo der dueller, vo-
„ ver ſig desuden i lige ſaa ſtor Livsfare, ſom Lovene kunde
„ true ham med; thi ved alvorlige Dueller ſkal een af begge
„ blive, her er altſaa Et mod Et, og Lovene true ligeledes
„ ikke nogen fuldkommen vis Død, men ikkun en ſandſyn-
„ lig: man kan haabe at ſlippe ved at holde Sagen hemme-
„ lig, ved at forandre Duellen til en Rencontre, ved de
„ Mægtiges Gunſt, eller ved Flugten. Hvo der frygter ſig
„ mere for Døden end for ſin Ære Tab, han vil uden det
„ ikke duellere: men hvo der agter Æren høiere end Livet,
„ ham vil Ludvig den 14des Lov ikke afholde fra Duellen;
„ og virkelig er ofte med Ærens Tab, i ſær i Militairſtanden,
„ ſaa meget utaalelig Onde forbundet, at endog den Frygt-
„ ſomme vil foretrække Døden. Desuden duellere lige ſaa
„ mange af Poltronerie, og fordi de tvinges dertil af andre,
„ ſom af ſand Behiertighed. Men om man ſatte Skam der-
„ paa? Hvo der giorde dette Forſlag, maatte ikke kiende det

„ men-

„ menneſkelige Hierte.... Ære og Skam beroe ikke paa Lovene,
„ men paa Menneſkenes Foreſtilling. At hænges er ordent-
„ ligviis ingen Ære: men hvor Galgen er Straffen for
„ Duellen, hedder det dog i hele Folkets Sprog en Affaire
„ d'honneur, og den har tabt ſin Ære, ſom ſkyer Veien til
„ Galgen.... Intet ſynes ved et indgroet Begreb om Æren,
„ der bliver ſkadeligt, at være klogere, end naar Lovgiveren
„ ikke ligefrem angriber, eller vil ophæve Fordommen om
„ denne Point d'honneur, men paa nogen Maade retter ſig
„ efter den, opſøger noget af den ſelv, hvorved han kan
„ gjøre den uſkadelig, og bringe den under viſſe fornuftige
„ Indſkrænkelſer, og da, naar den taales, underkaſter den
„ Retternes Opſyn.“ Neppe vil man kiedes ved at læſe denne Raiſonnement, ved hvis Udſkrivning vi tillige havde det Øiemeed at give Læſerne Leilighed til at bedømme Overſættelſen. Hr. **Wolf** har tilforn giort ſig berømmelig bekiendt ved den gode Danſke Overſættelſe af **Struenſees Bekehrungs Geſchichte**. Vi ønſke ham Held til at give os de to øvrige Deele af den Moſaiſke Ret i lige ſaa got et Sprog ſom nærværende; thi tør vi end ikke kalde hans Overſættelſe i alle Maader feilfrie; (thi hvor er den Overſættelſe i Verden, paa hvilken ſlet intet kunde udſættes?) ſaa tør vi dog forſikre Læſerne, at vi ingenſteds har ſavnet Originalens Meening, men allevegne fundet Overſættelſen troe uden Stivhed, flydende og udtrykkende. At det Tydſke **allein** ikke allevegne burde gives ved **alene**, men efter Sammenhængens Beſkaffenhed enten ved **dog** eller **men**, holde vi for ſaa bekiendt og tydeligt, at vi neppe ſkiøtte om at erindre det.

Wr.

Altenburg.

Die Einigkeit Gottes, nach verſchiedenen Geſichtspunkten geprüft und ſogar durch heidniſchen Zeugniſſen erhärtet, von Juſtus Chriſtian Hennings. Hofrath und Profeſſor Jena. 1779.

Eſterat Forfatteren i Fortalen har giort ſig Umage for at beviſe, det er intet overflødigt Arbeide han her har paataget ſig, ſaa fremſætter han en hiſtoriſk Indledning til Lærdommen om Guds Eenhed; i hvilken den Sats udvikles, at de hedenſke Philoſopher har kun antaget een ſand Gud. Skiønt

denne Sats forekommer os, ſaa almindelig ſagt, meget uſandſynlig, ſaa vil vi dog ikke indlade os i nogen Strid med Forfatteren derom; iſær da man ſeer dette har ikke været ham ſaa magtpaaliggende ſom det philoſophiſke Beviis. Man kunde ellers blant andet beſkylde ham for Ordſpil, eller (at blive ved Haandværkets Konſtord) for at have brugt quatuor termini: thi nogle af de gamle anſaae vel Jupiter for den fornemſte Gud, men der hører noget andet til at beviſe, at de antoge kun een ſaadan Gud, hvis Eenhed Forfatteren i dette Skrift vil erhårten. Han fremſætter derefter ſit Beviis; og først denne Forberedelſes-Sats: **Ere der flere høiſt fuldkomne Subſtantſer til, ſaa kan den eene ikke viiſe ſin Kraft virkſom uden at den anden eller de andre ogſaa maae:** thi, ſiger han, derſom den eene frembragde noget til Virkelighed, og den anden forblev uvirkſom, ſaa maatte det være enten fordi han ikke kunde, eller fordi han ikke vilde; det første er umueligt, per Def., det andet er enten fordi han anſeer Gienſtanden, ſom frembringes af det andet uendelige Væſen, for ufuldkomment; men det er ikke heller umueligt; thi er den virkelig ufuldkommen, og den ſkabende Aand veed det, hvor kan han da frembringe den, naar han ſkal være en Aand ſom ikke vil andet end got? — Eller og den rolige Aand vil ikke anſtrenge ſin Kraft, ſaaſom fordi han forlader ſig paa den virkende Aands Tilſtrækkelighed; men ſaa bliver han ikke allene en unyttig Perſon, men tillige ikke den fuldkomneſte, thi det tilkiendegiver en Indſkrænkelſe, naar man ſelv kan frembringe noget Got og dog overlader det til andre. — Diſſe ere næſten Forfatterens egne Ord: man ſeer vel, han nær havde bragt ſig ſelv i Knibe ved at fremføre flere muelige Tilfælde, og hvo ſeer ikke Urimeligheden i den ſidſte Sats! tilkiendegiver det en Indſkrænkelſe hos et Væſen, at man ikke ſtrax vil ſpringe til og arbeide med i en Ting, naar man ſeer at der allerede ere overflødige Hielpere dertil? Naar to Venner blive eenige om, at en Ting ſkal giores, og den, ſom gaaer hen og gior det, er meer end tilſtrækkelig nok dertil, ja kan gióre det i ſin Mageligheid, hvo vil da ſige den anden har mindre Fuldkommenhed, fordi han ikke gaaer hen og gior det ſamme? Han var en unyttig, en overflødig Perſon, om han kom dertil. — Nu kommer Beviſet ſelv, ſom vi al-fremſætte

paa

paa det Korteſte, men dog med ſtørſte Rigtighed efter Forfatteren: Ere der flere Guder, ſaa maae den eene virke det den anden virker, eller frembringe til Virkelighed, men paa den Maade fik alt det frembragte, enten en dobbelt Tilværelſe, f. Ex. Leibnitz havde været flere gange til; hvilket baade ſtrider mod Erfaring og Metaphyſikens forſte Grunde; Eller diſſe flere Guder give den frembragte Ting kun en enkelt Exiſtenz, og enhver Gud indeholder kun en utilſtrækkelig Grund til den virkende endelige Ting, hvilket atter ſtrider mod Metaphyſikens tilſtrækkelig beviiſte Satſer: altſaa ere flere Guder tillige umuelige. — Q. E. D. — Men ſiden den forſte Sats: at flere Guder maae virke det ſamme, er ubeviiſt og ubeviſelig, ſaa falder heele dette Bevis omkuld. For Reſten finder man intet her, ſom ikke var ſagt tilforn.

Strasburg.

Ανακρεοντος ᾠδαι. Anakreontis Carmina. E. Mſſ. Cod. & doctorum Virorum conjecturis emendata. Excud. J. H. Heitz. 128 Sider i 18mo.

Den unævnte Udgiver af diſſe Anakreon's, eller hvis de ere, Digte, er Hr. Kriescommiſſair Brunk i Strasborg, ſom er bekiendt for ſin Indſigt i den græſke Litteratur og de nitide Udgaver af de græſke Auctores han paa egen Bekoſtning lader trykke. Her ere i alt 66 Digte under Anakreons Navn og 4 ανακρεοντικαι af forſkiellige Poeter. Sapho's 6 Errina's Ode εις την ρωμην. Ariſtotele's Pæan. Αρετα πολυμοχθε [illegible] 26. ἀσματα af forſkiellige Poeter, hvoriblant det fortreffelige Skolion: Εν μυρτα κλαδι &c. Af Hr. Brunks egne Emendationer, vil man anføre et Par. Den 7de Ode begynder hos Baxter ſaaledes: Ταχινθινω με ράβδω Χαλεπως Ερως Ελαδιζων Εκελευσε συντροχαζειν. Dan. Heinſius og efter ham Barnes havde giort Ελαδιζων til Ελαδιζοντ'; χαλεπως Ελαδιζοντ' horde da ſammen. Fiſcher connecterer det ſaaledes: Ερως Ελαδιζων ὑακινθινω ραβδω εκελευσε με συντροχαζειν: increpuit ſceptris hyacinthinis; en ſær Betydning af κελευω! — B. retter det ſaaledes: efter Membr. ſætter han χαλεπος iſtedet for χαλεπως, og εκελευε for εκελευσε: efter

egen

egen Gisning ſætter han ραπιζων i det ſor Καδιζων. Ni ſic ſcripſerit Poeta, nulla erit ratio, cur virgæ meminiſſet. Non enim ales ille puer defatigatus erat, nec baculo inniti opus habebat. — Od. 18, 7. των τελετων, παραινω, μη μοι ξενον τορευσης, herom ſiger han: In qvibus manifeſta interpolationis indicia; nam ut nihil dicam de corrupto prioris verſiculi metro, nive frigidius otioſum illud παραινω. I Membr. ſandt han ſkreven παρ' αἰνω; hvoraf Salmaſius har giort παρ' οἰνω. — B. ſkriver altſaa μη των παρ' οἰνω τελετων ξενον τι μοι τορευσης. Maaſkee: Μη τελετων παρ' οινω klingede Anakreon mere liigt. Tilſøiet er Richard Bentleis Brev til Fr. Gacon, ſom har overſat Anakreon og Sapho paa franſke Vers. Det angaaer to Steder i Anakreon; nemlig den 13de og 45de Ode. Trykken er meget ziirlig.

Frankfurt.

Literarhiſtorie und practiſcher Unterricht in der Entbindungskunſt — ſeit dem Hippokrats bis auf unſere Tage. Ausgearbeitet durch Alphonſus Leroy, Doct. Med. zu Paris. Ueberſetzt und vermehrt von Joh. Rauſch. 1779, 21½ Ark 8vo.

Heele Værket, ſom har faaet alle konſterfarne Lægers Bifald, beſtaaer af tre Deele, hvoraf den første indeholder Jordemoderkonſtens Hiſtorie førend Videnſkabernes Opkomſt igien i Europa, og det 1) om Konſtens allerførſte Beſkaffenhed, 2) om Jordemødrenes Tieneſter og Anſeelſe, 3) om Fødſelshielpere, ſom siden behøvedes til virkſommer Biſtand. De, ſom først have meldet noget om Jordemoderkonſten i deres Skrifter, anføres efter Tidens Orden. Den anden Deel indeholder Konſtens Hiſtorie efter Videnſkabernes Opkomſt igien i Europa, og en Fortegnelſe over de Barſellæger, ſom særdeles have udmærket ſig. Den tredie Deel er en Plan til et fuldſtændigt Værk over Jordemodervidenſkaben. Til Slutning leverer Overſætteren et Forſøg af et Bidrag til Jordemoderkonſtens Hiſtorie. Hr. Leroys knebne Korthed, og de Franſkes ſædvanlige Ukyndighed i den Nordiſke, iſær i den tydſke Litteratur, har ikke ladet diſſe Folks Fortieneſter af Jordemoderkonſten vederfare den tilbørlige Ret; derfor har Overſætteren ſøgt at ſkildre denne Konſts nyeſte Littera-

tur-

turhiſtorie i bemeldte Lande, og leverer til den Ende her: 1) Bibliographie, nemlig en chronologiſk Fortegnelſe over de Skrifter fra det 18de Aarhundrede, ſom angaae Jordemoderkonſten; 2) Hiſtoriographie, ſom beviſer, at i Danmark, Sverrig, og ved Kyſterne af Rhin, Fulda og Donau, er Jordemoderkonſten bragt til lige ſaa god Forfatning, ſom i Frankrig, Engeland og Holland. Dette Skrift fortiener at anpriſes alle, ſom agte at gjøre ſig endog ikkun theoretiſk bekiendt med denne Konſt.

Frankfurt und Leipzig.

L. J. Katzenbergers katechitiſche Unterricht bey ſchweren und wider natürlichen Geburten, hauptſächlich zum Gebrauch für Wundärzt und Geburtshelferinnen auf dem Lande. 1779, 1 Alph. ¾ Ark 8.

Forfatteren giennemgaaer de Feil, ſom gjøre Fødſelen langſom og beſværlig, og viſer tillige Midlerne til at afhielpe diſſe Feil. Først foretager han Feilene ved de udvortes blødе Fødſelsdeele, derefter Feilene ved Bækkenet og ved de tilgrændſende Deele hos de Fødende, og betragter dernæſt Feilene paa Barnet og paa Deelene af Ægget. Videre kommer han til Vendingen. Derefter anføres de forſkiellige Slags unaturlige Fødſeler, og hvorledes de maae behandles. Til ſidſt handler han om de tunge Efterbyrder; og ender ſaa med nogle Regler: 1) hvorledes Barſelkoner ſkulle behandles, og adſkillige Sygdomme hos dem helbredes; 2) hvorledes man ſkal forholde ſig med nyefødte Børn, og i nogle Tilfælde, ſom pleie at yttre ſig hos dem. Forfatteren fortiener [illegible] Bifald, og man tør vente ſig lykkelige Følger af hans Reglers Jagttagelſe.

Frankfurt am Mayn.

Ueber Litteratur und Kritik, von Abb. Groſier. Aus dem Franzöſiſchen. 1778. 5 Ark 8vo.

Det er bekiendt, at Abbeden Groſier underſtøtter efter Freröns Død den unge Freron, i at beſørge Anneé litteraire. Han ſkrev da, ſom en Indledning til Aargangen 1777 en Afhandling under Titel: over Litteratur, og til

det

det følgende Aar 1778 en anden Afhandling, med Titel: over Kritik, i hvilke begge han med saadan Dristighed og Grandseenhed mønstrer visse Skribenter, at det endogsaa undertiden strækker sig til Smaating; og heri følger han troelig den gamle Frerons Fodspor, som endogsaa var dristig nok til at sige Voltaire Sandheder. Da i øvrigt disse Afhandlinger vel fortiene at læses, saa kan nu denne Oversættelse tiene til at giøre dem almindeligere.

Jupiter und Schingnach. Drama per Musica. Nebst einigen ob der Tafel recitirten Impromptus, 1777. 2 Ark 8vo.

Er egentlig en Samling af Impromptuer af forskiellige Forfattere, som ofte indeholde mange bidende Sandheder. De kunne, formedelst Forfatternes Forskiellighed, af hvilke de fleste ere ubenævnede, ikke alle være af lige Værd; dog ere mange meget behagelige at læse. Iblant de navngivne Forfattere, finder man især Pfeffel og Lavater. I øvrigt anprise de sig ogsaa ved udvortes Skiønhed og typographiske Zirater, da de efter Anseende ere trykte i Schweitz.

Mannheim.

Fables du Pere Desbillons, traduites en François, avec le texte Latin corrigé de nouveau par l'auteur. Tom. I, 17¾ Ark. Tom. II, 17¾ Ark. 1779. 8vo.

Forfatteren anfører først i Fortalen sine Grunde, hvorfor han har foretaget dette Arbeide, fordi nemlig Publikum syntes at have optaget hans allerede tilforn udgivne Fabler med Bifald, og han følgelig saa meget vissere haabede derved at giøre dem en Tieneste, som enten slet ikke forstaae Latin, eller dog ikke saa meget, at de kunde læse de Æsopiske Fabler i dette Sprog. Derpaa retfærdiggiør han sig, og det vist tilfulde, hvorfor han har betient sig af Prosa, nemlig: fordi en Fabel ikke behøver Hielp af Versification, for at være god. Man kunde endnu legge til: fordi det er naturligere, at indklæde en Fortælling i god reen Prosa, end i Vers. Thi endog den smukkeste Fabel taber ved Poesie, Versene maae være nok saa lette og flydende. Jo naivere og simplere

re

re Klædningen er, deſto behageligere og meere indtrængende er dette Slags Emner. Man kan letteſt finde denne Erfaring beſtyrket, naar man giver Børn (og til deres Tidsfordriv og Nytte ſkrives dog vel meeſt Fabler, i det mindſte for Folk, ſom i en vis Forſtand endnu fortiene dette Navn) ſmart poetiſke Fabler i Hænder, og lægger Mærke til, hvilke der behage dem meeſt, giøre det ſtærkeſte Indtryk paa dem, og virkelig forbedre dem. Aarſagen, hvorfor ikke alle Fablerne findes her, er deels, fordi vi allerede have en proſaiſk Overſættelſe af nogle i Fontaines Arbeider, deels ogſaa, fordi han troede, at viſſe ſmaae Skiønheder, ſom ſynes egentlig at tilhøre det latinſke Sprog, vilde ved Overſættelſen i det Franſke i en og anden Fabel tabe ſig eller ganſke falde bort. Dog giver Forfatteren Haab om en fuldſtændig Udgave af hans Arbeider i dette Fag; og dette vilde viſt være langt fordeelagtigere for Publikum, og iſær for Ungdommen, ſom ſaa almindelig oplæres i det Franſke Sprog, end ſaa mange usle, baade for Hiertet og for Sæderne fordervelige franſke Skrifter.

Roſtock.

Chriſtiani Ehrenfried Eſchenbach, in Academ. Roſtoch Med. P., Scripta Medico-Biblica. 1779, 8½ Ark 8vo.

Man finder her 7 Programmer, ſom tilforn have været udgivne enkelte ved høitidelige Leiligheder, men ere ved denne Samlings Foranſtaltning blevne forbedrede: 1) de Gemellorum partu, Genes. XXXVIII, v. 27-30. 2) De Lepra Judæorum, Levit. XIII & XIV. 3) De Obſeſſis. 4) De Piſcina Bethesda, Joh. V. v. 2-4. 5) De Sudore ſanguineo, Luc. XXII. v. 44. 6) De Sangvinis & aquæ e latere Salvatoris crucifixi perfoſſo effluxu, Joh. XIX, v. 33-37. 7) De Salvatore non apparenter, ſed vere mortuo, Joh. XIX, 33, 34. Skriftet ſluttes med et Anhang om nogle andre Sygdomme, ſom forekomme i den hellige Skrift.

Leipzig.

Oden der Deutſchen. Erſte Sammlung. 1778, 11 Ark 8vo.

I Forerindringen ſiger Udgiveren, at, omendſkiønt den tyd-

tydſke Nation unægtelig har overgaaet ſine nye Medbeilere meeſt i Orden, og man har ſamlet de Tydſkes Romanzer, Idyller og Elegier, ſaa har man dog hidindtil ganſke forglemt Oderne. Denne Mangel har han herved afhiulpet, og det ikke blot ſom Afſkriver; thi han har ved korte Anmærkninger, ſom ere føiede til Sangene, givet ſit Arbeide et ikke ringe Værd, og giort Sangene ſelv behageligere for mange Læſere. Denne første Samling indeholder 36 Oder, alle af Tydſklands berømteſte Digtere, og alle ſaadanne, ſom ere værdige deres Navn og til et Sted i denne Samling. Bequemmere havde det maaſkee været, derſom der var iagttaget en chronologiſk Orden, at man deſto lettere og rigtigere kunde ſkiønne, hvor meget deels hver Digter ſelv, deels den tydſke Digtekonſt i dette Fag i Almindelighed, havde taget til eller af.

Leipzig.

Lyriſche Blumenleſe, VI, VII, VIII, IX Buch. 1778, 1 Alph. 5 Ark 8vo.

Dette Arbeides Værdie er allerede af de første 5 Bøger for vel afgiort, til at det ſkulde behøve videre Berømmelſe. Det var ogſaa overflødigt, at ville forſvare Ramler i Henſeende til det, ſom nogle kunde have at udſætte paa dette Arbeide, f. Ex. mangen en Sang er ved Ramlers Fiil nu ikke længer det, den før var. Han forklarer ſig ſelv meget vpperlig derover i en Forberetning, ſom fortiener at læſes og ſtuderes. Med nærværende Bind ſluttes nu dette Værk.

Trykfeil.

Side 16. L. 33. indrette ſig læs rette ſig. S. 27. [illegible] Dødens læs Døden. S. 29. L. 17. ſædeles l. ſærdeles. S. 31. L. 2. uomſtødelig l. uanſtødelig. S. 71. L. 6. ſit l. ſin. S. 77. L. 40. viſe l. viiſe. S. 78. L. 19. ſkal et udſlettes. S. 79. L. 22. beſtritten l. beſtrittenen. S. 80. L. 12. forſte l. første S. 89. L. 1. den l. det. S. 104. L. 1. Bekiendelſe imellem Aand og Bogſtav l. Bekiendelſe om Strid imellem Aand og Bogſtav. S. 105. L. 2. ſammes l. ſommes. S. 106. L. 16. og 18. zegenow l. zezenow. S. 108. L. 11. Samtaler l. Samtalen.

No. II.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 16de Mart. 1781.

Herodots Hiſtories første Bogs 70 Kapitler. Af det Græſke overſat ved Johannes Boye. Kiøbenhavn, trykt paa Gyldendals Forlag. 1780. 52 S. foruden 8 S. Titel og Fortale i 8vo. Koſter indheftet 16 Sk.

At gode Overſættelser (vi tale her først om ſaadanne, uden Hensigt til noget viſt Original-Sprog) kunne, tilligemed den Fremgang, de forſkaffe Videnſkaberne, ogſaa være til megen Nytte for Modersmaalet i det Land, hvor de komme for Lyſet, er en Sag, ſom ingen let drager i Tvivl, der kiender noget til den Magt, hvormed de virke paa Sprogenes Dannelſe og Forbedring. Overſættelser anſees med Rette ſom eet af de bequemmeſte Midler, hvorved vi kunne giøres opmerkſomme paa den Liighed, Sprogene have med hverandre i Vendinger, Conſtructioner, ja ofte i enkelte Ord og Udtryk, og lære af denne Liighed ſelv den Grundregel, hvorefter vi altid bør vogte os for at paaande vort Modersmaal noget Tvunget, eller juſt for den fremmede Slægtſkabs Skyld Unaturlig[illegible] Men til at forſkaffe denne Nytte af Overſættelſer, er de[illegible]nsdvendigt, at de, der paatage ſig Arbeidet dermed, have i Forveien dannet ſig en ſtadig Smag i Sprogene ved originale Skrifters Læsning, og ved en upartiſk Sammenligning imellem Sprogenes ſær egne Fordeele og Mangler, ja at de endog ved øvede Øren ere i Stand til at ſkiønne rigtig om den characteriſtiſke Forſkiel imellem Sprogene, ſom

allene grunder ſig paa Harmonien. Diſſe er det, der kunne tiene deres Modersmaal med Overſættelſer, i dets Sted den Uerfarne, uden endnu at have giort ſig bekiendt med dets egne Rigdomme, tvinger det med Vold ind i fremmede Sprogs Former, og berøver det derved al ſin nationale Skiønhed og Styrke. En Overſætter paatager ſig, ſaa at ſige, at foreſtille iblant ſine Landsmænd noget af den fremmede Forfatters Perſon, hvis Skrift han har valgt at overſætte. Vi meene, han forpligter ſig til at overføre, tilligemed Skriftet ſelv, ogſaa Forfatterens deri yttrede Tænke- og Skrivemaade, og andre characteriſerende Egenſkaber, ſaa fuldkomne og uforandrede til ſine Landsmænd, at den ſproglæge Deel af dem ligeſaa fuldt af Overſættelſen allene kan ſættes i Stand til at dømme rigtig og tilforladelig om Skribenten ſelv, ſom andre Kyndigere, der desuden ved Overſættelſens Sammenligning med Originalen kan overbeviſe ſig ſelv om, hvad Overſætteren har udrettet. Efter dette Begreb, vi have om en Overſætter, tør vi altid kræve af ham, foruden en tilſtrækkelig grammaticalſk Indſigt, i ſær i Original-Sproget, tillige en øm Omhyggelighed for at giøre ſin Forfatter kiendelig i Lyſet af hans egne Indſigter. Overſætteren maa derfor ikke i ringeſte Maade troe ſig berettiget til at kunſtle paa Originalens Foredragsmaade, neppe engang paa dens enkelte Udtryk, uden hvor den yderſte Nødvendighed, Sprogenes forſkiellige Natur eller en ſtørre Tydelighed, kunne udfordre det. Og bør ſlige enkelte Forbedringer endda ikke foretages, uden med den Vaerſomhed, den Smag og Kræſenhed i Valg, ſom kan giøre dem Original-Forfatteren anſtændige, og hverken ſætte dem over eller under hans Æmnes Værdighed eller den Tone, ſom befindes at være den herſkende hos ham. Vi tale her om Overſættere af de alvorligere Skrifter, det er Skrifter, ſom indklæde deres Foretag i en jevn og ſleben Veltalenhed. Saadanne Overſættelſer, udarbeidede under en mindre bundet Friehed, vilde uden Tvivl tabe meget af det Nøiagtige, der ſkaffer dem deres Paalidelighed. Ikke deſto mindre gives der dog Afvigelſer, endog grammaticalſke, fra Originalen, hvilke tildeels Sprogets Egenſkaber, hvori der overſættes, kunne undſkylde; og diſſe ſkienke vi gierne en Overſætter, naar han i det øvrige viſer ſig omhyggelig for at fyldeſtgiøre os med en Smag og et Valg i

Bru-

Brugen af Modersmaalet, der passer sig til Original-Tonens og Materiens Beskaffenhed. Overalt laster man ikke hos en Oversætter en vis Selvtillid til egen Indsigt og Sprogkyndighed, der sætter ham i Stand til at give sin Original den tilbørlige frie og redelige Behandling: man kræver meget meer denne Selvtillid af ham, men i saa nøie afpasset en Grad, at de mindste Afvigelser fra Middelvejen bliver Yderligheder og skadelige; thi for liden Selvtillid gior Oversætteren til en Træl af Originalen, eller lænker Geniet, og en større skal han ikke kunne øve, uden paa Modersmaalets og Oversættelsens Bekostning. Det er derfor saa langt fra, vi troe, at denne Selvtillid forjages af den gode Oversætters Egenskaber ved den Vaersomhed, vi oven for have anbefalet ham, at vi snarere skulle holde for, at begge disse Egenskaber, naar de bestandig staae under hinandens Styrelse, ville vise ham den Middelvei, der bør holdes imellem den alt for frie og vittige Oversættelse, hvoraf den ene Halvdeel kan høre Oversætterens Forfatterbegierlighed til, — og den alt for slaviske, som binder sig til ethvert Ord, og enhver Linie. — Det forstaaes af sig selv, at ved Oversættelser af de mange andre forskiellige Skrive-Arter, saasom af Dialogens, den comiske o. s. v., kunne tilstaaes nogle fleer Undtagelser fra de her anførte Regler; men derom vedkommer det os ikke at handle paa dette Sted; hvorfor vi nu begive os til det oven for anmeldte Skrift, som har givet Anledning til disse vore Anmerkninger.

Allerede af de Tanker, Hr. Oversætteren fremfører i Fortalen, om de Vanskeligheder, hvormed Oversættelser af de Gamle, i sær de Græske Auctorer, ere forbundne, formedelst den Ulighed, deres Nationers Sæder, Indretning og fornemmelig deres Sprog have med vore, — allerede heraf, sige vi, seer man, at Hr. B. er gaaet til dette sit Arbeide med den Betænksomhed, som man ønsker, maatte finde Sted hos enhver Forfatter og Oversætter, at de nemlig først overveiede, hvad Kræfter deres Forehavende udfordrer, og ikkun da besluttede at udføre det, naar de følede sig i Stand dertil. Denne Betænksomhed kan anprises som det beste Forebyggelses-Middel imod overilede Arbeider, hvortil ellers en utidig Begierlighed efter Ære og Fordeel saa let tilskynde os. Ved en Oversættelse af Herodot kunde den saa meget meer foraarsages,

ſages, ſom Vanſkeligheden i at overføre denne Skribents tankerige Ordføininger, og hans ſimple og egentlige Udtryk i Modersmaalet, nødvendig maatte føles. Men med alt dette ſee vi ingen Grund, hvorfor Hr. B. ſkulde være uvis med ſig ſelv, i Henſeende til at vedblive med denne ſin Overſættelſe. Han ſynes os virkelig at have nogen Ret til dette Arbeide; ſaa megen Smag viſer nærværende Prøve heel igiennem, og ſaa megen Indſigt baade i det Græſke og i vort eget Sprog. Vi have giort os en Fornøielſe af at ſammenligne den med Originalen, hvorved vi da have fundet idelige Spor af Overſætterens Flid for at ligne ſin Original i dens naive og ſimple Vendinger, hvilket ogſaa i vore Tanker meget vel er lykkedes ham. Vi ville, til Beſtyrkelſe af vor Dom, anføre eet af de intereſſanteſte Steder i det her overſatte Stykke af første Bog, nemlig Slutningen af **Solons** Svar til Lydernes Konge **Kroeſus**, da denne rige og mægtige Fyrſte, i den Tanke, at han ſelv var den lykſaligſte af alle Mennesker, ſpurgte **Solon**, hvem han paa ſine Reiſer havde ſeet at være den Lykſaligſte af alle. Stedet er i det 32te Kap. S. 23; og vi ville, ved at ſætte Originalens Ord et Par Steder ved Siden, allerede i dette Stykke giøre vore Læſere opmerkſomme paa den Omhue, Overſætteren har anvendt, for at give ſin Overſættelſe det rette nationale Udſeende. „O **Kroe-**
„ſus! ſiger **Solon**, mig, ſom veed, at **alle Guder ere**
„**misundelige og uſtadige** (*), ſpørger du om Menne-
„ſkenes Kaar? Der ere i Tidens Længde mange Ting, man
„maa ſee, ſom man ikke vil, og mange Ting, man maa
„lide. For, lad os udſætte Grændſer for Menneſkets Liv
„til 70 Aar; ſaa indeholde diſſe 70 Aar 24500 Dage,
„Skudmaaneden uberegnet (**); og vil man forlænge hvert
„an-

(*) Omendſkiønt Origl. Ord: Τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθόνερον τε καὶ ταραχῶδες, ſaaledes overſatte, kunne give en ganſke god Meening, ſaa vilde dog maaſkee Tanken blive tydeligere og mere ſammenhængende med det Følgende, naar man, ſom vi troe, under Medhold af den Græſke Sprogbrug og de Gamles Guderlære, overſatte: „at hos Guderne
„ſelv er al Ting blandet med Misundelſe og Forandring."

(**) Ved Sammenligning med Originalen vil man her finde, at Foredraget, ved at forene to hos Herodot adſkilte Sætninger, og ved at afſkiere noget viſt overflødigt, ſom allene klæder den Græſke Hiſtorieſkriver vel, har faaet et beſynderligt Liv.

„ andet Aar med Skudmaaneden, paa det at Aarets Tider
„ kan falde ind til rette Tid, saa blive Skudmaanederne af
„ 70 Aar i alt 35, og Dagene af disse Maaneder 1050.
„ Af alle disse Dage i 70 Aar, i alt 25550, er ingen, som
„ fremviser Sagerne i selvsamme Tilstand, som den anden.
„ Og saa er da, o Kroesus, Menneskets idel Tilfælde. Mig
„ synes du vel at være meget riig, og Konge over mangfol-
„ dige Mennesker; men det, du spørger mig om, vil jeg
„ endnu ikke tilstaae dig at være, førend jeg faaer spurgt
„ (πύθωμαι) (*), du vel har endt dit Liv. Thi den overmaa-
„ de Rige er ikke meget lykkaligere, end den, der har fra
„ Haand til Mund (ἐπ' ἡμέρην); med mindre han desuden
„ faaer den Lykke, at han i Velstand kan ende sine Dage.
„ Thi mange overmaade rige Mennesker ere ulykkalige, og
„ mange, der have kun lidet til Beste, ere lykkelige. Den
„ meget Rige, men Ulykkalige, har kun i to Ting Fortrinet
„ for den blot Lykkelige; men denne har det for hiin i man-
„ ge. Hin er vel bedre i Stand til at kunne føie sin Lyst,
„ og bære et paakommende Vanheld. Men denne overgaaer
„ hin deri, at han vel ikke er saa vel i Stand til at kunne
„ føie sin Lyst, eller bære Vanheld; men dette holder Lykken
„ ham frie for; han har ingen Meen paa Lemmer, er af
„ varig Sundhed; ham møder ingen Gienvordighed, (han)
„ er selv velskabt, og har smukke Børn. Og faaer han end-
„ nu foruden dette en ønskelig Død, saa er han den, hvor-
„ om du spørger, der er værd at kaldes lykkalig. Men før
„ han dør, maa man holde inde, og ikke kalde nogen lyk-
„ kalig, men lykkelig. Nu er det vel umueligt for et blot
„ Menneske, at besidde alt dette tilsammen; ligesom intet
„ Land er i Stand til selv at forskaffe sig alle Ting, men har
„ eet og mangler et andet, og det, som har det meeste, er
„ best; og ligeledes Menneskets Legeme, intet enkelt er sig
„ selv nok, men har een Ting, og mangler en anden. Men
„ det Menneske, som indtil Enden har det meeste, og faaer
„ saa en behagelig Død, han, o Konge, er i mine Tanker

 „ den,

(*) Det synes os ved dette Exempel værdt at lægge Merke til den Liighed, som de nyere Sprog endogsaa i enkelte Ords baade egentlige og uegentlige Brug have med de gamle. I Henseende til vort Modersmaal troe vi, at denne Liighed med det Græske kunne bestyrkes ved mange Exempler.

„ den, ſom kan bære dette Navn med Rette. Man bør i „ enhver Ting ſee hen til Enden, hvorledes den vil falde ud: „ Thi Gud viſer mange et Glimt af Lykken, men forder„ ver dem ſiden i Bund og Grund.“ — Den ukunſtlede og hos Herodot ſaa characteriſtiſke Tone, paa hvis Jagttagelſe af Overſætteren i Underviisnings-Talerne, det her Anførte maa tiene til en Prøve, er ikke mindre beholdt i det hiſtoriſke Foredrag. Men da vi allerede have været ſaa vidtløftige ved et ſaa lidet Skrift, ſaa lade vi Læſeren ſelv hente Beviſer paa dette ſidſte i Overſættelſen ſelv. Vi troe at have fundet dette Arbeide ſaaledes, at vi med god Grund kunne opmuntre Hr. B. til at fortſætte det; og vi ønſke derfor oprigtig, at han ſnart maa nyde den endnu kraftigere Opmuntring, nemlig en Forfatning, hvorved han, uden at lide Skade andenſteds, kunde ſættes i Stand til at anvende den fornødne Tid derpaa. Det vil vel ikke feile, at ved Overſættelſen af en Skribent, i hvis Forklaring de lærdeſte Mænd fra de ældſte Tider ofte have været uviſſe, maa forefalde mange Steder, hvor Overſætteren med Møie ſkal kunne fyldeſtgiøre ſig ſelv i at træffe det, der nærmer ſig meeſt til Sandheden. Men, naar han er ſit Arbeide voren, og vælger af Ting efter den beſte Kundſkab, Kritik og Smag, ſaa kan han have den Tillid til ſine Læſere, at de Ufuldkommenheder i Skribentens Forklaring, ſom have været før ham, og ſom han med al den Flid, han er ſig ſelv bevidſt at have anvendt derpaa, ikke har været i Stand til at bortrydde, ei i mindſte Maade ville forringe hans Arbeide hos Billigdømmende. — I Henſeende til Hr. Bs. Plan med denne Overſættelſe, ſtaaer endnu tilbage for os at erindre, at, naar Overſættelſen er fuldendt, vil Hr. B., foruden Herodots Levnet og en Afhandling om hans Character ſom Skribent, ogſaa tilføie Værket et almindeligt Regiſter, hvori det Dunkle, i ſær for Uſtuderede, ſkal forklares.

Beſchreibung der Stadt Kopenhagen und der Königlichen Landſchlöſſer, durch J. C. Hauber, Königl. Canzley-Secretair. Zweite ganz umgearbeitete und ſehr vermehrte Auflage. Kopenhagen, bey F. C. Pelt, 1777. 13 Ark i 8vo. Koſter 2 Mk. 8 Sk.

Første Gang udkom denne Beſkrivelſe, reiſende Tydſke til Nyt-

Nytte, i Aaret 1770., men var da neppe halv saa stor, som den i dette Oplag er blevet. Her findes det fornemmeste af alt det, der kan tillokke og underholde en Reisendes Opmerksomhed, korteligen beskrevet, ja alt for korteligen; thi i det mindste i Hensende til Bibliotheker kunde man med Grund ønsket større Udførlighed. Vi maa næsten regne det for en Lykke efter saa lang Tids Forløb at have faaet et Exemplar i Hænderne; thi efter Forlydende skal Bogen være afsolgt.

ω.

Nachricht von den jüdischen, insgemein genannten samaritanischen Münzen, und den davon herausgekommenen Schriften, nebst ihrer Abbildung im Kupferstich von D. Eberhard David Hauber. Kopenhagen und Leipzig. 1778. Bey C. G. Prost. $3\frac{1}{4}$ Ark og $\frac{1}{2}$ Ark Kobber i 8vo. Koster 8 Sk.

Paa det halve Ark findes 52 Mynter stukne i Kobber. Bogen selv er inddeelt i tvende Afsnit. I det første ere de hebraiske, med samaritanske Bogstaver skrevne, Mynter ordnede efter Klasser, og i det andet blive med hist og her indstrøede Raisonnement de Bøger opregnede, hvori enten udførlig handles om denne Sag, eller hvor enkelte samaritanske Mynter findes stukne i Kobber. Denne Fortegnelse er ikke ganske fuldstændig; thi her fattes, hvad derover er skrevet siden 1750. Nogle af de manglende Skrifter ere Kircher in Musæo Collegii Romani. Chishull naturæ & orbis alphabetum. Kennicott remarques sur I. Sam. VI. 19. Hassenkamps Erindringer mod disse Remarques. Deylingii observationes og flere. Men ubrugbart er Skriftet dog ikke, skjønt man just ikke deraf kan faae nogen ret Kundskab om de saa kaldede samaritanske Mynter, naar man tilforn ingen har. Ingen tænke, at det er et nyt Oplag, som paa een eller anden Maade kan være blevet forbedret; thi det er kun en nye Titel, som Hr. Prost har ladet trykke i Aaret 1778. til en gammel Bog, der ikke vilde gaae af. Baade Papiir og Tryk og alting udviser det.

ω.

Herrn **Heinrich Calliſen**, d. A. K. D. der Wundarzneyk. Prof. an der Univerſ. zu Copenh., Admiralitäts- und Ober-Wundarztes einer Diviſion Seevolks ꝛc. Abhandlung über die Mittel, die Seefahrenden, und ins Beſondere die Beſatzungen der Königl. Däniſchen Kriegsſchiffe geſund zu erhalten. Die Schiffs-Wundärzten und andern Seefahrenden zum Beſten überſetzt von **J. P. G. Pflug.** Copenhagen, 1778. Verlegts C. G. Proft, Königl. privil. Univerſitäts Buchhändler. 86 S. i ſtor 8vo. Koſter 1 Mk. 4 Sk.

H. Pflug har foretaget ſig et ſaare got Arbeide med at overſætte dette Hr. Prof. **Calliſens** akademiſke Stridsſkrift, ſom i en megen god Orden afhandler de Midler, hvorved Søefolks Sundhed kan vedligeholdes. Hr. Forfatterens Betragtninger og Forſlag angaae: 1) **Beſætningen**, ſaa vidt den enten mere eller mindre er vant til Søe-Tieneſte. 2) **Skibet** ſelv, ſom maa være vel udtørret og renſet fra mueligt Smitſomheds-Sæd ved Svovel-Rygen. 3) **Aarſagerne til Skibs-Sygdomme.** 4) **Skibskoſten.** 5) **Drikken.** I det fordervede Vand maa man ved et næſten til Bunds gaaende Rør, ved Hielp af en Blæſebælg, ſøge at indbringe den fornødne Luft. 6) **Klædningen.** For des større Reenligheds Skyld ſkulde man for Matroſernes ſtaaende Sold ſelv kiøbe dem Klæder. 7) **Luftens Beſkaffenhed i Krigsſkibe** og dens **Forbedring**, ſom allerbeſt virkes ved den Haleſiſke Luftrenſer. 8) Skibsfolkenes **Legems-Øvelſer.** 9) **Lidenſkaber.** 10) **Omſorgen for de Syges Diæt** og Smitſomheds Afværgelſe. I Almindelighed betragtet er Bogen en Diætetik for Søefolk, hvori ved ethvert Affnit de beſte Regler anviſes til Sygdommes Afvendelſe, eller, naar de allerede have indfunden ſig, deres Udbredelſes Forebyggelſe. Finder man da ikke her meget nyt, ſaa finder man dog meget overmaade nyttigt, og at nytte var baade Hr. Forfatterens og Hr. Overſætterens Henſigt.

Leipzig.

Angenehme Lecture für Frauenzimmer, achter und neunter Band. 1778, hvert Bind 1 Alph. 1 Ark 8vo.

Da vore Læſere allerede af de foregaaende Bind (ſee diſſe Efter-

terretninger for Aar 1778, første Hefte S. 59) kiende denne Bog, saa kan det her være nok, at anføre disse to Binds Indhold. Man finder i det 8de Bind: 1) **den uforsigtige Myndling**, en Fortælling af et Fruentimmer, oversat af det Engelske. Denne Fortælling sælges ogsaa enkelt; og Oversættelsen lader sig, paa nogle sære utydske Vendinger og Udtryk nær, ret got læse. 2) **Den grumme Broder**, en Fortælling i Breve, ligeledes af det Engelske. I det 9de Bind: 1) Efterretninger om Froken Caroline von Taukenheim, i Breve til en Veninde. 2) **Lady Percy**, en Fortælling.

Wittenberg und Zerbst.

Widersprechende Fragmente neuerer Philosophen aus ihrer Schriften. Aus dem franzöſiſchen übersetzt. Zweiter Theil. 1779, 350 S. 8vo.

I Tilskriften siger Forfatteren: „Denne anden Deel, som „ indbefatter Moralen, indeholder vel ikke noget fuldstæn„ digt System af Sædelæren; thi den fremstiller, hvad Ti„ telen lover, Fragmenter. Men desuagtet har Sammen„ sættelsens Maade giort denne Samling til et velindret„ tet Heelt. Det Særegne og fremstikkende hos den, og „ det, som giver den et besynderligt Værd, er, at den le„ verer Raisonnements, som fortiene at læses og læses om „ igien, første Deelen af berømte Skribenteres Værker, „ som, i det de have ladet sig føre paa Afveie ved en falsk „ Philosophie, declamerede næsten overalt imod engang fast„ satte Grundsætninger for Dyden, og dog i de her uddrag„ ne Steder af deres Skrifter have viist sig utroe imod de„ res Philosophie, have overladt sig til Overmagten af de„ res Hiertes naturlige Fornemmelser, og have talet med „ Varme, med henrivende Veltalenhed til Dydens Fordeel, „ i det de vilde omkaste dens fornemste Stytter.“ Saa lidet vi kunne billige den haarde, og maaskee uretfærdige Dom, som Forfatteren i disse Ord afsiger over de Mænd, af hvis Skrifter han her leverer Udtoge; saa ere vi dog overbeviiste om, at denne Dom ikke har Bagtalelsesſyge, men ikkun en ilde tempereret Iver for Dyden til Grund. Denne anden Deel (den første findes anmeldt i disse Efterretninger for forrige Aar, 2det Hæfte S. 710) udgiør den tredie Bog og in-

deholder i 24 Kapitler Udtoge af **Rouſſeau, Helvetius, Touſſaint** o. ſl., over Sielens Udsdelighed; over Døden; over de ſkabte Tings Ubeſtandighed; over det ſelſkabelige Liv; over Opdragelſen; over Qvindekiønnet; over Æren; over det jordiſke Livs Lykſalighed; over det private Livs Lykke; over Tvekamp; over Yppighed o. ſ. v. Som en Samling betragtet, har dette Skrift viſt ſine Fortieneſter.

Berlin.

Schauſpiele von **Carl Gotth. Leßing**, erſter Theil. 1778, 24½ Ark 8vo.

Indeholder: **die Phyſiognomiſtinn, ohne es zu wiſſen**, et Lyſtſpil i tre Optoge; **der ſtumme Plauderer**, et Lyſtſpil i tre Optoge; **der Wildfang**, et Lyſtſpil i fem Optoge. De to ſidſte bleve allerede bekiendte for nogle Aar ſiden, men fremkomme nu igien med Forandringer, ſom vidne om Forfatterens ſtedſe tiltagende Fortieneſte i det dramatiſke Fag. Af alle tre Stykker har **der ſtumme Plauderer** iſær behaget os.

Sammeſteds.

Iphigenia in Aulis. Ein Trauerſpiel des **Euripidis**, aus dem Griechiſchen überſetzt von Dr. **Johann Bernhard Köhler.** 1778, 8 Ark 8vo.

Herr Kohler har, ſom han ſiger i Fortalen, ſagt, efter ſine Indſigter, at forbedre den **Steinbrükelſke** Overſættelſe i det ufuldendte **tragiſches Theater der Griechen.** Han har ogſaa forſynet ſin Overſættelſe med mange critiſke Noter, ſom angaae Originalens forſkiellige Læsmaader.

Dresden.

Bibliothéque pour les enfans, ouvrage propre à leur inſpirer l'amour pour la vertu & l'horreur pour le vice; récueilli des meilleurs Auteurs, tant anciens que modernes, par J. A. Bruel. 1778, 165 S. 8vo.

Moraliſke Fortællinger af alle Slags udgiøre Indholdet af denne Samling, der meget fortiener at anpriſes.

Leip-

Leipzig.

Vermischte Werke des Herrn **Philip Dormer Standhope**, Grafen von Chesterfield. Aus dem Englischen übersetzt. Erster Band, **D. Matys** Nachrichten von den Lebensumständen des Grafen enthalden. 1778, 1 Alph. 8½ Ark 8vo.

Et Udtog af denne lige saa store Statsmands som skiønne Aands Levnetsbeskrivelse, der udgiør dette Bind, tillader ikke Rummet her at levere. Forf. har leveret den i sex Perioder, meer som Memoirer, som han selv udgiver det for, end som nogen udarbeidet og ordentlig fortsat Levnetsbeskrivelse. Den første Periode gaaer indtil Dronning Anna's Død. Den anden fortæller hans Hændelser ved Hoffet og i Parlementet under Georg den Første. Den tredie, hans første Gesandtskab til Holland og Tilbagekomst til Engelland, indtil hans Afskedigelse fra offentlige Betieninger. Den fierde, Tildragelserne i de 12 Aar, han holdt sig til Antiministerial-Partiet. Den femte, hans andet Gesandtskab til Holland, hans Stadtholderskab i Irland, og hans Statssecretairiat. Den siette, hvorledes han har anvendt de 25 Aar, han levede som Privatmand. Det mangler ikke paa nyttige og behagelige Jagttagelser af Grøven, og man kan forsikre, at ingen vil anse den Tid for ilde anvendt, som han bruger til at læse denne Bog. I de følgende Bind, som, efter Fortalen at slutte, skulle blive to, kan Læseren vente Udtoge af Ugeskrifter, Parlaments Taler, Charakterskildringer, et betydeligt Antal af Breve til hans Venner, og nogle større politiske Skrifter, som Udgiveren vil valge iblant dem, der ikkun interessere Britterne.

Prag.

Das große Beyspiel, oder Welch ein Mensch! ein Schauspiel in dreyen Aufzügen, von **F. J. F.** 1778, 4¼ Ark 8vo.

Et Aar tilforn udkom: die **Wayse**, den Faderløse, et Skuespil i 4 Optoge, af en preussisk Officer, hvis Sujet var en Avis-Anecdote om Keiserens Velgiørenhed imod en fattig Familie, som han ved en Hændelse havde opdaget. Dette Stykke regnes iblant de bedste Produkter, som fremkom paa denne Tid i det dramatiske Fag, men har dog, uagtet

tet al dets Fortreffelighed, meget Ubeqvemt for Theatret, hvorfor det heller ikke, saavidt man veed, er bleven opført paa noget Theater. Af dette Stykke har nu Hr. F. taget sit groſſes Beyſpiel saaledes, at han har beholdt den heele første Akt af die Wayſe, og nogle Taler af dens fierde Akt; for Resten tilhører det heele andet og tredie Optog ham allene. Men Læseren og Theatret vinder ved hans Forandringer ligesaa lidet, som han selv vinder, naar hans Copie sammenlignes med Originalen.

Frankfurt und Leipzig.

Dialogen. Ein Beytrag zur Bildung der Jugend, von J. F. B. Erſtes Bändchen. 1779, 220 S. 8vo.

En Mand, som ikke er ubekiendt med Opdragelses-Arbeide, afhandler her i underholdende Dialoger følgende Materier: Er der virkelig et Forsyn? Bør Verden ansees som en Jammerdal? Hvoraf kommer Mangelen paa Menneskekierlighed iblant Christne? Om det Uanstændige, saavel i en Sladrers, som i en uvidende gammel Selvklogs Forhold. Valget. Den retskafne Søn. Den Lade. Den frafaldende Christen. Bagtalelsessyge. Foran enhver Dialog gaaer en liden Forberetning. Saa er der og overalt indstrøet Digte, meest moralske. Tonen, hvori Dialogerne ere skrevne, er naturlig, og Behandlingsmaaden interessant. Hvi skulde da deres Læsning ikke kunne forskaffe Nytte?

Hamburg.

Ueber Empfindsamkeit und Einpfindeley, in pädagogiſcher Hinsicht, von Joachim Heinrich Campe. 1779, 56 S. 8vo.

Forfatteren undersøger de to Spørgsmaale: „Hvori er „ egentlig den ægte Følsomhed forskiellig fra den ægte? „ og indtil hvilken Grad og hvorledes maa den, der besør„ger Opdragelsen, søge at frembringe, styrke og forædle „ den første?“ Ved Besvarelsen af det første Spørgsmaal, angives en femdobbelt noie efter Naturen copieret Forskiel. Men det andet Spørgsmaal besvares først i Almindelighed; siden anvises i endeel bestemte Regler den Methode, som ved

Op-

Opdragelsen maae iagttages. Man kan vist vente at finde megen Sandhed og Skiønhed i dette lidet Skrift. Som et Anhang er dertil føiet et **Bilag til Oplysning fra en anden Haand**, hvilket indeholder et dramatisk Optrin imellem **Leonore**, en ægte Følsom, og **Charlotte**, en ægte Følsom.

Hamburg.

Ueber den Gebrauch historischen Beyspiele bey der Moral. Von **Bernh. Heinr. Hink.** 1778, 8 Ark 4to.

Først læses paa to Sider en Indledning, hvori vises den sædvanlige Brug fra de ældste Tider af den Methode, at oplyse Moralen ved Exempler. Ved Enden deraf erklærer Forf., at dette lidet Skrift skal tiene til Grundtegning for en udførligere Afhandling om denne Materie. I Skriftet selv have vi fundet saa mange sande, og just ikke saa ofte tilforn giorte Anmærkninger, at vi oprigtig ønske, snart ogsaa at kunne læse Forfatterens udførligere Afhandling, og en af ham udarbeidet Lærebog i Sædelæren for de Unge, hvorom han synes at give Haab.

Breslau.

Von den Verpflegnungen der Armeen. 1779, 6 Ark 8vo.

Dette lidet Skrift, som synes at have en ved egen Erfaring i Proviantsager meget øvet Mand til Forfatter, indeholder meget læseværdige Klogskabsregler, oplyste ved Exempler af den næstsidste Krigshistorie, og ved adskillige europæiske Magters, især den preussiske Monarks Forhold.

Göttingen.

Vorbereitung zur Weltgeschichte für Kinder. Erster Theil. 1779. 114 S. 8vo.

Fortalen og Forberedelsen selv ere skrevne ganske med philosophisk Aand, og en Schlözer fuldkommen værdige. Man finder her paa faa Blade, der ere bestemte for Børn, i Korthed samlede mange rigtige, reene og frugtbare Fortællinger og Begreber, som voxne Personer ofte aldrig lære af bindstærke historiske Værker.

Leip-

Leipzig.

Historisch-geographische Einleitung zur Universalhistorie. Zum Gebrauch der Schulen. 1779, 152 S. 8vo.

Denne Indledning er, som en Forberetning paa to Sider melder, ikke noget nyt Værk, men et Stykke af Hr. Hof. Gatterers Indledning i den synchronistiske Universalhistorie. Dette Værks høie Pris var en Hinder for dets Brug i Skolerne; og ikkun dette var Aarsagen, at man besørgede et Aftryk deraf.

Altenburg.

Historisch-Staatistische Abhandlungen über Rußland. Aus dem Franzöſischen des Ritters d'Eon von Beaumont. 1779, 1 Alph. 8 Ark 8vo.

Naar man undtager en Beretning om Keiſer Peter den Førſtes første Gemalinde, og en Undersøgelse over de Ruſſiske Love; saa angage disse Afhandlinger egentlig Ruslands Handel. De Efterretninger, som indeholdes i dem, ere meget udførlige og interressante. Iblant andet finder man en fuldstændig Tarif over Afgifterne af alle til Rusland indkommende Vahre, ligesom ogsaa Handelstraktaten imellem Rusland og Storbrittannien. Overalt fortiener dette Værk at anpriſes enhver Elſker af Statsvidenſkaben.

Hamburg und Kiel.

Geſchichte der Fränkiſchen Monarchie, von dem Tode Karls des Großen bis zu dem Abgange der Karolinger. Von dem Verfaſſer des Verſuchs einer Geſchichte Keiſer Karls des Großen. 1779, 14 Ark 8vo.

Ligesom Karl den Stores Historie blev optaget med meget Bifald, saa fortiener denne at vederfares samme Nat. Forfatteren behandler de Tildragelser, han fortæller, fornemmelig saaledes, at han søger at sætte det Gode og Onde, det Nyttige og Skadelige i Begivenhederne og i Menneskenes Forhold derved i Lys. En fuldstændig Fortælling af de Begivenheder, der ere foresaldne i det paa Titelen anførte Tidsrum, leverer Forfatteren ikke, men han har valgt de vigtig-

ſte.

ſte. Tonen i Fortællingen er behagelig, ſaavel ſom Forfatterens Skrivemaade. Han giver Haab om endeel ſaadanne Arbeider.

Berlin.

Sammlung witziger Einfälle, kleiner ſcherzhafter Erzählungen und Sinngedichte. Beſonders für Kinder und junge Leute. 1779, 258 S. 8vo.

Vilde man end ønſket et ſtrængere og mere hensigtsmæssigt Valg, ved mange af de her optagne Fortællinger, ſaa kunne vi dog ikke misbillige den Hensigt, Samleren angiver i Fortalen, at underholde Børn ogſaa ved ſkiemtſomme Fortællinger.

Schweitz.

Correſpondence de Ferdinand Cortes avec l'Empereur Charles quint, ſur la Conquête de Mexique. Traduite par M. le Vicomte de Flavigny. 1779, 1 Alph. 7 Ark ſtor 8vo.

Cortes's Breve, eller rettere Beretning, til Keiſeren, om ſin Erobring af Riget Mexico, ere adſkillige Gange trykte i det ſpanſke Sprog, og nyeligſt udgivne Aar 1770 af Erkebiſkopen i Toledo med opbyggelige Anmærkninger. Nogle af diſſe Breve, fornemmelig det første og andet, have i det 16de Aarhundrede ogſaa været trykte i Tydſkland, ſaa vel i det latinſke, ſom tydſke Sprog. Nærværende franſke Overſ. af Vicomten af Flavigny, ſom har forfærdiget den efter den nyeſte ſpanſke Udgave, udkom i Aaret 1778 i Frankrig, og nærværende Schweizerſke Udgave er en blot Eftertryk deraf. Enhver indſeer let, at diſſe Beretninger, ſom ere tre i Tallet, ere af ſtor Værdie i Hiſtorien.

Gieſſen.

Naturgeſchichte des Sperlings deutſcher Nation, nebſt vielen Mitteln, deſſen Anzahl zu vermindern und ihn von den reifen Feldfrüchten u. ſ. w. abzuhalten. Zum Nutzen des Landwirths von J. P. Bredenſtein. 1779, 10 Ark 8vo.

Forfatterens Meninger eller ſaa kaldte Erfaringer om Spurvernes

rernes store Skadelighed i Oeconomien, ville neppe alle finde overbeviisende. At de gjøre Skade, kan vel ingen nægte, men om de paa den anden Side ikke gavne ligesaa meget, synes det, som man ikke nøie nok bekymrer sig for at vide. Man har et Exempel i Engellændernes Forhold, som tænkte at formere deres Riishøst i Virginien, ved at udrydde Kragerne; men siden befandt de, at jo færre Krager, jo mindre Riis blev der høstet, thi Kragerne rensede virkelig Landet fra de store Fluer og Sommerfugle, som egentlig opaade Riisen. En Naturkyndig i Engeland har ved en nøiagtig Jagttagelse fundet, at to Spurrer i nogle Uger bragte over to tusende Kaalorme sammen, til at føde deres Unger med. Fra denne Side betragtet, maatte Spurrerne da være af stor Nytte for Oeconomien.

❀ ❀ ❀

Efter Begiering indføres:

Subskriptions-Plan.

Til den under Hs. Majestæts allern. Approbation sidst udgangne Psalmebog, har jeg, efter Allerhøiststammes Befaling, samlet, de dertil behøvende Kirke-Melodier. Disse Kirke-Melodier (nogle faa nye undtagne) ere med beste Skiønsomhed rettede og forbedrede efter de ældste Udgaver kort efter Reformationen. Foruden den ordentlige Gradual- og Choralbog, som efter nærmere Allerhøieste Ordre udgives, har jeg udarbeidet en Firestemmig Choralbog for fire Syngestemmer med Zinke og Basuner, og endnu en anden for Claveer, til Privat-Andagt, saaledes indrettet, at enhver Elsker af dette Instrument derefter kan spille en Choralmelodie, uden nogen Kundskab i Harmonien. Dette sidste Værk er allerede under Pressen, og kan ventes færdig inden Paaske, det bliver trykt i Median-Qvart, med nye Skoleskrift af Breitkopfs Skriftstøberie. At Musikelskere kunne være vis paa dets Værd, vil jeg allene melde, at den berømte Capelmester Hr. C. Ph. E. Bach i Hamborg, har med Opmærksomhed rettet og forbedret det Heele. Naar det er færdigt, leveres det, indbunden i fransk Bind, for 9 Mk. paa Fransk og 10 Mk. 8 ß. paa største Papir til dem, som derfor behage at lade sig tegne hos de Herrer Boghandlere Proft og Gyldendal, og Hr. Heidner, Bogbinder, inden Martii Maaneds Udgang.

N. Schierring.

No. 12.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 23de Mart. 1781.

Det Nye Testamente, oversat efter Grundsproget og oplyst med Anmerkninger af **C. Bastholm**, Doctor Theologiæ og Kongel. første Hof-Prædikant. Første og Anden Deel. Kiøbenhavn, 1780. Trykt paa Gyldendals Forlag. Prisen er 2 Rdlr. paa Tryk- og 2 Rdlr. 3 Mk. paa Skriv-Papiir.

Skal vore lægge protestantiske Christne nyde deres udmerkende Fortrin, selv at rørde randsage den Hellige Skrift, saa maa deres Lærere endnu søge at forskaffe dem een Fordeel, uden hvilken hin Frihed bliver dem unyttig. De maa bemøie sig for, at give dem de Hellige Skrifter i deres Lands eget Sprog, og deri saaledes oversatte og fremstillede, at de Ulærde, som bruge tilbørlig Eftertanke ved Læsningen, kunne og forstaae Meeningen af Ordene, og de deri indeholdte Sandheder. Men, hvem seer ikke, at en blot ordlig Oversættelse ikke er tilstrækkelig til dette Øiemeed. Ethvert Sprog har sine særegne Udtryksmaader, som Ord for Ord oversatte i et andet Sprog, enten ikke skulde forstaaes, eller dog kun halv forstaaes. Dette er Mangelen ved vore hidindtil gangbare Bibel-Oversættelser, at de ere alt for nøie Oversættelser af Ord, saa at deels Meeningen derover bliver paa mange Steder mørk og utydelig, deels Stilen unaturlig og ubehagelig. De Lærde vide det, og de Ulærde føle det. Men endnu vare de Ulærde iblant os ikke

tilstrækkeligen hiulpne, om de end bekom en rigtig og god Dansk Oversættelse: Oversættelsen maatte tillige (naar den ikke skulde blive til Paraphrase) være forsynet med Anmerkninger, der kunde oplyse dem mange ellers mørke Steder. En Oversættelse af slige Egenskaber burde vist nok være os velkommen, saa sandt vi erkiende de velgiørende Virkninger, det vilde have, naar Lyst til den Hellige Skrifts Læsning (og den Lyst vorer med Letheden at forstaae den) og Forstand paa dens Sandheder var meer almindelig. Og en saadan Oversættelse af det Nye Testamente har vor flittige og indsigtsfulde Doct. **Bastholm** stræbt at levere sine Danske Landsmænd. Vore Læsere kiende Hans Høiærværdigheds grundige og udbredte Lærdom, Styrke i Sprogene, Skarpsindighed i at undersøge, og Lethed i at forklare og behandle sin Materie. Disse Egenskaber, foreenede med en frie (vi meene, af Fordomme ufængslet) Aand, give forud en god Formodning om Værdien af anmeldte Oversættelse; og denne Formodning vil i det Hele ikke tabe sig ved nærmere Undersøgelse. Hr. Bs. Oversættelse er frie o: Dansk, dog saaledes, at den østerlandske Original ikke er bleven ganske ukiendelig. Dog, vi ville lade Hr. Doctoren selv giøre Læseren bekiendte med denne Oversættelses almindelige Egenskaber. Vi afskrive til den Ende følgende Sted af Fortalen: „ Med Oversættelsen har „ jeg, saa meget mueligt, søgt at skielne imellem Sprogets „ Tale-Arter og Forfatterens Tale-Arter. Hine finde vi i „ den almindelige Oversættelse givne Ord til andet, hvoraf „ reiser sig Utydelighed for den Læser, som ikke kiender Jø„ dernes Sprog, saadanne Talemaader haver jeg derimod „ søgt at give med andre dertil svarende Talemaader i det „ Danske. Ikke desto mindre haver jeg dog ikke saaledes „ dannet Oversættelsen efter den europæiske Smag, at enhver „ jo kan see, Forfatterne vare Orientalister, og hverken „ Tydske eller Franske; ikke heller har jeg allevegne forvandlet de jødiske Tale-Arter til Danske; der, nemlig, hvor „ Meeningen syntes mig noget tvetydig, har jeg heller vilet oversætte Ordene ligefrem, og da ved en Anmerkning „ forklare dem, end give dem en tydeligere Oversættelse, „ hvorved jeg vel sparede en Anmerkning, men betog tillige „ Læseren sin Frihed selv at dømme. Disse derimod, nem„ lig Forfatterens Tale-Arter, har jeg allevegne søgt at be-

„ hol-

„ holde; thi derved karakteriseres en Forfatter" o. s. v. —— For at give vore Læsere en Prøve, og tillige Leilighed til at sammenligne og dømme, anføre vi, uden at vælge, følgende Sted, tilligemed det samme Sted i den gangbare Oversættelse. Det være Rom. I. 1.-7.

Basth. Oversættelse.

Paulus, JEsu Christi Tiener, som er kaldet til Apostel og helliget til Guds Evangelium, hvilket han tilforn havde forkyndt ved sine Propheter i de Hellige Skrifter, om sin Søn, JEsu Christo, vor HErre, hvilken som Menneske, nedstammede fra David; men ved sin undergiørende Kraft, ved den Hellig Aand, ved Opstandelsen fra de Døde, blev beviist at være Guds Søn; ved hvilken vi have faaet det naadefulde Apostel-Embede, for paa hans Vegne at fordre Lydighed mod Sandheden blant alle Hedninger, iblant hvilke I, JEsu Christi Udvalgte! ogsaa ere.

Gamle Oversættelse.

Paulus, JEsu Christi Tiener, kaldet Apostel, fraskilt til Guds Evangelium. Hvilket han tilforn havde lovet ved sine Propheter i de Hellige Skrifter. Om sin Søn JEsu Christo vor HErre, som er født af Davids Sæd efter Kiødet. Som krafteligen blev beviist at være Guds Søn efter Helligheds Aand af Opstandelsen fra de Døde. Ved hvilken vi fik Naade og Apostel-Embede, til at kundgiøre Troens Lydighed iblant alle Hedninger for hans Navns Skyld. Iblant hvilke ogsaa I ere, kaldte af JEsu Christo.

De tillagte Anmerkninger under Texten ere overhoved fortrefselige til deres Øiemeed. Ogsaa igiennem dem fremskinner Hr. Ds., vi ville ikke saa meget sige Lærdom, som lykkelige Gave, til at kunne ligesaa tydeligen, som kort, udrede de vanskeligste Steder, og sætte dem i Lys. Og hvilken Elsker af det Ny Testamentes Læsning vil ikke takke Hr. Forfatteren, som ved disse Anmerkninger rækker ham Haanden og leder ham jevnt frem, hvor Mørket ellers skulde standse ham.

Men vi anse det nu ogsaa for vor Pligt, at anføre et og andet, som vi ikke have kunnet give vort Bifald, og underkaste vore Tanker Læsernes Omdømme. Vi paastaae da, at en Oversætter og Fortolker af de Hellige Skrifter bør ikke uden særdeles overvægtige Aarsager afvige fra de almindelig vedtagne Fortolkninger (hvad Ordenes Meening angaaer), i

ſær naar det angaaer Steder, ſom ere af en vis Vigtighed. Denne vor Paaſtand troe vi at være grundet i ſteer end een Henſeende. Er Overſættelſen i ſær beſtemt for de ſaa kaldte Ulærde, hvor lettelig kunne ikke da diſſe, over ſlige Afvigelſer, blive mistroiſke i Henſigt til endnu vigtigere Steder i Skriften, og ſaaledes falde til en hemmelig Bibel-Skepticismus i Almindelighed. Paa Grund heraf, troe vi os beretigede, til at misbillige adſkillige af Hr. Doct. Bs. afvigende Forklaringer i hans Nye Teſtamentes Overſættelſe. Vi kunne ſaaledes ikke bifalde den Meening, han yttrer om de Beſættelſer, ſom ſaa ofte meldes om i Evangeliſternes Hiſtorie. Vel vide vi, at Hr. Forfatteren har haft Forgiengere, endog iblant Skrift-Fortolkere, ſom ikke her have villet antage nogen Dievel, men kun egentlige Sygdomme. Men vi vide ogſaa, at de Beſkednere (vi erindre blant andre Beauſobre) have dog ikke ſlet hen nægtet virkelige Dievle-Beſættelſer deriblant. Og deres Partie ønſkede vi, at Hr. B. havde taget. Thi nægtes ligefrem, at der har været ſaadanne egentlige Beſættelſer, ſaa møde vel hiſt og her uopløſelige Vanſkeligheder. Er det Raſerier, ſom Hr. B. ſynes helſt at antage (thi at det var Virkninger af Afdødes Siele, ſee Anm. Matth. VII. 22. kan han dog vel ikke meene), ſaa ſynes de Raſende næſten at have været de Klogeſte iblant Jøderne, da de ſaa høit erklære JEſum for Guds Søn, ſom vi læſe om de Beſatte paa flere end eet Sted. Naar Hr. Doctoren ellers i Anm. til Matth. VII. 22. ligefrem ſiger, „at det Ord (δαιμόνιον) ſom der „ bruges, betyder ikke Dievle, men de Afdødes Siele, og „ at dette Ord allevegne bruges, hvor der tales om Beſatte, „ **men aldrig bruges det Ord, ſom vi ellers overſætte ved Dievel,**" ſaa kunne vi modſige dette, endog efter Hr. Bs. egen Overſættelſe, af Jak. II. 19.: „Dievlene „ (δαιμονια) **troe og ſkielve.**" Det lader ſig i øvrigt høre, at Jøderne tillagde enhver Sygdom en ond Aand, og at Chriſtus altſaa vilde lempe ſig efter deres Talemaade og Fordom; men ſaa falder det dog underligt, at Chriſtus aldrig privat har underrettet ſine Diſciple om denne Vildfarelſe, ja at han meget meer ſelv har beſtyrket dem deri, da han endog efter ſin Opſtandelſe og ſtrax ved ſin Himmelfart tilſiger dem blant andet den Magt, at uddrive Dievle Marc. XVI. Dog vi maatte blive for vidtløftige, naar vi vilde anføre alt, hvad

her

her endnu kunde siges, og hvad af adskillige Lærde med megen Grund er sagt.

Vi kunne fremdeles ikke bifalde, at Hr. B. saa ofte bringer Steder i det Nye Testament i Sammenligning med Steder hos jødiske Skribentere. Torde ikke læg Mand omsider falde paa den Tanke, at JEsus og hans Apostler havde næsten kun øst af disse Kilder? Undertiden er det vist nok meget nyttigt, for at oplyse et og andet Sted desto meer. Men ogsaa kun i dette Tilfælde ønskede vi det, af anførte Aarsag. Det har desuden Anseelse af en Slags Ostentation, naar Hr. B. ved mindste mødende Lighed strax sætter et Udsagn af en Rabbin ved Siden af et Apostolisk eller høiere Udtryk. Stedse forekom det i det mindste os, da vi læste en Pauli værdige Udsagn om JEsu Coll. I. 17.: „Han er ypperligere end „alle, og alle Ting bestaae ved ham," og vi saa læste i Hr. Bs. Anmerkning: Jøderne sige ligeledes om Abraham, at Himmelen og Jorden bestaae ved ham. — Meget sandsynlig giør Hr. B. sin Forklaring over det omtvistede Sted Rom. I. 19., endskiønt han ikke antager den almindeligste Meening; thi han forstaaer ved det **sukkende Creatur** de til Christendommen omvendte Hedninger. Kun ønskede vi (vi tænke her atter paa de Ulærde) at han havde med meer Vaersomhed udtrykt sig i Anm. til V. 20., hvor vi læse, at „Gud havde saaledes indrettet Naturen, at Menneskene „bragte saadant et forgiengeligt og **syndigt** Legem ved Fød„selen ind med sig i Verden," hvor let falder her en uværdig Mistanke paa Gud! — Naar Hr. B. ved Matth. XXVII. 26. foranlediges til at giøre den Anmerkning, at JEsu Død, i det han blev forræfæstet og ikke steenet, blev vel derved smerteligere, men tillige roeligere og opbyggeligere for de Tilstædeværende, saa er vel dette ogsaa meget grundet; men os synes tilligemed, at Forsynets Bestyrelse herved burde ikke have været saa ganske fortiet. Vi tænke paa Pauli Ord Gal. III. 13. — Naar Hr. B. antager den Meening, (som ogsaa andre have haft), at **Johannes** i Fængslet var falden til at tvivle, om JEsus ogsaa var Messias (see Matth. XI. 2.) saa bliver Hans Høiærværdighed lidet ueenig med sig selv; thi i det paafølgende 7de V. lader han Christus forsvare Johannes, som den **der ikke var vaklende og ubestandig i sin Troe.** — En saadan Ueenighed forefinde vi ogsaa ved Anm. til 1

Cor. I. 8. conf. 1 Theſſ. IV. 15. it. 2 Theſſ. II. 2. Paa det første af disse Steder antager Hr. B., at JEsu Disciple — og alle sande Christne — altsaa vel ogsaa Paulus — stode i den Tanke, at Verdens Ende eller Dommens Dag, skulde indfalde i deres Levetid — men paa de 2de sidste Steder er Paulus langt fra den Tanke. Han bevidner endog det Modsatte. I den saa bekiendte **Herrens Bøn** Matth. VI. have følgende Afvigelser hos Hr. B. ikke befaldet os: **Hellig være din Dyrkelse** — **dit Navn**, troe vi, er meer indholdsfuldt og udtrykkende, og ligesaa forstaaeligt, som din Dyrkelse. — **Giv os den Føde, som passer sig til vor Natur.** — Dette, synes os, er at tale til Gud i en alt for instruerende Tone. — Giv os i Dag vort daglige (vort nødtørftige) Brød. — Dette er Ydmygheds, Nøisomheds Tone; og vi see ikke rettere, end at Grundteksten giver denne Oversættelse vel saa meget Medhold, som Hr. Ds. Af de forommeldte utidige Henviisninger til jødiske Udsagn, forekommer ellers ogsaa een her ved den 2den Bøn: „Det var „ ellers, anmerker Hr. Doct., en Grundsætning i Jødernes „ Skoler, at den Bøn ikke var en Bøn, i hvilken der ikke „ blev meldt om Guds Rige." Tilstaae maa vi endelig, at vi kunne ikke bifalde Hr. Ds. Forklaring over Joh. I. 1., ikke fordi den afviger fra den meest vedtagne, men fordi denne forekommer os stedse meer utvungen, meer rimelig, meer harmonisk med det øvrige i samme Cap., og har desuden adskillige lignende Steder i det Nye Testamente at bygge paa. Tvunget og usandsynligt er det vist nok, naar man efter Hr. Bs. Forklaring oversætter det 14de V. i Joh. I. saaledes: Guds virksomme Villie, eller skabende Almagt, blev et Menneske. — Men er λογος efter den almindeligste Forklaring Christus, betragtet som Guds Søn, saa forekommer os det øvrige i samme Cap. let og harmonisk. Hvorfor Johannes strax, uden Forberedelse, kalder Christus **Ordet**? Det forklarer Evangelisten selv strax efter ved de Beskrivelser, han giør over denne merkværdige Person. Han fortiener at kaldes **Ordet**, fordi han er den store guddommelige **Ordfører** til Menneskene. Derfor skinnede han som et Lys i Mørket (V. 5.) Han var det sande Lys, som opklarer ethvert Menneske, der kommer til Verden (V. 9.) Den naadefulde Lærdom er kommen for Lyset ved JEsum Christum. Ingen

gen haver nogen Tid seet Gud; den eenbaarne Søn, som er i Faderens Skiød, haver kundgiort det (V. 17. 18.) Os synes, at Johannes ved disse Beskrivelser lader sine Læsere ikke længe i Tvivl, hvorfor han begynder med at kalde Christus λογος.

Det forekommer os ogsaa, at Hr. B. **uden tilstrækkelig Grund**, ved sin Oversættelse betager nogle andre Beviis-Steder, for Christi Guddom, noget af deres Styrke. Vi nævne blot Rom. IX. 5. og Ebr. I. 2. Dog er det langt fra os, at vi af dette skulde drage nogen fornærmelig Slutning for Hr. Doctoren, **som om den Grund-Lærdom om Christi Guddom ikke var en Grund-Lærdom hos ham**: Beviser for denne Hoved-Sandhed findes ogsaa i Hr. Bs. Oversættelse paa flere end eet Sted, og det bliver altid vist, at der er stor Forskiel imellem at forkaste en Sandhed selv, og kun et eller andet Beviis for samme. Vi see derfor ikke, at Hans Høiærværdigheds siden efter udgivne **Beviis for Christi Guddom** var just fornøden til hans egen Retfærdiggiørelse, men for Tidens Tarv kan den vist nok ikke agtes overflødig. Vi ønske i øvrigt den Høiærværdige Forfatter Opmuntring, Tid og Helbred, til at vedblive med sine lærde Arbeider, at gavne sine Landsmænd, og forfremme vor Litteraturs Floer og Ære.

Sundheds-Tidende. Et medicinsk Ugeskrift af blandet Indhold, ved **Johan Clemens Tode**, Doktor og Professor i Medicinen ved Kiøbenhavns Universitæt, Hofmedikus, Medlem i Collegio Mediko og Medikus ved Plejeanstalten, det Kongelige Parisiske medicinske Selskabs korresponderende, og det Kiøbenhavnskes ordentlige Medlem. Diversité, c'est ma devise. *La Fontaine.* **Første Aargang.** Julius til December 1778, Januarius til Junius 1779. — Curs'd be the pen, how well so e'er it Flow! That tends to make one worthy man my Foe. *Pope.* — **Anden Aargang.** Julius til December 1779, Januarius til Junius 1780. Kiøbenhavn, trykt hos Johan Rudolph Thiele. — Stor første Aargang 236 og anden 224 Sider foruden Fortaler og Registere i stor 4to med spaltede Sider. Koster hver Aargang 1 Rdlr.

Værlig Pengene værd! ja om den end skulde aarlig koste en-

gang saa meget til, vilde vi dog ikke negte os selv den Nytte og Fornøielse at holde den. Altsaa er een af Hr. Forfatterens Abonenter hans Skrifts Recensent i disse Efterretninger? hvorfor skulde vi negte det? Det er nu saa faldet i vor Lod at skrive med Fornøielse om et Ugeblad, som vi hver Gang med nye Fornøielse har giennemlæst. Hvor ont giorde det os ikke, da de offentlige Tidender forkyndte Sundhedstidendens Standsning, og hvo blev mere munter end vi, da Hr. Forfatteren blev opmuntret til Fortsettelsen? Hr. Dr. Tode har Kald til at skrive for Publikum, og han skrive længe! Fordrer man Grunde for hans Sætninger, da vil man ingensteds savne dem. Forlanger man ægte Vittighed, heldig Satyre, munter Skrivemaade, man finder den allevegne — dog! hvad behøve vi at rose et Arbeide, som har det hele fornuftige Publikums Bifald, og stedse vil beholde det? Det er, som Hr. T. selv skriver i det allerførste No. „ en „ Efterligning af tvende andre Sundhedstidender, som i „ hele Europa ere vel bekiendte og vel optagne, nemlig den „ siden 1761 i Bouillon udkommende Gazette salutaire, „ og den Pariſiſke Gazette de Santè, som siden 1773 paa „ Regieringens Foranstaltning udgives. I begge indrykkes „ smaa Afhandlinger, eller Udtog af Afhandlinger om Naturens Huusholdning i Menneſket: om de Farer, som „ ideligen true Liv og Sundhed: om den Hielp og Redning, „ som Natur og Konst formaae derimod at anvende: om „ legemlige Feil og deres Rettelse: og om saadanne Hendelser, hvor den Lovkyndige kan være tient med Lægens Oplysning. Publikum underrettes heri om de Sygdomme, „ som af Aarstiden, Veirliget, Levemaade, Forlystelser, „ Moder, Haandteringer, Epidemie, Smitte og andre almindelige Aarsager, fra Tid til Tid ere at befrygte, og „ om det Forhold, som Sunde og Syge i slige Begivenheder have at iagttage. Man læser om alt, hvad Øvrigheder, Stænder, Selskaber eller enkelte Personer have „ giort til det menneskelige Kiøns eller visse Steders Anlægs „ o. s. v. Nytte i Henseende til Liv og Helbred: om nye „ Undersøgelser og Erfaringer, som i samme Hensigt ere „ blevne anstillede: om gavnlige Opdagelser og betydelige „ Forbedringer, helst i den praktiske Lægekonst og Diæteti„ ken, og i de derhen sigtende Naturvidenskaber. Man

„ fin-

„ finder tillige en ganske kortfattet Recension af de Skrifter, „ som i alle disse Fag fra Tid til Tid udgives. Det Heele „ kræver Læsernes Opmerksomhed ved sit vigtige Indhold, „ og underholder dem med det Nye, den idelige Afvexling, „ den fortællende Skrivemaade og de indstrøede Anekdoter „ o. s. v." Vi have her med Hr. Forfatterens egne Ord givet den beste Recension af hans Skrift, og videre at anføre Indholdet af et blandet Ugeskrift, der desuden er forsynet med tilstrækkelige Registere, forlanger ingen af os. Munterhed, Iver for at udrydde Fordomme, for at hædre Religionen, for ved sunde Raad og nyttige Anviisninger at oplyse og gavne hver Mand, er Sundhedstidendens Merke. Kort: vi sige om Hr. T. med Poeten:

Omne tulit punctum, qvi miscuit utile dulci
Lectorem delectando pariterqve monendo.

Om Recensenten er een af de „kyndige Mænd og beskiede „ Dommere," paa hvis Bifald Hr. T. i Fortalen til den anden Aargang beraaber sig, kan han ikke selv afgiøre; men dette veed vi med Vished, at vi henhøre til dem, der i det mindste nogenledes kan giøre Forskiel paa Skal og Kierne, der vel ofte have seet Hr. Forfatteren, altsaa „ kiender ham „ af Person," men aldrig har talet med ham, „ hvis Bi„ fald følgelig grunder sig hverken paa Connexion eller Con„ vention eller Condition, men er i alle Maader frivilligt „ og ubetinget." Endeel Sprogfeil har vi hist og her lagt Merke til, f. Ex. qvælger isteden for: qvæler; at berøves af noget isteden for: at berøves noget o. s. v.

Tz.

Historisk, politisk, satyrisk, poetisk, moralsk, oekonomisk, meteorologisk og litterarisk **Journal**. En **Miskmask**, hvoriblant dog noget got. Første Aargang. Odense, 1780. Trykt i det Kongel. privilegerede **Iversenske** Bogtrykkerie paa eget Forlag. Stor 420 Sider i 4to. Kostede dem, der holdt de Almeennyttige Samlinger, inter, men andre 1 Rdlr.

Det er ellers ikke disse Efterretningers Forfatteres Maade at recensere Aviser eller andre Flyve-Blade, men da denne Journal er af et ualmindeligt Slags offentlige Tidender: da den fremdeles er at anse som et Anhang til de Almeennyttige Sam-

linger: da den end videre ophører med denne Aargang, eller, hvilket er det samme, udkommer herefter under en anden Titel og Indretning, som vi ikke i Fremtiden kan eller bør befatte os med i disse Tidender: da den endelig ligger her for os ganske smukt indbunden — saa kan vi ikke see rettere, end at det er en Bog, der bør anmeldes. Vi har desuden et Par smaa Aarsager hertil, som siden vil kunne sees. Den alt for uædle Titel af **Miskmask** skal herefter ikke sees eller høres mere. At der imellem dette Blandingsgods findes noget Got, ja meget Got, kan og bør vi ikke negte, naar vi vil følge Sandheden, og den skiøtte vi aldrig om at forlade. Hertil henregne vi de hist og her forekommende **Opkogninger** og **Fabler**, hvorved Journalen efterhaanden er bleven mere interressant, end den var i Begyndelsen. Hertil kan og henføres Efterretningerne om Flid og Uflid, en Deel af **Satyrerne** og nogle af **Recensionerne**. De **politiske Nyeheder** vil vi ikke tale om; thi dem havde vi læst, førend vi saae Journalen; de kunde følgelig, skiønt de ere ganske vel fortalte, ikke være os til den Underretning og Moersomhed, som andre, der endnu vare uvidende om dem, og for disse synes de os endogsaa at være for faa. Af de **poetiske** Stykker vil vi anføre en Prøve, nemlig **Børnebestemmelsen**. Et Stykke efter **Michaelis** den yngre:

„Vor **Hans**, den Klods, har jeg tiltænkt en Præstekrave;
Og faaer han den, i Roe han mædske kan sin Mave.
Men han, vor vakre **Carl**, er klog og fuld af List,
Han lyver alt med Fynd og er en fød Jurist,
Mads er jo halt, og al Ting vil pulverisere;
Hans Tiener, Doktor **Mads**! han vist skal promovere.
Frantz elsker Guld og Pragt; han Kiøbmand blir. Men her,
Den lille Vildmand, **Fritz**? giør ham til Officier,
Han dertil oplagt er, og bør ei andet være;
Thi hande kan han alt, og prygle kan han lære.“

Om de **litterariske** Sager har vi for en Deel tilforn i disse Efterretninger sagt vore Tanker. **Stridbar** var Journalen virkelig til den Tid, og man behøvede kun Pine for at see det, men siden er Artikelen om lærde Sager blevet mere fredelig. Ogsaa have vi med Fornøielse erfaret, at man i de sildigere Numere har rettet sig efter vor Anmerkning angaaende det **brogede Udseende**, som Sammenblandingen af latinske

og

og danske Bogstaver forvoldte. Retskrivningen, eller rettere: Galskrivningen behøve vi ikke oftere at gisre Læserne opmerksomme paa, da den af sig selv falder enhver i Øinene. Dette kunde nu være nok, dersom ikke et Par Steder særdeles havde tildraget sig vor Opmerksomhed, og næsten opfordrede os til ikke at lade dem blive uanmerkede, da de angaae disse Efterretninger. Det første findes paa den 460de Columne med disse Ord: „Hr. Doktor **Trojel** vil sige: de „ **Berlingske lærde Tidender** have arvet en Deel af den „ Recensent-Vittighed, som fordum saa meget lastedes hos „ den kritiske Tilskuers ellers haabefulde Ungdom." Uden Tvivl vilde Hr. Dr. **Trojel** ikke, at hans Navn offentlig skulde legges til et eller andet løst Ord, som hans fyenske Landsmænd kan have opsnappet, og nødig vil vi troe, at de gode Fyenboer anse Hr. Doktoren for en Apostel i denne Sag, paa hvis Ord der sikkert skulde kunne bygges. At vi ikke ere uvittige, det glæder os, men hvor har vi nogensteds udøst vor Vittighed paa Sandhedens Bekostning? Vi kan i øvrigt forsikre, at „den kritiske Tilskuers haabefulde „ Ungdom" ikke har haft mindste Deel i disse Efterretninger, og at β. ikke er den Mand, som Journalisten, forført ved Hr. Doktorens og maaskee fleres løse Udsigende, ikke utydelig gietter paa. Den, der samlede og udgav den kritiske Tilskuers Recensioner, havde vel et B. til Begyndelses-Bogstav i sit Navn, men det var en anden β. end den, der har skrevet i disse Tidender. — Naar det siden sammesteds heder: „Bagateller skulde Journalen egentlig indeholde, da „ den, naar den skulle finde tilstrækkelig Affats i Fyen, bur„ de egentlig udgives for menige Mand." Da synes dette os at være en ikke meget smuk Compliment for Fyens meenige Mand. Og naar der end videre skrives: „De læsende „ Lærde vilde man ogsaa skaffe nogen Læsning, der kunde „ interressere dem, og da **deres Tal endnu er saa saare** „ **lidet i Fyen**, kunne det ikke lønne sig, derfor at udgive „ en lærd Avis aparte o. s. v." da er denne Compliment for Fyens Lærde endnu maadeligere. Den fyenske Journalist burde, ifald han har Sandheden paa sin Side, hellere søgt at skiule end fortælle sine Landsmænds Skam. — Det andet Sted, som vi vil melde noget om, findes Columne 784 og følg. Nogle Landsbyeherrer, som underskrive sig

M. M. B. S. J. C. O., altſaa ikke mindre end ſyv i Tallet, fremſætte dette underlige Spørgsmaal: „**Saae vi Juul i „ Aar eller ikke?**“ og dertil har vore Efterretninger uſkyldig givet Anledning; thi paa næſtfølgende Columne fandt vi til vor ſtore Forundring følgende: „Vi have for nyeligen læſt „ en Recenſion over en for Ungdommen udgiven chriſtelig „ Lære-Bog. Blant andet blev ſagt: **At Chriſti Fødſel „ ikke maatte henføres til hans Fornedrelſes Stand,** „ (hvortil den i Bogen var henført; og det af den hosføie- „ de Grund og Aarſag) **fordi Gud ikke kan forandres.** „ Nogle af os, vilde ved Giennemlæsning neppe troe deres „ egne Øine. Andre holdt det for umueligt, at der i Dan- „ mark og i vores oplyſte Tider kunde ſkrives ſaa kietterſk, „ helſt i en lærd Avis o. ſ. v.“ Hvorpaa de gode Mænd ſnakke en heel Hob, ſom kan være hiertelig velmeent, men er uden Forſtand. Det ſandeſte af alt, hvad de ſkrive i denne Sag, er dette: „Vi ere eenfoldige Folk.“ Ja dette er ſaa ſandt, at de ikke havde havt nødig at ſige det, da enhver Fornuftig let kunde indſee, at det ikke henger ganſke rigtig ſammen med deres Philoſophie og Theologie. Deres Bevæggrunde til at ſkrive imod os, vil vi ikke bedømme. Ikke heller behøve vi at beſvare dem, da en os ubekiendt K--ø i No. 101 af Journalen har giort dette ſaa got, ſom vi kunde forlange det, og viiſt, at vi ikke har ſagt andet end det en **Guldberg** og en **Balle** har ſagt for os. Havde da de gode Mænd ikke læſt de anførte Steder hos **Guldberg** eller **Balle**? Hvad kan vi giøre for deres Uvidenhed? og havde de læſt dem, hvorfor ere de da ikke i den Anledning for lang Tid ſiden fremkomne med deres underlige Spørgsmaal? Kun dette forundrede os hos Hr. K--ø, at han kalder vor Sætning en Afvei, og ſkriver: „At Chriſti Fødſel ikke ſkulle „ høre til hans Fornedrelſe, er høiſt urigtigt;“ thi han er juſt ſelv paa ſamme Vei, ſom vi, og viſer hele Anmerkningen igiennem, at ikke Fødſelen ſelv, men kun **Omſtændighederne** derved hørte til hans Fornedrelſe, og juſt denne er vor Mening. Man giøre kun Forſkiel paa **Fødſel** og **fattig, ringe Fødſel**, ſaa har alting ſin Rigtighed. Vi troe derfor, at Hr. K--ø ikkun for de Eenfoldiges Skyld har vildet lade, ſom han dog i nogen Henſeende gav dem Ret imod os, og ſom Paulus 1 Cor. 9, 22. har giort ſig ſkyldig

belig hos de Skrøbelige, for at kunne vinde de Skrøbelige. — At vi ikke regne Journaliſten ſaadanne Enfoldigheder, ſom det ovenanførte Spørgsmaal og dets Udførelſe, til Laſt, kan vel enhver endog uden vor Erindring begribe.

β.

Rom.

De Cruce Vaticana ex dono Juſtini Auguſti commentarius, accedit ritus Salutationis crucis in Eccleſ. Anthiochen. Syrorum ſervatus, nunc primum Syriace & latine editus annotationibus inluſtratus Auctore Stephano Borghia. MDCCLXXIX. 144 Sider ſtor 4to. Appendix 71 S., tilligemed et fuldſtændigt Regiſter.

Vi havde gierne ønſket, at dette Kors, der, ſom en Forære ring af Keiſer Juſtinus i det 6te Aarhundrede blev ſendt til Rom, aldrig havde været til; dog kunde man maaſkee ved at pragmaticere, beviſe, at dette var med til at bræffe Barbarernes vilde Sæder, ligeſaa let, ſom, at Pavernes Stolthed blev til Hæder for den chriſtelige Religion, og til Lyſtigheds og Udſigteriſkheds Mangfoldighed for os. Vi vedblive dog vort Ønſke; thi da havde maaſkee den lærde Borghia henvendt ſin Agtſomhed paa noget vigtigere. Men det er ſandt, hos Catholikerne er det vigtigt nok. Ligegyldigt er det os, om dette Kors virkelig er fra Juſtini Tider, ſom her antages og utydelig beviſes. Om Keiſer Conſtantini Syn og Korſet taler Forfatteren ſaaledes, at man nok ſeer hans egentlige Meening, naar han ikke ſkulde vaage over Traditioner, ſom mægtige Beviſer. Vi kan umueligen her indlade os i Billedernes, Figurernes og Bogſtavernes Forklaringer paa dette Kors, hvilket alt endes Pag. 68. Dog fortiener vi[illegible] utydelige Ords Betydninger, i Henſeende til den ældre Klædedragt, at bemærkes, og en hos os lidet bekiendt Bog at nævnes; Jacobi Martorelli opus de regia theca calamaria, i ſamme finder man adſkilligt for Diplomatiken. Cap. 7., handler om den Dyrkelſe, der viſes dette Kors. Efter at have læſt det, undſkylder man Borghia, at han værdigede dette uviſſe Mindesmærke ſin Agtſomhed. Af de Skrifter der anføres, ſynes Moretti ritus dandi presbyterium Papæ, Clericis, Cardinalibus, ikke at være ubetydelig. Pag. 79 forekommer noget ret brugbar ſom Bogomi-

gomilis, Chazuzanis. Vi indſee ikke Nytten af, her at anføre alt det, der i den romerſke Kirke gielder for Beviser for den Agt, man beviser alle Kors, og hvorledes man i de ældre Skrifter seer i denne Henſeende alt, hvad man lyſter. Appendix fra Pag. 11:71 ſynes at være vigtigere end Bogen, og for de orientalſke Sprogkyndige langt betydeligere end for Hiſtorien. Vi anføre et Sted af Guntheri Hiſtoria conſtantinopolitana, hvor det forekommer os, ſom Borghia ikke nøie har givet Agt paa Guntheri Diemeed, i at anføre Abt Martini Tale. Borghia vil af dette Sted beviſe, at Martini Hensigt med de der anførte Ord gaae paa Korſets Træe, der under Conſtantinus virkelig ſkal være bleven fundet. Men hele Talens Bygning fordrer, at den Figur om Korſet betegner den chriſtelige Religion, der af Saracenerne blev saa ſtærkt forfulgt, at man neppe kunde ſee, at den havde været i det Jeruſalemſke Rige. Martinus anvender al muelig Veltalenhed paa at opvække de Tilſtædeværende til at tage Deel i et nyt Kors-Tog. Naar Figuren om Korſet tages i denne Meening, da finder ingen Imodſigelſe Sted her, ei heller med det følgende Sted Pag. 21, hvor der tales om en Splindt af Chriſti Kors. Basnage var for haſtig i at finde Imodſigelſen, og Borghia finder Splinter af Korſets Træ allevegne.

Vi ønſke os ofte Leilighed til at tale om de catholſke nyere Skrifter i Kirkehiſtorien, ikke allene til en Giengieldelſe, fordi vi finde de beſte reformerte og lutherſke Skrifter af dem læſte og roesværdigen nævnte, men fornemmelig fordi man almindeligen finder ſand Sprogkundſkab hos dem, og ikke Tegn til, at de have gaaet efter Overſættelſer og Udtoge af ſtørre Værker, ei heller prange med en falſk Originalitet, der beſtaaer i at ordne Begivenhederne anderledes, og give Tingene en nye Form, hvorved Kilderne hvile. Diſſe Klager foranlediges ved en ſtor Mængde af de ſeenere Skrifter i Kirkehiſtorien. π. . .

Zürich.

Joh. Toblers, Archidiakons am Groſſen Münſter, Gedanken und Antworten zur Ehre JEſu Chriſti und ſeines Reichs. Bey Orell, Geßner, Füßli und Comp. 1780. 334 S. i 8vo.

Det er Hr. Leſſings berygtede Fragment vom Zweck JE.

JEsu und seiner Jünger, som Hr. Tobler her har foretaget sig stykkeviis at besvare. Og han har besvaret det med saa megen Fynd og Styrke, at ikke nogen lettelig skulde gjøre det bedre. Korte, men kraftige ere hans Giendrivelser, uden Declamation og Skields-Ord. Men vi anprise vore Læsere dette lidet Skrift, ikke blot som en grundig Giendrivelse af ommeldte Fragment, men ogsaa som et for Resten meget underholdende og lærerigt Skrift. Det indeholder efter Titelen baade Gedanken og Antworten. Og det, som hos denne Forfatter ydermere indtager, er den Ærlighed, den oprigtige Iver og Kierlighed for Religionens Sandheder, som allevegne skinner igiennem. Man føler under Læsningen, at Hr. Tobler er af de faa Skribentere, som skrive ud af Hiertet.

Bützow und Wismar.

Einleitung zur algemeinen und Besondern Europäischen Staatskunde, entworfen von M. L. Tozen. Erster Theil: von Europa überhaupt, Spanien, Portugall, Frankreich, Großbrittannien. Zweyter Theil: von den vereinigten Niederlanden, Dännemark, Schweden, Polen, Rußland. 1779, 2 Alph. 9 Ark 8vo.

Den Toziske Statshistorie har allerede længe været bekiendt for den beste og fuldstændigste Haandbog i denne Videnskab, og i mange Henseender fortient at foretrækkes for den berømte Achenwallske. Men just dens Fuldstændighed giorde den ubeqvem til Forelæsninger. Forfatteren har derfor ved denne nye Udgave udeladt meget. Derimod har Bogen vundet i Rigtighed, Noiagtighed, ja i visse Maader endog i Fuldstændighed i vigtige Sager, eller saadanne, som ved nyere Skrifter ere blevne meer bekiendte og udviklede. I sær bør Forfatteren roses for den omhyggelige Henvisning til Kilderne, hvoraf han har øst sine Efterretninger. Thi just dette anser vi for een af de væsentlige Egenskaber ved en Haandbog. Som man seer af Titelen, saa mangle endnu adskillige Europæiske Riger. Disse giver Forfatteren temmelig vist Haab om at levere i en tredie Deel. Og visselig vilde han derved forøge sin Fortieneste, da just de fleste iblant de mang-

manglende Riger ikke ere bekiendte nok hos os, og derfor ſnareſt fortiente at afhandles i Haandbøger.

❀ ❀ ❀

Efter Begiering indføres følgende:

P. M.

Det Bifald, hvormed mine Landsmænd have beæret Overſættelſen af Cervantes Fortællinger, har opmuntret mig til at forſøge, om originale Fortællinger fra min Haand kunde nyde ſamme Lykke; men for nogenledes at være vis paa, at holdes ſkadesløs for Omkoſtningerne, ſaa anmodes de, ſom maatte behage at underſtøtte dette Værk, at tegne Deres Navne hos mig. Det vil beroe paa mine Landsmænds Bifald, om Værket ſkal beſtaae af mere end tvende Tomer, hver Tome imellem 22 og 24 Ark. Prisen er for hver Tome paa fiint Papiir Een Rigsdaler og paa Tryk-Papiir 4 Mk., men da en Forlægger paa et Værk af mere end een Tome gierne ved Dødsfald og Bortreiſer taber meget paa de ſidſte Tomer, ſaa betales ved hver Tomes Annammelſe det halve af den følgende forud. De, ſom tage Ti Exemplarer, bekomme det Ellevte.

Kiøbenhavn, den 13de Februar. 1781.

Charlotta Dorothea Biehl.

P. S.

I Anledning af den i forrige No. indrykkede Recenſion over Haubers Nachrichten von den jüdiſchen und ſamaritaniſchen Münzen, ville vi, til Hr. Proſts Undſkyldning for den omtrykte Titel, herved melde vore Læſere: at Skriftet ſelv var beſørget til Trykken af Bogh. Ackermann, men formedelſt hans Fallit og paafølgende Dødsfald kom ikke til Meſſen i rette Tid. Da Hr. Proſt efter Auctionen over Ackermans Stervboe var bleven Eier af Oplaget, var det nødvendigt at fornye Titelbladet, hvor der ei meldes om noget nyt Oplag: Altſaa har Hr. Proſt ikke villet bedrage Kiøberne, og dette har og været langt fra vore Tanker.

R.

No. 13.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 30te Marr. 1781.

Indhold af Høimeſſe-Prækener, holdne i Aaret 1779. Ugentlig udgivne af Doct. Johan Chriſtian Schønheyder, Sogne-Præſt til Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn. Femte Aargang. Kiøbenhavn, 1779. Paa Gyldendals Forlag. 488 S. Siette Aargang. 1780. 472 S., foruden Materie-Fortegnelſerne i 8vo. Hver Aargang koſter 1 Rdlr.

At Grundighed er en Prækens Hoveddyd, tilſtaaer enhver; men at Orden og Fatteligheed baade i Henſigt til Tanke og Udtryk ere lige ſaa væſentlige Egenſkaber hos en Præken, der ſkal fortiene Navn af god og almeennyttig, er ikke mindre unegtelig. Menighederne beſtaae af blandede Tilhørere. Blant nogle faa, ſom have øvet Tænkekraften, findes en langt ſtørre Mængde, ſom er eenfoldig, ſlaptænkende, ja vel og ukyndig, og denne Mængde ſkulde dog ogſaa oplyſes og opbygges, det er: der ſkulde bibringes dem ſunde Religions Kundſkaber til Hierters og Levnets Forbedring. De guddommelige Sandheder maa følgelig for dem fremſættes paa en Maade, hvor ved de kan blive tydelige, giemmes i Hukommelſen og efterlade ſig varige Indtryk paa Forſtand og Hierte. En god Præken bør altſaa være indrettet for Hukommelſen. Den ene Sætning maa flyde af eller ſtaae i Sammenhæng med den anden. En god Orden i Begreberne maa udmerke den; thi derſom denne enten fattes

eller skiules, hvad bliver da Følgen heraf hos Almuen, uden Forvirring og Forglemmelse? Hvad bliver Talen da uden Vox prætereaqve nihil? Prædikanten, der skal være sine Tilhørere til almindelig Nytte, maa ogsaa, foruden Grundighed, besidde den Gave, at kunne giøre sig tydelig for dem; han maa altsaa have Sproget vel inde, hvori han skal tale, og tillige kunne nedlade sig efter deres Fatte-Evne. Det gielder ganske vist her, hvad Paulus skriver 1 Cor. XIV. 9.-11. „ Dersom I ved Tungen ikke give en tydelig Tale, hvorle„des kan man da vide det, som tales? thi I skulde ellers „ være som de, der tale hen i Veiret. Enhver Stemme „ har jo sin Lyd, men veed jeg ikke Lydens Kraft, da bliver „ jeg en Barbar for den, som taler, og den, der taler, bliver „ mig en Barbar." Man tilgive os, at vi her have fremsat disse noksom bekiendte Prædike-Regler, som i sær i vore Tider ikke for meget kan indskærpes, efter som de saa ofte overtrædes. Nogle giøre sig en usalig Flid for at svinge sig i Veiret og skrue alting saaledes op, at den Eenfoldige maa gabe derved, og veed, naar Prædiken er til Ende, ikke, hvad han har hørt. Man sætter sin Ære i Utydelighed, i nye og uhørte Udtryk, i kunstlede Perioder, i uventede Sving og andre den ægte Smags Affødninger, og hvad bliver man herved uden Barbarer for dem, som høre? Andre har det ikke i deres Magt, at være eenfoldig for de Eenfoldige, hvortil Opdragelse, Vane, Skiødesløshed i Hensende til Sproget, eller maaskee en vis Paastaaenhed paa deres besynderlige Sprogs Rigtighed, kan være Aarsager. Lad disse end have de største og grundigste Indsigter, lad den have den redeligste Lyst til at gavne, men de ikke dog ved deres Uforstaaelighed i Prækener forseile dette Diemeed, eller blive i det mindste mindre nyttige, end de ellers kunde blive. Men til Sagen. — De fire forrige Aargange af Doct. Schønheyders Høimesse-Prækener ere af en anden Recensent anmeldte i disse Efterretningers andet Hefte for Aaret 1779., og nærværende give hine intet efter i Grundighed. Hr. Doct. S. tænker dybt og bliver ikke staaende ved Sandhedernes Overflade, men meget tvivle vi om, at de ulærde Tilhørere allevegne kan følge ham, helst da det i disse Udtog herskende Sprog ikke er det tydeligste. Visse Ord, Vendinger og Sammensættelser ere saa usædvanlige, at Mængden ganske vist

ikke

ikke forſtaaer, hvad de læſe eller høre, ſørend efter lang Eftertanke, ſom der under Anhørelſen ikke gives Tid eller Leilighed til. Nogle faa Prøver vil vi anføre, ligeſom de falde os i Øinene. Næſten allevegne kaldes Miraklerne **Vidunder**, for Ex. S. 242 i 5te Aargang: **Om Vidunderne i den første Christenhed**, og hvad Begreb ſammenbinder vel Almuen med dette Ord? Mon de derved ſnareſt tænke paa det ſieldne og overordentlige? Nei et Vidunder er for dem det ſamme ſom et Spektakel, nogen eller noget, ſom er andre til Latter eller Spot og Forhaanelſe. Det er ret et Vidunder, ſige de om den eller det, ſom de foragte og ikke gider tale mere om. Dette er juſt Almuens Begreb om Vidunder, og derfor burde man i vore Tanker kalde Miraklerne med et andet Navn, allerhelſt da man ingen Mangel har paa Benævnelſer i denne Henſeende, for Ex. Tegn, underlige Gierninger, Almagts-Gierninger, overnaturlige Virkninger o. ſ. v. S. 3. „Hvad er der, ſom en Chriſten **indtrykker ſig?**" S. 13. „Hvor meget lod ſig af dette guddommelig gyldige „Sprog udlade til at ſætte Rimeligheden af denne uden Li„ge ſkrækſomme Tildragelſe endnu meer i Lyſet, og til at af„viſe de Letſindiges Indfald og forſtilte **Giækkelighed.**" S. 132. „Men for os og iblant de Menneſker med hvilke vi „leve, og paa hvilken Plet af Jordkloden vi af vor **Gud** „ere ſatte, er det ikke Lys og Trøſt nok, at vi, ſaa tit vi „føle de Elendigheder der trykke os :::: ſaa langt tør vi an„vende de Guds Løfter, hvilke ere almindelige." Dette, ſom ſkal forſtaaes Spørsmaalsvis, følgelig anſees for bekræftende, ſtaaer her ganſke benegtende. Havde Spørsmaals-Tegnet været her eller de Ord: **Er det ikke Trøſt nok** havde begyndt Perioden, da vilde enhver ſtrax forſtaaet Meeningen. Slige Ordflytninger findes her nok af. I ſær ſtaaer lad næſten allevegne midt i i Steden for allerførſt i en Periode. For Ex. S. 17. „Ikke til Stolthed eller Letfær„dighed lad vor Klædning være." S. 135: „men dette „lad os eftertænke og foreholde os." Nogle Gange have vi dog fundet det paa ſit rette Sted, ſaaſom: S. 177. „Lad „dine Lidelſer og din Død vældeligen præke os dette, at „vi ere Støv." At JEſu Død præker og præker vældeligen, er uden Tvil for den Enfoldige en Hemmelighed. Ligeledes denne Hoveddeel S. 458: „Alvorligheden i det

„ **Meget vi ere hinanden ſkyldige.**“ Hvor underlig er ikke Begyndelſen af Bønnen S. 473. „Nu her, ſnart hid„ ſet; nu iklædet denne jordiſke Boelig for **Sielen**, ſnart „ afklædet fra dette ſynlige Legeme, ſaaledes o du evige Gud! „ du hvis Dage aldrig faae Ende, ſom de aldrig have be„ gyndt! er vort Liv.“ **Hvor utydelige** ere ikke diſſe Deelinger S. 482: „det, der 1) forfører de **ubefæſtede** og **lige**„ **gyldige** Menneſker til **Uchriſtendom**, er **løgnagtig Even**„ **tyr**, **ſtolt Forfængelighed**, **bedragerſk Veierlys**: „ men 2) JEſu Frelſerens Aabenbarelſe i Biblens Lære er og „ ſkal befindes at være Klarhed, hvilken ved Verdens Van„ troe lige ſaa lidet kan mørknes ſom Lynildens, der fra Op„ gang til Nedgang lyſer Himlen over.“ Mange af Hr. Doctorens Hovedſætninger ere deels ufattelige, deels for vidtløftige, altſaa ikke dannede for Hukommelſen. For Ex. paa 2den Paaſke Dag: „ **Trygheden af vor Troe** paa „ JEſu Opſtandelſe, at vi i Døden intet tabe ved at forla„ de alle Ting, der høre til denne Verden.“ Paa 20de Sønd. efter Trin. „Det ſande Chriſtendoms Sind, gavnlig „ Tungſindighed, og Seier over Tungſindigheden.“ Paa 3die Sønd. efter Nyt-Aar 1780. „ **Viiſeligen** at tænke paa „ Gud ved vore egne ringe eller for ubetydelige holdne Ting.“ Paa Mariæ Bebud. Dag: „ Om den **arvelige Syndagtig**„ **hed**.“ Paa Langfredag: „At JEſu Lidelſers og Døds „ Betragtning ſkal indtage os med Hengivenhed til ham, „ og med Nidkierhed for hans Perſon; og at den ſande Ære„ frygt og Kierlighed, hvor med vi ſkal finde os **nidkiære** „ for JEſu Perſon, er Lærvillighed, Iver og varig Flid for „ at blive i Troen paa ham, gode Menneſker.“ Paa 3die Sønd. efter Paaſke: „At Chriſtne ſkulle ſavne deres Frelſer „ i deres jordiſke Levnet.“ Paa 5te Sønd. efter Paaſke: „ Chriſtnes **Blidhed i deres Levnet af den Troe**, at „ Gud elſker dem for JEſu Skyld.“ Paa 20de Sønd. efter Trin. „ Alvorligheden, hvormed vi maa beſlitte os paa den „ **for Verden vitterlige Dyd udaf vor Troe** paa JEſu „ Gienløsnings Velgierninger.“ Paa 25de S. efter Trin. „ Den ſande Chriſtendom, priſelig Frihed imod Trældom„ men under Menneſkers Anſeelſe.“ Vi vil forbigaae en kelte Ord, ſom vi ikke troe at have faaet Dansk Borgerret, ſaaſom: **Angelegenheder**, **Kræenkelſer**, **Bedrelſer**, al

vor

vorfuld Livelighed o. ſ. v. Det anførte er uden Tvivl nok til at viſe, hvor ønſkeligt det var, at denne ellers ypperlige Lærer, diſſe Udtoges Forfatter, for Almuens Skyld vilde befliitte ſig paa et fatteligere og mindre indviklet Sprog, ſætte ſig mere i de Ulærdes Sted, for at nedlade ſig efter dem, og troe, at ikke alt det er Lys for andre, ſom er det for ham ſelv. Man kunde da ſpaae dobbelt Nytte af hans redelige Beſtræbelſer og grundige Arbeider. Om det er til Fordeel eller Skade, at udgive Udtog af Prækener, førend de holdes offentlig, er ved en anden Leilighed ſagt, og behøver altſaa ikke her at igientages. (See diſſe Efterretningers 2det Hefte for forrige Aar S. 442.) Wr.

Dresden und Leipzig.

D. Nicolai Edinger Balles, Königl. Dän. Hofpredigers und erſten öffentlichen Lehrers der Gottesgelahrtheit auf der Univerſität in Kopenhagen, Heilige Lehren des chriſtlichen Glaubens, in öffentlichen Erbauungs-Reden vorgetragen. — Aus dem Däniſchen überſetzt, und mit einer Vorrede Sr. Hochwürdigen Magnificenz Hrn. D. Johann Friedrich Rehkopfs, Churfürſtl. Sächſ. Ober-Conſiſtorialraths und Superintendentens zu Dresden, herausgegeben von Johann Friedrich Marcus. Erſter Band. 1780. Stor, foruden 6 Ark Tilſkrift, Fortale og Prænumerant-Liſte, 392 S. Zweiter Band. 1780. Stor, foruden Dedication og Fortale, 392 S. i 8vo. Koſter 2 Rdlr. Mk.

Det er en Glæde for os Danſke at være Vidner til den Begierlighed, hvor havde vi ſagt Graadighed, med hvilken diſſe Doct. Balles hellige Taler ere modtagne i Hr. Overſætterens Fædreneland. Vi kan ikke i en Haſt erindre os nogen Danſk Mands Skrift, der har haft ſaa ſtor Mængde af Prænumerantere. Og hvad har da Hr. Marcus giort, for at ſkaffe dette en ſaa anſeelig Afgang? — Efter den Beretning, vi have, har han ladet en Prænumerations-Plan circulere, hvori Talernes Indhold var anført, og tillige erindret, at Hr. Doct. Balles Henſigt var at befæſte gamle Sandheder og indſkrænke Skaden af de Nyeheder, hvormed Troes Lærdommene overſvømmes til de Eenfoldiges Forvirring. Man anſaae

Doct. **Balle** for den Mand, der var i Stand hertil, og baade Lærde og Ulærde kappedes om at melde deres Navne for at blive Eiere af et i diſſe Tider ſaa vigtigt og gavnligt Verk. — Om Talerne ſelv kan her ikke være noget at ſige, da de tilforn med deres Indhold ere anmeldte i diſſe Efterretninger. Kun med den Tydſke Udgaves Indretning og Beſkaffenhed vil vi kortelig opholde os. De tvende Deele, her ligge for os, indeholde hver 12 Taler, men ikke juſt efter den Orden, i hvilken Originalen fremſætter dem. Hr. M. har taget en og anden Præken med, ſom ikke findes i Hr. Doctorens ſidſt udgivne Samlinger. Saaledes er No. V. i den første Deel holden af Hr. D. B., da han endnu var Præſt for Kiettrup og Giøttrup Meenigheder i Aalborg Stift, og handler om de **nærmeſte Aarſager, ſom forvolde Religionens Foragt med de deraf flydende ſkadelige Følger** paa Søndag Sexageſima 1772. No. VII. om **Miraklernes Nytte til Troens Stadfæſtelſe**, er paa 12te Søndag efter Trinitatis holden i det Theologiſke Selſkab, og findes blant dette Selſkabs udgivne Taler. Ligemaade No. X. om **Guds Straffedomme over hans Ords Foragtere** paa 25de Søndag efter Trinitatis. No. XII. **Nødvendig Advarſel mod viſſe ſig udbredende forføriſke Grundſætninger** er, ſom bekiendt, for kort Tid ſiden og for ſig ſelv udgivet. — Vi kan ikke laſte den Orden, Hr. Overſætteren følger, da den i vore Tanker er god og naturlig, men da ſaa meget uden for de ſidſte Samlinger tages med, og desuden et tredie Bind er kommet til Originalen, lader Overſættelſen til at blive et temmelig vidtløftigt Verk, hvis Deele vi ikke engang ere i Stand til at beſtemme, derſom ellers alle Doct. Balles udgivne Prækener ſkal overdrages i det tydſke Sprog. Hvad Overſættelſen angaaer, da maa vi tilſtaae, at vi kun i Henſeende til et Par Taler har ſammenlignet den med Originalen, og her fandt vi den temmelig frie, dog uden at forderve Originalens Meening. Hr. M. har ikke bunden ſig ſlaviſk til Ordene, ikke giort ſig Samvittighed over en og anden liden Forandring, Tilſætning eller Udeladelſe. Følgende Beretning findes i Fortalen til den anden Deel: „Der Inhalt der Predigten iſt wohl bedächtig bey „ einigen kurzer angegeben worden, als es im Original ge„ ſchehen. Ein Urtheil über meine Ueberſetzung dieſer Pre„ dig-

„ digten zu fällen, kommt mir nicht zu, und man würde
„ es auch als ein partheyisches und also ungültiges ansehen.
„ So viel aber versichere aufrichtig, daß ich mir alle gegrün-
„ dete Erinnerungen zu nutze machen, und bey einer andern
„ Ausgabe, die vielleicht bald erfolgen dürfte, da sich die
„ Anzahl der Herrn Pränumeranten täglich vermehret, das
„ zu verbessern suchen werde, was man an meiner Ueber-
„ setzung mit Recht zu tadeln finden möchte. Die größte
„ Schwierigkeit bey der Uebersetzung ist die Zerschneidung
„ der langen Perioden, welche sich häufig im Originale fin-
„ den, und worinnen Kenner mir beystimmen werden. Ich
„ wünschte, daß es mir immer bey der Uebersetzung geglückt
„ seyn möchte, aber ich habe mir selbst darinnen nicht alle-
„ mal genug gethan. Mehr als einmal habe auch wohl be-
„ dächtig die nochmalige Angabe der abgehandelten Lehre ü-
„ bergangen, weil dieselbe für den Leser nicht so nothwen-
„ dig, als für den Zuhörer ist. Kömmt manchen die
„ Schreibart des Herrn Verfassers bisweilen zu weitschwei-
„ fig vor, so bedenke er, daß jeder seine eigene Schreibart
„ und Weise sich auszudrücken habe, und daß das, was ihm
„ nicht völlig nach seinem Geschmacke, vielleicht einem an-
„ dern recht ist.“ Den første Deel er dediceret til Ober-Con-
sistorial-Præsident Friedrich Gottlob von Berlepsch, den anden til Doct. Balle selv, og dette Tilskrift er baade Hr. Doctoren og Hr. Oversætteren til megen Ære. Hr. Doct. Rehkopfs vidtløftige Fortale, som indeholder: „Bemer-
„ kungen über die nothwendige und nützliche Erklärung und
„ Vertheidigung der christlichen Glaubenslehre auf der Kan-
„ zel,“ fortiener at læses og overveies, da den i en god Or-den foredrager mange nyttige Ting, skiønt ikke meget, der kan kaldes nyt og ubekiendt. Vi havde i Sinde at gisre et Udtog deraf, men da de fleste Læsere tage sat paa et Skrifts Fortale, haabe vi, at denne ikke bliver ulæst, og lade det derfor beroe herved. Wr.

Göttingisches Magazin der Wissenschaften und Litteratur, herausgegeben von Georg Christoph Lichtenbergs und Georg Forster. Ersten Jahrgangs, 1. 2. 3. 4. Stück. Bey Dieterich 1780, stor 664 S. 8vo. Koster 2 Rdlr.

Jen Fortale af Hr. Lichtenberg, see vi, at Hr. Forster har

overladt ham, at besørge dette Magazins Tryk, som og, at Hr. Lichtenberg veed, at Publikum havde gode Tanker om ham. En mageløs Beskedenhed i vore Tider, at han ikke satte et Catalogus af Fortieneſter, hvilke det skiønsomme Publikum har fundet hos ham. En sig svanger indbildende Kone bedrøves ikke lidet, naar hun erfarer, at Fosteret ikke var Skyld i dette Haab; men Svaghed! hun taber her den sinede Glæde, at føde et velskabt Barn, at see det i Tankerne vel gift. Her at have en Sønne-Kone og Børne-Børn, at elske og raade over. Es war für war kein geringes Opfer, at man i dette Stykke ikke kan læse noget af Hr. Lichtenbergs Arbeide. Derpaa et Udfald af Hr. Lichtenberg imod dem, der vil forbedre den tydske Ortographie; dog herom kan vi vente noget Udførligt.

I. Neuer Verſuch einer einleuchtenden Darſtellung der Gründe für das Eigenthum des Bücherverlags, nach Grundſätzen des naturlichen Rechts und der Staatsklugheit, von Prof. Feder, stor 38 Sider, og mere skal følge i det andet Bind.

Rummet forbyder os at tale vidtløftigen om dette periodiske Skrift, og vi ville fortiene liden Tak med at udskrive det, der alt længe haver været bekiendt. Denne af Hr. Prof. Feder afhandlede Materie, er for Tydskland langt vigtigere end for os. Bøger ere hos vore Naboer en vigtig Handelsgreen, vi faae fra dem, hele Fragtvogne af Poesier, raske Oversættelser, skiødesløse Udgaver, Eftertryk af classiske Autorer. Det er da af yderste Vigtighed at holde vel over disse Fabriqver, og denne Afhandling er i denne Henseende særdeles vigtig. Ordene, Natur-Recht, naturlich blive her ikke nøie bestemt, kort: vi tilstaae gierne alt, for ikke at læse dette meget et og det samme saa ofte.

II. Beoachtungen merkwürdiger Geſtalten des Wolken 1779, von Prof. Meiſter, til 68 Sider. Professoren viser, at han ikke uhældigen beskriver Malerier; men Nytten af disse Jagttagelser, synes større for Sproget, og unge Digtere, der kan see paa Himmelen, end for Physiqven. Ein unorganiſch Skye kan vi intet Begreb forbinde med; dog vi var heller ikke saa henrykt, som Forfatteren da han skrev dette. Det er herskende Henrykkelser i vore Tider, at Digterne ikke tænke, ikke ere sig bevidste.

III.

III. Otahitti von Georg Forſter, der fulgte 1772 med Cook omkring i Sydſøen, ſom Tegner. Her overſætter han en ſpanſk Fortælling om Otahitti, der i Manuſkript blev tilſkikket den gamle Forſter, og er ſkrevet af een, ſom 1772 reiſte med Don Juan de Langara Huarte i Sydſøen, der enten haver været Doctor eller Officer paa det ſpanſke Skib. Og intet bidrager mere end en troværdig Reiſe iblandt uſlebne Nationer til at udrydde mange Vildfarelſer i vor Philoſophie og Moral, ſom deri blev indført af Spitsfindighed, blottet fra en en nøie Kundſkab om Menneſket, der, overladt ſine Drivter, har kun lidet Fortrin for de øvrige Dyr. Vi vil langt fra ikke her viſe af Otahitternes jus Naturæ hvor ubilligt det er i Tydſkland at eftertrykke Bøger, men giøre et kort Udtog af denne Spaniers Beſkrivelſe om Otahitti: dette ſammenlignet med Cook, giver det Hele Troeværdighed og Udførlighed. Spanieren beſkriver Otahitti fra Strandſiden, ſom meget behagelig. Landet er omgivet med ſkiønne Frugttræer og høie Klipper, der give indtagende og frugtbare Dale, giennemſlyngede af vederqvægende Bekke. November, December, Januarii Maaneder ere den behageligſte Aarstid. Storme fraregnede, er heele Aaret næſten et uafbrudt Foraar. Heele Øen ſynes derfore at være idel Frugtbarhed. Paa Frugttræer og velſmagende Urter fattes dem ikke, ei heller paa brugbart Bygnings-Tømmer. Nogle Træer give en vis klæbende Materie fra ſig, hvilken de, ſom vi Tiæren, bruge til deres Baade. Svin, Hunde, Rotter undtagne, haver man ikke fundet andre, hverken vilde eller tamme firbeenede Dyr hos dem. Der findes ſtore og ſmaae Papegøyer, vilde Duer, forſkiellige Slags Giæs og en god Mængde velſmagende Fiſke, Muslinger, Østers, Hummer og Krebs. Af Guld, Sølv, Edelſtene, er ſielden undgaaer Spaniernes Øine, fandtes intet; kun nogle faae Perler. Indbyggernes Antal ſynes ikke at overſtige 16000. De kunde inddeeles i Indianer, Mulatter og Mulatartige. Alle ere de mere velſkabte end Europæerne, og uſædvanlig vel proportionerte; fyldige Folk ere agtede, vanſkabte derimod foragtede. De bære ſtærk voxne Skiæg, og, til Beviis paa deres Venſkab, bade de Spanierne at afklippe det. De beprikke deres Legemer og overſmøre ſig med Kokosolie, giennembore et af Ørerne, og ſætte deri en vellugtende Blomſt. Deres Klæder

ſee ud, ſom de vare vævede, de indvikle ſig i diſſe, ſom i et Lagen. Oſte gaae de nøgne, med et Skamklæde, andre med Krandſe af Blomſter: hos det ſmukke Kiøn der, ſom hos os, fremſkinner i alt Lyſt til at behage, endogſaa ved Folderne af deres Klædebon. Indbyggerne ere i det hele meget lærvillige; elſke Leddiggang, eller rettere Magelighed, ere ſærdeles ſnue og tyvagtige, og heri viger ikke den Fornemme den Ringere. De æde graadigen, og i alt ſynes meget hengivne til Vellyſt. Mændene beherſkes af deres Koner, ſom hos os; hvad de bekom af Spanierne, ſkienkede de dem. De tilbøde deres Fruentimre, og undrede ſig over at Tilbudet ikke blev antaget. Fruentimrene tilbøde ſig ſelv, dog ikke uden Skamfuldhed. Det kan ikke regnes dem til Feighed, at de frygtede Skydegevæhrer. Feighed ſynes ikke at være deres Laſt, og i Legems Hurtighed overgaae de langt alle Europæer. Deres Vaaben ere Slynger, Køller, Spyde, med hvilke de paa 30 Skridt ikke feiler Maalet. Af den tilbageblevne Soldat og Matros ſaaes, hvor let Sproget var at lære. Fruentimrene forestaae Huuſet, og forfærdige Klæderne. Mandfolkene paſſe paa Fiſkeriet, bygge Huuſe og Baade, hvis Sammenſætning af mange Stykker er næſten ubegribeligt, da det allene ſkeer ved Hielp af en Steenøxe. Paa Øen er omtrent 2000 Baade. Polygamie er tilladt, og de kan forſkyde deres Koner, dog lod det til, ſom de fleſte kun havde een. Af deres Religion kunde intet ſpores, ſaalænge Spanierne opholdt ſig der, men nogle medtagne Orahitter, fortalte følgende: at de hvert Halvaar holdte en ſtor Offer-Feſt, hvortil alle Indbyggerne forſamlede ſig. Mandfolkene vare, paa Skamklæder nær, nøgne, og Qvinderne iklædte paa et eget Sted. Fyrſterne vare herved nærværende. Præſterne havde en dem egen Klædedragt paa, de holdte til hele Forſamlingen en Formaningstale, derpaa blev en ſpæd Griis bunden bragt ud paa et Bret, og heele Forſamlingen opſendte Bønner til Himlen; hvorpaa Præſterne anſtak et ſtort Baal, hvorved Griſen blev ſtegt; imidlertid badede heele Forſamlingen ſig. Naar den var ſtegt, blev den af Præſten deelt i utallige Stykker. Han aad først deraf, ſiden fik alle deraf, dog Fyrſten et større Stykke. Spurgte man til hvem de ofrede, vendte de Øinene imod Himmelen og nævnte Teautus, ſom de troede i en Hvirvelvind at komme ned til

deres

deres Ofringer. De viiſte at de vare omſkaarne. De boe i meget rummelige Hytter, hvis Tage ere ſaa konſtigen belagte med Palmeblade, at ingen Regn kan trænge igiennem. De ſove paa Jorden indſvøbte i deres Kapper, og mange ſove i deres Canos. Landet er deelt i 8te Deele. Over enhver Deel herſker en Erich, eller Konge, deſpotiſk og Sønnen efter Faderen. Deres Døde blive indſvøbte i en Kappe, og begrædte indtil de lugte, da de legges i en Begravelſe, forſynet med Levnetsmidler.

IV. Dr. Erxleben an Prof. Lichtenberg. Die ſeltſame Würkung eines Wetterſtrahls auf ihn betreffend, fra Pag. 104 til 109; i hvor ſtærk Lynilden var, ſaa var Dr. Erxleben noch auf dem Pferde, welches ich dem feſten Schluß zuſchreibe, darann ich mich gewöhnt habe, fortæller han S. 107.

V. Profeſſor Blumenbach von den Zähnen der alten Aegyptier und von den Mumien, Pag. 109-140. Prof. er ganſke forgabt i ſin egen Originalitet, da ingen har behandlet dette før ham, Pag. 113. Ægyptiernes Tænder ere af den Aarſag anderledes ſkabte end andres, fordi de holde Munden ſammen, naar de tale, og vi finde det underligt, at den Døves og Stummes Tænder ikke er anderledes ſkabte, end dens, der læſer tolv Collegier om Dagen. Behandler Profeſſoren Linnæus og Bonnet paa ſamme Maade, ſom han her affærdiger Kirkefædrene, Herodot og Diodorus Siculus, have vi ikke Aarſag til at ønſke Naturhiſtorien til Lykke med denne Dyrker. Tertullian ſkal paa mange Steder have talt om Mumier. De Reſurrectione Cap. 27 findes et Sted derom, ſom Prof. ikke ſynes at have læſt. Maaſkee hans Mumier følge en anden Chronologie end den vedtagne, thi ellers fattes ham vel Grunde, til at beviſe, at Herodot var 500 Aar ældre end Diodorus Siculus, men han veed vel ikke om Hamberger havde gyldige Aarſager til at være paa 75 Aar nær overeensſtemmende med de beſte Chronologis. Dog, Rummet forbyder os at fremſætte al den Styrke Hr. Bluhmenbach ſynes at have følt, og hvormed han har udarbeidet dette overmaade vigtige Æmne, der tilſidſt vil lede ham til at faſtſætte Maden, Ægypterne ſpiiſte, og hvorledes den var tillavet, da dette ſynes ſnarere at kunne danne Tænderne end Talen.

VI. Dr. Forſter an Lichtenberg über Buffons Epochen

der

der Natur. London den 20de October 1779. 140-157. Endogſaa Prof. Blumenbach kunde have læſt dette Brev med Fornøielſe. Buffon hat noch eine gute Eigenſchaft, er geſteht in dieſem Wercke oft, daß er weiter nicht recht eingeſehen, da er zu ſchreiben angefangen, güldne Beſcheidenheit. - - - Dette Værk er af Hr. Forſter ſkrevet med megen Indſigt.

VII. Nachricht von einem neuen botaniſchen Werck, des Hr. Joh. Miller. Det er nok ſagt, at denne engelſke Kaaberſtikker og Maler kan bedømmes af Illuſtratio Sexualis Linnæani, at han haver 400 Planter malede, at han haver Adgang til den rige Kongelige Hauge i Kew. Apotheker-Selſkabets Hauge i Chelſea; Dr. Fothergills i Upton; Dr. Pitcairnes; Gordons; Lees; Malcolms; Loddiges. Engelænderne have i alle Videnſkaber gaaet frem med Kiempeſkridt, imedens man andenſteds har været uenige om deres Nytte og Nødvendighed. Da Grækerne havde udarbeidet de yperlige Konſtens Meſterſtykker, befoel den romerſke General Lærerne at de ſkulde giøre og ſkaffe dem igien, ſom de lode komme noget til Underveis; ſaa ulige dyrkes Videnſkaberne. Hvert Hefte koſter Subſkription en Species Guine.

Den portugiſke Exjeſuit Joannes de Loureyra, giver os Haab om en Beſkrivelſe af Cochinchua, hvor han har opholdt ſig 30 Aar.

Det bliver neppe det eneſte Uhæld, Kennicots Bibel maa vente ſig: at det Clarendonſke Bogtrykkerie ikke endnu længe kan begynde dets Tryk.

Gothaiſche Magazin. Zweiter Stück.

I. Schreiben eines Kenners der Berg- und Hüttenwerke an der Lahne, an Herrn Kammerrath Klipſtein i Darmſtadt, den 28de Nov. 1779., fra Pag. 170-185.

II. Hr. Dr. Forſters Verſuch einer Theorie über die Urſache, welche die Blätter der Pflanzen veranlaßet, im Sonnenlichte die faule Luft zu reinigen, im Schatten aber dieſelbe zu vergiften; in einem Sendſchreiben an Prof. Lichtenberg, fra Pag. 186-206. Alt hvad der hører til rigtige Følger, grundede paa Naturens kyndige og redelige Underſøgelſe, kiedes man aldrig ved, ſkiønt det ſamme allerede læſes i Amoenitates upſalienſium, hos Bonnet, Forſter. Menneſket frie fra Selſkabsbaand, føler neppe ſtørre Glæde, end ſom Tænkende at kunne ſaa venſkabelig omgaaes med

hele

hele Naturen. Skulde der vel findes nogen, som troede endnu, at Naturhiſtorien blot opfylder Hovedet med underlige Navne, eller ſkal Linnæus ikke ſtuderes, fordi han ikke er complet. Hvis diſſe Ord have Betydning, da maae det endelige Menneſke laſtes, fordi han ikke fatter det uendelige.

III. Protocoll des Secretairs der Königl. Societät der Wiſſenſchaften zu London, über Dr. Burneys Bericht vom William Crotch dem muſikaliſchen Kinde. Et Barn paa 2 Aar og 8 Maaneder, der uden Anviisning ſpillede paa et Poſitiv nogle Pſalmer og Stykker. Særſynet er, uagtet her ſtaaer en Forklaring, vanſkelig at forklare fra Pag. 207-216.

IV. Prof. Lichtenberg an Hr. Dr. Erxleben; ſee det 1ſte Stykke, S. 104 om den Lynild, der ſlog ned.

V. Pag. 220. Prof. Feder über das Verlags Eigenthum; (ſee første Stykke Pag. 1.) man forſtaaer dette beſt, naar man læſer den fornærmede Nicolai Fortale til Anhang zu dem 20 bis 36 Bände der algemeine deutſche Bibliothek.

VI. 243. Einige Lebens Umſtände von Capit. James Cook größten Theils aus ſchriftl. Nachrichen einiger ſeine Bekannten gezogen. Von G. C. L. til Pag. 296. Diſſe ſynes meget troværdige, og for en Sømand kan vel ikke tænkes noget nyttigere, end at lære nøiere at kiende en af Navigationens ſtørſte Velgiørere. Rummet forbyder os at anføre dem i Udtog.

VII. Peter wollte Ruyſchens Præparate ſehen; aber, Joſeph; Hallern. Käſtner.

VIII. An Hr. Prof. Lichtenberg über den Ozean der Alten, von J. H. Voß.

Den ynkelige Maade at ſkrive græſke Ord med tydſke Bogſtaver, giør det vanſkeligt at læſe en Afhandling, ſom denne, om de Gamles Begreber om Oceanet. In Platons Faidon, wird noch der Jaſis als die Grenze der Erde genant. Steder hos Plato Pag. 81, Edit. Francofurti 1602. ετι τα νυν παμμεγα παγαι ταυτο, καλμασ οικειν των μεχρισ ηρακλειων ηηλων αποφασιδοσ. Men uviſt, om det der betyder Jordens Grændſer. Havde man læſt Stedet i ſin hele Sammenheng, kunde man let ſee, at det allene gaaer ud paa, hvorvidt Grækerne havde udbredet ſig, nemlig: ſom Fruer omkring et Kiær, ſiger Simmias hos Plato; men hvor vil vi hen.

IX.

IX. Pag. 309. Dr. Canterzani an Dr. Pizzardi. Das Erdbeben in Bologna betreffend; meddeelt Prof. Forſter i Manuſkript 1779., er virkelig værd at læſe.

X. Hr. Kirchhofs Zurüſtung die Wirkung der Gewitter Wolken darzuſtellen.

XI. Indeholder nogle indhentede Efterretninger om det muſikaliſke Barn, og Capitain Cook, hvis Levnet beſkrives saa flet i Weſtminſter Magazin, at man endog har forvexlet ham med en anden af ſamme Navn.

XII. Nathaniel Braſſey Halhed Iq. Gramatica over det bengaliſke Sprog. Sir William Hamiltons Efterretning om Veſovii ſidſte Udbrud.

Göttingſcher Magazin. Dritter Stück.

I. 340. Ueber die Rechtmäſsigkeit der Lotterien, inſonderheit der Zahlenlotterei, ein rechtliche Erörterung von geheimen Juſtitsrath Pütter.

De ſom beſtyre og overſee heele Stater, have deres Aarſager, hvorfor de taales. Kunde Moraliteten hemme Menneſkets utidige Ønſker, og danne en nøisom Generation, ſkulde de ophøre af ſig ſelv; men da dette ikke lader ſig giøre, bør Finansbeſtyrene drage Mængdens Forſængelighed til Nytte, og ikke lade Fremmede høſte Frugterne deraf.

II. Beytrag zur Geſchichte der Denckart der erſten Jahrhundert nach Chriſti Geburt, in einige Betrachtungen über den neu platoniſche Philoſophie, von C. Meiners.

Det er kuns faa, der kan med Profeſſoren kravle op paa det høie Bierg, og haver saa klare Øine, at de kan tydelig overſee den ſtore Slette, Talekonſtens, Hiſtoriens og Philoſophiens Tilſtand i de trende førſte Aarhundrede efter Chriſtus. De ſtørſte Byer, der ligge nærmeſt Bierget, pleie næſten reent at forſvinde, og ſaadan gaaer det og her. Intet taler han om Arrian, om Maximus Tyrius, Origenes, Longinus, og ſynes ganſke at have glemt denne ſidſtes προοιμιον til hans Bog περιτλσσ, hvor han giver os en anden Beſkrivelſe paa Philoſophiens Tilſtand i Enden af det andet Aahundrede, til Midten af det tredie; thi de Lærde, der ikke ſkrive, men lære og underviſe, høre jo ogſaa til at danne deres Alders Smag, og hvo vil laſte dem, en Longinus roſer, ſom Platonikerne, Euclides, Democritus, Proclinus, Stoikerne, Themiſtocles, Phæbion, Annius og

Me-

Medicis, Peripatetikerne, Heliodorus og andre. Da Profeſſoren ikke beviſer alle ſine pragmatiſke Anmærkninger, ſaa ere de artige at læſe, men ikke at giemme eller efterfølge. Vi vil ikke udvikle det Underlige, det kunde flyde af den Beſkrivelſe over Ammonius og hans Mirakler, ikke af den herſkende Lettroenhed, og Tilbøielighed hos Mængden at troe Guder vandre i Verden, udlede noget ufordeelagtigt; men kuns lægge til, at Lyſt at ſkrive behageligt anretter en ubodelig Skade i Hiſtorien. Stedet tillader os ikke at vise, hvor mange gamle Kilder her ere forbigaaede, og hvor let det var at formilde de i en egen Henſigt fældede haarde Domme over Videnſkabernes Tilſtand i dette Tidsrum.

III. Zu der Geſchichte der empfindſamen Liebe fra Pag. 416-420.

IV. Otahiti, von Georg Forſter. See første Stykke. Naar man har Forſters egen Reiſe, er dette unsdvendigt, hvorfor vi ei heller her vil gisre noget Udtog deraf; dog er det læſeværdigt for dem, der ikke kan læſe alle Reiſerne, udgivne af dem, der har i de ſenere Tider beſøgt Otahitti.

V. Pag. 459. Nachricht von dem, was in der Sache des Bücher-Eigenthums in Engeland und Schotland vorgefallen iſt. At de Lærde nødig vil have Nicolai til Fiende, er jo ligeſaa begribeligt, ſom at de Søefarende ſøge at vinde Æolus, der kan af ſin Sæk ſlippe raſende Vinde imod dem, og hin ſlemme Domme.

VI. Pag. 467. Vorſchlag zu einem orbis pictus für deutſche dramatiſche Schriftſteller, Romanendichter und Schauſpieler, nebſt einigen Beyträge darzu, von G. C. L. Hvor inderlig glade kunde vi ikke være, hvis diſſe ſaa vigtige Klager ikke kunde gisres over de alvorligſte Videnſkaber; men deſtoværre, man læſe vidtløftige Lære-Compendier, Hiſtorien behandlet til Ungdommens Nytte, og man domme, om ikke den ſamme Letſindighed herſker overalt, om ikke den ſkammelige Lyſt, at blive berømt ved at laſte ſtore Mænd, ſom man ofte ikke beſidder Sprogkundſkab og Stadighed nok til at kiende ret. Ungdommen lærer alletider beſt ved Dukketsi, og paa den Maade ſkal de her meddeelte Kaaber viſe unge Comoedieſkrivere de Karakterer og Miner de bør udtrykke; men derfore maa ogſaa de mindre ſandſelige Videnſkaber

hvi-

hvile, fordi de ikke let kan bringes i Kaaber. En Logica i Kaaber var vel umuelig.

VIII. Efterretninger. Hr. Woide, der haver givet os et coptiſk Lexicon og Gramatica, er beſkieftiget med at aftrykke Codex Alexandrini N. Teſtamenti.

Hr. Boltens Opfindelſe beſtaaer i at aftrykke i forſkiellige Copier alt det, ſom er ſkrevet med Blæk. Hr. Woodmaſon i Leaden hallſtreet i London, ſælger Preſſe med Behandlingsmaade for 6 Guineer.

Göttingiſche Magazin. Vierter Stück.

I. Ueber eine neue Erfindung den Generalbaß zu beziffern, fra Pag. 1:26.

II. Betrachtung der Unmöglichkeit körperlicher Gedächtniß Eindrücke, und eines Materiellen v. Reimarus.

Denne liden Afhandling er ſtørſte Delen tagen af Helvetius og Prieſtley, og meget tydelig og vel ſkreven. Det ſkader ikke hermed at forbinde Bonnets. Eſſai Analytique ſur les Facultes de l'Ame.

III. Pag. 67. Beurtheilung einer in dieſſem Jahre herausgekommen Schrift, die den Titel führt: a Specimen of the civil and military Inſtitutes of Timour or Tamerlan; a Work Written originally by that celebrated conqueror in the Mogol language, and ſirce translated from the Perſian in to English. By White Oxford 40 Sider in 4to.

Profeſſor Meiners viſer med gode Grunde, at dette Skrift er opdigtet og tillagt urettelig Tamerlan ſelv.

IV. Etwas vom Sterne. Schreiben an Prof. Lichtenberg. Aus dem Engliſchen (fra Pag. 84-92.) Diſſe Anecdoter om Sternes Liv og Levnet, ere ret artige at læſe, og beviſer den Sætning, at Venſkab og Beſkedenhed er mindſt at finde hos dem, der tale meeſt derom.

(Slutningen følger.)

Trykfeil.

Side 143. Linie 33. 'veizzig læs witzig. Ibid. L. 35. Schimmer l. Schemmer.

No. 14.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 6te April 1781.

Johannes Ewalds ſidſte poetiſke Følelſer nogle Timer før hans Død. Stor ½ Ark i Folio. Koſter 4 Sk.

Johannes Ewalds ſidſte poetiſke Følelſer nogle Dage før hans Død. — Johannes Ewalds letzte poetiſke Empfindungen einige Tage vor ſeinem Tode. Kiøbenhavn, 1781. Trykt og findes til Kiøbs hos Sander og Schröder, boende i Store Kannike Stræde No. 32. Stor ½ Ark i ſtor 8vo.

I denne Ewaldſke Periode, i diſſe ſaa følelſomme og enthuſiaſtiſke Tider, da Danmarks Poet af mange gjøres til en Afgud, da Selſkaber og Samtaler ophøie hans Fortieneſter næſten over alle andre dødelige Menneſkers, da Poeter og Verſemagere fremſtaae klyngevis i de offentlige Tidender med Klynken og Klagen og Skriig og Taarer, da den Afdødes afſkaarne Hovedhaar giemmes og maaſkee daglig kyſſes af nogle hans Tilbedere, ſom hellige Reliqvier, da man kappes om at kaldes Ewalds Venner og Dyrkere, fordi man derved troer, at blive anſeet for Smagens Venner og Dyrkere; — i diſſe for Ewald ſaa enthuſiaſtiſke Tider vil alt, hvad der udgives under hans Navn, finde tilſtrækkelig Afgang og ikke ſavne Læſere. Ovenmeldte halve Ark er et Bevis herpaa, hvoraf tvende Oplag paa ſaa kort en Tid ere blevne foranſtaltede. Den første Udgave er ved den ſidſte blevet ganſke unyttig; thi i denne har man ikke allene det ſamme, ſom findes i

hiin, men tillige den tydske Oversættelse, som staaer lige over for den Danske Original, og desuden Inscriptionen paa Kistens Plade baade paa Dansk og Tydsk. — Vi holde det for Pligt, skiønt disse poetiske Følelser kan læses i tre offentlige Blade, nemlig i Adresse-Contoirets Efterretninger, i Aften-Posten og i Fyhns Stifts-Journals Avise, ogsaa at sætte dem her, saasom de giøre Poetens Tænkemaade i hans sidste Dage Ære, og for at give Læserne Leilighed til at bedømme den riimfrie Oversættelse, vil vi tillige afskrive den. Her er da hele Sangen:

Udrust Dig, Helt fra Golgatha!
Løft høit Dit røde Skiold;
Thi Synd og Skræk — Du seer det ja —
Angriber mig med Vold.
Udstræk Dit Glavind i Din Harm
Mod dem, som trodse Dig!
Nedstyrt dem med en vældig Arm
Fra Lyset — og fra mig.
Da skal jeg, sikker ved Din Haand,
Ey frygte Døden meer;
Men offre Dig min frelste Aand
Paa dens nedbrudte Leer.

*** *** ***

O HErre! forund mig Liise og Roe;
Men revser Du mig med Smerte,
Da lær mig at taale — at bede — og troe,
Og JEsus opfylde mit Hierte.

Dette lyder i det Tydske, som efter Udgivernes Fortale er kommet fra en Forærer af Ewald, (et Tydsk-Dansk Ord, som vi ikke mindes før at have seet paa Prent) saaledes:

Rüste Dich, Du Held von Golgatha!
Hebe hoch Deinen rothen Schild!
Denn Sünden und Schrecken — du siehst es —
Greifen mich ungestüm an.
In Deinem Grimm zücke Dein Schwerdt
Wider die, so Dir trotzen!
Mit gewaltigem Arm stürze sie hinab.
Vom Lichte — und von mir.
Dann will ich, an Deiner Hand sicher,
Den Tod nicht mehr fürchten;

Son-

Sondern Dir meinen erlöseten Geist
Auf seinem niedergebrochenen Leichnam opfern.
*** *** ***
Gönne mir, o HErr, Linderung und Ruhe!
Oder willst Du mich mit Schmerzen züchtigen;
So lehre mich dulden — und beten — und glauben.
Und JEsus erfülle mein Herz.

I en Anmerkning under Fortalen berette Udgiverne, at **nogle Timer**, som stod i den første Udgave, var en Urigtighed, hvorfor det og i den følgende er paa Titelen forandret til **nogle Dage før hans Død.** — Inscriptionen paa Kistens Plade bør, uagtet dens Korthed, ikke her have Sted; thi den hørte tilligemed Liget og Kisten kun til Graven, hvor den, efter vore Tanker, burde blevet liggende ufremkaldet. Ewald betragtes kun som Poet, men ikke som Menneske, og som Poet prises han salig, men for Mennesket trækkes et Forheng, som man ikke maa see igiennem, ventelig for ikke at see det, man nødig vilde. Vee os og de fleste af vore Brødre, om vi ikke skal blive salige som Mennesker, men kun som Poeter! Dog det er jo bekiendt, at de fleste Gravskrifter indeholde ikkun halv Sandhed. Imod Sammenligningen imellem David og Ewald lod sig meget indvende, naar Drift og Forhold maatte tages i Betragtning. Vi have vovet en Efterlignelse af Indskriftet, og den faldt ganske ud til Davids Fordeel. Davids Ord Psalm. 32, 1. 2. havde været den smukkeste, og, som vi haabe, best passende Inscription paa Pladen af Poetens Kiste. ũ.

Agerdyrknings Katekismus til Underretning for Landmanden i Dannemark, efter det Kongel. Danske Landhusholdings Selskabs Indbydelse, forfattet af Esaias Fleischer, Kongel. Etatsraad, Ober-Forst-Inspecteur for Sorøe Ridder-Akademies Skove m. v. Trykt og uddeelt paa Selskabets Bekostning. Kiøbenhavn, 1780.

Det er overhoved vanskeligt at skrive med ret Nytte for den mindst oplyste Deel af Menneskene, og iblant alle de Skrifter, der bestemmes for dette Slags Læsere, er maaskee de saa kaldede Katechismusser de, hvis Forfattelse medfører de fleste Vanskeligheder. En Katechismus skal indbefatte alt det væsentlige af en Videnskab i Regler, saa almindelige, at Reglerne

for alle enkelte Tilfælde deraf kan udledes; saa bestemte, at Anvendelsen ikke bliver for vanskelig; saa klare og fattelige, at Meeningen deraf baade er vis og uden Møie kan fuldkommen indsees. Derhos bør de være saa korte, at de ikke koste for megen Tid og Arbeide at overse og erindre; og endelig saa sikre, at intet lettelig med Grund kan indvendes mod deres Rigtighed. Ere disse Egenskaber nogensteds vanskelige at foreene, saa ere de det vist i Agerdyrknings Videnskaben. Og denne Vanskelighed er vel Aarsag, at de Lande, som have mange gode oeconomiske Skrifter, endnu neppe have nogen ret god Agerdyrknings Katechismus; og at vort priselige Landhuusholdnings Selskab, efter at dets, for en saadan Lærebog, udsatte Præmie længe havde staaet uvunden, endelig har fundet tienligt at belønne og lade trykke denne, hvis Titel vi her oven for have afskrevet, uagtet den, som vi af Selskabets Bekiendtgiørelse erindre, ikke fuldkommen svarede til dets Hensigt. Den svarer og virkelig ikke til det rette Begreb af en Ager-Katechismus; thi, uagtet dens Storhed (da den udgiør mere end 12 Ark tet Tryk) savnes dog adskillige Hoved-Lærdomme, saasom: om at bringe Sæden ned i Jorden; om Markernes ordentlige Inddeeling; om Rydning. Derimod ere blotte Hypotheser ja for Bonden usattelige og unyttige Hypotheser fremsatte som afgiorte Sandheder. Reglerne ere alt for lidet samlede under almindelige Synspunkter, og Skriftet overhoved ikke vel skikket til at lære en Bonde at overse sit hele Avlsbrug i dets Sammenhæng. Men omendskiønt denne Bog, efter vore Tanker, ikke svarer til Hensigten af en Ager-Katechismus, vil den dog uden Tvivl blive nyttig ved de adskillige gode Underviisninger, den indeholder. For at forøge saadan Nytte, var det at ønske, at ved et andet Oplag endeel Urigtigheder maatte blive rettede, og nogle Stykker omarbeidede. I denne Hensigt og i Overeenstemmelse med Selskabets Ønske i Fortalen, vil Recensenten her fremsætte nogle Anmerkninger, som ved Skriftets Giennemlæsning ere faldne ham ind: S. 21. Mergelens Inddeelinger og Navne, i sig selv rigtige og gode, synes dog at være for kunstige for Bønder; hvad disse egentlig behøve at vide derom, kunde siges baade kortere og tydeligere. S. 33 foreskrives en Indretning af Mødding-Sted, hvorved det synes at Giødningen maa tabe sin beste Saft og

blive

blive liggende alt for tør. Det Raad som gives S. 34, at pompe Giødnings-Vandet op paa Møddingen igien, vilde uden Tvivl blive mere skadeligt end gavnligt, da Vandet strax maatte let løbe af igien og saaledes ikkun mere udlage og svække Giødningen. Recensenten veed af Erfaring, at Møgen vil ikke lettelig blive for fugtig i Møddingstedet, naar ikkun fremmed Vand afholdes derfra; men dette sidste har Forfatteren ikke anseet saa vigtigt, som det virkelig er. Adskillige Sætninger ere alt for almindelige og ikke nok bestemte, saasom: S. 42, at Svine-Møgen for sig selv næsten ingen Tieneste giør paa Ageren. S. 102: at en Ager, hvoraf er høstet modne Erter eller Vikker, kan bruges med samme Nytte, som om den var rigtig giødet; at Erterne derimod slet ingen Gavn giøre Jorden, naar de afhøstes umodne. Og saaledes paa flere Steder. S. 84 o. f. anføres adskilligt om Hvede i Almindelighed, som ikke gielder uden om Vinter-Hvede, og dog berøres først S. 90 Forskiellen imellem denne og Sommer-Hveden, hvilken sidste ellers fortiente at siges lidt mere om. At man i Tydskland har Sommer- og Vinter-Erter (S. 100), nytter til intet for den Danske Bonde, uden man tillige kan sige ham, at de ere nyttige her i Landet; derimod behøvede han at vide noget om de forskiellige hos os brugelige Slags Erter, som Forfatteren ganske har forbigaaet. Men intet er forekommet os mere underligt, end at Forfatteren i det 13de Kap. anfører Stald-Foeringen, som det eeneste tilstrekkelige Middel til at forbedre Høe-Avl og Græsning under vedblivende Fælledskab, og derimod forbigaaer det ypperlige og ved de sikkerste Erfaringer endog i Sielland selv bekræftede Middel: at inddeele Jorderne i flere Marker til ordentlig Brug og Hvile. Selskabet har ikke af dets tilsiede Anmerkninger erindret dette, men Sagen er saa betydelig baade i og uden Fælleskab og hører saa væsentlig til en Agerdyrknings-Katechismus, at den vist havde fortient det Rum, der er givet Stald-Foeringen, som endnu har saa mange uhævede Indvendinger imod sig, at man ikke bør forlange, at en Bonde skulde sætte den i Verk, uden at have tilstrækkelige Erfaringer for sig om dens Brugbarhed her i Landet. Rummet tillader os ikke at anføre meer; men vi maa dog til Slutning anmerke, at dette nyttige Skrift er trykt paa en særdeles Maade, som ikke

giør dets Læsning behagelig. Det er nemlig forfattet i Spørsmaal og Svar, men Spørsmaalene ere trykte i Kanten ſom Marginalier, hvilket meget vel kunde gaae an, derſom Svarene vare ſaaledes indrettede, at de kunde forſtaaes uden Spørsmaalene, men da diſſe her nødvendigen maa læſes med, har Bogen faaet det ganſke beſynderlige, at Texten ingen Meening har uden ved Hielp af Marginalierne, og man ſtudſer ved at ſee et Skrift begynde ſaaledes: **Indledning: §. 1. Han ſkal 1) lægge ſig efter at ſaae o. ſ. v.** Dette ſynes os og burde, ſom lettelig kunde ſkee, forandres ved et andet Oplag.

D. Anton Friedrich Büſchings Underviisning i Natur-Hiſtorien, for dem, ſom enten kun vide lidt eller ſlet intet af den. Udgivet til almindelig Nytte for Børn og Lægfolk. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos M. Hallager, boende paa Roſengaarden No. 115. og ſælges hos ham for for 24 Sk. Stor 148 S. i 8vo.

Kundſkab om Naturens Gierninger, og en fra Barndommen af rodfæſtet Lyſt til deres Betragtning, ſkulde unægtelig meget tiene til at befordre Ungdommens ſædelige Opdragelſe, og forſkaffe den tiltagende Alder en uudtømmelig Kilde til Viisdom og til ſande uſkyldige Fornøielſer. At den opvoxende Ungdom ofte ſaa letſindig omgaaes med de naturlige Ting, den omringes af, og, i Stedet for at anvende deres mangfoldige Yndigheder til en reen Sinds-Vedervægelſe, forvilder ſig i ſine ſandſelige Begierligheders Tilfredsſtillelſe, er et Onde, ſom for en ſtor Deel maa tilſkrives den Mangel paa Anviisninger til Naturens Kundſkab, ſom i Almindelighed ſpores ved Børne-Opdragelſen. Børnene vænnes til at fæſte deres Foreſtillinger allene paa den udvortes Omgang med den Klaſſe af Mennesker, ſom de rimeligviis engang ſkulle leve iblant, og lære i det høieſte ikkun at agte de Ting nogen Opmerkſomhed værdige, hvilke de tænke at bruge ſom Midler til deres timelige Velfærd. Naar da i en modnere Alder den Cirkel af Mennesker, hvor i de omgaaes, og de Ting, de nødvendig maa beſkieftige ſig med, blive dem til en Vane og til deels ubehagelige, eller de ſkulle ſee ſig om efter den fornødne Afverxling og Vedervægelſe, det være ſig efter Sinds- eller Legems-Arbeide; men da de ikke ved Opdragelſe og Underviis-

ning

ning have faaet Smag paa den ſtille Forlyſtelſe, Sielen kan finde i en viis Opmerkſomhed og i lærerige Betragtninger over Tingene i Verden, og i ſær i det menneſkelige Liv; ſaa føle de ofte en Tomhed hos ſig, for hvilken at forjage, de underkiden overlade ſig til bruſende Adſpredelſer. Dette Onde vilde i vore Tanker meget kunne forebygges, naar man, ſom Børn, blev anviſt til at finde Fornøielſe og en behagelig Afverling efter ſtrængere Arbeide i de naturlige Tings Betragtning. Men der er endnu en anden Grund, hvorfor enhver høielig maa ønſke denne Anviisning almindelig indført i Opdragelſen. Naar ſkal den Tid komme, at man kan høre Børn tale om viſſe af Naturens Gierninger, vi ville ikke ſige, uden Ligegyldighed, men kun uden Modbydelighed for dem? Inter er almindeligere end de ſlette Exempler, ſom Børn i dette Stykke ſee hos de Ældre, og hvilke de uformerket efterligne. Ved den mindſte Forandring for Ex. af Veirligt, ſom har noget ubehageligt for vore legemlige Følelſer, er man ſtrax færdig til at kalde denne Naturens Virkning hæslig, uden Henſigt til den Nytte, ſom i det Heele derved kan tilveiebringes. Ved Synet af et Dyr, ſom Vanen har giort vederſtyggeligt for vore Sandſer, eller ſom vor Indbildning har bragt os til at holde for ſkadeligt, troer man ſig ſtrax berettiget til at dræbe og udrydde. Men derved ſvækkes hos de Unge meget Styrken i det Begreb om det guddommelige Væſens Fuldkommenheder, hvilket Naturens tilbørlige Betragtning uimodſigelig er i Stand til at indprente dem. Og, ſaa viſt, ſom det er, at paa Reenheden og Høiheden i dette Begreb grunder ſig al ſand Lykſalighed i Menneſkets Liv, ſaa nødvendigt er det ogſaa, at vi allerede ſom Børn ved alle Leiligheder anviſes til at kiende GUD af enhver Ting i Skabningen, ſom Verdens mægtige, viiſe og gode Overherre.

For at bidrage til dette Diemeed, har Forfatteren udgivet nærværende Skrift, hvis Overſættelſe her anmeldes. Hr. **Büſchings** Fortienester ere ogſaa ſaa berømmelig udſtrakte til denne Videnſkab, at man med Grund kan ſpaae ſig de beſte Følger af nærværende Underviisning, naar de Unge beſtandig anføres til at foreene Øvelſe i Skiønſomheden med dens Brug. Man ſlutter let af Skriftets liden Størrelſe, at det er forfattet efter en langt anden Plan, end den, Hr.

Sturm har fulgt i sine hos os nylig oversatte Dag-Betragtninger over Naturens Gierninger. Den Hensigt til christelig Opbyggelse, hvorpaa alting hos denne sidste Forfatter er rettet, overlader Hr. Büsching til Læreren og Læserens Eftertanke at opfylde. Hans Plan med Skriftet, at det ikkun skulde være en systematisk Lærebog i Natur-Historien, som Videnskab betragtet, kunde ikke tillade saa megen Vidtløftighed. — Da baade Skriftet for sin Nyttes Skyld fortiener at læses, og man paa Grund af dets lette Priis, kan formode, at dette vil skee; saa ville vi ikke betage vort Rum med at levere Udtog eller Prøver deraf; men allene kortelig anføre den Orden, hvor i Tingene ere afhandlede; og denne bestaaer i følgende Affætninger: om Himmelen; Jorden (som Klode eller Planet betragtet); Luften; Jorden, i Henseende til de Deele, den bestaaer af; almindelige Betragtninger over de Ting, som findes paa Jorden; de tre Natur-Riger; Mineral-Riget: Jorde og Steene, Salte, antændelige Legemer, Metaller og Halvmetaller; Plante-Riget; Dyr-Riget; Dyr uden Haar, Dyr med Fiær, langbeenede Fugle, Dyr med Finner, eller Fiske, de merkværdigste Slægter af Fiske, Slanger, Insecter, nøgne Orme og Orme i Skaller.

Ved Oversættelsen af et Skrift, som dette, bestaaer Hoved-Fortienesten i at anføre de forskiellige Arter af Mineralier, Planter og Dyr med deres rette Navne, hvor de haves i Moderesmaalet, og ved Bestemthed i deres Brug at forebygge Forvirring i Tingenes Kundskab. Heri have vi ved Giennemlæsningen fundet Oversætteren, at være meget lykkelig, saa vel som i hele Oversættelsen i Almindelighed, paa nogle faa Steder nær, hvor vi vilde ønsket, at han var gaaet lidet meer af Veien for det Tydske Sprogs forførende Genius. Af saadanne Steder ville vi her kun anføre af Beskrivelsen over Elephanten følgende: S. 94: „Elephant-„ Snabelens yderste Ende har en kiødet og nervet Hud af „ Omkreds, som en udbredt Mands Haand, altsaa at han" o. s. v. Altsaa bruges ikke i denne Forbindelse i Dansken, men saa allene. Det første er upaatvivlelig kommet af det Tydske also, hvilket man undertiden finder brugt saaledes. S. 95 siges om Elephantens Tand, at den udstaaer, i Stedet for: rekker frem. „Den Mand, som regierer Ele-„ phanten, stiger op paa ham paa den Maade, at han be-

fa-

„ faler ham" o. s. v. er vist nok lidet underligt oversat, og burde hedde: Den, som fører Elephanten, stiger op paa den saaledes, at han giver den Tegn til o. s. v. Overalt burde i Beskrivelserne over Dyr, naar der tales i Singularis og med Hensigt til Dyrets begge Kiøn, staae den eller det (efterſom Ordenes Kiøn udfordrer), i Stedet for han, da dette ikkun kan finde Sted, hvor Talen allene er om Dyrets ene Kiøn. S. 85 siges om Eselet, at det ved god Tugt kan blive til et geskikt Dyr; hvorfor ikke dueligt?

Oversætteren giver Haab om, at dette lidet Skrift kunde, i Tilfælde af et nyt Oplag, fremkomme forskiønnet ved de Kobbere, som ere tilsiede Originalen, og som han ved denne Udgave, deels fordi de ikke vare aldeles nødvendige, deels af Frygt for Tab, ikke har kunnet foranstalte.

En sand og retskaffen **Omvendelse**, imodsadt den falske og urigtige. Af Guds Ord eenfoldig og tydelig beviist, og til mine Med-Menneskers Nytte og Opbyggelse ved Trykken bekiendtgiort af en **Ustuderet**, som elsker Gud og sin Næste. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos August Friderich Stein. Stor 204 Sider i 8vo. Koster 1 Mk.

At en ustuderet Mand endog skriftlig søger at opbygge sine Medmennesker efter hans Evne, fortiener ikke at lastes, naar han besidder den fornødne Kundskab og drives af redelige Hensigter; men meget udbredt vilde vi dog ikke ønske Skrivelysten blant læg Folk, da Erfarenhed hidtil har viist i Henseende til mange, at de har været mere oplagte til at forvirre end at oplyse, har ikke forstaaet ret at skille Skal og Kierne fra hinanden, ikke lært den Konst at indtage Læserne, men snarere afskrækket dem ved forvirrede Begreber, anstødelige Ord, dunkle og intet betydende Talemaader. Vi tale her kun om læg Mands theologiske Arbeider, og man kan, om man har Lyst til at finde Beviis herpaa, efterslaae Mængden af de i dette Fag hidtil udkomne Ustuderedes Skrifter, hvorved Verden uden Tvivl er mere skadet end gavnet. Det Skrift, vi her have for os, indeholder blant utallige unfornødne Digressioner, adskilligt for den menige Mand got og nyttigt, men intet, som jo enhver oplyst Christen veed og bør vide. Det er forfattet i Bergen, hvilket kan sees af disse Ord S. 98. „Har Herren ikke i næstafvigte Aar gi-

„ vet denne vor kiere Bergens Bye atter igien de uskatteer-
„ ligste Prøver paa sin Troefasthed og Hyrdekierlighed.“
Og hos denne Bergenske Mand har i sær tre Ting sat os
i Forundring. — Først, at han paa Titelen kalder sig
ustuderet, og dog S. 40 beraaber sig paa det Ebraiske
Sprog, som den Ustuderede dog sielden forstaaer. Hans
Ord ere disse: „Joseph skyndte sig; thi hans Hierte
„ brændte, eller efter det Ebraiske Sprog, hans Ind-
„ volde lydede, bevægedes heftig og brændte af Barmhier-
„ tigheder imod hans Brødre.“ — Dernæst, at han hele
Afhandlingen igiennem har troet, at han stod paa en Prædi-
kestoel, hvilket ei allene kan sees af det: i Dag, han saa
ofte betiener sig af som et Opmuntrings-Ord, ret ligesom
Afhandlingen var holden paa en vis Dag, f. Ex. almin-
delig Bededag, men endnu tydeligere af hele Skriftets Form,
da det har, hvad man er vant til i en Prædiken, nemlig Ind-
gang, Text, Hovedsætning, Hovedeele, Underdeele, An-
vendelse og Beslutnings-Bøn. Vore Læsere ønske maaskee
noget nøiere at kiende denne læg Mands Prædiken og Frem-
gangs-Maade. Vi vil derfor afskrive dens Hovedindhold.
I Indgangen handles om Syndefaldet og Omvendelsens
Nødvendighed. Derfra giøres Overgangen til Texten Hos.
7, 16. Hvoraf foresilles: En sand Omvendelse til
den Høieste. 1. Af sin sande, retskafne og fuldkomne Be-
skaffenhed. 2. At man kan omvende sig, skiønt ikke ret-
skaffen, ikke til den Høieste. 3. Forskiellen imellem den
sande og falske Omvendelse. I Henseende til det første agtes
paa. A) Den sande forekommende og tilbøiedende Naade.
B) Den sande retfærdiggiørende Naade. C) Den salige og
stedse blivende, iboende Naade; og her siger Forfatteren:
„Disse trende Deele tilsammen udgiøre ei allene en retskaffen
„ og fuldkommen Omvendelse til den Høieste; men indbe-
„ fatter og i Sandhed tillige: at være bleven eet med den
„ treenige Gud. Saameget det mangler paa disse Klassers
„ fuldkomne Opfyldelse, i Henseende til en Synderes Om-
„ vendelse til Gud og Foreening med ham, saameget mang-
„ ler der vist og paa en grundig og retskaffen Forvisning
„ om, at være omvendt til den Høieste.“ Kan Læseren
finde ud af denne Labyrint, vil vi ønske ham til Lykke.
Os ere Begreberne her saa forvirrede, at vi ikke letteligen

fin-

finde Rede i dem. At Guds forekommende, tilberedende, retfærdiggiørende og iboende Naade, ere Deele af den sande Omvendelse, har vi endnu ikke hørt nogen sund Theolog at paastaae. Efter at den ustuderede Forfatter vidtløftig har afhandlet den første Deel, og derpaa talet forteligen om de tvende andre, siger han endelig S. 110. „Vi har nu alt„saa betragtet: En sand og retskaffen Omvendelse til den „Høieste. Nu kommer det an paa oprigtig at prøve sin „egen Tilstand. Uden en alvorlig Selvprøvelse nytter Or„det os slet intet, i hvor overbeviisende det ellers end er i „sig selv. Førend jeg slutter, vil jeg søge at komme en„hver til Hielp i en saa vigtig Sag, og inddeele min An„vendelse i følgende Klasser: 1. Angaaende de Uomvendte „iblant os. 2. De, som ere paa Omvendelsens Vei. 3. „De Omvendte, som endnu just ikke ere komne til Troens „aandelige Frimodighed. 4. De Frafaldne. Og 5. De, „som ere forsikrede om den Hellig Aands iboende Naade; „og at de ere bleyne til eet med den treenige Gud, Fader, „Søn og Hellig Aand." Hvilket altsammen udføres med en saa trættende Vidtløftighed, at Anvendelsen tilligemed Slutnings-Bønnen udgiør ikke mindre end 19 trykte Blade. Skulde denne Præken været holden, vilde den i det mindste medtaget 3 fulde Timer. Herpaa følge nogle Psalmer, hvoraf den første er 71 Vers lang, og den syvende indeholder meget konstig et latinsk Alphabet, hvoraf man har sat Bogstaven snart forved, snart midt inde i et Ord, ligesom det kunde falde sig; for Ex.: Jehova han er min Alfa — Jehova han min Broder er — Jehova er min Ære-Cron = = Jehova veder Qvæger mig — Jehova mit Exempel klar o. s. v. — Det tredie, vi har opholdt os over og ventet os forskaanet for, er den Mængde af anstødelige Talemaader og platte Lignelser, hvoraf det Gode, som findes i Afhandlingen, maae udpilles, i Fald man har Forstand dertil. Kun nogle Prøver vil vi anføre: S. 27. „Hos nogle Siele „kan det skee snart, og i en kiendelig Grad, (nemlig at „faae Beqvemhed til at blive beseglet i sin Troe med For„jettelsens den Hellig Aand:) da andre derimod ere som „en meget snever og tranghalset Flaske, i hvilken man „maae ligesom hælde Draabevis, og det med stor Var„somhed, at ikke noget spildes." S. 34: „Ret ligesom

„et

„ et lidet Barn, der er faldt i et og andet Dynd, hvilket „ i Steden for at det strax skulde raabe om Hielp, saa ar„ beider det sig saa meget desto dybere ned i Skarnet, og „ ligger og vælter sig derudi, i Tanke for selv at ville hiel„ pe sig op, men formaaer det dog ingenlunde; kommer da „ en eller anden god Ven det til Hielp, at det slipper op, „ saa i Steden for at gaae hiem til Fader eller Moder, „ blive aftvet og renset, bede om Forladelse og erlange For„ ældrenes Tilgivelse, saa løber det ofte i Vinkler og Kraa„ ger for selv at afskrabe Dynnet, og sette sig i Stand, at „ det ikke skal kiendes af Forældrene; Men hvad skeer? „ Skarnet bliver kun gniet fastere ind i Tøiet, som maa„ skee sønderskrabes, hvorved det sidste bliver værre end det „ første, Forbedringen skadeligere end Faldet; og saaledes „ gaaer det dog vist ofte med mange opvakte Siele, som „ vil selv ved egne Kræfter gisre sig fromme og lydige; men „ desto vammeligere, skidnere og hesligere gisre de kun sig „ selv derved for Gud." S. 39: „Synderen maae med „ al sin Gisren og Laden komme, ligesom han er, fattig, „ blind og nøgen, vovende sig paa Naade og Unaade, raa„ bendes og skrigendes: Herre, du Davids Søn, forbar„ me dig over mig." S. 58: „Det gaaer til (imellem Je„ sum og Sielen) ligesom i en Rettergang; den ene proce„ derer imod den anden, her ventileres mod og med, her „ følger Spørsmaal og Giensvar; Jesus stiller sig an, som „ at han paastaaer Retten, og Sielen ligesaa; Men NB. „ enhver paa sin Maade: Jesus lader, som at paastaae Ret„ ten i Følge det, Sielen har fortient, men Sielen paa„ staaer Retten igien, formedelst den evige fuldkomne For„ løsning, som Frelseren selv har forhvervet hende med sit „ Blod og Korsens Død." Den høibemaadede Guds Mands, **Christian Schrivers**, Formular, som til des større Opbyggelse anføres S. 61 og følgende, er forekom̃en os mere latterlig end opbyggelig. Man dømme, om vi har Ret, af følgende: „Jeg Jesus Christus, Livsens „ Hertug ꝛc., vidner og bekiender hermed for alle Creatu„ rer i Himmelen, paa Jorden og under Jorden, og efter „ besluttet og overlagde Raad paa min Faders naadige „ Samtykke og Godbefindende, samt den Hellig Aands „ Bifald og Mellemhandling, jeg mig forlovet, trolovet,

„ og

„ og paa Ægteſkabsviis indladet haver med Jomfrue Siel
„ evig, Adams af Jorden, hans ældſte og elſkeligſte Dat-
„ ter, og det ſaaledes og paa ſaadan Maade, at jeg af
„ medfødte Godhed, Naade og Barmhiertighed, og af
„ hiertelig Kierlighed til hende, forpligter og erklærer mig,
„ at jeg vil holde hende, ſom min eneſte og allerkiæreſte
„ Skat, min Eiendom, mit Hiertes og mine Øines Lyſt
„ og allerkiæreſte Brud = = = = derimod tilbringer mig den-
„ ne min Brud et troende Hierte = = = = hvorpaa jeg hen-
„ de da paa min Side har givet den Hellig Aand til et
„ Pant og ſtedſevarende Forſikring paa min beſtandige Kier-
„ lighed; og hun mig paa ſin Side igien med Troens
„ Haandſlag om det ſamme forſikret. Hvad Dødelighedens
„ Tilfælde er belangende, da have vi derom med hinanden
„ ingen Aftale giort, ſom ufornøden, efterdi vi paa begge
„ Sider ere udødelige, og Ægtepagten i ſaa Maader evig.
„ Altſaa til Forſkrivnings deſto mere Vished, haver jeg
„ den ſamme ſelv forfærdiget, ſkrevet og underſkrevet den
„ med mit Blod, og ved begge mit Naade-Riges, nemlig
„ den hellige Daabs og den hellige Nadveres Seil beſeilet
„ og ſtadfæſtet, ſom jeg og hermed ydermere beſegler og
„ ſtadfæſter. Dateret udi det himmelſke Jeruſalem.“ Hvor
vil man dog hen med ſaadanne enhver fornuftig modbydelige Eenfoldigheder? — S. 76: „Vor hele Hovedgrund
„ og vigtigſte Sætning er denne: ſom arme forbandede og
„ fordervede Syndere at trygle og bede om Naade i Jeſu
„ Blod.“ S. 117: „Prøver, om I ſøger, ſom uſle,
„ fattige, nøgne Syndere, ſom ſpedalſke fra Hoved-Iſſe
„ til Fodſaale, ſom forlorne, fortabte og fordømte Synde-
„ re at frielſendes.“ S. 140: „Gaaer ikke hen i Klein-
„ modighed og et forſagt Væſen. Nei kommer kun ſkiønt
„ uſſel, bøiet og jammerlig, her er nok at tage af: paa
„ ſaa feed en Græsgang maae vi ei ſtedſe være tørre, men
„ tage til ſom feede Kalve.“ Vi have nu anført nok for
at viſe, hvor ønſkeligt det er, at enhver Skoemager eller
Skræder, der ikke har større Kald til at ſkrive end denne og
ſaa mange andre uſtuderede, vilde lade deres Skrivertøi
reent ligge, og derimod blive, hiin ved ſin Læſt, og denne
ved ſin Syenaal.

Vr.
Utrecht.

Utrecht.

Chriſtophori Saxii Onomaſticon Litterarium ſive Nomenclator hiſtorico-criticus præſtantiſſimorum omnis ætatis, populi, artiumqve formulæ ſcriptorum, item monumentorum maxime illuſtrium ab orbe condito usqvead Seculi, qvod vivimus tempora digeſtus, & veriſimilibus, qvantum fieri potuit annorum notis accommodatus, Pars tertia 1780.

Denne er den tredie Deel af det fortreffelige, men noget koſtbare Verk. Den indeholder primarios omnis artium & doctrinarum formulæ Scriptores recentiores inde a noviſſimo Seculi 15ti anno uſqvead Seculi 16ti annum qvintum & octogeſimum. Man maae ikke tænke at finde her alle Skribenterne af denne Tidsalder opregnede: Her ere ikkun de ſom ere værdige at komme in cenſum Literariæ civitatis Senatorum; og fra denne Cenſur udelukkes Facultiſterne: Syſtematici, ſom ikke har giort andet end heldt af een Krukke i en anden. Hoc mihi duntaxat indicare ſuffecerit, ſuperiores illas, qvas vocant, Facultates, ſi nihil venuſti coloris, urbanitatis, eruditæqve popularitatis ab ingenio & artibus mutuentur, in meras opificum tabernos, unde victus & rei familiaris præſidia conqviri ſolent, degenerare poſſe - - - - Qvamobrem hanc etiam legem ipſius, qvem frons libri mei præfert, tituli natura mihi imperavit, ut illorum potiſſimum memoriam recolerem, qvi vel in litteris & bonis artibus principatum, ſinitimoſqve principatui gradus tenuerunt, vel claritatem amplitudinemqve literarum ad ſuam doctrinarum circumſcriptionem pulchre accomodarunt, reliqvos vero pæne exercitus, ſive Theologici, ſive Juridici, ſive Medici, ſive philoſophici Ordinis nomina uſurpantium, ſilentio tranſirem, niſi forte in his noviſſimis eminerent nonnulli, qvi tanqvam ſectæ ſuæ anteſignani novum doctrinæ Συζυγιας genus proſeminarunt &. Af diſſe Facultæters Lærde finder man altſaa ikke andre her, end de ſom enten formedelſt ny Opfindelſer eller formedelſt anſeelige æſthetiſke Dyder har fortient Udødelighed: De derimod, ſom kun har opkogt og brugt en barbariſk Skrivemaade, de forbigaaes med Taushed. I Henſeende til

Pla-

Planen kunde her være noget at erindre. Skiønt hele Verket vil voxe til fem Dele i det ringeſte, og følgelig blive koſtbar, ſaa faaer man dog ikke andet at vide end den blotte Tidspunkt da Forfatterne har levet. For Reſten viiſes man hen til en Hob Skrifter, ſom neppe een blant ti Lærde beſidder ſamlede, uden hvilke man dog ikke kan have anden Nytte af Saxe end ſom af en Tabel. Her er ſaa meget Papiir ſpildt, at ved en bedre Oeconomie kunde Forfatteren have fyldeſtgiort Læſeren ſaameget at en Deel af de citerte Skrifter bleve dem undværlige, uden at Værket havde blevet en Skilling dyrere: thi da den halve Side er reen, og oftеſt kun en ſmal Columne brugt, fornemmelig i de førſte Dele, ſaa kunde paa dette reene Spatium og tillige det, ſom de citerte Kilder indtage, nogen nærmere Kundſkab om Skribenten og hans Skrifter anføres, til langt almindeligere Nytte. Ja det lader endog ſom Hr. Saxe vilde drive Spot med ſine Læſere, eller ſom han havde glemt at de Lærde ere ſielden Venner af Plutus: for Ex. denne Artikel

Circa 1550. Petrus Paganus Marburgenſis, ſubitus verſificator, mort. 1566, cujus nomen non commemoraſſem, niſi lepidum ejus diſtichon qvoddam circumferreretur. Cum enim aliqvando e convivio bene potus domum reverteretur hos titubante gradu dicitur recitaſſe verſiculos.

Sta pes, ſta mi pes, ſta pes, ne labere mi pes
Ni ſteteris, lapides hi tibi lectus erunt.

v. Hiſtorie de la vie & des Ouvrages de Mr. La Croze Part. 2. p. 255. &c. I ſaa ſtor en Sparſomhed paa Relationer fortiende vel ikke denne uvigtige at anføres; og ſiden det er allene for dette extemporaire Verſes Skyld denne Petrus Paganus er mærkværdig, ſaa burde han gandſke forbigaaes, thi efter den Regel, ſom vi have anført Forfatteren har foreſat ſig at følge, ſaa fortiende denne Petrus Paganus ikke at komme in cenſum literariæ civitatis Senatorum. —— Alt dette uagtet, er det dog en næſten uundværlig Bog, men før Regiſteret udkommer ere de tvende ſidſte Deele mindre brugelige.

Slut-

Slutningen af Göttingiſches Magazin der Wiſſenſchaften und Litteratur, ꝛc. (See forrige No.)

V. Pag. 92. Bemerkungen auf einer Reiſe von St. Petersburg nach der Crimm im Jahr 1771. von dem Hr. von — der dem Feldzug bey der dortigen Ruſſiſchen Arme als freywilliger that. Aus deſſen Papteren herausgezogen durch den H. M. til Pag. 116. Her beſkrives Rusland ſom overmaade ſlet dyrket og Agerbruget heel ubetydelig; med Skovene holdes uchriſteligt Huus. Veienene ere rolige og ſikre. De ſmukke beſminkede Piger i Waldai tilbyder alt for at faa noget til at kiøbe Baand og Sminke for. Tweer er efter Petersborg den ſmukkeſte Bye i Rusland. Egnene omkring ved Moſchau ere overmaade vel dyrkede. Kuſchowa et Landſæde hos Grev Tſcheremetew er af alle muelige maaſkee i Verden det prægtigſte, baade i Henſeende til Hauge og Meubleering. Han holder henved hundrede Tienere i Liberie, (maaſkee ſom Voltaire der havde Liberier hængende til endeel Bønderkarle.) Grev Panin roſes. Opfoſtrings-Huſet i Moſchau er en overmaade prægtig Bygning. Skueſpillet fandt Bifald, og Theatret er bygt med en overvættes Pragt. I Tula ere meget gode Fabriquer og Sverdfeger-Arbeidere og Bøſſemagere; men deres Ærlighed imod Fremmede faaer ingen Lovtale. Priſen er let, men Arbeidet ikke ſtærkt. Her i denne Egn fører Bønderne en overmaade ſlet Levemaade. Omkring ved Gluchow begynder Jordbruget at blive bedre; men vi blive for vidtløftige.

VI. Prof. Blumenbach von den Federbuſch-Polypen in den göttingiſchen Gewäſſern til Pag. 127.

VII. Etwas über die Mouches Volantes fig. A. und B. von Alb. Lud. Frid. Meiſter til Pag. 132.

VIII. Pag. 133. Einige Fragen an Phyſiognomen; hvo er ikke kied af alt det, der er ſkrevet for og imod Phyſiognomien.

Vi ønſke dette Magazins Fortſættelſe; men det vil vel med Tiden fattes Medarbeidere. Saadanne Mænd ſom Meiners, Fedder, Pütter, have ikke altid Tid til at ſkrive.

No. 15.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 13de April 1781.

Samlinger til den Danske Historie. Første Bind, bestaaende af tre Hefter, som udgiøre 622 S. i 4to, foruden 3 Ark Fortaler og Indhold. Kiøbenhavn, 1779. og 1780. Paa Godiches Efterleverskes Forlag og Bekostning. Koster 6 Mk. 4 Sk.

Hr. Kammer-Herre **Suhm**, hvis Nidkierhed for Fædrenelandets Historie Efterverdenen best vil vide at sætte Priis paa, agter ved dette Foretagende at giøre almindeligen bekiendt det, der synes Trykken værdigt, angaaende vort Lands Historie, Geographie, og dets Kundskab i Almindelighed. Det mangler ham ikke paa Materialier hertil. I hans store Samling af Haandskrifter, som han har forskaffet sig ved at lade de **Magnæanske** Manuscripter og de **Rostgaardske** Samlinger afskrive, og ved at forøge sin egen Samling ved Kiøb paa den **Langebekske** og **Klevenfeldske** Auction, findes en stor Mængde, som fortiener at reddes fra Undergang. Men da Hr. Kammer-Herrens Tid ei tillader ham at være Udgiver, overdrog han det til Hr. **Sandvig**, som han fandt duelig og bequem til Arbeidet, og som enhver, der med Agtsomhed har læst Samlingerne, maa tilstaae den ham her tillagte Roes. Endskiønt Bogen ikke kan vente sig mange Læsere i en Tid, der synes mere at elske det Moersomme end det Alvorlige og Nyttige, tog Sal. Mad. **Godiche**, hvis Død Hr. Kammer-Herren beklager i Fortalen til det tre-

die Hefte, dog ikke i Betænkning at være Forlægger. Hr. Kammer-Herren vælger ſelv Stykkerne og beſlutter, om de ſkal trykkes hele eller udtogvis. Samlingen indſtrænkes til de Oldenborgſke Kongers Tider, og til Danmark, for ikke at forekomme, ſom det hedder i Fortalen til det første Hefte, en af vore ſtørſte Lærde, der agter at udgive en Samling af Skrifter, Norge angaaende.

Dette er korteligen Hiemeedet, Hielpe-Midlerne eller Materialierne, og Planen, til de for os liggende Samlinger, hvis udbredte Nytte for vor Hiſtorie ingen kan negte, og hvis Fortſættelſe enhver maa ønſke, og efter ſin Evne befordre. Vi have endnu dette at lægge til. Der drages almuelig Omſorg for at intet forhen trykt indrykkes; dog har man allerede i det andet Hefte giort en Undtagelſe herfra, og ſaa vidt vi ſkiønne til Fordeel; thi derved kan de Feil rettes, ſom alt for hyppig findes i vore trykte Bøger, ei at tale om, at en trykt Piece undertiden er ligeſaa vanſkelig at faae ſom et Haandſkrift, desuden ſpares Tiden, naar man i en Samling har det, ſom man ellers maatte ſøge paa mange andre Steder. Trykken er upaaklagelig, men Indretningen noget underlig. I det mindſte forekommer det os ſaa; thi i Steden for eet Bind giver man os tre, der ikke have anden Forbindelſe med hinanden end et fælles Regiſter.

Da vi have foreſat os, at give en nogenlunde tilſtrækkelig Underretning om de i det ſaa kaldede første Bind indeholdende Stykker, for derved at opvække, ſaa vidt det ſtaaer til os, Læſerens Agtſomhed, og give ham Leilighed til ſelv at dømme, maa vor Anmeldelſe blive noget vidtløftig, ſom venteligen dog ingen Undſkyldning behøver.

Det første Hefte indeholder 8, det andet 13, og det tredie 5 Stykker, foruden et udførligt Regiſter over alle tre Hefter.

1) Fra Side 1 til 47. En Samling om gamle Gilder og Gildes-Skraaer i Odenſe, ved Jacob Bircherod, Thom. fil. Efter Forfatterens egenhændige Udkaſt. Bircherod giver først en Efterretning om Gilder i Almindelighed, og viſer, at de endog har fundet Sted paa Landet, derpaa følger St. Knuds og Hellig-Treſoldigheds Gildes-Skraaer i Odenſe, med Kong Hanſes Confirmation, paa den ſidſte. Endnu ſkal der have været i Odenſe et elendigt Gilde, og et

Laug

Laug for Suderſvennene. Bircherod eiede en Specification med denne Opſkrift: Nomina fratrum defunctorum de convivio alienigenarum diſcedentium, ſom P. Lucoppidan meener har ſin Oprindelſe af det bibelſke Sprog: *Alienigenæ* ſumus, nec habemus hic locum permanentem, donec *diſcedamus*. Blant de opregnede Navne er Kong Hans og hans Dronning Chriſtina de første. Af Befalingen, hvorved Chriſtian IV. 1613. hævede diſſe Gilder, ſees Aarſagen dertil, nemlig: fordi Haandverksfolk og andre ſom Skraaer og Laugsret have, paa det høieſte beſværge Underſaatter med hvis de hos dem ſkulle lade giøre og forarbeide og ellers deres Vare dennem overſætter, ſaa de ikke for en billig Værd det de ſkulle kiøbe og ſig tilforhandle, kunde bekomme. Bircherod anfører andre Aarſager til deres Ophævelſe: Samlingerne vanſlægtede, de bleve for at æde og drikke; ved Anledning af Broder- og Søſterſkabet ſkeede Hoer og Blodſkam; der blev ponſet paa det, ſom var Medborgerne, Republiken og Kongen ſelv imod. Dette var diſſe Gilders Skiebne, der bleve ſtiftede ikke for Driks Skyld, men for at den ene Broder ſkulde hielpe og undſætte den anden. 2) Fra S. 48 til 69. Om Elephant-Ordenens Ælde og mere Ordenen angaaende, ved Sal. Hr. Conference-Raad Klevenfeld. En Italiener, ſom agtede at udgive en hiſtoriſk Beſkrivelſe over Ridder-Ordener, havde forlangt Efterretning om de Danſke Ordener af Baron Bernſtorff, ſom henvendte ſig til Klevenfeld, der fra Göttingen 1742. ſvarede: at Italieneren havde nok af Bicherods og Bartholins Afhandlinger, ſamt Jacobæi Commentar over Kong Friderich II. Mynter i Muſeum Regium, og fremſætter derpaa ſin Meening, at Elephant-Ordenen ikke er ældre end fra Friderich den Andens Tid. Desuden findes her endnu endeel Underretninger angaaende Elephant-Ordenen; og endeligen anføres de Pavelige Buller angaaende Kong Chriſtian den Førſtes Stiftelſe. 3) S. 70 til 92. Præſternes i Fyhn indgivne Beretninger om Fyhnſke Oldſager til D. Oluf Worm 1623. Dette Manuſkript, ſiger Hr. Udgiveren, har forhen tilhørt Etats-Raad Langebek, og beſtaaer af 48 Blade i Qvarto. Det beraaber ſig ofte paa de tilforn indſendte Efterretninger, ſom ſkal have været af større Vigtighed. Worm maa uden Tvivl ikke allene have forlangt Efterretninger om egentligen kaldte Oldſager, men

og om gammel Sagn, og deraf findes her nok: for E. Paa Troſterup Mark er en Høi med en gammel Grav, hvor i en Kæmpe ligger begraven, ſom havde en Datter, hvilken engang fandt en Bonde pløiende paa Marken, tog ham, med Heſte og Plov, i ſit Forklæde, og bar ham til ſin Fader, ſigende: See, dette fandt jeg paa Marken, ſom gik og ſmølede i Jorden. Da ſagde Faderen: Lad dem gaae, de ſkal fordrive os. 4) 93 til 96. Gammel Danſk og Norſk Mynts Forklaring, til Oplysning i den Danſke og Norſke Lov, ſamt Hiſtorierne, og til en Anledning for dem, ſom kunde have nogen vidtløftigere og klarere Underretning derom at meddeele af Jens Alexanderſen Hopgener. I et fuldſtændigt Udtog efter en Copie i Folio No. 385. af Roſtgaards Manuſkripter. Til en Prøve anføre vi: „I Aaret 1467. vidner Hiſtorien, at der gik 18 Skilling Danſke paa et Lod Sølv, og 1531. allerede 20 Sk.; men 1547. 24 Sk. og 48 Sk. paa en Tydſk 2 Lods Daler. Efter den Tid faldt Skillingernes Alloy beſtandig dybere, ſaa at benævnte Daler 1574. begyndte at agtes 64 Sk. eller 4 Mark, à 16 Sk. 1609. voxte Daleren til 68 Sk. 1616. fik de Navn af Rigsdaler, og beſtod af 4 courante Mark, à 20 Sk. 1621. blev den anſat til 96 Sk. eller 6 Mark Danſke, à 16 Sk. Alligevel blev man ved at ſlaae en Mængde ſlette Dalere, ſom i Ligning med en Rigsdaler ei kunde gielde meer end 64 Sk., ſamt 20 Skillings-Stykker, ſom beholdte Navn af courante Marker.“ 5) Fra S. 97 til 145. Beſkrivelſe over Skaane efter de i Følge en Kongelig Befaling i Aaret 1624. fra hver Prøvſt til D. Oluf Worm indſendte Efterretninger. „Originalerne hertil, ſiger Hr. Udgiveren, udgiøre et temmelig tykt Qvart-Bind, og findes blant de Roſtgaardſke Manuſkripter under No. 82. Efterretningerne ere vel ikke lige fuldſtændige, men indeholde dog, foruden den almindelige Beſkrivelſe, mange hiſtoriſke Traditioner, ſkiønt de fleſte fordervede ved en ſterk Blanding af Overtroe. Worm havde tillige begiert af Præſterne Oplysning om Oprindelſen til de Navne Glug- og Blidemaaned; men fik af de fleſte det Svar: at i deres Sogne kaldtes Maanederne ſom ſædvanligt, og at der ingen var, ſom forſtod at omgaaes med Riimſtokke. De Oplysninger han desangaaende fik, ere tilføiede ved Slutningen af dette Udtog. Samlingen ſtrækker ſig ikke over hele Skaane. Øxie-

Her-

Herred, Torne-Herred, Froste-Herred ꝛc. feile her. Desuden har endeel ikkun indsendt Navnene paa Byerne og Torperne i deres Sogne. Bag i Originalen findes en merkværdig Beskrivelse over Bornholm." Denne er indrykket i det andet Hefte, hvor vi skal gisre Læserne nærmere bekiendt med den. 6) Fra S. 146-148. Udtog af Mogens Olsen Aagaards Tanker om Herregaardene Irups og Vlands, samt nogle der værende Oldsagers, Navn og Alder. Afhandlingen selv er skrevet paa Latin, bestaaer af et Ark, og er dateret Hundborg den 15de April 1699. Den kan i visse Maader ansees som en Anmerkning til Saxo's Fortælling om Hvirvil og hans Staldbrødre, i Slutningen af hans 4de Bog, hvilke han meener at være dræbte i Thy, og ei som Saxo siger, i Sielland. De omtalte Oldsager bestaae i en Jern-Gryde paa omtrent 250 Potter, hvilken Justice-Raad Helverschov, som Afhandlingen er tilskreven, fandt, ved at lade grave i en Høi uden for Irup Port. Da Forfatteren ikke veed hvad han skal gisre af denne store Gryde, lader han den være den Kiedel, som Julius Cæsar i den Galliske Krig, efter nogles Beretning, skal have sendt sine Bundsforvandte, de Danske. 7) Fra S. 149-164. Underdanigste Relation om min (Otto Krags) og Friderich von Ahlefelds, da ordinaire Gesandsere hos Churfyrsten af Brandenburg ꝛc., vores Forretning udi den os begge anbefalede extraordinaire Ambassade udi Kongel. Majest. Cancellie efter vores Instructions Indhold, indleveret den 13de Octobr. 1659. Efter Langebeks Copie af Fosses Afskrift. Tiener til Oplysning i den Svenske Krigs-Historie under Friderich III. 8) Fra S. 165-168. S. Jacob Ulfelds Beretning om den Legation, hannem betrod vaar afg Kongl. Maj. Friderich II. udi Rydsland. Efter Klevenfelds Udskrift af Originalen i det Tydske Cancellies Archiv. Dette Stykke, hvormed Heftet sluttes, viser Aarsagen til den Unaade, den bekiendte Rigs-Raad faldt i hos Kong Friderich II., og tiener meget til hans Undskyldning.

(Fortsættelsen følger.)

Melicerte. Et original Hyrdestykke i to Handlinger, for den 4de Sept. Af Birgitte Cath. Boye. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos H. C. Sander og Schröder. Koster 24 ß.

Formedelst den Anledning og roesværdige Hensigt dette Styk-

ke er skrevet udi, maa man overſee hvad Mangler det kan have, og bære over med at denne forslidte Materie igien bringes paa Theatret. Stykket er ſammenſat til at opføres paa Fredensborgs Lyſttheater, paa Hendes Majeſtæt Dronningens Fødsels-Dag, hvilket dog ikke, af os ubekiendte Aarsager, skeede. Det er dediceret til Hendes Majeſtæt. Indholdet er med faa Ord dette: Melicerte, den fattige Hyrdes Philemons Datter, elsker og elskes af Menalk, en anden fattig Hyrde, hvilken hun dog ei kan faae til ægte formedelſt hendes Faders Fattigdom; thi alt, hvad den gamle Philemon eiede, tilhørte Thyrſis, en riig Hyrde, til hvilken Melicerte derfore var bleven lovet. Nordan, en reiſende Dansk, skienker Philemon mere end han skyldede Thyrſis, og det blir afgiort, at den af diſſe tre Beilere, Nordan, Thyrſis, Menalk, der vandt i Veddemaals Sang, ham skal Melicerte tilhøre. Menalk synger om Agerdyrkere, Thyrſis om Vinhøſten, men Nordan om den elskede Dannebod i det lykkelige Norden. I denne Veddemaals Sang vinder Nordan Krandſen, men da han seer, at Menalk blir bedrøvet indtil Døden, og Melicerte i sit Hierte elsker ingen saa høit ſom Menalk, er han saa ædelmodig, at han forærer Menalk Krandſen, og med den den skionne Melicerte. Af Nordans Sang, ſom skal være den beſte, vil vi fremſætte noget, hvoraf man kan see Forfatterindens Gaver til dette Slags Poeſie:

Recitativ.

„ Jeg saae hvor mørke Skygger foer
„ Forbi det dødelige Die,
„ Og Rigets Fader (end i Muld og Aske stor)
„ Grød høit, og bøved' for den Høie,
„ Og Veemod skildrede med dybe Trak,
„ At al vor Følelſe var Skrek.
„ Da vidſte han, ſom følte al vor Nød,
„ Ei meer til ſin og Millioners Fryd,
„ End den i Brunsvigs Helte-Skiød
„ Opklækked' fyrſtelige Dyd.
„ Han ønſkede — ønſkede til han mild ſin Graad afstørte!
„ Hun kom — Uskyldighed saa lang fra kunſtlet Tvang,
„ Indtog hvert Die strax; og Skalden sang;
„ Og alle Hierte-Suk ophørte!
„ Skioldungen reiſte ſig, ſtolt, ſom en kroned Gud.

„ Hans

„ Hans Smiil var Vellyſt, og hans Vellyſt var hans Brud (*).
„ Om Herthedalen ſkialv: Velſignet er din Komme!
„ Vi ere Dine, ja hvert Hierte eier Du,
„ Elſk os — — og Nordan bad endnu,
„ Endnu i det Hun ſoer — — den Fromme. ꝛc.

Og denne Aria.

„ Naar Secler ſtyrte ned
„ I Tidens Ocean,
„ Ja naar dit Nord og Dan
„ Og Tiden ſtyrtes med,
„ Saa varer dog dit Minde,
„ Du ſtore Fredsfyrſtinde!
„ Med Dydens Evighed —
„ Saa ſtor, ſaa evig ſtor er Hun
„ Som gik i Pagt med Norden
„ I ſtærke Toner bærer kun
„ Min Vellyſt rundt om Jorden.
„ Saa ſtor, ſaa evig ſtor er Hun,
„ Som gik i Pagt med Norden.

Forfatterinden ſynes her at have haft Evalds Cantata for meget for Øine, men vi ønſkede hellere, at hun vilde følge ſit eget Genie; thi det er dog engang Tid at man fandt Smag paa noget bedre end det affekteerte og uforſtaaelige, og ikke ſøge det Sublime i opſkruet Non ſenſe. Men da dette affekteerte Non ſenſe er lettere at naae end det ſande Sublime og Skiønne, hvilket det ſkal foreſtille, ſaa er det ikke at undres over, at Poetaſterne giør ſig Umage for at vedligeholde denne fordærvede Smag. Penelopes Beilere, da de ikke kan vinde Penelope ſelv, ſaa beile de til hendes Piger: Hvo ſom ikke kan komme afſted med det ſande Sublime, gir ſig af med Bombaſt, ꝛc. Blant diſſe Poetaſter er det langt fra, at Mad. Boye bør regnes; vi har ikke i dette Stykke merket nogen overſpendt Stræben efter uvedkommende Skiønheder, eller Foragt for det naturlige og ſimple; vi ønſke allene, at hun ikke vil vælge det til Mønſter at følge, ſom ikke fortiener at være det.

(*) Han ſmilede Vellyſt, Vellyſt var hans Brud; følgelig ſmilede han Brud; hvo kan forſtaae det.

Daaren af Stand, eller Hiſtorie om Henrik, Greve af Moreland. Skreven af Brooke. Overſat af det Engelſke. Tredie Deel. 360 S. i 8vo. Kiøbenhavn, 1780. I Boghandler Profts Forlag.

Forfatteren vedbliver i denne Deel, ligeſom i de forrige, at afbryde Hoved-Fortællingen og indføre idelige Epiſoder, og det temmelig vidtløftige. Læſerne tabe ved denne Leilighed Helten af Sigte og næſten ganſke forglemme det Bekiendtſkab Hr. Brooke kan have forſkaffet dem ved hiſt og her at lade Henrik træde frem; de maa ſtandſe ved hvert nyt Optrin Helten giør, og ſee ſig tilbage, for at vide hvorvidt han er dem en fremmet Perſon. Denne Uleilighed forøges og derved, at der forløber ſaa lang Tid imellem hver Deels Bekiendtgiørelſe af Overſættelſen. —— Hvad Verkets øvrige Beſkaffenhed angaaer, det vil vi ikke opholde os over, da vi ved de tvende forrige Deeles Anmeldelſe have ſagt, hvad Fortrin og Feil vi troe Skriftet haver. Dog vil vi giøre en liden Erindring mod den Charakter Forfatteren har beſkreven i den Ryggesløſe; en Epiſode, ſom udbreder ſig over mere end den tredie Deel af denne Tome. Denne til ſig ſelv overladte Synder, foreſtilles ſom et Menneſke, der ikke var blottet for Følelſe for Dyden, og hvis Samvittighed idelig paamindte ham om ſine Pligter, ſaa vel mod Menneſkene ſom mod GUD. Og i hvor ſtore Friſtelſer han end kom, og til hvor ſtore Ugudeligheder han end blev forledet, blev hans Følelſe dog aldrig hærdet mod Menneſkeligheden; en lang Vane i ondſkabsfulde Haandteringer, og nok ſaa langvarig Omgang med ryggesløſe og forſtokkede Mennesker, vare dog ikke i Stand til at forhærde ham. Den ringeſte Leilighed kunde lokke ham i Snaren, ikke den ringeſte Friſtelſe kunde han imodſtaae; men han var aldrig ſaaſnart overvundet af den, før han paa det heftigſte fortrød ſin Letſindighed og fattede et i hans Tanker urykkeligt Forſæt, aldrig at lade ſig forlede derefter. Men al hans Samvittighed, al hans Kierlighed til Dyden, alle hans Bønner til GUD giør Hr. Brooke til Vind; og lader ſin Ryggesløſe falde tilbage, ſaaſnart man tænker han er reiſt og ſtaaer paa faſte Fødder; og det ligeſom han blev dragen ved Hals og Haar, ganſke imod ſin Villie. Saadanne Charakterer tiene viſt ikke til forbedre Sæderne, indprente Dyden, og til at giøre Menneſker

vaer-

vaersomme ved forføriske Leiligheder. De bilde sig ind at det er umueligt at imodstaae en Fristelse, og kan altsaa være at undskylde, om de begaae de meest lastefulde Gierninger. De fleste Romanlæsere have enten ikke saa gode Grundsætninger, eller ere ikke saa faste i dem, at saadanne Charakterers Beskrivelser ikke skulde have en skadelig Indflydelse paa deres moralske Charakteer. — Om Oversættelsen maa vi sige det samme som vi have erindret ved de forrige Deeles Anmeldelse.

En uventet og udmærket Samling af **Prædikener over Søn- og Fæst-Dages Evangelier**, optegnede af en flittig Guds Ords Tilhørere, og nu efter adskillige Venners indstændige Begiering til Trykken befordrede. — Hvoraf ugentlig udgaaer een. Kiøbenhavn 1781, trykt hos A. F. Stein. Stor 40 Sider i 8vo. Koſtede 7 ß.

Vist nok **uventet**, og i sær for den Mand, der kiendtes ved Tankerne, men ikke kunde kiendes ved Sammensætningen paa mangfoldige Steder! ogsaa **udmærket** i det mindste ved Udfaldet! Kort: denne Samling, hvoraf ugentlig skulde udgaae een Prædiken tvertimod den Mands Villie, der har holdt dem offentlig, og altsaa er kiendt og vilde bemerkes af mange, er et virkeligt Særsyn, og sielden har man seet Mage til denne litterariske Naivitæt. Særsyner pleie ikke at være af lang Varighed, Samlingen var og saa snart til Ende; thi naar man eier de to Prækener, hvoraf den bestaaer, da eier man den heel, da eier man baade det ugentlige og det aarlige. Begge Talerne ere holdte paa første Advents-Søndag. Deres Indhold og Orden vil vi anføre. Den første har til Indgang Joh. 4, 47., hvor der meldes a) om **en nye Tidende**, 2. om **en nye Lyst**. Her var noget: der a) **drog** den kongelige Mand; noget der b) **drev** ham til Jesum. Af Evangelio foreſtilles: **En nye Lyst til Jesum paa det nye Kirkeaar.** 1) **Hvor skal man finde denne Lyst til Jesum**, a) man maae **høre sig for**, b) see **sig for** α. **hvem Jesus er** β. **hvordan han er**, og for at faae des øvrigere Lyst til ham eftersee: **hvem man selv er**, eller hvor jammerligt det staaer til N. Indenfor. U. Udenfor. 2) **Hvordan man skal styre sin Lyst paa Jesum**, hvorved merkes: a) at alle

har Lov dertil, b) men ikke alle har Lyſt dertil, hvorpaa følger Anvendelſe og Beſlutnings-Bøn. — I den anden Prædiken er Indgangen tagen af 2 Kong. 4, 9. 10., hvor den Sunamitiſke Qvinde taler med ſin Mand om Propheten Eliſæus, og ſiger: 1. Hvad hun tænkte om ham. 2. Hvad hun havde i Sinde med ham, nemlig at giøre en nye Indretning for ham i ſit Huus. Herfra ſkeer Overgangen til Dagens Evangelium, hvoraf Hovedſætningen blev denne: En nye Indretning paa det nye Kirkeaar. 1) Hvad ſkal det være for en nye Indretning, og her ſpørges: a) Hvor den ſkal giøres, nemlig i Hiertet, baade α. hos Jeſu egne, og β. hos fremmede. Hvordan den ſkal giøres. Hiertet maae udtømmes fra Verdens Lyſter, og overlades Jeſum, ſom maae ombedes ſelv at bygge ſig der et Kammer, og „hvor Jeſus finder ſaadant et ledigt „ Kammer, et tomt Hierte, der ſelv har og eier intet uden „ Længſel efter Jeſum, der vil han komme og giøre ſig en „ Boelig.“ Joh. 14, 23. Eſaiæ 57, 15. 2) Hvor fornødent det er med denne Indretning a) for Tidens Skyld, b) for Salighedens Skyld. Talen ſluttes med Anvendelſe og Bøn. — At der i Udførelſen findes meget got og nyttigt, ſom ingen brav Præſt vilde undſee ſig ved at kalde ſit, er unegteligt, og kunde ventes af den retſkafne Mand, der udgives for diſſe Prækeners Forfatter, og ſom ſaa meſterlig veed i et chriſteligt Diemerke at anbringe den ham egne Vittighed. Men ligeſaa tydeligt er det, at Sammenhengen ofte er afbrudt, meget tilſat af Skriverens eget, og det heele altſaa forhutlet, ei at tale om nogle hiſt og her forekommende uædle Udtryk, ſom alle maae ſættes paa Hr. Skriverens Regning, hvis Pen, hvor haſtig den end var, ikke kunde følge Talerens Mund Ord for Ord, og derfor ſiden maatte hielpe ſig ſelv, ſom den kunde. — Hvor got end Udgiverens Diemeed kan have været, (hvilket vi ikke bør eller vil negte, da vi nødig troe, at blot Vindelyſt har været Driveren:) er det dog høiſt uforſvarligt at forderve en Mands Prækener ved ſit Skriverie, og derpaa udgive dem i Trykken uden hans Minde og Eterſyn; thi det er en Fornærmelſe mod Mandens Perſon, og et Indgreb i hans Rettigheder. Vel er det ikke udtrykkelig nogenſteds ſagt, hvem der er Forfatter, men da det dog tydelig

delig nok er angivet S. 39, hvor der nævnes, hvor mange Mennesker der i det da afvigte Kirkeaar vare døde i vor Frelseres Menighed, da desuden mange har hørt det væsentlige Indhold af det, som ugentlig skulde udgives, var det en let Sag at komme paa Spor efter Forfatteren. —— Nok! Udgaven blev standset i sit Løb, fordi den burde standses, og Geistligheden derved kunde sættes i Sikkerhed for slige Fornærmelser. Vi have kun giort denne Anmeldelse, deels fordi Skrifters Skiebne henhører til disse Efterretninger; deels for at lade dem, der i sin Tid kunde komme over disse to Prækener, og være i Forlegenhed for Samlingens Fuldstændighed, vide, at de have alt, hvad deraf er udkommet; deels ogsaa for at vise den billige Misfornøielse, vi og enhver fornuftig maae føle over ubillige Foretagender.

Wr.

Leipzig.

Paulli Manutii Commentarius in M. Tullii Ciceronis Epistolas ad Diversos. Accedunt Ejusdem scholia & Hieronymi Ragazonii in easdem Ciceronis epistolas commentarius. Curavit Christ. Gottl. Richterus. Apud Sigfr. Lebr. Crusium. 2 vol. 8. 1780

Manutii Commentær over Cicero's Breve har for længe siden vundet de Lærdes Bifald. Den store Begierlighed hvormed den første Udgave af den blev optaget; og den Hidsighed de Lærde da læste den med, maae denne ny Udgiver ikke vente for sin Udgave. Meget var i de Tider nyt, som nu er almindeligen bekiendt, og Cicero var da de Lærdes Yndlingsauktor; i sær læsdes hans Breve; Oplysninger til dem fra Manuz, var ligesaa høit agtede som Cicero selv. Man kan og see af Manuzes Breve, hvilken stærk Efterspørgsel og Fordring der skeete hos ham, angaaende hans Commentær, som han dog ikke fik udgiven selv. Først en fem Aar efter hans Død blev den udgiven af hans Søn, og næste Aar derefter udkom den, ikke allene, som Hr. Richter siger, men med et Aftryk af Ciceros Breve, saavel de til adskillige Personer, som de til hans Broder og Brutum, de sidste ogsaa med Manuzes Commentær. Dette Eftertryk er paa mange Steder meer correkt end Aldus's Udgave. Hvorfor ogsaa Hr. Richter har sammenlignet dem. I den Ud-

Udgave af Ciceros Breve som Grævius har besørget, er og Manuzes Commentar aftrykt, men Grev har foretaget adskillige Forandringer med samme; han har paa nogle Steder rykket Viktors Anmærkninger ind i Manuzes, dog tilføiet hiins Navn, taget noget af hans Argumenta epistolarum og sat dem i Noterne under Texten, giort af fleer Argumenta eet; den er tilmed meget skiødesløs aftrykt, saa man ofte ikke kan skille Manuzes Ord fra Ciceros; een Anmærkning er deelt i fleere, og tvertimod; og Manuzes Scholier, uden at give Læserne nogen Erindring derom, ere stukne ind i Commentæren selv. For Resten ere alle de Feil, som findes i Ældi Udgave, hvorefter Grævs er aftrykt, blevne staaende i dennes, skiønt de for den største Deel ere rettede i det Frankfurtske Aftryk hos Wechel. Da de gamle Udgaver ere meget rare at komme over, og Grævs Udgave er saa fuld af Feil, har Hr. Richter ikke paataget sig et unyttigt Arbeide med at give os et uforfalsket og korrekt Aftryk af Manuz. Scholierne, som ere skrevne af Manuz i hans Ungdom, ere aftrykte efter Commentæren: de tiene til at oplyse mange af Viktors Anmærkninger, og omtales ofte af Manuz selv i Commentæren; og, hvad desuden Cambin og andre laste hos Manuz, angaaer disse Scholia. De findes her aftrykte efter den første Udgave. Man har da her alt hvad Manuz har skrevet over disse Ciceros Breve. Foruden den af Hr. Richter anførte Flid med Aftrykkets Korrekthed har han nøiagtigere anmærket de af Manuz citerede Steder af Cicero og andre Auktorer; hvori Manuzes Skiødesløshed og de Tiders løse Citations Maade ikke sielden maatte forekomme en Læser. Hele Commentæren er indrettet efter Ernesti Udgave af Cicero; hvor der i denne er en fra Manuzes forskiellig Læsemaade, der findes de begge. Samme Omstændighed er iagttaget i Henseende til andre Auktorers citerede Steder. Endelig maae vi anføre, at efter Manuzes Scholier ere Hieronymi Ragazonii Commentarius in epistolas Ciceronis ad Familiares ogsaa aftrykte. De fleste holde den for C. Sigonii Arbeid, men at den heele ikke tilhører nogen af de to Lærde, synes ikke at burde tages i Tvivl, da man ikke har nogen Aarsag til at troe andet, end hvad hiin i sin Fortale til den har tilstaaet. To Registre ere tilføiet, det eene over mærkelige Ting og Ord, som fore-

kom-

komme i disse Ciceros Breve, udarbeidet af Manuz selv, med Sidetallene i Ernestis Cicero tilskrevne af Hr. Schwarz; det andet er over mærkværdige Ting, som forekomme i Manuzes Commentær.

Ved denne Hr. Richters møisommelige Flid og Nøiagtighed har Manuzes Commentær vundet meget frem for de forrige Udgaver. Den er langt brugbarere i mange Henseigter; og skiønt der forekommer meget i den, som efter vore Tiders Trang er for vidtløftigen afhandlet, da mange Ting nu ere almindeligere bekiendte end da, meget, som man nu har en rigtigere og fuldstændigere Kundskab om, og hist og her noget, som maae tilskrives Manuzes feilende Kundskab, saa kan dog disse Ufuldkommenheder ikke betage det Hele sit Værd; og alle Læsere vilde vel ikke heller være fornøiede med Udgiveren, om han i Henseende til de Ufuldkommenheder havde foretaget sig at udelade eller forandre og omskabe den. —— Trykken gaaer nok an, men Papiret er alt for slet til den høie Priis der er sat paa denne Udgave.

Halle.

Χενοφωντος Απομνημονευματα Σωκρατες. Libri Δ. Xenophontis Memorabilium Socratis Dictorum atqve Factorum libri 4. Recensuit Christianus G. Schütz. Eloq. & Poeseos Prof. Ord. in Academia Jenensi. Apud Gebauer. 1780. 8vo 216 Sider.

Ernesti's sidste Udgave af Xenophontis Memorabilia begyndte at blive sielden, og var saa kostbar, at de unge Studerende ikke letteligen kunde overkomme den. For altsaa at afhielpe denne Mangel, har Hr. Schütz besørget nærværende Udgave, hvorved der vel tillige er seet paa, at den kunde haves for got Kiøb, men at der dog tillige kunde være noget for de Unge at øve Geniet paa, saa er der en Deel apparatus criticus beholdt: Catalogus editionum, qvibus memorabilia Socratis aut sola aut cum aliis Xenophontis operibus conjuncta continentur paa meere end et halvt Ark, regnes vel ogsaa til apparatus criticus, men paa hvad Grund, naar den fornemste Aarsag til Udgaven, var at giøre Bogen let at overkomme for Studerende? Ernesti's vidtløftige critiske og interpreterende Anmerkninger ere udeladte, men her findes

en

en god Deel af Hr. Schütz, ſom nemlig ſkal være apparatus criticus, af hvilke man gierne bortbyttede en ſtor Deel for en mindre af Erneſti's. Hvad Texten angaaer, ſaa har han ſammenlignet alle critiſke Udgaver, Victorii undtagen; ogſaa dem har han efterſeet, ſom Erneſti enten ſlet ikke havde kiert ſig om, eller ikke nok benyttet ſig af. Paa nogle Steder har han veget af fra Erneſti, ved at optage deels gamle Læſemaader, deels berømte Mænds ogſaa egne Conjecturer: og ſaaledes recenſionem novam textus Xenophontei parare auſus eſt. Til Prøve paa hvad han har formaaet, vil vi anføre eet eller to Steder:

I Bogs I, 6. Αλλα μην εποιει και ταδε προς τας επιτηδειας: τα μεν γαρ αναγκαια συνεβαλλετο και πραττειν, ως ενομιζε αριστ' αν πραχθηναι. Herom ſiger Hr. Schütz: Si hic aliqvid mutandum ſit, auctor ſim ut ita corrigatur: Αλλα μην εποιει και ταδε. Τα μεν γαρ αναγκαια συνεβαλλετο πραττειν τας επιτηδειας, ως ενομιζε αριστ' αν πραχθηναι. Simile qvid Beſſario legiſſe videtur, qvi locum ita latine vertit. Præterea de rebus agendis, qvæ qvidem neceſſariæ ſunt, ea dicere ac facere ſujs familiaribus conſulebat, qvibus qvam optime fieri res ipſas arbitrabatur: qvaſi in codice ſuo legerit προς τουτοις δε, τα μεν αναγκαια συνεβαλλετο λεγειν και πραττειν τας επιτηδειας ως ενομιζεν αριστ' αν πραχθηναι. Qvicqvid ſit, aut ante και πραττειν verbum λεγειν exidiſſe, aut και expungendum eſſe videtur. —— Og ſynes Stedet trænger ikke til nogen hielpende Haand, naar man overſætter ſaaledes: **Det ſamme giorde han ogſaa mod ſine Venner** (det ſamme, nemlig προτρεπετο τα μεν ποιειν, τα δε μη ποιειν &c. og ταδε har ikke Hensigt til det følgende, ſom Schütz har meent.) **Thi hvad der ikke kunde være anderledes, det raadede han dem da ogſaa at giøre, paa en Maade han meende det beſt kunde ſkee.** αναγκαια har Schütz taget i den Betydning Erneſti har givet det i ſit index, hvor han ſiger αναγκαια qvorum eventus certus eſt, qvia eſt neceſſarius, & opponuntur iis qvorum eventus obſcurus & incertus eſt. I denne Betydning lader ogſaa και til at være overflødigt: men αναγκαια ſaaledes forſtaaet, ſynes at være et alt for utydeligt og fremmet Udtryk, hvilket ikke er overeensſtemmende med Xenophons Maneer. Det ſom følget, ſynes at ynde vor Meening, nemlig αναγκαια Ting, ſom det er nød-

ven-

vendigt at de ſkee, ſom ikke kan lades. περι δε των αδηλων, μαντευομενος επεμπεν ει ποιητεα. Sættes nu αδηλων mod αναγκαια, ſom Erneſti ſelv vilde, hvad er da vimeligere end at αναγκαια betyder Ting, om hvilke det ikke er uviſt om de ſkal gjøres eller lades, men ſom ere nødvendige at de ſkee. Og ſaaledes lader det ikke til at Stedet er fordervet.

Om ενομιζον ſammeſteds har Hr. Schütz en vidtløftig Note, ſom ſlet ikke overbeviiſer. Han vil at der ſkal læſes ενομιζεν. Kiernen af hans Grunde derfor er kortelig denne. Videtur Xenophonti hoc loco nihil aliud propoſitum eſſe, niſi hoc ut narret, qvomodo Socrates, ſi uſus veniſſet, ut a familiaribus ſuis de negotiis qvibusdam conſuleretur, iis reſponderit. His igitur conſulentibus de iis rebus, qvæ neceſſarium eventum haberent, ita reſpondit, ut iis ea agenda præciperet, qvibus ipſe ea negotia optime confici putaret: ενομιζε. Hvo bliver overbeviiſt heraf. Forſtaaer man Stedet ſaaledes, ſom vi meene det bør forſtaaes, ſaa er det faſt ligegyldigt enten man læſer ενομιζεν eller ενομιζον.

Et vanſkeligt Sted forekommer 3 Bogs 8 Kapitel 2 §. Ο δε ειδως, οτι εαν τι ενοχλη ημας, δεομεθα τε παυσοντος, απεκρινατο, οπερκαι ποιειν κρατιστον. Schütz har herom en vidtløftig Anmærkning, hvoraf vi vil uddrage det vigtigſte. De Ord: ειδως, οτι εαν τι ενοχλη ημας, δεομεθα τε παυσοντος, vil han først ſkal udelades: han veed ikke til hvem de ſkal henføres: „Si ad Socratem referamus, dicamus „ neceſſe eſt, qvæſtionem Ariſtippi ei moleſtam fuiſſe, „ ut qvæ ei negotium faceſſeret, ſ. ex qva ſe expedi„ re facile non poſſet? At qvis ſibi perſvadebit hæc „ de Socrate Xenophontem dicere voluiſſe? - - - - Vi„ deamus igitur an iſta verba ad Ariſtippum relata ap„ tius cum reliqvis cohæreant. Nihil autem aliud hoc „ loco invenitur, qvod moleſtum fuiſſe Ariſtippo dici „ poſſet, niſi hoc, qvod is ſe a Socrate refutatum do„ lens eum viciſſim refutare cuperet. At ſi huc illa „ verba trahantur, non qvadrant iſta δεομεθα τε παυσον„ τος - - - Ergo nihil ſupereſt, qvam ut iſta εαν τι ενοχ„ λη ημας ad diſcipulos amicoſqve Socratis pertinere di„ camus. Verum hac via nihilo plus proficitur, qvam ſu„ perioribus. Qvid enim his moleſtum dici poterat? An „ qvod viderent Socrati qvæſtionem objici fallaciæ ple„ nam? At hoc ipſis non erat novum aut inauditum. An

„ qvod

„ qvod vererentur ne ſe magiſter ex hac difficultate ex„ pedire non poſſet? Hoc illis verendum erat ſcilicet. Ita„ qve cum nec de Socrate, nec de ejus adverſario Ariſtip„ po, nec de diſcipulis commode intelligi poſſunt hæc ver„ ba, εἰδως - - - παυσοντος, qvid veroſimilius eſt, qvam ea „ hic perperam inculcata eſſe?“ Hr. Schütz meener derefter at diſſe Ord ere overførte fra det 6 Kapitel i ſamme Bog, den første Paragraph; Σωκρατης δε ευνας ων αυτω δια τε χαριδην τον Γλαυκωνος, και δια Πλατωνα μονος επαυσεν. Her meener han Xenophon har ſkrevet ſaaledes: Σωκρατης δε, εἰδως, οτι εαν τι ενοχλη ημας, δεομενα τε παυσοντος, και ευνας ων αυτω, δια τε &c. Fortaſſe & pro και ευνας ων ſcripſerat Xenophon κλλως δε ευνας ων &c. & ſic facile potuit librarius, ut ſæpe factum eſt, oculis a primo δε ad alterum aberrare, totamqve ρησιν hic omittere. Han meener, nemlig at Ordene δε εἰδως, οτι - - παυσοντος har været glemte paa første Sted og tilſkrevne i Randen, og ſiden overførte til ſidſte Sted af Afſkriveren, ſom ikke vidſte hvorhen de hørde. Maaſkee det er, ſom Hr. Schütz meener at Xenophon virkelig har ſkreven ſaaledes, men maaſkee ogſaa det er falſk. Hvo kan afgiøre ſligt med Vished? Det bør uden Tvivl være en Regel i al Critik, at intet Sted bør erklæres for fordervet, førend al muelig Interpretation er forſøgt. Det ſynes os Hr. Schütz har ikke giort: thi diſſe Ord kan vel hverken ſiges om Socrates eller hans Diſciple eller Ariſtip paa den Maade Schütz har udlagt dem, men der ere endnu fleere Maader, de kan udlegges paa. Ariſtip gav ſig i Diſput med Socrates i den Hensigt; at han vilde fange ham, og gav ham derfor et meget dubieux Spørsmaal. Socrates derimod, ſom ſyntes at naar noget har bragt os i Vilderede, ſaa bør man have en til at opløſe os det, og hvis Maneer det tillige var at lade ſin Modſtander ſelv reede ſig ud af Vilderedet, ſvarede ham ogſaa paa en Maade, ſom var best til at naae denne Hensigt: απεκρινατο ὁπερ και ποιειν κρατιστον: Nemlig for at faae Ariſtip ſelv til at opløſe det Spørsmaal, hvormed han vilde fange Socrates, tager han ſig den Frihed at ſpørge Ariſtip hvad det var for αγαθον han spurgde om ꝛc. Paa denne Maade at interpretere Stedet ſynes Ordene: εἰδως - - - παυσοντος ikke allene ikke at være otiosa & aliunde translata, men tillige at være sacrifice sagte; at det er Xenophons Maneer i dette Slags Skrifter, hvo af hans Læsere veed ikke det? Vil man ikke have Stedet saaledes forſtaaet, saa veed vi ikke at rede os ud heraf.

No. 16.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 20de April 1781.

Morgen- og Aften-Andagter paa enhver Dag i Ugen af Mag. Chriſtoph Chriſtian Sturm. — Hvortil ere føiede Communion-Andagter for og efter den hellige Nadvere. Kiøbenhavn 1781. Paa Gyldendals Forlag. Stor 120 Sider i 8vo. Koſter 16 Sk.

Sturms Andagts-Skrifter vil altid kunne læſes af fornuftige Chriſtne med Bifald og Opbyggelſe. Nærværende Morgen- og Aften-Bønner ere allerede bekiendte, og allerbeſt giøre vi Rede for denne Udgaves Anledning og Beſkaffenhed med Hr. Overſætterens Ord i Forerindringen: „Overſættelſen er udarbeidet for at bruges til Huusandagtens Befordring paa et Gods, hvis Høigrevelige Herſkab ſøger ſin Ære og Glæde i at fremme ſine Undergivnes ſaavel evige, ſom timelige Vel. Efter den dertil givne høie Opmuntring blev Overſættelſen foretaget, førend det endnu var bekiendt, at den vigtigſte Deel af Bogens Indhold var allerede til i det danſke Sprog. Og nu udgives den i det Haab, at den dog kan have ſin forønſkede Nytte, da Indholden af den berømte Forfatters Arbeide leveres her ſamlet og fuldſtændigere, end tilforn. De udvalgte Tænke-Sprog, ſom en Sturm har føiet til hver Andagt, findes her paa ſit Sted anførte næſten overalt efter den meeſt bekiendte Bibel-Overſættelſe. Det ſmukke Anhang af kørte og frugtbare Betragtninger Dagen igiennem

„ savnes ikke heller her. Nogle af Forfatterens Psalmer ere „ tillige til en Prøve oversatte med al muelig Nøiagtighed „ og Flid, og Forlæggeren har, for at giøre dette Arbeide „ endnu mere nyttigt til almindelig Opbyggelse, tilføiet „ nogle allerede tilforn oversatte Communion-Bønner. Med „ alt dette er dog denne Andagts-Bog, som den her leveres, „ ikke saa vidtløftig eller kostbar, at jo de Uformuende kun„ ne anskaffe sig den. Denne er og den fornemste Hensigt, „ i hvilken den udgives, at den ved sin nærværende Indret„ ning kunde gavne desflere til Opbyggelse, uden dog at „ mangle noget af sin fuldstændige Indhold o. s. v." Vi føie kun dette til, at Oversættelsen er god og troe, og at Format saa vel som Tryk er, som den bør være, hverken for stor eller for liden. Et Ønske kan vi ved denne Leilighed ikke holde tilbage, dette nemlig: Gid alle Godser havde saadanne Herskaber, som det, der har givet Anledning og Opmuntring til denne Udgave! Wr.

Dansk Muse-Almanak for hvilket Aar man vil. (Med en Titel-Vignette). Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos M. Hallager, boende paa Rosengaarden No. 115. Stor 200 S., foruden 8 S. Titel og til Læseren, liden 8vo. Koster 32 Sk.

En Muse-Almanak er et Phænomen, der, saa vidt vi vide, allerede for et Par Aar siden giorde Mine til at komme frem paa den Danske Literatørs Horizont. Nu da den virkelig har ladet sig see, kunde man maaskee have Lyst til at undersøge, om Tiden, hvorpaa den lader sig tilsyne, er den, man efter rigtige Beregninger af vor Literatørs Polihøide kunde ventet sig, eller, forklaret i et andet Billede: om vor Smag i Poesien hidindtil er blevet saa vel styrket ved kraftige og nærerige Spiser, at den nu kan være tient med disse Lækkerheder. Vi kalde det Lækkerheder, og troe at kunne giøre det med desto større Ret, da hele Digtekunsten af Horatius selv ikke ansees for andet (ars poet. v. 374-378), endskiønt denne Kunstdommers Hensigt dermed ikke er at forringe Poesiens Værd, men at vise den desto større Fordring man giør paa, at dens Værker skal være fuldkomne, siden deres fornemste Diemeed er at fornøie. Men i Stedet for at nævne **Smag i Poesien**, som den Egenskab hos et oplyst

Pu-

Publicum, efter hvis Grad en Muse-Almanaks Værd skulde bestemmes, havde vi maaskee udtrykt os meer nøiagtig, ved at sætte den Fremgang selv, som en Nation har giort i Poesien, til dette Maal, i Fald ellers Fremgang og Smag i Videnskaber, og i sær i de skiønne, kan ansees som forskiellige Ting, og bestaae, den eene uden den anden. Vi giøre os nemlig det Begreb om en Muse-Almanaks Hensigt, at den, foruden at tiene, som andre Digter-Arbeider, til Fornøielse og til at danne Smagen, maa vise ligesom et Miniatur-Skilderie af Poesiens almindelige Character hos et Folk, efter dens adskillige Perioder. Disse smaa Samlinger af Digte bør i vore Tanker være saaledes beskafne, at man deraf kan kiende, hvad Tilvext og Form enhver af de forskiellige Digte-Arter efterhaanden har faaet. Samlingen bør derfor bestaae enten af poetiske Bidrage, som egentlig først dertil ere udarbeidede (og dette seer man helst), eller af Stykker, som med Valg ere uddragne af Poesier, som allerede tilforn have været bekiendtgiorte. Men tilligemed den mueligst største Afverling i Digter-Arter, bør de Stykker, Samlingen indeholder, ikkun have saadanne Mænd til Forfattere, hvis Genier, hver i sin Art, man tilsammen med Grund kunde tilstaae den Ære, at de bestemte den herskende Geist eller Character af Poesien hos Folket; saa at følgelig de af dem anførte Stykker, enten disse først til det Brug vare udarbeidede, eller ikkun laante af allerede bekiendte Arbeider, kunde ansees for ægte Beviser paa den beste Tilstand, hvori Poesien da befandt sig. Kan man antage disse Fordringer paa en Muse-Almanaks Beskaffenhed, saa er det tillige klart, at man ikke bør vente at see denne Vittigheds-Product fremkomme paa hvad Tid det er, og i ethvert Land. Der udfordres nemlig først, at Poesien maa have faaet en vis Character, det er, at alle, eller i det mindste de betydeligste Arter af den, maa være bearbeidede af Mænd, hvis Lykke hver i sin Art, man ikke kan miskiende. Ved egne nye Bidrage af saadanne Mænd og af deres heldige Efterfølgere, eller, i Mangel heraf, ved udvalgte Prøver af de poetiske Arbeider i forskiellige Fag, med hvilke Sproget ved dem allerede kan være blevet beriget — ved disse Materialier troe vi, det er mueligt, at en nogenledes fuldkommen Muse-Almanak kan frembringes. Nu komme vi da tilbage til det Spørsmaal, vi med andre

Ord fremsatte i Begyndelsen af denne Recension: Kan vort Sprog, efter den Udsigt, det for nærværende Tid giver over det poetiske Fag, forsyne en Samler med de fornødne Materialier til en Muse-Almanak? Saa meget Godt vi end ønskede at kunne sige om Poesiens Fremgang hos os, saa maatte vi dog frygte for at lastes for National-Partiskhed, dersom vi ikke vilde tilstaae, at vi i mange Deele af Digtekunsten endnu ikkun ere lidet over Børne-Alderen, og i nogle endnu ikke have opnaaet den Grad af Vished og almindelig Liighed, som kan siges at udgiøre det Characteristiske i alle Classer af de Skiønne-Videnskaber. Og er denne Betragtning sand, saa synes os, at ogsaa den burde giøre os noget vaersomme i at see med Foragt tilbage paa den poetiske Deel af vore Naboers, de Tydskes, Literatur, da den uden Tvivl, formedelst sin høie Grad af Fuldstændighed, endnu i nogen Tid vil komme til at tiene os i mange Stykker, som Ledsager og Mønster. Men, omendskiønt vi da troe, at det ikke endnu var Tid til at vente en Dansk Muse-Almanak, saadan, som man kunde tænke sig den ved Efterligning af de Tydskes, hos hvilke de ovenfor beskrevne Egenskaber temmelig fuldkommen findes; og, omendskiønt vi da ikke med god Overbeviisning kan erkiende nærværende Danske Muse-Almanak for det, den baade efter de Tydskes Mønster (thi Efterligning af dem har unægtelig haft Sted i dens Plan) og efter vort Ideal derom skal være: saa bør dog ikke Navnet hindre, at vi jo, ved at betragte den som en poetisk Prøve, der har den almindelige Hensigt, at fornøie og at opelske Smagen i det Skiønne, skulle være agtsomme paa de Fortieneſter, vi opdage ved den; da ogsaa Udgiverens Møie og Bekostninger ved dette Arbeide rigelig fortiene denne Belønning.

Vi kiende saa lidet til Omstændighederne ved denne Muse-Almanaks Foranstaltning, at vi ikke kunne giøre vore Læsere noget Regnskab for, om de originale Stykker, som læses første Gang der, tilhøre ikkun een eller flere Forfattere. Af det Kiendetegn, som i Mangel af anden Oplysning er det sikkerste i denne Sag, det er af den herskende Aand og den vedholdende Maneer, der spores i disse originale Stykker, skulde vi næsten troe, at de alle ere flødte ud af een Pen. De poetiske Stykker, der ikke ere anførte efter nogen Orden af Materierne, kunne, i Hensende til disse, inddeeles i allegoriske,

riſke, malende, moralſke og blandede. Til diſſe ſidſte regne vi nogle Fortællinger, til deels i ſatiriſk Lune, og et Par originale Epigrammer; og denne Claſſe findes dog ogſaa ſamlet paa eet Sted fra S. 43 til 77. Fra S. 89, hvor det egentlig originale hører op, indtil S. 179 forekomme laante poetiſke Stykker baade af andres Overſættelſer og originale Digteres Arbeider, tildeels ogſaa af Adreſſe-Aviſen. Fra S. 179 til 192 læſes nogle korte overſatte Sententſer af viſſe iblant de gamle græſke og romerſke Skribenter; og endelig ſluttes Samlingen med et lidet originalt Digt, kaldet **Strandingen.** — Vi have oven for givet tilkiende, at Aanden og Maneeren i den originale Deel af denne Almanak, ſom gaaer til S. 89, er forekommet os at have nogen Eenformighed. Denne beſtaaer fornemmelig i en overalt anvendt Flid for at udtrykke ſig kort, og indbefatte meget i faa Ord. Men, ſom denne Korthed er en Fortieneſte, naar den ikke ſkader Tydeligheden; ſaa er den i det modſatte Tilfælde een af de ſtørſte Feil, en Digter, ſaa vel ſom alle andre Skribenter, kan forfalde til; og Feilen bliver hos Digteren deſto ſtørre, jo mindre den beſynderlige Beſkaffenhed ved een eller anden vis Digte-Art nøder ham til at være kort. For Ex. i Fortællinger er Korthedens Regel tilſtrækkelig iagttaget, naar Digteren kun ikke udarter til unyttig Vidtløftighed og tom Snikſnak. Det billedfulde Udtryk, hvori man ofte i andre Digte-Arter med Lykke kan indknibe Tanker af viid Omfang, ſkikker ſig allermindſt for Fortællingstonen. Imidlertid vil man i adſkillige af denne Muſe-Almanaks Fortællinger finde Korthed drevet til den Grad, at den foraarſager nogen Utydelighed. Vi ville kun anføre et Par Steder: S. 75 i **Audienzen** ſiges om Digternes udſtudeerte Lovtaler over ſtore Mænd:

„ Det Offer Lærde gierne bringer,
„ Og ſielden har, den Roes, ſom Rygtets Vinger
„ Langt bag ſig ſeer."

Og S. 68, i de to **bønhørte Friere**, fremfører den lærde Cratip følgende Tanke, for at giore ſig ſelv Haab om Doris's Gunſt frem for Philet:

„ Tilſidſt maa og en ædel Kierlighed,
„ Som **favner Sindets rare Gaver** (*),

(*) Det er: Som er foreenet med Lærdom.

„ Sit Fortrin faae for den, i hvilken **Dyret traver**
„ **Omkring** (*).

Den ſamme Maneer forefinder man ogſaa paa mange Steder i enkelte Udtryk og Ord. For Ex. S. 49 i **den uſmykkede Skiønne** hedder det: „ Før Solen **vakte** bløde Senge," om den tidlige Morgenſtund, og S. 62 i **den eenfoldige Bonde**: „**ſelvſyltet** Vildt," om Dyrekiød, ſom hænges hen, indtil det faaer den rette fornemme fordærvede Smag. Omendſkiønt nu denne Maneer bedre kan forſvares i de Digte-Arter, der i Betragtning af deres Materier kunne tage imod meer kunſtlede Udtryk, ſaa kan den dog neppe behage, naar den betynger Forſtanden af Verſene ſaaledes, ſom man ikke kan undgaae at føle hiſt og her i de andre Claſſer af originale Digte i denne Muſe-Almanak, for Ex. i Stykket: **Verden for Syndfloden** S. 32, i **Krigens Gruesomheder** S. 35, og fornemmelig i Character-Billedet af **Gargil** S. 43. hvoraf vi ville anføre følgende Linier:

„ Din Vogn et ſkrækſom Syn for Bondens arme Bukke!
„ Som Pidſk og **Vingers Savn** afvinge ſtumme Sukke:
„ Og hvad den arme Bonde, ſom **Fodens** ſeene **Fart**
„ **Fra Heſtens Sand befrier, ſkiønt ei fra Heſtens Part!**
„ Naar **Sønens Liv**, hans Arm, den trætte Arm udbrages,
„ Og den krumgroede Haand med Slæb for Ophold plages;
„ Imedens du udſnorker, hvad en forproppet Vom
„ **Af Trælle-Svedens Rente** opſlugte **ikke tom**,
„ Men graadig: — rige Stoft til Medyks reene Bække!
„ Tvang Dumhed mit i Pragt! ei Munden Latter trække
„ Gargil, bordeerte Klædning! ſin Herres Ziir og Værd
„ Friſerte ſtore Hoved! Din Mine røber Air."——

Og kort derpaa:

—— —— Nu gaaer hans ædle Siel
„ Langt **over nedre Egne til Riiſkneds høie Vel."**

Hovedgrunden til denne trættende og dunkle Korthed hos nogle Digtere finder man, naar man ſeer, hvad Horatius forudſætter hos dem, der ſkal kunne udtrykke ſig riigt og tydeligt. Han ſiger nemlig paa eet Sted:

cui

(*) Skal vel være: Som i Sandſelighed og Tankeløshed ligner Dyrene.

— — cui *lecta potenter erit res*,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo;

Og paa et andet Sted:

Verba *proviſam rem* non invita ſeqventur;

Hvilket han endnu paa et tredie Sted oplyſer med denne Anmerkning:

— — nec ſtudium ſine *divite vena*,
Nec rude qvid proſit video ingenium.

Men vi troe endnu at kunne anføre en anden Grund, ſom tildeels egen Erfaring har lært os at kiende. Denne er den Tvang, ſom Rimet udøver over Digtere, vel undertiden med det beſte Genie, men dog i ſær, naar de ſkal udrette det meeſte ved Kunſten. De bringes nemlig uformerket til at anſee Rimene for en ſaa nødvendig Sag, at de lade dem være det første i Verſene, ſom de bekymre ſig for; og for da ikke igien at giøre nogen mißfommelig Forandring i dem, naar de engang have fundet dem, give de den Tanke, ſom i Sammenhæng med det Foregaaende ſkal udtrykkes, en Vending, der tillige kan paſſe ſammen med Rimet. Udtrykket maa nødvendig derved ofte blive meget tvunget, dunkelt og indrettet til at opvække ſkiæve Foreſtillinger. Denne Feil bliver undertiden Digteren ſelv ikke ſtrax vaer, fordi han ved den dybe Søgen er bleven bragt ind til en vis enkelt Punct af Tingene, hvorfra de, naar de betragtes, ſynes at have tilſtrækkeligt Lys; og fordi han, ved at drøfte og tumle Tingen paa alle Kanter, endelig maa kunne giøre ſig det tydeligt, hvorfor han ſkrev det, han ſkrev. Men en Læſer, af hvem man kun bør forlange, at han ſkal føre ſig det naturlige Sammenhæng til Nytte, ved at forſtaae et Digt, indſeer ofte ikke, hvorfor eet eller andet har faaet Plads, er ſagt paa den Maade og med den Vending, fordi han ikke har ſaadan Anledning til at trænge ind i den Afkrog af Tingene, hvorfra Digteren har hentet ſit Udtryk. Og dette viſer da Nødvendigheden af det Horaziſke nonus annus for Digteren, dog ſaadanne Steder ved Giennemſyn efter noget Mellemrum af Tid rimeligviis maa opholde Digteren ſelv. Det viſer ogſaa, hvor klogelig en Digter handler, naar han overalt ſætter ſig i Læſerens Sted, og underſøger, om denne, efter den Oplysning, Materiens eget Løb giver ham, kan med Sikkerhed og Rigtighed fatte hans Tanker. — Til Tungheden og

Utydeligheden i viſſe Stykker af Muſe-Almanakens originale Digte bidrager ikke lidet den uſikre og mangelfulde Interpunction; den ikke ubetydelige Reſt af Trykfeil, ſom ere forſømte at anføres ved Skriftets Ende, hvilke vi tilſkrive, at vi ikke have kunnet forſtaae denne Linie tilfulde S. 61:

„ Og eller alles Vel ſig ganſke overlod."

Og at der er forſømt at giøres en Parentheſe af denne Linie S. 73:

„ Jeg overalt med Skiønne gierne tretter."

Da den ſaaledes, ſom den findes i Bogen, ganſke forvirrer Meeningen. — Vi kunde ogſaa til diſſe Aarſager regne endeel nye og hidtil uhørte Ord og Conſtructioner, ſaaſom i Fortalen S. 1: „Har fleſte Sider nogle Rade," (formodentlig Linier); S. 33: „ At degge lekkre Dottre min kielne Elſkovs Smag;" S. 59: „ duſe Miners Mørke;" S. 73: **mindre Gang**; at vi ikke ſkulle tale om **morgentlig** S. 54; **overføre** for overbeviſe S. 64; **ſømte** for forſømte S. 66, **omſkiønt** S. 78; **Cratip hans** for Cratips S. 64; „ Cratip blev „ blot **ærbødig Tak**" S. 66; „ Roſen-Kind — var os „ Kiv" S. 69. Overalt vilde vi ønſket, at Forfatteren havde anvendt den Omhue paa ſine egne Arbeider, ſom han i en Anmerkning S. 92 ſiger at have brugt ved de Vers, han tildeels har laant af Adreſſe-Aviſen: at nemlig eet og andet ſtødende Ord eller Linie maatte været forandret. Man ſkulde da ikke paa mange Steder have følet den ubehagelige Mistommelighed med at udgrunde Meeningen af Ordene, hvorved Fornøielſen over at opdage een eller anden Skiønhed i Digtenes Plan og Anordning meget ſvækkes. Thi, da vi her ere i Begreb med at ſige vore Tanker om den væſentligſte Deel af dette Skrift, ſaa maa vi dog heller ikke nægte, at i en god Deel af diſſe originale Digte ligge ſmukke Ideer til Grund, og at Udførelſen ogſaa i Almindelighed viſer Vittighed og huusholderiſk Klogſkab i Materiens Brug. I Stedet for her at anføre Exempler, hvilket den Vidtløftighed vi allerede have brugt, ikke tillader os, ville vi allene have Læſerne henviſte iblant de allegoriſke Digte til **Haabets Banko-Noter** S. 3; af de moralſke til **Livet** S. 19 og **Forſynet** S. 38; af de blandede til **Emil** S. 51; **Audienzen** S. 75; **Nerverne** S. 87; og det ved Enden af Bogen anførte Digt, kaldet **Strandingen** S. 193. Men i Henſeende

til

til det Udvortes af Verſene vilde Læſerne nu og da erindre ſig: cum venia legantur. Iblant de malende Poeſier vide vi ikke at gjøre Valg. Man vil ikke i nogen af dem ſavne ſkildrende Træk, tildeels ogſaa med Liv og Sandhed udført; men paa den anden Side vil man maaſkee i Billedernes Ufuldſtændighed erkiende en Geiſt, der ikke længe har kunnet underholde den rette Grad af Ild i Indbildningskraften, men har ved Arbeidets Fremgang maattet give efter for dets Strænghed. — Paa det Rum, ſom de originale Digte indtage, læſe vi S. 77 **en almindelig Morgen-Bøn**, overſat efter **Pope**, hvilken endogſaa i Overſættelſen anpriſer ſig ved vigtige Tanker, der ere udtrykte paa en ædel Maade, og ſkikkede til at opløfte Sielen og opvække Andagt. — De poetiſke Stykker, ſom andenſteds fra ere inddragne i denne Muſe-Almenak, findes, foruden dem, der ere tagne af Adreſſe-Aviſen, og dem, hvis Forfattere ere betegnede ved blotte Bogſtaver, underſkrevne med følgende Navne og Titeler: **Horaz**, **Cornelius Gallus** 1ſte Elegie (de to eeneſte Stykker af de Gamle, ſom af Udgiveren ere beſørgede overſatte i Vers, for egentlig her at gjøres Brug af), **Tullin**, **Pope ved Sch.**, **Bruun**, **Cleon**, **Pope ved Lous**, de **Viiſes Lykſalighed**. Iblant de andre af Aviſen tagne Leilighedsdigte over Anledninger af Dødsfald og indtrufne Omſtændigheder i Familie- eller Venſkabs-Forbindelſer, fortiene i vore Tanker de tre Digte, der bære den Overſkrift: **Fra Tønder Amt i Slesvig ved Floden Vidaa**, 1776, 1777 og 1778, og ere ſkrevne i Anledning af Indfødsretten, fra S. 103 til 108, at udmærkes for den varme Tone, hvori dens Forfatter udtrykker ſine for det danſke Folk brændende Følelſer; ligeledes det fra en Kone til ſin Mand paa hans Fødſelsdag, S. 113. — De fra S. 179 til 192 anførte korte, og uden Henſigt til Originalernes forſkiellige Skrivemaade, alle i Proſa overſatte Stykker af de gamle Græſke og Romerſke Skribenter, indeholde vittige og ſkarpſindige Anmærkninger i philoſophiſke og moraliſke Materier, indklædte deels paa en alvorlig, deels paa en ſkiemtſom og ſatiriſk Maade, og tilhøre følgende Forfattere: **Livius**, **Ovidius**, **Horaz**, **Cicero**, **Salluſtius**, **Seneca**, **Plutarch**, **Hierocles** og **Plato**. S. 180 finde vi dog ogſaa et Indfald af **Taubman**. Samlerens

Fortieneſte af denne Deel af Muſe-Almanaken bør naturligviis beſtemmes efter Skiønſomhed i Stedernes Valg og den udviſte Omhue for Overſættelſens Rigtighed. Det første, endſkiønt det vel meget har maattet læmpes efter den liden Lommeformat, ſom var Bogen tilteenkt, mangler dog ikke den Afverling, der kan forebygge Kiedſommelighed af det Eensformige ved ſaadanne afbrudte Stykkers Læsning; og hvad det ſidſte angaaer, da ere gemeenlig Tankerne i ſaadanne ſententiøſe Steder ſaa vigtige og fremſtikkende, at Indſigten i dem ikke let kan fordunkles, om end Overſættelſen ikke i alle Henſeender ſkulde befindes at have opnaaet Originalens Finhed i Udtrykket. Viſt er det, vilde man ved denne Mangel allene lade den gode Smags Fordringer paa et ſaadant Arbeide, ſom Muſe-Almanaken, gielde, ſaa kunde det maaſkee, naar Læſeren i diſſe mindre væſentlige Stykker ikke ſkulde finde den mueligſte Fuldkommenhed, falde ham ind at tænke: non erat his locus.

Chriſtian Felix Weiſſes Sange for Børn, med Hillers og Hungers Muſik, dertil overſatte ved **J. H. Birch**. (Med en Titel-Vignette.) Kiøbenhavn 1778. Trykt hos Morten Hallager paa Overſætterens Bekoſtning. Stor 76 S., foruden 8 S. Titel, Forerindring og Regiſtere, i lang 4to. Koſter 8 Mk. hos **Gyldendal**.

At vi ſaa ſildig anmelde dette Skrift, ſkeer ikke, for nu først at giøre Publicum opmærkſom derpaa, da vi formode, at det allerede ved ſin egen Anpriisning er kommet i manges Hænder; men for at forſkaffe vore Tidender den Fuldſtændighed, der udfordres, naar de ſkal kunne tiene til at give Udſigt over vor Literatur. Skriftet ſelv er ſaa tilſtrekkelig bekiendt iblant os, baade ved eget Brug og af andres Recenſioner, at vi her med Rette kunne ſkye al Vidtløftighed ved ders Anmeldelſe, og lade os nøie med et Par almindelige Anmærkninger over de Fortieneſter, ſom Forfatter og Overſætter hver for ſig have deraf. En Weiſſe var allerede paa den Tid da dette Skrift udkom, og er ſiden endnu meer blevet erkiendt for een af Tydſklands beſte Digtere, ſom foreſatte ſig Sandheden i Naturen og i det menneſkelige Liv til Mønſter i deres Digte. Men han har ogſaa ſær erhvervet ſig en høi Rang iblant dem, ſom hellige deres Muſe til

Ung-

Ungdommens Tieneſte, og ſøge ved ſimple Opfindelſer at indprænte de Unge tidlige Følelſer af Dyd og Pligt, imedens de paa ſamme Tid forſkaffe dem en uſkyldig Fornøielſe. Til denne Klaſſe af Digte hører nærværende Samling af Sange for Børn. Man maa viſſelig vel beundre den Lethed, hvormed alting er behandlet i moralſk Henſigt. Ting, der ellers kunde ſynes uberørlige, ere paa den fordeelagtigſte Maade lempede efter denne Henſigt, ja endog de Redſkaber, ſom Børn bruge ved deres Leege, maa herved gisre Tieneſte. Og heri fortiener Forfatteren i vore Tanker høilig alles Bifald, da meget uden Tvivl maa være vundet for den følgende Opdragelſe, og for Characterens Faſthed ved tiltagende Alder, naar man allerede ſom Børn er blevet anviſt til at forholde ſig i ſine Forlyſtelſer uden Letſindighed. Da nu denne Nytte, ſom nærværende ſmaae Poeſier have for Hiertet og Forſtanden hos de Unge, tillige blev underſtøttet af det Indtagende for Sandſerne ved en Hillers og Hungers naive Melodier, ſaa vide vi ikke noget til et ſaadant Foretagende paſſende Ønſke, ſom jo ved dette er blevet opfyldt. Det vilde alſaa været en virkelig Mangel i vor Literatur, eller maaſkee rettere ſagt, i vor Opdragelſes-Videnſkab, om den længe ſkulde have undværet dette Skrift, hvorfor man bør vide Hr. Birch Tak, at han har beſørget det ſaa nydelig indklædt i Danſk Dragt. At overſætte af Vers i Vers, er et Arbeide, der nærmer ſig for en Deel til Originalitet. Thi, da en poetiſk Overſættelſe, formedelſt Tvang af Rim og Verſemaal (og det ſidſte i ſær ved Arbeider, der, ſom dette, overſættes til Muſik, og til ſamme Muſik ſom Originalen, hvor altſaa Verſene maa beholde det ſamme Antal af Stavelſer og Quantiteter uforandrede) paa mange Steder ikke kan tage imod Originalens Tanker og Udtryk, ſaa maa Overſætteren paa Steder, hvor denne Vanſkelighed viſer ſig, være i Stand til at erſtatte de af Originalens Tanker og Udtryk, ſom han nødes til at forlade eller afvige fra, med andre, der ſaa vel i Styrke og naturligt Sammenhæng, ſom i udvortes Skiønhed og Harmonie kunne ligne det Heele. Og ſaa i dette Stykke vil man finde, at Hr. Birch har været meget lykkelig ved dette Arbeide, ſom tillige ved ſine andre Egenſkaber, fornemmelig ved den overalt iagttagne Lethed i Udtrykket og i Verſene, anpriſer ſig

ſom

ſom overmaade vel ſkikket til ſin Henſigt. Af de 71 Sange, ſom Weiſſes Samling beſtaaer af, har Hr. B. udeladt 3, ſom forekom ham at være uforſtaalige og mindre behagelige for den Alder, til hvis Brug Arbeidet har været beſtemt. Af de 68, ſom altſaa findes her, ere 10 overſatte af Hr. Bs. Ven, Hr. Riber. Hvad Melodierne angaae, da har man af Hungers lettere og Hillers vanſkeligere giort en Blanding, for deſto meer at indrette Samlingen til Øvelſe paa Claveret, endogſaa for Ældre, da desuden endeel af Sangenes Indhold ogſaa kunne paſſe ſig for meer end een Alder. Correcturen, ſaa beſværlig den er i Muſikarbeider, er beſørget med ſtor Nøiagtighed, og Nodetrykken giver vore fremmede Naboers intet efter.

Joſephs Liv og Død; et Prøve-Digt i bunden Stiil, i ni Afhandlinger. Af Søren Møller, Sti Miniſt. Candid. Virum laude dignum Muſa vetat mori. Kiøbenhavn 1777. Trykt i det Kongel. Univerſitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverſke, ved F. C. Godiche. Stor 46 S. 8vo. Koſter 12 Sk.

Vi ville ved dette ſaa kaldte Digt raade Læſeren, at han indretter ſin Forventning paa det allernøieſte efter Hovedordene i Titelen, forbundne med den Kundſkab, han formodentlig allerede har om denne Sag af ſin Bibel; han kunde maaſkee endda ſtaae Fare nok for at blive bedraget. Men at ville vente her et Digt, ſom egentlig kunde fortiene dette Navn, det er, hvori Digteren havde ſøgt at forøge ſine Materialier, ved at udfylde den bibelſke Hiſtorie med paſſende Opdigtelſer og Epiſoder. —— Dette var at tillægge Forf. en Henſigt, ſom hverken hans Naturgave til dette Slags Arbeide, eller hans ordentlige Kald til populair Opbyggelſe kunde kiendes ved; ikke at tale om, at det ringe Antal af Blade ſtrax maatte viiſe enhver, hvor liden Grund her var til en ſaadan Forventning. Den Maade Forf. gaaer til Verks paa, er følgende: Han ſkiærer den bibelſke Fortælling om Joſeph i nogle ſtørre Stykker, hvilke ere det han kalder Afdeelinger; men at diſſe juſt ere blevne nie, maa tilſkrives Forfs. meget utilbørlig affecterede Anſeende af Digter, ikke nogen naturlig Anledning i Materien ſelv. Diſſe ſtørre Stykker deeler han atter i mindre, der kunne an-

anſees ſom Vers i Capitlerne, over hvilke han da exegetiſe-rer paa ſin Viis ſaaledes, at han først vander det Stykke af Hiſtorien, ſom indeholdes deri, ud paa Riim, og anſtiller ſaa ſtrax ved ethvert i sær nogle opbyggelige Betragtninger, ſom undertiden komme uventede nok over Læſeren (at vi ſkulle ſige det mildeſte om dem). For gandſke at bersve ſig al Lei-lighed til at behandle Materien efter dens Fornødenhed, har Forf. betient ſig af afbrudte Strophер, ſom til deſto større Uheld ere meget lange; ſaa at, naar hans rimede Para-phraſe over et Stykke ſlipper med den bibelſke Materie i Be-gyndelſen af en Strophe, nødes han, for ikke at bryde alt for-pludſelig af i de ved Rimene ſammenhængende Linier, til at trække den ud til Enden af Strophen ved et Miſkmaſk af Tanker, ſom ofte løbe ud paa eet og det ſamme. Iblant den øvrige Mængde af Exempler herpaa, hvilke enhver Si-de fremviiſer, ville vi ikkun udmerke dette S. 36., i det Sted om Jacobs Fremſtillelſe for Pharao:

„ Strax blev den gamle Mand for Pharao indbragt,
„ Frimodig var hans Trop og talrig var hans Skare,
„ Balſamiſk var hans Skiænk, og reenlige hans Vahre,
„ Sølvfarvet var hans Haar, og ærbar var hans Dragt,
„ anſtændig var hans Sprog og ſætſom var hans Buk,
„ Fornuftig var hans Fryd og ædel var hans Suk,
„ Ærbødighed og Vid beſielede hans Stemme,
„ Et Mod oplived' ham, ſom Helte blot fornemme. —"

Kan man tænke ſig noget uſlere Ordſpilde, end dette er? Men dermed er den heele Prøve ſaaledes opfyldt, at hvor der end ved et Lykketræf er ſluppet eet eller andet taaleligt Vers ud af Forfs. Pen, ſkyller det let i Læsningen bort til-ligemed Reſten, naar man ikke er ſærdeles agtſom derpaa. Og at vi i dette Stykke ſkulle lægge vor Upartiſkhed for Da-gen, kunne vi ikke nægte, at Forfs. Anraabelſe i den mid-terſte Strophe S. 5., naar vi fra dens 8 Linier drage fem bort, ſom ere ørkesløſe, jo kan lade ſig læſe. Vi ſkrive de 3 bedſte Linier hid:

„ Skyts-Engel! du ſom hiſt bevaager Joſeps Grav, —
„ O lad dit heldig Vink ved Skriftens Lys mig lede
„ Til Dybet af hans Sorg og Hsiden af hans Glæde."

Og dette Forfatterens Udraab til Avind S. 7:

„ Ak Avind! hvad du dog kan hugge dybe Saar!

„ Hvad

„ Hvad giftig Straale fra dit gustne Aasyn gaaer!
„ Du skiller Samfunds Baand blant Venner og blant Slægter;
„ Du tørster efter Blod. —

Men neppe kunde vi holde en Smiil tilbage, da vi, efter at have i det Foregaaende faaet tilstrekkelige Beviiser paa Styrken i Forfs. Geist, læste ved Begyndelsen af 6te Afdeeling S. 27:

„ Nu hæver Striden sig, saa hæv dig og min Sang! "

Rørende Scener befatter Forf. sig ikke med at male. Saaledes siger han ved det Sted, hvor Joseph har givet sig tilkiende for sine Brødre, og omfavner i sær Benjamin, S. 31. og 32:

„ Ak ja! hvor got det er, naar Brødre sammen boe,
„ Hvad Vellyst der er i, naar Himlen samler toe,
„ Hvor smerteligt det er, naar Ven fra Ven bortrykkes,
„ Alt dette bedre kan fornemmes end udtrykkes. —

Og S. 34, hvor Jacob ved sin Ankomst til Ægypten første Gang seer Joseph igien:

„ Udrust mig, søde Gud, til dette Skuespil!
„ Hvor Tanken taber sig, og Viet er for mat,
„ Og Sproget feiler Ord, og Udtryk er for plat,
„ Et Syn, som eene Børn og Fædre kan bestemme,
„ Et Syn, man ei saa vel kan male, som fornemme."

Dog giør Forf. det strax derpaa saa got, han kan:

„ Som Støtter stode de maalløse der en Stund,
„ De om hverandres Hals sig hang, som de var limed,
„ De kyste vexelviis, og vexelviis besvimed',
„ Da Hiertet vidnede, og Øinene var Mund' o. s. v.

Hvor Pharao giver Joseph Præstens Potipheræ Datter til Ægte, lader Forf. ham complimentere Joseph paa en Maade, som ingen af vore Leilighedspoeter i vores sædvanlige Hymenæer skulde skamme sig ved, S. 21:

„ O maatte hun dit Vid, din Værdighed behage,
„ Hvor stolt blev Dyden ei at være Viisdoms Mage."

Da man overalt i denne Prøve vil finde Bibelens Fortælling, og den allene, paa det nøieste fulgt, saa troe vi dog, man har ingen Aarsag til at undres over, at Forf. saa let er hoppet over Jacobs Spaaedom over sine Børn paa sin

Døds

Dødsseng, da han ellers meget omhyggelig har anført alt i Taler, hvad der kunde tage imod denne Indklædning. Men her heder det kun S. 40:

„ Naar han (Jacob) om Tidens Løb og deres Skiæbne spaaer,

„ Med Eftertryk saa høi, med Talekonst saa mægtig,

„ At **ingen dødelig kan tænke meere prægtig.**" o. s. v.

Siger Forf. dette sidste, fordi han ved andre Midler, end ved Hielp af vor danske Bibeloversættelse, har været i Stand til at føle det Prægtige og Majestætiske, som denne Spaadom indeholder, saa tilgive vi ham desto mindre, at han har udeladt den. —— Det er ellers indtil det Latterlige besynderligt, hvorledes Forf. ved Rimenes Magt har kunnet forledes til at anbringe de meest pudseerlige Vendinger og Billeder. Vi ville kun anføre et Par korte Exempler: S. 4. kalder han Joseph i sin Apostroph til ham:

„ **Ægyptens Soel, og ei en sværmende Comet,**

fordi den foregaaende Linie, hvortil denne svarer i Rimet, endes med **Prophet.** S. 37:

„ Sin Sorg han (Jacob) paa sin Søn, **som paa en Nagle hængte.**"

S. 39. om Jacobs roelige Død:

„ **See hist hvor Jacobs Seng er reed med himmelsk Smag.**"

Overalt troe vi ikke at tage meget Feil, naar vi forestille os Forf. som en Mand, hvis Hoved rummer en saa evig Skatkekiste af Riim, at han ikke engang behøver at concipere sine Vers, men tilsiger sin Haandskriver dem, saa snart de fødes. I det mindste kunne vi ikke, uden ved at antage en Feilhørelse af en saadan Librarius, der i Vid ikke har beskæmmet sin Auctor, forklare den Skrivfeil (thi Trykfeil kan det ikke være) S. 15, hvor Forf. taler om de Efterstræbelser, Joseph udstod i Potiphars Huus, da

„ Medtienere mod ham udkaste deres **Skarn.**"

Her holde vi uforgribelig for, at Forf. har meent **Garn.** — Men nu er det Tid at tage Afskeed fra Forf. med et Par alvorlige Erindringer. Vi miskiende ingenlunde den Nytte, som Forf. i et Par af de første Stropher bevidner at have havt til sin Opbyggelse af at betragte Josephs Tildragelser. Vi anse meget meer selv Josephs Historie for een af de meest

rørende, ſom det gamle Teſtamente indeholder, og for ſærdeles vel ſkikket til at opvække den Tillid til Forſynet, ſom allene er i Stand til at opholde og troſte Menneſket i ſtore timelige Ulykker. Men det troe vi, man bør tilſtaae os, at, da allene Løsningen af den ſimple bibelſke Fortælling om Joſeph ſaa vel opfylder den omtalte Henſigt, ſaa kan man ikke finde Behag i et Digt over denne Materie, hvor intet andet er udrettet, end Fortællingen giort ſøvnig ved en ofte tankeløs Vidtløftighed, det Høie i Tildragelſerne bortkaſtet i uædle og gemeene Billeder, og Affecten ſlappet ved de mange mellemkaſtede, overalt almindelige, og ikke ſielden uvedkommende Betragtninger. Derneſt, hvad det angaaer, at Forf. (ſom det ſynes af det paa Titelen anførte Motto) har troet at giøre Joſephs Minde nogen Tieneſte ved dette ſit Arbeide, da, foruden at denne Tanke kunde anſees for ſtolt, endogſaa hos en Digter af virkelige Fortieneſter; ſaa kiende vi desuden en gammel Konſtdommer, ſom lærer, at det er ikke enhver Muſe, ſom en ſtor Mand kan være tient med at beſynges af. Det er Horaz, vi her have i Tanker Ep. II, 1, ſom fra V. 229 indeholder et claſſiſk Sted over denne Materie. I det mindſte ſiger Horaz om ſig ſelv fra det 264 Vers af:

— — — neque fictо
In pejus vultu proponi cereus usquam,
Nec prave factis decorari verſibus opto:
Ne rubeam pingvi donatus munere: & una
Cum ſcriptore meo, capſa porrectus aperta,
Deferar in vicum vendentem thus & odores,
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 17.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 27de April 1781.

Paſſions-Prædikener holdne af **Chriſtian Friderich Høier**, Capellan til Holmens Meenighed. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor, foruden Titelblad og Forerindring, 188 Sider i 8vo. Koſter uindheftet 2 Mk. 8 Sk., men indheftet 2 Mk. 12 Sk.

Smagen er ulige og høiſtforſkiellige de Begreber, man gior ſig om Veltalenhed paa Prækeſtolen. Nogle troe, at dette Navn paſſer ſig beſt, naar Prædikanten, deels ved at ſkabe nye og hidtil uhørte Ord, deels ved at indflette poetiſke Udtryk og Vendinger i ſit Foredrag, kan giøre ſig utydelig og altſaa unyttig for Mængden af Tilhørerne. Det er den høie Smags Kæmper og Dverge, ſom bruge og roſe denne Prækemaade. Andre kalde det Veltalenhed, naar Prædikantens Ord, paſſende og upaſſende, løbe ſom en vældig Strøm. Ligemeget! om der er intet i det, der tales, naar der kun tales meget, naar kun Timen fyldes med Ords Mangfoldighed. Loqvendum, (ſkriver Werenfels de Logomachiis eruditorum S. 146) et ſi nihil, qvod dicas, habeas: Ut doctus videaris, neceſſe eſt, ut loqvaris, non ſemper neceſſe eſt, ut aliqvid dicas. Vi ſætte eloqvens i Steden for doctus, og da bliver denne Satire ganſke henegnelig paa adſkillige blant dem, der betræde Prækeſtolen, høis tomme Ord, uden Tanke, Orden eller Sammenhæng, flyde ſom det klare Vand uden Demning. Det er den utænkende Pøbel,

ſom henrives af denne Strøm, ſom beundrer Prædikantens ſpillende Tunge, buldrende Stemme og uudtømmelige Ord-Rigdom. — Vor Smag er i Henſeende til Prædikener af en anden Beſkaffenhed. Vi ærgre os lige ſaa meget over hines Luftſpring, ſom over diſſes Intet. Vi roſe den Prædikant, der prædiker til almindelig Opbyggelſe; der fremſætter vigtige Sandheder paa en tydelig, underviſende og rørende Maade; der i Henſigt til Stilen holder ſig lige langt borte fra det høie og det platte; der vel umager ſig for Ordenes Velklang, men uden Kunſtlen; der følger en naturlig Orden i Sandhedernes Foredrag uden møiſommelig at ſkiule den; der hverken udfylder ſin Tale med lutter ſammenkiedede Sprog af Bibelen, ikke heller ſkyer Skriftens Sprog og Talemaader, fordi han troer med ſit eget at kunne ſige det ſamme paa en ſmukkere Maade. I denne, efter vore Tanker ſunde Smag, ere Hr. Høiers Paſſions-Prædikener udarbeidede. Sandhederne, han fremſætter, ere vigtige. Bibelen brugt paa behørige Steder. Ordenen naturlig. Stilen jevn og net uden ſøgt Sminke. Alting forſtaaeligt, oplyſende og rørende. Vil han høre vort Ønſke, ſkal han, om det kan ſkee uden Tab, udgive flere ſaadanne almeennyttige Taler; thi af dette Slags have vi endnu ikke for mange. — I Forerindringen beretter Hr. H., at en Opfordring i afvigte Aars Adreſſe-Contoirs Efterretninger forpligtede ham til at udgive en til Høimeſſe paa 5te Søndag efter Trinitatis holden Prædiken. Denne findes her tilføiet ſom et Anhang, og kunde ikke udkomme for ſig ſelv, fordi der, ſom oftest, er Tab ved en enkelt Tales Udgivelſe. Han beſluttede derfor at udgive en Samling, og valgte dertil Paſſions-Betragtninger. Mindes vi ret, er Hr. H. ogſaa offentlig anmodet om at udgive ſaa vel hans Indtrædelſes-Tale, ſom en paa 2den Søndag efter Paaſke holden Aftenſangs-Præken til Confirmations-Ungdommens Opmuntring og Opbyggelſe, og da vi ikke finde diſſe i denne Samling, vil vi vente dem i en følgende. Det ſkader ikke, at de komme noget ſildig; thi ere de, ſom vi haabe og forviſſe os om, opbyggelige, vil de ogſaa efter lang Tids Forløb blive ved at være det. — Nærværende Bind indeholder 8 Prædikener. I. En Forberedelſes Tale over Ebr. XII. 1. 2. Efter en kort og paa Faſtetiden paſſende Indledning foreſtilles Chriſtnes frugtbare Op-

merk-

merkſomhed paa JEſu Lidelſe og Død. Herunder bemerkes: 1) Perſonen, ſom leed. 2) Henſigten af hans Lidelſer. 3) Frugterne af en alvorlig Opmerkſomhed derpaa. **II. JEſu Forberedelſe til ſine Lidelſer ſom et Mynſter for os.** Lovſyngende og bedende gik han ſine Lidelſer i Møde, og her i bør han være vort Mynſter. „JEſus (hedder „det S. 39) bereder ſig til ſine Lidelſer ved Lovſang. At „lovſynge Gud er at beundre og ophøie den Uendeliges Fuld„kommenheder og viſe Beſtyrelſe. Beſtræber eder derfor, „Andægtige! at forhverve eder en ſand Kundſkab om Guds „Fuldkommenheder; ſamler eder denne Kundſkab ved en flit„tig og opmerkſom Betragtning i Guds hellige Ord; værer „ikke ligegyldige Tilſkuere ved Guds Beſtyrelſe med Menne„ſkene; lad Guds forunderlige Forſyns Veie i eders eget Liv „ikke blive ubemerkte af eder ꝛc. O! I ſkulle da finde Aar„ſag nok til at lovſynge den Uendelige, til at forkynde hans „Ære, at ophøie hans Gierninger og udbrede hans God„hed. Indprenter diſſe Betragtninger ved ofte Igienta„gelſe i eders Siele, ſaa ſkulle I og deraf kunne hente Mod, „Styrke og Standhaftighed til at igiennemgaae Livets „Trængſler = = = = Væbner eder og mod Livets Trængſler efter „JEſu Exempel ved Bønnen o. ſ. v.“ **III. JEſu Diſciplers Flugt, til Advarſel for os.** I den første Deel maa Diſciplenes Flugt fra JEſu tiene til Exempel paa de onde Følger, ſom falſke Fordomme kan drage efter ſig, i ſær naar de angaae vor Religion og Troes Lærdomme. Diſciplene havde de største Forpligtelſer til at beviſe Troſkab mod deres HErre og Meſter; de havde og om denne Troſkab givet ham de dyreſte Forſikringer, dog flye de, og hvad var Aarſag dertil? Falſke Begreber om Meſſiæ Ærende i Verden, Hiertets Hengivenhed til det Jordiſke og Frygt for Menneſker gjorde, at de forglemte Pligt, Samvittighed, Eed og Løfter, og tog Flugten. I den anden Deel foreſtilles denne Diſciplenes Flugt, ſom en lærerig Advarſel for Chriſtne. Deres Feiltrin bør giøre os, der ogſaa have de ſtørſte Forpligtelſer til Troſkab, viiſe, vaerſomme og ydmyge. Giorde hines Fordomme og urigtige Begreber om Meſſias dem ſeendrægtige til at fatte JEſu Lærdomme, ſaa at Foreſtillingerne om hans Kommes Henſigt i Verden ikke, hvor tydelig de end bleve forelagte, kunde faae Indgang i deres Hierter, og bleve de af den-

ne Aarſag ſiden mismodige, da Faren truede, ſaa følger heraf, at man bør væbne ſig imod alle falſke og ſkadelige Fordomme, ſom hindre JEſu Lære fra at trænge ind i Forſtanden, og giøre Hierterne uvillige til at følge ham. Strid og Beſværligheder høre til JEſu Lære, og her ſiger Hr. H. S. 62: „I! ſom da vel ville have JEſum til eders Forløſer, „ men ikke troe eder forpligtede til enten at lide med ham „ eller at giøre ham noget Offer af eders Lyſter, udrydder diſſe „ urigtige Begreber af eders Forſtand, paa det de ikke ſkul„ de hindre JEſu Lærdomme Indgang til eders Forſtand og „ Virkſomhed paa eders Hierter, og giøre eder modſaldne, „ utaalmodige og uvillige, naar det treffer anderledes ind, „ end I have indbildt eder!" Diſciplenes til det Jordiſke fæſtede Attraa og deres ved det mislingede Haab tabte Mod, bør lære os ikke at hænge med vore Hierter efter Verdens ſandſelige Lyſter og jordiſke Fortrin, hvorved mange ere ſtyrtede i Ulykke. Forvoven Tillid til egne Kræfter bidrog og til Diſciplenes Flugt; intet er derfor farligere end at ſtole paa egne Kræfter. IV. **Peders Fald, til Advarſel for os.** Til Indgang ere Pauli Ord valgte 1 Cor. X. 12. Af Texten betragtes først Omſtændighederne ved Peders Fald, og dernæſt anvendes denne Betragtning til Advarſel. Fremgangs-Maaden er i denne læſeværdige Prædiken, ligeſom i den næſtforegaaende. V. **JEſu Taushed for Pilati Domſtoel.** Salomos Ord Pred. III. 7. tiene til Indledning, og ſiden underſøges **Aarſagen til JEſu Taushed imod hans Fienders Beſkyldninger**, ſom findes deels i de Omſtændigheder, hvor i han befandt ſig, deels i Henſigten af hans Lidelſer. „Saa overdrevne ondſkabsfulde og løgnagtige kan de „ Beſkyldninger være, hvormed en retſkaffen Mand forfølges, at hans Uſkyldighed vinder mere ved at foragte dem, „ at tie og lade dem blive ubeſvarede, end ved at væbne ſig „ imod dem. Et hidſigt Forſvar imod grove Beſkyldninger „ kan ofte giøre den Anklagede mistænkt. Beſkyldninger „ kan og ofte være af den Beſkaffenhed, at Dommeren ſelv „ kan af dem læſe baade den Anklagedes Uſkyldighed og hans „ Fienders Had og Ondſkab, og ikke engang behøver, der„ ſom han er retfærdig nok til at friekiende den Uſkyldige, „ at oppebie hans Forſvar. Saadanne vare Jeſu Fienders Be„ ſkyldninger, ſaa at endog heraf kunde udledes nogen Grund

„ for

„ for hans Taushed. ⁂ Et blot Menneske vilde vel have be-
„ raabt sig paa sin Uskyldighed ꝛc.," men JEsus tier, og hans Taushed var ikke nogen Følge af Modløshed eller af Mangel paa Midler til at redde sig, ikke heller nogen stiltiende Tilstaaelse af de Forbrydelser, han beskyldtes for, men den var en Følge af hans Viisdom; thi skulde han have talet og forsvart sig, maatte han have haft til Hiemerke enten at oplyse Pilatum eller at hemme sine Fienders Raserie, men ingen af Deelene kunde her have Sted." Den var fremdeles en Følge af hans Forsonings Embede; thi havde han ved Forsvar villet bringe Pilatum paa sin Side for at undgaae Døden, da havde han handlet mod sin Faders Villie, mod sin Pagt, og mod det væsentlige af vor Forsoning; thi vor Forsoning fordrede en frivillig Hengivelse for os, og en tvungen Fyldestgiørelse havde ingen Fyldestgiørelse været. VI. **JEsus under Korsets Byrde paa Veien fra Jerusalem til Golgatha.** Først vises JEsus i dette ynkværdige Optog. dernæst opfordres Christne ved dette Syn til en virksom Medlidenhed. Da Hr. H. besidder meget Styrke i at male vel og ved sit treffende Malerie at opvække Følelser, hvilken Styrke denne Materie gav Anledning til at anvende, bede vi Læserne ikke her af os at vente Udtog eller enkelte Træk, hvorved det Hele maatte tabe. VII. **JEsus, den største Mand, der har været paa Jorden, døer paa et Kors; hvad Virkning dette bør giøre paa os.** Til Indgang bruges Davids Ord om Abner 2 Sam. III. 28. Af Texten vises først: hvor i JEsus var stor. Han var stor i sin Fødsel og Herkomst; stor i sit høie og vigtige Embede; stor i sin Hellighed, Dyd og Uskyldighed; stor i sine Bedrifter, stor i sin Lydighed og Troskab mod sin himmelske Fader; stor i sin Omsorg og Aarvaagenhed for sine Igienløste; stor i sit Forhold mod hans Fiender; og hele Naturen maa ved hans Død bevidne, at han var en stor Mand. For det andet forestilles: Hvad Bevægelse eller Virkning denne store Mands Død bør giøre paa Hierterne. Ikke blot medynksfulde Suk og Taarer over denne døende Uskyldighed, men fornemmelig Graad og Klager over og Skræk for Synden, som Aarsagen til hans Død; Troe og Tillid paa ham, og Haab om Seier og evig Frelse ved hans forsonende Lidelse og Død; inderlig Kierlighed til ham, som bør vises i en uafbrudt Lydighed mod

hans hellige Villie; dyb Ærefrygt for den majeſtætiſke Forſoner, hvis Død Gud ved overordentlige Virkninger i Naturen giorde merkværdig. VIII. **En Chriſtens ſalige Pligt, at vinde ſine Medmenneſker til Guds Rige**, over Evang. paa 5te Søndag efter Trinitatis Luc. V. 1.-12. Som et Anhang. Indgangen er af Jac. V. 19. 20. Under ovennevnte Hovedſætning vises: 1) at det er en Chriſtens Pligt, deels fordi Gud udtrykkelig har befalet det i ſit Ord 1 Theſſ. V. 14. Gal. VI. 1. Ebr. III. 10., deels fordi Kierlighed til vore Brødre, ſom er det andet ſtore Bud i Chriſtendommens Grundlov, byder det, og denne Kierlighed maa ikke blot indſtrænkes til Iver for Næſtens timelige Vel, men fornemmelig vise ſig i Virkſomhed i Henſeende til hans aandelige og evige Lykſaligheds Befordring. 2) Hvorledes den ſkal øves. Vor første Omſorg bør være, at vinde vore Medmenneſkers Hierter, deres Kierlighed og Fortroelighed, hvilket ikke ſkeer ved utidig og overilet Dadlen, men ved at omgaaes dem med Sagtmodighed og øm Medlidenhed. Det er ikke enhver Feil og Mangel, vi bør ivre imod; thi ved denne uophørlige Dadlen vilde vore Medchriſtne blive kiede af vort Selſkab; ikke heller bør alle en Medbroders Feil paa engang være Maalet for vore Paamindelſer; thi de, ſom paa engang vil have alle Feil udryddede, faae ingen af dem udryddet. Vi maa bruge chriſtelig Klogſkab og vælge bequemt Sted og Tid til at anbringe vore Advarſeler og Formaninger, for ikke ved utidig Iver at nedbryde, hvad man ellers kunde opbygge. Vil vi tænke at forbedre vore Medmenneſker, maa vi, for at lægge Vegt til vore Paamindelſer, ſtræbe at pryde vort eget Levnet med Dyd og Gudsfrygt. Endelig maa vi ikke ved mislykkede Forſøg lade os afſkrække fra at blive ved med at arbeide paa Næſtens aandelige Vel, men vor Flid bør heri være utrettelig. 3) Den ſalige Belønning, vi derved kunne haabe. Foruden den Nytte, vi derved ſtifte for andre, er og vort eget Vel dermed paa det nøieſte foreenet. Vi ſtyrkes derved ſelv i Afſkye for Laſter og øves i Dyd og Chriſtendom. Vi vinde vore Medchriſtnes Kierlighed og Hengivenhed. Vi forhverve os en god Samvittigheds Vidnesbyrd og høiſtglædelige blive vore Udſigter i det Tilkommende. Her er Planen til denne vel udarbeidede og forlangte Prædiken. Af det lidet, vi have anført, ſeer enhver, at Hr. Hø. Ma-

te-

terier ere vel igiennemtænkte, og hans Taler dannede til almindelig Opbyggelse. Vi ønske ham Helbred og Kræfter til i mange Aar at være hans Meenighed nyttig, og Mod til at nytte hele Publikum ved at lade det see flere saadanne Arbeider fra hans Haand. Wr.

(Fortsættelsen af **Samlinger til den Danske Historie** ꝛc See No. 15.)

Det andet Hefte er blevet noget større end det første, fordi Hr. Udgiveren ikke vilde, at Wedels forhen af Laurentzen udgivne Fortale til hans utrykte Krønike, skulde betage de utrykte Sager Rummet. Man finder her fra S. 1 til 6. 1) Hr. Christopher Parsberg, Kammer-Mester hos Kong Christopher af Beyern, hans Afregning med Kongens Hofsinder i Aaret 1447. Efter salig Conferenceraad Klevenfelds Afskrift af Originalen i det Kongelige Geheime-Archiv. Allerede den Gang var Modersmaalet fortrængt fra Hoffet, og alt maae have været tydsk, da denne **Denischs Hoffgesind Reigister** er skrevet paa tydsk. 2) Fra S. 7 til 31 Udtog af Justitsraad og Landsdommer Jacob Bircherods Samling af lærde Mænd, som ere fødte i Odense. Disse lærde Mænd beløbe sig til 219; men Bircherod, som til Slutningen anføres, indestaaer ikke for deres Lærdom. At der har været andægtige Mænd blant dem, sees af Jørgen Gyldenstiernes Exempel, „som døde 1551, og blev efter Begiering, da han af Andagt ikke vilde at hans Kiste skulde røre Jorden, hængt i Graven i fire Jernlænker.“ Anderledes findet vor Biskop Michelsen, som dandsede en Polsk Dands med sine Sønners Brude, hvis Bryllup stod paa Odense Raadstue. Han har efterladt sig en Efterretning om hvad mærkværdigt, der er mødt ham i hans Embede, hvoraf vi anføre følgende: Da han 1626 visiterede i Lolland, kom Bønderne til ham med en Pige paa 8 Aar, som begierede at giftes med en ung Bonde, hvilket Bispen ikke vilde tillade. 1646 den 5te Julii skrev han til samtlige Provster, at der af alle Prædikestole skulde gisres Bøn for den store Vind og Jordskielv, som der var. Ligeledes at Alterens Sacrament ikke stiltiende maatte uddeles. Dette Udtog er ikke giort efter en Original, men efter et Manuskript, der har alle Kiendetegn af Nøiagtighed, og har til-

hørt Conferenceraad Klevenfeld. Deri findes, foruden det anførte, genealogiſke Efterretninger om nogle adelige Familier, ſom haves bedre andenſteds, og nogle vedkommende gamle Bøger. 3) Fra S. 33. til 46. Udtog af en til D. Oluf Worm 1624 indſendt Beſkrivelſe over Bornholm, ſamt endeel Bornholm vedkommende Documenter. Vi have allerede ved femte Stykke i første Hefte anført Originalen til dette Udtog, ſom Thura ikke har kiendt, og ſom Hr. Udgiveren formoder har Provſt Jens Pedersen til Forfatter. Landet inddeles af ham i Slottet, Hammershuus paa det nordveſtre Hiørne af Landet, ſom er meget gammelt og forfaldet; i Kiøbſtæderne, ſom ere fire: Rønne, Nexøe, Suanicke og Haſle, ſom alle have faaet deres første Friheder af Erkebiſperne i Lund, ſom endnu findes hos nogle af dem. Forhen har Øen havt flere Kiøbſtæder, nemlig Aakirkebye, Sandvig, Allinge, Gutium, Aarsdale, Snogebek, og Forfatteren legger til, at for faa Aar ſiden havde Bønderne den Frihed, at de ſelv maatte ſeile til Tydſkland, og kiøbe, hvad de behøvede til egen Brug, dog er det nu forbudet; og endeligen i Herrederne, ſom ere fire, Østre, Sønder, Veſter og Nørre. Derpaa følger de mindre Afdelinger, og anføres et og andet merkeligt ved enhver Afdeling i ſær. —— De fem her meddeelte Documenter Bornholm angaaende ere: a) Forliig imellem Fogeden Aage Nielſon paa Bornholm og nogle tydſke Kiøbmænd, angaaende noget indſtrandet Gods 1434, af en Original blant Magnæana. b) Aage Nielſens Qvittance til Jep Longh for hans Børns Mødrene-Gods 1451, efter Klevenfelds Afſkrift af Originalen i det Kongelige Geheim-Archiv. c) Hr. Niels Aageſen, Ridder i Maglegaard hans Obligation paa 800 Mark Lybſk til ſin Huſtrue 1493. Af Originalen blant Magnæana. d) Hr. Niels Aageſen, Ridder i Maglegaard giver Præſten til Øſter-Marie-Kirke tre Gaarde for Sielemeſſer 1493. Af Originalen blant Magnæana. e) Om Kong Chriſtian den Femtes Ophold paa Bornholm 1687, af Johan Diderich von Wetberg. Det er i ſær merkeligt, at det Blæk, hvormed Hs. Majeſtet ſkrev, var giort af et Slags Jord, ſom blev blødt i Vand, og findes paa Øen i Soſſe ved Aakiær Sogn. 4) Fra S. 47. til 56. St. Anne Gildes Skraae i Svenborg, med Kong Chri-

Christians den Førstes Stadfæstelse derpaa. Er en nøiagtig Udskrivning af Originalerne, som begge forvares blant det Magnæanske Legats danske Pergaments-Documenter. 5) Fra S. 57 til 88. Udtog af Claus Christopherſen Lyschanders Fortale til sin (hans) store utrykte danske Krønike. Efter en gammel temmelig god Copie. Hr. Udgiveren siger at dette Stykke er trykt i sær for det gode Sprogs Skyld, og dog bragt i Udtog, hvoraf man ikke meget kan slutte sig til Forfatterens Stil. Lyschander deeler sin Fortale i tre Dele, hvoraf den første skulde have handlet om Folkets og den danske Kongestammes Oprindelse og Herkomst; men han taler her intet derom, henvisende til Indledningen af de danske Kongers Slægtebog. Den anden Deel er en Jordbeskrivelse af Danmark, hvori han taler først om de gamle og nyere Jordbeskrivere, der tillige have handlet om Danmark, derpaa Beskrivelsen selv, og slutter saaledes: „Alle Ting „ ofvergaer Pennen og Tungen, saa wii icke kand forundre „ eller udsige alle Herrens Velgierninger, men maa derofver „ forundre os, bekiende og sige med Konning David: Non „ facit taliter omni Nationi.“ Da Skaane, Halland og Bleking den Tid laae under den Danske Krone, tales der altsaa ogsaa om dem her. Det tredie Stykke af Fortalen er Tidsregningen, hvori han til Slutningen vil vise, at Gud har selv beskikket det danske Rige sine Perioder, ligesom alle andre Riger, at hver af disse Perioder bestaaer af 500 Aar, mener han at bevise saavel af Davids 70 Uger, der udgiøre 490 Aar, som af disse Plato's Ord: Causam esse cur mutentur imperia: quia sesquitertia radix juncta quinario efficit duas Harmonias, ultra quas cum natura postea deteriores signat, circumactam periodum finire imperia, i hvilke Ord M. Christ. Longomontanus viser, at der ved duæ harmoniæ forstaaes 500 Aar. 6) Fra S. 89 til 104. Bidrag til den Danske Boghistorie af Hr. Peder Syvs Danske Boglade. Forfatterens egenhændige Udkast eller, rettere sagt, Samlinger til dette Verk, som egentlig skulde have været en historisk-kritisk Efterretning om alle i Danmark og udenlands trykte danske Bøger, findes endnu paa Universitetets Bibliothek blant de af Rostgaard forærede Haandskrifter. Dette Stykke indeholder endeel ikke uvigtigt til vor lærde Historie. Først gives Efterretning om

nogle Bøger, ſom af Danſk ere overſatte paa Svenſk og andre Sprog; derpaa følger en Fortegnelſe paa 67 danſke Bøger, hvorom P. Syv ſom oftest fælder ſin Dom. Til en Prøve afſkrive vi No. 15. „Veile, ſiger P. Syv, i ſin danſke Overſættelſe af Saxo Grammaticus fører en god gammel danſk Stil, dog blandet med adſkillige fremmede Ord. Undertiden udelades noget af Originalen, og undertiden overſætter han den anderledes. 7) Fra S. 105 til 141. Udtog af Hr. Peder Syvs ſtore haandſkrevne Samlinger. Af Roſtgaards Legat. Haandſkriftet udgiør en tyk Qvart, og indeholder ſaavel Udtog af trykte Bøger, ſom af Haandſkrifter, og desuden mange Beretninger, ſom Forfatteren har hørt, og neppe findes andenſteds. Hr. Udgiveren meddeler Fortegnelſe paa alle deri indeholdte Stykker, og kun Udtog af det, ſom ei haves andenſteds. Stykkerne ere 22 i Tallet. a) Excerpter af de ſvenſke Love, den fiellandſke, norſke, jydſke og islandſke Lov. 6) Samling af Ringſted Kirkes Indſkrifter. c) Excerpter af en islandſk Rulle. Hvori blant andet dette: Anno 987 incepta eſt Grönlandia habitari. d) Fortegnelſe paa nogle Bøger, tienlige til den danſke Hiſtorie, ſom fandtes hos Thom. Bartholin den Yngre og andre; desuden en Fortegnelſe paa endeel andre Bøger. e) Nogle Udtog af Hvitfelds danſke Hiſtorie. f) Anecdoter om Kong Chriſtian den Fierde, Friderik den Tredie, og Chriſtian den Femte. Af de anførte udtegne vi: „Chriſtian den Fierde opſteeg ſelv i vor Frue Spir i Kiøbenhavn, da det truede med Fald, for ſelv at tage i Øiesyn, hvorledes det ſkulde bebindes med Jernankere. Han krøb ſelv i Merſet i Krigens Tid, der de andre ei ſaa rigtig kunde tage Fiendens Forehavende Sigte, eller ſaa ſnart ſom han vilde. Han reiſte tidt paa en gemeen Bondevogn, og ſagde, at han turde ſove i hver af ſine Underſaatters Skiød. Han lod ſine Tienere klæde prægtig, men gik ſelv i ringe Klæder, ſom en gemeen Mand.“ g) Udtog af Jomfrue Anne Giſes og nogle andre danſke Slægtebøger og Haandſkrifter. Her forekommer blant andet de Tillægsord, ſom gaves den danſke Adel fordum: f. Ex. De rige Gyldenſtierner. De trofaſte Kruſer. De hadſke (ſleſke) Biller o. ſ. v. h) Om gamle Grav-Høie. i) Excerpter af de til D. Oluf Worm 1634 overſendte islandſke Viſer ꝛc.

k) Om

k) Om gamle Mynter og Runeſtene. l) Udtog af nogle gamle Sagår. m) Beſkrivelſe over Stevnsherred, forfattet 1667 af Herredets Præſter i Anledning af Præſident Reſens Begiering, dateret Kiøbenhavn den 2den October 1666. n) Om adſkillige Lande og Byer, Danmark uvedkommende, undtagen følgende: Aar 1680 døde i Kiøbenhavn 1725, og fødtes 1722. Aar 1681 døde 1513, fødtes 1904. Aar 1689 fødtes i hele Danmark 21492, døde 18071. Aar 1693 fødtes i Kiøbenhavn 1909, døde 2056. o) Udtog af nogle gamle danſke Skrifter. Prælaternes Svar mod Lutheranerne 1533; Jertegns Poſtille; M. Povels Svar til K. Gøſtes Spørsmaal; Chriſten Pedersens rette Vei til Himmeriges Rige 1531, Siellands Lov; Rosarium Mariæ; Vocabularium Pariſ. 1514; Hvitfelds Crönike, Vocabularium Lipſ. 1518 og Hortulus Synonymorum Hafn. 1519, alle korte, beſtaaende meeſt af excerperede gamle og rare Ord og Talemaader. Vidtloftigere derimod ere Udtogene af Broder Paulus Heliæ Undervisning, huore krancke ꝛc. Menniſke ſkulle tracteris oc beſørgis. Kiøbenhavn 1528; Chriſtelige Svar til the Spørsmaal, ſom K. Goſtaff til Sveriges Rige lod udgaae ꝛc.; Undervisning til en chriſtelig Foreening ꝛc. Roſchildie 1534; Meſſens Canon og Værdighed ved L. Povel Aarhuus, hos Hr. Povel Ræv. 1531. p) Om gamle Gilder. I Helleſted var for Reformationen et St. Giertruds Gilde, hvis Skraa er ſkrevet paa Latin 1404, og hvoraf her leveres et Stykke, hvis Indhold i meget ſtemmer overeens med andre Skraaer. • Endnu meldes her noget om et Gilde i Lolland. q) Nogle Franciſke Ord excerperede af Otfrids Evangelier, ſom overensſtemme med det Danſke, men ei det nu brugelige tydſke Sprog. Et Brev fra Frid. Roſtgaard, dateret Rom den 13de Dec. 1698, hvori han udbeder ſig Oplysning om adſkillige gamle Ord, ſom forekomme i den gamle tydſke Verſion af Iſidorus Hiſpalenſis, med Syvs Svar derpaa. r) Modus abſolvendi puerorum oppreſſores, auct. Palladio. Man ſeer heraf, at Superintendenten herved overdrog det til Provſterne, at abſolvere dem, der havde lagt deres Børn ihiel. Locus (abſolvendi) ſiges til Slutningen; eſt domus præpoſiti, Tempus vero quod videtur præpoſito convenientiſſimum, modo

do ſit vel ante meridiem, vel ſtatim a meridie, ne quid mali forte poſt meridiem accidat propter alicujus ebrietatem &c. 5) Hemmingii Revocation, og t) M. Aage Sparres Brev mod de Lutherſke, dateret Malmøe V. F. Dag 1528, forhen trykte, og derfor ikke her indrykkede. u) Nogle Excerpter af en Gullandſk Hiſtorie, tilhørende Hr. Hans i Glumſøe, ſamt noget om Sanct Margrete paa Nordnes, og Skomagernes Spil i Bergen af Norges Beſkrivelſe. Her anføres ikkun Fortalen af den gullandſke Krønike, ſom Hr. Udgiveren anſeer for merkværdig, og hvis Indhold er med faa Ord: Nicolaus Petrejus Hafnienſis kom til Gulland, bekom tre gamle Krøniker, hvoraf han ſammenſkrev paa Latin en ſkion Bog om Cimbrerne og Gotherne. x) Fortegnelſe paa ſvenſke Helgene og Kloſtere, og noget lidet om norſke Helgene af et gammelt Calendarium, hvoraf meget lidet anføres. y) Nogle Samlinger til Danmarks Naturhiſtorie, indeholdende Fortegnelſe og Efterretninger om endeel her opregnede Fiſke, Fugle, firføddede Dyr, Inſekter og Orme. I en Note ſiges der om Malle, „denne Fiſk findes ingenſteds i Danmark eller Norge, uden allene i Sorøe Søe. Der ſiges, at en Abbed paa Sorøe har paalagt nogle Munke til Bod at indhente denne Fiſk af Tydſkland og ſætte den i Søen." Tilſidſt erindres af Hr. Udgiveren, at iblant de mange ſmaa afbrudte Efterretninger, ſom findes i Haandſkriftet, ogſaa anføres Kong Magni Befalingsbrev til Povel Knudſen paa Knarren at ſeile til Grønland, men Aarstallet feiler. 8) S. 142 og 143. Kong Chriſtian den Førſtes Stadfæſtelſe paa alle fremfarne Kongers Privilegier og Friheder, givne Geiſtligheden i Norge med Straf paalagt dennem, ſom imod gjøre. Af Cod. Mſ. Roſtgaard No. 269. 9) S. 144 til 162. M. Anders Wedels Fortale til hans utrykte Danſke Krønike. Om dette Stykke giver Hr. Udgiveren denne Efterretning: „Dette merkværdige og hidindtil næſten ubekiendte Stykke, hvori den af det danſke Sprog og Hiſtorie ſaa vel fortiente Forfatter, iblant andet omſtændelig fortæller ſit hele Liv og Levnet (det Væſentlige deraf findes i Juſticeraad Worms lærde Mænds Lexicon. En Bog, vi ved jevnlig Brug har fundet meget paalidelig, ſom vi ønſke fortſat og forøget med et Regiſter over de forekommende Skrifter; thi ofte erindrer man

man ſig en Bogs Titel uden at huſke Forfatterens Navn:) gives her uforandret, efter en Copie ſkrevet først i dette Aarhundrede, og heel igiennem forbedret af ſal. Profeſſor Arne Magnuſſen, ſom foran har ſat den Titel: Ex Mſto emendato hinc inde manu Andreæ Welleii, typisque, ut videtur, deſtinato. Da Wedels danſke Stil desuden altid er anſeet ſom fortreffelig, er dette endnu en Aarſag, hvorfor hele Fortalen her gives, og er i et Udtog deraf, ſom forhen er ſkeet ved Lyſchanders Fortale til hans Krønike, hvilken, ligeſaavel ſom Wedels, enten aldrig er bleven færdig, eller og blevet henliggende i Manuſkript." I Fortalen tillegger: „er forhen trykt foran for Hiſtorien af Kong Svend Tiugeſkieg ved Wedel," og ſom Worm beretter udgivet i Kiøbenhavn 1705, 8vo. af Joh. Laurentzen. 10) S. 163 til 165. Udtog af en Unævnts Danſke Krønike fra A. M. 3954 til A. C. 1632. „Originalen, ſiger Hr. Udgiveren, findes iblant Conferenceraad Roſtgaards Manuſkripter. Den er ſkrevet under Kong Friderik den Andens Regiering først i Aaret 1577, men af andre forbedret og fortſat til 1599, og atter af en anden til 1632. Tilforn har denne Codex tilhørt Hr. Peder Syv, hvis Haand ogſaa findes deri. Af Begyndelſen ere bortrevne 23 Blade. Den indeholder mange fremmede Ting af den romerſke og Tydſke Hiſtorie, ſamt et heelt Regiſter paa de jødiſke Konger og deres Navnes Bemærkelſe." Alt Danmark vedkommende er udeladt. Blant andet berettes: at 1686 kom Skiørbug den ſlemme Sygdom først i Tydſkland og Danmark. 1493 kom den horeſke Sygdom Franzoſſer først til Tydſkland og Danmark. 11) S. 166 til 174. Udtog af en Danſk Krønike fra 1448 til 1552. „Dette Haandſkrift, ſiger Hr. Udgiveren, findes i det Magnæanſke Legats Bogſamling, under No. 838 i Qvarto, og har 1632 tilhørt Mogenns Mickelſenn paa Terſløſegaard. Dets Titel er: En lijden bog Indhollendis huad Beſønderliigt her Skedt i Danmarck, och her omkring diſſe hundrede Aar, fraa Koning Chriſtofers Tid och til Nu. Heri findes mange fremmede Ting, men ogſaa adſkillige gode og nyttige Efterretninger, ſom her meddeles." Til en Prøve anføre vi: M. D. XIII. døde Kong Hans paa Olborig ſlot S. Petri Apoſtoli dag afften, ſom da var den andhen ſøndag y faſte, och bleff begraffuen

y ot-

y ottens y graabrødre Kloſter, hand regerede Danmarck y xxxij Aar frommelig och chriſtelig, och haffde gott yndeſte, och ord paa ſtig bode indenlands och udenlands, och var hand en drabelig opſetz herre, ſnil wiiſſ och klog, kierlig retwiiſſ, och myld, han forlod Danmarck y ſtor fryd, relighed (forklares i Note ved Ordentlighed) og ære, och y guotz och riigdom, guld och ſølff, och y andre gode dyrebar tingeſter, och mange begerede (er uden Tvivl en Trykfeil) hans dsd, och ſomme aff dem, ſom han motte ey vell lyde och fordrage, och der till med baar auind paa ham y hans lyffs tiid. 12) S. 175 til 209. Kong Chriſtian den Femtes Krigshiſtorie i Aarene 1678 og 1679, og mere hans Regiering angaaende. Herom gives følgende Efterretning af Hr. Udgiveren: „Iblant de af ſal. Conferenceraad Roſtgaard til Academiets Bibliothek forærede Haandſkrifter, findes ogſaa under No. 204. det Manuſkript, hvoraf følgende Efterretninger gives. Det indeholder: 1) Efterretninger om den ſvenſke Krig 1657 til 1660. Diſſe ere meget korte, og indeholde intet, uden hvad forhen er bekiendt. 2) Et Brev fra Hr. de Schering til Manuſkriptets Forfatter J. Worm, om Hans Høihed Printſens Reiſe til Embſer Bad, ſom begynder den 13de May 1678., hvorom han lover at meddeele Efterretninger, blant andet Beregning over hvad denne Reiſe har koſtet. 3) Kong Chriſtian den Femtes Krigshiſtorie i Aaret 1678. 4) Et Brev fra J. Worm til en Unævnt, om adſkilligt Krigen angaaende, er merkværdigt, og ſkal efter Krigs-Hiſtorien indføres. 5) Kong Chriſtian V. Krigshiſtorie i Aaret 1679. Herefter følge under Titel af Adverſaria: 6) Kong Chriſtian V. Reglement for ſin Salving, dat. 25de May 1671. 7) Reſkript til Biſkop Wandal om ſamme Act, af ſamme Datum. 8) Efterretninger om Kong Chriſtian V. Salving, Kong Friderich III. Begravelſe, og adſkilligt andet, Kong Chriſtians Thronbeſtigelſe og Regiering angaaende fra 1670. den 7de Febr. til 1680. i Januario. Heri ere mange og tildeels meget vigtige Efterretninger, ſom ikke findes andenſteds, hvorfor ogſaa dette Stykke leveres. Hvad Forfatteren er angaaende, da er hans Fornavn ubekiendt, ikke heller vides der, om han er af de berømte lærde Wormers Familie, i det ringeſte findes paa Stamtavlen i Hofmans Fundationer, og paa ei anden ſkreven,

ven, ſom ogſaa er ſammenlignet, ingen af denne Familie, hvis Navn begynder af J. At han har været ved Hoffet, og ſiden med paa Krigstogene, ſees tydeligen, og altſaa ere hans Beretninger deſto tilforladeligere." Her findes da a) Kong Chriſtian V. Krigshiſtorie for Aarene 1678. og 1679. hvor i intet betydeligt paa nogen af Siderne blev foretaget, uden det ſkulde være, at de Danſke marſcherede til Chriſtianſtad for at beſee dens Indtagelſe af Fienden. Til Søes blev ei heller noget udført, dog miſtede Danmark 3 Krigsſkibe ved ulykkelige Hændelſer, hvortil Forfatteren lægger denne Anmerkning: vi ſom iche hafde miſt et Schib, ſaa længe Krigen varede, motte nu imod Enden (i Auguſt 1679.) opofre Neptuno 3. b) Brev fra J. Worm til en Ubekiendt. Her i viſes Danmarks Allieredes ſlette Forhold mod det. c) Efterretninger om Begyndelſen af Chriſtian V. Regiering fra 1670. til 1680. Foruden det allerede derom ſagde, tillegge vi kun dette: „Anno 1671. haver Hans Majeſt. oprettet Commercii-Collegium, ſom høy nyttelig ſtunes, paa det at Indvaanerne kunde komme til Næring; hvorover ogſaa Schibsfarten er tiltagen, at ſom udj Begyndelſen af Hans Majeſt. Regiering fandtes ichun 800 indlenſche Schibe, da vare der 1675, 1600." 13) Fra S. 210 til 214. St. Johannis Baptiſtæ Gildes Skraae i Svenborg. Er det ſidſte Stykke i dette Hefte, hvorom findes denne Efterretning: „Dette rare gamle og hidindtil utrykte Stykke, ſom af Sproget ſynes at være ældre end det forhen indførte Svenborgſke St. Anne Gildes Skraae, leveres her efter ſalig Hr. Etatsraad Langebeks Afſkrift af Originalen paa Pergament, tilhørende det Kongelige Danſke Selſkab." Man vil ved denne og de øvrige Skraaers Læsning ikke miskiende vore Forfædres Enfoldighed og Jevnhed i Sæder; f. Ex. „Naar brødre eller ſøſtre ære i laghe (i Noten, lovlige, ſkrives ſiden lagen) forfaall, ther gerd giøres, kommer theris bevdh, tha ſculle thee gernæ haffue lags reett."

(Slutningen følger.)

❀ ❀ ❀

Efter Regiering indføres.

Det almindelige Bifald, ſom man har givet den befalede nye

nye Pſamle-Bog (hvortil jeg har leveret de fleſte originale nye Pſalmer, ſaavelſom endeel overſatte) har opmuntret mig til at forſøge en poetiſk Udarbeidelſe af Davids Pſalmer, ſom jeg agter at udgive i 3de Hefter. —— I Grundſproget ere Pſalmerne afdeelte i fem Bøger; jeg vil deraf til første Hefte levere den første Bog, ſom beſtaaer af 41 Pſalmer, og ſiden 2de Bøger til hver af de andre 2de Hefter. — Til at udlede den rette Meening af Davids Ord følger jeg fornemmelig Gøttingens lærde Michaelis, og for at giøre Arbeidet desmere nyttigt og behageligt, har jeg dertil valgt bekiendte Melodier, meeſt af Kirke-Pſalmebogen. —— Det trykkes i Octav paa got Papir, og overlades Subſcribenterne paa Trykpapir for 3 Sk. og paa Skrivpapir 4 Sk. Arket. —— Det første Hefte leveres til Trykken i Junii Maaned, og de andre ſkal følge, ſaaſnart mueligt. —— For nu desbedre at beſtemme Oplaget, indbydes Elſkere deraf at lade ſig tegne her i Kiøbenhavn hos Hr. Boghandler Gyldendal, boende i Silkegaden No. 66, ſaavelſom hos mig ſelv, inden May-Maaneds Udgang, og ſkal Subſcribenternes Navne blive trykte foran i det første Hefte. —— Den, ſom ſamler 10 Subſcribentere, og modtager Exemplarerne, bekommer et frit. Kiøbenhavn, den 17de Martii 1781.

Birgitte Catharine Boye.

Trykfeil i No. 13.

S. 200 Lin. 2: Lichtenbers l. Lichtenberg. Lin. 32: Beoachtungen l. Beobachtungen. S. 203 L. 6: Erich l. Erichs. Lin. 28: Maaſkee hans Mumier l. maaſkee han af Mærker hos hans Mumier er bleven forledet til at følge. S. 204 Lin. 4: weiter l. vieles. Lin. 18: Lærerne l. Bærerne. Lin. 27: Gothaiſche l. Göttingiſches. Lin. 38: Upſalienſium l. Acad. Upſal.; ſamme Lin. Forſter l. Haller. S. 205 Lin. 33: Jaſis l. Phaſis. Lin. 34: Steder l. Stedet. Lin. 36: ετι τα νυν παμμεκα παναι τμυτο, καλμας οικειν των μεχριϑ l. ετι τοι νυν παμμεγα τι ειναι κυτο, και ἡμας οικειν των μεχρις. S. 207 Lin. 1: medicis l. Medius. Lin. 5: Ammonius l. Apollonius. S. 208 Lin. 13: Unmøglichkeit l. Unmøglichkeit. Lin. 15: tagen af Helvetius l. rettet imod Helvetius. Lin. 17: Bonnets. l. Bonnets Eſſai Analytique &c.

No. 18.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 4de May 1781.

Johan Philip Freſenii, Doctor Theologiæ og Sogne-Præſt i Frankfurt am Mayn, Skrifte- og Communion-Bog. Paa nye overſat og med en Fortale af H. J. Birch, Sogne-Præſt i Gloſtrup, overordentlig Medlem af det Danſke theologiſke Selſkab. Femte Danſke med nye Betragtninger og Bønner forsegede Oplag. Kiøbenhavn, 1780. Trykt i Sorøe i det Ridderlige Akademies Bogtrykkerie hos J. Lindgreens Enke ved F. H. Lilie, paa Joh. Gottlob Rothes, ſom første og retmeſſige Forlæggers, Bekoſtning, og faaes til Kiøbs i hans Boglade i No. 8. paa Børſen. Stor, foruden 32 S. Dedication, Fortale og Indhold, 430 S. i 8vo. Koſter 1 Mk. 8 Sk.

D. Joh. Philip Freſenii Bønnebog for Communicantere og Syge, tilligemed Morgen- og Aften-Bønner og ved andre Leiligheder. Samlede ved H. J. Birch, Sogne-Præſt for Gloſtrup Meenighed, overordentlig Medlem af det theologiſke Selſkab. Kiøbenhavn, 1780. Hos Joh. Gottlob Rothe, Kongel. Hof-Boghandler, i No. 8. paa Børſen. Stor, foruden 6 Blade Dedication, Fortale og Indhold, 239 S. i 8vo. Koſter 1 Mk.

Freſenii Communionbog har længe været i Agt, og fortiente at være det. Den danſke Overſættelſe deraf, ſom nu i fem Oplag er kommen for Lyſet, har ikke her til Lands manglet Læſere. Ville vi altſaa nu først give os af med at

fremlægge Bogens Plan og Indhold, da foretog vi os et Arbeide, hvorved vi kun fortiente os liden Tak, da den er saa almindelig bekiendt og elſket. Hr. **Rothe**, ſkiønſom paa Publikums ham nyttige Læſebegierlighed, ſælger dette ſidſte Oplag for ſamme Priis, ſom de foregaaende, uagtet de Tillæg af nye Betragtninger og Bønner, ſom Titelen melder om. Man har da ingen Aarſag til at klage, at Prisen paa denne nyttige Andagtsbog er for høi, og den bør billigen heller ikke være det paa nogen Andagtsbog, der ſkal komme i Almuens Hænder og nyttes af Mængden. I Fortalen S. 20 aflægger Hr. **Birch** ſit Regnſkab for denne Udgave, hvis Forbedring blev overdraget til ham, med diſſe Ord: „Da de forrige „ Udgaver vare fulde deels af Overſætter-Feil, deels af be„ tydelige Trykfeil, saa har jeg ſeet den overalt paa nye „ igiennem, forbedret den, tillagt nogle faa nye Betragt„ninger, og forsøget den med et Anhang af Pſalmer, hvor„ af de fleſte ere tagne af den nye Pſalmebog, de andre af „ Ritmeyers Communionbog, JEſu Frydemaaltid kaldet, „ og begge Deele paa nogle Steder forandrede.“ Hvo der vil ſammenligne nærværende Oplag med de forrige, ſkal befinde dette Regnſkab rigtigt, og videre have vi ikke at ſige. Enhver agtſom Læſer vil uden vor Erindring vide at ſkiønne paa Hr. Bs. Flid og roesværdige Omhyggelighed for Bogens Forbedring. Hr. Forlæggeren har paa Vers dediceret denne Udgave til Hr. Friderich Chriſtian Greve af Schak, og Hr. B. har, efter Begiering, forudſkikket en Fortale **om Hovedſagen i Chriſtendommen**, hvilken han efter vore Tiders Beſkaffenhed ikke troede unyttig eller overflødig. Dersom denne Fortale havde indeholdt en ordentlig og tilſtrækkelig Afhandling over Hr. Forfatterens Æmne, vilde vi heller ikke kaldet den overflødig, men da han ſtrax i Begyndelſen lader ſig merke med, at han „vilde kun ſige ganſke lidet om denne „ høiſtvigtige Sag,“ og mod Slutningen S. 20 ſiger: „ Her var meget at udføre, men jeg vilde kun føre mine Læ„ſere paa Sporet til diſſe frugtbare Betragtninger, og over„lader til dem ſelv at udvikle dem,“ troe vi den undværlig; thi tænkende Chriſtne behøvede ikke at erindres om gamle og nok bekiendte Ting, og eenfoldige torde vel neppe være i Stand til videre Udvikling af Hr. Forfatterens Betragtninger, eller at tillægge det Manglende. Reſultatet af Fortalen

er

er ellers dette: „En bestandig Tilvext i det Gode, i Troe, „ i Dyd og Fuldkommenhed; den gode Tilbøielighed bestan„ dig vorende Overvægt over den Onde, som virkes af Guds „ Aand hos alle dem, som ikke selv staae ham imod, men „ bede til ham derom: bliver Hovedsagen i vor hele Christen„ dom.“ Naar Hr. B. ved Exempler vil vise, at Christus forbyder intet ganske og aldeles, men kun det Umaadelige, det Overdrevne, det Unyttige, det Skadelige, saa hedder det hec iblant andet S. 15: „At søge sin Roes i et ærligt Navn „ og Rygte, og, naar Menneskene uden en Christens Skyld „ forringe det, da i sin egen Samvittigheds Vidnesbyrd, „ og naar ogsaa den bebreider ham sine (hans) Feil, endelig „ i JEsu Naade og Guds Venskab og Bifald. Denne Ær„ gierrighed; denne christelige Ærgierrighed befaler „ endog Frelseren.“ Men hvad er christelig Ærgierrighed? og hvor har Christus befalet den? Ærekierhed veed vi ingensteds at være forbuden af Frelseren; thi den er enhver fornuftig Christen anstændig, men at kalde ovenmeldte en christelig Ærgierrighed synes os ligesaa ubegvemt, som at give en Christens tilladelige Lyst til Penge Navn af en christelig Pengegierrighed. At en anden berømt Forfatter i en af hans udgivne Prækener har brugt samme Benævnelse, beviser ikke dens Rigtighed. — Den anden Deel af Fresenii Communionbog eller Bønne-Bogen har Forlæggeren, efter Hr. Bs. Begiering, ladet aftrykke for sig selv, og dette Aftryk er forøget med et Tillæg af Morgen- og Aften-Bønner, samt Bønner ved andre Leiligheder, for at bringe en Bønnebog i den almindelige Mands Hænder, som baade kunde haves uden stor Bekostning, og læses uden Anstød til sand Opbyggelse. Det er ingensteds sagt, hvoraf de tillagte Bønner er tagne, eller hvor mange der ere Hr. Birchs egne, og af os kan ingen forlange, at vi skulde læse alle Bønnebøger igiennem for at vise, hvad der tilhører Hr. B., og hvad der er andres. Saa meget kan vi sige, at Morgen- og Aften-Bønnerne ere tildeels Oversættelse af Sturms, som vi for kort siden har anmeldt, dog med Forandring, Udeladelse og Tilsætninger. Tankesprogene ere heller ikke allevegne de samme som hos Sturm, skiønt de fleste ere vedbeholdte. Men lige meget, hvem Forfatteren er, naar kun Bogen laderstig bruge med Nytte, og i denne Henseende maa vi tilstaae, at

vi have lidet eller intet paa Samlingen at udſætte, men ønſke den, ſom opbyggelig, rørende og henſigtsmeſſig i alles Huſe. Havde Hr. B. til enhver Dags Morgen og Aften anviiſt et Par bequemme Pſalmer til at ſynges for og efter Bønnen, vilde det til Huus-Andagts Befordring ikke været overflødigt. I Bønnerne for viſſe Stænder, ſom findes allerbageſt, har han ſøgt at opvække Eftertanke om hver Stands Pligter, og hvor fornødent det er at udbede ſig Guds Aands Biſtand til at udøve dem. —— Sammenligning imellem Titelen, hvor der ſtaaer **Kiøbenhavn, 1780.**, og den ſidſte Side, hvor vi fandt diſſe Ord: **Sorøe, 1781. Trykt hos Lindgreens Enke**, ſatte os i nogen Forundring; thi vi kunde ikke i en Haſt begribe, hvorledes en Bog kunde være udkommet til offentlig Salg Aaret, før den var bleven trykt.

Vr.

Gorm den Gamle. Et heroiſk Skuespil i tre Handlinger af Birgitte Cathrine Boye. Kiøbenhavn, 1781. Tryk hos Sander og Schrøder. Sælges indheftet for 24 Sk. hos Boghandler Gyldendal.

Indholdet af Stykket er kortelig dette: Gorms Sønner Knud og Harald vare ude paa et Tog mod Dublin i Irland, og Gorm havde foret, han vilde dræbe den, ſom bragte ham Efterretning om hans Søns, Knuds, Død. Imidlertid kommer Erich Haraldſen, den Norſke Konge til Leyre (hvor Scenen i Begyndelſen af Stykket er) for at befæſte ſin nye Throne med den frygtelige Gorms Venſkab, og tillige for at beile til Gunild. Men Gunild var ved ſit Løfte bunden til Ragner, en leed Finlanſk Kiempe, ſom havde befriet hende fra to Finſke Røvere; ſkiønt hun havde Afſkye for denne Regner, ſaa lovede hun dog at ægte ham for denne hans Velgiernings Skyld. Paa ſamme Tid var ogſaa tilſtede i Leyre Thronfølgeren i Sverrig, Storbiørn, en tapper Anfører i Gorms Tieneſte, hvilken Gorm ønſkede maatte ægte Gunild, da han endnu intet vidſte af hendes Løfte til Ragner. Gunild ſelv var forelſket i Erich Haraldſen. Der kommer da Bud fra Irland, at Knud, Gorms ældſte Søn var død. Harald var den ſom vilde bringe Tidenden, men Tokke, en af hans Følge, forekommer ham deri; men ogſaa dennes Liv ſparer Dronningen, ved det hun i Sørgedragt kommer ind til Kongen;

gen; hvoraf han gietter ſelv at Knud er død. Dereſter faaer Gorm at vide, at Dronningen, ham uafvidende, har ladet Dannevirk bygge. Nu beder da Storbiørn om at faae Gunild til ægte; men da Harald fortæller hendes allerede giorde Løfte til Ragner, og Erik aabenbarer, at han er den, ſom under Ragners Navn havde frelſt Gunild, ſaa bliver hun given ham.

Allerede af dette Indhold ſeer man let, at Mad. Boye har ikke haft de Regler for Øine, man foreſkriver et fuldkomment Drama. Her er ikke Fablens, ikke Stedets Enhed, og overhovedet Planen ikke udtænkt nok, før Stykket begyndte at udarbeides; men diſſes og nogle andre Reglers Forſømmelſe hindrer ikke, at jo et Stykke derfor kan læſes med Behag, ſkiønt Opmerkſomheden for en Deel derved vil forſtyrres paa Skuepladſen; dog det, ſom vi holde for en Grunddyd, og ſom fornemmelig en Dramatiſk Digter bør beſidde, er at kunde ſkabe intereſſerende Characterer og lade dem handle ſtedſe ſig ſelv ligt; det er: at efterabe Livet. Uden at være Meſter i denne Kunſt, burde ingen tage fat paa dette Slags Arbeid; thi det er da umueligt at kunne være lykkelig deri.

Her faaer Dronningen Dannebod Efterretning om hendes Søns Død; hør hendes Sentiments i denne Affekt.

„ Dannebod. Ha — Tokke! du her? Ah dit Aaſyn
„ forfærder mig! — hvor er Knud? — og hvor er Harald?
„ Tokke. Og ſige diſſe vilde Øine dig ikke, at Knud
„ Danneaas er falden?
„ Dannebod. Ah! — (hun ſætter ſig) — Retfærdi-
„ ge Himmel! — (hun tier) — Min Knud! — (hun tier)
„ ah Himmel overgiv mig ikke til mig ſelv! (hun tier) ſtyrk
„ mine ſynkende Fied! — hvad ſkal jeg! — ha! Tokke; Dø-
„ dens kolde Haand hviler over mine Øienbryne!“

Ved Cataſtrophens Udarbeidelſe ſynes Forfatterinden at have haſtet. Erik Haraldſen aabenbarer pludſeligen, at han er Ragner, hvilket nødvendigen maa ſætte dem alle i Beſtyrtning, og fornemmelig opvække forſkiellige Lidelſer hos Gunild og Storbiørn, hvilket en Digter med Lyſt havde opholdt ſig ved. Men Forfatterinden har affærdiget det altſammen med Korthed. Det er og noget urimeligt, at Ragner og Erik ſkulde være een, men at høve denne Urimelighed er der her ikke ſørget for.

„ Erik. Og nu — jeg er den leede Ragner.

„ Gunild. Du Ragner! — ja din Siel er Ragners Siel — men —

„ Harald. (til Erik) Eier du da det gyldne Belte,
„ ſom Dannebod virkede til Thronfølgeren?

„ Erik. (han rækker Dannebod et Belte) Har ikke
„ dine Fingre virket din Søns Navn i dette Belte?

„ Dannebod. Ja — det er min Knuds Belte!

„ Erik. (til Gunild) Og her er den Arm ſom reddede
„ Ozar-Hvides Datter fra de tvende Finner, og ikke kan du
„ have glemt, at jeg førte dig trygt til Halogoland.

„ Gunild. Himmel! Ragner er Norriges Konge!

„ Erik. Paa et af mine Søetoge reddede jeg dig fra
„ Finnerne under Navn af Ragner; Ozar-hvide ſagde mig,
„ at du var Leyre-Konges Datter, og da Knud afhentede dig
„ fra Norge, da fortalte jeg ham det altſammen, og da rakte
„ han mig ſit Belte, og tilſoer mig ſit Venſkab; men ikke
„ troede jeg at han da tilſoer mig min Lykke.

„ Gorm. (omfavner Erik) Var min Søn! og jeg
„ vil være din Fader! — (til Gunild) Giv Ragner din
„ Haand! han har fortient dig!

„ Erik. (omarmer Gunild) Du er min Brud! følg
„ mig! og giør mig lykkelig!

Sproget havde Forfatterinden viſt ſkreven reenere, hvis hun ikke i dette, ſom i andet, havde valgt ufuldkomne Arbeider til Mønſtere. Blant andet begribe vi ikke, hvo der kan holde det for Skiønhed, ſom er unaturligt og bærer aabenbart Præg af Affektation: for Ex. en ubrugelig Omſætning af Ordene: nu det Ord ikke. Jmmer at ſætte det først i Meeningen er virkelig mod Sprogets Natur, og er at paaføre det Vold. Kun naar man ſpørger dermed, og maaſkee ogſaa i en ſkiødesløs Affekt kan det begynde Talen. For at man kan ſee hvor ſtygt og affekteert det lader, vil vi fremſætte nogle Exempler.

„ Dannebod. Ikke vil jeg at du ſkal fortie for din
„ Fader dit Løfte til Ragner, og grue for dit eget Hierte;
„ men ikke ved jeg om han vil ſamtykke det. —

„ Erik. Men ikke vil jeg dølge for dig — meget
„ maatte mine Øine bedrage mig, om jeg ikke turde troe,
„ at Gorms Datter elſkede mig — og til ham betroede jeg

„ mit

„ mit Haab og da lovede han mig sin Bistand hos sin Fa-
„ der. —

„ **Guttorm.** Har du lagt Beltets vilde Strømme
„ under dine Fødder, for at deele den Norske Throne med
„ Gorms Datter?

„ **Erik.** Ja min Guttorm! og ikke vil du beskiem-
„ me min Attraae:

„ **Guttorm.** Og ikke kan jeg! — nei! ikke kan jeg!
„ — du har giort ret! — Nu stige dine Mænd i Land —
„ men ikke bør Undseelse brænde din Kind — ꝛc."

S. 39: „ Ikke svinger han et blodigt Sværd over Naboe-
„ Jord" — et det smukkere end: **Han svinger ingen blo-
digt Sværd** ꝛc.? — S. 93: „ Trygge gaae Danner-Kon-
„ gens stolte Skibe — trygge som dandsende Delphiner mel-
„ lem Vandvoverne; og ikke rulle de troløse Bølger over
„ Knuds Hoved; og ikke har de indsvøbt Harald i Tang;
„ og ikke irrer Seieren uvis om styrtende Cimbrer ꝛc." —
S. 102: „ Ha min Alders fromme Skytsgudinde! Helte-
„ modige Dannebod! Ikke sank dine Hænder modløse i Skiø-
„ det, da Skiebnen opfordrede dig — ikke har jeg brudt min
„ Eed, og ikke skielver jeg for Guderne, og ikke er jeg ble-
„ ven vederstyggelig ved Tokkes Blod, vederstyggelig for mit
„ eget Hierte ꝛc." — Hvo føler ikke Modbydelighed ved at
læse dette nye urimelige Sprog, der slet ikke kan kaldes Dansk?
Dog lægge vi ikke Mad. Boye dette saa meget til Last, som
dem hun alt for troeligen følger. Med Rette burde ingen
tage sig for at berige et Sprog med Vendinger eller Ord,
førend de havde studeert det, og for alting forstod dets
Grammatik.

P. Virgilii Maronis Bucolica, eller Hyrde-Sange. Over-
sætte i Danske Vers. Cum textu Romano collaterali
versione, singulos Poetæ versus singulis versibus ex-
primenti. Ved **S. H. Wold.** Philo-Marone. Første
Stykke. Kiøbenhavn, 1781. 31 S. i 8vo.

At oversætte vel fra et fuldkomnere Sprog i et andet er unæg-
telig et nyttigt, ja næsten et nødvendigt Arbeid, for en der
vil forskaffe sig en nøiagtig Kundskab om Sprog, og skrive
dem ikke blot grammatisk rigtig, men ogsaa anbringe alle de
Fuldkommenheder, som deres Natur kan tillade. I sær ere

Overſættelſer af de græſke og romerſke Skrifter, frem for noget i et af de nyere Sprog, tienlige til dette Diemeed. Men iværkſætter man det med en fordervet Smag, fattes den nødvendige Indſigt, og ſeer man ikke paa det Nyttige, men paa Bagateller, ſaa gaaer det ſom med Pottemagerens beſværlige Arbeid, der lovede noget ſtort, men blev til et ubetydeligt Stykke Kar. Nærværende Overſættelſe kan tiene til Exempel derpaa. Forfatterens Indſigt er alt for ſvag til at han lykkelig kan fordanſke Virgil; og vil man end betragte hans Forſøg blot ſom et Øvelſes-Arbeid, kan man ikke heller i den Henſeende tilſtaae ham nogen Roes; thi den oven for anførte Nytte, nemlig en fuldkomnere Kundſkab om Sprogene, ſom ſlig en Øvelſe kunde tilveiebringe, har han ſelv næſten til intet giort ved det urimelige Indfald, at vilde overſætte Ord med Ord, Vers med Vers, uagtet den lange Afſtand imellem begge Sprogene. Ved denne Vanſkelighed, ſom Forfatteren har lagt ſig i Veien er Overſættelſen paa ſine Steder bleven uforſtaaeligere end Originalen, og det Danſke Sprog ſaa forvendt, at man ikke kiender det. Overſætteren har giort Vold paa det, for at gøre en Dragt af det, der kunde paſſe Orginalen; ikke i de Stykker, der angaae dens Meening og Skiønheder; nei! men for at forfærdige en Overſættelſe, der net op ſkal være ſaa ſtor, ſom det Maal han har taget af Originalen. For Overſætterens Skyld vil vi anføre nogle Steder til Beviis paa, at vor Kritik efter vor Skiønſomhed er ikke ugrundet. I første Sang Vers 3.

Vi Fædregrændſer, og ſød Ager lade maae.

Lade bruger Overſætteren her i ſamme Bemærkelſe, ſom forlade. Vers 13. den, Tityr, jeg ſværlig leder, ſkal være denne. Vers 51.

Fra Naboegvæget ei ond Smitte Skade bær.

At bære Skade fra en forſtaae vi ikke. Vers 56. 57.

Ved ſagte Brummen dig til Søvn tit giøre Bud.

Fra høie Bierg med Sang ſkal Løvmand Luften true.

Vers 64.

Før dennes Billede ſkal vige af mit Mod.

Dette Mod har Rimet frembragt; thi ogſaa den Vanſkelighed har Overſætteren lagt ſig i Veien. Vers 20. er uforſtaaelig:

Den

Den Bye, ſligt Navn har Rom, o Meliboee, hem!
Vers 37.
Jeg undred', Amaryll, dig trængt ſaa Guder kalde.
Her førſte Mand gav Svar, da jeg mig til ham ven-
der: Vers 45.

Paa Alder lykkelig. V. 47. ɔ: Fortunate ſenex. Følgende Vers har viſt nok koſtet Forfatteren Møie: Sæpe caput ſcabit & roſit vivos ungues, efter Poetens Regel:

V. 68. See, lang Tid herfra om jeg Fædregrændſer meer,
Og fattig Hytte med af Tørv opførte Tække,
Mit Rige, ſeer, mon Høſt, om faae, ſkal **Under** vække?

At bedømme hvor rigtig Overſættelſen udtrykker Originalens Meening, vil vi lade beroe; ſkiønt vi ogſaa i den Henſeende finde meget at laſte; ſaaledes for Ex. naar Silveſtrem Muſam overſættes ved: „**vild** Hyrdeſang;" og ludere quæ vellem ved: „at ſpille **udvalgte** Stykker," ved hvilket Sted Forfatteren har anmerket: habito ſimul reſpectu ad ſignificationem etymologicam των εκλογων; og non equidem invideo: miror magis ved: „Jeg vel misunder ei: meer un-
„drer." Vi maa og erindre, at Forfatteren har tilføiet nogle Anmerkninger, ſkrevne i det latinſke Sprog; hvorfor ikke i det Danſke Sprog, kan vi lige ſaa lidet forklare, ſom hvorfor de tvende Latinſke Linier ſtaae under den Danſke Titel; uden det efter Forfatterens Begiering ſkal tilligemed hele Overſættelſen tilregnes: Juvenili audaciæ. De, tilligemed den Latinſke Fortale, har givet os Anledning til at raade Forfatteren, at han bærer nogen større Omſorg for ſin Latinſke Stiil; thi den er fuld af Barbarismer og Soloecismer, og hvad de Udyder mere kan hedde. For Reſten forraader diſſe Anmerkninger, at Forfatteren mangler endnu meget af den Kundſkab og Indſigt en Overſætter bør beſidde. Ved Vers 13 giør han den Anmerkning: *protenus* vel proximo τω ægger jungunt, & tunc idem erit ac *valde;* vel remotiori τω ago adjiciunt, & tunc per *longe ſequens* eſt explicandum. Ved Vers 38. ſiges: Sua vel cum arbore vel cum poma eſt conſtruendum &c. En liden Indſigt i den latinſke Proſodie kunde lære Overſætteren, at a i ſua er lang og følgelig kan Ordet ikke conſtrueres med poma. Ved Vers 15 er for megen Subtilitet; duplex explicatio anbringer Forfatteren ofte. Ved Vers 54. er han ikke fornøiet med Commenta-

tores; han vil at ſemper hører til ſæpes ɔ: quæ ſemper creſcit; ſæpi igitur ſaliceo optime convenit duratio *jempiterna*; at han ikke har vidſt, hvori Vanſkeligheden beſtod, kan man ikke undres over, da man af hans Forklaring ſeer, hvor lidet han er bekiendt med Sproget og det poetiſke Uotryk. Vers 70 forklares ſaaledes: An mirabor ariſtas poſt aliquot ſc. (iterum) ariſtas. Sic 70 ariſtas priori loco de *meſſe*, poſteriori de *autumno*, quod pro *anno* poſitum eſt, exponendum. Det er at fraſige ſig al commun ſens. — Til Slutning vil vi bede Forfatteren, at have et Øie med hans Ungdoms Driſtighed, at den ikke oftere forleder ham til at blive Auktor, førend en moednere Indſigt giver ham Kald dertil.

Slutningen af Samlinger til den Danſke Hiſtorie ꝛc.

(See forrige No.)

I det tredie Hefte forekommer: 1) S. 1-89. Sanctuarium Birgerianum eller Erkebiſkop Birgers Fundatz paa Gudstieneſte i Kraften i Lunde Domkirke. Til Udgaven er brugt en Original af det Magnæanſke Legat, underſkrevet af Erkebiſkop Birger og den Pavelige Legat Arcimboldus, og meget net ſkrevet paa 78 Folio-Blade fint hvidt Pergament. Desuden har Hr. Udgiveren havt en anden Codex ved Haanden, ſkrev[illegible] af Langebek, hvoraf her leveres en liden Prøve. Da vi ikke tiltroe os herom at kunne give en bedre Oplysning, end den Hr. Kammerherren har givet i Fortalen, lade vi den her aftrykke: „Begyndelſen af det første Stykke i dette Hefte er heel merkværdig, ſaaſom den viſer, at vore Fædres Himmel var ligeſaa got beſat med Helgene, ſom Hedningenes, og i ſær Romernes, var med Guder; thi Varro ſagde, da han ſkulde døe, at han glædede ſig ved at efterlade ſine Landsmænd over 300000 Guder. Saa mange Helgene ere juſt ikke her nævnte, endſkiønt de 10000 Soldater, og de 11000 Jomfruer, og St. Mauritz med ſit Selſkab hielpe meget; dog erſtatte de koſtelige Ord: Et omnibus ſanctis martiribus & confeſſoribus, og diſſe: Et omnibus ſanctis virginibus & viduis, rigeligen al Mangel. De ere og meget forſigtigen anbragte; thi intet er farligere end en død Helgens Vrede. Interpunctionen og Orthographien her ere og meget merkelige

og

og i Aftrykningen vedligeholdte, hvorvel det første især kan let forvilde usvede og uopmerksomme Læsere. Imidlertid forekomme her undertiden smukke Ord og Talemaader, hvorvel den hele Stil er kiedsommelig, helst ved de jevnlige Igientagelser, saa at den, der ikke kan see og føle, at vort nu værende Sprog er meget bedre end vore Fædres, ligesom vor Religion og Indsigter, han maae have en høist unaturlig Smag og Kierlighed til Alderdommen (vort Sprogs udtidige Forbedrere ombedes, ikke at lade disse Hr. Kammerherrens Ord være sagde forgieves). Overhovedet kan jeg ikke ligne Stilen i dette Stykke bedre med nogen, end med den, som føres paa Rigsdagen i Regensborg, hvor al sund Smag, Fynd og Korthed er ligesom jaget i Landflygtighed. Naar man vil overveie de Handelsvarer, som S. 14 opregnes, og hvorpaa siges, at Land og Rige havde stor Brøst, endskiønt det lader siden, at det indskrænkes til Skaane især, ved det den skaanske Lov nævnes, saa synes heraf at flyde, at Tilstanden da har været elendig her i Riget, som neppe heller kunde være anderledes ved de idelige Krige. Af S. 15 seer man den gode Erkebisp Birgers velmeente Hensigt med at stifte disse Jomfrue Mariæ Tider, men kan tilligemed ei andet end ynke denne Mands eenfoldige Overtroe, og ønske os til Lykke, som have oplevet bedre Tider. Gud give kun, at vi vilde skiønne paa det klare Lys, og prise Forsynet, som har skienket os en oplyst Forstand. Men i alt dette skinner Birgers gode Hierte igiennem, da han opregner hver en, der har giort ham godt, og beder for deres Siele. Vi beundre den fortræffelige Keiser Marcus Aurelius, at han i hans første Bog opregner hver den, han har lært og nydt noget godt af; bør vi da ei ogsaa agte vor Birger, hvorvel Keiseren efter hans Opdragelse gior det paa en ædlere og fornuftigere Maade end han. S. 32-35 forekommer Dannmarks Riges Raads merkelige Dom over Povel Laxmand efter hans Død, hvorefter man bør dømme, at han ei uskielligen er bleven dræbt, hvorvel Maaden er ikke retmæssig; det og lader underligt og mistænkeligt, at alt hans Gods fradømmes hans Arvinger, og tilkiendes Kongen. Af denne Afhandling kan ellers læres meget om, hvorledes vore catholske Fædre have forholdt sig med Gudstienesten, især med Sielemesserne, og at der har været adskillige kostbare Ting i Lunde

Dom-

Domkirke ſees S. 55. Da al den Afgift, ſom nævnes, er næſten allene Byg, ikkun eengang Havre, og aldrig Rug, ſaa ſlutter jeg deraf, at Skaane har paa de Tider meeſt lagt Vind paa Byggſæd; af det meget Smør, ſom gives, ſees og, at der har været mange og fede Græsgange. Gaardene ſynes ikkun at have været ſmaae. 2) S. 90-105. Udtog af ſal. Etatsraad Langebeks Samlinger om de Danſke Ridderordener. Om dette Stykke gives følgende Underretning: „Diſſe Samlinger, ſom nu forvares i det geheime Archiv, beſtaaer for det meſte af Excerpter af trykte Bøger, fornemmeligen Danſke, dog ogſaa nogle udenlandſke, men alle bekiendte. Desuden findes ogſaa heri følgende hidindtil utrykte Stykker, ſom her meddeles til nøiere Oplysning ſaavel i Elephantordenen, ſom det af Kong Chriſtian I. ſtiftede Broderſkabs Hiſtorie. a) Prof. Wilhelm Worms Dom over Hertzholms Verk, og om Elephantordenens Ælde i et Brev. b) Udtog af Worms Dubia og Hertzholms Svar. Hertzholm troede fuldt og faſt, at Elephantordenens Begyndelſe burde regnes fra Korstogene. c) To originale Breve fra Hertzholm til Hofjunker Lerke. d) Udtog af et merkværdigt Document, ſom findes i det fælles Gottorpſke Archiv. e) Fem Documenter paa Latin angaaende de af Chriſtian I. bortſkienkede Kieder, hvoraf dog ikke kan beviſes, at denne Kiede var noget Sindbillede af en Ridderorden, men vel af et aandeligt Broderſkab. f) Ordinantz, hvorledes der ſkulde forholdes med Ridderſlagningen i Colding den 2 Dec. 1616. 3) S. 106-135. D. Jens Bircherods, Biſkop i Aalborg, Samling om Roſkilde Capitels Prælaturer, Præbender og Vicariater. Af Originalen, ſkrevet med Forfatterens egen Haand.“ Langebek, ſiger Hr. Udgiveren har eiet dette Haandſkrift, ſom er meget nøiagtigt og hidindtil ubrugt. Man ſeer deraf Roſkilde Capitels gamle Godſer, og meget til at oplyſe dets Hiſtorie. I det Magnæanſke Legats Bogſamling findes en ſtor Mængde Diplomata, ſom tiene til at oplyſe Roſkilde Byes Hiſtorie, men neppe findes ſaa meget om Capitelet i dem alle, ſom i diſſe faae Blade. Juſtitsraad og Landsdommer Bircherod har i Original-Haandſkriftet tilſkrevet adſkilligt, hvilket her anføres ſom Anmærkninger, endſkiønt det er af aldeles ingen Vigtighed.“ 4) S. 136-205. Udtog af ſal. Etatsraad Langebeks Excerpter af adſkillige Bø-

ger

ger i det Kongelige Bibliothek. Efterretningerne, som findes i denne Samling, er ikke af lige Vigtighed. Nogle indeholde kun det blotte Navn af en Bogs forrige Eier med eller uden Aarstal, og disse ere udeladte, med mindre Personens Vigtighed heri giorde en Undtagelse. Andre igien indeholde en Efterretning, om hvem en Bog er tilskrevet, og disse findes alle, da man undertiden i en Dedication finder det, som man andensteds søger forgieves, og det tilmed kan være et Bidrag til vor Lærdes og Adels Biographie, uden at tale om, at de til Danske dedicerede Bøger selv derved i en vis Maade blive Danske. Andre indeholde en merkelig Efterretning, eller en af Bogens forrige Eiermand anført Anecdote. Til en Prøve anføre vi No. 246, der sammenlignet med Justitsraad Worms lærde Lexicon, kan tiene til et Beviis paa det, vi forhen have sagt om dette fortreffelige Verk. *Nic. Hemmingii* Syntagma Institutionum *Christianorum* (Christianarum), Hafniæ 1574. 8vo. Dette Exemplar er af Forfatteren selv foræret til Hr. Hans Madsen, Præst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Jørgen Kaas Emmikſen har deri skrevet følgende Efterretning om D. Hemmingius: Author natus est An. 1513. die 12 Maji, & mortuus est An. 1600 d. 23. Maji Roschildiæ, cum vixisset Annos 87. Scripsit Epitaphium de seipso, cum adhuc superesset. (Efter Døden skrev venteligen Hemmingius intet, som man kunde formode af de sidste Ord, der ellers ere aldeles overflødig):

O mea mens posthac æternum vive beata.
Freta redemtoris voce, manu, merito.
Quum tuba coelestis postremo tempore clanget,
Ecce sepulcra dabunt corpora quæque sua.
Lector, vive, vale, mortem meditare, memorque
Perpetuæ vitæ, vivere disce Deo.

De Bøger, hvoraf her leveres Efterretninger ere i Tallet 333. 5) S. 206-209. Efterretninger om et rart Haandskrift af Hs. Majestæt Kongens Bibliothek. Vor udødelige Gram har allerede i de Kiøbenhavnske Selskabs-Skrifter talt om dette Haandskrift, hvis Indhold er medicinsk og chirurgisk. Det indeholder sex Stykker: a) Consilia Gentilis. Skriftet selv, som aldrig er blevet trykt, begynder saaledes: Ad pravam Epilepsiam consilium Gentilis.

tilis. Fiat decoctio de qua ſumat VI. diebus continuis eum aqua calida &c. b) har følgende Titel: Incipit ſeu prima ſuper de febribus I can & eſt compoſitus per Magiſtrum *herhardum alberti* Decanum venerabilis ſtudii montis peſſulani c) en akademiſk Forelæsning om Dienſvagheder, begynder med diſſe Ord: Auditores omnes audiant circumſtantes qui cupiunt audire nouam ſcientiam & habere fortunam & virtutem & addiſcere artem probatiſſimam oculorum a me *beneuenuto grapheo* compoſitam &c. d) indtager 121 Sider. Indholden er chirurgiſk, og Forfatteren nævnes ved Slutningen af den femte Bog ſaaledes: Explicit cyrrurgia Magiſtri *Vuithelmij ſalceto* de placentia quam ipſe compilavit in ciuitate bononie. e) Rememoracio quarundam medicinarum que ſunt apte cyrurgie ſecundum ſententiam in libro de ſimplicibus medicinis. f) har ingen Titel, men handler om Peſtſygdomme. Endeligen fra Side 210 til 240, eller Enden, følger et fuldſtændigt Regiſter over alle tre Hefter, der geraader Hr. Udgiveren til ligeſaa megen Roes, ſom det i ſig ſelv er høiſt nyttigt.

Endſkiønt vi ikke have haft Leilighed til at efterſee Originalerne, ſom ere brugte til dette Skrift, tage vi dog ikke i Betænkning at ſlutte ſaaledes: Da vi ved en nøie Giennemlæsning af Skriftet har fundet upaatvivlelige Spor af Flid, Nøiagtighed og Kyndighed, ſortiene diſſe Samlinger Troværdighed, og kan altſaa bruges, ſom ſikre og paalidelige Kilder. Skulde nogen desuagtet i et eller andet Tilfælde tvivle, kan han efter den her givne Anviſning let faae Adgang til Originalerne ſelv. Samlingernes Nytte maae endog den meeſt kortſynede kunne indſee. Vel ſandt, ſom Hr. Kammerherren ſiger i en af Fortalerne, at det er beklageligt, at der i de fleſte af Optegnelſerne intet findes til at characteriſere Menneſket og den Lærde; men det følgende er ligeſaa ſandt, at enhver Steen, nok ſaa liden, hielper til den hele Bygning. Med Længſel ſee vi dette Skrifts Fortſættelſe i Møde, og vi vil ikke troe, at ſal. Mad. Godiches Død, ſom Hr. Kammerherren beklager har opholdt dette Binds Udgave, ſkal ſtandſe dette nyttige og priſelige Arbeids Fuldførelſe. Endeligen ønſke vi den Mand, der ingen Flid, Umage eller Bekoſtning ſparer for at fremme Fædrenelandets

lite-

literariſke Ære, og altſaa dets ſande Vel, en munter og glad Alderdom til hans mange og vigtige Arbeiders Fuldfø-relſe, og vor Tidsalder den Skiønſomhed, at Efterkommer-ne ikke ſkal ſige om ham:

Comperit invidiam ſupremo fine domari,
Urit enim virtute ſua, qui prægravat artes
Intra ſe poſitas: extinctus amabitur idem.

Berlin.

Lettres ſur l'amour de la patrie ou Correſpondance d'Anapiſtemon & de Philopatros. Seconde edition Chez G. J. Decker, Imprimeur du Roi. 1779. 92 S. ſt. 8vo.

Diſſe Breve, der i Tydſkland ſkal være læſte med ſtørſte Begierlighed, og hvoraf man foruden en tydſk Overſættelſe, har en engelſk og ſvenſk, have en Mand til Forfatter, ſom Verden til Henrykkelſe har beundret, ſom Kriger, Lærd, Lovgiver, Regent. De ere ti i Tallet, og veksle imellem Anapiſtemon (ἀνεπιστήμων, den ukyndige) og Philopatros. Anapiſtemon har nogen Tid opholdt ſig hos Philopatros paa hans Landgods, hvor de Aftenen før Bortreiſen kom til at tale om en Borgers Pligter. Samtalen blev afbrudt, og Anapiſtemon udbeder ſig en nøiere Forklaring, ſom Philo-patros meddeler ham i det andet Brev. „En god Borger, ſiger han, er et Menneſke, ſom giør ſig det til en ubrydelig Regel, at være det Selſkab, hvoraf han er et Lem, ſaa nyttig, ſom det ſtaaer i hans Magt. Aarſagerne, der med-føre diſſe Pligter ere: Det menneſkelige Kiøn kan ikke beſtaae ſærſkilt; de meeſt barbariſke Nationer indgaae endog ſmaa Selſkaber: polerede Nationer, ſom det ſelſkabelige Forbund forene, ſkylde ſig indbyrdes Hielp; deres egen Fordeel vil det; det almindelige Beſte fordrer det, og ſaa ſnart de holdt op at hielpe og underſtøtte hinanden, maatte deraf paa en eller an-den Maade følge en fuldkommen Forſtyrrelſe, ſom maatte medbringe enhver enkelt Undergang.“ I det tredie Brev ſpørger Anapiſtemon om det og er mueligt at elſke Fædrene-landet, og om det ikke er bedre efter Epikurs Forſkrift at ind-ſkrænke alle ſine Foretagender til Selvvedligeholdelſe. Det fierde Brev beſvarer de i det foregaaende yttrede Tvivl, vi-ſen-

sende, at det er ikke nok, at man ikke er straffældig, man maae være dydig; Fædrenelandet er ikke de Steder, Marker, Skove o. s. f. som vi see, men vore Koner, vore Børn, vore Venner, Øvrigheden, der arbeider til vort Beste, uden at vi bekymre os derom, eller vide det. Epikur giendrives, og endeligen viises, at Leddiggang er Menneskets største og farligste Fiende, men Arbeide dets beste Ven, og at uden Arbeide er her ingen Lykkelighed at vente. Anapistemon overvældet af Beviisernes Styrke, kan dog ikke begribe: hvorfor han skal søge forfængelig Ære, som han ikke kiender, Betaling for sit Arbeide, som han ikke trænger til, og derfor opofre sin Rolighed, som venteligen ikke vilde gavne Verden, der ham foruden nok vilde gaae sin Gang. Disse Indvendinger besvares i det siette Brev. Philopatros viser først hvad han forstaaer ved selskabelig Forbund, nemlig „egentligen en stiltiende Forening af alle Borgere under een Regiering, som forbinder dem til med lige Iver at bidrage deres til Selskabets almindelige Beste"; derpaa gives Exempler paa, at alle Stater have frembragt saadanne Patrioter, og viises, at de, som have de fleste Øyner til at gavne Fædrenelandet, ere ogsaa meest forbundne dertil; endeligen legger Philopatros til: „Jeg elsker mit Fædreneland af Hierte og Siel; det skylder jeg min Opdragelse, mine Midler, min Tilværelse: derfor ogsaa, om jeg end havde tusende Liv, vilde jeg med Fornøielse opofre det dem alle, om jeg derved kunde giøre det Tieneste, og bevidne det min Erkiendtlighed." Anapistemons eneste Tilflugt er nu følgende: Mennesket er ikke det eller hint Lands Borger, men hele Verdens, desuden kiender han aldeles ikke det omtalte selskabelige Forbund: „Ingen, siger han, har lært mig at kiende det. Er dette Forbund til, har jeg dog aldrig underskrevet det. Efter deres Sigende skal jeg have indgaaet et Forbund med Selskabet; jeg kiender det ikke. Jeg bør betale en Gield; til hvem? til Fædrenelandet. For hvilken Capital? Jeg veed intet deraf. Hvo har laant mig denne Capital? Naar? hvor er den?" At de ikke kiender dette selskabelige Forbund, svarer Philopatros, er en Feil af deres Forældre og deres Lærere, som have forsømt at omtale en saa vigtig Artikel; dog naar de selv lider vil overveie Sagen, maae dens Rigtighed let kunde falde Dem ind.

(Slutningen følger.)

No. 19.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 11te May 1781.

Friderich Germanus Lüdkes, Sogne-Præſt ved Nikolai- og Kloſter-Kirken i Berlin, **Communion-Bog.** Af det Tydſke overſat efter den nyeſte forbedrede og forøgede Udgave ved **Peder Hanſen**, Sogne-Præſt for Ringſted og Veenløſe Meenigheder. Kiøbenhavn, 1780. Paa Chriſtian Gottlob Profts Forlag, Kongel. Univerſitets Boghandler. 232 S. i 8vo med et Titelkobber. Koſter 1 Mk. 8 Sk.

Skriftmæſſig Afhandling om Nadverens Sakramente, efter den Lutherſke Kirkes Bekiendelſe, ſom en Indledning til Lüdkens Communionbog, af Overſætteren. Stor i ſamme Format 72 S. Koſter for ſig ſelv 8 S.

Endſkiønt vi have en Olrogs og Freſenii Communion-Bøger, hvormed den Danſke Chriſten, der tragtede efter Opbyggelſe og Andagts Underholdning, meget vel hidindtil har kunnet behielpe ſig, kan man dog ikke med nogen Grund anſee Overſættelſen af ovennævnte for overflødig, da **Lüdke** gaaer en anden Vei, der maaſkee kan være nogle behageligere, og hans Skrift desuden i alle Henſeender er grundigt, overbeviſende, underholdende og henſigtsmæſſigt. Vi kan derfor ikke andet end bifalde Hr. Prof. ſom ved Bogens indvortes Værdie og gode Afgang i Tydſkland opmuntredes til at lade den udkomme i vort Sprog til vore Landsmænds Nytte, ligeſom han og for den meget billige Priis, den ſeyeres

for, fortiener Roes og Agtelſe. Kun dette beklage vi, at Overſættelſen langt fra ikke er ſaadan, ſom den burde og kunde været, da den paa ſine Steder er uforſtaaelig, urigtig, afvigende fra Originalens Meening, udanſk og uden al Nøiagtighed. Prøver herpaa ſkal vi viſe, naar vi først har giort Rede for Bogens Indhold. Man finder her fire Afhandlinger: 1.) **Kort Anviſning til en værdig, eller ret og nyttig Brug af den hellige Nadvere**, hvori handles deels om Nadverens Diemeed og Nytte, deels om chriſtelige Communikanteres Forhold for, ved og efter dens Brug. Diemeedet er, at Chriſtne ved denne i Sandſerne faldende Handling ſkal forſikres om et aandeligt Gode, at nemlig JEſu Død ogſaa i Beſynderlighed angik dem og ſigtede til deres Beſte, at de derved ſkulde opmuntres til Taknemlighed mod JEſum og en ret Anvendelſe af hans Død, og endelig ſammenknyttes til en nøiere indbyrdes Forening i Troe og Kierlighed. Naar diſſe Henſigter haves for Øine, da bliver Nadveren et virkſomt og kraftigt Hielpemiddel til Troens og Gudfrygtigheds Befordring, til Fremvert i Religion og Dyd. Det vilde blive for vidtløftigt at afſkrive alle de ypperlige Regler, Hr. L. foreſkriver Communikantere for, ved og efter Nadverens Brug, hvilke alle ere af den Beſkaffenhed, at den Chriſten, der vil læſe og følge dem, ſkal befinde ſig vel derved, og høſte en velſignet Frugt deraf. 2.) **Betragtninger og Bønner for Communikantere for, ved og efter den hellige Nadveres Holdelſe.** Her lægges bibelſke Sprog til Grund, over hvilke den Enfoldige eller mindre øvede Chriſten hielpes til at tænke til ſin Opbyggelſe. De ere alle vel affattede og inddeelte i følgende Klaſſer: α) Selv-Opmuntring for unge Chriſtne, i ſær for dem, ſom første Gang gaae til HErrens Bord. β) Selvprøvelſer til Forberedelſe til den hellige Nadvere. γ) En af ſin Samvittighed ſærdeles foruroeliget Synders Betragtninger over ſig ſelv. δ) En angerfuld Synders Opmuntringer til ſig ſelv. ε) Betragtninger for Nadverens Holdelſe. ζ) Korte Sukke og Bønner under og efter Communionen. η) Betragtninger efter Nadverens Holdelſe. 3.) **Nogle Sange for Communikantere.** Her er Hr. Overſætteren ganſke afvigt fra Originalen, og har taget ſine Sange af Pontoppidans Pſalmebog paa fire nær, ſom han ſelv har tillagt. I en Anmerk-

merkning skriver Hr. H.: „Læserne vilde i denne og efterfølgende Psalmer finde een og anden Forandring i Tankerne og Poesien; hvilke formodes ikke at blive anseete som unyttige," men vi maa tilstaae, at Hr. Oversætterens Forandringer ikke overalt ere forekomne os meget nyttige, og hans mangfoldige Afkortninger ere paa sine Steder heel lovlige, ligesom ogsaa Rimet hist og her er ganske fordervet; for Ex. hos Pont. staaer: „Vee mig, at jeg saa mangelund i Vellyst haver svømmet, Og Naadens dyrebare Stund saa „skiødesløs forsømmet ꝛc." Dette er af Hr. H. saaledes forandret: „Vee mig, at jeg saa oft' og tidt ꝛ.ꝛ.ꝛ og Naadens dyrebare Tid ꝛc." Pont.: „Min Villie dig har „Modstand giort, Og egensindig været, Mit Hierte lidet „eller stort Af dig har ei begieret." Hr. H.: „Min Villie „dig har Modstand giort, Og egenraadig været, Mit „Hierte om dig ei har spurgt, Din Naade ei begieret." Pont.: „Du var o Gud af mig foragt, Men jeg min Hu „og ganske Magt Af Vellyst lod regiere." Hr. H.: „Du „var o Gud af mig foragt't; Alt Ondt af mig blev eftertragt't ꝛc." De øvrige Forandringer i denne Psalme ere ikke ilde truffne. Pont.: „Fra Top til Fodesaale." Hr. H.: „Fra Iss' til Fodesaale." Pont.: „Og mig med bitter „Hierte-Qval." Hr. H.: „Og mig med bitter Ang'st og „Qval." Pont.: „Din store Flid." Hr. H.: „Din „Omhue blid." I den Psalme: „Mig plage mine Synder," hvilke Ord forekomme i hvert Vers hele Psalmen igiennem, har Hr. H. Psalmen igiennem forandret mig plage til: „Mig kræmke — Mig ængste — Mig dømme — Mig „nedslaae — Mig tære — Mig skrække — Mig trykke ꝛc.," hvor i vi just ikke kan finde nogen betydelig Nytte eller Eftertryk. Pont.: „Stat op og æd det Livsens Brød, Som „JEsus for dig sætter, Og Livsens Drik, hans Blod saa „rød, Som aftoer Syndepletter." Hr. H.: „Gak hen „annam det ꝛ.ꝛ.ꝛ og drik hans Blod, Som Synd og Død „og al min Brøde' afsvetter." Brød' i Steden for Brøde er en forunderlig Afkortning. „Syndens Aag ꝛ.ꝛ.ꝛ isøre „maae," rimer sig ikke meget vel. Vi ere vel ikke paastaaende paa Riim, kun dette paastaae vi, at hvor der skal være Riim, der bør det være rigtigt, der bør Slutnings-Ordene i Lyden svare til hverandre. Samme Feil findes i

næſtfølgende Vers: „Du ſkal, mit Hierte, være da Den „Bolig, hvor i han vil boe.“ Pont.: „Og jeg ei Dom„men her ſkal ſaae.“ Hr. H.: „Og jeg for ham be„ſkiemm't ſkal ſtaae.“ Endnu nogle Prøver paa Hr. Overſætterens Maade at rime og afkorte paa, vil vi anføre af hans egne Pſalmer. S. 146: „Med Haab, der's Synd „forladt dem er.“ S. 147: „Saa længe Livets Puls den „ſlaaer, Saa længe jeg min Aand drag'r.“ Ibid.: „Kan „bliv' i mig tilbage.“ S. 150: „Min Gild, jeg bed'r „for JEſu Blod,“ hvilket nok engang forekommer. Ib.: „Naar jeg træd'r frem hen til dit Bord.“ S. 152: „Min „JEſu Nadver' til hans Priis.“ — „Efter den Reg'l „mig prøve, Om jeg og lig' benaadet ſtaaer.“ — „Opli„ve ſteds' mig arme“ o. ſ. v. Vi fare nu fort til Skriftets 4.) Afdeeling, ſom indeholder **nødvendige Foreſtillinger imod den hellige Nadveres Ringeagtelſe og Misbrug.** Her beſvares Separatiſters og andres ugrundede Indvendinger og Undſkyldninger. De fire Afhandlinger, ſom foruden Indledning og Beſlutning, udgiøre denne Afdeeling, ere ſærdeles vel ſkrevne. Først tales mod Nadverens Ringeagtelſe, dernæſt mod Afholdelſe fra Nadveren under adſkillige ſandſynlige Forevendinger, fremdeles mod Nadverens Misbrug, og endelig mod Syge-Communionens Misbrug. Nogle Anmerkninger ere af Hr. Overſætteren tillagte om Meſſe-Skiorter, hvilke efter hans Meening burde afſkaffes; om den nye Pſalmebog, ſom bersømmes, og hvis almindelige Udbredelſe med Længſel ſees i Møde; om Maaden at drikke Vinen paa i Sakramentet, ſom er meget forſkiellig; om de Ord, der tales ved Uddeelelſen, hvilke kunde forandres ſaaledes: **J, med og under dette Brød annamme J JEſu ſande Legeme** ꝛc., hvilken Forandring ſynes os ganſke unyttig, da diſſe Partikler **i, med og under** ſlet ikke forklare noget; om en Lærers tilbørlige Flid for at udrydde Overtroe og Fordomme i Henſeende til Sakramentet. Men næſten glemme vi Overſættelſen, og den bør vi dog anføre noget af for at beſtyrke den Dom, vi oven for have fældet. Vi vil da afſkrive nogle Stykker deraf med Originalen ved Siden:

Orig.

Orig. S. 1.

„Wir Christen kommen in unsern Gotteshäusern zusammen. Daselbst wird Brodt und Wein durch Gebet von gemeinen Gebrauch abgesondert und zu einem heiligen Gebrauch gewidmet. Darauf genieſſen wir es zum Gedächtniß unsers HErrn JEsu Christi.“

Overs. S. 1.

„Vi Christne forsamles i vore Gudshuse, hvor Brød og Viin ved Bønnen adskilles, dereſter vi nyde det til vor HErres JEsu Christi Ihukommelse.“

S. 7.

„Wenn die Christen am Tiſche des HErrn von dem geſegneten Brodt und Wein eſſen und trinken, ſo ſollen ſie durch dieſe in die Sinne fallende leibliche Handlung von etwas geiſtlichem Guten verſichert werden.“

S. 9.

„Naar Christne ved HErrens Bord æde og drikke af det velſignede Brød og Viin, da ſkulle de ved denne for Sandſerne kiendelige Handling forſikres om et aandeligt Gode.“

Ibid.

„Sie enthält für jedweden, der das Nachtmahl empfängt, gleichſam die rührende Sprache:“

S. 10.

„Den indeholder for enhver, ſom annammer Nadveren, dette rørende Sprog:“

I det næſtfølgende, hvor Lüdke allevegne har auch, bruger Hr. H. og, hvilket nu og da omvexlet med ogſaa ſkulde giort Perioderne mindre ſtødende. Man dømme, om vi har ret af følgende: „Og du hører til dem, hvilke Gud „ ſaaledes elſkte, at han gav dem ſin eenbaarne Søn; og „ dig, haver JEſus ſaa høit agtet, at han har givet ſig i „ Døden for dig; og du ſkal blive et godt og evig lyksaligt „ Menneſke; ja du kan blive det, naar (wenn burde her være givet ved derſom; thi naar har ſom oftest Hensigt til Tiden) du vil. Alt det dig dertil er fornøden, er af Guds „ kierlige Forſorg ved JEſu Fortieneſte og for dig foranſtal„ tet. Anvend det da nu og paa din Side til Nytte o. ſ. v.“

S. 9.

„Einige sind bereits redliche, gute Christen, andere aber nicht.

S. 12.

„Nogle ere allerede redelige gode Christne, andre ikke.

nicht. — Die letztern mögen sich bey unsern Communionen ihres bisherigen Undanks gegen den, der sie von Sünde und Elend hat befreien wollen, innigst schämen. Sie mögen eine herzliche Reue über ihr unchristliches Verhalten in sich erwecken ꝛc.

— De sidste, o! de blues inderlig ved vores Communion. De skamme sig ved deres hidtil viiste Utaknemlighed mod den, som har villet befrie dem fra Synden og al Elendighed. De føle hiertelig Fortrydelse over deres uchristelige Forhold ꝛc."

Man seer, at Meeningen her er ganske forderver. Lüdke siger, hvad der burde skee, og Hr. H. fortæller det som noget, der allerede er skeet eller skeer. Skal Oversættelsen, som det synes, forstaaes opmuntringsviis, da burde noget Opmuntrings-Tegn have viist det. Hvad det skal sige, at de uchristeligsindede blues inderlig ved vor Communion, veed vi ikke. Den i det Hele herskende Utydelighed reiser sig enten af Mangel paa Indsigt i Sproget eller af Uagtsomhed. — S. 107 og 108 finde vi for Versets Skyld tilstundend', stedse', Hiert', Smert', og disse mange eenstavelses Ord samlede: „tag til Takk' selv mig."

S. 111.

„Es muß daher mit dem ganzen Geschäfte, welches JEsus auf Erden verrichtet hat, es muß mit den Ursachen und Absichten seiner Leiden und seines Todes, mit der Lehre, die er gepredigt, mit dem heiligen Leben, das er geführt hat, seine gewisse Richtigkeit und gerade die Bewandniß haben, welche uns in der evangelischen Geschichte davon angegeben wird, da die ersten Christen seine Anordnung des heiligen Abendmahls befolgt haben."

S. 156.

„Det som derfor den evangeliske Historie beretter os, maa have sin fuldkomne Rigtighed med JEsu ganske Bestiftigelse her i Verden, med Aarsagerne og Hensigterne af hans Lidelse og Død: med hans Lære, som han prædikede: med det hellige Liv, han har ført; da de første Christne have fulgt hans Anordning om den hellige Nadvere."

Aldrig kunde Lüdkes Ord været fremkomne i vort Sprog i en urigtigere Forbindelse. Enhver Sprogkyndig seer let, at welche uns in der ... angegeben wird er rykket ud af sin

rette

rette Sammenhæng, og ſat paa et Sted, hvor det ſlet ikke havde at beſtille, hvor det forqvakler hele Meeningen. Dog nok om Overſættelſen, vi lægge kun dette til, at Stregerne, hvoraf ingen findes i Originalen, gierne kunde været borte i Danſken, og at det klinger alt for tydſk, naar Hr. H., ſom ofte ſkeer, henflytter Verbum til Periodernes Slutning, for Ex. S. 12: „da kan de med Frimodighed nærme ſig.“ S. 24: „Luther troede at have god Grund, hvorfore Skriftemaal paa den Tid var at vedblive.“ S. 32: „Et eller tvende af ſlige Vers udvælg til din Skriftebøn.“ S. 39: „at du i din Siel er rørt;“ ibid. „i det udvortes ved Gebærder og Miner meget naturlig giver det tilkiende.“ S. 41: „ſom du allene for denne Lyksalighed har at takke o. ſ. v.“ —I Hr. Hs. ſkriftmæssige Afhandling om Nadveren er ſagt meget got, men ogſaa meget, ſom Almuen kan undvære, og intet, ſom jo enhver kiender af Syſtemet, med mindre man hertil ſkulde henregne nogle af Hr. Forfatterens Afvigelſer fra det almindelige, f. Ex., at de Ord, med hvilke Brødet og Vinen i Nadveren rækkes Communikanterne, nærme ſig alt for meget Forvandlingens Lære (See Anmerkningen S. 49) og at vor chriſtelige og dydige Vandel er det kraftigſte Bevis for vor Rettroenhed om Alterens Sakramente (See S. 69). I øvrigt beviſer han først, at Nadverens Sakramente er en Troens Hemmelighed, et Teſtament, dernæſt giennemgaaer han de forſkiellige Partiers Lære og Meeninger, og handler med megen Vidtløftighed først om Katholikernes Forvandlings-Syſtem, dernæſt om de Reformeertes Betydnings-Syſtem, og endelig om den Lutherſke Kirkes Lære. I en Anmerkning S. 47 under diſſe Ord: **Indſtiftelſens Ord læſes af Præſten**, ſkriver Hr. H.: „Det var at ønſke, at de efter en Anordning maatte læſes, „da ſaa mange Præſter, enten af Alderdom eller af Mangel „paa naturlige Gaver, ofte ſynge dem med de ubehageligſte „Toner.“ Vi ſee ikke, hvortil denne Anordning ſkulde behøves. At de, ſom ikke kan ſynge, faaer at læſe, det falder af ſig ſelv, og Recenſenten kiender Præſter, ſom uden al Paatale har læſt i Steden for at meſſe, men at en gammel ganſke uſkyldig Skik, for nogles Udueligheds Skyld, ſkulde afſkaffes, ſynes lige ſaa ubilligt ſom unødvendigt. Nytten af Nyehed i Kirkeſkikkenes Indretning maa være øienſynlig.

Deres Forandring maa for Almuens Skyld foretages med megen Vaerſomhed, og af denne Aarſag troe vi, at Præſtens Sang tilligemed Meſſehagel og Skiorte vil vedblive. Skulde vi ivre imod noget af det, der har Sted under den offentlige Gudstieneſte, da blev det imod Tavlernes Klingen under Prædiken, hvorved mangen Tilhørers Opmerkſomhed paa Præſtens Ord adſpredes. Ved denne Klingklang allene er Recenſenten nu og da bleven hindret i ſin Andagt, men ikke ved noget af det, Hr. Forfatteren ønſker afſkaffet. —— Men hvor vil vi hen? Wr.

Lovtale over **Kort Sivertſen Adeler**, fordum Ridder af Dannebroge og St. Markus, Kongel. Danſk General-Admiral, Vice-Præſident i Admiralitets Kollegio, og Herre til Bradsbierg og Giemſoe-Kloſter. Af L. **Smith**, Lærer i Philoſophien og de ſkiønne Videnſkaber ved det Kongelige Land-Kadet-Akademie. 24 Sider ſtor Octav. Kiøbenhavn, 1779. Trykt i Godiches Bogtrykkerie. Koſter 12 Sk.

De nyere europæiſke Staters Indretning har givet Veltalenhed et ſaa dødeligt Stød, at den neppe nogenſinde vil naae den Førlighed og Styrke, ſom den havde i Grækenlands Friſtater, og i Roms Friheds Dage. I hine lykkelige Tider forſkaffede Veltalenhed dens Dyrkere Anſeelſe, Ære, Rigdom, Vælde; nu (vi tale her ikke om den geiſtlige Veltalenhed) medfører den ingen tilſtrækkelige Belønninger, og man finder aldrig nogen bequem Leilighed til at anbringe den, uden det maaſkee ſkulde være i Skrifter; men og her møde dog adſkillige Hindringer, ſom langt overveie den Opmuntring, een og anden, der indſeer den af Veltalenhedens ſlydende Nytte, tilvinker den lykkelige Taler. Vi indbefatte diſſe Hindringer under den almindelige Benævnelſe Fordomme. Herved forledes man til at troe, at Veltalenhed ikke forſkaffer nogen Nytte, at den ikkun er en unyttig Ordkram o. ſ. v. Man ſeer ofte Poeter ikke allene roſte men endog anſeeligen belønnede; men ſielden omtales den Veltalende, og i Almindelighed tager man ikke i Betænkning at ſætte ham langt neden for Poeten, ſkiønt han virkeligen fortiener en meget høiere Rang, ſaavel i Henſeende til det næſten utrolige Arbeide, han maae foretage ſig for at blive det, og de mange Sielens

ſield-

ſieldne Evner, der maae forenes og findes hos den, der bør begive ſig paa en Bane, ſom ikkun overmaade faa med Held har betraad. Førend vi begive os til Hr. Prof. Smiths Lovtale, vil vi med et par Ord ſige, hvad Nytte Veltalenhed i Skrifter kunde ſtifte. Foruden det, hvortil Hr. Profeſſoren har brugt den, nemlig at forevige velfortiente Mænds Minde, kunde den bruges til at udrydde Fordomme, opmuntre til borgerlige Dyder, gjøre Laſterne forhadte, opvække Gemyt-terne til ſtore og ædle Handlinger, o. ſ. v.; thi hvorfor ſkulde Veltalenhed ikke have ſamme Kraft i vore Tider, ſom den fordum havde? Selſkabet, der udgiver Forſøgene i de ſkiønne og nyttige Videnſkaber, har ikke tænkt forſkielligen, og har allerede ſeet ſig i Stand til at levere en og anden lyk-kelig Prøve i dette Fag.

I at vælge ſit Æmne troe vi ikke Hr. Smith kunde have været lykkeligere. Adelers Minde fortiener virkeligen ikke allene at fornyes, men endog at foreviges. Han har ikke allene giort ſit Navn udødeligt blandt Fremmede, men end-og blant os. Ved ſit Søemandſkab har han reddet den Dan-ſke Flaade, og ved ſin Kyndighed og Indſigt ſatte han den i den Stand, at den under en Juels kloge Anførſel overvandt et Folks Flaade, der i Tapperhed og Mod eftergiver ingen af Europas Beboere. Hertil bør endnu lægges, at da Ade-ler ved ſine Bedrifter havde tilvendt ſig hele Europas Be-undring, og man ved Belønninger, ſom ſvarede til det al-mindelige Begreb, man giorde ſig om hans Fortieneſter, ſøgde at give ham en Ære, ſaae Dødelige have opnaaet, den øverſte Commando over mægtige Nationers Flaader, tog han dog ikke et Øieblik i Betænkning ene og allene at tie-ne ſit Fædreneland, og døende beklagede han allene, at han ikke havde fundet Leilighed ved en vigtig Seiervinding at bevidne Fædrenelandet ſin Hengivenhed. Saaledes beſkriver Hr. Profeſſoren vor udødelige Helt, og dog er hans Indledning affattet i ſaa almindelige Udtryk, at man deraf maae ſlutte, deels at Adeler ikke har tient Fædrenelandet, deels ikke væ-ret den han var: „Ikke allene den, ſaaledes begynder Hr. Profeſſoren, ſom tiener, men og den, ſom hædrer ſit Land og Folk, kan kaldes ſtor og fortiene ſine Medborgeres Kier-lighed og Høiagtelſe. Den, ſom grundfæſtede Staten ved nyttige Love, den, ſom lærde Landmanden med Fordeel og

Bequemhed at tilberede ſine Agre, den, ſom aabnede i Handelen og Manufakturerne nye Kilder til Landets Flor, eller befordrede Videnſkabernes Opkomſt og Udbredelſe; hvor ſtor Tak ſkylde vi ham, hvor varig og velſignet er ikke hans Erindring." Hvo kan af denne Indledning ſlutte ſig til, at Adeler har været en ſand Patriot, og en ſtor Admiral. Tilhøreren eller Læſeren bevæges viſt ikke til at ynde en Mand, ſom Taleren ſynes at være i Forlægenhed med, og, ſom fremſtilles, ſom den, der trænger til Undſkyldning. Indledningen har desuden den Feil, at den ikke angiver den Synspunkt, hvorfra Helten betragtes, den Gang, Talen tager, og det Diemeed, den tilſigter. Diſſe Indledningens Mangler have adſkillige Ulemper og Ubequemmeligheder i Følge med ſig, blant andre, følgende, at Læſeren ledes omkring, ſom i et Vildtnes, hvorpaa han ingen Udgang ſeer.

Talen i Almindelighed ligner virkeligen Naturen. Snart træffer man en blomſtrig Eng, ſnart en frugtſvanger Mark, ſnart en yndig Dal, ſnart et ſkrækfuldt Vandfald, ſnart en Slette; men man træffer og alt dette uventet. Man læſe Side 9, hvor Taleren ganſke uventet gifter ſin Helt, og deraf beviſer at han var menneſkelig, og naar man tillige efterſeer Begyndelſen af enhver nye Afdeling, ſees Grunden, hvorfor vi tillagde: uventet. Efterat Taleren Side 16 har fortalt Adelers Strid med 70 tyrkiſke Krigsſkibe, ſom han overvandt med et eneſte Orlogſkib lader han ham befales Side 17 at angribe et ſtort tilkommende tyrkiſk Krigsſkib. Hvorfra, maatte man ſpørge, kunde han faae denne Befaling i Søen? Var der flere venetianſke Krigsſkibe nærværende, hvorfor deelte de da ikke Faren med ham? Det være ſom det vil, Sagen er virkeligen ikke vel fortaalt. Endnu bør vi anmerke en ubillig Fordring, Hr. Profeſſoren giør paa ſine Læſere. Efterat han Side 8 har ſagt: „Hvor ønſkede jeg ikke her at kunne male enhver af de Heltebedrifter, ved hvilke Helten saa herlig har udmerket ſig. Men forgieves ſøge vi Oplysning, hvor Hiſtorien tier," og dog driſter Taleren ſig til at giøre denne almindelige Slutning, S. 23: „Hvor manfoldige ere ikke hans ypperlige Handlinger, og hvilken af dem saa liden, at jo dens Udøvelſe fordrer en ſtor Mand? Store Siele pleie ofte at feile; men hvilken Handling af Heltens ſkulde vi ønſke forglemt? Saae man ham vel nogen Tid uberedt at overraſkes af Faren,

eller

eller ſavne Mod til at vove ſig i den, naar Nødvendighed og Pligt det befalede? Hvilken af hans Foretagender mislykkedes? Hvilken Helt var større; men hvo var ſaa feilfrie, ſom han?" Da Læſeren langt fra ikke finder i Talen tilſtrækkelige Data til denne Slutning, maae et ſaadant Magtſprog ſkurre ham meget i Ørene, og ſom han efter det, vi i det foregaaende have viſt, begyndte Læsningen med Ligegyldighed, maa han nødvendigen ende den med Fortrydelſe; thi intet er uudſtaaeligere end at nødes til mod ſin Overbeviisning at kalde noget ſtort, ædelt og fuldkomment.

Hr. Profeſſoren har paa nogle Steder noget ſkurrende i ſit Sprog, ſom uden Tvivl kommer deraf, at han mod ſit Genie ſøger at efterligne en ellers berømt Mands Maneer. Ei heller har Hr. Prof. bragt det til nogen Fuldkommenhed i at danne Perioder, ſom kan blant andet ſees af den 14 Side.

Uden at have Lyſt til at dadle eller forringe Hr. Profeſſorens Arbeide, have vi troet os forbunden til, uden Tilbagehold at lægge de Ufuldkommenheder for Dagen, ſom vi troede at finde i en Tale, adſkillige ikke have taget i Betænkning næſten uden Indſkrænkning at roſe, ſom et Veltalenheds Mønſter. Hvad Skade en ſaadan Anprisning kan ſtifte blant Veltalenhedens unge Dyrkere, behøves ikkun at ſiges, for at indſees, og vil tillige fuldkommen retfærdiggiøre vort Forhold, ſom Hr. Profeſſoren viſt ikke vil misbillige eller miskiende. En Mand af Fortieneſte, og ſaaledes kiende vi virkeligen Hr. Profeſſoren, vil glæde ſig over vor Frimodighed, og ikke længe lade os mangle Leilighed til med ſamme Oprigtighed og Overbeviisning at anprise hans Tale-Evner, ſom nu ved en nøiere og fortroligere Omgang med Demoſthenes og Cicero have vundet en ſtadigere, faſtere og regelmæſſigere Gang. Endeligen bør vi endnu legge dette til, for ikke at blive misforſtaaede: Vi have ikke miskiendt heldige Tale-Evner hos Hr. Forfatteren, men Anvendelſen deraf troe vi ikke at have været den lykkeligſte.

D***

Serena, et Skuespil. Overſat af W. Kiøbenhavn, 1779. Paa Proſtes Forlag.

Indholdet af dette lidet Stykke, der beſtaaer kun af een Akt, er kortelig dette. Den overmaade Jaloux Philint kommer

om

om Natten hiem fra Landet, og treffer Adraſt i Værelſet hos hans Kone, ſom laae i dyb Søvn. Adraſt, ſom bliver efterſat af Philint, undløber med et farligt Saar igiennem Bagdøren, hvortil han havde Nøglen. Philint fatter over denne Affaire affindige Forſætter; ſnart vil han indſperre ſin Serena i et Værelſe, ſnart vil han tvinge hende til at aflive ſig, ſnart vil han være koldſindig, og ſnart vil han ſelv aflive ſig: med hvilket ſidſte han ogſaa ſtaaer i Begreb, da hans Ven Ariſt kommer fra Adraſt og aabenbarer hele Sagens Sammenhæng, hvorledes Serena var uſkyldig, hvorledes Adraſt havde faaet hendes Kammerpige paa ſin Side, og i Haab om at naae ſit Ønſke hos den kydſke ſtandhaftige Serena, bevæget hende til at give ſin Frue en Sovedrik, juſt den Nat, da Philint traf ham i Værelſet hos den ſovende Serena. Materien er ſaa forſlidt, og har ſaa ofte maattet tient Digterne til at hente en Skiern fra Skuepladſen, at den faſt ikke mere kan interreſſere; den maatte da være indklædt i et meget indtagende Sprog. Men til al Uheld er ogſaa Sproget i dette Stykke ſaa ſtudeert og ſaa lignende det almindelige Theaterſprog, at det ſlet ikke giør nogen Virkning paa Læſerne, f. Ex.

„ **Philint.** Forſkrækket over den Skiebne jeg tilbe-
„ reder dig, fuld af Forbittrelſe ikke at finde andet hos dig
„ end Bevæggrunde til at ſtraffe, havde jeg endnu det Haab
„ til overs at kunde forlade dig; men alting, alt er tilintet-
„ giort, du har nu givet mig det ſidſte Stød. Min For-
„ bittrelſe er ſteget til det Høieſte, bered dig paa de ſørgelig-
„ ſte Virkninger af den; du ſkulde allerede have følet dem,
„ om jeg ikke gruede for at beſmitte mine Hænder med dit
„ troløſe Blod, eller meget mere om de ikke bersøvede mig
„ den gruſomme Vellyſt, at plage dig. Du ſkal herefter
„ ingen Glæde mærke hos mig, uden Glæde over at udøve
„ de grueligſte Midler til at mætte min Hævn, og ingen
„ Smerte uden den Smerte at finde dem for lemfældige.
„ Troløſe! om jeg kunde forglemme din Skiendſel, ſaa i
„ Stedet for at formilde mit Hierte, forkaſter din fordømte
„ Konſt, nu at foreſtille mig dine Yndigheder, det ſin
„ Svaghed, og opvækker det til Gruſomhed. Du er vant
„ at ſee mig aldeles afhængig af diſſe bedragerſke Yndigheder,
„ du har overgivet dig Laſten blot i det Haab, at de ſkulde

„ over-

„ overvinde min Vrede. Vent ikke mere at see mig, som
„ deres Slave; forgieves forsøger du dem paa mig, ney in-
„ tet rører mig meere hos dig, jeg elsker dig ikke mere, jeg
„ har aldrig elsket dig.

„ Serena. Ha Barbar, du har aldrig elsket mig.

„ Philint. Jeg, jeg skulde have elsket dig: Den
„ jeg elskede skulde have forraadt mig, og jeg skulde blive
„ uden Hevn! ꝛc. Men jeg begynder at føle nogen Glæde.
„ Fuldkommenheden i dine Forræderier har forvandlet mit
„ Raserie til Foragt. Hvad siger jeg? Jeg synker endogsaa
„ ned til Ligegyldighed, jeg føler, at jeg er Mester af mig
„ selv, jeg bebreider mig intet uden en Vrede, som giorde
„ dig Ære. Det er forbi (han sætter sig) og jeg er nu ro-
„ lig (han staaer op) fuldkommen rolig, ꝛc."

Hvo mærker ikke det er Componisten, som her sidder og sveder, for at føre de Personers Sprog han ikke kiender? Forfatter, Oversætter ꝛc., har ved dette Stykke spildt baade Tid og Flid; thi vi see hverken det kan være til Fornøielse eller Nytte.

Berlin.

Lettres sur l'amour de la patrie ou Correspondance d'Anapistemon & de Philopatros. (See forrige No.)

Den Capital, de skylde Fædrenelandet, det er Dem selv, Deres Opdragelse, Deres Forældre, Deres Midler. At De siger, at den Viise har intet Fædreneland, at dette Navn er ikkun opdigtet af drømmende Philosopher eller herskesyge Tyranner, er noget, som falder bort af sig selv, naar man overveier, at Verden da vilde blive en Tumleplads for uregierlige omvankende Røvere, som sædelig eller sildig maatte finde deres egen voldsomme Undergang. Naar man giør Forskiel mellem ens per se og ens per aggregationem vil man tydeligen indsee, at Fædreneland er ikke noget opdigtet, men noget virkeligt. I det niende Brev giver Anapistemon sig ganske tabt, og beklager, at hans strafskyldige Uvidenhed hidtil har hindret ham i at efterkomme sine Pligter. Endeligen i det tiende Brev bevidner Philopatros sin Glæde over den Seier, Sandheden har indlagt over Fordomme og de nyere epikureiske Philosophers tankeløse Paafund, og glæder sig over at have beriget

Fæ-

Fædrenelandet med en god Borger, ſom er mere end at udvide dets Grændſer.

For med et at kunne overſee den heele Sag, anføre vi her det perſonificerede Fædrenelands Tale til dets ulydige og utaknemmelige Børn, ſom den findes S. 81: „Børn, ligeſaa vanartede, ſom utaknemmelige, hvilke jeg har givet Livet, vil I altid være ufølſomme mod de Velgierninger, hvormed jeg overſøer eder? Hvorfra have I eders Forfædre? det er mig, der har frembragt dem. Hvorfra have de taget deres Føde? fra min uudtømmelige Frugtbarhed: deres Opdragelſe? de ſkylde mig den: deres Midler og Eiendomme: det er min Grund, ſom gav dem. I ſelv, I ere fødte i mit Skiød. Endeligen det er mig, der har givet Eder eders Forældre, eders Venner, og alt det, der er Eder kiæreſt paa Jorden, Tilværelſe. Mine Tingſtuer og Domſtole beſkytte Eder mod Uretfærdighed, de forſvare Eders Rettigheder, de betryge Eders Eiendomme: Politiet, jeg har anordnet, vaager til Eders Sikkerhed: I giennemreiſe Stæderne og Landet uden Frygt for Røvernes Overfald og Stimændenes Dolk; og de Tropper, jeg underholder, forſvare Eder mod vor fælles Fiendes Vold, Rovgierrighed og Indfald. Jeg indſkrænker mig ikke til at tilfredsſtille Eders trængende Nødvendigheder, min Omſorg forſkaffer Eder Livets Behageligheder og alle Bequemmeligheder. Vil I underviſes, finde I Lærere i alle Slags: attraae I at giøre Eder nyttige, vente Embeder paa Eder: ere I ſvage eller ulykkelige, min Ømhed for Eder har ſammenſparet en Underſtøtning, ſom venter paa Eder; og for ſaa mange Velgierninger, hvormed jeg dagligen overøſer Eder, forlanger jeg ingen anden Erkiendtlighed end denne, hierteligen at elſke Eders Medborgere, og at I med en ſand Iver tage Deel i det, der er dem gavnligt: de ere mine Lemmer, de ere mig ſelv; I kan ikke elſke dem uden at elſke eders Fædreneland. Men Eders haarde og vilde Hierte ſætter ikke Priis paa mine Velgierninger. En utæmmet Daarſkab, der har bemeſtret ſig Eders Sandſer, ſtyrer Eder. I attraae at ſtille Eder fra Selſkabet, at leve for Eder ſelv, at bryde de Baand, ſom bør forene Eder med mig. Da Fædrenelandet giør alt for Eder, vil I da intet giøre for det? Oprørſke mod alle mine Omſorger, døve mod alle mine Foreſtillinger, kan intet hverken bøie eller blødgiø-

re

re Eders flintehaarde Hierter? Gaaer i Eder selv; lad Eders Forældres nydte Fordele, og Eders eget sande Gavn røre Eder; lad Pligt og Erkiendtlighed foreene sig hertil, og Eders tilkommende Opførsel mod mig blive saaledes, som Dyden fordrer og min Omsorg for Eders Ære og Bersømmelse befaler." Uden Tvivl vilde enhver anden end en Anapistemon have meget at indvende mod denne endelige Slutning. Een kunde det falde ind, at det Offer, det her saa kaldte Fædreneland fordrer, var for stort. Det fordrer intet mindre end min Taknemmelighed, mit Arbeide, min Lykke, ja endog mit Liv selv, og hvad Belønning kan derfor ventes? Ingen uden den enhver vel ordnet Stat tilbyder enhver Fremmed uden Forskiel, naar han enten ved sine Midler eller Arbeide kan forskaffe sig Livets Ophold. En anden kunde maaskee spørge: Hvad er det for en fælles Fiende her omtales? Er det ikke ofteſt Kongernes Ærgierighed og Stolthed, der skabe Staten Fiender? Endeligen kunde den Tanke falde en anden ind: hvorfor høres der i hele Brevvexlingen intet om Frihed og Religion? Anapistemon, hvor meget han end er Anapistemon, veed dog at sætte Pris paa Frihed. Strax i Begyndelsen af det første Brev siger han: „Jeg fandt i deres Selskab det største Gode, Mennesker kan besidde, Frihed og Venskab." Hvorfor skal man ikke finde det samme i det store Selskab, Fædrenelandet? — Vil Fædrenelandet at jeg skal vise det en besynderlig Erkiendtlighed og Hengivenhed, maae det og bevise mig en besynderlig Gunst og Bevaagenhed. Jeg mener ikke hermed, at det skal foretrække mig mine Medborgere; men det maae mage det saa, at der gives en virkelig Forskiel mellem en Indfød og en Fremmed. Lovene maae betrygge Borgerens Liv, Frihed og Lykke saaledes, at han i ethvert Tilfælde med Vished kan vide, hvad han har at frygte eller haabe. Under deres Indflydelse maae han kunne indsee og kiende sine Rettigheder og deres, som ere ham kiere; han maae føle, at han i Fædrenelandet lever sikrere og roligere end noget andet Sted. Under saadanne Omstændigheder elsker enhver sit Fædreneland; thi han føler at det er hans Ven. Han befordrer ligesaa villigen som ivrigen dets Gavn; thi det er uadskilleligt fra hans eget. Kort, har desuden Religionens endog her Menneskets lyksaliggiørende Undervisning oplyst hans Forstand og giort hans Hier-

te

te dydigt, kan der ingen Tvivl være om, at han jo er Fædrenelandets oprigtige Ven; thi han kan umuelig miskiende dets øvrige Venſkab.

Med ſamme Fornøielſe, ſom vi have læſt et Sted, ſom findes i det andet Brev S. 11, troe vi andre vil læſe det, og ikke ugierne ſee det her: „Gode Monarkier, hvis Beſtyrelſe er viis og menneſkekierlig, udgiøre i vore Dage en Regieringsform, ſom nærmer ſig mere Oligarkiet end Deſpotiſmet; det er Lovene allene, ſom regiere. Lad os udvikle Sagen noget nøiere. Overveie vi den Mængde Perſoner, ſom have Deel i Statens Raadſlutninger, i Rettens Pleie, i Financerne, i de udenlandſke Geſandtſkaber, i Handelen, i Armeerne, i den indvortes Politie, legger man hertil, den, ſom have Stemme i Provincial-Collegierne, ſees, at mange tage Deel i den ſuveraine Myndighed. Fyrſten er da ikke en Deſpot, ſom ingen anden Regel kiender end ſin Egenſindighed. Man bør betragte ham ſom Middelpunkten, hvori alle Linierne fra Peripherien forene ſig. Denne Regieringsform forſkaffer Raadſlutningerne den Hemmelighed, ſom fattes i Republiker, og da Regieringens forſkiellige Grene ere forenede, gaae de, ſom Romernes quadrigæ ligefrem, og medvirke indbyrdes til Statens almindelige Vel. Sidder der en ſtandhaftig Fyſte paa Thronen, findes der mindre Partie- og Oprør-Geiſt i Monarkierne, end i Republikerne, der ofte ſønderrives af Borgere, ſom ved Intriguer og Kabaler ſtyrte den ene den anden. Gives der i Europa nogen Undtagelſe fra det ſagde, er det maaſkee i den Ottomanniſke Regiering, eller nogen anden Regiering, ſom, miskiender ſine ſande Fordele, ikke nøie nok har forbundet Borgernes Fordeel med Fyrſtens. Et vel beſtyret Rige er en Familie, hvori Fyrſten er Fader og Borgerne Børn: Ondt og Godt dele de med hinanden; thi Monarken kan ikke være lykkelig, naar hans Folk er ulykkelige. Naar denne Forening er vel grundfæſtet, frembringer Erkiendtligheds Pligt gode Borgere, eſterdi deres Forening med Staten er alt for nøie, til at de kan ſkille ſig derfra; de ſkulle tabe alt derved, og intet vinde."

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 20.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 18de May 1781.

Adresse-Contoirers Natur, Oprindelse og Rettigheder, med en historisk Beretning om det Kiøbenhavnske Adresse-Contoirs Skiebne og Fremgang, samt de øvrige Adresse-Contoirer i begge Rigerne, og endelig de politiske Tidenders Rettigheder og Privilegier, samlet af Peter von Westen. Odense, trykt i det Kongel. privilegerede Adresse-Contoirs Bogtrykkerie. 84 S. og 1 Ark Tilskrift og Fortale i stor Qvart.

Dersom Hr. Professor von Westen selv havde efterseet de romerske Skribentere, skulde han ikke af den berømte Halliske Skribent, Canzler Ludewig, ladet sig forlede til at give Adresse-Contoirer en Ælde, der er ligesaa urigtig og urimelig som ugrundet og ubeviislig. Samme Skribent skulde da ikke til Giengield for Hr. Forfatterens utidige Roes forledet ham til Feil, som giøre hans Indsigter ikke megen Ære. Hertil regne vi den Side 4 anstillede Sammenligning mellem Adresse-Contoirer og politiske Tidender. Kort, havde Hr. Forfatteren viist mere Kyndighed og mindre Partiskhed, skulde ingen med Rette have kunnet negte ham den ham tilkommende Roes, nøiagtigen at have beskrevet de Danske Adresse-Contoirers Skiebne, og ingen skulde have fortænkt ham, fordi han stræbte at haandhæve deres Rettigheder; men han burde ogsaa have betænkt, at Adresse-Contoirer ingen anden Natur have, end den det behager den lovgivende Magt at

give dem, og at altſaa Adreſſe-Contoirers Rettigheder eene og allene grunde ſig paa de i den Henſeende giorte og givne Anordninger. Det vedkommer ikke Danmark, hvorledes Adreſſe-Contoirer andenſteds ere indrettede, men dette vedkommer, at ſee derhen, at der af diſſe Indretninger kan flyde al muelig Fordeel for det Almindelige.

For at komme i noget nøiere Bekiendtſkab med Hr. Forfatteren, og tillige viſe, at det anførte ikke er ſagt uden Grund, begive vi os til Afhandlingen ſelv, der er deelt i fire Hoved-Afdeelinger, af hvilke den første handler efter Opſkriften om Adreſſe-Contoirers Oprindelſe, egentlige Natur, og deraf flydende almindelige Nytte, hvor i dog noget er indſtrøet om politiſke Tidender. Man lærer her, Tak ſkee Hr. Ludewig og hans Afſkriver, at det gamle Rom havde en Art af Adreſſe-Contoirer, ſom beviſes af Cicero, der taler om intelligentia popularis, hvorunder intet andet kan forſtaaes end Adreſſe-Contoirs Efterretninger. Da det ikke har behaget Hr. Profeſſoren at efterſlaae Stedet, vil vi giøre det for ham, og afſkrive det til behagelig Eftersyn. Cic. Or. C. 33. Erit hæc facultas in eo, quem volumus eſſe eloquentem, ut definire rem poſſit, neque id faciat tam preſſe & anguſte, quam in illis eniditiſſimis diſputationibus fieri ſolet: ſed cum explanatius tum etiam uberius, & ad commune judicium *popularemque intelligentiam* accommodatius. Enhver ſeer heraf, at popularis intelligentia er hver Mands Fatte-Evne, ſom modſættes de Lærderes. Med ligeſaa ſlet Grund beraaber Forfatteren ſig paa libri diurni, eller diurna, ſom Romerne desuden kaldte faſti, ephemeris, commentarius diurnus, actorum commentarius. Havde Romerne haft ſlige offentlige Tidender, ſom man her indbilder ſig under de anførte Navne, er intet rimeligere, end at en eller anden romerſk Skribent havde talt om dem; men dertil findes intet Spor. Desuden veed enhver, at Romerne derunder ikke forſtode andet, end det vi kalde Dagbøger, eller Bog over de daglige Udgifter i Hausholdning. Blant andre Forretninger, ſom Juvenal giver ſin fra Sengen af fortørnede og forbittrede Frue, lader han hende læſe Huusholdnings-Regningen, for at hun, ſom vore Tiders Damer, derved kunde faa Leilighed til at ſkælde paa ſine Folk: Et cædens longi relegit transacta diurni.

Ikke

Ikke større Fortieneste eller Ære har Forfatteren af hans Beretning om de politiske Tidender, der røber en Vankundighed i Historien, som ikke lader sig undskylde. Af den liden Nytte, siges Side 2, som Aviser medføre, der allene bestaaer i at faae noget at snakke om, i Mangel af bedre, og for at stille en opvakt Nysgierrighed og Begierlighed efter Nyt, have Italienerne taget Anledning at kalde en saadan Tidende Gazzetta, af det Ord Gazza, der betyder en Skade, hvilken Fugl er bekiendt af sin Sladren. Saadant kan det ikke falde nogen ind at skrive, der veed, at Italienerne vare de første, der udgave politiske Tidender. Umuelig kunde de altsaa give dem et Navn, der nødvendigen maatte giøre dem foragtede. Rigtigere beskriver den Franske Encyclopedie de politiske Tidenders Oprindelse, hvoraf vi her meddeele det væsentlige. I Begyndelsen af det syttende Aarhundrede bleve politiske Tidender opfundne i Venedig, paa den Tid da Italien endnu var de europæiske Negotiationers Middelpunkt, og Venedig Friheds Tilflugtsted. Man kaldte disse Blade, som udgaves een Gang ugentlig, Gazettes, af Ordet Gazetta, en liden Penge, af en Skillings Værdie, som var gangbar i Venedig. London derimod var det første Stæd, hvor Adresse-Contoir-Efterretninger bleve udgivne. Paris har i de sildigere Tider tildeels efterfulgt dette Exempel. Da dette er historisk sandt, bortfalde alle Hr. Forfatterens af Adresse-Contoirets opdigtede Ælde dragne Slutninger, som vi, for at undgaae Vidtløftighed, og for at kunne meddeele Efterretning om det rigtigere og nyttigere, som findes i det følgende, her maa forbigaae.

Den anden Afdeeling meddeeler en historisk Beretning om det Kiøbenhavnske Adresse-Contoirs Oprindelse og Fremgang. Hr. Jacob Frantz von der Osten fik af Kong Friderich IV. den 6te Mart. 1706. Privilegium paa at lade holde Porte-Chaiser, og hans Fuldmægtig ved Anlægget blev det tilladt at holde et Adresse-Contoir. Skildet skulde være en Glas-Lygte i Form af en Stierne, med det Kongelige Chiffer over, hvor i der om Natten skulde brænde en Lampe. Contoiret blev anlagt i Færgestrædet, og Fuldmægtigen derved var Hans Knud Sylling, som siden blev Landstings-Hører i Ringsted. De derfra udgivne Placater, indeholdende nogle faa Bekiendtgiørelser, bleve trykte opslagne paa visse Hiør-

ner. Subſkribenternes Tal var 1711., da det formedelſt Peſten ophørte, 73. Dets anden Oprettelſe er uvis. Af en Bekiendtgiørelſe af M. Tideman, privilegeret Bogholder paa Adreſſe-Contoiret, hvorved hans Kone paatog ſig at være Fæſtekone, ſees, at det har været i Gang 1721. 1724. udkom dets Blade ikke ſom Placater, men paa 4 Octavſider under Titel: Adres- og Notifications-Relations. 1726. var man betænkt paa dets Udvidelſe. Det blev anlagt paa Hof-Apotheket paa Store Kiøbmagergade, og man udgav en nye Plan, ſigtende til dets Udvidelſe og Forbedring, ſom dog blev tilintetgiort ved den Kiøbenhavnſke Ildebrand 1728. Efter denne ulykkelige Tildragelſe ſtandſede det i 20 Aar. 1749. aabnede Hof-Etatens Auctions-Forvalter, Procurator Niels Holm, det tredie Gang paa Hiørnet af Compagnie- og Knabroe-Strædet. Men Holm, der havde giort ſig megen Umage for at bringe Indretningen paa Fode, døde, og med ham henhvilede Adreſſe-Contoiret 10 Aar. Porte-Chaiſerne, der forhen indbragte noget anſeeligt, vare, fra den Tid Lænkerne ved Slottet bleyne borttagne, gaaet af Brug, og ingen uden en ligeſaa virkſom Mand, ſom Hr. Agent Holck, ſkulde have faldet paa at tænke paa dets fierde Oprettelſe, ſom ſkeede i Aaret 1759. Efter nogle Aars Forløb tilkiøbte Hr. Agenten og hans Compagnon Andersen ſig Privilegiet af von Oſtens Arvinger. Hvo der nøiere vil kiende det Kiøbenhavnſke Adreſſe-Contoirs Skiebne, og Hr. Agent Holcks Uheld, hvorved han nødtes til at overlade andre Frugten af hans Arbeide, finder her en udførlig Efterretning derom. Det Norſke Glas-Magazin og utroe Folk vare de fornemmeſte Aarſager; og dette bør tiene enhver til Advarſel ikke at befatte ſig med mere, end han ſelv kan beſtyre og forſtaaer; thi uden denne Forſigtighed gaaer det ham ſom den Blinde, der intet veed af Graven, førend han er ſtyrtet deri.

Den tredie Afdeeling opregner de Adreſſe-Contoirer, ſom i Anledning af det Kiøbenhavnſke ere bleyne oprettede i de Kongelige Stater. 1765. blev det Bergenſke Adreſſe-Contoir oprettet af Politie-Actor i Bergen Hr. Ole Broſe. 1766. oprettede J. W. F. Hager det Flensborgſke. Det Tronhiemſke blev oprettet i Aaret 1767. af Commerce-Secretair Martinus Niſſen. Det Helſingøerſke, ſom nu er indgaaet, op-

ret-

rettede Emanuel Balling. Det Chriſtianssandſke blev anſøgt og bevilget 1768. Controlleur og Toldbetient Hans Dreyer. Af Mangel paa Bogtrykkerie blev Efterretningerne ſkrevne. Controlleuren blev forflyttet og Contoiret ophørte. 1771. anlagde Chriſtian Gorm Biering det Odenſeſke, og tillige et Bogtrykkerie. Begge Deele tilkiøbte Hr. Forfatteren ſig 1779. Hofraad Hager, der havde oprettet det Flensborgſke, ſøgte om Tilladelſe at forlægge det til Altona, hvor han fra 1773. udgiver Adreſſe-Contoir-Efterretninger under Titel af Altonaer Adreſſe-Contoir Nachrichten. Det Kiøbenhavnſke Adreſſe-Contoir har ſaaledes foranlediget 7 andre, hvoraf 5 ere i Drivt. Megen Indflydelſe har desuden det Kiøbenhavnſke Adreſſe-Contoir haft paa de Aalborgſke nyttige og fornøielige Jydſke Efterretninger, hvis Udgivere er 1771. forundt et Privilegium, overeensſtemmende baade med politiſke Tidenders og Adreſſe-Contoirers Privilegier. Endnu er der en Art af Adreſſe-Contoirer i Chriſtiania og Wiborg, hvoraf hint i dets Blade under Navn af Norſke Intelligentz-Sedler, og dette i den Wiborgſke Samler, indrykker Bekiendtgiørelſer, dog uden at være berettigede dertil ved noget Privilegium. Paa ſamme Maade udgiver Boghandler Iverſen ſin Fyhns Stifts-Journal i Odenſe ved Siden af et privilegeret Adreſſe-Contoir. Af den for os liggende Afhandling ſynes det ikke at han dertil er berettiget. I øvrigt forekommer det os, ſom Hr. Iverſen for en ſtor Deel ligner Hr. Agent Holck. Han er driſtig, virkſom, foretagende, vovende alt, forſvarende ſig, ſom han kan. Naar man har ſeet et forvildet Dyrs Sporer, der ængſtelig ſøger Udflugt, har man Originalen til Stifts-Journalen. Dog man bør ikke være ſaa nøie regnende med Planer til ſaadanne Blade, der efter Omſtændighederne kan modtage mange Forandringer, og, ſom naar de foretages af Kyndige, geraade altid til Fordeel; men dette kunne vi paa ingen Maade tilgive Hr. Iverſen, at hans Stifts-Journal, ſom og den ſtørſte Deel af hans Forlags-Skrifter, vrimler af Feil, begaaede deels af Skiødesløshed og Uagtſomhed, deels af en utidig Lyſt til Vittighed, deels og fornemmelig af Ukyndighed i Modersmaalet. Naar Hr. Iverſen drager Omſorg for, at diſſe og ſlige Feil undgaaes, og ſtørre Fuldkommenhed i det Heele finder Sted, have vi ingen Aarſag til at laſte hans Virkſomhed, ſom vi

da anſee for meget nyttig. Hans egen Fordeel vil intet Tab lide ved at iverkſætte de af os tilraadede Forbedringer, og deraf ſeer han, at det ikke er Dadleſyge og Lyſt til at ſkade, der ſtyrede vor Pen. Endeligen have de Hamburgiſche Adreſſe-Contoir Nachrichten, ſom begyndte 1767., for en Deel taget det Kiøbenhavnſke Adreſſe-Contoir til Mønſter.

Den fierde Afdeeling har denne Opſkrift: Om de politiſke Tidender og deres egentlige Rettigheder efter ſammes Privilegier. Jørgen Clauſen Giøe fik 1670. Privilegium paa at udgive ſaadanne Tidender, ſom dog ikke kom i nogen ret Drift og Anſeelſe førend Cancellie-Raad Jochum Wieland lagde Haanden derpaa 1720. Fra 1748. ere de fortſatte af Hof-Bogtrykker Berling og hans Arvinger. Om de Høffnerſke politiſke Tidenders Oprindelſe tales her inter. Derimod er her indrykket det Berlingſke Privilegium, og deraf udledt de Rettigheder, ſom tilkomme politiſke Tidender. De Anfald, der hiſt og her giøres mod politiſke Tidender og i ſær mod de Berlingſke ere ikke af den Beſkaffenhed eller Vigtighed, at de her fortiene at anføres.

Som et Tillæg ere tvende Adreſſe-Contoir Blade fra 1725. og 1726. aftrykte paa 4 Sider.

De her aftrykte Kongelige Privilegier og andre Anordninger Sagen vedkommende forhøie ikke lidet Skriftets Værdie. Af Fortalen ſees, at Hr. Agent Holck har meddeelt Hr. Forfatteren Efterretningerne om det Kiøbenhavnſke Adreſſe-Contoir. Desuden findes i Fortalen Hr. Agentens Fortieneſter af det Almindelige opregnede, dog, om vi mindes ret, ikke ſaa fuldſtændigen, ſom i Fedderſens Nachrichten von dem Leben und Ende gutgeſinnter Menſchen.

Da Hr. Profeſſoren ved alle Leiligheder ydeligen lader ſig merke med, at Adreſſe-Contoir-Efterretninger ere nyttigere end politiſke Tidender, vil vi, uden at tvivle om eller negte diſſes eller hines Værdie, og uden at give denne eller hin Indretning Fortrinet, bede ham at legge Merke til følgende, førend han en anden Gang paatager ſig at dømme i denne Sag. Et Adreſſe-Contoirs egentlige Henſigt og Formaal er den Stads Nytte, hvori det holdes, og derhen bør altſaa de Efterretninger ſigte, ſom det indrykker. De politiſke Tidenders Cirkel er ſtørre. Det er hele Staten de bør meddeele tienlige og nyttige Efterretninger. Der udfordres

ſtør-

ſtørre Indſigt til at beſtyre diſſe end hint. Hr. Forfatteren har ikke megen Uret, naar han ligner et vel indrettet Adreſſe-Contoir ved et Uhr, ſom ikke behøver andet for at holdes i Gang, end til rette Tid at trekkes op. Adreſſe-Contoir-Efterretningernes Forfatter, i ſær den Kiøbenhavnſke, har ſielden Plads til andet, end det Publikum lader indrykke, og fra ſaadanne Bekiendtgiørelſer kan han hverken tage noget fra eller legge noget til. Avis-Skribenten maa, efter de indløbne Begivenheders Mærkværdighed og Mængde, ſaaledes betiene ſig af ſit Rum, at alt mærværdigt kan finde Plads. Han maa altſaa, naar Omſtændighederne udfordre det, med faa Ord kunne fortælle det vigtigſte, og dertil behøves ikke liden Skiønſomhed. Hin behøver ikkun at ordne det indſendte, denne maa først ſamle, førend han kan ordne; hin har oftest Tid nok til ſine Forretninger, denne mangler den ofte; hin behøver ingen udbredt Kundſkab eller Sprogkyndighed, denne bør ikke allene forſtaae de almindeligſte europæiſke Sprog, men bør desuden beſidde en udbredt Kundſkab, i ſær i den nyere Hiſtorie og Geographie, Statiſtiken, Fredſluttninger, Staternes indbyrdes Forhold o. ſ. v., og endeligen uden at være en god Skribent kan han ikke opfylde den Kongelige Anordning om de maanedlige Tillæg. Hr. Profeſſoren, der indſeer, at den gierne Paaſtand er rigtig og billig, vil uden Tvivl for Eftertiden dømme mildere om politiſke Tidender, om hvis Nytte, naar Forfatteren efterkommer ſin Pligt, ingen kan tvivle.

Den borgerlige Sammenholdighed, foreſtillet og anpriiſt i en Tale, paa Kongens Fødſelsfeſt 1777., paa Gymnaſio i Odenſe, af D. Nicolai Nannestad. Odenſe, trykt i det Kongel. privilegerede Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. 52 S. i ſtor 8vo.

Dersom der til en god Tale, foruden gode Tanker og Forbindelſe imellem Tankerne, udfordres et net, indtagende, rørende og over det daglige ophøiet Sprog, et Sprog, der ikke trætter iſteden for at oplive, der ikke fører Kulde over Tilhørerne eller Læſerne iſteden for at opflamme deres Opmerkſomhed, et Sprog, der er ligeſaa langt borte fra det matte og udſvævende, ſom fra det opſkruede og phantaſtiſke, da venter ingen nogen ret god Tale fra Hr. Forfatteren; thi det er

tilforn i disse Efterretninger blevet beviist, at han ikke har det nette, ziirlige og oplivende i sin Magt, at hans Skrivemaade er kold, udsvævende og i adskillige Henseender besynderlig. Dette passer sig ogsaa paa nærværende Tale, hvilken vi have foretaget os at anmelde, ikke for at dadle; thi langt fra os være alle uædle Hensigter! men kun for at fyldestgiøre vort Løfte om efterhaanden at indhente store og smaa hidtil uanmeldte Skrifter. I en foregaaende Tale havde Hr. Doctoren paalagt sig det som en Lov, at om han oftere skulde føre Ordet ved nogen Høitidelighed, vilde han helst opvarte sine Tilhørere med en borgerlig Tale. I Indledningen beviser han derfor, hvor tilørsligt dette er, og tillige anmelder de Vanskeligheder, han har fundet ved i denne Henseende at opfylde sin Forpligtelse. „Jeg nødes (skriver han „ S. 12) til at blive inden for det almindelige, der altid haver „ noget af det ufordeelagtige ved sig, at det falder mere i det „ tørre, end naar noget enkelt og besynderligen foresvævende „ Tilfælde eller Anliggende kan give en Tale Lys og Liv.“ Herfra giøres Overgangen til at interessere „paa den frugt„ bareste og kraftigste Maade ved den indbyrdes Forstaaelse „ og Begegnelse, som maae kaldes **den borgerlige Sam„ menholdighed**,“ og nu udføres denne Materie med philosophisk Grundighed og Nøiagtighed. Den borgerlige Sammenholdighed maae mere betragtes, som noget der bør have Sted imellem Stænder, end som allene imellem Personer og Familier. Der kan være personlig eller Familie-Sammenholdighed og Usammenholdighed, som dog derfor ikke kan kaldes borgerlig. Der kan være Enighed imellem Folk af een Stand eller af forskiellige Stænder, for Exempel imellem Krigsmanden og Landmanden, som ikke heller fortiener dette Navn, enten fordi den ikke er almindelig og herskende, eller fordi den ikke har sin Grund i det, der henhører til deres forskiellige Stand eller Metier, men enten i Naboeskab eller anden besynderlig Venskabs Forbindelse. Ikke heller ere Clubber eller udelukkende Selskaber Beviser paa borgerlig Sammenholdighed, hvor stor Enighed, der end indbyrdes kan herske imellem Lemmerne. Den maae altsaa være imellem Stænder af alle Slags, som kan have Sted i det borgerlige Selskab, imellem rig og fattig, anseelig og ringe Stand, imellem dem, der ere fødte til Værdighed, og dem, der ved Dueligbed maae opsvinge sig dertil, eller undvære borgerlige Fortrin, imellem Embedsmænd

og private Folk, Kiøbmænd, Professionister, Konstnere, Daglønnere, Krigere og civile, Lærde og Læge, Kiøbstædmanden og Landmanden. Og nu viser den sig deri, at de af den eene Stand have Agt for det, der hører den anden Stand til; at man tilbørligen agte dem af enhver anden Stand, der særdeles udmerke sig ved Retskaffenhed og Duelighed, ved lovlig og priisværdig Vindskibelighed og Flid fornemmeligen i det, der hører til den Stand, hvori de befinde sig; at enhver af alle Stænder ei allene gierne seer og ønsker enhver anden Stands Vel og Forfremmelse, men og virkelig i beste Hensigt giør alt mueligt dertil efter Vilkaar, Evne og forekommende Leiligheder, især med det Forsæt omhyggeligen at udføre de Forretninger, anvende de Fordeele og villigen bære de Byrder, som høre ens egen Stand til; at Fædrenelandskierlighed saaledes foreener sig med Menneskekierlighed, at den sidste lyser for den første, leder og styrer den, men den første igien ogsaa bestemmer den sidste i dens Fald og Løb, og leder den helst hen til den Side, hvor de begge kan virke med samlet og foreenet Drift og Styrke. — Det er denne Plan, som videre udføres og tilsidst oplyses af Pauli Lignelse om Lemmerne paa det menneskelige Legeme. Alt er vel igiennemtænkt og Hr. Doctoren værdigt, men Sproget kan vi, som sagt er, ikke bifalde. Her ere, foruden det anførte, et par Prøver: S. 6. „Da haver enhver Tale en stor For„ deel, naar den kan gisres interressant for de Anhørende. „ Uden denne Egenskab vil den stærkeste Tale ikkun synes „ mat, den heftigste ikkun synes frostig og tom, den lære„ rigste og konstigste falde kiedsommelig o. s. v." S. 7. „ De borgerlige Taler betreffe mestendeels Ting, der ere af „ det udvortes Slags og for Sandserne; thi saadanne ere „ dog de, som der i det borgerlige Liv mest haves med at „ gisre; og Ting af den Art røre almindeligen mere, end „ hvad som enten blot intellectuelt, eller blot moralskt er. — „ Men da først ville borgerlige Taler selv tilfulde kunne ha„ ve den Fordeel, at være interressante, naar de betreffe „ enkelte, just besynderligen foresvævende og ret presserende „ Tilfælde og Anliggender; naar man kan indlade sig i saa„ danne Ting, kan vende dem paa hvilken Side man vil, „ efter alle enkelte og besynderlige Omstændigheder derved, „ fremvise dem derved, saa at sige ret i Nærheden og lige„ som i virkelig Legems Størrelse o. s. v." ω.

Tale-Evnens Vigtighed; foreſtillet i en Tale paa Kongens Fødſels-Feſt 1781, paa Gymnaſio i Odenſe. Af Mag. **Hans Sibbern**, ſom Vicarius for Profeſſor og Rector **Søren Anchersen**. Odenſe, trykt i Adreſſe-Contoirets Bogtrykkerie. Stor 40 S., foruden 8 S. Titel, Forerindring og Fortegnelſe paa Subſkribenter. 8vo.

Den ved de lærde Skoler af høiere Rang brugelige Skik, at høitideliggiøre Erindringen af Landsherrens Fødſelsdag ved Taler, ſom tillige indeholde Afhandlinger over eet eller andet Stykke af Videnſkaberne, er en Skik, der ikke mere er hærdet i Ælde, end den anpriſer ſig ved Tingens egen Billighed. Thi Billigt er det, at de Underviisnings-Anſtalter, ſom enten ganſke eller tildeels have deres Indretning af Fyrſten, og i alle Tilfælde nyde hans Beſkyttelſe, lægge ved diſſe Leiligheder for Dagen, at de ere forſynede med ſaadanne Lærere, der kunne opfylde Henſigten af de Poſter, hvori de ere ſatte, og derved befordre den Nytte, man ved heele Inſtitutet har havt for Øine. For Talernes egen Perſon er denne Skik heller ikke at ringeagte, da de, ſom D. Erneſti et Sted udtrykker ſig, derved kan finde Anledning til at viſe ſig, baade ſom Lærde, og for deres Deel taknemmelige. Gymnaſium i Odenſe, ſom følger ſamme Skik, giør tillige Jagttagelſen deraf interreſſant for fleer end de Studerende alleene, ved det, at ſlige Taler der holdes i Modermaalet, og Tilhørere af alle Stænder komme ſammen for at høre dem. Saaledes og for ſaadan en Forſamling er nærværende Tale holdet, for hvilken Læſeren ikke kan andet end fatte en gunſtig Fordom, ved at tælle over 130 Subſkribenter, meeſt fra Odenſe Bye, og deriblandt meget indſigtsfulde Mænd, ſom have befordret den til Trykken. Forfatterens Plan er denne: han ſøger først at viſe, i hvilken Bemærkelſe han vil have taget det, at tale; dernæſt forklarer han Nødvendigheden af denne Evne hos Mennesker, ſom Skabninger, der fra deres allerførſte Tid af have været beſtemte dertil, at de ved ſelſkabelig Forbindelſe ſkulde befordre hverandres Lykſalighed, hvilken Nødvendighed dog i Verdens yngſte Alder har maattet ſtrække ſig til langt ferre Ting og Ord, end nu, da Menneſkene, formedelſt Selſkabets Formerelſe, behøve den ordrigere Tale. Videre erindrer Forfatteren den Hielp, Talen har af Forſtanden og dens Oplysning, og hvad Nytte den ved denne Hielp kan bringe det menneſkelige Selſkab

igien-

igiennem alle Verdens og Menneskets Aldere i en hver Stand og Forfatning, i alle Foretagender og Omstændigheder. Derpaa handles om den Virkning, Sædelighed, mild og Videnskaber forfremmende Regiering og Fred hos Nationerne har havt og har paa Talens Fremgang, hvilket oplyses med det gamle Roms Exempel. Og herfra gjøres Overgangen til at vise, hvad Liv Talen har faaet hos Dannmarks Undersaatter, ved Følelse af Regenternes Omhue for deres Oplysning og borgerlige Velfærd.

Vi have følgende Anmerkning at gjøre, hvori maaskee Læseren allerede, ved at gjennemtænke dette Udtog af Talens Plan, er forekommet os: at det i Henseende til Forfatterens Bestemmelse af Begrebet at tale, Tale og Tale-Evne, Ord, som han uden Forskiel bruger, ikke er tydelig nok hvad han tilsidst egentlig vil have forstaaet derved. Thi S. 6 synes han at bruge Ordet Tale til at betegne det besynderlige Sprog, som foreener ethvert Lands Indbyggere for sig, saasom det danske Sprog i vort Fædreneland, naar han siger: „ Som Mennesker og Medmennesker, og især, som Med„ borgere og Undersaatter under een Regiering, ere „ vi — alle ved Selskabs-Baandet Talen sammenknyttede „ til Legemer af et sammenholdende Stats-Legeme;" da dog Talen, som en Evne betragtet, bør ansees for at strække sig videre, og at indbefatte tillige den muelige Dueliggiørelse til at kunne i alle Sprogs lydelige Ord fremføre sine Tanker. Fra S. 24 til 29 indskrænker han Begrebet af Tale-Evnen allene til Veltalenheden, hvilken dog kun er en vis ædlere Grad af hin, og som, da det beroer paa udvortes gunstige Omstændigheder og paa Staternes Forfatning, hvorvidt den kan opkomme og være brugbar iblant Menneskene, er meget forskiellig fra den Talens Evne, som er Menneskets medfød, og bestemt til at skulle tiene det under alle udvortes Tilfælde. Det Begreb, som vi troe at være meest overeensstemmende med Forfatterens Hiemeed af Talen, og som han derfor havde giort vel i at holde fast ved, uden at blande det sammen med andre, er det almindelige, der fremsættes. S. 2 og 3 „ Ved at tale forstaae vi Tale-Ev„ nen selv, den skielnekiendelige Gave, at kunde ved lyde„ lige Ord, som ledsat til at forklare Sinders Meening, ud„ vikle sine Tanker"; men hvad han lægger til: „og af „ Tankerne tilbageholde nogle og fremføre andre, eftersom

„ de

„ de nærmeſt maatte ſkiønnes at ville tiene et fornuftigt „ Øiemeed," har efter vor Indſigt intet i denne Definition at beſtille, da dette ſidſte unægtelig bliver en Virkning af Forſtanden og ikke af Talen. I øvrigt forſtaae vi ikke, hvorledes Forfatteren, efter denne Beſtemmelſe af Begrebet at tale, kan finde nogen ſand Forſkiel imellem den **virkelige Brug af Tale-Evnen** og Tale-Evnen ſelv, hvilken Forſkiel han dog antager S. 2; thi da Tale-Evnen beſtaaer i „at kunne ved lydelige Ord udvikle ſine Tanker," ſaa indeholdes jo heri virkelig Brug af Evnen, og at ville, at den Døve og Dumme ſkulde beſidde Tale-Evnen, om endſkiønt han ikke har den virkelige Brug deraf, forekommer os at være en Modſigelſe. Forfatteren har frygtet for, at han, i Fald han ikke giorde ſaadan Forſkiel, ſkulde ſynes at udſtøde den Døve og Dumme af Menneſkenes Tal, naar han nægtede ham Taleevnen. Men, foruden at Forſtand, Villie, Frihed, Indbildningskraft, Hukommelſe, Opmærkſomhed, Eftertanke og Skarpſindighed, ere de Evner hos Menneſket, der, ſom Forfatteren ſelv ſiger S. 5, nærmeſt henegne ſig til Sielen, og have de andre Evner, hvoriblant Taleevnen, under ſig, ſaa at følgelig hine, endog med dennes Mangel ere tilſtrækkelige til at ſkille Menneſket fra Dyret; ſaa ſee vi heller ikke, hvorledes den Forfatning, at være nægtet Talens Brug, kan være meget forſkiellig fra det med alle Evner fuldbegavede Menneſkes, ſom Skiebnen kan have ſat hen i en Ørk og Eenſomhed, hvor ingen andre Mennesker ere, og hvor altſaa Talen ikke behøves. Den ſamme Bevisthed, ſom denne kan have om hvad der gaaer for ſig i hans Siel, ſynes ogſaa at kunne finde Sted hos den Døve og Dumme, og denne allene at kunne giøre ham berettiget til Plads iblant Mennesker.

Vi have udført foreſtaaende Anmærkning temmelig vidtløftig, fordi den uviſſe Beſtemmelſe af Taleevnens Begreb hos Forfatteren, ſom den angaaer, ſynes os at have foraarſaget endeel Forvirring i Talens Sammenſætning, da Materiens Synspunkter derved ere blevne deelte, og alt hvad Forfatteren ſiger, maa henføres ſnart til Talen, ſom en naturlig Evne betragtet, ſnart til Sprogene, ſom dog ikke kan anſees for andet end Talens forſkiellige Indklædninger, og ſnart igien til Veltalenhed.

Om Ordenen og Rigtigheden i Forfatterens Tanker kun-

ne

ne vi ikke tale, uden tillige at sige noget om hans Stiil; da desuden disse to Ting altid ere saa nøie forbundne, at den sidste ikke kan have Urigtigheder, uden de tillige maae strække sig til de første. Forfatteren har ikke affecteret en vis Mode-Veltalenhed iblant os, hvor man, for at anbringe konstige Vendinger, ualmindelige Ord og smigrende Tonefald, ofte ikke viser sig saa streng mod falske, halvrigtige eller skiæve Tanker, som man burde, og hvor man gior sit Øre saa ilde vant, at der, naar Perioderne fattes noget i det formeente Skiønheds Maal maa tages Tilflugt til at fylde dem med Ord, som undertiden betyde eet og det samme. Men saa modbydelig end denne Skiønskriven altid har været os endogsaa af den Aarsag, at den med Magt vil synes indrettet til at skulle behage; saa kunne vi dog ikke strax finde Behag i Hr. **Sibberns** Stiil, fordi han har vogtet sig for denne Smagens Afvei. Vi kunne ikke billige hos ham den idelige Forbindelse af Ord, hvis Begreber man har Møie med at foreene enten indbyrdes eller, til Sammenhæng med det Foregaaende og Efterfølgende. Vi ville anføre nogle Exempler herpaa. S. 9 i captatio benevolentiæ, hvor Hr. S. forestiller sig selv, som den, der ved denne Leilighed er blevet Taler af Nødvendighed og Pligt, ikke efter egen Bestemmelse eller af Tillid til sine Gaver, lægger han til: „seer „ man paa Pligten, der byder mig at tale; troer jeg, „ at **den blotte Tanke om et selskabeligt Ynske, for-** „ **eenet over** vor allernaadigste Konge, selvvilligen vil love „ mig mine ædelmodige Tilhøreres Taalmodighed!" Hvad skal man forstaae ved: en levende **Skiønsomheds Lyst** til Forbindelse i Selskab, S. 12? S. 15 hedder det om Dyrene, fordi de mangle Talen: „hver for sig maa blive, som „ staaende paa det Trin af Drivters og Kræfters Brug, „ som **Naturen, inden for sit eget Maal vil foranle-** „ **dige.**" Hvad er følg. S. det: at samle en Gisning? S. 17. „den første Tale er vel ei gaaet videre, end — til „ det, som for de første Mennesker, deres Samlings-Hen- „ sigt **ufornærmet**, var nok." S. 19, Hovedhensigten med Menneskenes Taleevne er, „at de formedelst Forstan- „ dens Gave (dannede til at kiende Sandheder, hvoraf de „ fleeste maatte i Eensomhed standses, **mattes** —, ei for- „ deelte efter deres **Mangfoldigheds** Sæd) kunde ved „ Talen og dens **Beskiæftigelser** give Sandhederne frie Luft

„ o. s. v.

„ o. s. v. S. 21. Forstanden og dens Oplysning er „ en „ Hielp, som bør geleide vor Tale om Selskabs Nød- „ vendighed, saa vel i Hensende til vor Fødsels, saa at „ sige, første opladte Tid, da vi end vove jevnlige ud- „ ladt af Skrankerne behøve, for fra, Forældres Skiøn- „ somhed og de Talendes Omsorg; som og i Hensende til „ vor videre Fremgang i Livet o. s. v.“

Hvor meget det hielper til Tydeligheden, naar Perioderne i Stilen paa det nøieste indrettes efter Tankernes naturlige Orden og Sammenhæng, have vi endnu Leilighed til at giøre Forfatteren opmerksom paa S. 18. Han handler her om Talens mangfoldig forskiellige Nytte i Menneskets heele Liv, og lægger til: „ Mærkeligt er det i denne Hen- „ seende, at ingen af Hedningernes Guder ere tillagte saa „ mange Forretninger, som den, der kaldes deres Sendebud; „ venteligst af den Aarsag, fordi det troedes om ham, at „ han har opfundet, hvorledes det eene Menneske kunde ved „ Talen meddeele det andet sine Tanker o. s. v.“ Denne skiønt grammatikalske vigtige Periode, har dog den logiske Feil, at Hovedtanken om Talens vigtige Indflydelse, hvilken indledes ved de Ord: i denne Hensende, opholdes alt for længe for Læseren, der ikke saaer den, førend ved Periodens Ende, da den burde været sat i Spidsen. Denne Feil kunde afhielpes ved at invertere heele Perioden saaledes: Mærkeligt er det i denne Hensende, at den af Hedningenes Guder, som troedes at have opfundet, hvorledes det ene Menneske kunde ved Talen meddeele det andet sine Tanker, tillægges de fleeste Forretninger, og kaldes Gudernes Sendebud, venteligt fordi man troede, han ved denne Talens Opfindelse var meest skikket til at forkynde Menneskket de andre Guders Villie o. s. v.

Et Par Ordspil med det Ord tale i Begyndelsen af Forerindringen og øverst paa S. 9 smaae os ikke; og den sidste Periode af det oversatte Sted hos Epictet S. 4-5 fra: „ saaledes og det at tale, ja! Tale-Konsten selv“ indtil: „ maa ligesom veies, agtes og ansees,“ er saa tvungen i Constructionen, at man maa have Møie ved at giøre sig Stedet forstaaeligt.

Epicteti Enchiridion Græce. Ad fidem opt. Editt. recen- suit

ſuit Abrahamus Kall. Editio Secunda. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos M. Hallager. Koſter 12 ß.

Det var at ønſke man af de beſte græſke Auctores vilde foranſtalte ſlige Udgaver, ſom denne, nemlig et blot Aftryk af Texten, ſaa at de kunde haves for billig Priis: thi der er virkelig ikke en ringe Aarſag, hvorfor det græſke Studium saa lidet elſkes og dyrkes hos os, at bequemme Udgaver af de græſke Auctores, ere deels ſieldnere at faae end de latiniſke, deels meget koſtbare. Det er derfore vel, hvad denne Auctor angaaer, at den lærde Hr. Profeſſor Kall paa ny har beſørget en bequem Udgave af den, ſom ikke allene vil finde Aftræk til Skolernes Brug, men ogſaa kiøbes af andre, der elſke ſolidere Læsning end Romaner og ſligt ſukkerſødt Kram, hvormed vi i vore Tider overvældes. Kunde ſlige Skrifter, ſom dette, baade Udgaver af dem og gode Overſættelſer finde Aftræk, ſaa var det heller ikke at tvivle paa, at der jo ligeſaavel hos os, ſom hos Fremmede, fandtes dygtige Mænd, ſom vare villige til at opofre deres Tid til ſligt Arbeide; og deraf vilde igien nødvendigen følge, at Smagen og Sproget i Almindelighed blev forbedret og en ſund Smag fandtes hos flere Lærde. Men Begyndelſen er endnu ikke ret giort, dog vilde maaſkee Forſøget, om det blev heldigt, hverken mangle Lykke eller Opmuntring til at gaae videre frem.

Dette andet Oplag er ikke et blot Aftryk af det første, ligeſom det første ikke heller er et blot Aftryk af Heines eller nogen andens Udgave, men paa mange Steder forbedret ved bedre Læſearters Optagelſer og egne Rettelſer. Saaledes for Ex. i første Kapitel, hvor der i første Udgave læſes: *ουδεις σε θλαψει, εχθρον κχ εξεις* læſes her *εχθρον κχ εξεις κδεις σε θλαχει.* Ellers ſyntes: *κδεις σε θλαψει* at ſtaae unyttigt og til Overflod. Ligeledes i 2det Kapitel iſtedet for: *αν τε γαρ ορεγη των κκεφ ημιν τινος, ατυχειν αναγκη,* læſes her *αποτυχειν αναγκη* hvilket meere ſtemmer overeens med Stoikernes Terminologie. Sammeſteds i ſtedet for: *των δ' εφ ημιν οσων ορεγεσθαι καλον αν, κδεν κπω σοι παρεστι.* Læſer man her: *των δ' εφ ημιν, οσον ορεγεσθαι καλον αν, κπω σοι παρεστι* og ſaaledes paa flere Steder. Desuden er til dette andet Oplag lagt Vita Epicteti auctore Cl. Heinio. Nærværende Udgave er i Format noget ſtørre end forrige, og trykt med ſtørre Typi.

Leip-

Leipzig.

Af Allgemeine Weltgeſchichte von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit durch Guthrie und Gray, er ſextende Binds tredie Afdeling udkommen, ſom indeholder den nyere danſke Hiſtorie fra Aaret 1523 til 1660, udarbeidet og af Kilderne ſelv og hans Formænds Skrifter uddragen af Daniel Ernſt Wagner. 1780. Stor 803 S.

I de tvende foregaaende Afdelinger af dette ſextende Bind, hvoraf den første udkom 1778 og den anden 1779, afhandles den ældſte danſke, norſke og ſvenſke Hiſtorie indtil den Kalmarſke Foreening, og ſamtlig de tre Rigers Hiſtorie indtil Chriſtian den Andens Affættelſe og Flugt.

Udtoget er uddragen af Gebhardi og Dalins Værker, og de deri anførte Kilder, har Forfatteren ikke ganſke nægtet ſin Opmærkſomhed. Meget ſielden har han veget fra Gebhardi, men oftere fra Dalin, og anført ſine Grunde i Anmærkninger; ogſaa de Skribentere, hvoraf hele Hiſtorien er uddragen, findes citerede.

Uagtet Forfatteren fandt diſſe nordiſke Rigers Hiſtorier ſaa meget og vel udarbeidede for ſig, og ſaa udførligen afhandlede, at deraf kunde gjøres et til Guthries og Gray's Verk paſſende Udtog; ſom ikke af Mangel paa kritiſke Underſøgelſer, paa Tildragelſernes Fortælling og deres omſtændelige Udførſel i Forgængernes Skrifter, behøvede at være ſaa vidtloftig, er dog nærværende Udtog allerede voxet til en uproportional Størrelſe mod de øvrige Dele af Verket; og det vil maaſkee endnu fordre tre ligeſaa ſtore Bind inden Hiſtorien bliver bragt til nærværende Tider, ſaafom Forfatteren iværkſætter det efter ſamme Plan, hvor efter diſſe tre udkomne Afdelinger ere affattede. Han indlader ſig ofte i Privatſager, og fortæller dem temmelig vidtloftigen, ſaa man ſkulde troe, at man læſte de indtereſſerede Perſoners Biography; Krigsoperationer udføres undertiden med en Mængde ſmaa Tildragelſer og Tilfælde ved Byers Beleiring, Indtagelſe ꝛc. og andre flere Ting, ſom enten ikke burde have Sted eller kun løſelig berøres. Følgende Steder kan tiene til Bevis: S. 335-338 om Uenigheden mellem Walkendorf og Tycho Brahe. S. 371-382 af hvilket Sted man ſkulde formode at Forfatterens Verk var diplomatiſk. S. 389. S. 407-415 om det oſtindiſke Handelsſelſkab. S. 460 om Kriſtian den Fierdes Syn. Diſſe Exempler ere tagne af Kriſtian den Fierdes Hiſtorie allene.

No. 21.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 25de May 1781.

Die Hauptlehren der chriſtlichen Religion zum Gebrauch der Schulen in Dännemark und Norwegen, von Benjamin Georg Sporon. Aus dem Däniſchen. Kopenhagen, 1781. Verlegts Chriſtian Gottlob Proſt, Königl. privilegirten Univerſitäts-Buchhändler. Stor, foruden Fortale og Indhold 136 S. i 8vo. Koſter 1 Mk.

Den Danſke Original findes anmeldt i diſſe Efterretninger for forrige Aar første Hefte S. 401 og følg. Vi kan altſaa ikke her have meget om Bogen at ſige. Overſættelſen er, ſom os ſynes, allevegne meget god. De anførte Skriftſteder, ſom hiſt og her lyde noget anderledes i det Danſke, ere her ſatte efter Luthers Overſættelſe. Kun paa nogle faa Steder, hvor Beviſet og Hr. Forfatterens Henſigt ſyntes at fordre det, har man med et Par Ord tilkiendegivet Afvigelſen og noget nøiere udtrykt Meeningen, for Ex. S. 25 §. 38. Jnd. V. 6. Hr. Forfatteren har, ſom Fortalen melder, leveret nogle Tillæg til denne Overſættelſe, ſom ogſaa ſkal findes i et nyt Oplag af Originalen. Diſſe Tillæg ere ikke mange. Det vigtigſte findes S. 101 §. 122. om Aarſagerne, hvorfor Præſter allene bør uddeele Nadverens Sakrament, med diſſe Ord: „Da alſo dieſes Sacrament, ſeiner „ Natur nach, viele Vorſichtigkeit erfordert, ſowol wenn „ es gehalten wird, als auch in Abſicht auf die Beurtheilung der Perſonen, die es genieſſen müſſen; ſo iſt leicht

„ einzuſehen, daß die Verwaltung deſſelben nicht ohne ge-
„ fährliche Folgen andern überlaſſen werden darf, als denen,
„ von welchen man vermuthen kan, daß ſie mit Verſtand
„ und Einſicht dieſe Vorſichtigkeit anwenden werden, und
„ die ſich dazu verpflichtet haben. Aus dieſem Grunde ſind
„ die Lehrer der Kirche, als die Nachfolger der Apoſtel, von
„ den älteſten Zeiten her dazu beſtimmt geweſen; ſo wie ſol-
„ ches auch in einem Staat, dem die Religion wichtig iſt,
„ keinem andern darf erlaubt werden;" hvoraf intet ſtaaer i Originalen. Desuden have vi ved Sammenligning merket tillagt S. 6 §. 6: „ und Daniel Math. XXIV. 15." og S. 95 §. 117: „ ſo oft ihr es thut,". Derimod er Slutnings-Følgen i Originalens §. 1.: „ En Aabenbaring i den Hen-
„ ſeende er os altſaa ønſkelig og ſaare nødvendig," udeladt af Overſættelſen, hvilket vi, ſkiønt Meeningen taber intet derved, formode at være en Uagtſomheds Feil, eftersom Slutningsfølgen i næſte §. rigtig nok findes overſat. Af de tvende første her anførte Tilſætninger, hvortil vore Anmerkninger i Originalens Anmeldelſe har givet Anledning, ſees, at Hr. Etats-Raaden er ædeltænkende nok til at tage imod Erindringer og benytte ſig af dem, naar han ikke finder dem ugrundede eller ganſke uvigtige, og dette er en oplyſt og retſkaffen Skribents Ære, da han derved viſer Lyſt til at gavne og at give ſit Skrift efterhaanden større og større Fuldkommenhed. Tager eder dette til Eftertanke, alle vore Smaa-Skribentere, ſom ere ſtolte nok til at foragte eller taabelige nok til at ſtøde eder over alle Recenſent-Anmerkninger, hvor gode og grundede de end kunde være! Seer heraf, at eders Ære lider intet ved at følge en nyttig Erindring, af hvem og hvor den end gives eder, offentlig eller hemmelig, mundtlig eller ſkriftlig! Den fornuftige Skribent troer ſig aldrig ufeilbar; han bliver af denne Aarſag ikke monitoribus alper; han prøver og beſtemmer derefter ſit Valg. Det gode er ham altid kiært, enten han ſelv eller en anden har fundet det. Han bruger og fremſætter det til Nytte for hans Medmenneſker. Gaaer I hen og giører ligeſaa!

Vr.

Min

Mine Spadſeringer rundt omkring i Hoved-Staden for Løjers Skyld. — Sludder og Sladder har vi nok af, men Reelliteter! — Dem ſkal vi lede efter. **Finkel von Jockum** i hans Afhandling om Phyſiognomier. Kiøbenhavn, 1780. Stor 92 S. i 8vo. Faaes paa Aviſe-Contoiret for 1 Mk. 2 Sk. indhæftet.

Har vi efter Forfatterens Motto nok af Sludder og Sladder, da burde viſt den ſtørſte Deel af hans Skrift blevet hiemme. Han vil være ſatyriſk og løierlig, men ingen af Deelene er han Meſter i. Satyrerne ere intet mindre en fine, og Løierne af det Slags, ſom man neppe drager en Smiil ved. Reelliteterne beſtaae i nogle hiſt og her givne ganſke gode Regler, men diſſe ere deels ſaa almindelige, at enhver kiender dem, deels ſaa indhyllede i Snikſnak, at man maa kiedes ved at læſe dem. Til en Prøve paa Forfatterens Vittighed anføre vi den Strid, han havde med ſig ſelv om ſit Autorſkab S. 6: „Efterat jeg havde dreied min Nathue i tu„ ſinde Bataillioner, og tømt nogle halvſneſe Daaſer Tobak, „ ſtandſet nogle hundrede Gange med Fingeren paa Panden, „ for at merke paa Udfaldet af Striden imellem mine Tan„ ker, ſom kiempede baade paa Kryds og paa Tvers i min „ ſtakkels Hierne, blev jeg endelig eenig med mig ſelv, og „ ſom en viis General, naar han ikke kan udrette noget „ med ſine ſvære Tropper, ſpiller med de lette, for at giøre „ Fienden Defileer og Aproſcher, ſluttede Alliance med mig „ ſelv, og beſtemte mig at ſkrive til Ære for Daarligheden.“ Af Matros-Eeder og Skields-Ord finder man i dette Skrift den fuldſtændigſte Samling; thi Touren er juſt falden paa ſaadanne Steder, hvor de i Mængde kunde høres; men enten maa Forfatteren ſelv beſidde ſtor Færdighed i Kunſten, eller og han maa have haft Pen og Papiir med ſig for at optegne diſſe Rariteter paa Gaden; thi ellers begribe vi ikke, hvorledes de har kunnet komme til at ſtaae i ſaa ſmuk en Orden uden al merkelig Forlegenhed eller Igientagelſe. Efter al menneſkelig Formodning er Lyſt eller Trang til Skillingen Moder til dette Hierneføſter. Vi have faaet nok af at følge den gode Spadſerer paa hans første Tour, hvortil vi i viſſe Maader vare nødte, ſaa vi gierne frabede os Opfyldelſen af dette hans Løfte i Forerindringen: „Spares Liv og Helſen, „ og min Kone ſkulle blive ved ſit Sind, at lade hendes de-

„ termineerte Neengiørelſes-Fæſter fremdeles udgiøre Hoved-
„ ſagen af hendes Kald ſom Huusmoder, ſkal de øvrige Elle-
„ ve Tourer ſikkert blive udgivne i Trykken til behagelig
„ Fornøielſe. Ingen iblant dem, det er jeg forſikret om,
„ vil ſee paa en 10 til 12 Skilling imellem, for at faae ſat
„ ſin Lunge i Bevægelſe, og hielpe mig at lee af vore
„ Daarligheder.“ Ved diſſe Spadſeringers Giennemlæs-
ning tænkte vi ellers paa den fordum flittige Martin Brun,
men ach! han er død og ſkriver ikke mere — og atter ach!
han lever endnu i hans Lige. ω.

En Præſtes Fem og Tyve Aars høie aandelige Anfægtnin-
ger, efter Adſkilliges Anmodning kortelig opſkrevne af
ham ſelv, til et nyt Beviis paa den Skriftens Sandhed,
at HErren ikke friſter noget Menneſke over dets Formue.
Udtaget af de udſøgte Materiers Samling til Guds Riges
Opbyggelſe. Ved Hans Holck. Kiøbenhavn uden Aars-
tal. Trykt hos P. Horrebow, boende i Adelgaden No.
301. Stor 24 S. i 8vo. Koſter 4 Sk.

Der var engang en Præſt, ſom i ſine yngere Aaringer ikke
vilde troe denne Sætning: Homo in mere ſpiritualibus
plane nihil, nihil, nihil poteſt. Han maatte derfor over-
beviſes herom ved haarde aandelige Anfegtninger, hvortil
iblant andet regnes følgende: at han efter ſit Embeds Tiltræ-
delſe i en liden Landsbye Meenighed maatte ſkrive en from
Mand til uden at faae Svar derpaa; at Kræfterne, ja end-
og alle hans Sandſer, bleve ham betagne ved geiſtlige For-
retninger, i ſær ved den offentlige Gudstieneſte, ſaa at den
aandelige Kraft af hans Forſtand, Villie, Hukommelſe,
Phantaſie, Synet, Hørelſen, Følelſen, ſamt Mælet og Ud-
talen blev altſammen overladt til Mørkhedens Magt. I
lang Tid kunde han ikke, uden den allerſtørſte Tvang og Stam-
men, faae udtrykt de allerhelligſte Ord, ja endog ofte ikke
engang nogle Bogſtaver. For hans Øine foreſtilledes Men-
neſker med deres letſindige Gebærder, Gedebukke med deres
Skrig og Opſpringning, Hunde med deres Omløben og Snu-
ſen i Kirken. Hørelſe og Følelſe tabtes ſaa aldeles, at ei
det allermindſte kunde høres af ham, ikke engang Tilhørernes
Hoſte, ja end mere ikke engang Fuglenes Qviddren eller hans
eget Maal og Røſt, ei heller kunde han anføle noget, ikke

en-

engang Prækeſtolens Kanter, eller Gulvet i ſamme ved Fød-derne, eller Pulten paa ſamme, at det jo altſammen var til Fortrædelighed og Hinder for Hænder, Knæer, Sider og Fød-der. Prækeſtolen blev ham herved forſkrækkelig, men det gik ham ſiden ikke bedre paa Kirke-Gulvet og for Alteret, hvorfor han igien beſluttede at betræde den. Han blev nu friſtet til ſlet ikke at concipere ſine Prækener, men kun at diſponere, meditere og bede, men ſee! alle Tanker og al Me-ditation blev ham betagen paa Prædikeſtoels Trappen eller un-der Textens Oplæsning. Offentlig at oplæſe en tydſt Text i Menigheden var ham et af de allertungeſte Stykker i hans Embede, og var det en lang Kirkebøn, da kunde han ſlet ikke holde ud med at læſe den. Engang blev han ſaa angeſt ved at oplæſe Texten for Alteret, at han maatte bede Skole-meſteren gaae paa Prækeſtolen og læſe noget af en Poſtil for Menigheden. Paa hans Sognevei erfarede han og mang-foldige af Satans Friſtelſer. Han hørte, at det gik bag ved ham, og ſaae dog intet. Heſtene vare ham paa mange Maa-der imod og truede ham med Fordervelſe og Undergang. Vin-dene maatte paa en ſelſom Maade forunderlig ſtorme imod ham. Hertil kom ogſaa Friſtelſer af Menneſker, ſom beloe og beløi ham, Friſtelſer af Kisdet om at gaae ud af Læreſtan-den, og heller paa et fremmed Sted at forrette det ringeſte Arbeide. Men i det ſamme blev han kaldet til et bedre Præ-ſtekald i en Stad, hvor han vel og i Førſtningen havde An-fegtninger, men tillige kiendelig merkede deres gradvise Afta-gelſe indtil Pintſe-Aften i det 25de Aar, da de aldeles bleve endte. Juſt da han ſad og mediterede paa Evangelium, ſaae han en Due i Studere-Kammeret ſvæve over ſig. I en Haſt ſprang han hen for at lukke Dørren op og lade den flyve ud, men da han ſaae efter den, var den borte. Hvad det har været for en Due, veed han ikke, men dette veed han, at han efter den Tid ikke mere fornam til hans Anfegtninger, og at det er Sandhed, hvad han før ikke troede: Homo in mere ſpiritualibus plane nihil poteſt. —— Snip, Snap, Snude; nu er Eventyret ude. —— Hvad ſynes vore Læſere om denne Fortælling? Er den 4 Sk. værd? —— De, ſom ikke plages af tykt Blod, vil ved dens Læsning enten opvæk-kes til Latter eller Medynk, og de, ſom har denne Plage, vil derved finde ſig ſtyrkede i at anſee alt, hvad der møder

dem i den vide Verden, for Friſtelſer af den lede Dievel. Hr. Udgiveren kunde altſaa gierne ſparet den Umage, han har haft med Piecen; thi intet Menneſke er tient med den.

ω.

Om Politiet i Paris, og den berømte Politie-Lieutenant Sartine, beſkrevet i tre merkværdige Hiſtorier, hvoruudi viſes noget af de Optrækkerier, ſom Fremmede ere der udſatte for af Spitsbuber, ſamt de herlige Politie-Anſtalter ſammeſteds. Uddraget af wöchentlige Unterhaltungen af H. Holck. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos Johan Rudolph Thiele. 62 S. i 8vo. Koſter 14 Sk.

Denne Piece er ganſke moerſom og fornøielig at læſe. Om Politie-Anſtalterne i Paris meldes imidlertid intet uden dette: „Den Pariſiſke Politie-Ordning er virkelig et Meſter-„ſtykke i ſin Art, og dens utallige hemmelige Drivefiedre „ere ſaa beundringsværdige, at de ſkarpſindigſte Hoveder „ikke kunne opdage ſamme. Man veed vel dette, at der „aarlig bliver udbetalt en anſeelig Sum til Politiets Spio-„ner, og man har villet forſikre mig, at denne Summa „ſkal aarligen beløbe ſig til 20000 Livres. Videre er det „heller ikke ubekiendt, at ikke allene Betientere og Tienere, „fornemmelig i fornemme og offentlige Huſe, men endog-„ſaa Perſoner af Stand, Præſter, Munke, Abbees, ad-„ſkillige Officierer og andre, faae ſaadanne Penſioner, og „derimod, om ikke daglig, ſaa dog i det mindſte ugentlig, „aflægge deres Rapport om alt det, ſom de har hørt, ſeet, „eller erfaret, til Politie-Lieutenanten, dog ikke i hans „Huus, men paa hemmelige dertil beſtemte Steder. Men „alt dette uagtet bliver det dog ſtedſe noget mørkt og for-„blummet, hvorledes viſſe ganſke hemmelige ſmeddete An-„ſlag, hvorom undertiden ikkun to eller tre ſammenſvorne „Gavtyve har været vidende, kan blive kundbare for Poli-„tie-Lieutenantens forſkende Øie i Paris, og hvorledes de „ſkadelige Følger af en ſaadan Complot ere blevne afværgede „i ſamme Øieblik, da Udbruddet ſkulde ſkee." De trende her om Hr. Sartine udgivne Hiſtorier ere af følgende Indhold. I den første handles om et ungt Menneſke ved Navn Lafleur, ſom for at opholde ſig et Aar eller to i Paris kommer med et Brev fra hans Fader til hans Oncle, hvor i han

ſom

ſom et ungt Menneſke, der let kunde forføres, recommenderes hans Opſyn og Omhyggelighed. Onclen tager meget venlig imod ham og beder ham vogte ſig for Forførelſer. Til en Prøve paa ſin Ulyſt til at lade ſig bedrage eller forføre, leverer Lafleur ham ſine 200 Louis d'Or, ſom Faderen havde givet ham med, og beholdt kun meget faa Penge tilbage, i Haab om, at blive forſtrakt af ſit eget med det Nødvendige, naar han behøvede det. Onclen tager mod Pengene, men giver ingen Beviis for dem, fordi Lafleurs Artighed intet Beviis fordrede. L. faaer et Brev fra en Mademoiſelle Barry, ſom udgav ſig for hans Couſine, og udbad ſig, at han jo før jo hellere vilde komme til hende. Han var ſtrax færdig at komme, men først da han holdt uden for Dørren, erindrede han ſig en ham af Onclen given Formaning, at han nemlig aldrig om Aftenen ſkulde gaae første Gang ind i et fremmed Huus, og i ſær tage ſig i Agt for ubekiendte Fruentimmer, der anſtillede ſig, ſom de allerede længe havde kiendt ham. Erindringen af denne Formaning drev L. til at gaae hiem igien, og underveis blev han af en Borgermand, han mødte, underrettet om den ſtore Fare, han lykkelig havde undgaaet, ved ikke at gaae ind i dette ſlette, optrækkerſke og mordiſke Huus. Om nogen Tid kommer han til ſin Oncle for at forlange nogle af ſine Penge, men til ſin allerſtørſte Forundring og Beſtyrtelſe maa han fornemme, at Onclen ei allene negter at have modtaget af hans Penge, men og desuden driver Spot med ham. L., ophidſet herover, vilde gaae lige til Kongen, men bliver af Verten raadet at tage ſin Tilflugt til Sartine. Her klager han da ſin Nød og bliver hiulpen paa følgende Maade: S. lader Onclen kalde for ſig, og efter nogen Samtale befaler ham for Spsg at ſkrive et Brev, ſom han ſelv dicterede, hvor i han med ſit Navns Underſkrift maatte melde ſin Kone, at alting var opdaget. Konen, ſom ved Sartines Tiener fik dette Brev, blev ſtrax bange, bad for ſin Mand, og leverede uden Ophold de 200 Louis d'Or, ſom ſiden blev af Hr. S. den rette Eiermand tilſtillede. Politie-Lieutenanten havde ogſaa opſpurgt den foregivne Couſine Barry, ſom var en Optrækkerſke ved Navn Mademoiſelle Charlot, ſamt Monſr. Talbot, ſom havde gaaet hende til Haande i det mislykkede Bedragerie. Begge bleve forhørte; hiin ſtraffet og denne tiltalt. Lafleur ſtod

nu ligeſom forſteenet af Forundring, og finder i Hr. Ss. Huus ei allene ſine Penge, men og ſin virkelige Couſine **Barry**, ſom falder ham om Halſen. — Den anden Hiſtorie giver ogſaa et Beviis paa Hr. **Sartines** Aarvaagenhed. En ſpanſk Cavaleer ved Navn **Antonio L**** vandt en betydelig Proces om en Arve-Part, ſom Huſet O... maatte udbetale ham. For Sikkerheds Skyld begav han ſig til Paris, men var end ikke der frie for bemeldte Families Eſterſtræbelſer. Den ſnilde S. havde Efterretning om al Ting og frelſte ham fra Døden. Da Hr. L** en Aften hen imod Klokken 10 gik hiem fra en Concert, blev han ved Indgangen af en mørk Gade overfalden af tre maſkerede ſterke Karle. Den eene vilde ſlaae ham et Terpentinplaſter i Anſigtet, hvilket dog ved Hovedets Bøielſe kom til at ligge paa Skuldren. Den anden ſkiød en Piſtol løs i Nakken paa ham, og den tredie affkiød iligemaade en Piſtol lige paa hans Bryſt. Alt dette ſkeedte i et Øieblik og i ſamme Øieblik bleve Morderne grebne. Dagen derpaa gav S. Hr. L**, foruden andre ham bekiendte ſmaa Omſtændigheder, denne Underretning: „Det „ varede ikke tre Uger, førend jeg tilforladelig blev underret- „ tet om, at de Herrer **von O...** ogſaa her paa Stedet trag- „ tede Dem efter Livet, og havde ſkikket 3 Banditer over „ Pyrenæerne herhid, om hvis Opholdsſted og Foretagende „ her i Paris, ligeſom om Deres, jeg hver Dag har ind- „ hentet den nøiagtigſte Kundſkab. I Forſtningen vare diſſe „ tre Stillets Dem tiltænkte (her tog Hr. v. S. et Klæde bort, „ ſom ſkiulte diſſe Morder-Gevær, der laae paa et Bord) „ men de bleve paa min Befaling Morderne fratagne, om- „ endſkiønt de meget omhyggelig bare dem hos ſig, og jeg „ altſaa ikke paa anden Tid kunde komme til at bemægtige „ mig dem, end naar de ſov om Natten. Siden ladde de „ et Par ſkiønne Biscayer-Piſtoler, hver med to Kugler, og „ dermed ſkulde Deres Livs Lys have været udpuſtet afvigte „ Søndags Aften. Det var mig ikke mueligt Dagen over „ at afparere Coupen, og maatte altſaa kun ſøge at afværge „ ſammes Udførelſe for Natten. Erindrer De ſig, Che- „ valier, at Ridder St. A** indviklede Dem i et vig- „ tigt Spil ſelv ſamme Aften hos Marqvien af G**, og „ opholdt Dem derover til den lyſe Morgen. Dette ſkeed- „ te efter min Foranſtaltning, og Deres Mordere lurede „ hele Natten forgieves efter Dem. I Forgaars, da det var

„ Man-

„ Mandag, blev Kuglerne trakte ud af Piſtolerne af mine
„ Folk, uden at Morderne merkede det, og derſom det var
„ ſkeet, at de havde ladet dem paa friſk, ſaa havde jeg gan-
„ ſke viſt faaet det at vide, og truffet andre Forholdsregler.
„ Saaledes, min Hr. Chevalier, ere De og Deres Mordere
„ hver Dag og hver Time uformerkt blevne ledſagede og op-
„ paſſede af mine Folk, og midt imellem de tre Banditer var
„ De lige ſaa ſikker, ſom i Deres kiere Elviras Skiød, hvor
„ De gemeenlig tilbringer Deres Nætter. Jeg havde vel al-
„ lerede for længe ſiden kundet lade diſſe tre Banditer arreſte-
„ re, men Sagen maatte komme til Udbrud, efterdi der ikke
„ ellers var noget Corpus Delicti for Haanden, og der til-
„ deels altſaa ingen virkelig Misgierning kunde have blevet
„ diſſe Karle overbeviiſt, og tildeels heller ikke giort Fami-
„ lien af O... nogle grundede Beſværinger i Henſeende til
„ ſammes intenderede onde Henſigter imod Dem, hvorved De-
„ res Liv for Fremtiden kunde ſættes i Sikkerhed. Da jeg alt-
„ ſaa ikke mere var bekymret for Deres Liv, efterat Kuglerne
„ vare udtrakte af Piſtolerne, ſaa lod jeg Sagen ſiden i For-
„ gaars have ſit Løb. Og jeg troede, at De ſkulde allerede
„ have været bleven angrebet af dem den Dag, da De kom
„ ud fra den Italienſke Comedie, men Deres Mordere havde
„ drukket ſig drukne i en Kielder. I Gaar ſkeedte altſaa An-
„ grebet, ſom De har ſeet, da tolv af mine Folk, ſom vare
„ fordeelte i alle de Gader, hvor De kunde ventes at komme,
„ maatte oppaſſe Dem, og vare beordrede til Deres haſtige
„ Befrielſe. Nu vil det altſaa formodentlig ikke mere være
„ ſelſomt for Dem, at De ikke er bleven blеſſeret, og at De
„ i Øieblikket er bleven reddet af de tre Banditers Hænder.
„ Diſſe ſidſte ere allerede i Dag Morges tidlig blevne forhør-
„ te; den ene af dem er en Miqvelet, den anden en Corſika-
„ ner, og den tredie en fra St. Malo deſerteret Galeiſlave.
„ De har alle tre tilſtaaet, at de i Barcellona ere af en Ro-
„ driguez Suza, ſom udgav ſig for en Hertugs Secretair,
„ blevne kiøbte til at ombringe Dem for 100 Zechiner o. ſ. v.“
Mordernes Proces varede henved otte Maaneder, og de ble-
ve henrettede den 14de Januar. 1763. à la Place de Greve i
Paris af Skarpretteren Hr. Charles. Den S. 55 ſtaaende
Efterretning om denne Skarpretter er artig nok at læſe. S.
25 foretommer ogſaa et Beviis paa Hr. Sartines ſnilde Un-
derſøgelſer, ſom affordrer Forundring. — Den tredie Hiſtorie

er mere løierlig end underrettende. En ung ſmuk Abbed blev ved en af Hr. Sartines Betienteres Forſeelſe bragt i hans Huus i Stedet for et Skildt, hvorpaa en Abbee var malet. Hr. S., ſom ſkulde ud i Forretninger, da Betienten meldede, at han havde faaet Abbeden med ſig, befalede i en Haſt, at l'Abbée coquet, hvorunder han tænkte paa Skildtet, ſkulde bringes op paa Loftet indtil videre. Betienten fører den levende Abbed derop, og denne maatte ſidde der i Arreſt i 24 Timer, indtil Hr. S. kom hiem igien fra Verſailles. Ved Hiemkomſten bliver Hr. S. af ſin Frue tilſpurgt om Aarſagen til denne Omgang, bringes til Eftertanke om, at der var ſkeet en Feiltagelſe, lader Abbeden kalde ned til ſig, ſætter ham ſtrax paa frie Fod, og udvirker ham til Skadesløsholdelſe, for hans uforſiette Arreſt, et Kald paa 800 Livres aarlig Indkomſt.

ω.

Efter Begiering indrykkes:

I Anledning af Videnſkabernes Selſkabs-Indbydelſe under 7de Maj 1779, var over det første Spørgsmaal intet indkommet. Over det andet Spørsmaal, Indvolde Ormenes Forplantningsmaade betreffende, vare fem Afhandlinger indkomne: hvoraf tvende iſær tildroge ſig Selſkabets Opmærkſom. Forfatteren til den eene, Hr. Marcus Eliaſar Bloch, Med. Doct. i Berlin, blev tilkiendt Prisen, nemlig: Selſkabets Guldmedaille; og Forfatteren til den anden, ſom befandtes at være Hr. Paſtor Goeze i Quedlinborg, beſluttede man at give ſamme Medaille i Sølv, ſom et Beviis paa Selſkabets Agtelſe. Prisen for det tredie Spørsmaal angaaende Sol- og Maane-Taylerne m. v., blev tilkiendt Hr. Jean Bernouilli, Medlem af Videnſkabernes Academie i Berlin. Det blev dernæſt den 27de April vedtaget for i Aar at fremſætte følgende Spørgsmaale:

1) Quæritur: quæ fuerit occaſio & cauſa tam incrementi ſubiti ſcientiarum in Dania ſub Valdemaro I. Rege, ejusque filiis, quam æque repentini earundem occaſus temporibus proxime inſecutis.
2) Eudiometriam, ſive methodum puritatem & ſanitatem æeris examinandi ad majorem perfectionis gradum evehere, & hunc novis experimentis comprobare.
3) Accuratis obſervationibus & dimenſionibus determinare quantum objectum datæ altitudinis, ſi in di-

diverſis videatur diſtantiis, deprimatur infra horizontem donec tandem evaneſcit, tumulque invenire, quantum hæ depreſſiones pro diverſo æeris ſtatu & temperie mutentur.

Alle Lærde, Selſkabets nærværende Lemmer undtagne, indbydes at beſvare diſſe Spørsmaale. Den beſte Afhandling over ethvert af ſamme ſkal blive belønnet med en Guld Medaille af 100 Rdlrs. Værdie. Skrifterne maae være ſkrevne paa Danſk, Latin, Tydſk eller Franſk; og indſendes, ſaavidt ſkee kan, poſtfrie inden April Maaneds Udgang 1782. Forfatterne vilde behage, iſteden for at navngive ſig, at lade følge med Afhandlingerne en forſeglet Seddel, indeholdende deres Navne og Opholdsſted; denne Seddel maatte udenpaa betegnes med ſamme Motto, ſom findes paa Afhandlingen. Afhandlingerne addreſſeres til Hans Excellence Hr. Geheimeraad Lüxdorph, Ridder af Danne'rog, ſom Selſkabets Præſes; hos hvem ogſaa de for Aaret 1779 indſendte ubelønnede Afhandlinger inden dette Aars Udgang kan afhentes.

Nachricht.

Indem ich, nach vollendeten und herausgegebenen vier Theilen meiner ſchleswigholſteiniſchen Geſchichte anfieng, die neuere Geſchichte beider Herzogthümer zu bearbeiten, fand ich, daß ich nicht mehr dem Plane dieſer vier erſten Theile, ſo wie ich ihn mir dabei vorgezeichnet hatte, völlig und ohne Abänderung folgen könnte. Ich hatte verſprochen, nichts als die Geſchichte der Herzogthümer zu liefern, ohne dabei von der Geſchichte der Königreiche Dännemark und Norwegen irgend etwas einflieſſen zu laſſen, als was im eigentlichſten und ſtrengſten Verſtande mit zur ſchleswigholſteiniſchen Geſchichte gehöret, wie z. E. die Streitigkeiten der Herzöge von Schleswig und Grafen von Holſtein mit den Königen der Dänen. Allein ſo bald ich zu der neueren Geſchichte fortgieng, fand ich, daß ich nicht mit glücklichem Erfolge in derſelben auf ähnliche Weiſe verfahren könne. Dieſe neuere Geſchichte begreift den Zeitraum, in welchem die Könige aus dem glorreichen Oldenburgiſchen Hauſe die Königreiche und die Herzogthümer zugleich beherrſchten. Wenn ich in der Geſchichte dieſer Jahrhunderte alles, was eigentliche däniſche oder norwegiſche Geſchichte iſt, wie in den vorigen Theilen, von der ſchleswigholſteiniſchen ganz

abſondern wollte, ſo mußten nothwendig Lücken entſtehen, die wenigſtens manchem Leſer nicht anders, als unangenehm ſeyn können. Wenn z. E. der Unruhen in Schweden gedacht wird, mit welchen die Könige Chriſtian I. und Johann zu kämpfen hatten, ohne daß von den Urſachen und der Beſchaffenheit dieſer Unruhen einige nähere Nachricht gegeben werde, ſollte den nicht oft eine beträchtliche Zahl der Leſer ein gewiſſes Leere fühlen, das ſie gerne ausfüllen mögten? Gleichwol würde der Faden der Geſchichte gar zu oft abgebrochen ſeyn, wenn die gewünſchten Nachrichten allenthalben zwiſchen der zuſammenhangenden Erzählung eingeſchaltet worden wären. Allem Mangel und aller Unbequemlichkeit von dieſer Art abzuhelfen, glaube ich ein ſchickliches Mittel gefunden zu haben, wenn ich vor jedem Zeitraum der eigentlichen ſchleswigholſteiniſchen Geſchichte eine kurze Nachricht von der Regierung der Könige von Dännemark und Norwegen, als Könige betrachtet, von ihren vornehmſten Begebenheiten, und von dem Zuſtande beider Reiche voran gehen laſſe, und wenn ich demnächſt in der Erzählung der eigentlichen zur Geſchichte der Herzogthümer gehörigen Begebenheiten allenthalben, wo es zur Ausfüllung obgedachter Lücken nöthig iſt, auf dieſe kurze Nachrichten zurück weiſe. Mein Buch wird dadurch noch bei weitem nicht in eine Geſchichte beider Königreiche verwandelt werden. Dazu würde weit mehr, als ſo eingeſchränkte Nachrichten erfordert. Dieſe Nachrichten ſollen kein ausgezeichnetes Gemählde, ſollen nur Umriſſe, nur eine Art des Grundriſſes der däniſch-norwegiſchen Geſchichte, und dieſes in Beziehung auf die Geſchichte der Herzogthümer, enthalten. Die Geſchichte der Herzogthümer wird nichts deſto weniger alle bisherige Abſchnitte in ſich begreifen, wird Regentengeſchichte, Geſchichte der Staats-Kirchen- und Geſetzverfaſſung, wird die gelehrte Geſchichte, die Nachrichten von der Denkungsart, den Sitten und Gebräuchen, die Geſchichte des Adels und der Städte, kurz alles erzählen, was die vier herausgegebenen Theile in ſich faſſen, aber alles dieſes dergeſtalt, daß allenthalben die Beziehung auf die Verbindung mit der Krone ſichtbar werde, daß die Leſer das Werk mit weit mehreren Nutzen gebrauchen können, als ihnen möglich geweſen ſeyn würde, wen ich in der Folge der Geſchichte dem Plane der herausgegebenen vier Theile hätte treu bleiben wollen. Indeſſen entſtehet

ſtehet auf die Weiſe ein neues Werk, worinn die Leſer zwar die Fortſetzung der in den vorigen Theilen erzählten Geſchichte, aber mit einer nicht unwichtigen Vermehrung erhalten werden. Dies neue Werk wird alſo unter dem Titel:

Geſchichte der Herzogthümer Schleswig und Holſtein unter dem Oldenburgiſchen Hauſe und im nähern Verhältniſſen gegen die Krone Dännemark

erſcheinen. Aus wie viel Theilen es beſtehen werde, kan ich itzt nicht genau beſtimmen. Die Bearbeitung der ältern ſchleswigholſteiniſchen Geſchichte hat mich gelehrt, daß der größte Reichthum der Sachen oft erſt unter der Arbeit ſichtbar wird. Und die neuere Geſchichte iſt natürlicher Weiſe reichhaltiger als die ältere, zu geſchweigen, daß jene weit intereſſanter iſt, als dieſe. Die Verſicherung gebe ich, daß ich in Zukunft wie bisher alle unnöthige Weitläuftigkeit vermeiden werde. Allein keine Nachricht von Erheblichkeit ſoll übergangen werden. Und ich kann um ſo mehr einen Reichthum erheblicher Nachrichten verſprechen, da ich nicht nur mit allen gedruckten, ſondern auch mit ungedruckten Nachrichten ſo gut, als je ein Geſchichtſchreiber, verſehen bin. Se. Majeſtät der König, welche, nach Art Ihrer glorreichen Vorfahren die Wiſſenſchaften königlich nähren und befördern, haben mir nicht nur im abgewichenen Sommer, als ich mich mit Ihrer Allerhöchſten Genehmigung in der Reſidenz aufhielt, den Gebrauch der königlichen Archive erlaubt, ſondern mir auch abweſend davon Gebrauch zu machen allergnädigſt zugeſtanden. Die künftige Ausgabe des Werks ſelbſt wird das Publicum von der Schätzbarkeit dieſer archiviſchen Urkunden und Nachrichten angenehm und vortheilhaft überzeugen.

Bei dieſer neuen Geſtalt und Einrichtung des Werks geht zugleich eine Verlagsveränderung vor, indem ich von nun an, vermöge eines mir ertheilten allergnädigſten königlichen Privilegium, den Verlag dieſes neuen Werks ſelbſt übernehmen werde. Das Format ſoll wie in den vier herausgegebenen Theilen groß Octav und der Druck ſo wie in denſelben, das Papier aber ſo weiß, fein und gut ſeyn, als ich es nur werde erhalten können. Der Subſcriptionspreis bleibt wie zuvor für jeden Theil, der etwa anderthalb Alphabeth beträgt, ein Reichsthaler. Die Subſcription iſt von nun an bis Ausgangs des Junii 1781 offen. Die Na-

men

men der Subſcribenten werden dem Werke vorgedruckt. Der erſte Theil dieſer neuern Geſchichte der Herzogthümer wird, wie ich hoffe, ſchon im Sept. 1781 herauskommen. Ich erſuche die Gelehrten, die löblichen Poſtämter, Buchhandlungen, Addreß-Contoirs und Zeitungs-Expeditionen Subſcription anzunehmen, und erbiete mich jedem, der ſich dieſer Mühe gütigſt unterziehen wird, zehn Procent von der Einnahme des Subſcriptionsgeldes zu laſſen. In Kiel nehme ich ſelbſt Subſcription an. Uebrigens erſuche ich die Herren Collecteurs mir die Liſten der Herren Subſcribenten, mit genauer Verzeichnung des Standes und der Namen derſelben, ſpäteſtens im Ausgange des Junii Monats 1781 zukommen zu laſſen. I Kiøbenhavn modtager Boghandler Gyldendal Subſkription. Wilhelm Ernſt Chriſtiani.

Ankündigung eines Gartenkalenders.

Da meine ausführliche Theorie der Gartenkunſt ſich ihrem Ende nähert, ſo bin ich auf Veranlaſſung vieler Gartenfreunde entſchloſſen, einen Gartenkalender auf das Jahr 1782 herauszugeben, und damit jährlich fortzufahren. Er erſcheint zuerſt in dieſem Jahr, gleich nach Michaelis, im kleinen Octavformat, auf Schreibpapier, mit einigen ſaubern Kupfern, etwa 16 Bogen ſtarck, geheftet. Auſſer dem gewöhnlichen Kalender und einer Schreibtafel, iſt dies ſein Inhalt:

1) Fortgänge der ſchönen Gartenkunſt in Deutſchland, in Norden, England, Frankreich und den übrigen Ländern von Europa. Daher Beſchreibungen von neuen Gärten und Anlagen; Anzeigen neuer Schriften über Gegenſtände der Gartenkunſt und Auszüge aus den wichtigeren; nähere Beſtimmungen und Entwickelungen verſchiedener Grundſätze der Kunſt, deren Neuheit und unerſchöpfliche Fruchtbarheit jede fortſchreitende Unterſuchung rechtfertigt.
2) Originalabhandlungen oder Ueberſetzungen, die nützliche Gärtnerey nach allen ihren Zweigen betreffend. Daher Beobachtungen und Verſuche über alle Gattungen von Pflanzungen, über die Erziehung ſo wohl der wilden Bäume und Sträucher, als auch der Fruchtbäume, über die Kultur der edlern Gewächſe, u. ſ. w.
3) Anzeigen neuen einheimiſchen und ausländiſchen Schrif-

ten

ten über die verſchiedenen Theile der öconomiſchen und prachtiſchen Gärtnerey; Auszüge aus den beſten; und Ankündigungen.

4) Nachrichten von öffentlichen Anſtalten zur Aufnahme des Gartenbaues, z. B. von Pflanzſchulen, von Verordnungen zur Beförderung der Baumzucht, von Prämien ꝛc.

5) Berichte von Gartenhandel, vom Verkauf der Bäume, Sträucher, Pflanzen, Sämereien, Früchte. Die Handelsgärtner oder andre Perſonen, die dieſen Verkauf treiben, werden erſucht, von Zeit zu Zeit ihre neuen Verzeichniſſe einzuſenden.

6) Nachrichten von nützlichen Privatbemühungen zur Aufnahme des Gartenbaues nach ſeinen mannigfaltigen Theilen, und Empfehlungen geſchichter Kunſtgärtner, beſonders ſolcher, die Beförderung ſuchen. Perſonen von dieſer Klaſſe belieben ſich mit Vertrauten an mich zu wenden, und ſich aller Dienſtgefälligkeit und Verſchwiegenheit, ſo weit dieſe nötig iſt, verſichert zu halten.

7) Abbildungen bald merkwürdiger Gewächſe, bald kleiner Gartenſcenen, vorzüglich ſchöner Landhäuſer und Gartengebäude. Die Beſitzer oder andre Kenner werden mich durch Zuſendung ſolcher Zeichnungen verbinden.

8) Endlich Abwechſelung der Abhandlungen und Anzeigen in jedem neuen Jahrgange.

Durch eine Schrift dieſer Art, die überall noch fehlt, die nützlich ſcheint, und deren Ankauf nicht beſchwert, wünſcht der Herausgeber die mannigfaltigen Gegenſtände des Gartenweſens auf nähere Geſichtspunkte zuſammen zu ziehen, die zerſtreuten Gartenfreunde mehr zu vereinigen, und mehr Aufklärung und Achtung für eine Wiſſenſchaft zu veranlaſſen, die einen anſehnlichen Theil unſrer Erdfläche, ihre Bebauung zum Nutzen oder Vergnügen ihrer Bewohner, die anmuthigſte Beſchäftigung des menſchlichen Fleiſſes, die Erweiterung der Vortheile des bürgerlichen Lebens, des Geſchmackes und der ſchönen Künſte betrift. Einige würdige Männer haben ſich bereits mit mir zu dieſem Unternehmen verbunden. Allein ich lade auch andre Kenner und Freunde des Gartenbaues ein, daran nach dem vorgelegten Plan Antheil zu nehmen, und bitte ſie, auf jede Art von Erkenntlichkeit zu rechnen. Denn durch den Beytritt verſchiedener Mitarbeiter, wovon jeder ſein beſonders Fach überſieht, kan dieſe Schrift die Mannigfal-

nigfaltigkeit, die Nützlichkeit und die Anmuthigkeit erhalten, die ſie nach ihrer Abſicht verdient.

Die Natur dieſes Gartenkalenders, und die Verbindung, worinn ich mit ſo vielen edlen Gartenfreunden ſtehe, veranlaßt mich, die Ausgabe und Verſendung ſelbſt zu übernehmen. Dieſe Einrichtung macht die Pränumeration nothwendig, ohne welche kein Exemplar verlaſſen wird. Daher kann auch bloße Unterſchreibung ohne Vorausbezahlung nicht angenommen werden. Ich ſetze dieſe auf zwey Mark hieſigen Geldes, und für die übrigen Provinzen von Deutſchland auf Einen Gulden, den Louisd'or zu 5 Reichsthaler gerechnet.

Die Zeit der Pränumeration bleibt bis Michaelis offen.

Die Pränumeranten werden nach der Zeit, wie ſie ihre Gelder einſenden, angezeichnet; daher die frühern auch die beſſern Abdrücke der Kupferſtiche erhalten.

Die Pränumerationsgelder und Briefe werden poſtfrey an mich eingeſendet.

Wer auf ſieben Exemplare die Pränumerationsgelder baar einſendet, bekomt das achte umſonſt. Wer auf zwölf pränumerirt, bekomt auſſer dieſen, zwey umſonſt. Wer auf zwanzig pränumerirt, bekomt auſſer dieſen, vier Exemplare umſonſt.

Den Buchhandlungen, Poſtämtern, Intelligenz- Adreß- und Zeitungskontoirs, die ſich um weitere Bekandtmachung dieſer Ankündigung an ihren Oertern und um Erleichterung des Abſatzes beſonders verwenden, biete ich, der Billigkeit gemäs, noch die Vortheile an, die ſie in ähnlichen Fällen von Buchhändlern gegenſeitig zu genieſſen pflegen.

Bey Einſendung der Pränumeration erwarte ich von den auswärtigen Intereſſenten eine Anzeige, welchen Weg zur Ueberſchickung ihrer Exemplare ſie am bequemſten finden. Ich ſende ſie poſtfrey ab bis Kopenhagen, Hamburg, Hannover, Berlin und Leipzig. Von dieſen Oertern können die noch weiter entfernten Intereſſenten die Exemplare leicht erhalten.

Dagegen erbitte ich mir, auſſer der Pränumeration, auch ſolche Nachrichten poſtfrey aus, die man in den Gartenkalender eingerückt zu ſehen wünſcht. J Kiøbenh. antager Bogh. Gyldendal Prænumeration.

C. C. L. Hirſchfeld,
Königl. däniſcher würklicher Juſtizrath und ordentlicher Profeſſor der Philoſophie und der ſchönen Wiſſenſchaften.

No. 22.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 1ſte Junii 1781.

Haand-Bog til Danſkens Retſkrivning til Brug for læg Folk. Beſørget ſammenſkrevet ved H. Holck. Kiøbenhavn. Trykt hos Simmelkiær. 84 S. i 8vo Koſter 1 Mk.

Endſkiønt Forfatteren af nærværende Skrift røber i adſkillige Ting en Uvidenhed, ſom ikke burde findes hos den, der foreſkriver andre Regler, er det dog ſaa langt fra os, at ville fradømme hans Arbeide al Nytte, at vi endog takke ham for hans vel meente Iver for Sprogets Retſkrivning, og anpriſe Skriftet til Brug, dog under en Lærers Opſigt, og under ſamme Indſkrænkning, ſom Forfatteren foreſlaaer S. 8, indtil nogen leverer et fuldſtændigere og bedre Skrift herom. En Sag, ſom man med god Grund kan vente med det første lykkeligen udført, da Hr. Boghandler Iversen har udlovet 10 Rdlr. for hvert Ark af en Afhandling om Danſkens Retſkrivning, ſom Selſkabet for de ſkiønne og nyttige Videnſkaber giver ſit Bifald, og det ſaa meget mere, da han har ladet ſit Forſæt bekiendtgiøre ikke allene hos os, men og i det tydſke Rige.

Efter Titlen at dømme ſkulde man ikke formode at finde andet end en Anviisning til Danſkens Retſkrivning, og dog leveres her i ni Afdeelinger, foruden en Forerindring, det, man almindeligen finder i en Grammatik, ſkiønt ikke i den beſte Orden eller uden betydelige Feil.

Danſkens Retſkrivning, ſiges der i Forerindringen, har

mod Formodning i vore Tider naaet en temmelig Grad af Fuldkommenhed. Man har bortkaſtet de unyttige Bogſtaver, og de Lærde ere temmelig enige i Orthographien. Læg Folk derimod kan umulig bogſtavere ret, ſaa længe de ingen Grammatik lærer i Skolerne. Da Udtalen er ſaa forſkiellig, blande de i mange Ord y med ø, og o med u, l med d og g med k o. ſ. v. Subſtantiverne, ſom Brugen har indført at ſkrive med ſtore Bogſtaver, kiende de ikke, og derfor blande dem med andre Deele af Talen. De ſkrive altſaa ligeſaa ſnart Verber ſom Subſtantiver med ſtore Bogſtaver. For at bogſtavere rigtig maa man altid ſee paa Stamme-Ordet, og i øvrigt rette ſig efter de beſte Skribentere. Men hvilke diſſe ere, har Forfatteren glemt at ſige os. Den første Afdeeling handler om Bogſtaverne og deres Brug, og her forekomme virkeligen mange Regler, der affattede med større Nøiagtighed havde været ret brugbar. For Ex.: „To af Vocalerne, nemlig i og u, forandres til Conſonanter, naar de komme til at ſtaae for eller efter en anden Vocal, og da faae diſſe to baade et andet Tegn og et andet Navn, nemlig: i bliver j (Jod) og u bliver v (Vay eller Ve).“ Havde Forfatteren ſtrax oplyſt dette med Exempler, havde Sagen faldet i Øinene og Gientagelſe, ſom her forekommer fire gange, blevet undgaaet. S. 16 ſiger Forfatteren: „Diphthongen aa forvexles ofte med o, i ſær i de Ord **Baand**, **Bond**, kaager, koger, Laad, Lod, Taage, toge, ſaa vel ſom i nogle flere, af de **Uøvede**, hvorfor de bør legge Vind paa ved gode Forfatteres Skrivters Læsning og ved Øvelſen at komme efter den rette Skrivemaade. Naar jeg ſiger: paa **Iloden**, og forſtaaer derved Krigsſkibene, ſaa bør den, jeg taler til, forſtaae mig ſaa tydelig, at han ikke giør ſig et Begreb om det tilvorende løbende Vand, enten efter Ebben fra Havet, eller efter Regnen fra Landet, hvorom jeg og kan ſige: ude paa **Iloden**. Ligeſom jeg da ved Talens Lyd kan ſtrax giøre dette fatteligt for den Hørende, ſaa bør jeg og kunne giøre det ſamme ved Retſkrivningen for den Læſende, og dette kan jeg, naar jeg ſkriver: han kom fra **Iloden** og foer ud paa **Iaaden**. Den anden Afdeeling handler om Stavelſerne og den rette Bogſtavering. Den tredie om Talens Deele, ſom Forfatteren udtrykker ſaaledes: „Om de Ords adſkillige Benævnelſe, ſom det Danſke Sprog beſtaaer af, med deres Kiende-

mer-

merker og Brug. Den fierde om Substantivernes og Adjectivernes fælleds Forandringer. Den femte om Adjectivernes særegne Forandringer og Tal-Ordene. Den siette om Pronominernes og Participiernes Forandringer. Hvorfor her om Participierne? Den syvende om Verbernes Forandringer. Den ottende om Syntaxen. Og den niende om Interpunctionen. I Forerindringen havde Forfatteren lovet en Anviisning til Stilen og Skrivemaaden i Brevskrivningen, hvilket Løfte dog her ikke opfyldes, men udsættes til en anden Gang, for at udgives særskilt.

Vi have sagt i det foregaaende, at Forfatteren har giort sig skyldig i endeel Feil, som forraade Mangel af Eftertanke og Kyndighed, hvilket vi vil gotgiøre med et Par Beviser, da det vilde blive alt for vidtløftigt at anføre enhver Feil. Af den Aarsag anmerke vi ikkun i Almindelighed, at Forfatteren ikke overalt har fulgt den af ham selv anpriste Retskrivning; at han ikke altid iagttager Ordenes Kiøn; at han urigtigen danner nogle Ords Pluralis; at han ikke har iagttaget den beste Orden; og endeligen, at endeel af hans Regler er affattet deels ubestemt, deels urigtigen, for Exempel, kun nogle Hielpeverber construeres med andre Verber uden at, saasom jeg vil skrive, jeg maa høre, jeg tør ride, o. s. v., samt det Verbum jeg gider. Hertil burde været lagt Verba sensuum, som, jeg saae ham gaae, jeg hørte ham tale, iligemaade Verberne, jeg beder, jeg byder, jeg befaler, som almindeligen construeres uden at i infinitivo: han bad mig giøre dette. Endskiønt de anførte Feil ere af den Beskaffenhed, at de ikke burde findes i en Lærebog, ere der endnu andre, som ere større, og som vi anføre i oven anførte Hensigt. S. 45 siges, at jeg har i Genitivo **min, mit, mine,** og **du, din, dit, dine,** og strax derpaa siges, at de possessive Pronominer ere egentlig i det Danske Sprog ikke andet end Genitiverne af de personelle Pronominer, og **han, hun, den, det,** faaer foruden **hans, hendes, dens, dit,** i Genitivo **sin, sit, sine.** Til denne Meening, ere vi forsikrede om, Forfatteren ingen rimelig Grund kan angive. Ligesaa ugrundet er det Imperativum Forfatteren giver S. 61, **kan, skal, vil, bør, maa;** thi disse Verber kan efter deres Natur intet Imperati-

vum have. S. 68 ſammenblandes Syntax og Conſtruction, og ſiges at de ere Synonyma.

Skulde Hr. Agent Holck eller en anden (thi af Udtrykket paa Titlen kan man ikke ſlutte ſig til med Vished, hvem Forfatteren er) faae i Sinde, at giøre et nyt Oplag af Skriftet, vilde det ikke være unyttigt, om der anvendtes nogen større Flid paa at renſe det fra Feil, end der ſynes at være anvendt paa dets første Udkaſt.

Den fordum Kongelig Pohlſke og Churſachſiſke Oberſt **Anton Johan von Wartmann**, hans ſidſte ſalige **Timer**, ſom formedelſt et i Lille-Bottwar i Schwaben begaaet Mord paa en Vertshuusmand, ved Navn **Johan Jacob Zillhardt**, døde under Skarpretterens Haand ved Henrettelſe med Sværd, efterat han i 60 Aar havde fyldt Udſkeitelſers og Ugudelighedens Maal, men dog tilſidſt ved Guds beſynderlige Naade kom til ſin Synds Erkiendelſe, og blev rerfærdiggiort og aftoet i Chriſti Blod, og indgik med et trøſtigt Haab til Guds Børns Forventelſe i Himmelen. Til Guds forbarmende Kierligheds Priis og Ære. Kiøbenhavn, 1777. 88 S. i 8vo. Findes til Kiøbs paa Aviſe-Contoiret for 1 Mk.

Denne fuldſtændige Titel fritager os fra at bruge Vidtløftighed i Hiſtoriens Fortælling. Vi lægge kun dette til, at Oberſten, en ugudelig Spotter, dræbte **Zillhardt**, ſom var en ſtreng Separatiſt, ved et Piſtolſkud. Det var den 15de Octobr., om Eftermiddagen imellem Klokken 2 og 3, da denne Vertshuusmand, efter nogen Ordvexling, blev ſaaret af Oberſten paa bemeldte Maade, dog døde han ikke deraf førend næſte Dags Morgen. Oberſten blev derpaa ſat i Arreſt, vilde i Begyndelſen ikke tilſtaae, at han havde ſkudt ham med Forſæt, anſaae hele Sagen for Smaating, og var, kort at ſige, ſtolt og haard. Stedets Præſt, ſom har udgivet denne Omvendelſes Hiſtorie, kunde ingen Vei komme med ham; thi Oberſten havde ingen Fortroelighed til ham, men miſtænkte ham tvertimod for at have Deel i Sagens Fremgang imod ham. Han fik derfor tvende Medhielpere, nemlig Mag. **Batzen** i Store-Bottwar og Mag. **Zinck**, Stiftsſ-Præſt i Obriſtenfeld. Ved diſſes foreenede Beſtræbelſer blev det bragt ſaa vidt med Morderen, at han tilſtod ſin Synd,

yd-

ydmygede sig for Gud og Mennesker, og gik med en Christens Roelighed og Frimodighed sin Død i Møde den sidste Junii 1721. om Morgenen imellem Klokken 3 og 4, hvorpaa Hoved og Krop blev lagt i en Liigkiste og begravet paa Kirkegaarden. — Historien om dette for saa lang Tid siden begangne Mord og Morderens derpaa følgende Omvendelse, have vi her vildet tage med, fordi den ikke i rette Tid har faaet Plads i disse Efterretninger, og den desuden lader sig læse med Nytte. Man samler sig dog ved slige Skrifter megen Kundskab om det menneskelige Hierte, og finder mange opbyggelige Erindringer og Anviisninger, ei at tale om den Deeltagelse, hvortil ulykkelige Menneskers Skiebne indbyder den følende Christen, og hvorved han styrkes i at have Medlidenhed baade med den uskyldig- og skyldig-lidende. — Men at nærværende Beretning skulde kunne læses med saa megen Nytte, Opbyggelse, Underviisning og Følelse, som den af Doct. **Münter** udgivne **Struensees Omvendelses Historie**, der i feiler meget. ω.

Historier for Børn, indeholdende adskillige læseværdige Handlinger, som paa en fornøielig Maade danner det unge Hierte til at antage Dyds og Sædelighedens Præg. Samlede ved **Hans Holck**. Kiøbenhavn, 1777. Trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet No. 171. 136 S. i 8vo. Koster 1 Mk. 4 Sk.

Denne Samling kan have sin gode Nytte, og vi have intet at udsætte paa den uden dette, at nogle af Historierne ere alt for lange og vidtløftige. Hvad Børn skal læse med Lyst, maa være kort og bestandig afvexlende, ellers blive de kiedsommelige og lægge Bogen hen. De længere Fortællinger havde vi derfor ønsket adeelte i flere smaa Fortællinger, ligesom for Ex. den gode **Strenghed i Nyegaards Tidsfordriv for Børn og Børnevenner**, som med første skal blive anmeldt. Historierne ere ellers disse: 1) Et **vart Exempel paa en børnlig Kierlighed**. En sand Tildragelse. Den unge Robert stræber og arbeider for at faae de Penge samlede, som hans Faders Udløsning af Slaveriet i Tetuan skulde koste. Den ædelmodige Montesquieu faaer af en Hendelse den unge Robert at see i Arbeide om Søndagen, spørger om Aarsagen, og rørt af Medlidenhed, udløser Faderen

i al Stilhed, men vilde ikke tage imod nogen Tak derfor af den nu lykkelige Familie. 2) En Enke i Japan underholdes ved hendes tre Sønners Arbeide; men da dette nu og da ikke vilde forſlaae, drev Kierlighed dem til en beſynderlig Beſlutning. Der var offentlig tilſagt en anſeelig Sum til Priis for den, ſom til Øvrigheden vilde udlevere Tyven af viſſe Sager. Diſſe bleve nu eenige om, at en af dem ſkulde angives for Tyven, og de to andre føre ham for Dommeren. Lodden faldt paa den Yngſte. Men Sagen blev optaget, og de tre Sønner anſeelig belønnede for deres Ædelmodighed. 3) **Syge-Sengen.** To Brødre af meget ulige Tænkemaade døe dog begge vel. 4) **Simon og Wilhelm,** den ſørſte fordervede ved Slikkerie ſin Helbred og døde; den anden blev ved Flid og Ordentlighed en duelig og æret Mand. 5) **Dydens Seier.** 6) **Seier over Friſtelſer.** 7) **Den godhiertige Henrich.** En ſmuk Hiſtorie, naar den ikke var ſaa lang. 8) **Lykkelig det Barn, der vil ave ſig ſelv.** Den arrige Charlotte ſaae af Hendelſe ſit biſtre Anſigt i Speilet, ſkammede ſig ved ſit Udſeende og forandrede ſig. 9) Den fattige og flittige Carl vilde ikke overlade ſin eeneſte Fornøielſe, ſom beſtod i et Par hvide Duer, til en anden Dreng, ſom forlangte dem. Denne Ondſkabsfulde ſøgte derfor Leilighed til at qvæle Duerne. Carl blev inderlig bedrøvet, men en anden god Dreng foraarſagede ham en uventet Glæde, ved hemmelig at bringe 4 hvide Duer paa hans Kammer i Steden for dem, han havde miſtet. 10) **Den dydige Søn.** Jacob, ſom var ilde lidt af ſin Moder, blev ved Flid og god Opførſel en riig og lykkelig Mand, og reddede ſin Moder fra Undergang, da hun havde tilſat al ſin Rigdom og næſten Livet med paa hendes Kieledegge, den vanartige Junker Carandon. 11) **Den ſande Fromhed.** 12) **Den umenneſkelige Ligegyldighed.** Nogle Reiſende ſaae en Mand, ſom var falden i en Tørvemoeſe, men i Steden for at redde ham, fortſatte de deres Reiſe og fortalte ſørſt, hvad de havde ſeet, da de vare komne en Fierdingvei fra Stedet, hvorover naturligviis Manden druknede. 13) **Lykke og Ulykke.** Denne Hiſtorie om Lord Damby og Kiøbmand Kingſton, ſom begge havde beſluttet at drukne ſig i Themſen, men bleve ved hverandre frelſte derfra, og levede ſiden i Roe og Lykſalighed, er ogſaa indført i et fra Aviſe-Contoiret udkommet Skrift,

ſom

ſom kaldes **Vinter-Aftenens Tidsfordriv**, hvorom vi med første ſkal give Læſerne Underretning. Men dette kan vi ikke bifalde, at et og det ſamme udkommer to Gange fra eet Sted, hvorved Publikum kun ſættes i unyttig Bekoſtning. 14) **Junkeren og Bondedrengen.** En Samtale, hvori Bondedrengen ophøier Landlevnets Lykſalighed, og vilde ikke bytte med Junkeren. 15) **Det udſkeitende Menneſkes dybe Fald.** Carl, en uartig Dreng, vilde intet lære, men fulgte ſit vilde Naturel, hvori han blev ſtyrket af ſin kiere Mama. For at faae ham forandret, lod den retſkafne Fader et fattigt Barn ved Navn Franz komme i ſit Huus, ſom ved Flittighed og Artighed ſkulde opvække Carl til Kappelyſt. Men det lykkedes ikke. Carl blev en ſlet Mand, og kom tilſidſt i de ynkeligſte Omſtændigheder. Franz derimod blev en ſtor Statsmand, fik en af de betydeligſte Æresposter ved Hoffet, og ophøiedes i Grevеſtanden under Navn af Greven af Q***. 16) **Cyrus's Hiſtorie.** Efter Xenophon. Denne burde formedelſt dens ſtore Længde været afdeelt i mange ſmaa Stykker. 17) **Om Cambyſes, Cyrus's Søn.** Paa det ſidſte Blad findes 15 mørke Spørsmaal for Børn, hvorved deres Eftertanke ſkal øves. Vi ville opvarte vore Læſere med et Par af dem. „Jeg vorer op af Jorden og klæder alle, „ſra Konger indtil Tiggere. **Lærred.**" — „Hvad er det, „man hverken koger, tygger eller ſynker, og ſmager dog „mange meget vel? **Røgtobak.**" — „Jeg taler uden „Tunge, ſkriger uden Lunge, tager Deel i Glæde og Smerte, og har dog intet Hierte. **En Klokke.**" — „Jeg „ſiger Sandhed reent, endſkiønt mange klage, at jeg enten „hykler eller er alt for troe. **Et Speil.**" ω.

Henriette eller Huſarrovet. I Breve. I tre Deele. **Kiøbenhavn**, 1781. Stor 484 Sider i Oktav. Forlagt af C. G. Proft. Koſter 1 Rdlr.

Indholdet af denne Roman er følgende: Moderen til Henriette, Louiſe Steinfeldt, opholdt ſig i Byen N***, da hendes Mand Oberſtvagtmeſter, Leopold v. Volkmar, maatte reiſe til den preuſſiſke Armee, hvor han i en Aktion mod Fienden blev ſaa ſtærk ſaaret, at, ſkiønt han efter nogen Tid kom ſig igien, man dog holdt ham for død, og i den Tanke gav man hans Frue ſamme Efterretning. Kort derpaa trængde

de et Partie øſterrigſke Huſarer ind i Byen, hvor Frue Volkmar opholdt ſig; hun havde et Par Dage tilforn giort Barſel og faaet en Datter. Da under Plyndringen Byen kom i Brand, og Huſet, hvori hun boede, ſtod i Lue, greb hun efter ſit Barn for at redde det fra Ilden; i det ſamme traadde en af de fiendtlige Huſarer til, og i Tanke at det var en Pakke med Koſtbarheder, ſom ſkulde bringes i Sikkerhed, ſled han det fra Moderen; men da han ſaae hvad det var, ſlengte han det fra ſig paa Gaden. En Marketenters Kone traf over det, tog det op og bragde det til en Præſtegaard, en halv Miil fra hin Bye. Præſten paa Gaarden ved Navn Ulrik, ſpadſerede Morgenen derpaa i ſin Hauge, og fandt Barnet liggende der. Han løb med det til ſin Kone, og bad hende opdrage det. De bleve da Pleieforældre til Barnet, og handlede ſaa kierligen imod det, ſom det havde været deres eget. Det blev døbt, og kaldet, Henriette Gerſtenfeldt. Moderen, Frue Volkmar, ſom troede at hendes Barn var brændt eller fortraadt, at hendes Mand virkelig var død, var bleven ført til Byen B * * *, hvor hun opholdt ſig hos en Nærpaarørende, og aabnede en Fruentimmerſkole for at ernære ſig, da hele hendes Formue blev forliiſt i den afbrændte Bye. I denne Skole kom og Henriette, og forblev der i tre Aar uden at Frue Volkmar vidſte hun var hendes Datter. Siden opholdt Henriette ſig beſtandig hos Præſten. Opdagelſen ſkeer ved følgende Hændelſer; af hvilke den næſt følgende aabner Scenen og er Romanens Begyndelſe. I den Bayerſke Krig, atten Aar efter Byen N* * *'s Afbrændelſe, kommer Oberſtvagtmeſteren von Volkmar, ſom ikke troede andet end at hans og Frue og Datter vare omkomne i Byens Ødelæggelſe, og tager med ſin Eſcadron Indqvartering i ſamme Bye, hvor Præſten, Ulrich, boede, hos hvem han ſelv fik Qvarteer. Nu blir det opdaget at Henriette er hans Datter. Da hun fandtes i Haugen var hun i et Svøb, hvori der ved Oppiklingen blev funden en Ring, ſom maaſkee var falden deri af Moderens Finger, da hun ſvøbte Barnet. Præſten viſer Volkmar denne Ring; han ſtudſede da han beſaae den, og da han med en Naal ſkiød en Skode tilſide under Indfatningen, hvorunder der ſtode de Bogſtaver L. v. V., faldt han om paa en Stol og raabde Henriette, min Datter! Frue Volkmar, ſom havde taget det Navn, Wall-

mann

mann, var juſt kommen i et Beſøg hos Præſten, da hendes Mand endnu laae der i Qvarteer; i det ſamme kom han tilbage med ſine Huſarer fra Mansvrene, og ſom han trinede ind af Døren, ſank Wallmann, ved at ſee ham, i Afmagt ned paa Gulvet; han reiſede hende op, og da han ſaae hende i Anſigtet, ſtudſede han; og ſaaledes blir det opdaget at de ere hinandens Ægtefæller. Derefter erfarer hun og at Henriette er hendes Datter. Nogen Tid efter diſſe Opdagelſer faaer Oberſt-Vagtmeſteren Marſchordre og forlader da ſin Familie, ſom forbliver hos Præſten. Saavidt gaaer første Deel af Romanen. Ei længe efter Volkmars Afreiſe kommer en Kapitain von Raubſchütz, til hvis Compagnie Byen var anviſt, og med Magt trænger ſig i Qvarteer hos Præſten Ulrik. Raubſchütz bliver ſtrax forelſket i Henriette, og fatter den Beſlutning at bortføre hende med Vold. Dette aabenbarer han for Kapitain Kronengold og begierer Raad af ham til at udføre ſit Anſlag. Men iſtedet derfor ſættes han til Rette af ham for hans nedrige Henſigter. Derpaa vender han ſig til en Ritmeſter Dollmann, med hvilken det lykkes ham. De gjøre da Planen til Bortførelſen færdig, og paa en beſtemt Tid, da Henriette tilligemed hendes Moder og Pleieforældre kiørte en Aften meget ſildig hiem fra en Amtmand, hvis Søn var Henriettes Kiereſte, kommer Ritmeſteren med ſin Karl og Raubſchützes Tiener, ſom anfalde Vognen, ſnappe Henriette ud og fare bort med hende til Heſt. Imedens Anſlaget er i Giering og det udføres, er Raubſchütz endnu hos Præſten, og foreſtiller ſig ganſke uſkyldig og uvidende om hvad der er ſkeet. Et Par Dage tager han Afſkeed for at reiſe til Armeen, ſom han foregiver, men dog først til det beſtemte Sted, hvor Henriette, efter Aftalen imellem ham og Dollmann, er bleven ført hen. Der finder han dog ikke Henriette, uagtet alle hans Kareſſer og anvendte Magt, ſindet at føie ham i hans Ønſker, men at hun meget ſtærk forſvarer hendes Ære. Imidlertid kommer hendes Kiereſte efter lang og møiſommelig Søgen paa Spor efter hendes Opholdsſted, og finder hende i en ſlet Legems og Sinds Tilſtand, ſom dog, da hun ſeer hendes Elſker og Befrier, forandres til en bedre. Imedens er Raubſchütz undgaaet den Hævn, der overhængde ham ved jammerlig at ende ſit Liv, formedelſt nogle Saar han i en hidſig Aktion med Fienden

havde faaet. At Romanen endes med Henriettes Giftermaal, kan vel Læſerne af det anførte ſlutte ſig til. Det lykkelige Partie bliver i tredie Deel af Romanen foreſtillet, ſom omgierdet med alle jordiſke Lykſaligheder, og Fablen er da til Ende.

Af dette Indhold kan vore Læſere ſee, at Hiſtorien indeholder ikke een enkelt Handling, nemlig Henriettes Bortſnappelſe, ſom man dog af Titelen ſkulde formode. I Henſeende til Charaktererne finde vi intet nyt, men de ere alle ofte brugte af andre, og for ſtørſte Deel intet tiltrækkende. De ere ikke heller ſaa mange, ſom man af Perſonernes Antal ſkulde tænke. Naar man undtager Kapitain Raubſchützes og Ritmeſter Dollmans, ſaa ere de øvrige ſaa lidet afſtikkende mod hinanden, at de meget mere formedelſt deres Eenshed falde kiedſommelige. Deres Brevſtil er ikke forſkiellig nok, er noget raae, iſtedet for ukonſtlet, iſær hvad Henriettes og hendes Kiæreſtes, Carl Werners, angaaer; uagtet den gode Opdragelſe de begge ſkal have faaet. Hvad diſſe to har at ſkrive om, er, ſom ſædvanlig, deres Kierligheds Sager, der maaſkee kan være interreſſerende for Fruentimre, ſom ikke ere vante til at opvartes med andet end ſlige Smaating, der forvirre Hiernen. Vi maae dog tilſtaae, at diſſe to Elſkere lade en anden Materie løbe ind imellem: ſaaledes ſkriver Henriette om Huſaraffaire, ſtaaer med ſit Skriverredſkab og optegner for ſin Werner Diſcourſer mellem Volkmars Huſarer; hvilket Forfatteren maaſkee vil at Læſerne ſkal anſee, ſom en Virkning af hendes martialſke Fødſel. Kapitain v. Raubſchützes Charakter er meget nedrig og høiſt fordærvet; hans Anſlag, at bortføre Henriette, og dets lykkelige Iværkſættelſe er ſaa forſlidt en Materie, at vilde man end lade ſlige Optrins Anbringelſe paſſere, om de af alle Læſere kunde læſes uden ſkadelig Indflydelſe paa deres moralſke Charakter, ere de dog ſaa lidet underholdende, at en Forfatter har intet at forſvare ſig med, uden den ringe Umage, hvormed han kan ſkrive et Volumen færdig og komme frem, ſom Auktor. Saadanne Værker ligne og virkeligen Dyret, der fødes om Morgenen og inden ſamme Dags Aften er igien forſvunden.

Om Overſættelſens Rigtighed kan vi ikke ſaa nøiagtig dømme, da vi ikke har Originalen ved Haanden og kan giøre Sammenligning imellem dem. Dog kan vi uden den anføre

føre nogle Urigtigheder, som har sin Oprindelse, enten af Oversætterens Skiødesløshed eller Mangel paa Indsigt i begge Sprogene. Af dem have vi i første Deel truffet følgende: Side 31, jeg har hiulpet til at udvirke et stort ubodeligt Tab. S. 32, jeg tog en Moder, som jeg stødte ned, sit Barn fra; i Originalen staaer nok niederstoßen, som her er oversat lige efter, da det burde oversættes: stødte omkuld. S. 33, jeg vil ikke mere kunde udstaae ham; istedet for at sige: fordrage ham, eller taale at see ham. S. 39, blodarm istedet for i yderlig Fattigdom. S. 78, hvor Kornetten og Junkeren lydede ved Volkmars Samtale med dem. I Originalen staaer maaskee horchen, spidse Øren, hørte med Begierlighed paa ham. S. 117, hvad for Begivenheder der har yttret sig med hende. Ordet yttre sig bruges aldrig i den Bemærkelse. S. 120, Embeds-Forretninger kaldte mig tilforne bort, skriver Volkmar i et Brev, som han formedelst Forretninger maatte afbryde og dog fortsatte efter et kort Mellemrum af Tid. S. 125, Hesten syntes at vide hvem den bar, dens Forhold gav det tilkiende. Vore Oversættere burde bære mere Høiagtelse for deres Læsere, end formedelst Skiødesløshed eller Mangel paa Indsigt forqvakle vort Sprog med slige Sprogfeil, som slet ikke kan tilgives dem.

Anecdotes of Olave the Black, King of Man, and the Hebridian Princes of the Somerled Family; To which are added 18 Eulogies on Haco King of Norway, by Snorro Sturlſon Poet to that Monarch; now firſt published in the original Islandic from the Flateyan and other Manuſcripts; with a litteral Verſion and Notes. By the reverend James Johnſtone A. M. Chaplain to his Britannic Majeſty's Envoy Extraordinary at the Court of Denmark. Printed for the Author. Kiøbenhavn 1780.

Det Værk, hvoraf diſſe Anekdoter ere tagne, er ſkreven i det 13de Seculo af Thordr, en Islandſk Skribent: Manuſcriptet findes i Kongens Bibliothek, tilligemed Snorro's Poemer: Her er til Exempel en af Snorros Viſer:

Vex iðn, vellir rodna.
Verpr lind, primo ſnerpir,

Faz

Fæz gagn, fylkir eignaz.
Falr hitnar, ſedz witnir,
Skekr rönd, ſkildir bendaz
Skefr aſkr, gridom raſkar.
Brandr gellr, brynior ſundraz.
Braka ſpiör, litaz örfar.

❀ ❀ ❀

The ſtrife begins. Fields redden.
Jav'lins are hurled: The din increaſes.
Ground is gain'd. The Monarch conqvers.
The blade grows warm. Wolwes are ſated.
Boſſes ring. Shields are bent.
The hero foe to peace, pants with ardor.
The ſword clashes. Mails are cleft.
Spears thunder. Shafts are ſtain'd in blood.

For at viſe Overeensſtemmelſen mellem begge Sprogene, er Overſættelſen ſaa verbal, ſom mueligt, og derfor undertiden noget upoleret.

Skueſpil til Brug for den danſke Skueplads. Siette Bind. Trykt paa Gyldendals Forlag. Kiøbenhavn 1780. 8vo. Koſter 4 Mk. 8 ß.

Med dette roesværdige Foretagende er nu avanceret til ſiette Bind. Der indeholdes i det: Cavalieren og Damen, Comoedie i tre Acter, af Goldoni. Det ſære Menneſke, Comoedie i fem Acter, af Deſtouches. Den forſtilte Taabelige, eller Landsbye-Poeten, Comoedie i tre Acter af Deſtouches. Det tvungne Giftermaal, Comoedie i een Act af Moliere. Hverken Rummet tillader det, heller ikke gisres det behov, da de ere ſaa ofte opførte og bekiendte, at opholde os ved at fortælle Indholdet og Planen i diſſe Stykker.

Augsburg.

Hodogetiſcher Entwurf einer vollſtändigen Geſchichte der Gelehrſamkeit. Für Leute die bald auf Univerſitäten gehen wollen, oder kaum dahin gekommen ſind, von Hieron. Andreas Mertens. Erſtes Bändchen 1779. Stor 372 Sider. Zweites Bändchen 1780. Stor 468 Sider i Oktav.

Forfatterens Hensigt var at ſkrive en Lærebog for den Klaſſe

af

af Studerende, ſom Titelen beſtemmer; dog ikke ſaa kort en Lærebog, hvori næſten alt er overladt til det mundtlige Foredrag; men en, ſom ſkulde indeholde tilſtrækkelig Materie for Repetitionen, uden at Tilhørerne behøve at opſkrive meget. Og, for ſaavidt ingen Provinds af det lærde Rige er bleven uomtalt, har han kaldet Skriftet fuldſtændigt. Hiſtorien har han foredraget efter den nøiagtigſte Inddeling af Videnſkaberne, berørt deres Nytte og Vilde, og dermed forbundet Underretning om Bøgerne og deres Forfattere. Desuden har han i første Bind kortelig beſkrevet aatte lærde Mænds Levnet, og endnu i et Anhang handlet om Bücherweſen, ſaavel i de ældre Tider, ſom de nyere.

Denne Plan er vel og nyttig anlagt; dog havde vi ikke villet optage i ſamme de omtalte Levnetsbeſkrivelſer, der i vore Tanker ikke burde have Sted og ere ikke til megen Nytte. Underretningen om Skrifternes Værd og deres Forfatteres Fortieneſter er bleven meget ufuldſtændig og ubetydelig. Ikke alle de Studerende, ſom Hr. Mertens har ſkrevet for, kan høre Forelæsninger over hans Bog; denne Videnſkab læres ikke ved alle Univerſiteter; og eftersom nogle andre Stykker ere meere fyldeſtgiørende udførte, kunde den Repeterende med Rette forlange en kort Kritik, en med et Par Ord udtrykt Beſkrivelſe over de mærkværdigſte Skrifter, over dem, med hvilke en nye Epoche i en eller anden Videnſkab er begyndt; thi ſaa ubillige ere vi ikke, at vi ſkulde giøre vor Fordring almindelig. Iſær ſyntes os høiſt nyttigt og nødvendigt, at Forfatteren havde talt i det ringeſte om ſine Formænds Arbeider i dette Fag; ſaaledes at man deraf kunde vide, hvor vidt deres Fortieneſter i denne Videnſkab ſtrække ſig; og ikke forbigaaet nogen Deel af den lærde Hiſtorie, f. Ex. den ſpecielleſte Deel, ſom Forfatteren ikke har berørt, og de andre meget ufyldeſtgiørende. Hr. Mertens kunde have indſkrænket ſig i andre Ting, og derved giort ſig Plads til dette, vi ſavne. Han kunde afſkaaret al unødvendig Vidtløftighed, ſaaſom hans velmeente Ønſker; (2 Binds Side 129 og 283) de afſkrevne Steder af de gamle tydſke Bøger, (S. 267. 268) uvedkommende Beſkrivelſer, f. Ex. S. 279. 288. o. ſ. om Digtekonſten, dens Dele, hvis Theorie ikke hører herhid, men kun de Skrifter, hvori den afhandles, foruden andre Ting, ſom med større Ret kunde været overlad

ladt til det mundtlige Foredrag, end det vi tale om. Læſerne havde ikke heller fortrydt paa, om ſlige Epitheta, ſom **min Feder, min Suckow**, vare borte; og det ildelugtende Virak, ſom Forfatteren har ſtrøet for nogle endnu levende lærde Mænd, for Ex. for Heyne, hvis ſtore Fortieneſter vi ikke miskiende; men vi kunde dog ikke finde os i de Udtryk Mertens bruger om hans Udgave af Tibull, (Mertens tager feil, naar han ſiger det om Properz) der kaldes **eine bis zum höchſten Grade der Vollkommenheit getriebene Ausgabe**; for Harleß, om hvis introductio in hiſtor. ling. gr. det heder: **Harleß hat hier ein Meiſterſtück gemacht**; i hvilken Henſeende dette kan ſiges, ere vi ganſke uvidende om. (See diſſe Efterretninger 1779. No. 3.) Vi kiende ikke heller noget andet af denne Forfatters Skrifter, hvorom den Lovtale kan gielde; men vel det modſatte. Hr. Mertens bedrager ſine unge Læſere med ſlige Lovtaler. Ved at forbedre Skriftet i diſſe Stykker, kunde der været Sted nok til den Underretning, vi ønſkede at have fundet. Men da den manglede i Denis Bücherkunde *) formode vi at Forfatteren ikke er falden paa, hvor nyttig den var. At Hr. Mertens har benyttet ſig af det Værk, og ofte ganſke afſkrevet det, have følgende Steder, foruden andre, overtydet os om: 2 Bind S. 282. o. ſ. af Denis 2 Bind S. 392 o. f.; S. 305. Denis S. 402. S. 366. o. ſ. af Denis S. 388. o. ſ.; og hele Afhandlingen vom Bücherweſen, er et Udtog af Denis's Skrifts første Deel. Dette laſte vi ikke Mertens for; thi naar en Ting er godt ſagt af een Mand, ſee vi ikke hvorfor en anden ei kan bruge hans Ord. Kun det ſynes os bør være enhver Skribents Pligt, ikke at rove andres Ære til ſig; og Hr. Mertens burde lade Læſerne vide, hvem de havde at takke for den Kundſkab, de her fik, fornemmelig i Afhandlingen om Bücherweſen, hvor Denis ikke engang er nævnet. Ogſaa i andre Stykker vil Forfatteren finde

*) M. Denis Einleitung in die Bücherkunde 2 Theile 4to. Wien 1777 og 1778; ſkrevet til Brug ved ſine Forelæsninger over den lærde Hiſtorie. Hr. Mertens har i nogle Stykker udvidet Planen. Den første Deel af dette Denis's Skrift, afhandler blot Bibliographien, og det meget fyldeſtgiørende; i anden Deel indeholdes Litteargeſchichte, hvori meere er overladt til det mundtlige Foredrag end i Mertens's Skrift.

finde noget at forbedre; men Ufuldkommenheder af dette Slags ere uundgaaelige for et Menneſke i ſaadan en Videnſkab, ſom den lærde Hiſtorie er. Vi vil kun nævne et Par af ſlige Feil: 2 Bind S. 350 regnes Heſiods ασπις Ηρακλεους blant Læredigtene, ſkiønt det er ikke ſaa afgiort blant de Lærde, i hvad Form dets Auktor har udarbeidet det. S. 374. at Plotius var den første blant Romerne, der fik Tilladelſe at lære Rhetoriken, kan ei beviſes; Cicero ſiger hos Svetonius, at han var den første Rhetor, der lærde i det latinſke Sprog; og intet mere kan beviſes af Cicero, Orat. III, c. 24 og Qvintilian II, 4. Denis er paa Mertens Side. S. 89. nævnes Gronovs ſchöne Ausgabe d. Herodotus, men Weſſelings anføres ikke, ſkiønt hans Diodor fra Sicilien anføres ſiden. S. 184. burde Boernerus de doctis hominibus græcis, Lipſiæ 1750 billigen været anført. S. 231. var Boccaccio genealogia Deorum ikke vornähmlich zu empfelen i Mythologien; hvor kan den Roes og beſtaae med følgende Udtryk, S. 240: Sein Decamerone, das einzige von ſeinem Werke, das mann noch ließt. S. 387 og 217 burde Heynes Berichtigung ꝛc. i det gottingſke Videnſkabers Societæts tydſke Skrifter været nævnet, ſiden Mertens ſiger, at Winkelmanns Skrift ikke bør læſes uden at have Heynes Antiq. Auſſätze ved Siden. S. 89. er nok Heilmann angaaende Goldhagen mere at ſætte Lid til end Hr. Mertens. S. 135. Bergers Tabeller ſidſte Udgave 1764. S. 66. Bergmann 1771-1774. Naar Udgaverne ſkulde anføres, kan man fordre, at det ſkeer med de ſidſte eller de beſte. Harleſiiintrod. in ling. gr. & ling. lat. har ogſaa undertiden forført Hr. Mertens, ſom ei har været vaerſom nok i at bruge de to Bibliotheker, ſom iſær, hvad Udgavernes Hiſtorie og Værd angaaer, ere meget ufuldkomne og upaalidelige. — Uagtet diſſe Skriftets Ufuldkommenheder, kan det dog ikke nægtes Brugbarhed, ikke heller kan Forfatterens Flid og Indſigt miskiendes af upartiſke og kyndige Læſere, ſom let kan ſee Skriftets Nytte, og i Henſeende til Forfatterens havte Hiemeed, dets Ypperlighed i nogle Stykker frem for Denis's. Førend vi ſlutte, vil vi anmælde det tredie Skrift i denne Videnſkab, ſom Tydſkland i ſaa kort en Tid har faaet: **J. P. Reinhards Einleitung zur allgem. Geſchichte der Gelehrſamkeit, 2 Bände 4to 1779 og 1780.**

Efter

Efter Begiering indføres følgende, ſom er indſendt fra Norge:

In memoriam juſtorum ſcenicorum, ſummo Septentrionis Poëtæ, D. Jo. Ewaldo, ſub Auguſtiſſimis auſpiciis X. Kalend. Aprilis MDCCLXXXI. peractorum.

Reges juſtitia Danos ſupereminet omnes
Septimus Ewaldo dum pia juſta facit.
Dic, ſpectator, uter melius rem geſſerit auctor,
Rex pius, an vates, orbis an urbis amor? —
Ne rogita de Rege Deo: ſed pone ſecundum,
Qui modo — pro ſuperi — noſter Homerus erat.
Audi, quem teſtatus heri, monitrice Minerva,
Carminis hæredem ſculpſit in ære Deæ.
WESSELIO EWALDUS CALAMOS HOS — accipe, ſcribe:
Seu tu Mæonides, ſeu Maro Danus eris.

(Fordanſket af Forfatteren ſelv ſaaledes:)

Til Erindring af den ſtørſte Nordens Digter, Sal. Jo. Ewald, hans theatraliſke Æreminde, under Majeſtætiſk Anførſel foranſtaltet den 23de Martii 1781.

Chriſtian er retfærdigſt af alle de Danſke Monarker,
Der ſaa kierlig begræder Skiald Evalds forſtummed Harpe.
O! ſiig mig Tilſkuer, hvo der rørde dig ømmeſt af begge;
Din Konge, ſom Verden; eller Skiald, ſom Norden beundrer? —
Spørg ei om Monarken, en Gud: men ſæt Digteren anden,
Der var — men, O! Himmel — ei mere vor Nordens Homerus.
Men hør! hvor han, af Pallas erindret, end døende ſynger,
Og graver ſin Arving paa Gudindens ſølv-toned Brystſkiold:
Ewald til Weſſel diſſe Penne — ſee! tag dem, og ſkriv:
Syng, og ſkriv dine Landsmænd en Ilias eller Æneis.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 23.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 8de Junii 1781.

Den Danſke og Norſke private Rets første Grunde ved Lauritz Laurberg Kongslew. Første Bind. 455 S. foruden 6 S. Titel og Fortale i st. 8vo. Kiøbenhavn, 1781., paa Gyldendals Forlag. Koster 5 Mk. paa Tryk- og 6 Mk. paa Skriv-Papiir.

Nærværende Verk opvakde vor, og venteligen har det og allerede opvakt det Almindeliges Opmerksomhed, hvis Dom vi gisre sikker Regning paa ikke vil blive forskiellig fra vor, og hvis Bifald vil belønne Forfatterens Flid. Et Verk som dette, der lover os ei allene et Systeem af vore Love, men endog deres Aand, giver os det grundede Haab, at vi uden Fortrydelse kan opholde vore Læsere med nogle Betragtninger, for at bestyrke vor Dom. Ingen tviler om, at en saadan Bog lover Nytte, i det Øieblik at den nævner **Love**, og dem der ere givne i en Stat, som er vort Fædreneland. **Lovene** ere Nerverne i Stats-Legemet. De udbrede i Staten den Aand, der beſieler det Hele, ſkaber Tænkemaaden, er Sædernes anden Dannerſke og ved at styre Opdragelſen, giver Staten de Borgere og det Liv, dens politiſke Indretning fordrer. Hvo bør vel høiere agte **Love** end Norden, Norden som har brudt Søndens Lænker, som har altid hvilet paa Frihed og holdt Slaveriet borte fra dets Grændſer? Hvad andet end Love har giort dets Konger til Fædre og Undersaatterne til Børn? Hvad har forjaget Diſpotisme af tappre og

haardføre Krigeres Bryſt, og giort Snedighed kraftesløs og Vold afmægtig for at lade Frihed og Mildhed først i Norden ſtifte de veldædige Monarkier. Thi Lovene hvile paa Frihed, og Frihed igien paa dem; ligeſom den vedligeholdes ved Stænderne, og deres rette Forhold til hinanden. Saa nyttige og vigtige ere Lovene for os: men diſſes Syſtem, hvor dødt, deres Kundſkab, hvor tvetydig, indviklet og ofte umuelig hos et Folk, naar Videnſkaber og ſleben Vold har først ſkabt Rænker, og Lovgiveren ſiden Midler mod diſſe? Hvor let tabes Ledetraaden? hvor vanſkelig forfærdiges den Væv af det Hele, uden at gaae tilbage til de første Kilder og den Aand, der ſkrev Lovene? Prof. Kongslew har derfor lykkelig nok lagt den Plan, der fylder dette Ønſke. Han har begyndt med Lovhiſtorien. Denne indeholder Aanden i Lovenes Legeme og Aarſagen til de Love, vi nu have og til de Forandringer, Lovgiveren, deres Folks Fædre, have efter Tiderne giort i deres Formænds Faſtſættelſer. Thi ingen varigere Erindrings Merker ſtifter Monarker ſig, end ved at være Lovgivere. Endog efter Døden beherſke de Folket. Endnu byde Waldemarer, Ericher; endnu tale Adelſteen og Magnus til deres elſkte Børn; en nye Opmuntring, om der er nogen, for de Førſter, ſom føle Stolthed, heller at ſøge Storhed i at efterlade gode Love end udſtrakte men ſørgelige Erobringer. I Hr. K. Verk have vi da for os alle de Beſtræbelſer, vore Førſter have giort til at befordre deres Folks Beſte og danne en Stat. Fra Odin til **Chriſtian** den 7de, hvor mange Aarhundrede ere der ikke forløbne, hvor mange Efterretninger tabte, hvor mange Kilder ſtoppede? og deraf den Møie at opføre nærværende Bygning eller Lov-Syſtem med den Orden, Klarhed og Smukhed. Men vor Forfatter har allevegne arbeidet ſom Philoſoph, og ei glemt Stats-Kunſtens Regler, naar han grandſkede ſom Juriſt efter Love og Forordninger i Støvet af Old-Sagerne. Derfor, da Hiſtorien er Stats-Kunſtens Skole og denne Lovgiverens, har den naturlige Plan ofte ladet os glemme det kunſtige i Forfatterens. Een Mand vilde derfor neppe i et Liv, ſaa kort ſom vort, kunne udføre denne ſtore Plan. Holberg, Langebeck, Erichſen og Kofod Anker have leveret mange Materialier, men Stilen og Udkaſtet til hele Bygningen, der indtager vort Øie, er Hr. Kongslews. Nu ville vi nævne, men kort, nærværende Skrifts Afdeelinger. Hoved-

Hoved-Inddeelingen af Verket er **Lov-Hiſtorien** og **Lovene** ſelv. Hele Verket ſkal indeholdes i 2 Bind i ſtor 8vo, hvoraf dette haver 455 Sider.

Lov-Hiſtorien, ſom indtager 240 Sider, har 3 Afdeelinger. 1. **Den Danſke.** 2. **Den Norſke.** 3. **Den Islandſke** Lov-Hiſtorie: hver har igien ſine Underdeelinger efter Stats-Forandringerne. 1) Den **Danſke** har 4 Hoved-Stykker: a) om de Danſke Love fra Rigets Stiftelſe til Chriſtendommens Indførſel; b) fra Chriſtendommen til Reformationen; c) fra Reformationen til Souverainiteten; d) fra Souverainiteten til vore Tider.

2) Den **Norſke** har ligeledes 4 Hovedſtykker: a) fra de ældre Tider til Chriſtendommen; b) fra Chriſtendommen til Reformationen; c) fra Reformationen til Souverainiteten; d) fra Souverainiteten til vore Tider.

3) Den **Islandſke** har 5 Hovedſtykker: a) fra Landets første Bebyggelſe til den første Biſkop eller Aar 1056.; b) fra første Biſkop Aar 1056. til Foreeningen med Norge 1264.; c) fra Landets Overgivelſe til Norge 1264. til Reformationen 1541.; d) fra Reformationen til Souverainiteten; e) fra Souverainiteten til vore Tider.

Vi kunne ei, uden at igientage os ſelv, ſige meget mere om denne Deel. Vi erindre blot: at han overalt har nævnet ſine Kilder, at han ſelv har grandſket, eftertænkt og veiet hver i ſær: at alle de, hvoraf vore gieldende Love øſes, have været ham bekiendte og troelig brugte; men tillige vidner denne Deel om, at Hr. Prof. har ſelv arbeidet med Valg og Skarpſindighed for at lægge Veien til den følgende private Ret, eller vore Love ſelv. Forlange vore Læſere et Exempel, vælge vi Side 31: Souverainitetens Indflydelſe paa vore Love; ligeſom S. 108, hvor indtagende ſkildrer han ikke der **Chriſtian** den 7des Alder.

Vi nærme os nu til den egentlige **Danſke og Norſke private Ret**, hvoraf nærværende Deel lærer **Perſonernes Ret**: denne indeholdes i den første Bog, ſom er deelt i 12 Hoved-Stykker. Det er uden Tvivl vor Pligt, at anføre dem, at Læſerne derved med eet kan overſee Hr. Profeſſorens Syſtem. Saaledes afhandler Hovedſtykket 1) Perſonernes Inddeeling efter den indvortes Stand; 2) efter Formuen; 3) efter Friheden; 4) efter Huus-Standen: om Ægteſtan-

den; 5) om Fædreneſtanden og Formynderſkabet; 6) om Herre- og Tiener-Standen; 7) efter den borgerlige Stand: om Fremmede; 8) om Øvrigheden; 9) om Adelen; 10) om Kiøbſtæd-Borgere; 11) om de Danſke Bønder; 12) om de Norſke Bønder.

Med Eftertanke have vi giennemgaaet alle diſſe Materier og det vilde viſt fornøie os, at igientage endnu engang det meeſte deraf, for at meddeele vore Læſere alle de Steder, hvor Hr. Prof. har udmerket ſig enten ved en ny Orden, eller ved en ny Klarhed, eller blot ved at give Anviiſning til de Steder af enten naturlige eller borgerlige Love, ſom henſigte til eller have foranlediget vore. Men denne Vidtløftighed overſkrider Planen for vore Efterretninger. Vi ville i den Sted røre ved nogle faa Materier og ønſke blot at have været lykkelige i vort Valg.

Vi gaae med eet hen til det 4de Hoved-Stykke, for dermed at ville giøre vore Læſere i Forveien bekiendte. Heri afhandles Materien om Ægteſtanden, der i vore Stater ei kan andet end være ſammenſat af adſkillige Slags Love. Vi ynde denne Materie ſaa meget mere, ſom den viſer tillige vor Lovs Retfærdighed ved at øſe af den naturlige Billighed. Men de menneſkelige Lidenſkaber, Støtten for de herligſte Dyder, have alt for ofte i dette Stykke nedtraadt Naturens milde Regler; de ere gaaet over til Laſter, ſom have brækket igiennem de Demninger, ſom Lovgiverne efter Tiderne og Sæderne have modſat dem, enten ved Religion eller Stats-Klogſkab. Derfor er den Romerſke og den Canoniſke Ret ei bleven os mindre nyttig end Proteſtanternes Kirke-Ret. Denne vide vi vel at være grundet paa Moſe Lov, men vi vide tillige, hvor meget Lys dennes Fortolkning har vundet ved Ridderen Michaelis vittige og ſkarpſindige Arbeider, og diſſes Indflydelſe paa vor nyere Ret. Ingen Under altſaa, at vor Ret tæller Epocher og deſto bedre kan vi heri bedømme vor Forfatters Fortieneſter, naar han lykkelig har ſat alt ud af hinanden, oplyſt det Mørke, udviklet det Indviklede og ordnet det Hele, for at give os Lovene og deres Aarſager. „Ægteſkab, ſiger han, er et lige Selſkab.“ Dette kan indgaaes ved Pagt, herved opkommer Trolovelſen, hvis Opfyldelſe Ægteſkabet er. Hvor mange Forklaringer maa her ei laanes til vor Lov andenſteds fra, naar Philoſophen ſkal afhandle denne Materie,

rie, hvori Menneſket betragtes baade fra ſin phyſiſke og moralſk Side. De Forklaringer, Naturens Ret tilbyder, haves S. 294, 95, 96, 97, og vi finde lutter klare og nøie beſtemte Begreber. Derfra nærmer han ſig til den Romerſke og Canoniſke Ret for at gaae over til den Proteſtantiſke Kirke-Ret. Den Canoniſke Regnemaade, ſom er antagen for Graderne i Ægteſkab af vor Lov, anfører og beviſer han efter K. Ancher. Forordningen derfor er af Friderich den 2den af 19de Julii 1582., ſom Chriſtian den 4de fulgde i ſin Reces. Naar han nu taler om Chriſtian den 5tes Lov S. 303 kan han med Kunſt-Ord, laante af det foregaaende, forklare vor Lovs Aand uden Tvetydighed eller Mørkhed. Nu veed han at forlige med vor Lovs Faſtſættelſer de ſildigere ved Forordningerne af 27de Decbr. 1770., 3die April 1771. og 14de Decbr. 1775., inden han opregner under eet alle de forbudne Tilfælde ved Slægtſkab og Svogerſkab, ſom forekomme ved Ægteſkaberne. Det han anfører af den Canoniſke Ret om matrimonium ratum og legitimum er os ſaa meget mere kierkommet, ſom det er brugbart. Ligeſaa philoſophiſk farer han frem for at lære Aarſagerne, der ophæve Trolovelſen, ſaa vel ſom de der virke Skilsmiſſe i Ægteſkaberne. Vidtløftigere tør vi ei være herom, og derfor forbigaae vi meget, for at kunne opholde os ved det 11te Hoved-Stykke om de Danſke Bønder.

At afhandle denne Materie ſyſtematiſk, dertil maa Begrebne faſtſættes efter de antagne af andre Retter, eller i det mindſte haves for Øine. I dette føle vi og vort eget Sprog at have ſærdeles Fordeele, da de i Lovene brugelige Talemaader overſatte, ei give Tingen ſelv, men kun nærme ſig til den; her møder os vor ældſte Statsforfatning, men tillige Mørke og Uvished.

Vore Forfædres fri Siel og Opdragelſe, der ſkrev de gamle Love, kan vanſkelig bevæge os til at troe, at vore Bønder ipſo jure ſkulde anſees ſom Livegne, Vornede, Slaver. Ulykker, Krig, Erobringer og Vold have alt for ofte ladet den Forarmede forſtørre ſit Uheld ved at indgaae med den Rigere trykkende Vilkaar. Naar vi derfor finde Spor til Livegenſkab, naar den ærværdige Bonde ſkal nedbøiet trælle lige med ſit Bæſt, naar Frihed og Eiendoms Ret krænkes, da ſkielve vi for vort Fædreneland: og, naar vi merke, at

kun visse Provincer fordum sukkede under dette Aag, da maa vi vende os til Historien, for at kiende Aarsagen. Men vor Grandskeen er forgieves, Sandheden skiuler sig bag Gisninger; Feudal-Retten er maaskee steget paa disse første Trin til sin Høide. Hr. K. har ei tordet fastsætte Alderen, ei heller den store Kof. Ancher, og hvorfra tør vi da haabe tilstrækkelige Beviser. Os er det nok, at vore Bønder ansees ei meer som Vornede; Friderich den 4de, den milde Fader, afskaffede med Statsklogskab Aaget. Givende Fædrenelandet sine Børn igien, bød han Eftertiden at foreene Frihed og Eiendoms Ret med det Forhold, som lade alle Stænder beholde deres Ligevægt, og beskytter Monarkiet mod Despotismen.

Vor Forfatter nævner S. 428 de gamle Bønders Inddeeling i frie og ufrie. Hine vare Adelbønder, Landboer, Brydier, til disse kunde regnes Vornede. Han forklarer enhver i sær og giver os en hoben Lys om dem, men lader os haabe med Eftertiden mere, om vore Oldkiendere ei lade Statsvidenskaben af Sigte. Over vore nærværende Bemerkelser af Bonde taler han S. 408, og derpaa inddeeler dem i Selvejere, Selvejerbønder, Superficiarer og Fæste-Bønder. Han forklarer hver i sær. Ved Selvejer-Bønder haabe vi vore Læsere erkiende, hvor meget Hr. Prof. selv har tænkt i denne Materie, hvorledes han har indbragt de laante Begreb af Dominium plenum og minus plenum, af Dominium directum og utile: hvor megen Møie der har kostet inden han har kunnet give os saa klare og nøie Forklaringer, og fastsætte de mange Bemerkelser af Herlighed, Bondeskyld, Landgilde, der saa ofte forekomme i vore Anordninger herom, og hvor med det flygtige Øie ei synes altid at forbinde visse bestemte Udtryk. Men det Lys Hr. Prof. udbreder i denne Materie og hans Begrebers Frugtbarhed i Anvendelsen bringer os lettelig paa hans Side. Ligeledes er Fæste-Bønderne afhandlede med saa megen Indsigt, Erfaring og Oplysning, som vi kunne ønske.

I det 12te Hoved-Stykke om de Norske-Bønder, er hans Forklaring paa Odels-Ret denne: at den bestaaer i den Besiddelses-Ret, Forkiøbs- og Gienkiøbs-Ret, som en vis Familie har til et vist Jordegods frem for andre, som deraf maatte blive Eiere. Her savnes de brugelige Bestemmelser i en vis Orden og til en vis Tid. Vi have eftertænkt det,

det, og troe, at Hr. K. har endda Ret; thi Odels-Ret er en Titulus Dominii, som er forbunden til en vis Successions-Orden og bunden til en vis Tid: altsaa ved sin Natur ei er til uden for dem. Vi have berørt dette, da alle hans Formænd i deres Forelæsninger lægge disse 2de Bestemmelser til. De forskiellige Tilfælde i Henseende til Odel S. 448 er en viid Bane for vore Lovkyndige, der ville kiempe for at vinde Videnskabens Krandse til deres Isse. Men nu bede vi vore Læsere tilgive, at vi have udskrevet saa meget, og at vi tillægge endnu en Episode af vor eget.

Vor Forfatters Sprog ere vi forbundne til at rose saa meget mere som den Rothirkhed, der saa ofte har angrebet vore Skribentere, nedbryder vort kiere Sprog saa meget som Smag og Arbeidsomhed har opbygt det i mange Aldre. Grækeres og Romeres Mesterstykker bliver ved denne Smitte til Barbarers Arbeider i vore Hænder. Det haarde i Tonen, det opsvulmede i Tankerne, det knebne i Vendingerne kommer i det Behageliges, det Høies, det Naturliges, det Ædles Sted. Det 10de Aarhundredes Jern-Begreber falde med eet ind efter vor Christian den 7des Alder, som uden Tvivl bliver hos os i Kunster, Veltalenhed og Digte-Kunst vor August's. Det er os en meer end almindelig Glæde at see den Lethed, hvor med Hr. Kongslew har arbeidet, den Munterhed han har udbredt over saa alvorlige Materier: de Blomster han har saaet paa sandige Marke. Hedderne selv har hans Haand tvunget til at give den frugtbare Mulds Afgrøde. Han er overalt jevn, flydende, munter, indtagende. Men dette er og Kiendet paa en Mesters Haand: Quisquis sibi speret idem, sudet multum, & frustra laboret.

Vort Færeneland har den sieldne Ære at have en Kongslew til at skrive over sine egne Love med ei mindre Veltalenhed og Styrke, end en Schytte før skrev over Folkenes almindelige Love, Stats-Videnskaberne, og vi troe, at end og private kan hædre deres Land ved blot borgerlige Fortieneſter. Lad Fremmede kalde dig, Danmark! Barbar, og lad Frankrig og Engeland med al deres Fremgang i Videnskaber nægte at du æfer dine Love andensteds fra end dine Fædre, medens de selv endnu sværge Sceptret og taalig bære Aaget af det fordærvede og faldne Rom, du undertvang og indgav de tabte Begreb om Frihed og Ære! Du staaer selv stolt ved

din egen Ligevægt, ved dine fordeelte Tyngder og Fiedre, og vi ere ſtolte af den, ſtolte ſom af Indfødsretten. Sorøe kan taalig længe nok bære visnende Krandſe, naar kun en Kraft, Sneedorff, Schytte, Guldberg, Schøning, Erichſen kappes om at give deres Landsmænd den ſamme Agtelſe, ſom en Bernoulli, Montesquieu, Hume, P. Daniel, Heineccius give deres: naar kan det rene Sprog, Veltalenhed, Statskunſt, Mathematik, Hiſtorie og Lovkyndighed der værner ſit Tempel. Sorøe kan ei andet end ofre ivrige Bønner og Ønſker, at dets Naboe, de feedere Muſers Yndling, evig maa hvile paa Alderdommens hellige Ruiner: Monopolier, Feudal-Ret, Gothiſk Smag ꝛc. ꝛc.

J. .

Efterretning om Præſten Dr. **William Dodd** i Engeland, indeholdende hans Vita og Forbrydelſe, hans Tale til Dommeren, hans Beredelſe til Døden, ſamt hans ſkriftlig forfattede Tale, ſom ſkulde have været oplæſt paa Retterſtedet, og endelig hans Henrettelſe, ſom ſkeede offentlig den 27 Junii 1777 i Tyburn. Kiøbenhavn, 1777. Findes tilkiøbs paa Aviſe-Contoiret. 56 Sider i Octav. Koſter 10 ß.

Berlin og Leipzig.

Merkwürdige Schriften und Anecdoten von den am 27 May 1780 in Zürch enthaupteten Prediger Heinrich Waſer. Hos George Jacob Decker. 1780. 132 Sider i Octav. Koſter 1 Mk. 8 ß.

Dodds og Waſers Levnet og Skiebne har meget fælleds. Begge ere bedrøvelige Exempler paa den menneſkelige Naturs Fordervelſe; begge viſe de en i Opdragelſen ligeſaa ſkadelig, ſom almindelig Feil, denne nemlig, at man mere ſørger for at dyrke Forſtanden, end vænne Ungdommen til ædle og gode Handlinger. Grunden til begges Forbrydelſer ligger heri. Havde de lært at tæmme deres Lidenſkaber, ſkulde Vellyſt ikke bragt Dodd til Galgen, ei heller Hevngierrighed leveret Waſer i Skarpretterens Hænder. Begge udmerkede ſig i deres Ungdom ved Flid, Lærvillighed og fortrinlige Sielens Evner; begge have været Skribentere; begge bleve Præſter,

af-

affatte, og begik Forbrydelser, som fortiente Døden, og bekom den ved Bødelens Haand. Endog heri lignede de hinanden, at de paa en overordentlig Maade understøttede og hialp de Fattige.

Dodd, en geistlig Mands Søn, er fød i Aaret 1729. I hans Ungdom studerte han i Clare-Hall i Cambridge, og udmerkede sig ved sin overordentlige Flid og Duelighed. I hans 23 Aar blev han ordineret, kom til London og lod sig høre paa Prækestolen. Han understøttede og befordrede Magdalene-Hospital, som i Aaret 1758 blev aabnet. I Aaret 1764 giorde han i Christian-Magazin et Forslag til at hielpe de Fattige Fanger, der vare satte for Gield, som gav Anledning til et Selskab, der for nærværende Tid beskieftiger sig hermed, og for at bringe denne Sag i Gang anvendte han sine Indkomster og Dueligheder. Efterat han havde forestaaet et og andet Embede, blev han beskikket til kongelig ordentlig Hofpræst. I Aaret 1765 giorde han Begyndelsen med at udgive sine Commentarier over Biblen, som udgiøre tre store Bind i Folio. 1766 tog han Doctor Graden in jure i Cambridge. 1774 befalede Hs. Majestæt at udslette ham af Hofpræsternes Liste, fordi han havde budet Penge for et Embede, der aabnede Veien til Bispestolen. Samme Tid giorde Greven af Chesterfield ham til Gouverneur over sin Arving. I denne Tid arbeydede Dodd paa nogle Anstalter til fattige Børns Understøttelse, men dog især for dem, som sadde fangne for smaa Gield, som og at bringe dem til Live, som syntes druknede. Han blev Frimurernes Capellan og holdt en Tale i Anledning af en Grundsteens Legning til en Bygning, de lod opreise. I Aaret 1776 reiste han til Frankrig for at slutte Accord med nogle berømte Kunstnere om Kaaberpladernes Stikning til Shakespear, som han havde i Sinde at udgive. Baade før og efter hans Reise til Frankrig plagede hans Creditorer ham saa meget, at han maatte holde sig inde 6 Dage om Ugen. For at tilfredsstille dem greb han blant andet til det Middel, at skrive en falsk Obligation, som paadrog ham Lovenes Straf. Den 19de Maj 1777 blev han bragt for Retten, hvor, uagtet en meget bevægelig Tale til Dommeren, hans Dødsdom blev ham forelæst. Vel skeede der mange Forbønner for ham, blant andre af den hele Menighed, hvis Lærer han havde været;

men det hialp intet; Dommen blev fuldbyrdet den 27de Junii 1777 i 50000 Menneſkers Overværelſe, og hans døde Legeme overleveret hans Venner, ſom efter nogle forgieves Forſøg at bringe ham til Live, i al Stilhed begrov ham den 30te Junii. Efterat hans Dom var ham forkyndt, beredte han ſig alvorligen til Døden. Blant andet giennemſaae og rettede han i denne Tid Roſſels Bog, **Andagts-Ovelſer for Fængſlede**, og ſkrev en Fortale dertil; han holdt og en Tale den 6te Junii til ſine Medfangne, ſom afhandler det Spørsmaal: Hvad ſkal jeg giøre, at jeg kan blive ſalig? og viſte deri, at Salighed loves de Chriſtne under Vilkaar af Troe, Lydighed og Bod. Hans hele Opførſel var i al den Tid til hans Død opbyggelig og chriſtelig, og han ſtræbte endog efter ſin Død at tiene de Efterlevende, til hvilken Ende han havde opſat en Tale, ſom han bad Areſthuuspræſten, Hr. Villette, at oplæſe for Folket, ſom dog ikke ſkeede, ſaaſom han anſaae det for nyttigere at lade den indrykke i de offentlige Blade. Til en Prøve paa Overſettelſen og iſær fordi den troligen ſkildrer Dodds Charakter, indrykke vi den her. Den har til Opſkrift: Doctor Dodds ſidſte høitidelige Erklæring; og er affattet i følgende Ord: „Man har altid havt Agtelſe for et døende Menneſkes Ord. Jeg er bleven bragt herhid, for at lide Døden for et udøvet Bedrageri, hvori jeg erkiender mig ſkyldig med al den Skam, ſom naturligviis flyder af mit forrige Forhold i Verden, og med en hiertelig Fortrydelſe, ſom jeg haaber, at Gud, der ſeer ind i Hiertet, ikke vil forkaſte. Det angrer mig, at jeg har overtraad Lovene, hvorved Fred og Credit iblant Menneſkene befæſtes. Det angrer mig, jeg har giort et Forſøg paa at ſkade min Næſte, og jeg fortryder det, at jeg har beſkæmmet min Stand, og vanæret Religionen; men mine Synder imod Gud ere uſigelige og utallige, og kunne ikke i Almindelighed bekiendes og i Almindelighed fortrydes. Giv, o almægtige Gud, at min Fortrydelſe ikke maae være forgieves, endſkiønt den er ſildig, endſkiønt den er ufuldkommen. Det lidet Gode, ſom jeg for nærværende Tid endnu formaaer at giøre, beſtaaer derudi, at jeg advarer andre for de Friſtelſer, ſom har forført mig. Jeg har ſtedſe ſyndet imod min bedre Overbeviisning; mine Grundſætninger ere ſtedſe blevne de ſamme; jeg har ſtedſe holdt den chriſteli-

ge

ge Religion for en Aabenbaring af Gud og dens guddommelige Stifter for Verdens Frelse; men omendskiønt jeg aldrig har fornegtet de guddommelige Love, saa har jeg dog ofte forglemt dem. Udvortes Blændverk og Vellystens Fornøielser har forledt mig fra Religionens Nøiagtighed. Hverken kiendte eller agtede jeg Sparsommelighedens Bud, eller de smaa Indskrænkninger i Husholdningen. Forfængelighed og Forlystelser, hvorudi jeg styrtede mig, udfordrede større Udgivter end mine Indkomster rakte til; Ødselhed bragte Elendighed over mig, og Elendighed, trængende Elendighed, tilskyndede mig at blive en Bedrager. For dette Bedragerie maae jeg døe, og døende erklærer jeg paa den høitideligste Maade, at omendskiønt jeg selv er afviget fra mine egne Grundsætninger, saa har jeg dog efter min beste Indsigt og med al Oprigtighed lærte andre den rette Vei til den evige Lykkelighed. Mit Liv har paa nogle ulykkelige Aars Tid været fuldt af forskiellige Synder; men mit Embede har jeg stedse forrettet med al Oprigtighed. Jeg har bestandig troet, og gaaer nu ud af Verden med den høitidelige Bekiendelse, at jeg er overbeviist om, der er intet andet Navn under Himmelen, ved hvilket vi kunne blive salige, uden allene ved vor Herres Jesu Christi Navn; og jeg beder alle og enhver, som ere her nærværende, med min sidste Bøn at forene deres, at mine Synder maae blive mig forladne for vor Herres Jesu Christi Skyld, og at min Siel maae indgaae i hans evige Himmerige. „I Almindelighed lader Oversættelsen sig temmelig vel læse, dog vide vi ikke, hvad Bøgelse Side 18 skal betyde: „Han fik Bøgelse af Folk" maaskee det er en Trykfeil isteden for Beskyldning.

Wasers Fader er Bager, og lever endnu. Tidligen viste det sig, at Misundelse, Had og Hevngierighed vare hans herskende Lidenskaber, og disses Fyldestgiørelse synes at have været Maalet for alle hans Bestræbelser. Begavet af Naturen med ualmindelige Siele-Evner, og ansporet af en umættelig Lyst at overgaae andre, giorde han en hastig Fremgang i adskillige Videnskaber. Ved Indsigter erhvervede ved egen hemmelig Flid, beskæmmede han ikke allene sine Medstuderende, men endog sine Lærere. Da een af hans Lærere havde beskyldt ham for Efterladenhed, forelagde han ham strax, da han fik det at vide, Excerpter, der i alle Henseender vare bedre,

bedre, end nogen anden Student kunde fremviſe. Saaledes ſpillede han Meſter overalt, dog viſte han ſig overmaade tienſtagtig, naar man raadførde ſig med ham, og oftest meddeelte han vigtigere og grundigere Efterretninger, end man kunde have ventet. Men med alt dette viſte han en Raahed, eller om man ſaa vil, Grovhed i Opførſel, ſom han aldrig aflagde. For at mætte ſin Ærgierighed, giftede han ſig med et Fruentimmer af en meget anſeeligere Familie end hans. Da han var blevet Præſt, giorde han ypperlige oekonomiſke Tabeller, ivrede for Skolevæſenet, til hvis Forbedring han indgav fortrinlige Anmerkninger og Forſlag, trængte paa Politie-Anordningernes bedre Efterlevelſe, giorde de Fattige meget Got, iſær i den dyre Tid; men var tillige opſetſig imod Øvrigheden, og allerede da tillod han ſig at ſtiele Kaabere af koſtbare Verker. Formedelſt hans Beſkyldninger og Angreb imod Øvrigheden, blev han dømt fra ſit Embede, og fra den Tid tænkte han ikke paa andet end Hevn. Paa adſkillige utilladelige og lovſtridige Maader tilvendte han ſig mange vigtige Documenter, hvoraf han tilſendte Hr. Prof. Schlözer i Gøttingen nogle, andre brændte han Dagen førend han blev grebet. I den Tid gik han ikke i Kirke, men holdt hiemme i ſit Huus en privat Gudsdyrkelſe med ſin Familie. Hans Kone omgikkes han kierligen, for hans Børns Opdragelſe og Underviisning ſørgede han ſelv troligen, og mod hans Tyende var han venlig. Han udelukte ſig ſelv fra al Omgang med andre, og betroede ſig ikke til nogen. Af adſkillige her meddeelte Opſatſer, ſom vi ſiden ſkal omtale, og af hans Samtale med hans Sønner faa Dage før hans Død, ſom findes i det göttingſke Magazin, ſees, at han fortrød ſine Forbrydelſer, og at han chriſtelig[illegible]n beredte ſig til Døden; dog beretter Skarpretteren om ham, at da han kom forbi Raadhuuſet, kaſtede han et Blik dertil, ſom viſt vilde have ſtukket det i Brand, om det havde været mueligt. Han ſkal med ſit overordentlige rolige Væſen, iſær i de to ſidſte Timer, have opvakt de tvende Geiſtliges Forundring, ſom vare allene hos ham, og næſten giort dem forlegne. Han bad for og efter Maaltidet i en ganſke almindelig Tone. Spaſerede i Kammeret og talte med dem, ſom ellers ved et almindeligt Beſøg. Han aftalte med dem, at de ikke ſkulde tale til ham om Bønnen, men nu og da erindre ham om et

bi-

bibelſk Sprog, ſom han ſelv vilde eftertænke og i den Anledning giøre en Bøn. Under Veis ſang han dertil valgte Pſalmer, iſær rørte een af dem Tilhøreren, hvoraf hver Strophe endtes med diſſe Ord: So ſey mir Sünder gnädig. Engang vendte han ſig til Folket med en meget eftertrykkelig Formaning: vilde de modtage noget af ham for hans Død, ſkulde de lade Jeſu Chriſti Evangelium være deres dyrebareſte Skat. — Af dette allene havde han det ſøde Haab og Fortrøſtning, at Gud antog ham til Naade. I hans Samtale med ſine Sønner, ſom Øvrigheden længe ikke vilde tilſtæde af Frygt, at han ſkulde indprente dem et ſaadant Had til Fædrenelandet, ſom Hannibals Fader indprentede ham til Romerne, formanede han dem paa det eftertrykkeligſte til Gudsfrygt og Lydighed mod deres Foreſatte, iſær Øvrigheden. Den ældſte Søn vilde han ſkulde blive Bager. Den yngſte tiltalte han ſaaledes: Og du, Salomonli, bliv hos din Moder. Trøſt hende, naar du kommer hiem; ſtig hende, at jeg er ganſke vel og rolig, hun ſkal ogſaa være rolig. Vær lydig, ærbødig, giør alt hvad hun fordrer og ønſker. Det er din Pligt og min Befaling, den ſidſte, kiere Salomonli, ſom din Fader giver dig; thi hvad jeg nu vil ſige er ikkun en Begiering: du vil ſtudere Theologien. Har du ikke en uovervindelig Lyſt dertil, ſaa lad det blive: det er et farligt Kald! mig har det giort ulykkelig. I hans Brev til hans Fader udtrykker han ſig desangaaende næſten med ſamme Ord. Paa Bindet af Bønnebogen, hvoraf han betiente ſig i Fængſlet, havde han med Neglene indgravet følgende Vers:

Diſce meo foto mandato munere fungi,
O fuge cen peſtem την πολυπραγμασυνην!
Sis fur, ſi latro, ſis perjurus, aut ſicophanta,
Waſerum ferias fulmine, magnus eris.

I det af os anmeldte Skrift findes foruden Gewagte Züge zu Wasers Charakter, Wasers Brev tilhans Fader og Kone, og hans ældſte Søn til ham. Anrede an die Kunſt-Schüler am Gerichtstag des geweſenen Pfarrer Waſers, von Herrn Profeſſor Meiſter. Den 27ſten May 1780. Gedanken über Waſers letzte Lebensumſtände. Lavaters Brev til Waſers Broder Klokken 3 Eftermiddagen den 27de Maj 1780. Bøn af Lavater. Lavaters Præken den 28de Maj 1780, over 1 Cor. 18, 12. Tillæg til

Wa-

Waſers Charakter, og endeligen Udtog af et Brev. Af dette og det gottingſke Magazin have vi uddraget de her meddeelte Eſterretninger om Waſer; dog troe vi det ikke vil fortryde nogen ſelv at giennemlæſe det.

Tanker ved Ungdommens Confirmation. Af Niels Hanſen. Kiobenhavn, 1781. Trykt hos Hofbogtrykker Møller.

Diſſe Tanker ere fremſatte paa en ganſke opbyggelig Maade, i bunden Stiil; tienlige til at foreſtille Ungdommen hvor vigtig den Pagt er, de den Dag paa en høitidelig Maade fornye.

Leipzig.

Χενοφωντος Κυρου παιδειας βιβλια οκτω recenſuit & explicavit Joannes Carolus Zeunius. Prof. gr. litter. Viteb. Sumtibus Caſpari Fritſch. 1780.

Af dette fortreffelige Skrift, hvis idelige Læsning ikke nokſom kan anpriſes de Unge, melde vi her en Udgave, ſom meeſt er indrettet til deres Brug og uden Tvivl ogſaa kan fyldeſtgiøre Ønſket, hvad enten man ſeer hen, til de gode Hielpemidler, Udgiveren har havt ved Haanden, eller til hans Flid og Indſigt. Om Hielpemidlerne og hvorledes han har benyttet ſig af dem, derom giver han ſelv Underretning i Fortalen. I trykte Udgaver meener han findes allene tre Recenſioner, nemlig den Juntinſke, Aldinſke og Stephanſke og den Aldinſke er endda for en ſtor Deel blot den Juntinſke; thi denne er Baſis, og har kun nogle forſkiellige Læſemaader, ſom ikke altid ere bedre. Til den Juntinſke regner han alle de øvrige, ſom gaae foran de Stephaniſke, nemlig: den Schwabiſk-Halliſke 1540, trykt efter den Juntinſke Text: den Baſelſke hos Nicolaus Brylinger, hvis Text er den Halliſke: ſamme Aar udkom Xenophontis Opera i Baſel hos Iſingrinium; Texten er den Juntinſke, men rettet af Caſtalio: dog formoder Hr. Zeune at Caſtalio ikke blot har fulgt ſin egen Conjectur, men ogſaa havt andre Hielpemidler, thi Texten ſtemmer ofte overeens med den Wolfenbyttelſke og den Brodæiſke: atter udkom 1555 Xenophontis Opera i Baſel, hos Nicolaus Bryling curante Joanne Petri, men Baſis dertil er den forſte Brylings med Caſtalios Forbedringer paa nogle

nogle Steder. Denne anden Brylings Udgave, fik Aar 1568 en nye Titel, og blev ſvigagtigen ſolgt for en tredie Udgave. Aar 1565 udkom i Strasborg de fire første Bøger af Cyropedien in uſum Scholarum. Texten er Caſtalio's med endeel Trykfeil. Dereſter udkom Stephans Udgave af Xenophontis Opera første Gang 1561, derefter 1581. Baſis dertil var vel den Aldinſke, men med varietate Lectionis e codicibus, & conjecturis ſuis in Margine. Efter Stephan gav Lewenklau ſig af med Xenophontis Opera, hvilke han første Gang udgav med ſin latinſke Verſion i Baſel 1569, anden Gang ſammeſteds 1572, tredie Gang i Frankfurt 1594, ſom blev eftertrykt i Paris 1625. De fornemſte af diſſe Udgaver tilligemed Wells og Hutchinſons har Udgiveren benyttet ſig af, men fornemmelig en Codex i det Wolfenbyttelſke Bibliothek, hvilken Codex han ſiger er optimis lectionibus refertum: og efter de Kiendemærker Montfaucon angiver, meener han den er fra det niende eller tiende Seculum. Denne Codex har han med ſtørſte Flid ſammenlignet. Desuden ogſaa hvad Suidas, Pollux, Stobæus, Ariſtides, Athenæus og andre Gamle har anført i deres Skrifter af Cyropedien. For Reſten har han i at rette Texten, meere ſeet hen til Xenophons Brug, og ligeſom ſtræbt at erſtatte Xenophon ſit, eller meere ladet det beroe paa Xenophons Autoritet end paa Vidners Mængde. Dog har han intet forandret i Texten, uden at melde det i Noten. Foruden diſſe critiſke Noter har han ogſaa interpreterende, hvori deels det hiſtoriſke hos Skribenten ſammenlignes med andre Hiſtorieſkrivere, deels vanſkelige Talemaader forklares: han har ikke ſlaviſk fulgt Heines Methode i at adſkille de critiſke Noter eller variantes Lectiones fra de interpreterende: thi da han tillige vilde fælde ſin Dom derover og gjøre Regnſkab for en optagen Læſemaade, ſaa maatte han paa denne Maade have gientaget det igien i Noten, hvilket havde foraarſaget unyttig Repetition og Vidtloftighed. At ville anføre de forſkiellige Læſemaader af den Wolfenbyttelſke Codex, eller Hr. Jeunes Forbedringer (ſom dog overhovedet ikke ere ſaa anſeelige) endogſaa kun de vigtigſte, vilde blive for vidtloftigt. Den Wolfenbyttelſke Codex havde 1ſte Bogs 1ſte Cap. μαγαδιδων ligeſom den juntinſke Udgave. Brodæus ſiger at han i nogle Codices har fundet μαρτιανων. Jeune antager Hut-

Hutchinſons Emendation. Iſteden for ωσε πονηρα τινος εργα, i det 2det Capit. har han optaget διοι πονηρα &c. af den Wolfenb. Codex, den Juntinſke og andre gamle Udgaver. Samme Capitel: Μεγα δε και εις τα το συμβαλλεται, ὁτι ὁρωσι και τας πρεσβυτερας πειθομενας τοις αρχασιν ισχυρως. Dette και vil Hr. Zeune have udſtødt, fordi ingen Codices har det, men er indſørt af Stephan, og efter ham har de følgende optaget det: det ſtaaer uden Nytte ſiger han; men ſtrax forhen forekommer det i ligeſaadan en Contert, og der ſtaaer det intet mindre end unyttigt, hvilket det ikke heller giør her, ſaaſom: μεγα δε συμβαλλεται εις το μανθανειν σωφρονειν αυτας, ὁτι και τας πρεσβυτερας ὁρωσιν ανα πασαν ἡμεραν σωφρονως διαγουτας. I tredie Capitel, hvor Aſtyages ſpørger den unge Cyrus, hvorledes hans Fader forholder ſig i Drikken, ſiden han aldrig bliver fuld? den unge Cyrus giver til Svar: διψων παυεται. Dette ſiger Zeune, kan ikke overſættes ved ſitim tolerat, ikke ved cum ſiti ceſſat, og formedelſt det foregaaende Spørgsmaal ikke heller ſitire deſinit, ſed potius *bibere deſinit*. Tropus vero, qvo hic *ſitire* ponitur pro *bibere* eſt exqviſitus & aptus puero, inprimis ei, qvi domeſticæ aſſvetus temperantiæ, aliam bibendi cauſam ſcire non videbatur niſi ſitim. At διψαν betyder bibere har man neppe Exempler paa, og hvorfor kan det ikke overſættes ved ſitire deſinit? den lille Cyrus er ſaa eenſoldig, at han ſupponerer ingen drikker uden han er tørſtig; Exempler paa andet havde han ikke lært at kiende hiemme: Mederne tænkte han, maatte altſaa tørſte meere end hans Fader og Landsmænd, ſiden de drak mere, og det indtil Drukkenſkab; naar nu Aſtyages ſpørger Cyrus: hvor det kom ſig hans Fader blev aldrig drukken? hvad rimeligere Svar kan da Xenophon lægge ham i Munden end dette: διψων παυεται, han holder op at tørſte; og altſaa ogſaa at drikke. Hvorledes Zeune kan kalde det en Tropus, at ſætte tørſte iſtedet for drikke, og det en Tropus exqviſitus, det kan jeg ikke forſtaae. (Slutninger følger.)

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 24.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 15de Junii 1781.

Vinter-Aftenens Tidsfordriv ved en fornøielig og lærerig Læsning af Hiſtorier og Fortællinger, ſamlede for de 6 Vinter-Maaneder. Første Hæfte for October-Maaned. Andet Hæfte for November-Maaned. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos Johan Rudolph Thiele. Begge Hefter udgiøre 160 S. i 8vo. Faaes paa Avis-Contoiret for 24 Sk.

Vinter-Aftenerne ere for mange den dyrebareſte Tid hele Aaret igiennem, ſom de ikke ombyttede med de længſte og deiligſte Sommerdage, fordi diſſe tilbyde ſaa mange fornøielige Adſpredelſer, hvilke man neppe kan negte ſig at tage Deel i, hvor over ofte nyttigere Beſkæftigelſer enten tilſideſættes, eller dog i det mindſte opſættes. Man behøvede, ſynes os, ikke at være forlegen for Tidsfordriv. De længſte Vinter-Aftener ere ikke lange for den Virkſomme. Uformerkt glide de bort, naar man bruger dem til nyttige Foretagender eller til ſit Kalds Forretninger. Man tænder ſit Lys, og nu ſætter man ſig ned i Rolighed for at tænke eller arbeide. Embedsmanden overveier, hvad der den Dag er forefaldet, og bereder ſig til den følgende Dags nyttige Anvendelſe. Den Studerende ſamler ſine Bøger, og indhenter deraf ved Læsning og Eftertanke Lærdom og Indſigter, hvorved han kan være Verden, eller den Cirkel, hvori Forſynet har ſat ham, til Tieneſte. Haandverksmanden, ſom Dagen ikke ganſke har udmattet, og hvis Arbeide er af den Natur,

at det kan foretages om Aftenen, faaer noget færdigt, og fornøier ſig derover. Huusmoderen tager ſat paa ſin Rok eller Syenaal, og ſamler ſine Piger om ſig, ſom følge hendes Exempel, til Huſets Tarv og Nytte. Kort: enhver flittig ſyſſelſætter ſig med Forretninger, der i indvortes Værdie overgaae Romanlæsning. Man hører ogſaa neppe den Virkſomme klage over Mangel af Afvexlinger, juſt fordi han veed at bruge Tiden og at inddeele den ſaaledes, at hans Arbeide ikke falder ham møiſommeligt, men han beholder Øieblikke nok til overs, hvori han kan give Sindet eller Legemet den fornødne Hvile. Men da deres Tal desværre er alt for ſtort, ſom ikke gider foretage ſig noget af Betydenhed, men endelig ſkal have anden Tidsfordriv, og maaſkee desuden troe, at Romanlæsning er Sielens eneſte eller vigtigſte Forædlelſes-Middel, ſaa ønſke vi diſſe til Lykke med ovenmeldte Hefter, ſom indeholde intet, der er ſtridigt mod Dyd og gode Sæder. Ja vi foreſlaae alle dem, der ere forlegne med deres Tid, ſaadanne Fortællingers Læsning i Steden for det fordærvelige Kortſpil, den unyttige Sladdren eller anden uanſtændig Tidsſpilde, men bede dem dog tillige, at de ikke lade dette være deres eneſte Vinter-Aften-Arbeide. Udgiveren af denne Samling, hvoraf endnu fire Hefter kan ventes, har heller ikke troet, at ſaadan Læsning burde være fornuftige Menneſkers Hovedſag eller eneſte Tidsfordriv, ellers havde han ganſke viſt fourneret ſine Læſere med langt ſtørre Hefter og flere Fortællinger, ſaaſom diſſe, for tvende Maaneder beſtemte, magelig lade ſig paa een Aften læſe igiennem. Det har altſaa ikkun været hans Hensigt at levere noget til behagelig Afvexling, og herpaa vil vi nu ikke udſætte noget, naar han kun i de følgende Hefter vil vogte ſig for at indrykke ſaadanne Stykker, ſom allerede haves i vort Sprog, ere læſte af mange, og blive altſaa Kiøberne ei alene til Tids- men og Penges-Spilde. Ved at anføre de i denne Samling forekommende Stykkers Indhold eller Overſkrift vil vi give enhver Leilighed til at ſee, hvad han af diſſe Fortællinger har læſt før eller ikke. Den første Hiſtorie er tilforn trykt og findes blant Hr. Agent Holcks **Hiſtorier for Børn**, ſom vi for kort ſiden have anmeldt. Den handler om Lord **Damby** og Kiøbmand **Kingſton**, ſom begge havde beſluttet at drukne ſig i Themſen, men bleve ved hverandre frelſte derfra, og le-

levede siden i Roe og Lykſalighed. Den anden har til Opſkrift: De fornøielige Eftermiddags-Timer, og indeholder adſkillige artige Caracterer, hvoriblant Hovmeſteren Hr. Sorites, en lærd Pedant, fremſtikker paa det løierligſte S. 33 og 38. Den tredie foreſtiller den uſkyldige Lariſſe, ſom af Erfarenhed lærer, at det er lige ſaa fornødent til et lykſaligt Liv, at ſynes dydefuld ſom at være det. Finder nogen Behag i at læſe noget om Feers Venſkab og Spaadomme, om en uſkyldig Landsbye-Piges Bortſnappelſe af en forklædt Kiøbſtædherre, om hendes Tilbagebringelſe ved en venlig Fee, og om de andre Landsbye-Pigers Mistanke til hendes Dyd, ſamt Spotterier over nogle af hende modtagne Foræringer, hvorover hun døde af Gremmelſe, da kan han i denne Roman faae ſin Lyſt ſtyret. Den fierde Fortælling om Rufinus Bange ſkal vise, hvor ulykkelige de Mennesker ere, ſom plages af en beſtandig Frygt. Af Navnet ſelv ſees Fortællingens Indhold. Man finder her en Helt, der er bange for ſin egen Skygge, ſeer Spøgelſer allevegne, og har nok med Dievelen at beſtille. Den overtroiſke Nar afmales i al ſin Latterlighed, men latterlig forekommer os ogſaa denne Vittighed, ſom Fortællingens Forfatter anbringer om Autor-Frygt S. 60: „En Autor har i forrige Tider mere end nu „ omſtunder haft Aarſag til at være bange for Spøgelſe. Nu „ tør han ikkun ved at frygte for en levende Kunſt-Dommers „ ſkarpe Tænder og et critiſk Spøgelſes Mishandlinger.“ Den igienvundne Kierlighed, en Fortælling, ſom viſer Dydens guddommelige Magt over Hierterne, kan læſes i Skriftet: For ædle Siele, og behøvede altſaa ikke paa nye at aftrykkes. Det ſidſte Stykke i første Hefte beſkriver en Faders Umenneſkelighed, og dets Hensigt er at vise, at naar Menneſket først falder til een Last, undſeer han ſig ikke ved at begaae flere, indtil han ſtyrter ſig ſelv i Fordervelſe. Kebal begaaer først Utroeſkab mod ſin Kone ved at avle en Søn med en Slavinde. Da han kom til Eftertanke om ſin brudte Eed, dræber han Moderen til det ulykkelige Barn, og foreſætter ſig at opofre Barnet ſelv. Han ſætter adſkillige Forſøg herpaa, ſom dog alle mislykkes ham, og det allerſidſte Forſøg blev hans egen Død; thi ved en Feiltagelſe blev han ſelv dræbt af dem, han havde beſtilt til at dræbe hans Søn. Da denne Fortælling næſten ikke indholder andet end mordiſke

og unaturlige Tildragelser, vil den neppe kunne tiene nogen til fornøielig Tidsfordriv. —— Det andet Hefte begynder med en Historie om Braddok, en Engelænders Ulykke og Redning. Denne tappre Officier blev i Krigen ſterk bleſſeret, hvorpaa han fik ſin Afſkeed og blev ſat paa halv Gage. Han miſtede derpaa ved en Bangverot ſin Kapital, af hvis Renter han tilligemed Kone og Børn kunde levet med Anſtændighed. Nu var han i en beklagelig Tilſtand; thi Æren forbød ham at klage over Fattigdom, og Tanken om at ſee Kone og Børn lide Mangel var ham uudſtaaelig. Han overvældes med Gield, for hvilken at faae afbetalt han maatte ſælge alt, hvad han eiede, og ſad altſaa nu med ſine i yderſte Armod. I denne Situation ſættes han paa en nye Prøve ved at foreſlaaes til at vidne imod en vis Lord, ſom tilligemed Paarørende blev hans Fiende, fordi han vidnede Sandhed. Det havde nu været ude med ham, derſom ikke hans dydige Kone havde beſiddet Siels Styrke nok til ei allene ſelv at bære ſin Nød med Standhaftighed, men og at opmuntre ham, naar Fortvivlelſen vilde giøre ham raſende. Hun foreſlog ham et Raad, ſom efter megen Kamp fandt hans Bifald, nemlig at hun med Børnene vilde tage ud paa Landet til hendes Amme for der at leve af hendes Hænders Arbeide, indtil Braddok, ſom nu var kommen ſig igien af hans Sygdom, mueligt kunde erholde den Officeers-Plads, ſom han havde ſøgt. Længe søgte han forgieves, og alle Adgange til Lykken ſyntes tilſperrede for ham, men nu vaagnede hans Lykke ved en Hændelſe. Da han engang nedſynket i dyb Tungſindighed, uden Emploi, uden Penge, uden nogen Udſigt til begge Deele og med et ſtedſe nærværende Syn paa hans nu fraværende Kones og Børns Elendighed, ſpadſerede i Haugen ved London, mødte han uformodentlig ſin beſte Ven Graham, ſom han fortalte ſine Omſtændigheder. Hertugen af Montague, en ædeltænkende Mand, hørte hvad der blev talet dem ualviden-de, og fierde Dagen derpaa lod han ham indbyde til Middags-Maaltid. Braddok kommer, ſættes paa Prøve af Hertugen, og finder efter udholden Prøve, hvorved hans Retſkaffenhed og Kierlighed til Kone og Børn blev lagt for Dagen, ſin Familie i Hertugens Huus, af hvilken han ti ſin ſtore Forundring pludſelig omringes og omfavnes. Nu leveres ham Beſtalling ſom Capitain ved et Regiment i Gi-

bral

braltar, og tillige ſættes han i Stand til ſin foreſtaaende Reiſe paa følgende Maade: „Jeg har, ſagde den ædelmodige „ Hertug, veddet med deres Kiæreſte om 100 Pund Sterling „ (omtrent 500 Rdlr.) at jeg vilde forføre dem til Utroſkab „ imod hende; jeg har tabt. Det er altſaa billigt, at jeg „ og betaler.“ Og herpaa overleverede han Frue Braddok en Banko-Note paa denne Summa, hvilken han nødte dem til at modtage, hvor meget de end vegrede dem derved. De følgende Stykker er **Den veldædige Adelsmand.** Hans Navn var **Nathan.** Han fandt ſin Fornøielſe i at giøre vel, blev almindelig berømt for hans ædle Tænkemaade og Handlinger. Hans Roes kom til Neapolis, hvor en vis Marqvis **von M***** ſøgte at efterligne, men kunde ikke naae ham, hvorover Lignelyſten forvandlede ſig til hemmelig Misundelſe og tilſidſt ſkammelig Efterſtræbelſe. Von M*** giør i ſin Forbittrelſe en Reiſe til Nathan for at dræbe ham, men bliver ved dennes Høi- og Ædelmodighed ganſke beſkæmmet og forandret. **De høimodige Venner.** En General og hans Ven forelſkede ſig begge i en ung Enke, men Venſkab vandt Seier over Kierlighed. Generalen afſtod ſin Elſkværdige til ſin Ven, ſom derpaa ægtede hende. **En Dag-Reiſe** eller en Fortælling, ſom viſer, hvorledes Menneſket kan undgaae Fortvivlelſe og faae et roeligt Hierte. Denne allegoriſke Fortælling anpriſer Religion, Flittighed og Menneſke-Kierlighed ſom Midler til den ſande Rolighed. **Belkon og Sophie,** eller et Træk af **Franz Wills Hiſtorie.** Franz Will hindrer den over ſin Faders Fængſel og Elendighed bekymrede og næſten fortvivlende Sophie fra at drukne ſig, og redder ved ſin Ædelmodighed den fortrykte Uſkyldighed. Endelig ſluttes Heftet med en **Tiggers Tale ved deres Sammenkomſt, ſom holdes hver Mandag i London.** Denne gode Tigger, ſom paa den ſidſte Side findes i Træſnit med langt Skiæg, Træſkoe paa Fødderne, en Stav i den ene og en rund Hat i den anden Haand, lærer ſine Venner og Brødre alle muelige Tiggerkneb, hvorved han ſelv i 60 Aar havde befundet ſig meget vel.

Tidsfordriv for Børn og Børne-Venner. Af det Tydske ved P. N. Nyegaard. Første Deel stor 157 Sider. Anden Deel stor 154 Sider i 8vo. Kiøbenhavn, 1778. 1780. Koster 4 Mk.

„ Et halvt Aarhundrede maa gierne skrive Magaziner, For„ tællinger, Tidsfordriv for Børn, naar det kun er got skre„ vet, og man ikke stedse opkoger det gamle, saa skal dog „ en lille Bog af dette Slags endnu ikke være overflødig.“ Disse Forfatterens Ord i Fortalen S. 6 give vi gierne vort Bifald. Det er kun det ildeskrevne og de evige Opkaagninger af gamle og forslidte Sager man kiedes ved, men Bøger som denne vil vist kunne læses af Børn og Børne-Venner ikke blot til Fornøielse, men til stor Nytte. Paa en behagelig Maade underrettes baade Gamle og Unge om en stor Deel af deres vigtige Pligter. Fortællingerne ere underholdende, Skrivemaaden jevn og passende med sit Diemeed, og Oversættelsen af den Beskaffenhed, at Hr. Nyegaard fortiener sine Landsmænds Tak. Da Børn vil have Afvexlinger og ikke kan udholde Vidtløftighed, har Forfatteren viseligen giort sine Fortællinger saa korte som mueligt, og afbrudt de længere ved at sætte dem efter deres Indhold under forskiellige Titler. Saaledes findes S. 52 i første Bind **Den gode Strenghed**, S. 55 **Følgerne af den gode Strenghed**, og S. 59 **Udfaldet af den gode Strenghed**, hvilket alt er kun een Historie i flere Afdelinger, Ligemaade S. 67 **Den gode Fader og den hevngierrige Søn**, som fortsættes i to følgende Fortællinger, hvoraf den første S. 72 kaldes **Spadseregangen**, og den anden S. 79 **Aftenstunden**. At Børn ikke bør vænnes til Kielenskab, hvorved kun Helbreden svækkes, men at de tvertimod fra de spæde Aar af bør opmuntres til Virksomhed og stedse have noget at bestille, ere Forfatterens Yndlings-Satzer, som han videre udfører i **den gode Strenghed og den arbeidsomme Familie**, og der er vel ingen Fornuftig, som heri kan negte ham sit Bifald. Endskiønt enhver af Fortællingerne har under Giennemlæsning fornøiet os, udmerke vi dog, næst de anførte, **Spottefuglene** S. 105, som fortsættes S. 111 under Navn af **Lyst-Reisen**, og i det andet Bind **Duehuset** en Samling af Breve S. 27-57, og **Spurve-Redet** S. 64. De Erindringer, som i For-

Fortalerne gives Forældre, ere ſunde og følgeværdige. Kort: vi anſee det Hele for et overmaade nyttigt Arbeide, og ønſke Bogen Plads og hensigtsmesſig Brug i alle Huſe.

ω.

Propheterne: Eſaias, Jeremias og Ezechiel, overſatte af Johan Ludvig Brabrand. Kiøbenhavn, 1780. Koſter 6 Mk.

Den virkſomme Hr. Br. bliver ved at overſætte paa ſin Viis o: uden at giøre den Lærde nogen ſynderlig Tieneſte med hans Overſættelſe, og uden at giøre det dunkle tydeligere for almindelige Bibellæſere. At han har ladet Propheterne beholde deres gamle Klædning, laſte vi ikke, men at han har udbroderet denne Klædning med adſkilligt, ſom for danſke Øine giør dem næſten ukiendelige og mindre behagelige end hidtil, dette kan vi ikke bifalde. For at give Læſerne Leilighed til ſelv at dømme og derefter at give enten den ſædvanlige eller den Brabrandſke Overſættelſe Fortrinnet, vil vi af dem begge udſkrive nogle Prøver, hvori de enten meeſt afvige fra hverandre, eller hvori Hr. Br. har udmærket Propheterne ved underlige og udanſke Ord, Talemaader og Vendinger:

Den almindelige Overſ.	Brabrand:
Eſ. 2, 11. 12. „Et Menneſkes høie Øine ſkal fornedres, og Mændenes Høihed ſkal nedbøies, men Herren ſkal allene være høi paa den ſamme Dag; thi den Herre Zebaoths Dag ſkal komme over hver hovmodig og høi; og over hver ophøiet, at han ſkal fornedres.“	„En Adams ſtolte Øine fornedres, Menneſkers Rankhed nedbøies; Herren er allene anſeelig paa hiin Dag da. Thi en Dag for Herren Almægtig overalt ophøiet og rankt, overalt opløftet og fornedret!“

En Adam iſteden for et Menneſke, og det ſynderlige: paa hiin Dag da ere af Hr. Overſætterens Liv-Ord. Begge Deele forekomme igien foruden andre Steder v. 17.

Cap. 3, 10. „Siger en Retfærdig, at det ſkal gaae ham vel; thi de ſkal æde deres Idrætters Frugt.“	„Siger en Retfærdig: vel da! de maae da æde deres Opfinds Frugt.“

V. 16. „Og Herren sagde: fordi at Zions Døttre ophøie sig, og gaae med opstrakte Halse, og vinke med Øinene, og gaae frem, og svandse, og have kostelige Baand paa deres Fødder."

Og siger Herren: fordi at de stolte Zions Døttre gaae udstrakte med Strube, og sminke Øine, bisse og trippe, have Kieder paa deres Been."

Cap. 5, 2. „Og han havde giort Gierde omkring den, og kastet Steenene af den, og plantet den med ædle Viinqviste, bygde og et Taarn midt derudi, og udhuggede ogsaa en Viinperse derudi; og forventede, at den skulde bære gode Druer, men den bar vilde Druer."

„Han gierdede, ja med Steen om den, beplantede den (et Schorek), byggede et Taarn i dens Midte, udhulede i den et Sted til den persede Viin, saa ventede han, den skulde skaffe Viindruer, men den skaffede stinkende Bær."

V. 29. 30. „Dets Brølen skal være som en gammel Løves; og det skal brøle som de unge Løver, og bruse, og gribe Rov, og bortføre, og der skal ingen redde. Og det skal bruse derover paa den samme Dag, som Havet bruser; og det skal see til Landet, og see, da er der Mørkhed, Angest, og Lyset skal formørkes i dets Ødelæggelser."

„Et Brumle har han ligesom den grumme Løve, han brumler som den unge Løve, han knurrer og tager Rov, henriver uden at man udfrier. Ja han knurrer over det, paa den Dag da, som med Havets Knurren; saa beskuer man Landet; see da Mørke, Angst og Lys formørkes i sine Nedfalds-Egne."

Dette her, disse her istedet for dette og dise forekommer foruden andre Steder i det 6 og 7 Capitel.

Cap. 6, 13. „Dog skal endnu en tiende Part blive derudi, og den skal komme igien, og være til at afædes; som Egen og som Steeneegen, i hvilke, naar de end afkaste Bladene, er en Bestandighed, saa skal en hellig Sæd være dens Bestandighed."

„Dog endnu en Tiendedeel herinde, som vender tilbage, og skal fortæres; dog som Terpentinbæret og Agernet, udi hvilke (i det de afkastes) er Kraft til Opvext, saaer en hellig Sæd, Kraft til Opvæxt her."

me-

Cap.

Cap. 7, 22. „Og det skal skee, fordi de skulle give megen Melk, at man skal æde Smør; thi hver, som bliver tilovers midt i Landet, skal æde Smør og Honning.“

„Saa æder han Smør ved megen Melks Anskaffelse; thi enhver sydig inde i Landet bliver en Smør- og Honning-Æder.“

Cap. 8, 3. er Navnet Maher-Schalal, Schasch-Bas, hvis Betydning er forklaret i det første Vers, givet af Hr. Br. saaledes: Hurtig-Til-Rov-Skynde-Man-Sig-Med-Bytte. En saare unødvendig Fordanskning! Cap. 9, 6. „paa hvilkens isteden for: paa hvis Skuldre. v. 13. „til dets Slaaer,“ isteden for: til den, som slaaer det.

Cap. 10, 18. 19. „Og hans Skovs og hans frugtbare Markers Herlighed skal han fortære, fra Siel og indtil Kiød, og han skal være som en Fændrik, der vansmægter. Og de overblevne Træer i hans Skov skulle være saa i Tal; og et Barn skal kunne skrive dem.“

„Han giør Ende paa hiins Skovs og Carmels Herlighed, baade Siel og Kiød, at han ligner en henflyende Fændrik. Øvrigt Træe i hans Skov, de ere et lidet Tal, en Dreng kan opskrive dem.“

V. 33, 34. „See Herren, den Herre Zebaoth, skal nedhugge de skionne Greene med Vold, og de, som ere høie paa Vext, skal afhugges; og de ophøiede skal fornedres. Og han skal afhugge de forviklede Qvister i Skoven med Jern-Øxen; og Libanon skal falde ved en Mægtig.“

„See Herren en almægtig Herre stævner forfærdelig, Ranke i Høiden afkappes, Høie fornedres: Han gaaer omkring Skovens Buske med Jernet, Libanon falder ned med alt Prægtigt!“

Isteden for „de, som boe mod Osten“ har Hr. Br. Østens Svenne Cap. 11, 14. Hvad mon det være for Svenne?

Cap. 14, 15. 16. „Men du skal nedfare til Helvede, til Hulens Sider. Hvo dig seer, skal stirre paa dig, de skal betragte dig og sige: mon den-

„Sandelig i Graven maatte du ned, ned i Hulen! de som see dig, vil ikke til dig, spørge om dig: er denne Manden, der bevægede Jorden,

denne være den Mand, ſom kom Jorden til at bæve? ſom kom Rigerne til at ſkiælve?"

Cap. 23, 6. 7. „Farer over til Tharſis, hyler I Indbyggere paa Øen. Er denne eders glædelige Stad? Dens Fødder ſkal føre den bort fra dens forrige gamle Tilſtand, langt bort til at være fremmed."

Cap. 24, 6. „Derfor fortærer Forbandelſen Landet, og de, ſom boe deri, blive ødelagte; derfor blive de brændte, ſom boede i Landet, og der ſkal blive faae Mennesker tilovers."

V. 19. 20. „Landet ſkal aldeles ſønderſlaaes; Landet ſkal aldeles ſønderrives; Landet ſkal aldeles bevæges. Landet ſkal aldeles rave, ſom den Drukne, og bortflyttes ſom en Nathytte."

Cap. 26, 19. „Dine Døde ſkal leve, tillige med min døde Krop ſkal de opſtaae; vaager op og ſynger med Fryd I, ſom boe i Støv! thi din Dug er ſom Dug over grønne Urter, men du ſkal fælde Kæmperne til Jorden."

Cap. 28, 1. 2. „Vee den hovmodige Krone, de drukne af Ephraim! hvis deilige Prydelſe er et affaldet Blomſter, ſom ſtaaer oven over den meget fede Dal, ja vee den, ſom tumle om af Viin! See Herre har en ſtærk og mægtig ſom en giorde Riger ſkielve."

„Over ad Tharſis! hyler! I Beboere! Er denne eders ſpringende Stad? dort fra fordums Dage dens forrige ſkal den gaae til Fods, at leve langt bort fra Hiemmet."

„Alſaa øder Forbandelſe Verden, maae Indbyggere derudi betale Skyld; alſaa forbrænder Verdens Indbyggere, ſvrige ere faa Mennesker."

„Rokket forrokkes Verden, brudt ſønderbrydes Verden, flytter forflyttes Verden. Med Uſtadighed er Verden uſtadig, ſom den Drukne, og flygtende ſom Hyrefengen."

„Dine Døde levede op, de mit forfuldne Legeme opreiſte ſig; (opvaagner og ſynger frydelig I, ſom bøde i Støv!) dine dugfulde Lysninger, thi de lade Dug falde, ſaa at Verden afgiver Dødninger."

„Vee Ephraims Drankeres høie Krone, og et forfuldende Blomſter hans prydelige Deilighed oven paa de af Viin Slagnes ſaare fede Dals Top! See min Herre har en ſtærk og mægtig ſom en

Herren haver en stærk og mægtig, som er som et Vandskyl med Hagel, og en ødeleggende Storm; som en Flod med mægtige Vande, der overløbe, skal han slaae dem ned til Jorden med Magt."

V. 15. „Fordi I sagde: vi have giort en Pagt med Døden, og giort et forsigtigt Forbund med Helvede; naar en overskyllende Flod gaaer over, da skal den ikke komme til os; thi vi have sat Løgn til vor Tilflugt, og ere skiulte med Falskhed."

Cap. 29, 1. 2. „Vee Ariel, Ariel! du Stad, i hvilken David slog Leir; legger Aar til Aar, slagter Høitiders Offer. Dog vil jeg trænge Ariel; og der skal være Dybvelse og Bedrøvelse, og den skal være mig som Ariel."

Cap. 30, 28. „Og hans Aand er som en Bæk, der løber over, som rækker indtil Halsen, at sælde Hedningene i Forfængelighedens Sold; og som et Bidsel, der forvilder, i Folkenes Kiefter."

en overvemmende Hagel, en ødeleggende Storm! som overskyllende og overvemmende mægtige Vande nedlegger han til Jorden med Haand."

„Fordi I sige: vi slutte Forbund med Døden, med Graven giøre vi Aftale; en overfarende Pidsk gaae end forbi, skal den ei komme hid til os; thi vi sætte Falskhed til vor Tilflugtsted, og skiule os i Usandheden."

„Vee et lovestærkt, et lovestærkt Alter, en Stad, hvor David leirede sig! legger Aar til Aar, Feste gaae omkring! Thi jeg trænger det lovestærke, her bliver Dybvelse og Bedrøvelse, her bliver for mig som et lovestærkt Alter."

„Haus Aande ligner en overskyllende Strøm, som naaer til Halsen, skierer af; formedelst Folks Sigtning i en forfængelig Sigte, og en forvildende Tomme paa Folkeslegters Kiæber."

Der vor almindelige Oversættelse, kalder sat forskrækkes for, kalder Hr. Br. at nedknue sig for, eller nedknue sig fra. Cap. 31, 4. 9. Vi have ikke hørt eller læst dette hellige Ord før.

Cap. 33, 18. „Dit Hierte skal betænke Forfærdelsen; hvor er Skriveren? hvor er den, som udveyer Pengene? hvor

„Dit Hierte tænker Ærværdigt: hvor er en Skriver, hvor en Væger, hvor en Taarnenes Tæller?"

„Thi

hvor er den, som tæller Taarnene?"

Cap. 35, 6. 7. „Thi Vandene ere adskilte i Ørken, og Bække paa den øde Mark. Og en tør Sted skal blive til en Søe, og en tørstig Sted til Vandkilder; I den Bolig, deri Drager laae, skal være Høe, tilmed Rør og Siv."

Cap. 36, 20. „Hvo er iblant alle disse Landes Guder, som haver friet deres Land af min Haand?"

Cap. 38, 6. 7. „Og jeg vil frie dig og denne Stad fra Kongens Haand af Assyrien, og beskierme denne Stad. Og du skal have dette Tegn af Herren; at Herren skal giøre denne Gierning, som han haver sagt."

V. 13. 14. 15. Jeg stillede mig indtil om Morgenen som en Løve, saa sønderbryder han alle mine Been; fra om Dagen indtil Natten vil du fuldkommeligen giøre Ende med mig. Jeg qvidrede saasom en Trane, jeg kurrede som en Due; mine Øine opløftede sig til det Høie; Herre! jeg undertrykkes, vær Borgen for mig. Hvad skal jeg sige? Han baade tilsagde mig det og han giorde det; jeg skal vandre saa sagteligen frem alle mine Aar, for min Siels Bitterheds Skyld."

„Thi i Ørken udstrækkes Vand, i Heden Strømme. Det brændende Land bliver til en Søe, tør Egn til Vandspringe, i Dragers skiønne Bolig saadants Leie er grøn Gaard for Rør og Siv."

„Hvo som helst iblandt alle disse her Landes Guder udfriede deres Land af min Haand?"

„Af Assyriens Konges Haand udfrier jeg dig, samt Staden denne her, hvilken Stad jeg beskriver. Dette er Tegnet for dig fra Herren, at Herren vil giøre Ordet dette her, som han talede."

„Jeg stiller mig indtil Morgenen en Løve for, saaledes brekker den alle mine Been; Dag ud Nat ind giør du fuldkomment af med mig! Som en Trane en Svale peeb jeg, knurrede som Duen; mine Øine bleve smaae mod Høiheden: Herre, det trykker mig, formild for mig! Hvor skal jeg takke! (han baade siger til mig og selv giør det) skal jeg skynde mig! alle mine Aar over min Siels Bitterhed."

Cap. „See

Cap. 41, 24. „See Jere mindre end intet, og eders Gierning er værre end en Ogle; den er en Vederstyggelighed, som udvæller eder."

„See eder mindre end intet eders Forretning end Mangel: Afskyelighed vælge paa eder!"

Cap. 50, 11. „See alle I, som optænde en Ild, som omringe eder med Gnister; vandrer I kun i eders Ilds Lys, og ved Gnister, som I have optændt, dog dette skal skee eder af min Haand: I skal ligge i Smerte."

„See alle I Ild-Anstikkere, Gniste Omgiordere! gaaer i eders Ilds Baal, og udi Gniste I optænde; fra mig skeer det eder, I skal ligge i Beængstelse."

Cap. 52, 6. „Derfor skal mit Folk kiende mit Navn; ja derfor skal de kiende det paa den samme Dag, at jeg er selv den, som taler, see, her er jeg!"

„Derfore skal mit Folk erkiende mit Navn, derfore paa denne Dag da, at jeg er Taleren, see mig!"

Cap. 61, 7. „For eders dobbelte Beskæmmelse, og derfor at de have synget: Skiændsel var eders Deel; derfor skal de eie en dobbelt Arvelod i deres Land, de skal have evig Glæde."

„Istedet for eders dobbelte Blyfærdighed, Skam hine sang disses Deel at være, skal disse eie dobbelt i deres Land der i Stedet for; evig Glæde skal være for dem!"

Vore Læsere have vel allerede nok af at læse disse Hr. Br. Besynderligheder, og dog maae vi, for at vise, at han allevegne ligner sig selv, ogsaa anføre et Par Prøver af de andre Propheter:

Jerm. 2, 6. „Og de sagde ikke: hvor er Herren, den som førde os op af Ægypti Land; den som ledde os i Ørken, i et Land, som var øde og fuldt af Graver, i et tørt og Dødens Skygges Land, i et Land, som ingen haver tilforn vandret igiennem, og dersom intet Menneske boer."

„Ingenlunde sagde de: Hvor Herren, som opførte os af Ægyptenland? han der lod os vandre i Ørken, udi et Heed- og Sump-Land, i et tørt og Dødens Billed-Land, i et Land, derigiennem ingen Mand foer, hvor ingen Adam boede."

I Ste-

Istedet for: „siger Herren" har Hr. Br. næsten allevegne: „siger ja Herren." Og v. 16 forekomme et andet Slags Svenske end de ovenanførte: Svenne fra Noph og Thachpanches."

Cap. 13, 7-12. „Og jeg gik til Phrat, og grov, og tog Beltet af den Sted, der som jeg havde skiult det, og see Beltet var fordervet, det duede ikke til noget. Da skeede Herrens Ord til mig og sagde: Saa sagde Herren: saaledes vil jeg fordærve Judæ Hofmodighed, ja Jerusalems megen Hofmodighed. Dette onde Folk, de som vegre sig at høre mine Ord, de som vandre i deres Hiertes Stivhed, og gaae efter andre Guder til at tiene dem og at tilbede for dem; ja det skal være som dette Belte, som ikke kan due til noget. Thi ligesom Beltet henger ved en Mands Lender, saa lod jeg alt Israels Huus og alt Judæ Huus henge ved mig, sagde Herren, at være mig til et Folk, og til et Navn, og til Lof og til Ære; men de hørde ikke. Og du skal sige dette Ord til dem ꝛc."

Ezech. 2, 6. „Og du, Menneskes Søn! du skal ikke frygte for dem, og ei frygte for deres Ord; thi de ere vel gienstridige og Torne hos dig, og du boer hos Scorpioner; men du skal ikke frygte for deres Ord, og ei forskrækkes

„Saa gik jeg til Euphrat, grov og tog Beltet fra Stedet, hvor jeg havde skiult det; men see Beltet saare fordærvet, det kunde ei ikke sig til hvadsomhelst? Endnu var Herrens Tale til mig saaledes: Saa siger Herren: ret saa vil jeg saare fordærve Judæ Høihed og Jerusalems den meegen Høihed: Det onde Folk her, de som vægre sig ved at høre mine Ord, de som vandre med deres Hiertes Stivhed, ja gaae efter andre Guder, for at tiene og tilbede dem; saa skal det ligne dette Belte, som ikke kan skikke sig til hvadsomhelst. Thi ligesom Beltet hænger paa en Mands Lænder, ret saa hængte jeg paa mig Israels ganske Huus og Judæ ganske Huus, forsikrer Herren, for at være mig til et Folk, et Navn, en Pris og Prydelse; men de høre intet. Siig da dette her Ord til dem ꝛc."

„End du Adams Søn skal ei frygte for dem, ikke heller for deres Ord, fordi de ere uvillige Torne og opsætsige Tidsler imod dig, og du sidder hos Skorpioner; frygt ikke for deres Ord, nedknue dig ei fra deres Ansigter,

for

for deres Anſigt, endſkiønt de ere et gienſtridigt Huus."

fordi de ere et ulydigt Huus!"

Cap. 11, 4. 5. „Derfor ſpaae mod dem; ſpaae du Menneſkes Søn! og Herrens Aand faldt paa mig og ſagde til mig: ſiig: ſaa ſagde Herren: ſaa ſagde I af Iſraels Huus; og eders Aands opſtigende Tanker kiender jeg."

„Derfore propheteer om dem, propheteer du Adams Søn! Strax faldt Herrens Aand paa mig, og ſagde han til mig: ſiig ſaa ſiger Herren! ret ſaa have I (Iſraels Huus) ſagt, og eders Aands Opfind det veed jeg."

Vi holde nu op med at afſkrive, da vi troe, enhver af dette anførte tydelig nok kan ſee, at Hr. Br. ikke er den Mand, der burde give ſig af med Bibel-Overſættelſe, førend han noget bedre havde lært det Danſke Sprog, hvilket han paa ſaa mange Steder ynkeligen forderver. Hans nye Ord og unaturlige Periode-Bygninger vil, ſom vi haabe, aldrig vinde Borgerret iblant os, og at enhver Bibellæſer vil i Aimindelighed give den hidtil brugelige Overſættelſe Fortrinnet, det holde vi for afgiort.

Forved Overſættelſen leveres Indholdet af hvert Capitel i diſſe tre prophetiſke Skrifter, og Hr. Forfatteren fortiener Tak, fordi han denne Gang har forſkaanet os for en latinſk eller rettere: ulatinſk Fortale. Wr.

Leipzig.

Χενοφωντος Κορου παιδειας ἐιδλια οκτω recenſuit & explicavit Joannes Carolus Zeunius. (See forrige No.)

I 6 lib. Cap. 2 har Zeune foreſlaaet en vigtig Emendation: Εχειν δε χρη και ἱμαντας τα γαρ πλειστα και ανθρωποις και ἱπποις ἱμασιν ηρτηται, ὡν κατατριβομενων και ρηγνυμενων αναγκη αργειν, ην μη τις εχη περιζυγα. Hans egne Ord herom ere diſſe: Suspicor auctorem ſcripſiſſe περιττα ζυγα lora ſupervacanea ad reſarciendum germ. Riemen im Vorrath zum ausbeſſern adeo ut ζυγον omnino ſit lorum ad reſarciendum & conjungendum a ζευγνυμι. At vero dicet aliqvis, hic eſt novus & inauditus nominis ſignificatus. Recte. Sed ipſum περιζυγον omni deſtitutum eſt auctoritate. 6te Bogs

3 Cap. αἱ δε βαθυτεραι φαλαγγες, ἡ ὡς ἐξικνεσθαι τοις οπλοις των εναντιων, τι σοι δοκεσιν, εφη, τας πολεμιας βλαπτειν, ἡ τας συμμαχας ωφελειν; Zeune meener at Ordene εἰναι εφη ere forſtyrrede og bør ſættes efter βαθυτεραι φαλαγγες; men han giver ingen Grund derfor: Nolo in cauſis, cur ita ſtatuam commemorandis morari. Nam qvivis rei attentus facile reperiet. Dog kan jeg ikke ſee hvad der har bevæget Zeune til at formode dette, uden det, at den Wolfenbyttelſke Codex har π σοι, εφη, δοκεσιν εἰναι, ἡ τας og Brodæus vil: τι σοι δοκεσιν εἰναι, εφη, τας, og deraf lader det, ſom εἰναι engang har været i Texten, men for Meeningen ſkyld kan det gierne være borte. Endnu maae vi tale om et Sted i førſte Bogs 5te Kap. και επιγαμιας αλληλοις πεποιημενοι εἰεν, και συνεστηκοιεν εις ἑν, και κινδυνευσειεν, ει μη τις αυτους φθασας ασθενωσει, επι ἑν ἑκασον των εθνων ιοντας καταστρεψασθαι. Ordene και συνεστηκοιεν εις ἑν findes ikke i den Wolfenbyttelſke Codex i Stephan har erklæret den for ſpuria, og vilde udeladt, derſom han havde havt codicum auctoritet for ſig. (maaſkee han virkelig har havt ſaadanne codices, hvori de vare udeladte, men givet det ud for egen conjectur, thi hans Ærlighed var ei for ſtor) Stephanus og Muetus læſde κινδυνευσοιεν og vilde forandre ιοντας til ιοντες: den Wolfenbyttelſke Codex har κινδυνευσειεν hvilket Zeune vil have forſtaaet imperſonaliter, og ſaa lade ιοντας blive ſtaaende. Bedre var det vel at læſe ιοντες og lade Subjectum orationis blive eet. De fleeſte Anmærkninger ere critiſke, og de faae interpreterende ere meeſt trivielle grammatiſke for Begyndere; dog forekommer der nu og da en og anden fiin Anmærkning. Index græcitatis er temmeligt got, ſaadant ſom man kan vente det af Zeune. Skiønt en Regel kunde udſættes derpaa, for Ex. man kunde ſige det var mangelagtigt, eller udarbeidet uden Hensigt, her fattes ασπις, ευσυχως, og mange bekiendtere Ord findes her; Feil i Betydningernes Angivelſe, γοργος ιδειν acris viſu &c. Men det er mange Vanſkeligheder underkaſtet at forfatte ſaadant et Regiſter, for Ex. hvilke Ord ſkal her findes, hvilke af diſſe Ords Bemærkelſer; ſligt et index kan forfattes i ſaa mange Øiemeed at det ſielden kan fyldeſtgiøre alle. Men det var at ønſke man havde et nogenlunde fuldſtændigſt index græcitatis til alle græſke Auctores; havde man det, hvor meget blev ikke da det ſtore beſværlige Arbeide lettet, at ſamle et nyt græſk Lexicon.

No. 25.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 22de Junii 1781.

Greven af Walltron, eller Subordinationen. Et Skuespil i fem Handlinger af Heinrich Ferdinand Müller. Overſat efter ſammes tydſke Original. Kiøbenhavn, 1781. Koſter 24 Sk.

Siden dette nærværende Stykke ikke er Originalt, ſaa vil vi opholde os ſaa meget des kortere derved. Formedelſt to Mand, ſom ere deſerterede af Kapitain Walltrons Compagnie, bliver han hentet hen til Oberſten, ſom er hans Svoger, og, efter Feldtmarſchallens Ordre, ſkulde Oberſten arreſtere ham. Da Waltron hører denne Ordre og Irettesættelſe af ſin Svogers Mund, bliver han opbragt og i Hidſighed trækker Kaarden mod Oberſten. Adjutanten, ſom var i Nærheden, ſtyrter i det ſamme ind i Telten med Vagten og bemægtiger ſig Waltrons Perſon. Medens han ſidder i Arreſt og Dom fældes over ham, kommer hans Kone, Oberſtens Søſter, ſom var uvidende om dette, til Oberſtens Telt; da hun faaer at høre om den Elendighed hendes Mand var ſtedt udi, ſaa falder hun i Beſvimelſe, og i denne Tilſtand bliver hun ført ud af Leiren. Dommen falder ſaaledes ud, at Kapitain Waltron ſkulde ſkydes. Han begierer en Times Friſt, for at bringe ſine Familie-Sager i Rigtighed og for at tage Afſkeed med ſin Svoger og Kone. Imidlertid kommer Waltrons Gemahlinde ind igien til ham, og efter nogen Samtale beſlutter hun at tage Helmſtadt og Woſtworth med

sig og gaae hen til den commanderende General, for at udvirke Redning for hendes Mand. Medens Grev Walltron nu forliger sig med sin Svoger Oberſten, anbefaler sin bedrøvede Kone med hendes diende Barn til hans Varetægt, og udbeder sig et Hvilested for sine Been hos hans Forfædre, saa kommer hans Kone, Helmſtad og Waſtworth tilbage med Dødens Bud, hvor over Grevinden falder i Raserie, og i dette Raserie løber hun bort. I femte Handling kommer da Grev Waltron frem paa Pladsen, hvor han skal skydes: han knæler ned, med Tørklædet for Øinene og tre Mand staae med Hanen opspændt; i det samme kommer Printsen i fuld Fart tilridende med Pardon, og i Stedet for at skydes bliver Grev Walltron forfremmet til Oberſt. —— Materien er god, men kun med maadelig Held udført. Charactererne ere ikke nok afstikkende mod hinanden, de ere alt for eens. Her er meget som kunde udelades, Handlingen uskadt, og dette overflødige er tilmed for største Deelen maadelig Snak. Herhid regne vi og det i Dialogen, hvor een og den samme Ting, een og den samme Tanke siges flere Gange, kun med forskiellige Ord. For Exempel der, hvor Grevinde Walltron kommer ind til sin Mand i Arresten; af alt hvad hun siger, kan man tydelig merke, at Forfatteren har haft Mangel paa Tanker til at lægge hende i Munden. Disse Feil uagtet, har Stykket dog ogsaa sine Fuldkommenheder. Saaledes den Scene, hvor Grevinden første Gang kommer i Leiren til sin Broder, Oberſten, og veed intet af hendes Gemahls Ulykke; den er en meget interesserende og noget nær den beſte Scene i hele Stykket. Til Exempel vil vi fremsætte et Stykke deraf:

„ **Grevinde Waltron.** Ha, min kiere Broder! ikke
„ sandt? Det kalder jeg at stiele sig paa Folk.
„ **Oberſten.** (Som tvinger sig til at paatage sig en
„ fornøiet Mine (*). Min Søster du har Ret —— i Sand-
„ hed

(*) Saadanne hosfoiede Forklaringer, som denne, forekomme os meget latterlige. Det er enten ligesom Forfatteren troede sig ikke dygtig nok til at udtrykke de Sindsbevægelser han skulde, el: at han ikke kunde præstare præstanda, eller som om han troede Læserne vare saa stupide, at de ikke kunde begribe i hvad Henſigt eller Humeur en Ting siges. Saadanne Anmerkninger giøres desværre alt for ofte behov, men da er Aarsagen altid en Mangel i Udtrykkene.

„ hed — Jeg havde ikke ventet dig mere, førend vi vare
„ komne i Vinter-Qvarteer.

„ **Grevinden.** Det kunde vel have varet en heel
„ Maaned endnu, og saa længe kunde jeg ikke været jer for-
„ uden. Men det var saa nær som et hængende Haar, at
„ du ikke havde seet mig mere med hele Lemmer.

„ **Oberſten.** Hvorledes da? du giør mig ganske
„ bange.

„ **Grevinden.** Da jeg kom i Leiren, rykkede, saa
„ vidt jeg kunde skiønne en Commando indtil det Nordſtern-
„ ſke Regiment. Monſieur Tambour giorde Poſtheſtene gan-
„ ſke ſkye med ſin Tromme; saa at de paa engang bleve ſkye,
„ løb med os igiennem alle Compagnierne, og rev mangfol-
„ dige Teltliner i tu. Soldaternes Larmen, mit eget Skrig,
„ giorde Heſtene endnu galere, indtil endelig de to forreſte
„ indviklede ſig i Linerne af en af det Holſteenſke Regiments
„ Stabs-Telte, og ſtyrtede for over. Det var paa et Haar
„ nær, at vi vare blevne kaſtede ud af Vognen, derſom
„ nogle Dragoner ikke havde ſprunget til og reddet os fra at
„ velte. Vor fælles Ven Kattwein trinede juſt ud af ſit
„ halvomrevne Telt, bragte os lidet i Orden igien, og lod
„ Heſtene lede herhid af tvende Dragoner.

„ **Oberſten.** Jo du kunde have giort os en ſmuk For-
„ nøielſe med din uventede Komme. Seer du, havde det
„ ikke nu været bedre at du havde bleven hiemme?

„ **Grevinden.** Nu Gud ſkee Lov! alting er dog løb-
„ bet vel af. Min Angeſt er allerede forbi. (naive) En
„ Soldat maa vide at fatte ſig.

„ **Oberſten.** Du er ret oprømt i Dag min Søſter.

„ **Grevinden.** Som ſædvanlig. Men dog i Beſyn-
„ derlighed her. Jeg befinder mig jo i Leiren, og det Mi-
„ litaire maa altid være lyſtigt. Men, min kiere Broder,
„ nu har jeg giort dig en Compliment, altſaa videre —
„ Nu maa jeg ogſaa giøre min Regiments-Commandeur
„ (hun viſer paa ſit Hierte) min Opvartning. Thi ſandt
„ at ſige ſaa er han de to tredie Deele Aarſag til min Viſite.
„ Han er dog vel ikke paa Vagt, og om det end var ſaale-
„ ledes, ſaa vil jeg løſe ham af.

„ **Oberſten.** (Meget forſkrækket, men fatter ſig).
„ Min beſte Søſter! din Reiſe et i Dag forgieves. Han
„ er juſt i Morges marſcheret ud paa Commando og —

„ **Grevinden.** Allerede igien? og hvorfor i Dag?
„ Det falder mig meget ubeleiligt. Ha! nu veed jeg det.
„ Han ſkal giøre lige ſaadan Fangſt ſom ſidſt. Men lad det
„ nu ſaa være. Efterretningen om hans ſidſte Bravoure har
„ juſt været Aarſag til denne Reiſe. For det første for at
„ give ham tuſende heftige og kierlige Kys, og dernæſt at
„ holde ham en dygtig Skarlagens Prædiken. —

„ **Oberſten.** Og hvor over?

„ **Grevinden.** At han aldrig har tilmeldt mig et eeneſte
„ Ord derom. Meener den ſtore Helt vel, at han er mig
„ ingen Rapport ſkyldig. — Men bie kun, du ſtolte Ynd-
„ ling, du ſkal nok faae det. En heftig Ild ſkal du udſtaae,
„ det lover jeg dig. ꝛc. — — Naa min kiere Broder — Ha;
„ nær havde jeg forløbet mig imod Subordinationen — Hr.
„ Oberſt! hav den Naade for mig og ſtig mig Stedet, hvor
„ Kapitain Waltron er paa Commando? — Er det ikke ret
„ efter Reglement. Ha, ha, ha.

„ **Oberſten.** (For ſig ſelv). Aa Gud — kiere Søſter!
„ Det veed jeg — ſelv ikke. — Han maatte rykke ud — hvo
„ veed, hvor han nu befinder ſig. — ꝛc. ꝛc.

Her findes ogſaa nogle andre gode Scener. Men de have den Feil, at Forfatteren har ikke ſaaledes kunnet indflette dem, at de bidrage til Udviklingen; for Ex.: Walltrons Afſkeed med Oberſten og de øvrige: ja der blev kun lidet tilbage, om man efter Reglerne vilde afſkiere det Overflødige. Nu er ſaadan Overflod vel intet unaturligt; thi et Drama ſkal jo efterabe Livet, og i det daglige forefalder jo aldrig ſaadanne regelrette Begivenheder, ſom man forlanger i et Drama. Men da et Drama opdigtes til Fornøielſe, ſaa giør man ogſaa med Billighed den Paaſtand, at alt bør indrettes paa den Maade, paa hvilken det meeſt kan fornøie, og derfor bør det ogſaa bidrage til eet; til eet Udfalds Udvikling, paa det at Sielen let kan overſkue hele Begivenheden. — Overſættelſen er ganſke god.

Ueber die Vereinigung der Oſt und Weſt See durch Grabung eines Schiffbaren Canales in dem Herzogthume Schleswig, von **F. E. C.** 45 Sider i lille Octav. Odenſe, Trykt hos Iverſen. Koſter 1 Mk.

Denne for Skibsfarten til og fra Øſterſøen, for Handelen i Al-

i Almindelighed, og især for Hertugdommene vigtige og nyttige Kanal-Gravning med dens Sluser, er et Verk, som efter Kienderes Dom kan sættes i Ligning med de gamle Romeres udødelige Arbeider, og som efter Hr. **Cramers** grundede Formodning vil giøre Epoke i den Danske Historie.

Nærværende har Hr. Forfatteren ikke udgivet i anden end denne roesværdige Hensigt, at opmuntre andre til at levere noget fuldstændigt Kongens Omsorg og Kierlighed for Fædrenelandet værdigt. Imidlertid fortiener Hr. Cramer megen Tak og Berømmelse, fordi han ikke tilbageholdt en Underretning, som maae være Publikum kierkommen, og det saa meget mere, som den i væsentlige og vigtige Ting retter det Begreb, man maatte giøre sig om Kanalen efter den i de Kiøbenhavnske Adresse-Contoirs Efterretninger for indeværende Aar meddeelte Efterretning af Hogråve. —— Skriftets Indhold er kortelig følgende: Længe har Muligheden af Øster- og Nordsøens Forbindelse ved en seilbar Kanal igiennem Holsten været indseet; men Danmarks og Holstens Beherskere have mere ønsket, end giort sig Haab om dette Projekts Udførelse. Bestandig vedvarende Stridigheder mellem begge Huse, forskiellig Interesse, gienſidig Tragten efter at blive større paa den andens Bekostning, opvakte Misundelse, opbragte Gemytterne og giorde en Forening til fælles store Foretagende umulig. Man vilde derfor paa Dansk Side ene foretage Verket, og til den Ende blev i Friderich den IV. Tid giort et Udkast til begge Haves Forbindelse. I Følge heraf skulde en Kanal føres fra Slesvig i Sleje-Floden og igiennem Treu-Floden ved Friderichstad i Eyderen. Dog dette Projekts Iverksættelse var forbeholdt vore Tider, for at tiene til at forherlige **Christians** Dage. Saasnart de adskilte holstenske Provindsers længe ønskte Forening var tilveiebragt, angreb man Verket med Iver. Allerede 1774 overdrog man erfarne Ingenieurer, under General-Major Wägners Bestyrelse, ved Nivellering at udfinde den tienligste Vei for Kanalens Førelse fra Øster- til Nordsøen. Efter at et Par Forslag var forkastet, blev man enig, og Arbeidet begyndt i Junio 1777. Til Verkets Bestyrelse blev nedsat en tredobbelt Commission, hvoraf den første i Kiøbenhavn har Overbestyrelsen, den anden i Kiel bestyrer Udførselen, og den tredie afkiøber efter Taxation Jordejerne den Jord,

der behøves til Kanalen. Gravningen ſættes til Licitation; men naar der foreſalde Vanſkeligheder, enten formedelſt Moſer, Skove eller andet, betales Arbeiderne dagviis. Kanalen begynder i den ſaa kaldte Kieler Fiord eller Havn, mellem Staden Kiel og den ved Stadens Havns Munding liggende Fæſtning Friderichsort, omtrent en liden Mil fra Hin og en halv fra denne. Her hvor forhen en liden Bek, ſom udgiorde Grendſen mellem Slesvig og Holſteen, og hedte Levensaaen, udgød ſig i Havnen mellem to ſmaae Høie giennem en ſumpig Eng, findes Kanalens Munding, ſom føres herfra langs den Slesvigſke Side i Eideren, og bliver derved en ny Grendſe mellem Slesvig og Holſten. Derpaa en Beſkrivelſe af de til Mundingens Befæſtelſe anbragte Muur- og Bolverker, ſom ſluttes med denne Underretning, at Kanal-Breddene ere ſaaledes opfyldte med Jord af de nærmeſte Høie, at hvor man forhen ſaae ikkun Vand og ſkovbegroede Høie, ſees nu en meget bequem og rummelig Plads til et Skibsbyggerverf.

Den første Sluſe er anlagt en liden Fierdingvei fra Kanal-Mundingen, og beſtaaer af en ſaa kaldet Skibs-Sluſe, der er en Sluſe, hvorigiennem Skibene gaae, og formedelſt hvilken de enten bringes i Veiret eller nedſenkes for at fortſætte Farten paa Kanalen; og en frie Sluſe, ſom tiener til det overflødige Vands Afledning. Bygningsmaaden maae vi forbigaae. Denne Sluſe er ſaa rummelig, at tvende maadelige Skibe paa eengang kan giennemlades. Skibene høves ved den 8 Fod 6 Tomer i Veiret. Foruden Bygningens Faſthed og ædle Simpelhed er den deri forſkiellig fra andre Sluſer af ſamme Slags, at Vandet indledes deri ved Hvelvinger anbragte i Side-Murene, hvori der findes Stibuer, ſom een Mand kan vinde op. Herved haves den Fordeel, at de egentlige Sluſe-Porte lide mindre ved Vandets Indſtyrtning, da derpaa ikke behøves nogen Aabning. Diſſe Sluſe-Porte vindes op og lukke ſig ſelv ved Vandets Trykning. Endnu har man ved dybe Skurer i Side-Murene, hvori der kan ſættes Skaader, ſørget for bequemmeligen at kunne komme til at reparere Sluſe-Portene uden at ſtandſe Farten paa Kanalen. Paa en indmuret norſk Marmor-Plade er udhugget følgende Indſkrift med forgyldte Bogſtaver:

Chriſtiani

Chriſtiani VII.
Juſſu & Sumtibus
Mare Balticum
Oceano
Commiſſum
A. CIↃ IↃCC LXXXII.

For at lade et Skib igiennem, behøves ikkun 10 Minuter til Vandets Ind- og Udtapning, og Vand har man i ſaadan Overflødighed, at efter en Wägners og Peymanns Beregning behøver Farten ikke at ſtandſes af Mangel paa Vand; et Fortrin, ſom faa Kanaler have. Denne Sluſe er forſynet med en Trekbroe og Jern Rekverker.

En halv Mil længere hen ved Knoop, et Landgods tilhørende Grev Baudiſin, ligger den anden ferdige Sluſe, der fuldkommen er bygt ſom den forrige. Den tredie allerede ogſaa ferdige Sluſe, ſom er forſkiellig fra de foregaaende deri, at den ingen Trekbroe har, ligger ved Rathmansdorf en Fierdingmil fra Knoop. En Fierdingmil længere hen ved Sucksdorf, hvor den ordentlige Poſt-Vei fra Kiøbenhavn til Kiel gaaer, er bygt en fortreffelig Trekbroe, hvis Vidde er ſom Sluſernes 26½ Fod. En Mil derfra ved det ſaa kaldte Landwehr, nær ved Flemhuder-Søen bygges ligeſaadan en Broe, ſom allerede næſten er færdig. Fra denne Flemhuder Søe, der er en god Mil lang og omtrent en halv bred, tages en Deel, ſom formedelſt en giennem Søen trukket Dæmning afſkæres, til Kanalen ſelv. Giennem Dæmningen giøres Aabninger, ſom lukkes ved Stiboer, ſaa man, naar det behøves, kan lade Vandet af den øvrige Deel af Søen løbe i Kanalen. En Fordeel der er ſaa meget deſto ſtørre, da denne Søe er Kanalens ſtørſte Høide, og Vandet deraf kan altſaa fordeles til begge Sider. Desuden findes i denne Egn en anden ſtor Søe, kaldet Weſter-Søe, der ligeledes, naar den ved en Bi-Kanal forbindes med Kanalen, kan forſkaffe en overflødig Mængde Vand. — Kanalens hele Høide og dens Fald beløber ſig paa den østre Side til 25 Fod 6 Tomer, og til den veſtre Side til 23 Fod. Man ſeer heraf, hvor høit Skibene løftes eller ſynkes.

Foruden de 3 omtalte Sluſer bekommer Kanalen endnu 3. En, ſom er den 4 fra Kiel, ved König-Førde, en liden Miil fra den ved Rathmansdorf. Dens Fald bliver 7

Fod, 4 Tommer, 2 Linier. En, ſom er den 5, ved Nedderholten eller Grünhorſt, en liden halv Mil fra den 4, hvis Fald bliver ſom den foregaaendes. Endeligen den 6 i Kronverket ved Rendsborg. Denne ligger i Eideren ſelv, hvori Floden ſtiger og giør en Forſkiel med Ebben af 1 Fod 7 Tommer. Den er allerede ferdig, bygget ſom de andre, allene med den Forſkiel, at den ingen Fri-Sluſe har. En Miil paa hin ſide Rendsborg er Eideren fuldkommen ſeilbar, og udløber i Nord-Søen. Landet, der ſkal giennemgraves til Rendsborg, beløber ſig omtrent til 5 Mil, hvoraf 2 omtrent ere gravede. Den uſeilbare Deel af Eideren er allerede opmudret til en tilſtrekkelig Dybde. — Kanalens Brede i Vandſkorpen er 90 Fod og i Bunden 54 Fod. Dens Dybde ved laveſte Vand og paa de ſideſte Steder er 10½ Fod, eller 10 Fod efter ſiellandſk Maal. En Dybde, hvori temmelig ſtore Koffardieſkibe, iſær Hollandſke, kan ſeile. For Kongel. Regning bygges der allerede Skibe, ſom ere indrettede til at ſeile paa Kanalen, og ſom kan indtage 60 til 65 Commerce Læſter. Ved Siden af Kanalen anlegges en 12 Fod bred Vei, beſat med Træer paa den ene Side, for paa den at trekke Skibene, naar Vinden er imod. Beſkrivelſen af Kanalen ſlutter Hr. Cramer med denne Betragtning: Det er et herligt og ſtort Syn, der, hvor der var intet uden Skov, Høie, Agre og Græsgange, nu at ſee Vand og majeſtætiſk indſeilende Skibe. Saadant et Syn kan ikke andet end opvække høie Tanker om Menneſkets Aand og Værdighed, og endnu høiere Tanker om ham, der udruſtede det med Forſtand og Gaver til ſaadanne ſtolte Foretagender.

Derpaa rettes følgende urigtige Efterretninger af Hogråve: Kanalens Dybde er ikke 9 men 10½ Fod, og ligeledes er Eideren opmudret ikke til 9 men 10½ Fod. Bunden af Sluſerne er 1½ Fod dybere end Kanalen, ikke 3 Fod. Den 4de Sluſe anlægges ikke ved Schinkel, men ved König-Förde, en halv Miil fra Schinkel. En Sluſe bygges ikke for 30000 Rdlr., den koſter i det mindſte 65 til 70000 Rdlr. Forſlaget om Neder-Eiderens Forbindelſe med Stør er ikke ſaa ganſke opgivet, ſom Hogråve meener, i det mindſte tales der endnu meget derom.

Fra

Fra Side 31 til Enden vedrører Hr. Cramer de af Kanalen for Riget i Almindelighed og i sær for Hertugdommene flydende Fordeele. Vel kan ingen uden den, der er indviet i Statens Hemmeligheder, bestemme Fordelen at et saadant Anlæg, der ikke bør beregnes efter 10, 20 eller flere Aar, men efter den Nytte, det i Tidens Længde kan forskaffe; dog kan enhver Eftertænksom indsee mange og betydelige Fordeele deraf. Engelands og Frankrigs Exempel beviser Nytten af seilbare Kanaler, der gjennemskære et Land. Transporten lettes, Varenes Priis nedsættes, den større Leilighed med Fordeel at afsætte sine Varer, udbreder Arbeidsomhed og Virksomhed, Fattigdom forjages, Velstand tiltager, hvorved Døren aabnes for en større og udbredtere Cultur i Kunster og Videnskaber ꝛc. Alle disse Fordeele vinder Hertugdommene ved denne Kanal, og naar Kanalen foreenes med Stør og Elben kan de endog tiltrække sig Hamborgs og Lybeks fordeelagtige Transit- og Speditions-Handel, der har forskaffet dem deres Rigdomme; thi de behøve da ikke at omlade deres Varer, som udfordrer Tid og Omkostninger, ei at tale om, at mange Slags Varer tage Skade ved Ompakning, for at føre dem til det bestemte Sted. Skibsfarten vinder ved at undgaae det farlige Kattegat, og Kongens Told formindskes ikke. Paa god Grund kan man endog formode, at den vil tiltage, da mange Varer, der før bragtes til Hamborg og Lybek, for derfra at transporteres videre, nu vil vælge denne bequemmere og mindre kostbare Vei. Endeligen vil Danmark have en betydelig Nytte deraf i Krigs-Tider; thi skulde endog Sundet sperres ved en Flaade, kan Rendsborg og Kiel, formedelst deres Communication med begge Have, tiene til et sikkert Forraads-Kammer for Danmark. En Fordeel, hvorpaa Regieringens Opmerksomhed fra Begyndelsen synes at være rettet, og som den har opnaaet ved at lægge Kanalens Mundinger under Fæstningers Kanoner.

Den Vidtløftighed, hvormed dette lidet Skrift er anmeldt, har ingen anden Hensigt, end at opvække Erkiendtlighed for Kongens Omsorg for Fædernelandets Flor, og i Hensende til Skriftet, at forskaffe det efter Fortieneste mange Læsere.

Hr. Iversen fortiener baade som Forlægger og Bogtrykker ikke liden Roes. Han har ziret Titelen med en Vig-

net, der forestiller den første Sluse, og har vidst at anbringe en god Tryk paa got Papiir saaledes, at Bogbinder-Høvlen ikke behøver at vanzire Formaten.

Videnskabernes Opmuntring og Understøttelse under vor allernaadigste Konge. En Tale paa Hs. Majestæts, Kong Christian den Syvendes Fødselsdag den 29de Januarii 1781, holden paa den latinske Skole i Aalborg af Ole Kraft, Mag. i Philolog. og Conrector. 39 Sider i stor Octav. Aalborg, 1781, paa Bogtrykkeriets eget Forlag, ved Joh. P. Holtzberg. Koster 12 ß.

Taleren begynder dermed: At Kongens Fødselsdag er den høitideligste Dag for Danske og Norske. Jo den yndige Foraars Soel, der opliver den hele Natur, udspreder den sine vedergvægende Straaler, og skaber Liv og Munterhed, Glæde og Fornøielse i alle troe Undersaatters Hierter. Folket elsker Kongen, fordi han fortiener det; thi Kierlighed er aldrig ganske uegennyttig. Derpaa opregnes endeel af Kongens Fortieneſter af Rigerne; men da disse ere for mange og store til at kunne indsluttes inden en Tales snge Grændser, og Taleren desuden formoder, at Tilhørerne ikke forlange noget fremmed for Dagens Høitidelighed, haaber han ikke at handle mod deres Ønsker, naar han taler om **Videnskabernes Understøttelse og Opmuntring under vor allernaadigste Konge.** I at vælge sit Æmne troe vi ikke Hr. Kraft har handlet mod Tilhørernes Ønsker, men vel deri, at han ikke ordentligen afhandler det, at han gientager den samme Ting, at han for løseligen betragter adskillige vigtige Formaal, f. Ex. de ved de latinske Skoler anordnede Forbedringer, at hans Domme ikke sielden ere skiøve, for ei at sige, falske, og endeligen, at han ikke har udtømt sin Materie.

Da Talen ikke er udarbeidet efter nogen Plan, kan vi ikkun meddele Indholden, og det uden at følge Hr. Kraft. Hans Majestæt har ikke allene draget Omsorg for en bedre Undervisning i de latinske Skoler, men endog paa Akademiet. Hans Majestæts viise Omsorg har strakt sig til alle dets Dele. Ikke Regentsen, Communitetet eller de øvrige Indretninger ved Akademiet have undgaaet Hans Opmerksomhed. Og det, som er det vigtigste og den virksomste

Dri-

Drivefieder: Hans Majestæt har forvisset Dueligheд og Indsigter Belønninger. Vi laste ikke at Belønninger have giort Indtryk paa Hr. Forfatteren, men dette laste vi, at han taler derom S. 14 o. f. og 34 gientager det, som noget, han endnu ikke havde omtalt. For at vise, at Hr. Forfatteren ikke altid dømmer rigtig, og for tillige at give en Prøve af Talen, anføre vi følgende Sted S. 14: „I hvilken Stat „ Lærdommen (hvilken Lærdom og hos hvem?) ei torde „ nærme sig til Thronen, hvor Regenten, adspredt i For„ lystelser, og ikkun glædet i Vellystningers (et stygt „ Ord) Selskab, ansaae det uværdigt for sin høie Person, „ at nedlade sig til Visdommens Dyrkere med Bifald og „ Belønninger, der overfaldt Dorskhed og Ladhed Folkene, „ der nedfaldt, som et rædsomt Mørke Vankundigheds tykke „ Taage over Landene. Under Augustus steege Videnska„ berne og Konsterne til den Høide i Rom, som de aldrig „ før havde naaet, og ikkun kort beholdte, fordi ingen Kei„ ser kom ham nær i at opmuntre og belønne deres Dyrke„ re. De tabte sig igien efterhaanden, og uddøde tilsidst „ ganske, eftersom adskillige af de følgende Keisere enten va„ re ligegyldige mod Videnskaberne, eller foragtede dem.“ Med Grund kan man ikke tilskrive Augustus den Høide, Videnskaberne havde naaet i hans Tid. Det høieste man kan tilstaae ham, er at han betiente sig af dem og gav dem Opmuntringer, fordi han i mange Henseender trængte til dem. Videnskabernes Forfald under de følgende Keisere kan ingen negte, dog kan man ikke være enig med Forfatteren i Henseende til Aarsagen. Paa samme Maade dømmer Hr. Kraft S. 17: „Vore sildigste Efterkommere ville fastsætte vore „ Dage til en Tids Periode, fra hvilken Lærdommens Ud„ bredelse og blomstrende Tilstand i Danmark bør regnes.“ Vedblive vore sildigste Efterkommere at dyrke Videnskaberne, vil deres Regning falde ganske anderledes ud. De vil ikke glemme Friderich den Femtes Dage; de vil lære Hr. Forfatteren, at de af ham S. 16 berømte Skribentere største Delen tilhøre Friderich, ei at tale om andre. De af Forfatteren omtalte ere, Ewald, Tullin, Guldberg, Sneedorf, Schytte. — At Forfatteren ikke har udtømt sin Materie, seer enhver, der veed, at han intet taler om Anordningerne til Astronomiens Fremme, intet om Bibliothekernes Indret-

ning,

ning, intet om det Kielſke Akademie. — Sproget er i Almindelighed ikke ſlet, dog kan man ikke bifalde, at her bruges bortſprede for adſprede, forhaabes for haabes, at Forfatteren lader nogle Subſtantiva endes paa elſe for ning; for Landet og Brødres Vel, iſteden for Landets ꝛc. — Indbydelſes-Talen er vedheftet og har følgende ſærſkilte Titel:

Xenophon om Socratis Forſvars-Tale, overſat af det Græſke ved Hans Gottſchalch, Philoſ. Magiſter og Rector i Aalborg. — Udgiven ſom et Indbydelſes-Skrift. Aalborg 1781, 22 Sider i ſtor Octav. Paa Bogtrykkeriets eget (eget er her i det foregaaende overflødigt) Forlag ved Joh. P. Holtzberg.

Uden at gientage hvad der ſaa ofte er ſagt for og imod Overſættelſer af de græſke og latinſke Auctorer, og uden at gientage de ligeſaa ofte overtraadte ſom foreſkrevne Overſættelſes-Regler, afſkrive vi noget af Begyndelſen med vor Overſættelſe ved Siden.

G.

Mig ſynes, det og (foruden alt det mærkværdige, jeg i et andet Skrift har anført) er værdt at mælde om, hvad Tanker Socrates, da han var indſtævnt for Retten, var af, ſaa vel i Henſeende til ſit Forſvar, ſom Endeligt. Vel have og andre allerede ſkrevet herom, og alle nøiagtigen beſkrevet hans Stortalenhed: hvoraf det endog er klart, at han virkelig har talt ſaaledes; men, at han allerede ſtod i den Tanke, at Døden var ham tienligere, end Livet, det have de ikke tydeligen lagt for Dagen: hvorover hans Stortalenhed maatte ſynes noget uforſigtig.

Dog

R.

Efter mine Tanker bør end ikke det glemmes, hvorledes Sokrates, indſtævnet for Retten, drog Omſorg for ſit Forſvar og Liv. Vel have andre ſkrevet herom, og alle have utrykt hans høimodige Tale: hvoraf ſees, at Sokrates har talt ſaaledes; men da de ikke tydeligen have viſt, at han foretrak Døden Livet, ſynes hans høimodige Tale ikke at have været vel overlagt.

Her-

Dog har Hermogenes, Hipponici Søn, en fortrolig Ven af Socrates, fortalt saadanne Ting om ham, som vise, at hans Stortalenhed var vel passende med hans Tænkemaade, thi, da han mærkede, at Socrates snakkede om saadanne Ting, som var Sagen aldeles uvedkommende, skal han, efter hans egen Beretning have sagt til ham:

Hermogenes, Hipponiks Søn, hans Fortrolige, har derimod fortalt saadant om ham, som viser, at hans høimodige Tale stemmede overeens med hans Forsæt. Thi efter hans Beretning sagde han til ham, da han hørte, han talte mere om uvedkommende Ting end Sagen:

Kiære Socrates! burde Du dog ikke tænke paa, hvad der kunde tiene til dit Forsvar? Herpaa svarede først Socrates: Synes Dig intet, at jeg mit hele Liv igiennem har været betænkt derpaa? Dernæst spurgde Hermogenes: Hvordan det? Fordi, svarede Socrates, jeg aldrig nogen Tid har begaaet noget uretfærdigt, og paa denne Maade belave sig paa sit Forsvar, mener jeg, man har størst Ære af.

Burde du ikke overveie, Sokrates, hvad der kan tiene til dit Forsvar? Hvortil han svarede: synes du ikke, jeg forsvarer mig. Min Bekymring er allene at have fuldendet Livet. Hvorledes det, spurgde han derpaa? Aldrig har jeg begaaet noget uretfærdigt, og det troer jeg er den beste Forberedelse til Forsvar.

De, som eftersee Originalen, vil finde Aarsagen til vor fra Hr. Rectorens forskiellige Oversættelse. For andre, der ikkun sammenligne Oversættelserne, for at bedømme Sproget, vilde det være overflødigt at afskrive Originalen. I Henseende til Hr. Rectorens Sprog vil vi ikkun erindre dette, at han paa adskillige Steder har begaaet en Feil, som vi og have fundet hos endeel andre Skribentere: denne nemlig, at han bruger intet for ikke.

I Anledning af Talen rinder det os i Tanker, i nogle Aar ikke at have seet nogen Tale fra de Sorøiske Professorer, saa de synes at have nedlagt deres Formænds priselige Skik, aarligen at udgive de Taler, der holdes paa Akademiet. Vi kun-

kunne hverken billige eller berømme denne Forandring. Rid der-Akademiet har Aarsag at være stolt af endeel der holdte Taler, og hvorfor ikke give det Leilighed dertil for Fremtiden? hvorfor negte vor Litteratur en virkelig Zier?

Endeligen bør vi ikke at forbigaae, at saavel Talen som Indbydelses-Skriftet ere vel trykte.

Tvende Hellige Taler, holdne i Kors-Kirken første Søndag i Advend (Advent) ved Johan Nordahl Brun. Bergen 1779. Trykt i Hans Kongel. Majests. privilegerede Bogtrykkerie hos H. Dedechens Efterleverske. Stor 64 S. i 8vo. — Paa Titelbladet staaer: „Til Trykken bekostede af den Ubekiendte, som lod bygge Bispestolen i Korskirken, og sælges indbunden for 12 Skilling Exemplaret til Christi Krybbes Beste.“ — Men Prisen er siden forandret paa den sidste Side ved dette NB.: „Da disse Taler bleve vidtløftigere, end jeg tænkte, maatte Prisen forandres til 1 Mark uindbunden.“

Høi Priis nok for to korte Prækener, der ere trykte med al mulig Vidtløftighed og langt større Skrifter, end det behøvedes. I en Fortale berettes Anledningen til deres Udgave. Den første er holden 1777., da Biskop Hagerup første Gang var nærværende paa den Bispestoel, som en ubekiendt Giver i Korskirken havde bekostet ophygget. Allerede da var det Giverens Forsæt og Forlangende at lade denne Tale trykkes, men nogle mellemkommende Omstændigheder, som ikke maa vides, gjorde Opsættelse deri indtil 1779., da den atter blev forlangt, og Pengene, som dens Trykning skulde koste, meddeelte Hr. Forfatteren. For at faae disse Penge, som vare flere, end der behøvedes til en Tales Trykning, anvendte til det bestemte Brug, besluttede Hr. B. at lade paa samme Bekostning nok en Tale udkomme, som ogsaa er holden paa første Advents Søndag i Anledning af den Collekt, som til de Fattiges Beste gaaer om i Menigheden til at indsamle frivillige Gaver fire Gange om Aaret, hvortil Præsterne lige saa mange Gange opmuntre fra Prækestolen. Hr. B. er saa beskeeden, at han altid har troet, Publikum kunde undvære at see hans Prækener trykte, men da de forlangtes paa en Maade, der var fordeelagtig for en Stiftelse, hvis Inspection er ham betroet, havde det været en ubetimelig

Be-

Beskeedenhed at negte det. At de ere hørte i Korskirken med Fornøielse og til Opbyggelse, troe vi meget gierne, og at de hos Fremmede ikke vil opvække ufordeelagtige Tanker om Hr. Forfatterens Flid og Duelighed, er efter vor Meening en afgiort Sag. Vi kan ikke andet end rose hos Hr. B., at han, uagtet han efter offentlig aflagte Prøver besidder Digter-Evner, afholder sig allevegne fra poetiske og for den meenige Mand alt for høie Udtryk, Sving og Vendinger, hvorved nogle af vore Tiders smagfulde Prædikantere, ubekymrede for Almuens Tarv, søge at udmerke sig. Disse finde til al Lykke ingen Støtte for deres opskruede Yndlings-Sprog i Hr. B., hvis Stiil og hele Foredragsmaade er hverken flydende eller krybende, men jevn, fattelig og en fornuftig Præstemand værdig. Vi skrive dette i Almindelighed uden Hensigt til enkelte Steder; thi et ganske uindskrænket Bifald kan vi, efter vor Overbeviisning, ikke give Hr. Forfatteren, og allermindst i Henseende til de hist og her anbragte Indfald og søgte Vittigheder, hvoraf vi her vil anføre et Par Prøver. S. 18: „Hvordant Herberge har Jerusalem beredt for JEsum? Er det forsynet som Kammeret for Elisa? Nei, der „vente paa ham langt andre Tilberedelser: snarere en Pinebænk end en Seng; snarere et forsmædeligt Kors at hænge paa, end en bequem Stoel at sidde i. Ikke Lysestage til hans Glæde og Nytte, men Blus og Lamper til at „vise Ondskab Veien imod ham. Ikke behageligt Huus og dækket Bord, men snarere saadanne Anretninger, som „hiin Konge anbefalede for Propheten Michæas: Sætter „denne i Fængsels Huus, og spiser ham med Trængsels Brød „og med Trængsels Vand, 1 Reg. XXII." S. 27: „Der „var Seng i Prophetens Kammer, og din Bøn har JEsus „hørt, da du sang i din Eenfoldighed: Giør dig en reen „Seng i mit Bryst. Lysestage var der sat for Elisa; men „hvor han boer, han som vandrede mellem de syv Lysestager, han som oplyser hvert Menneske, der kommer til Verden, o! hvilket Lys oprinder ikke der.... Var der Stoel „i Prophetens Kammer; JEsus har sin Throne i et bodfærdigt Hierte; der hersker han, der tilbedes han, i det Synderen træder frem med Frimodighed til Naadestoelen.... „Selv reeder han Bord for dig, og til din Sielestyrke deelagtiggiør dig i hans Lidelsers Samfund." S. 35: „Lys

„ o evige Guld! din Fred over diſſe yndige Zions Boeliger.
„ Der ere fem ſærſkilte Stoele, lad dem være ſom de fem
„ Skuur ved Beteſtæ Dam, at alle, ſom komme ſyge der-
„ hen, maa gaae ſunde derfra; at de Livſens Kilder, ſom
„ opvælde i Guds Helligdom, maa blive helbredende for en-
„ hver, ſom kommer der, ret ſom Vandet, naar Engelen
„ havde rørt det. Lad o Guld! du ſom vil have dit Huus
„ fuldt, aldrig diſſe Stoele ſees tomme for Tilhørere, og
„ lad ikke Tilhørere gaae tomme bort fra diſſe Stoele, men
„ lad dem fyldes med din Villies Erkiendelſe, og af JEſu
„ Fylde tage Naade for Naade. Lad deres Hierter være Ste-
„ der ſaa behagelige for dig, ſom diſſe Stoele for dem, at
„ du kan vige derhen, naar du kommer. Lad o Ærens
„ Konge! din Boelig være hos dit Folk, og lad os finde et
„ Sted hos dig, alt var det kun en Dørvogters Plads i de
„ evige Boeliger.“ Talernes Indretning er ellers denne: I den første er Indgangen af 2 Reg. IV. 10. (hvorfor ikke 2 Kong. IV. 10.? hvortil latinſke Citationer ijen Danſk Prædiken?) „Og det ſkal ſkee, naar han kommer til os, at „ han kan vige derhen.“ Hvorledes denne Indgang behandles, kan ſees af diſſe Ord S. 12: „Det jeg lægger Merke „ til, ikke ſaa meget i Ordene, ſom **ſelve Sagen** (ram „ Norſk) er dette: Qvinden i Sunem er riig og gavmild, „ gavmild og fornuftig, fornuftig og gudeligſindet.“ Af Texten: „See din Konge kommer til dig!“ foreſtilles: **Et Sted bereedt for JEſum, naar han kommer.** 1) Et Sted bereedt til JEſu Komme, a) et Sted for JEſum, b) dette Steds Beredelſe. 2) JEſu Komme til det beredte Sted. Den ſidſte Deel er overmaade kort, og fylder kun 3 Sider ſtor Tryk. —— I den anden Prædiken er Indgangen 1 Sam. X. 25.: „Og Samuel ſagde til Folket Rigets Ret.“ Af Texten: „Og dersom nogen taler = = = ſtrax fremſende dem,“ betragtes **JEſu Riges Ret.** 1) At JEſu Rige negtes ſin Ret. 2) At JEſu Rige har ſin Ret. 3) At JEſu Rige vinder ſin Ret. Hvilket alt i Korthed afhandles, hvorpaa til Slutning opmuntres til Goddædighed mod de Fattige. **Stundum og vunderbar** S. 59 vil ikke ſmage os, og Retſkrivning er der aldeles ikke ſørget for. For ved hver Tale findes en med Dagen og Materien paſſende Bøn.

Wr.

No. 26.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 29de Junii 1781.

Prækener over evangeliſke Texter. Af **Peder Hanſen**, Profeſſor Theologiæ og Sogne-Præſt ved Ringſted og Beenløſe Meenigheder. **Førſte Bind.** Kiøbenhavn, 1781. Paa Chriſtian Gottlob Proſts Forlag, Kongel. privilegeret Univerſitets-Boghandler. Trykt i Sorøe i det Ridderlige Academies Bogtrykkerie hos Jonas Lindgreens Enke ved F. H. Lillie. 508 S. i ſtor 8vo. Koſter 1 Rdlr.

At Religionens Sandheder meget vel tage imod den ſande Veltalenheds Prydelſer, har man hidtil kunnet ſee af mange brave Læreres, og iblant os af en Baſtholms, en Balles og fleres hellige Taler, ſom udmerke ſig ved Lys, Orden og Styrke, og i ſær af Oplyſte og Tænkevante læſes med Begierlighed og Nytte. At ſee ſlige gode Prækeners Tal forøget er fornøieligt for enhver, der ikke anſeer Religionens og Fædrenelandes Ære og Medmenneſkers Opbyggelſe for ligegyldige Ting. Hr. Profeſſor **Hanſen**, ſom tilforn ved nogle i Trykken udgivne Prækener er bekiendt, ſom en god og heldig Taler, fortiener Tak af ſine Landsmænd for denne Samling over evangeliſke Texter, hvis Fortſættelſe vi med Fornøielſe ſee i Møde, fordi rigtige Begreber, god Tænke-Orden, et værdigt Sprog, ſunde Bemerkninger og god Anvendelſe af Texterne herſke i Foredraget. Vel kunde man ønſket en ſtørre Popularitet for den eenfoldige Almues Skyld, hvis Forſtands Armod er ſtørre, end man almindeligen foreſtiller ſig.

Men da man ikke i Almindelighed kan beſkylde Hr. Forfatteren for Utydelighed i Ord og Foredrag, da det desuden er ſaare vanſkeligt for en Taler og maaſkee umueligt allevegne at foreene Værdighed i Tanker og Udtryk med Fattelighed for den uſlebne og utænkende Hob, da her fremdeles er ſkeet et Valg af Prækener, hvori Hr. Prof. har villet viſe Læſere af en mere øvet Tænkekraft ſine Evner, og hvoraf man kan ſlutte, at hans mindre øvede Tilhørere til ſine Tider ſaae deres paſſende Føde, ſaa ville vi ikke engang kalde dette nogen Feil, og er det en Feil, da ſtaaer han ogſaa deri ved Siden af de oven for nævnte og andre ypperlige Mænd. Af Subſcriptions-Planen til diſſe Prækener er det bekiendt, at man kan vente en heel Aargang over Evangelierne, og at Hr. Forfatteren, ventelig for Valgets Skyld, ikke vilde binde ſig til den Orden, i hvilken de evangeliſke Texter findes i Alterbogen. Adſkillige Søndage ere derfor i dette Bind overſprungne, og de Taler, her findes, ere over følgende Materier: 1) JEſu Væres Udbredelſe, Chriſtnes helligſte Pligt; paa 1ſte S. i Advent. 2) Den ſikkerſte Veiviisning til den iblant ſit Folk ukiendte JEſu Erkiendelſe; paa 3die S. i Advent. 3) HErrens Herlighed udbredet i Naade ved JEſu Fødſel og Manddoms Annammelſe; paa 1ſte Jule-Dag. 4) De farlige Følger af JEſu Aabenbarelſes ilde (ſlette) Anvendelſe; paa 2den Jule-Dag. 5) Forældres Pligt til Ungdommens tidlige Anførſel til Gudsfrygt; paa 1ſte S. eft. H. T. K. 6) Den Forvisning, vi kunne have om JEſu Hielp i alle Livets Forlegenheder, naar den ſøges i den rette Orden; paa 2den S. eft. H. T. K. 7) Chriſtnes Pligt til Nøiſomhed med det, Guds Forſyn tildeeler dem; paa S. Septuag. 8) Den aabenbarede Religions Fortrin for den naturlige; paa S. Sexageſ. 9) Betragtninger over vore Friſtelſer; paa 1ſte S. i Faſte. 10) Chriſtnes værdige Forberedelſe, ved at møde GUD i Nadverens Sacramente; paa Skiærtorsdag. 11) Det over al menneſkelig Forſtand høiſt forunderlige i JEſu Forløsning; paa Langfredag. 12) Det Lys, vor Opſtandelſes-Lære udbreder til Chriſtnes ſande Beroligelſe; paa 1ſte Paaſke-Dag. 13) Guds Viisdom og Kierlighed, høiſt kiendelig mod Menneſket ved den gradeviis Aabenbarelſe om det Tilkommende; paa 4de S. eft. Paaſke. 14) En evangeliſk Lærers viſſe Forventelſe, at hans Arbeide ikke er forgieves; paa Chriſti Himmelfarts

Dag.

Dag. Denne er Hr. Forfatterens Tiltrædelses-Præken til Ringsted Menighed. 15) Den christelige Ømhed, med hvilken vi bør omgaaes vore vildfarende Medmennesker; paa 3die S. eft. Trinitatis. 16) Den velgrundede Vished, med hvilken vi uforgribelig tør dømme om andres aandelige Tilstand her og hisset; paa 8de S. eft. Trin. 17) Hvor daarligt det er, uden Gud at ville forbedre sine Vilkaar; paa 9de S. eft. Trin. 18) JEsu Forudsigelses nøiagtige Opfyldelse om Jerusalems ulykkelige Ende, er et kraftigt Beviis, at han er den guddommelige Messias; paa 10de S. efter Trin. 19) Betragtninger over Sygdomme og deres rette Anvendelse; paa 14de S. eft. Trin. 20) Guds Foranstaltninger til sin Kirkes Udbredelse, som en fuldkommen Retfærdiggiørelse ved saa manges Udelukkelse; paa 20de S. eft. Trin. 21) Christnes Pligt til velvillig Tilgivelse mod Fornærmere; paa 22de S. eft. Trin. 22) En Christens Retskaffenhed, det sikkerste Middel til at undgaae de Ugudeliges Snedigheder; paa 23de S. eft. Trin. 23) Den vigtige Forandring, JEsu Religions sande Kundskab frembringer hos Menneskет. En Confirmations-Tale, holden paa 1ste S. efter Paaske over Ephes. V. 8. Hr. Forfatterens Indledninger til Texten ere meget korte, men passende, og ikke sielden udrydder han deri Fordomme, straffer Misbrug og giendriver Vildfarelser. Overgangen til Hovedlærdommene er allevegne let og føielig, men i en heel Deel af Talerne findes efter Doct. Bastholms Exempel ingen Deelinger, hvilket vi ikke vil laste, men ikke heller kan rose. Texterne ere vel brugte, og med Omhyggelighed har Hr. Prof. vogtet sig for at udskeie til fremmede og uvedkommende Betragtninger. Enhver Præken har sin med Materien passende Bøn. Skulde vi vel til Slutning afskrive en Prøve paa det i disse Taler herskende grundige og smukke Foredrag? Nei! Læseren maa selv opslaae hvilken Præken og hvilken Side, han vil, og vi troe, at han allevegne skal finde sig fornøiet. Et og andet hist og her forekommende nyt og udansk Ord ville vi nødig skulle vanziiret Hr. Forfatterens ellers nette og behagelige Sprog, for Ex. Tilfredsomhed, forsure Livet, anstrømmet Efertanke, himlelig Sødhed, det Sorgribelige i Misfornøielse, Lykkens Bevirkelse, soveløse Nætter o. s. v. I øvrigt har det været os en sand Fornøielse at kunne med Grund og Overbeviisning rose den Mand, som

heldig Taler og Original-Skribent, hvilken vi for kort Tid ſiden har maattet dadle ſom Overſætter. Vi haabe i denne Anledning at blive hos Fornuftige og Veltænkende frikiendte for al Partiſkhed i vore Domme. Wr.

Gudelige Pſalmer, forfattede til Opbyggelſe. Odenſe, trykt i Chriſtian Iverſens Bogtrykkerie 1781. Med et ſmukt Titel-Kobber, ſtukket af Johanna Dora Philipp. 120 S. i ſtor 8vo. Koſter 2 Mk.

Den os ubekiendte Forfatter af diſſe Pſalmer er bleven os dobbelt ærværdig. Vi ære ham for hans Pſalmers Beſkaffenhed, da de virkelig ere, ſom Titelen lover, til Opbyggelſe. Vi ære ham ogſaa for den Beſkeedenhed, med hvilken han har ladet dem fremkomme for Lyſet. „Jeg har (ſaaledes „ ſkriver han i en Forerindring) forfattet dem i den Tanke, „ at de kunde være til Opbyggelſe for den almindelige Mand, „ ſom juſt ikke fatter høie og dybe Tanker; jeg formoder, at „ dette kan befrie mig fra umilde Domme. Kan jeg und„ gaae dem, ſkal det fornøie mig.“ Jo, ærværdige Mand! hos os ſkal De ganſke undgaae dem; thi vi finde ingen Aarſag til at dadle Dem; vi finde tvertimod Deres Pſalmer tydelige, ordentlige, ſkriftmeſſige, vel verſificerede, ſunde og nyttige baade for læg og lærd Mand, og vi tør love Dem, at enhver Recenſent, der tænker ſundt og chriſteligt, og ikke er forgabet i den herſkende høie Smags Luftſpring, Streger og Legetøi, vil give Dem ſit oprigtige Bifald og takke Dem for det, De ved diſſe Pſalmer har udrettet til Deres Medmenneſkers Forbedring og Andagts Oplivelſe. — Vore Læſere maa tilgive os, at vi i en Anmeldelſe have henvendt vor Tale til Forfatteren. Vi have giort det, fordi en Mand med ſaa gode Evner til den hellige Poeſie, med ſaa retſkaffen en Tænkemaade, ſaa oprigtig en Gavnelyſt og ſaa ſtor Beſkedenhed fortiener Opmuntringer, om ellers nogen fortiener dem. Vi ere forviſſede om, at enhver, der elſker Chriſtendom og dens Fremgang, vil føle det ſamme, vi have følet under diſſe Pſalmers Læsning eller Afſyngelſe, og vi troe alvorligen, at dersom de vare udkomne for et Par Aar ſiden, vilde de være optagne i den nye Pſalme-Bog til offentlig Brug, da de alle ere eller dog kan ſynges under bekiendte Melodier. Samlingen beſtaaer af 50 Pſalmer af følgende Indhold: 1) om

Kor-

Kors og Trængſler; 2) om Kierlighed til Gud; 3) om Kierlighed til Næſten; 4) en troende Siels Tillid til Gud; 5) og 6) om Syndernes Forladelſe; 7) en troende Siels Glæde af ſin Naadeſtand; 8) de Troendes glade Erindring af JEſu; 9) Guds Børns Varetægt under Guds Beſkiermelſe; 10) om Bønnen til Gud; 11) om Beſtandighed i Bønnen; 12) om JEſu Fødſel til Verden; 13) om JEſu Lidelſer; 14) om JEſu Taalmodighed i Lidelſerne; 15) om Troen til Chriſtum; 16) om Troens Beſtandighed; 17) om Troens Frugter; 18) om JEſu Efterfølgelſe; 19) om Selvprøve; 20) om en troende Siels Frimodighed mod Døden; 21) om Døden; 22) om en haſtig og uformodentlig Død; 23) om Guds Børns Haab om et ædlere Liv i Evigheden; 24) om Evigheden; 25) om en troende Siels Glæde ved Evigheden; 26) Dommens Dag ſom glædelig for de Troende; 27) Dommens Dag, ſom forfærdelig for de Vantroende; 28) om et gudeligt Levnet; 29) om et ſyndigt og ugudeligt Levnet; 30) om aandelig Aarvaagenhed; 31) om en troende Siels Overgivelſe af ſig og alle Ting til Gud; 32) en troende Siels Suk til Gud om hans beſtyrkende Naade; 33) om Gudsfrygt; 34) om en troende Siels fornøiede Sind i alle Guds Førelſer; 35) om en Siels Fornøielſe af Eenlighed; 36) at ingen Ting kan fritage et Menneſke fra Kors, Trængſel og Død; 37) om Chriſti Kirke; 38) om Chriſti Kirkes Strid i Verden; 39) om JEſu Død og Opſtandelſe; 40) en Takke-Pſalme paa den Dag, man haver været til HErrens Bord; 41)-45) Morgen-Pſalmer; 46)-50) Aften-Pſalmer. — Uden at vælge vil vi nu afſkrive en Prøve, hvoraf Læſeren kan dømme om hele Samlingens Beſkaffenhed. Det være den tiende, om Bønnen til Gud, under Melodie: Nu vel an, vær friſk til Mode; ikke fordi den er bedre end de øvrige, men fordi den nu ligger opkaſtet for os.

1. Gud med Bøn at fodefalde
Er ei efter manges Smag,
Gud i Bønnen at paakalde
Er for dem en tvungen Sag.
De kan nedrig krybe frem
Og ydmyge ſig for dem,
Som kan deres Fordeel fremme,
Og en værdig Gud forglemme.

2. Hvo vil dog ſaa driſtig være
Og anſee det for en Skam,
Bøn og Suk til Gud at bære
Af en ydmyg Aand for ham?
Lad ei Tanken ſlukkes ud,
At vi trænge høit til Gud!
Ved den Tanke vi paamindes,
Flittige i Bøn at findes.

3. Jeg anſeer det for en Naade,
Naade, ſom er meget ſtor,
Stor og vigtig overmaade:
Gud, ſom Himmelen beboer,
Herſker der med evig Magt,
Alting er ham underlagt,
Saadan Gud vil dog tilſtede
Os i Bøn til ſig at træde.

4. Bort! med den ugrundet Tanke:
Om min Bøn tør melde ſig?
Gud ſelv ſiger: Du ſkal banke,
Der ſkal lukkes op for dig,
Han, ſom er ſaa naaderiig,
Kierlig lover dig og mig:
Os ſkal gives, naar vi bede,
Vi ſkal finde, naar vi lede.

5. Vil vi vente, Gud af Naade
Høre ſkal; det kommer an,
At vi paa en værdig Maade
Himlens Gud paakalde kan;
Bøn, ſom ſkeer i JEſu Navn,
Fremmer ene vores Gavn;
Suk og Bøn til Gud at ſikke
Uden JEſu nytter ikke.

6. Gud! du kan ſaa let undvære
Og behøver ikke mig;
Jeg bekiender til din Ære,
At jeg trænger høit til dig;
Egen Mangel er ſaa ſtor,
Alle Ting paa dig beroer;
Skulde jeg, min Gud! dig ſavne;
Hvad kan da al Verden gavne?

7. Gud!

7. Gud! min Gud! lær mig at bede!
Bønnens Aand forlene mig,
Han mit Hjerte kan berede,
Værdig at paakalde dig!
Du veed selv min Trang og Nød,
Dog i Bønnen, som du bød,
Vil jeg den for dig fremføre,
Haaber, at du skal bønhøre.

Den Talemaade S. 17: Jeg JEsu Blod opsanker i tilidsfulde Troe ꝛc. havde vi ønsket forandret, ikke fordi vi stode os over den, saasom vi strax gjøre os det rette Begreb om dens Meening, men fordi den maaskee for een eller anden kunde synes for sandselig, og den desuden ikke er bibelsk; men dette er ogsaa paa et eller andet enkelt Ord nær det eeneste, vi have paa hele Samlingen at udsætte. Til Slutning maa vi berømme Hr. Iversen for Tryk, Papiir og Format, som alt er Samlingen værdigt. Nogle faa Trykfeil ere paa den sidste Side anmerkede. **Wr.**

Løjer; Første Produkt. Odense, trykt hos Iversen, 1781. Paa Udgiverens Bekostning. 64 S. i 8vo. Koster 1 Mk.

Titelbladet er ziret med et lidet Kobberstykke, som forestiller tre vakre feede og nøgne Drenge, der have Løjer af hverandre. Dedicationen, som tilligemed Titelen er det eneste Nyt, Bogen indeholder, og som vi for dens Kortheds Skyld her vil afskrive, lyder saaledes: „Deres Høyærværdighed, „ Deres Velbaarenhed, Deres Velbyrdighed, Deres Vel„ ærværdighed, Deres Velædelhed (allesammen Herrer af „ N***) og alle dem, som have funden eller endnu ville „ finde sig fornærmede ved Fyhns Stifts Journals Recensio„ ner, Opkogninger og Indsendelser ꝛc. ofres disse **Løjer „ her samlede**, som et sandt Vademecum mod Galdens For„ dervelser, ad modum beati Licentiati Simonis Ratzeber„ geri junioris i skyldig Ærbødighed ved een af de Fyhnske „ Journalister.“ Alt det øvrige fra S. 5 indtil Enden er tilforn trykt i Fyhns Stifts-Journal under Titel af **Opkogning**, og kan, endskiønt Stykkerne paa nogle faa Steder ere satte i en anden Orden, læses deels i forrige Aargang, Miskmask kaldet, fra No. 75. af, Columne 603 og følg., deels i de for dette Aar udkomne Numere af Fyhns Stifts

Journals Aviſe. Hr. Udgiveren maa have haſt ſine Løjer af at dedicere Piecen juſt til dem, der have læſt Journalen, og ved diſſe Opkogningers nye Udgave, at ſætte dem i unødig Bekoſtning; thi ellers havde den rimeligere været tilſkreven andre, ſom ikke have været Hr. Journaliſtens Abonenter, og af hvilke dens Indhold af denne Aarſag kunde anſees og læſes ſom noget nyt. Vi tvivle derfor meget, at diſſe ſaa kaldte Løjer vil blive de hidtil Fornærmede noget ſandt Vademecum mod Galdens Fordervelſer. Den Mark, de maa udgive for intet eller for det, de før havde og vidſte, vil ventelig giøre dem mere vrede og forbittrede end tilforn. Dog! dette bliver en Sag imellem dem og Hr. Udgiveren, ſom ikke vedkommer os. Henſigten af denne vor Anmeldelſe er kun, at ſige dem blant vore Læſere, ſom have holdt og holde Fyhns Stifts-Journal, at de kan ſpare deres Mark, eftersom de allerede have alt, hvad her forefindes paa det nær, ſom vi oven for til deres Tieneſte have afſkrevet. Hvad andre angaaer, da holde vi det for Pligt at anpriſe dem denne Samling af Indfald, ſom en ganſke moerſom og fornøielig Læsning. ω.

Smag paa Sandhed og Dyd, hvorledes den ved en fornuftig Forberedelſe og grundig Underviisning i den guddommelige Lære kan opvækkes hos **unge Mennesker**, og diſſe ſaaledes anføres til deſto uanſtødeligere og opbyggeligere at læſe den **hellige Skrift**. — Til almindelig Opbyggelſe overſat af det Tydſke ved **Hans Michael Berg**, Sognepræſt til Oſtervellinge, Helſtrup og Greenſteen Meenigheder i Viborg Stift. Aalborg 1781. Tryk udi det Kongel. privilegerede Bogtrykkerie, paa dets eget Forlag, ved Joh. Pet. Holtzberg. Stor 150 Sider i 8vo. Koſter 24 ß.

Originalen udkom i Hamborg 1733 fra en Forfatter, ſom ikke har giort ſig kiendelig, uden ved diſſe tvende Bogſtaver J. O., og ſom i Fortalen tilſtaaer, at han har ſamlet de fleſte i dette Skrift anbragte Grunde af de beſte og tienligſte Skrifter, ſaa han ikke kan tilſkrive ſig ſelv mere, end blot Indretningen og nogle ved egen Eftertanke giorte Tillæg. Hr. Overſætteren ſkriver i ſin Fortale, at han ſelv ved hans Informationer hos høie Perſoner har betient ſig af dette

Skrift

Skrift med ſtørſte Nytte, han haaber ſamme Fordeel deraf for alle andre, ſom vil umage ſig med at forklare alleting for unge Mennesker paa det tydeligſte, han anſeer det for et i vore Tider særdeles nødvendigt Skrift, da baade „grove „ og fine Deister, af hvilke vor Danſke Kirke ikke tilforn „ har vidſt meget at ſige, nu desværre paa en kort Tid ha„ ve med deres gudsbeſpottelige Lærdomme, ſaavel i Skrif„ ter, ſom i Tale og Sæder indſneget ſig blandt os, og det „ høilig er at befrygte, at Foragt og Ligegyldighed imod Re„ ligionen vil jo længere, jo mere udbrede ſig, ei allene til „ Middelſtanden, men og til Bondeſtanden.“ Her ere Grundene til hans Foretagende, med at overſætte en ſaa gammel og maaſkee til Forglemmelſe allerede henlagt Bog. Vi miskiende aldeles ikke Hr. Bs. redelige Hensigter med dette Skrifts Bekiendtgiørelſe iblant os, vi berømme derimod hans chriſtelige og præſtelige Iver, for at ſtadfæſte unge Mennesker og andre imod Vildfarelſer, at give dem Smag paa Religion og Retſkaffenhed, men vi kan dog efter vor Overbeviisning ikke anſee denne Bog for ſaa overmaade nødsdvendig eller nyttig, ja ikke engang for vel indrettet til Ungdommens, og allermindſt til Bondeſtandens, Nytte. Vore Aarſager ville ſees, naar vi først har viist Skriftets Indretning og Indhold. Det er heelt igiennem forfattet i Spørgsmaal og Gienſvar over følgende Materier, ſom udgiøre elleve Afdelinger. 1) Om Guds virkelige Tilværelſe. 2) Om den væſentlige Forſkiel imellem Gud og Verden. 3) Om Guds Egenſkaber og Dyder. 4) Om en opbyggelig Anvendelſe af alle guddommelige Egenſkaber og Dyder. 5) Om de egentlige Grunde, hvorfor Guds Egenſkaber og Dyder endelig maae anſees, ſom Kilder til den menneſkelige Lykſalighed, og ſom Regler for vort Liv. 6) Om den hellige Skrifts Sandhed og Guddommelighed i Almindelighed. 7) Om Moſis Bøgers Sandhed og Guddommelighed. 8) Om den udvortes og menneſkelige Overbeviisning, betreffende de øvrige hiſtoriſke Bøger i det gamle Teſtamente, Jobs, Davids og Salomons Bøger, deres guddommelige Sandhed. 9) Om Propheternes guddommelige Sandhed i det gamle Teſtamente. 10) Om det nye Teſtamentes guddommelige Sandhed. 11) Om den Hellig Aands indvortes Overbeviisning, angaaende Bibelens Guddommelighed. Over diſſe

Æmner findes her meget got og brugbart, men ikke allevegne paa en med unge Menneſkers Beſkaffenhed og Fatte-Evne paſſende Maade. De tre første Afdelinger ere saa abſtract-philoſophiſke og paa ſine Steder saa indviklede, at de til at forſtaaes, næſten forudſætte Wolfiſke eller Dariesiſke Hoveder, ſom hos Mængden af de Unge, Forfatteren har ſkrevet for, neppe kan forudſættes. Iſteden for at afſkrive Beviſer herpaa henviſe vi Læſeren til S. 3. Sp. 8. S. 11. Sp. 5. S. 36. Sp. 50. S. 37. Sp. 54. o. ſ. v. Vi ſee heller ikke, hvortil den Vidtløftighed behøves, med hvilken Guds virkelige Tilværelſe og den væſentlige Forſkiel imellem Gud og Verden her beviſes, da vel neppe nogen i vore Tider tvivle om, at der jo er en Gud til, ſom har ſkabt Verden, og altſaa er forſkiellig fra den. Den Underviisning, Ungdommen herom kan have af deres Catechismi Forklaring under en redelig Lærers Veiledning, ſynes os ganſke tilſtrækkelig og langt bequemmere end det, her raiſoneres om Verdens Tilfældighed, eller ſom det S. 13 udtrykkes: „den ikke ſelvſtændige, men underkaſtelige, ikke nødvendige og ævige, men tilfældige og foranderlige, Verdens Egenſkab.“ — Afhandlingerne om de bibelſke Bøgers Guddommelighed ere i vore Tanker de nyttigſte og grundigſte, men deels for vidtløftige, deels for lærde, da en Bochart, Scheuchzer, Buddeus, Alexius, Saurin, Schuckfort, Clericus, Kornmann, Morhof, og mangfoldige andre Skribentere hiſt og her maae optræde for at giøre deres Parade. Hvortil diſſe Henviſninger? I Lærernes Mund ere de ikke Ungdommen til nogen Opbyggelſe, og i de Unges vilde de endog være latterlige, da de veed, i deres Svar paa Spørgsmaalene, at beraabe ſig paa diſſe Mænd og deres Skrifter ikke kunde røbe meget andet end et lærd Pralerie. I Almindelighed maae vi tilſtaae, at vi ikke ret indſee, hvem der egentlig ſkal opſige de Svar, denne Bog indeholder; thi ſkal de, ſom det af de lærde Citationer maatte ſynes, betyde Lærerens Forelæsninger, hvortil da Spørgsmaalene? og ſkal de opſiges af de Unge, da ere de meget for lange, ſaaſom de ikke ſielden fylde 2, 3, 5 ja 8te Sider, f. Ex. S. 29. Sp. 41. S. 41. Sp. 2. S. 46. Sp. 2. S. 51. Sp. 6. S. 64. Sp. 6. S. 67. Sp. 7. S. 72. Sp. 12. S. 80. Sp. 15. S. 88. Sp. 20. S. 95. Sp. 4., og man kan dog vel ikke forlange fire Blades Raiſon-

sonnement paa eengang af et ungt Menneske. Som Lærebog altsaa betragtet har dette Skrift sine store Feil, og at vi heri ikke har bedømt det fra en urigtig Synspunkt, kan enhver see af disse Hr. Oversætterens Ord i Fortalen: „Saa vigtig „ og fyndig, som Skriftets Indhold er, baade for Lærde og „ Ulærde, Gamle og Unge, saa viiselig er det bleven ind„ delt i Spørgsmaal og Giensvar, og derved desto **fatte„ ligere for unge Mennesker, til hvis Nytte det og „ egentlig af Begyndelsen har været bestikket.** For„ ældre, hvis Børn kunde i Fremtiden enten være eller blive „ udsatte for Spottere, Fritænkere og saadanne Mennesker, „ der ere fordærvede i Sindet og uduelige i Troen, de kun„ ne endog ved dette lidet Skrift forebygge slige falske Me„ ninger og Vildfarelser hos deres kiere Børn, og naar disse „ da blive i de Ting, **som de havde lært,** kunde de ei saa „ let forføres fra Gud og hans hellige Ord; ja jeg er for„ sikret om, at dette Skrift kan endogsaa læses til største Op„ byggelse af enhver og i ethvert Bondehuus. (Vi ere gan„ ske forsikrede om det modsatte, med mindre her skulde kun„ ne tænkes paa philosophiske Bønder; thi for andre er det „ hverken tydeligt eller indtagende nok) Derved kunde og i „ **Skolerne lægges en fast Grundvold** til det, som de „ siden faae at høre i Prædikener og Catechisationer, da de „ endog i denne liden Bog kan faae tilstrækkelig Underviis„ ning om, hvorledes de med Frugt og Nytte skulle læse „ Guds Ord." Oversættelsen er ikke allevegne forstaaelig eller sammenhængende, f. Ex. S. 58. Sp. 13. S. 36. Sp. 50. S. 37. Sp. 53. og flere Steder. Nogle underlige Ord ere og hist og her forekomne os f. Ex. S. 4. **Maling** isteden for Mølle. S. 10. **beja** isteden for bekræfte. S. 58. **Dette for saa meget destomere** isteden for: dette saa meget mere. Den bibelske Bog, som S. 44. kaldes Thren. kunde der i Bønderhuuse ledes længe efter, og endda ikke findes. Det samme gielder om **Apoc.** S. 79. **Lev**, og **Deut.** S. 88. Med alt dette er det langt fra os at negte, at jo Skriftet kan være nyttigt til Bekræftelse for dem, der allerede have en sund Tænkekraft, og som formaae at anskaffe sig og efterslaae de Skribentere, paa hvilke Forfatteren saa ofte beraaber sig. Det er altsaa efter vore Tanker mere skikket til at styrke nogle saa end at give mange Smag paa Sandhed og Dyd. Wr.

Vier Predigten. I. Ueber die Himmelfart Jesu. II. Gedanken eines Christen, der auf dem Felde den Reichthum anschauet, womit Gott das Jahr gesegnet. III. Ueber den Genuß des Abendmahls, als das vorzüglichste Mittel, im Vertrauen auf Gott gestärkt zu werden. IV. Ueber die irrdischen Ergötzungen. Gehalten von **Andreas Wöldike**, dänischen und deutschen Prediger des Königl. Stifts Walløe. Sorøe, 1780. Gedruckt bey J. Lindgrens Wittwe, durch F. H. Lillie. Stor forudeu 6 Blade Dedication 96 Sider i stor 8vo. Koster 1 Mk. 4 ß.

Endskiønt man ikke savner det Opbyggelige i disse Prædikener, har de dog, som andre Mode-Prækener noget stødende for dem, der ikke ere vante til at giøre Ørets Forlystelser til en Hovedsag. Man mærker alt for tydeligen, at Hr. W. vil være skiøn, og det staaer ikke i hans Magt at skiule den Umage, han giør sig derfor. Kryderier finder man ingen Mangel paa, og hermed ønske vi dem til Lykke, som har en lækker Gane. Af Bibelen forekomme vel nogle Sprog i hver Tale, men med megen Sparsomhed, og næsten ikke eet, ei engang Indgangssproget, er citeret; derimod citeres Klopstock S. 62 og Haller S. 88. Prækestolen er uden Tvivl ikke det Sted, hvorfra afdøde Skribenteres Roes skal udbasunes, og dog kan man her i den fierde Tale læse følgende: „Einen „Segen hast du dir nachgelassen, verklärter, neulich ver„klärter Haller. Denn warum sollte ich deinen Namen „nicht mit verdienter Achtung an diesen Orten nennen, da „du die Rechte der Religion, obgleich es dein eigentlicher „Beruf nicht war, so schön vertheidiget hast! einen Segen „hast du dir nachgelassen, Mann! desgleichen mehrere Jahr„hunderte nur einen hervorbringen, auch in deinen mun„tern und witzigen, aber von edlen christlichen Grundsät„zen erfüllten Schriften." I den første Tale, som er en Prøvepræken holden 1777 til Aftensang over Ap. Giern. 1, altsaa ikke, som her siges, **über die Nachmittags-Epistel**; thi Ap. Giern. pleier ikke at henregnes til Epistlerne, beviser Hr. W. disse to Sætninger: 1) Jesus Christus har vel unddraget os sin synlige Nærværelse, men ikke sin usynlige, ikke sin Velsignelse og Naade. 2) Han vil komme igien, ligesom han er opfaren til Himmelen, for at indføre sine Troende i Herlighedens Rige. I den anden, som er

hol-

holden paa 7de Søndag efter Trinit. over Evang., foreſtilles under foranførte Hovedſætning 1) en Chriſtens Tanker, ſaavidt de beſkieftige ſig med det forbigangne, 2) med det nærværende, 3) med det tilkommende. Den tredie holden over Evang. paa 15de Søndag efter Trinit. viſer: 1) Hvad der udfordres til Tillid til Gud, nemlig i Henſeende til Gud at være overbeviiſt om hans Kierlighed, Almagt, Viisdom, Alvidenhed, Alleſtedsnærværelſe og Troſaſthed, og i Henſeende til os ſelv at vide, at vore Synder ere forladte, at vi bære et oprigtigt Had til Synden, og at vort Hierte er ſaaledes giennemtrængt af Guds Kierlighed, at denne Kierlighed er Kilden, hvoraf alle vore Handlinger flyde. 2) At Nadverens værdige Brug paa en fortrinlig Maade ſtyrker denne vor Tillid til Gud. Den fierde over Evang. paa 3die Søndag efter Nytaar, fremſætter og beſvarer diſſe tre Spørsmaale: 1) Tør en ſand Chriſten tage Deel i Forlyſtelſer? hvilket bekræftes med diſſe fire Grunde: Gud har ſkabt Menneſket med Drift til Munterhed. Gud havde ved Jødernes Gudstieneſte ſelv indſat viſſe Lyſtigheder. Intet Menneſke er ſkikket til blot aandelig Fornøielſe. Den Helligaand laaner i Skriften Billeder af jordiſke Glæder. 2) hvilke Forlyſtelſer tør en Chriſten nyde? Her giøres, ſom man kunde vente, Forſkiel imellem utilladelige, ſom enten ere udtrykkelig forbudne, eller giøre farlige Indtryk paa os, eller hindre os i nødvendige Pligters Udøvelſe, og tilladelige, hvortil henregnes alle de, ſom tiene til Sielekræfternes Udvikling og Hiertets Forædelſe, ſaaſom vittige Bøgers Læsning og Muſiken. 3) Hvorledes forholder en Chriſten ſig ved jordiſke Fornøielſer? Han fordyber ſig ikke i dem, giør dem ikke til ſin Hovedſag, nyder dem med Velanſtændighed og med Henſigt til ſin Stand o. ſ. v. Vi maatte være ubillige, derſom vi negtede Hr. **W.** den Roes, at han med Grundighed, Styrke og god Tænke-Orden har afhandlet diſſe Materier, og at han i diſſe ſaavelſom i hans tilforn udgivne Prækener har aflagt tydelige Prøver paa Genie og Tale-Evne, men Veltalenhed paa Prækeſtolen er efter vort Begreb noget langt andet end Skiøntalenhed, hvorom vi tilforn i diſſe Efterretninger mere end eengang har yttret vore Tanker, hvilke vi ikke atter her ville igientage. Fra S. 89 til 91 findes en lang Note, ſom med al ſin Følſomhed og (man

til-

tillade os dette ſmukke Ord) Poetiſkhed ikke viſer andet, end at Hr. W. er en ſtor Elſker af Poeſie og Muſik, og bærer iſær en dyb Ærbødighed for **Niemeyer** og **Rolle**, til hvilken han ſkriver: „Leſet den Wünſch meines für euch ſchlagenden Herzens —— Hört dieſen Wiederhall aus Norden: ꝛc. ꝛc. ꝛc. Wr.

Anviisning, hvorledes de kunſtige Græs-Arter, nemlig: Lucerne, den røde og hvide Klever, og Raggræs (Ray-Græs) bør dyrkes i Jylland, efter derom i ſamme Provints anſtillede Forſøg, forfattet af Engelsmanden med Danſk Tale og Danſke Sæder. Wiborg, 1779. Trykt hos C. H. Mangor. 2 Ark i 8vo. Koſter 6 ß.

Enhver, der foretager ſig at ſkrive i den practiſke Oeconomie, burde billigen foreſkrive ſig ſelv den Lov, ſom dette Skrifts Forfatter har fulgt, og ved hvis Jagttagelſe, en liden Afhandling kan blive vigtigere og nyttigere end ſtore compilerede Bøger. Denne Anviisning er overalt ſaadan, at vi ønſke Forfatteren vilde opfylde ſit Løfte om at bekiendtgiøre ſine videre Erfaringer i Lucerne-Avlen, og en Afhandling angaaende det Spørsmaal: Hvorledes bruges en Bondegaard beſt?

Afhandling om Dyrknings- og Behandlings-Maaden af Tobak-Planten, paſſelig til de nordlige Himmel-Egne, overſat af det Engelſke efter Jonthan Carvers Treatiſe on the Culture of the Tobacco Plant. London 1775. — Chriſtiania, 1781. Trykt hos Samuel Conrad Schwach. 3 Ark i 8vo.

Forfatteren er bekiendt af hans Reiſe i de indre Deele af Nord-America, (hvoraf en tydſk Overſættelſe er udkommen i afvigte Aar) og da dette lidet Skrift indeholder det, han har ſeet og erfaret angaaende Tobaks-Avlingen i bemeldte nordlige Lande, ſaa fortiene baade Overſætteren og det Agershuſiſke Patriotiſke Selſkab, ſom har ladet den trykke, Tak for dets Bekiendtgiørelſe. Det er deelt i 5 Capitler, af følgende Indhold: 1) Om Tobakkens første Opdagelſe og Brug; 2) Beſkrivelſe over Planten; 3) Om Grunden og Beliggenheden, ſom beſt paſſe ſig til at opelſke den; 4) Om Dyrknings-

Maa-

Maaden, med Beſkrivelſe over den Orm, ſom forderver den; 5) Om Behandlings-Maaden. Overſættelſen er ganſke forſtaaelig og brugbar, endſkiønt ikke frie for Sprog-Feil. Ved denne Anledning ville vi og nævne 2 ældre ſmaa Skrifter om ſamme Materie.

Anviisning og Underretning angaaende Tobaks-Plantning, grundet paa giorte Forſøg. Kiøbenhavn, 1773. Trykt hos N. Møller. 3½ Ark i ſtor 8vo.

Denne noget udførligere Anviisning handler: 1) om den Almindelige og 2) om den ſaa kaldte Tyrkiſke Tobak; den 3) Afdeeling indeholder en Anordning af 1762. om Tobaks-Plantningen i Fridericia.

Nogle Poſter til Anviisning og Underretning, angaaende Tobaks-Plantnigen, bekiendtgiort efter det Kongel. General-Lands Oeconomie- og Commerce-Collegii Foranſtaltning. Kiøbenhavn, 1778. 1½ Ark i 8vo.

En ganſke tydelig Anviisning, hvis Hoved-Indhold til Slutning er igientaget i 13 Regler.

Barby.

Idea Fidei Fratrum oder kurzer Begrif der **Chriſtlichen Lehre** in den evangeliſchen Brüdergemeinen, dargelegt von **Auguſt Gottlieb Spangenberg.** 1779. Bey Chriſtian Friedrich Laux, und in Leipzig in Commiſſion bey Weidmanns Erben und Reich. Stor 592 S. i 8vo. Koſter 5 Mk.

Kan der og være noget got af Nazareth? dette var Nathanaels Spørsmaal, hvortil Philippus ſvarede: Kom og ſee! Vi formode, at det vel kunde falde en eller anden ind at ſpørge: Kan der og komme noget got fra Barby? og her bliver det vort Svar: Kom og ſee! læs denne Bog, og døm ſaa, om ikke alt deri er ſundt, ſkriftmeſſigt og læſeværdigt! Man finder vel intet uden gamle Sandheder, men diſſe finder man og fremſatte i ſaa god en Orden, med ſaa megen Grundighed og Sagtmodighed, at Brødre-Biſkoppen **Spangenberg** bliver elſkværdig baade for Brødre og Ikke-Brødre.

Hvad

Hvad der har bevæget ham til at udgive dette Skrift, vil vi viſe med hans egne Ord i Fortalen: „Forſtandige Mænd, „ſom vi ſkylde megen Agtelſe, have givet os tilkiende, at det „vilde være got, om man i en utvungen Sammenhæng bekiendtgiorde ved Trykken Brødrenes Indſigt i Evangelium, ſom Paulus kalder Forſtand paa Chriſti Hemmelighed. Andre ere gangne endnu videre, og have ladet os vide, „at det, ſom de troede, var Brødrenes Skyldighed i diſſe betænkelige Tider, da mange giøre ſig ingen Samvittighed over ſkammelig at fordreie Bibelen, for hele Verden at lægge „for Dagen, at de ikke ſkamme ſig ved Chriſti Evangelium. „Brødrene ſelv have indſeet, at det for dem var ſaa meget „nødvendigere, at deres Tænkemaade engang offentlig blev „fremlagt, da de forvendte Meeninger, man pleier at til„lægge dem, næſten ikke mere kan tælles.“ Næſt en Indledning, ſom indholder en kort Hiſtorie om Bibelens Bøger, følge 23 Afhandlinger under diſſe Opſkrifter: om den Hellige Skrift; om Gud, alle Tings Skaber og Opholder; om Menneſkets dybe Fordervelſe; om Englene; om JEſu Chriſto vor Frelſer; om Fader, Søn og Hellig Aand; om vor HErres JEſu Chriſti Fader; om JEſu Chriſto Guds Søn; om den Hellig Aand; om Guds Villie angaaende vor Salighed; om Troen; om den hellige Daab; om den hellige Nadvere; om Helliggiørelſen; om Guds Bud; om Kierlighed til Gud; om Kierlighed til Næſten; om JEſu Meenighed; om Døden og de Troendes Hiemfart til HErren; om JEſu Chriſti Aabenbarelſe og de Dødes Opſtandelſe; om den almindelige Dom; om det evige Liv og Fordømmelſen. —— Man kan med rette kalde Skriftet et bibelſk Syſtem; thi alting tages af Skriften og beviſes med Skriftens tydelige Ord. Nærmere at bekiendtgiøre Forfatterens Fremgangsmaade i ethvert Kapitel, og at udtegne et og andet, der i ſær er forekommet os vigtigt og nødvendigt efter Tidernes Tarv, forbeholde vi os til en anden Tid, da vi vente med første at faae en Danſk Overſættelſe af Bogen i Hænderne, hvilken, ſom vi have hørt, forfattes af Hr. Provſt Rejerſen i Friderichsborg, og enten allerede er, eller inden kort Tid kommer under Preſſen. Vi troe at have giort vore Læſere en Tieneſte med at give dem denne liden Underretning i Forveien, og vi ønſke den fordanſkede Spangenberg mange Kiøbere og flittige Læſere. Wr.

Regiſter
over
det Førſte Hæfte
af de
Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager
for Aaret 1781.

A.

Side

Afhandlung von der frommen und ſorgfältigen Simplicität bey dem Vortrag göttlicher Wahrheiten. See **Zimmermann.**

—— —— vom Scharlachfieber. See **Plencir.**

—— —— (Erfarungsmäßige) von den verſchiedenen Seuchen und Krankheiten des Rindviehes 25

—— —— (ausführliche) über die Silhouetten 88

—— —— über die Mittel die Seefahrenden geſund zu erhalten. See **Calliſen.**

Adeler (Kort Sivertſen) Lovtale over ham. See **Smith.**

Adreſſe-Contoirers Natur, Oprindelſe og Rettigheder. See **von Weſten.**

Advarſel (venlig) til dem, ſom drikke Brændeviin 100

Afhandling om Dyrknings- og Behandlings-Maaden af Tobak-Planten, paſſelig til de nordlige Himmel-Egne 414

Aften-Tanker til hver Dag i Ugen. Ved Forfatteren af Der Chriſt in der Einſamkeit 97

Agerdyrknings-Katekismus. See **Fleiſcher.**

Register.

Seite

An Addreſs to the People of Scotland, upon the Alarms that have been raiſed in regard to Propery. See *Campbell.*

Anacreontis Carmina - - 155

Anecdotes of Olave the Black, King of Man, and the Hebridian Princes of the Somerled Family. See *Johnſtone.*

Anfegtninger. (en Præſtes høie aandelige) See **Holck.**

Angenehme Lectüre für Frauenzimmer : 168

Ankündigung eines Gartenkalenders. See **Hirſchfeld.**

Anreden an Perſonen vom Stande bey Privat-Beichten und Communionen : 29

Antigöezifches Glaubensbekenntniß : 79

Antonius (M.) Betrachtungen über ſeine eigenſten Angelegenheiten. See **Schultheß.**

Antwort auf des Hrn. Joh. Melchior Goezens Glaubenbekenntniß : : 75

—— — auf das Schreiben eines Kindes an Hrn. Paſtor Goeze : : 77

Anviisning, hvorledes de kunſtige Græs-Arter bør dyrkes i Jylland : : 414

—— —— og Underretning angaaende Tobaks-Plantning, grundet paa giorte Forſøg 415

Apologie der Apokalypſe wider falſchen Tadel und falſches Lob. Erſter Theil : 86

Atzerſens (Thom.) erneuertes Andenken. See **Moller.**

B.

Backſtone (William) vermiſchte Abhandlung über verſchiedene Rechtsmaterien : 21

Baden (Prof. Jacob) Indbydelſe til Subſcription paa et got lätinſk Lexicon i det Danſke Sprog 127

Balles (Doct. Nic. Edinger) Heilige Lehren des chriſtlichen Glaubens in öffentlichen Erbauungsreden. 1ſter und 2ter Band : 197

Baſtholms (Chriſt.) Overſættelſe af de de Nye Teſtamente : : 177

Beaumont (d'Eon von) Hiſtoriſch-Statiſtiſche Abhandlung über Rußland : 174

Bekiendelſe om Strid imellem Aand og Boaſtav, ſom aabnes ved Troen paa JEſu Naade 104

	Side
Berg (Hans Michael) Smag paa Sandhed og Dyd	408
Bernouilli (Jean) Lettres ſur différens Sujets	56
Beſchreibung der Stadt Kopenhagen. See Hauber.	
Betrachtungen über die Antwort des Hrn. Goezens auf den Extrakt eines Protokolls des Miniſteriums. Mit Fortſetzungen	75
Beyſpiele ſeltener Menſchen- und Geiſter-Märchen zur Abwechſelung	62
Beyſpiel (Das groſte)	171
Bibelgeſchichte in einigen Beyträge erläutert. See Lork.	
Biekuben eller Andres Tanker. See Lodde.	
Biehl (Charlotta Dorothea) Indbydelſe til Subſcription paa Originale Danſke Fortællinger	192
Birch (Carl Chriſtian) Tanker om en Præſtens Egenſkaber for Tilhørere paa Landet, tilligemed ſex Præſtener	49
— — (Hans Jørgen) Weiſſes Sange for Børn med Hillers og Hungers Muſik	250
— — Nye Overſættelſe af Freſenii Skrifter og Communionbog	273
— — Freſenii Bønnebog	ibid.
Borghia (Stephan) Commentarius de Cruce Vaticana ex dono Juſtini Auguſti	189
Boye (Johannes) Herodots Hiſtories første Bogs 70 Kapitler overſatte	161
— — (Birgitte Cathr.) Melicerte	229
— — — Gorm den Gamle	276
— — — Indbydelſe til Subſcription paa en poetiſk Udarbeidelſe af Davids Pſalmer	271
Brabrand (Joh. Ludv.) Overſættelſe af Propheterne Eſaias, Jeremias og Ezechiel	375
Brander (Georg. Frid.) Beſchreibung eines Magnetiſchen Declinatorii und Inclinatorii	60
Bredenſtein (J. P.) Naturgeſchichte des Sperlings deutſcher Nation	175
Brooke Daaren af Stand. Tredie Deel	232
Bruel (J. A.) Bibliothéque pour les enfans	170
Bruuns (Joh. Nordahl) tvende hellige Taler holdne i Bergens Korskirke paa 1ſte Sønd. i Advent	398

Seite

Brüchner (Ernſt Theod. Joh.) Predigten für Ungelehrte : : : 64

Brüggemann (Ludwig Wilh.) ausführliche Beſchreibung des Herzogthums Vor- und Hinter-Pommern : : 41

Buchholz (Wilh. Heinr. Sebaſt.) chymiſche Unterſuchung und Auflöſung des Indigo : 25

Büſching (Anton Frid.) Underviisning i Natur-Hiſtorien : : 214

C.

Calliſen (Heinrich) Abhandlung über die Mittel die Seefahrenden und ins Beſondere die Beſatzungen der Königl. Däniſchen Kriegsſchiffe geſund zu erhalten; überſetz von J. P. G. Pflug : : 168

Campbell (George) An Addreſs to the People of Scotland - - 43

Campe (Joach. Heinr.) über Empfindſamkeit und Empfindeley : : 172

Caraccioli (Des Herrn Marquis) Geiſt , 13

Catechismuslehren von den nothankeriſchen Schulmeiſter 31

Chriſtenthum (Das thätige) als eine Religion für jedermann : : 14

Chriſtiani (Wilh. Ernſt) Indbydelſe til Subſcription paa Geſchichte der Herzogthümer Schleswig und Holſtein unter dem Oldenburgiſchen Hauſe und in nähern Verhältniſſen gegen die Krone Dännemark . 331

Ciceronis (M. T.) de Officiis Libri tres . 95

—— —— Laecius & Cato Major . ibid.

Correſpondence de Ferdinand Cortes avec l'Empereur Charles quint, ſur la Conqvette de Mexique. *See Flavigny.*

D.

Daaren af Stand. Tredie Deel. *See* **Brooke.**

Dankſagungs-Schreiben (Kurzes) an Hrn. Paſtor Goeze für ſein gewiſſenhaftes Glaubensbekenntniß : : 74

Danſk Muſe-Almanak, for hvilket Aar man vil 242

Side

Danſke og Norſke private Rets første Grunde. See Kongslew.
Dialogen. Ein Beytrag zur Bildung der Jugend 172
Dodd (William) Vita, Forbrydelſe, Tale og Beredelſe til Døden 360

E.

Efterretning om Præſten Doct. William Dodds Vita, Forbrydelſe, Tale til hans Medſangne, og Beredelſe til Døden. See Dodd.
Einleitung (Hiſtoriſch-Geographiſche) zur Univerſalhiſtorie 174
Elementarbuch der lateiniſchen Sprache 56
Epicteti Enchiridion Græce. See *Kall.*
Eſchenbach (Chriſt. Ehrenfried) Scripta Medico-Biblica 159
Eſſai ſur le Commerce de Ruſſie avec l'Hiſtoire de ſes Decouvertes 60
Ewalds (Joh.) ſidſte poetiſke Følelſer nogle Timer før hans Død 209
— — ſamme Skrift baade paa Danſk og Tydſk ibid.
— — Erreminde paa Latinſke og Danſke Vers 352
Extractus Protocolli reverendi Miniſterii Hamburgenſis 75
— — — Nebſt der Antwort von Goezen ibid.

F.

Fables du Pere Desbillons 158
Faramonds Familiengeſchichte in Briefen. Zweiter Theil 30
Feder (J. G. H.) Unterſuchung über den menſchlichen Willen 95
Fingerzeig zum Verſtand des Königreich GOttes und Chriſti 12
Flavigny (M. le Vicomte de) Correſpondence de Ferdinand Charles avec l'Empereur Charles quint ſur la Conquette de Mexique 175
Fleiſcher (Eſaias) Agerdyrknings-Katekismus 211
Forſter (Georg) Beyträge zur Kenntniß Großbritanniens vom Jahr 1779. 138
— — und Lichtenberg Göttingiſches Magazin. See Göttingiſches Magazin.

Side

Fragmente (Widersprechende) neuerer Philosophen aus ihren Schriften. Zweiter und dritter Theil : : 26 og 169

Fresenius (Joh. Christ. Ludwig) vollständiger Entwurf eines neuen gerichtlichen Verfahrens 21

— — (Johan Philip) Skrifte- og Communion-Bog. See Birch.

— — Bønnebog. See Birch.

Fuchs (Georg Dan.) Bibliothek der Kirchen-Versammlungen des 4ten und 5ten Jahrhunderts : : 117

G.

Geist des Hrn. Caraccioli. See Caraccioli.

Gellerts (Christ. Fürchtegott) Fabler og Fortællinger. See Lodde.

— — Femten Fortællinger : 115

Geographisches Spiel für Kinder von 6 bis 9 Jahren, enthaltend eine Kenntniß der Karte von Europa : : 12

Geschichte von Amerika. See Rüssel.

— — der Fränkischen Monarchie von dem Tode Karls des Grossen bis zu dem Abgange der Karolinger : : 174

— — der Herzogthümer Schleswig und Holstein. See Christiani.

Gorm den Gamle. See Boye.

Gottschalch (Hans) Xenophon om Socratis Forsvars-Tale, oversat af det Græske 396

Göeze (Joh. Melch.) gewissenhaftes Glaubensbekenntniß : : 70

— — Bestätigung seines Glaubensbekenntnisses 75

Göttingisches Magazin der Wissenschaften und Litteratur, herausgegeben von Lichtenberg und Forster. Ersten Jahrgangs 4 Stücke 199 og 224

Greven af Waltron. See Müller.

Grosser über Litteratur und Kritik : 157

Gudelige Psalmer, forfattede til Opbyggelse. See Psalmer.

Guthrie und Gray Allgemeine Welthistorie. See Welthistorie.

Side

Gyldendal, Indbydelse til Subscription paa Doct. Bastholms Originale Tydske Taler : 96

— — Subscriptions-Plan til et Magazin for Stats-Videnskaberne og den nye Historie 111

H.

Hallers (Albr. von) Sammlung academischer Streitschriften : : 32

Hansen (Peder) Oversættelse af Lüdkes Communionbog. See Lüdke.

— — Skriftmæssig Afhandling om Nadverens Sacramente efter den Lutherske Kirkes Bekiendelse, som en Indledning til Lüdkens Communionbog : 289

— — Prækener over Evangeliske Texter. Første Bind 401

— — (Niels) Tanker ved Ungdommens Confirmation 366

Hardenbergs (Albert) geführtes Lehramt : 64

Harrison (Elisabeth) Den christelige Hofmesterinde 116

Hartmanns hinterlassene Schriften. See Wagenseil.

Hase (Christ. Heinr.) Ueberseßung von des Fürsten Schtscherbatorwo Rußische Geschichte 44

Hauber (Eberh. David) Nachricht von den jüdischen oder Samaritanischen Münzen : 167

— — (F. C.) Beschreibung der Stadt Kopenhagen und der Königl. Landschlösser : 166

Hauptlehren der christlichen Religion. See Sporon.

Heinekens (Christ. Heinr.) Leben, Thaten, Reisen und Tod. See Leben.

Hennings (Just. Christ.) Die Einigkeit GOttes nach verschiedenen Gesichtspunkten geprüft 153

Henriette eller Husarrovet i Breve : 343

Hermes (Herm. Dan.) Paßions-Predigten : 99

Herodots Historier første Bogs 70 Kapitler oversatte. See Boye.

Hink (Bernh. Heinr.) über den Gebrauch historischen Beyspiele bey der Moral : 173

Hirschfelds (C. C. L.) Ankündigung eines Gartenkalenders : : 334

Hodogetischer Entwurf einer vollständigen Geschichte der Gelehrsamkeit. See Mertens.

Side

Folck (Hans) En Præstes 25 Aars høie aandelige Anfegtninger : : 324
— Om Politiet i Paris og den berømte Politie-Lieutenant Sartine : 326
— Haandbog til Danskens Retskrivning : 337
— Historier for Børn : : 341
Hufnagel (Guil. Frid.) Selecta Veteris Testamenti capita historici argumenti - 89
Høier (Christ. Frid.) Passions-Prækener : 257

J.

Jacobi (Christ. Frid.) Sørgetale over Hr. Henrich Hielmstierne : : 65
Idea fidei fratrum. See Spangenberg.
Indbydelse til Subscription paa Doct. Bastholms originale tydske Taler. See Gyldendal.
— — — paa originale Danske Fortællinger. See Biehl.
— — — paa en poetisk Udarbeidelse af Davids Psalmer. See Boye.
Indledning til den aabenbarede Religion til Brug for Eenfoldige og dem, der ville underviise Eenfoldige : : 81
Johnstone (James) Anecdotes of Olave the Black, King of Man, and the Hebridian Princes of the Somerled Family - 347
Josephs Liv og Død. See Møller.
Journal (Historisk, politisk, satyrisk, poetisk, moralsk, oeconomisk, meteorologisk og litterarisk) Første Aargang : 185
Jupiter und Schingnach. Drama per Musica • 158

K.

Kall (Abrah.) Epicteti Enchiridion - 318
Katzenbergers (L. J.) katechetische Unterricht bey schweren und widernaturlichen Geburten 157
Kinderbibliothek (Kleine) : : 11
Kongslew (Lauritz Laurberg) Den Danske og Norske private Rets første Grunde : 353
Köhler (Joh. Bernh.) Iphigenia in Aulis : 170
Kölpin (Alex. Bernh.) practische Bemerkungen über den

Side

den Gebrauch der Siberischen Sneerose in Gichtkrankheiten : : 22

Krafts (Ole) Tale paa Kongens Fødsels-Dag om Videnskabernes Opmuntring og Understøttelse under vor allernaadigste Konge 394

Kratzenstein (Frid. Wilh.) practische Abhandlung von Verfertigung schöner und accurater Zeichnungen und Risse in der Feldeneß, Artillerie, Kriegs- und bürgerlichen Baukunst 61

Krigsstanden, betragtet som Vrens Stand. See Soldaten.

L.

Leben, Thaten, Reisen und Tod des sehr klugen vierjärigen Kindes Christian Henrich Heinecken aus Lübeck : : 11

Leroy (Alphonsus) Litterarhistorie und practischer Unterricht in der Entbindungskunst. See Rusch.

Leßing (Gotth. Ephr.) Die Erziehung des Menschengeschlechts : : 87

— — (Carl Gotth.) Schauspiele. Erster Theil 170

Lettres sur différens Sujets. See *Bernouilli.*

— — d'un Voyageur anglois 91

— — sur l'amour de la patrie ou Correspondence d'Anapistemon & de Philopatros 287 og 301

Lichtenbergs (Georg Christoph) und Forsters Göttingisches Magazin. See Göttingisches Magazin

Linné (Caroli a) Systema Plantarum 23

Lodde (Barth. Joh.) Biekuben ellers Andres Tanker 113

— — Gellerts Fabler og Fortællinger : 114

Lorks (Josias) Bibelgeschichte in einigen Beyträge erläutert. Erster Theil : 17

Lund (Niels Tønder) tvende smaa Afhandlinger 99

Lüdekens (Christoph Wilh.) kurze Erläuterung einiger Schriftstellen aus der Natur und der Sitten des Orients : 20

Lüdkes (Frid. Germ.) Communionbog oversat af Peder Hansen : : 289

Side

Lyriſche Blumenleſe : : : 160
Løjer. Første Produkt : : 407

M.

Mably über die Geſetzgebung : . 96
Mangelsdorfii (Caroli Ehregott) Selecta capita è ſcriptoribus antiqvis latinis in uſum ſcholarum - - 58
Manutii (Pauli) Commentarius in M. T. Ciceronis Epiſtolas ad Diverſos - 235
Marcus (Joh. Frid.) Balles heilige Lehren des chriſtlichen Glaubens, aus dem Däniſchen überſetzt. 1ſter und 2ter Band. See Balle.
Meiſter (Joh. Heinr.) Andachten und Betrachtungen über die Briefe des Apoſtel Pauli 63
Melicerte. See Boye.
Merciers Dramitiſche Werke : : 32
—— —— Natalie : : : 62
Merkwürdige Schriften und Anekdoten von Waſer. See Waſer.
Mertens (Hier. Andr. Hodogetiſcher Entwurf einer vollſtändigen Geſchichte der Gelehrſamkeit 348
Michaelis (Joh. David) Moſaiſke Ret. Første Deel. See Wolf.
Miſkmaſk. See Journal.
Moldenhawer (Joh. Heinr. Dan.) Ueberſetzung und Erleuterung der drey erſten Kapitel der Offenbarung Johannis : 59
—— —— Unterſuchung der Iſraelitiſchen Ehegeſetze 73
—— —— abgenöhigte Vertheidigung ſeiner Unterſuchung : : 74
Moller (Olaus Heinrich) Erneuertes Andenken Ehren Thomas Artzerſen : : 103
Molters (Joh. Juſt) ſonderbare Bemerkung von Steinen, welche in denen Harngängen zwiſchen den Häuten der Urinblaſen gefunden worden : : 21
Moſaiſch peinliches Recht : : 20

Side

Mosers (Joh. Jac.) Beyträge zu dem neueſten Europäiſchen Völkerrecht in Friedenszeiten 110
— — — — — in Kriegszeiten : ibid.
Mosheim (Joh. Lor. von) Vorſtellung der Lehre von Satan : : 90
Muse-Almanak (Dansk) See Dansk
Müller (Heinr. Ferd.) Grøven af Walrron eller Subordinationen : : 385
Müllern (Joh. Traug.) Einleitung in die oeconomiſche und phyſikaliſche Bücherkunde 144
Möller (Søren) Josephs Liv og Død. Et Prøvedigt i bunden Stiil : : 252

N.

Nachrichten des Hrn. Grafen von Saint Germain 5
Nannestad (Nic.) Den borgerlige Sammenholdighed. En Tale paa Kongens Fødsels-Dag : : : 311
Natalie. See Mercier's.
Nettelbladts (Dan.) Anfangsgründe der natürlichen Rechtsgelehrſamkeit : : 127
Neues Gebetbuch für katholiſche Chriſten : 31
Nogle Poster til Anviisning og Underretning, angaaende Tobaks-Plantningen : 415
Norden (Frid. Ludv.) Beſchreibung ſeiner Reiſe durch Egypten und Nubien : 15
Nusch (Joh.) Leroy Litterarhiſtorie und practiſcher Unterricht in der Entbindungskunſt 156
Nyegaard (P. N.) Tidsfordriv for Børn og Børnevenner. Første og anden Deel 374
Nye Testamente, overſat. See Baſtholm.

O.

Oden der Deutſchen. Erſter Sammlung : 159
Omvendelses-Exempler (rørende paa Gamle og Unge 105
Omvendelſe (en ſand og retſkaffen) modſat den falſke og urigtige af en Uſtuderet : 217
Onomaſticon litterarium. See *Saxius*.

P.

Paſſions-Prækener. See Hpier.

Side

Petræi (Hallgrimi) Pſalterium paſſionale. See Thorſtenſen.

Phingſten (Joh. Herm.) Sammlung von Nachrichten und Beobachtungen über die Erzeugung des Salpeters. See Sammlung

Pflug (J. P. G.) overſat Calliſens Abhandlung über die Mittel die Seefahrenden geſund zu erhalten. See Calliſen.

Plencir (Marcus Anton) Abhandlung von Scharlachfieber : : : 18

Politiet i Paris. See Holck.

Porſt (Joh.) Fiorten opbyggelige Samtaler imellem en ældre og en yngre Præſt om Huusbeſøg 107

Predigten für die Chriſten, der die Mode nicht liebt 28

—— —— (vier) gehalten von Andreas Woldike. See Woldike.

Propheterne: Eſaias, Jeremias og Ezechiel, overſatte. See Brabrand.

Prüfung der in einem Sendſchreiben enthaltenen Gründe und Einwendungen, wodurch der öffentliche Gebrauch des Namens Hauptpaſtor i Hamburg beſtätiget werden ſoll 79

Præken er over evangeliſke Texter. Forſte Bind. See Hanſen.

Pſalmer (gudelige) forfattede til Opbyggelſe. 404

R.

Rammlers Schlachtgeſang : : 32

Randrup (Frid.) Hyrdebrev til Bregninge og Biergſted Menigheder i Sielland : 33

—— —— Udtog af hellige Taler ved Brudevielſer 38

Reichard (Joh. Jac.) Udgave af Linnés Syſtema Plantarum. See Linne.

Robertſon (Dionyſ. Pferdearzeneykunſt : 26

Rüſſel (William) Geſchichte von Amerika : 19

S.

Saint-Germain Nachrichten. See Nachrichten.

Sammlung von Nachrichten und Beobachtungen über die Erzeugung und Verfertigung des Salpeters : : : 24

Side
Sammlung witziger Einfälle : : 175
Samlinger til den Danſke Hiſtorie. Førſte Bind S. 225, 263, 282
— — (en uventet og udmerket) af Prædikener over Søn- og Feſt-Dags Evangelier : 233
— — (nye) af ſmaa Hiſtorier og Indhold ved H. 102
Sammenholdighed (Den borgerlige) See Mannestad.
Sartine. See Holck.
Saxii (Chriſtoph.) Onomaſticon litterarium - 222
Scharff (Anton von) Gedanken von dem Werth und der Behandlung des philoſophiſchen Studium : : : 48
Schindler (Amand.) der Hauslehrer : 55
Schink Lina von Waller : : 26
Schiørrings (Niels) Subſkriptions-Plan til en Choralbog for Claveret til Privat-Andagt 176
Schlachtgeſang im Chor zu ſingen. See Rammler.
Schloſſers (Joh. Georg) kleine Schriften : 25
Schmaling (L. Ch.) Beſtimmung des Chriſten : 28
Schønheyder (Joh. Chr.) Indhold af Høimeſſe Prækener for 1779 og 80. Femte og ſiette Aargang : : : 193
Schreiben eines Kindes an den Hrn. Goeze : 77
Schtſcherbatorwo (Michael) Ruſſiſche Geſchichte von den älteſten Zeiten an. See Haſe.
Schultheß (J. G.) Ueberſetzung von Antonins Betrachtungen : : 62
Schuts (Chriſt. G.) Xenophontis Memorabilium Socratis Dictorum atqve Factorum Libri 4 237
Sendſchreiben an einen auswärtigen Freund, betreffend den von Hrn. Winkler zur Ungebühr beſtrittenen Namen eines Hauptpaſtors 79
— — eines Layen an Hrn. Goeze : : 80
Serena. Et Skuespil, oversat af W. : 299
Sibbern (Hans) Tale-Evnens Vigtighed. Foreſtillet i en Tale paa Kongens Fødselsfest 314
Skuespil til Brug den Danſke Skueplads. Siette Bind : : : 348
Smag paa Sandhed og Dyd. See Berg.
Smith (Lars) Lovtale over Kort Sivertſen Addeler 296

Side

Sneedorphs samtlige Skrifter : : 113
Soldaten eller Krigsstanden, betragtet som Ærens Stand : : : 129
Spadseringer (Mine) rundt omkring i Hovedstaden for Løjers Skyld : : 323
Spangenberg (Aug. Gottlieb) Idea fidei fratrum oder kurzer Begrif der christlichen Lehre in den evangelischen Brudergemeinen 415
Sporon (Benj. Georg) die Hauptlehren der christlichen Religion zum Gebrauch der Schulen in Dännemark und Norwegen : 321
Spørgsmaale, som fremsættes af Videnskabernes Selskab. See Videnskabernes Selskab.
Standhope (Philip Dorner) vermischte Werke 171
Staat der gesamten Tatarey in den alten und neuern Zeiten : : : 124
Statuta Provincialia. See Thorkelin.
Sturm (Christoph. Christ.) Morgen- og Aften-Andagter, hvortil ere ere føiede Communion-Andagter : : 241
Subordinationen eller Græven af Waltron. See Müller.
Sundheds-Tidende. See Tode.
Sørgetale over Hr. Henrich Hielmstierne. See Jacobi.

T.

Tale-Ævnens Vigtighed. See Sibbern.
Tanker om en Præstens Egenskaber for Tilhørere paa Landet, tilligemed sex Præstener. See Birch.
—— —— ved Ungdommens Confirmation. See Hansen.
Thorkelin (Joh.) Statuta Provincialia. Statuta Synodalia. Casus Episcopales. Casus Papales &c. : : 98
Thorstensens (Colben.) Udgave af Hallgrimi Petræi Psalterium Passionale : 102
Tidsfordriv (Vinter-Aftener) : : 369
—— —— for Børn og Børnevenner. Første og anden Deel. See Nyegaard.

Side

Toblers (Joh.) Gedanken und Antworten zur Ehre Jesu Christi und seines Reichs = 190

Tode (Joh. Klemens) Sundheds-Tidende. Første og anden Aargang = , = 183

Tor-Stensens præliminaire Udkast til Overdaadigheds muelige Indskrænkning = 1

Tozen (M.L.) Einleitung zur allgemeinen und besondern Europäischen Staatskunde = 191

Tvende hellige Taler. See Bruun.

U.

Ueber die Vereinigung der Oſt- und Veſt-See durch Grabung eines Schiffbaren Canales in dem Herzogthume Schleswig. See Vereinigung.

Ueberſetzung des Propheten Zacharias mit Anmerkungen = = = 30

Underviisning i Naturhiſtorien. See Büſching.

Undſkyldning for Hr. Proſt i Henſeende til det nye Titelblad paa Haubers Nachrichten von den Samaritaniſchen Münzen = = 192

Unterredungen im Himmel über den Religions Zuſtand des Chriſtenthums auf Erden 86

Unterricht (vollſtändiger) vom Gebrauch der künſtlichen Himmels- und Erdkugel = = 40

Unterſuchung über den menſchlichen Willen. See Feder.

V.

Vereinigung der Oſt- und Veſt-See durch Grabung eines Schiffbaren Canales in dem Herzogthume Schleswig = = = 388

Vermächtniß eines Vaters für ſeine Töchter = 10

Verſuch eines Beweiſes über die phyſiognomiſche Kenntniß der Pferde = = 24

Videnſkabernes Opmuntring og Underſtøttelſe under vor allernaadigſte Konge. See Kraft.

—— —— Selſkabs Efterretning og Spørgsmaale 330

Vieil (Peter le) Die Kunſt auf Glas zu mahlen und Glasarbeiten zu verfertigen = 59

Vinterafteners Tidsfordriv ved en fornøielig og lære-

Side

rtig Læsning af Hiſtorier og Fortællinger. Første og andet Hefte. See Tidsfordriv.

Virgilii Maronis Bucolica eller Hyrdesange overſatte i Danſke Vers. See Wold.

Von der Verflegungen der Armen : : 173

Vorbereitung zur Weltgeſchichte für Kinder. Erſter Theil : : 173

W.

Wagenſeil (C. J.) Hartmanns hinterlaſſene Schriften : : : 63

Waller (Lina von) See Schink.

Wanderungen eines philoſophirenden Menſchenfreunds 48

Wartmanns (Joh. von) ſidſte ſalige Timer 340

Waſer (Heinr.) merkwürdige Schriften und Anecdoten von dieſem in Zürch enthaupteten Prediger : : : 360

Weiſſes (Chriſt. Felix) Sange for Børn. See Birch.

Weitbrechts (Joſias) Syndesmologie : 23

Weltgeſchichte (allgemeine) von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit durch Guthrie und Gray : : : 320

Weſten (Peter von) Adreſſe-Contoirers Natur, Oprindelſe og Rettigheder : 305

Widerſprechende Fragmente neuerer Philoſophen. See Fragmente.

Winkler (H. E.) Antwort auf des Hr. Paſtor Goezens Gegenantwort : : 77

Wochenblatt für's ſchöne Geſchlecht : : 142

Wold (S. H.) Overſættelſe i Danſke Vers af Virgilii Bucolica eller Hyrdesange : 279

Wolfs (Jacob) Overſættelſe af Michaelis Moſaiſke Ret. Første Deel : : 145

Wøldike (Andreas) vier Predigten : : 412

X.

Xenophontis Memorabilium Socratis Dictorum atqve Factorum Libri 4 See Schütz.

Ξενοφωντος Κυρου παιδειας βιβλια οκτω. See Zeunius.

Side

Xenophon om Socratis Forſvars-Tale, overſat af det Græſke. See Gottſchalch.

Z.

Zeunii (Joh. Car. Introductio in lingvam latinam 58
— Χενοφωντος Κυρου παιδειας βιβλια οκτω 366 og 383
Zimmermanns (Joh. Jac.) Abhandlung von der frommen Simplicität bey dem Vortrage göttlicher Wahrheiten 16